

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**VARTABED ANTON'UN VAAZLARI I. CİLT- İLK
15 VAAZ (ÇEVİRİ-GRAMER-DİZİN)**

**Hazırlayan
Hilal ÇAĞLAR**

**Danışman
Doç. Dr. Gökçe Yükselen PELER**

Yüksek Lisans Tezi

Temmuz 2022, KAYSERİ

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**VARTABED ANTON'UN VAAZLARI I. CİLT - İLK
15 VAAZ (ÇEVİRİ-GRAMER-DİZİN)
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Hazırlayan
Hilal ÇAĞLAR**

**Danışman
Doç. Dr. Gökçe Yükselen PELER**

**Bu çalışma Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından
SYL-2020-10169 kodlu proje ile desteklenmiştir.**

Temmuz 2022, KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Hilal ÇAĞLAR

İmza

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Program Adı : Yüksek Lisans

Tez Başlığı : Vartabed Anton'un Vaazları I. Cilt- İlk 15 Vaaz
(Çeviri-Gramer-Dizin)

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Önsöz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 535 sayfalık kısmına ilişkin 03.06.2022 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 23' dür.

Filtrelemeye **alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimeden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 03.06.2022

Danışman: Doç. Dr. Gökçe Yükselen PELER

İmza

Öğrenci: Hilal ÇAĞLAR

İmza

KILAVUZA UYGUNLUK

“Vartabed Anton’un Vaazları I. Cilt- İlk 15 Vaaz (Çeviri-Gramer-Dizin)”
başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lisansüstü
Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Hilal ÇAĞLAR

Danışman

Doç. Dr. Gökçe Yükselen PELER

Türk Dili ve Edebiyatı ABD Başkanı

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN

ÖN SÖZ

Çalışmam süresince yardım ve desteklerini esirgemeyen, öğrencisi olmaktan her zaman gurur duyacağım saygıdeğer hocam ve danışmanım Doç. Dr. Gökçe Yükselen PELER'e derin saygımı bildirir minnettarlığımı sunarım.

Hayatım boyunca maddi ve manevi tüm imkânlarını benim için seferber eden sevgili anne-babama, bana her konuda destek olan sevgili kız kardeşim Sema ÇAĞLAR'a sevgi ve hürmetlerimi sunarım. Çalışmanın her aşamasında yanımda olan çok değerli dostum Tuğçe Burcu DEMİR'e teşekkür ederim.

Teknik desteklerinden dolayı Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projesi Birimi'ne teşekkürü bir borç bilirim.

Hilal ÇAĞLAR, Kayseri, 2022

**VARTABED ANTON’UN VAAZLARI I. CİLT- İLK 15 VAAZ
(ÇEVİRİ-GRAMER-DİZİN)**

Hilal ÇAĞLAR

**Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2022
Danışman: Doç. Dr. Gökçe Yükselen PELER**

ÖZET

Çalışmada Gregoryan Kıpçaklara ait önemli eserlerden biri olan Vartabed Anton’un Vaazları’nın I. cildi içerisindeki ilk 15 vaaz incelenmiştir.

Çalışma genel bilgiler, gramer, metin çevirisi ve dizin bölümü olmak üzere dört ana başlıktan oluşmaktadır. Genel bilgiler bölümünde Kıpçaklar ve Kıpçak Türkçesi ile Gregoryanlık konularına kısaca değinilmiştir. Gramer bölümünde metnin ses ve şekil bilgisi özellikleri sunulmuştur. Metin çevirisi bölümünde A.N. Garkavets tarafından çeviri yazısı yapılan metin ve bu metnin Türkiye Türkçesine aktarımı verilmiştir. Dizin bölümünde umumi sözler dizini ve özel adlar dizini ana başlıkları altında metin içerisindeki tüm sözcükler ve özel adlar gösterilmiştir.

Gregoryan Kıpçaklara ait eserler üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Dinî metin olması sebebiyle büyük önem taşıyan Vartabed Anton’un Vaazları üzerine Türkiye’de henüz bir çalışma yapılmamıştır. Bu sebeple alandaki mevcut boşluğun doldurulması ve yapılacak çalışmalara kaynaklık edebilecek nitelikte bir çalışma ortaya konulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıpçak, Kıpçak Türkçesi, Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi, Vartabed Anton

**SERMONS OF VARTABED ANTON VOLUME 1-FİRST 15 SERMONS
(TRANSLATION-GRAMMAR-INDEX)**

Hilal ÇAĞLAR

**Erciyes University, Graduate School of Social Sciences
Master's Thesis, July 2022
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Gökçe Yükselen PELER**

ABSTRACT

In the study, the first 15 sermons in the first volume of Vartabed Anton's Sermons, one of the important works of Gregorian Kipchaks, were examined.

The study consists of four main titles: general information, grammar, text translation and index section. In the general information section, the subjects of Kipchaks and Kipchak Turkish and Gregorianism are briefly mentioned. In the grammar section, the phonetic and morphological features of the text are presented. In the text translation section, A.N. The text translated by Garkavets and its translation into Turkey Turkish are given. In the index section, all the words and proper names in the text are shown under the main headings of the index of general words and the index of proper names.

Many studies have been carried out on the works of Gregorian Kipchaks. There has not been any study yet in Turkey on the Sermons of Vartabed Anton, which is of great importance because it is a religious text. For this reason, it is aimed to fill the existing gap in the field and to present a study that can be a source for the studies to be done.

Keywords: Kipchak, Kipchak Turkish, Kipchak Turkish with Armenian scripts, Vartabed Anton

İÇİNDEKİLER

VARTABED ANTON'UN VAAZLARI I. CİLT- İLK 15 VAAZ (ÇEVİRİ-GRAMER-DİZİN)

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ	xvi
TABLolar LİSTESİ	xvii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL BİLGİLER

1.1. Kıpçaklar ve Kıpçak Türkçesi Hakkında Genel Bilgiler	3
1.2. Ermeniler ve Mıkhitarist Cemaati Hakkında Genel Bilgiler	5
1.3. Kuman-Kıpçakların Doğu Avrupa'ya Göçü ve Hristiyanlıkla Tanışmaları Hakkında Genel Bilgiler.....	10
1.4. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi	12
1.5. A. N. Garkavets'in Metin Hakkında Açıklamaları	13

İKİNCİ BÖLÜM

GRAMER

2.1. Ses Bilgisi	16
2.1.1. Ünlüler	16
2.1.1.1. Ünlü Uyumu	17
2.1.1.1.1 Kalınlık-İncelik (Damak) Uyumu	17
2.1.1.1.2. Düzlük- Yuvarlaklık (Dudak) Uyumu.....	18
2.1.1.2. Ünlü Uyumunun Bozulması	18
2.1.1.2.1. Birleşik kelimeler	19

2.1.1.2.2. Kalınlık-inceliğe uymayan	19
2.1.1.2.2.1. Alıntı kelimelerde	19
2.1.1.2.2.2. Şahıs ekleri.....	19
2.1.1.2.3. Düzlük-yuvarlaklık kuralına uymayanlar	20
2.1.1.2.3.1. Düzlük-yuvarlaklığı bozan ekler.	20
2.1.1.4.Ses Olayları.....	21
2.1.1.4.1. Ünlü Değişmeleri.....	21
2.1.1.4.1.1. Ön damaksıllaşma:.....	21
2.1.1.4.1.2. Art damaksıllaşma	21
2.1.1.4.1.3. Daralma	22
2.1.1.4.1.4. Genişleme	22
2.1.1.4.1.5. Yuvarlaklaşma	23
2.1.1.4.1.6. Düzleşme	23
2.1.1.5. Ünlü Düşmesi	24
2.1.1.6. Ünlü Türemesi	24
2.1.1.7. Ünlü Birleşmesi	25
2.1.2. ÜNSÜZLER	25
2.1.2.1. Ünsüz Uyumu	26
2.1.2.1.1. Tonluyla biten kelimeler.....	26
2.1.2.1.2. Tonsuzla biten kelimeler	26
2.1.2.2. Ünsüz Değişmeleri.....	27
2.1.2.2.1. Tonlulaşma	27
2.1.2.2.2. Tonsuzlaşma	27
2.1.2.2.3. Süreklileşme	28
2.1.2.2.3.1. Akıcılaşma	28
2.1.2.2.3.2. Sızıcılaşma.....	29
2.1.2.2.3.3. Dudaksıllaşma.....	30
2.1.2.2.3.4. Genizsileşme.....	30
2.1.2.4. Ünsüz Düşmesi	30
2.1.2.4.1. Ünsüz Tekleşmesi.....	31
2.1.2.5. Ünsüz Türemesi.....	31
2.1.2.6. Diğer Değişmeler.....	32

2.1.2.7. Nöbetleşme	32
2.2. Şekil Bilgisi	32
2.2.1. Yapım Ekleri.....	32
2.2.1.1. İsimden İsim Yapma Eki	32
2.2.1.1.1. +aç	32
2.2.1.1.2. +an	33
2.2.1.1.3. +arı.....	33
2.2.1.1.4. +çA	33
2.2.1.1.5. +çan	33
2.2.1.1.6. +çİ.....	33
2.2.1.1.7. +daş.....	34
2.2.1.1.8. +dUz	34
2.2.1.1.9. +gaç	34
2.2.1.1.10. +GA	34
2.2.1.1.11. +Gi.....	34
2.2.1.1.12. +yu	34
2.2.1.1.13. +İl	35
2.2.1.1.14. (İ)nçİ.....	35
2.2.1.1.15. +İİ / +İU	35
2.2.1.1.16. +İİχ / +lik / +İUχ / +lük	35
2.2.1.1.17. +istan	36
2.2.1.1.18. +mač	36
2.2.1.1.19. +ra.....	36
2.2.1.1.20. +sİz / +sUz.....	36
2.2.1.1.21. +tīn.....	37
2.2.1.2. Fiilden İsim Yapma Eki.....	37
2.2.1.2.1. -(A)K	37
2.2.1.2.2. -ç	37
2.2.1.2.3. -çek	37
2.2.1.2.4. -GAn.....	37
2.2.1.2.5. -yu	37
2.2.1.2.6. -yuč, χič.....	38

2.2.1.2.7. -(I/U)K.....	38
2.2.1.2.8. -(I/U) ş	38
2.2.1.2.9. -l.....	38
2.2.1.2.10. -m.....	38
2.2.1.2.11. -mA.....	39
2.2.1.2.12. -mAχ.....	39
2.2.1.2.13. -mUr	39
2.2.1.2.14. -n.....	39
2.2.1.2.15. -(U)çI /-vUçI.....	39
2.2.1.2.16. -v, ov.....	40
2.2.1.2.17. -(I, U)z	40
2.2.1.3. İsimden Fiil Yapma Eki.....	40
2.2.1.3.1. +ay	40
2.2.1.3.2. +dA-.....	40
2.2.1.3.3.+GA-.....	40
2.2.1.3.4. +lA-.....	40
2.2.1.3.5. +rA-	41
2.2.1.3.6. +sA-	41
2.2.1.3.7. +(U)χ-	41
2.2.1.4. Fiilden Fiil Yapma Eki	41
2.2.1.4.1. -Dİr-,.....	41
2.2.1.4.2. -GXr- (-χar-, -gUr-)	41
2.2.1.4.3. -GUz-.....	41
2.2.1.4.4. -(I/U)l.....	42
2.2.1.4.5. -n-	42
2.2.1.4.6. -sA-	42
2.2.1.4.7. -ş-.....	42
2.2.1.4.8. -r-	42
2.2.1.4.9. -t-	43
2.2.2. Çekim Ekleri.....	43
2.2.2.1. İsim Çekim Ekleri.....	43
2.2.2.1.1. Çokluk Eki +lAr	43

2.2.2.1.2. İyelik Ekleri	45
2.2.2.1.3. Durum Ekleri	47
2.2.2.1.3.1. Yalın Durum Eki.....	47
2.2.2.1.3.2 Belirtme Durum Eki $+n$, $+nI$, $+I$	48
2.2.2.1.3.3 Yönelme Durumu Eki $+GA$, $+(n//\eta)A$, $+Ar$, $+n\ddot{i}$	49
2.2.2.1.3.4 Bulunma Durumu Eki $+DA$	50
2.2.2.1.3.5 Ayrılma Durumu Eki $+DAn$	51
2.2.2.1.3.6 İlgi Durumu Eki $+In$, $+Im$, $+nI\eta$, $+dAn$, ...	52
2.2.2.1.3.7 Eşitlik Durumu Eki $+çA$	52
2.2.2.1.3.8 Araç Durumu $blä$	52
2.2.2.1.3.9 Yön Gösterme Durumu Eki $+Ar$, $+ArI$, $+rA$, $+kArI$	53
2.2.2.1.4. Aitlik Eki	53
2.2.2.2. Fiil Çekim Ekleri	53
2.2.2.2.1. Zaman ve Kip Ekleri.....	54
2.2.2.2.1.1. Zaman Ekleri	54
2.2.2.2.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman	54
2.2.2.2.1.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman	55
2.2.2.2.1.1.3. Şimdiki Zaman.....	55
2.2.2.2.1.1.4. Geniş Zaman	56
2.2.2.2.1.1.4. Gelecek Zaman	57
2.2.2.2.1.2. Kip Ekleri.....	58
2.2.2.2.1.2.1. Şart Kipi.....	58
2.2.2.2.1.2.2. Emir Kipi	58
2.2.2.2.1.2.3. Gereklilik Kipi	59
2.2.2.3. Ek Fiil	59
2.2.2.3.1. Birleşik Fiil Çekimleri	60
2.2.2.3.1.1. Hikâye Şekilleri	60
2.2.2.3.1.1.1. Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi	60
2.2.2.3.1.1.2. Görülen geçmiş zamanın hikâyesi	60
2.2.2.3.1.1.3. Şimdiki zamanın hikâyesi.....	60
2.2.2.3.1.1.4. Geniş zamanın hikâyesi	61
2.2.2.3.1.1.5. Gelecek zamanın hikâyesi	61

2.2.2.3.1.1.6. Şartın hikâyesi	61
2.2.2.3.1.1.7. Gerekliliğin hikâyesi.....	62
2.2.2.3.1.2. Şart Şekilleri	62
2.2.2.3.2. Ek Fiilli İsim Şekilleri	62
2.2.2.3.2.1. Ek fiilin geniş zamanı (Bildirme Eki).....	62
2.2.2.3.2.2. Ek fiilin görülen geçmiş zamanı	63
2.2.2.3.2.3. Ek fiilin şartı	63
2.2.2.3.2.4. Ek fiilin olumsuzu.....	64
2.2.3. Zamirler	64
2.2.3.1. Kişi Zamirleri.....	64
2.2.3.1.1. Dönüşlülük Zamirleri	65
2.2.3.2. İşaret Zamirleri	65
2.2.3.3. Soru Zamirleri.....	65
2.2.3.4. Belirsizlik Zamirleri.....	65
2.2.4. Sıfatlar.....	66
2.2.4.1. Niteleme Sıfatları.....	66
2.2.4.2. Belirtme Sıfatları	66
2.2.4.1.1. İşaret sıfatları	66
2.2.4.1.2. Soru sıfatları	66
2.2.4.1.3. Belirsizlik sıfatları	66
2.2.4.3. Sayı Sıfatları	67
2.2.4.3.1. Asıl sayı sıfatları.....	67
2.2.4.3.1. Sıra sayı sıfatları	67
2.2.5. ZARFLAR	67
2.2.5.1. Zaman Zarfları	67
2.2.5.2. Yer-Yön Zarfları	68
2.2.5.3. Durum Zarfları.....	68
2.2.5.4. Azlık-Çokluk Zarfları	69
2.2.5.5. Soru Zarfları.....	69
2.2.6. EDATLAR.....	69
2.2.6.1. Çekim edatları.....	69
2.2.6.2. Bağlama edatları	70

2.2.6.3. Cümle başı edatlar	71
2.2.7. Bağlaçlar	71
2.2.7. Ünlemler	71
2.2.8. Birleşik Fiiller	71
2.2.9. Fiilimsiler.....	72
2.2.9.1. İsim-Fiil ekleri	72
2.2.9.2. Sıfat-Fiil ekleri.....	73
2.2.9.3. Zarf-Fiil Ekleri.....	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇEVİRİ YAZI METNİ

3.1. Çeviri Yazı Metni	76
I. Проповедь о маммоне, или богатстве	76
II. Проповедь о любви к Богу	81
III. Проповедь о Рипсима	85
IV. Проповедь о Рипсима.....	88
V. Проповедь о священничестве	91
VI. Проповедь о первой жертве Нового Священника.....	98
VII. Проповедь о новей жертве	107
VIII. Проповедь о рукоположении.....	118
IX. Проповедь о браке	126
X. Проповедь о прелюбодействе.....	132
XI. Проповедь о послушании	138
XII. Проповедь на Обретение Святого Креста	143
XIII. Проповедь о Втором Пришествии Иисуса Христа, или о Страшном Суде.....	147
XIV. Проповедь о врагах	158
XV. Проповедь о покаянии.....	164
3.2. Günümüz Türkiye Türkçesi Metin	175
I. Servet Hakkında Vaaz	175
II. Tanrı Sevgisi Hakkında Vaaz	179
III. Hripsime Hakkında Vaaz.....	183
IV. Hripsime Hakkında Vaaz	186

V. Kahinlik Hakkında Vaaz.....	190
VI. Yeni Rahibin İlk Kurbanı Hakkında Vaaz	197
VII. Yeni Kurban Hakkında Vaaz	206
VIII. Kutsanma Hakkında Vaaz	217
IX. Evlilik Hakkında Vaaz	225
X. Zina Hakkında Vaaz	231
XI. İtaatkârlık Hakkında Vaaz	237
XII. Kutsal Haçın Bulunması Hakkında Vaaz	242
XIII. İsa Mesih'in İkinci Gelişi veya Son Yargı Hakkında Vaaz	246
XIV. Düşman Hakkında Vaaz	256
XV. Tövbe Hakkında Vaaz.....	262

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİZİN

4.1. Umumi Sözcükler Dizini	272
4.2. Özel Adlar Dizini.....	502
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	532
KAYNAKÇA.....	535

SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ

Alm.	: Almanca
Ar.	: Anabilim Dalı
Aram.	: Aramice
Bağ.	: Bağlaç
Ed.	: Edat.
Er.	: Ermenice
f.	: Fiil
E.Yun.	: Eski Yunanca
Far.	: Farsça
Fr.	: Fransızca
İbr.	: İbranice
İs.	: İsim.
İt.	: İtalyanca
krş.	: karşılaştırınız.
Lat.	: Latince
Leh.	: Lehçe
Sf.	: Sıfat
Slv.	: Slavca (Lehçe-Ukraynaca)
Tr.	: Türkçe
Uk.	: Ukraynaca
vb.	: ve benzeri
zf.	: zarf.
<	: kelimenin kaynağı
[ ]	: metin içine eklenen kelimeler.
→	: bakınız.
+	: isim tabanına eklenen ek.
-	: fiil tabanına eklenen ek.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1:	İyelik Ekleri.....	45
Tablo 2.2:	Kişi ekleri	54
Tablo 2.3:	Görülen Geçmiş Zaman	54
Tablo 2.4:	Şimdiki Zaman	55
Tablo 2.5:	Gelecek Zaman.....	57
Tablo 2.6:	Gelecek Zaman 2.....	57
Tablo 2.7:	Şart Kipi	58
Tablo 2.8	Emir Kipi.....	58
Tablo 2.9:	Kişi Zamirleri	64
Tablo 2.10:	Dönüşlülük Zamirleri	65
Tablo 2.11:	İşaret Zamirleri	65

GİRİŞ

Tezin Amacı ve Önemi

Hristiyanlığın Gregoryan mezhebine mensup olan Ermeniler, XI. Yüzyılda Bagrati Ermeni Krallığı'nın yıkılmasıyla birlikte Ukrayna ve Polonya sahasına göç etmişlerdir. Bölgedeki Kıpçak Türkleriyle din ve kültür açısından kaynaşmışlardır. Bu kaynaşma sonucunda Kıpçak Türkleri de Hristiyanlığın Gregoryan mezhebine geçmişler ve 1521-1699 yılları arasında Ermeni alfabesini kullanarak çeşitli konularda yazılı eserler bırakmışlardır. Bu yazılı eserlerin büyük bölümünü din ve hukuk ile ilgili metinler oluşturmaktadır. Bu çalışmada Vartabed Anton'un dört ciltten oluşan vaazlar kitabından I. cildindeki ilk 15 vaaz Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Metnin gramer özellikleri belirlenmesiyle Gregoryan Kıpçakların o dönem konuştuğu dilin özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen sonuçların bu alanda yapılacak diğer çalışmalara kaynaklık edecek bilimsel verilerin ortaya konması amaçlanmıştır.

Tez Çalışmasının Özgün Değeri

Gregoryan Kıpçaklara ait eserler üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bu eserler içerisinde dinî metin olması sebebiyle büyük önem taşıyan Vartabed Anton'un Vaazları üzerine Türkiye'de henüz bir çalışma yapılmamıştır. Bu sebeple alandaki boşluğu doldurmak ve yapılacak çalışmalara kaynaklık edebilecek nitelikte bir çalışma ortaya konulması düşünülmüştür.

Yapılan bu çalışmanın Gregoryan Kıpçakların dinî terminolojisine katkı sağlama hususunda da alana büyük katkı sağlayabileceği öngörülmektedir.

Tez Çalışmasının Sınırlılıkları

Garkavets'in yayınladığı *Kıpçakskoe Pismennoe Nasledie. Tom II, Pamyatniki Duhovnoy Kulturu Karaimov, Kumanov-Polovtseb i Arnyano-Kıpçakov* kitabı içerisindeki *Kıpçakskie Propovedi Bogoslova Antona İz L'vova* ana başlığı altında yer

alan *Kongregatsya Armyanskih Mkhitaristov, Vena, rkp. No 479. Sbornik Propovedey Doktora Bogosloviya Antona, Tom I* bölüm üzerindeki ilk 15 vaaz üzerinde durulmuştur. Vartabed Anton'un dört cilde ayrılan vaazlar kitabından I. cildinin çevirisi yapılacağı için gramer özelliği ve dizini de sadece I. cilde göre hazırlanmıştır.

Araştırma Yöntemleri

Çalışmada nitel yöntem kullanılarak belgesel kaynak tarama tekniği tercih edilmiştir. Konuyla ilgili tez, makale ve kitaplara ulaşılmış, bu çalışmalar titizlikle incelenmiştir. İncelenen çalışmaların yöntem, teknik ve kaynakçalarından yararlanılmıştır.

Veri Toplama

Çalışmada nitel yöntem kullanılarak belgesel kaynak tarama tekniği tercih edilmiştir. Konuyla ilgili tez, makale ve kitaplara ulaşılmış, bu çalışmalar titizlikle incelenmiştir. İncelenen çalışmaların yöntem, teknik ve kaynakçalarından yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL BİLGİLER

1.1. Kıpçaklar ve Kıpçak Türkçesi Hakkında Genel Bilgiler

Kıpçaklar

Bilindiği üzere kadim zamanlardan beri oldukça geniş bir coğrafyada vardığını sürdüren Türk kavimlerinden birisi, Batılı bilim insanlarınca daha çok Kuman adı ile tanınmış olan Kıpçaklardır. Bu ismin ikilik durumu zaman zaman her ikisinin de farklı Türk kavimleri olduğu düşüncelerini doğurmaktadır. Golden, Kıpçak adının Türk halkları arasında boy ve aşiret ismi olarak anıldığına ancak Kuman isminin kullanılmaması durumuna dikkat çekmektedir¹. Bu sebeplerle Kıpçak ve Kuman adından ve kullanıldığı alanlardan kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

Kıpçak adı millî destanlarda *Kıpçak* şeklinde geçmekte olup baskın olarak “boş ağaç kovuğu” anlamında kullanılmaktadır². Kaşgarlı Mahmud’un eserinde “kıwçak, kıvcak” şeklinde; Kutadgu Bilig’te de 4 farklı beyitte “kıvcak” şeklinde kullanılmıştır³. Klystrony’e göre Kıpçaklar Göktürklerin kendisidir, bodun adı olarak ilk kez *Türk-Kıbçak* şeklinde *Şine Usu Yazıtında* bulunmaktadır⁴. Kırzioğlu’nun Gürcü-Ermeni kaynaklarını ve yer adlarını işaret ederek⁵ ve A.N. Bernştam Çin kaynaklarını işaret ederek *Kıpçak* adının varlığının milattan öncesine ait olduğunu iddia etseler de bu düşünce henüz bilim camiasında ikna edici bir sonuca erişememiştir⁶. Kıpçak adı bilinen

¹ Peter B. Golden, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, çev. Osman Karatay (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2002), 283.

² Fahrettin Kırzioğlu, *Yukarı-Kür ve Çoruk Boyları’nda Kıpçaklar* (Ankara: Türk Tarih Kurumu 1992), 1-14.

³ Asım Korkmaz, *Kuman Kıpçaklar*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2019), 18.

⁴ Golden, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, 281.

⁵ Kırzioğlu, *Yukarı-Kür ve Çoruk Boyları’nda Kıpçaklar*, 21.

⁶ Haşim Özel, *Kıpçak Uruk ve Boyları*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020), 10. (Özel 2020)

kesin bilgilere göre tarihî metinlerde ilk kez IX. yüzyılda İbni Hurdadbih'in eserinde geçmiş ve bu tarihten sonra da kaydedilmeye devam etmiştir⁷. Bu kayıtlara göre Arapça ve Farsça *Xiffâq*, *Qiffâk*, *Qibjâk* vb.; Ermenice *Xbşax*, *Xartes*; Gürcüce *Qivç'aq-i*; Yüen Çağı Moğolca ve Çince *Kıpçak*; sonraki dönem Moğolca *Kibçag*; Çince *Ch'in-ch'a* adlarıyla kayda geçirilmiştir⁸. Diğer taraftan Kuman adına ilk kez XI. yüzyılda rastlanıldığı bilinse de M.S. I.yüzyılda Plinius'un eserinde *Comani* adında bir halktan bahsedilmesi ilginçtir⁹. Doğu Avrupa sahasında kayıtlara göre Bizans kaynaklarında *Kuman*, *Kumanoi*; Latin kaynaklarında *Cuni*, *Comani*; Leh dilinde *Plauci*; Macar kaynaklarında *Palocz* ve *Kun*; Rus kaynaklarında *Polovets* vb. değişik isimlerle kaydedildiği görülmektedir¹⁰. Genel kabul görülen görüşe göre Kıpçak adı '*sarışın*, *solgun*' ve '*kovuk*, *ağaç kovuğu*' anlamlarını; Kuman adı da '*sararmış*, *sarışın*, *solgun*' anlamlarını verdiği doğrultusundadır¹¹. Kıpçak adı daha çok Türkistan coğrafyasında kullanılırken; Kuman adı Doğu Avrupa'da kullanılmaktadır. İki farklı bölgede farklı isimlerle anılması sebebiyle bu isimler üzerine tartışmalar canlılığını devam ettirmektedir.

Kuman-Kıpçak boyları X. yüzyılda Kimeklerin egemen olduğu bölgelerden biri olan Tobol ve İşim nehirleri arasında yaşamışlardır¹². Kıpçak adına tarih sahnesinde ilk kez Tobol ve İşim nehirleri etrafında rastlanmıştır¹³. Bu noktada tarihçiler İrtiş ve Ural arasındaki Kimekler ile siyasi yapıda birlik olduğunu tespit etmişlerdir¹⁴. XI. yüzyıldan itibaren bu birliktelikte Kıpçaklar daha baskın olmuşlar ve bölgede Kimek adının yerini Kıpçak adı almıştır¹⁵. Aynı yüzyılda Kitan baskısı sebebiyle oluşan Kun göçü Kimek-Kıpçak siyasî birliğini yıkmış ve onların da bir kısmını göçe mecbur bırakmıştır¹⁶. Bir kısım Kıpçak batıya doğru göç ederken bir kısım göç etmeyip bulundukları bölgede kalarak gerek diğer Türk kavimleriyle gerek kendileri birlikler oluşturarak dönemin güçlü

⁷ Özel, *Kıpçak Uruk ve Boyları*, 12.

⁸ Golden, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, 282.

⁹ Özel, *Kıpçak Uruk ve Boyları*, 15.

¹⁰ Özel, *Kıpçak Uruk ve Boyları*, 13.

¹¹ Özel, *Kıpçak Uruk ve Boyları*, 13-14.

¹² Mualla Uydu Yücel, "Kumanlar (Kıpçaklar)", içinde Doğu Avrupa Türk Tarihi, ed. Osman Karatay, Serkan Acar, (İstanbul: Kronik Kitap, 2021), 500.

¹³ Korkmaz, *Kuman Kıpçaklar*, 18.

¹⁴ Ahmet Gökbel, *Kıpçak Türkleri*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2000), 39.

¹⁵ Özel, *Kıpçak Uruk ve Boyları*, 20.

¹⁶ Özel, *Kıpçak Uruk ve Boyları*, 64.

kavim ve devletlerine karşı saldırılar gerçekleştirebilmişlerdir¹⁷. Batıya göç edenler (Batı Kıpçaklar) *Kuman-Kıpçaklar* olarak tarih sayfalarına geçerken Türkistan'da kalanlar (Doğu) *Kıpçaklar* olarak tarihe geçmişlerdir. Sonraları da hem Türkistan'dan köle olarak gönderilen hem de Kuman-Kıpçaklar arasında yaygın gelenek olan, gerekli durumda evlatların köle olarak gönderilmesi sebebiyle Kıpçaklar, Ön Asya ve Mısır'a kadar yayılmış¹⁸ ve Mısır'da *Memlûk Kıpçakları* olarak anılmıştır. Bu dönemde Mısır bölgesinde Kıpçakların yanında Türkmen nüfusu da oldukça fazladır¹⁹.

Kıpçak Türkçesi

Kıpçak Türkçesi orta dönem Türkçesinin batı grubu lehçesidir²⁰. Farklı coğrafyalara yerleşen Kıpçaklar yerleştikleri bölgelerde farklı dinlere girmişler ve günümüze kadar ulaşan farklı yazılı eserler bırakmışlardır.

Kuman Kıpçaklar Musevi, Hristiyan dinlerini kabul etmiş ve bazıları Ermeni Kilisesine bağlanarak Ermeni alfabesi ile yazılı eserler bırakmışken; Memlûk Kıpçaklar Müslüman olup Arap alfabeli yazılı eserler bırakmışlardır. Memlûk Kıpçakları uzun yıllar Türkmenlerle bir arada yaşamaları sebebiyle yazılı eserlerinde çokça Türkmence özellik bulunmaktadır²¹.

Bu çalışmada Doğu Avrupa'nın Livov bölgesinde yaşayan Hristiyan Kıpçaklara ait Vartabed Anton tarafından Lehçeden Kıpçak Türkçesine tercüme edilen, aslen Ermeni alfabesi ile yazılmış bir eser değerlendirilecektir.

1.2. Ermeniler ve Mikhitarist Cemaati Hakkında Genel Bilgiler

Ermenilerin Kökeni

Çok eski çağlardan beri var olan diğer halklar gibi Ermenilerin kökeni de efsanelere ve çok eski zamanlarda kaleme alınan eserlere dayanmaktadır. Ermeni adına ilk olarak Hitit ve Urartu kaynaklarında rastlanmaktadır. M.Ö. XIV. yüzyılda Hitit kaynaklarında Hitit hegemonyası altında olan ülkelerin kayda geçirilmesi sırasında

¹⁷ Özel, *Kıpçak Uruk ve Boyları*, 64.

¹⁸ A. Zeki Velidi Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, (İstanbul: Enderun Kitabevi, I.C. 1981) 166.

¹⁹ Ali Fehmi Karamanlıoğlu, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019), XVIII

²⁰ Galip Güner, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2020), 25.

²¹ Karamanlıoğlu, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, XIX.

Hayasa adı ile anılan ülkenin Ermenicede “Ermenistan” anlamına gelen *Hayasdan* adı ile benzerlik göstermesi oldukça dikkat çekicidir²². Ancak Urartulara dayandırılmasını destekleyecek *Armeniya* veya *Ermenistan* adını destekleyecek herhangi bir bilimsel kanıt elde edilememiştir²³. Ermeniler hakkında en somut bilgiye Greklerin meşhur tarihçisi Herodotos’un eserinde rastlanmaktadır. Bu eserde, Ermenilerin Med Savaşlarında Frigler gibi giyindiğinden ve onların Friglerin bir kolu olduğundan bahsedilmektedir²⁴. Bazı araştırmacılar, eski İlliryalıların torunları olarak kabul edilen Arnavutlar ile Ermenilerin dil açısından yakınlığı sebebiyle iki milletin Trak-Frig kökenli olduklarını ve bu ortak kökün iki ayrı öbeğine ait olmalarına dayandırılabilir²⁵. Bu görüşler değerlendirildiğinde Ermenilerin bölgeye sonradan yerleştiği yorumu getirilebilir. Geleneksel Ermeni düşüncesine göre ve Ermenilerin I. ve VIII. yüzyıllarda kaleme aldıkları eserlerde Ermenilerin Nuh peygamberin oğlu olan Yafes’e dayandığı inancına rastlanmaktadır²⁶. Batılı tarihçiler Ermenilerin kökenini Trak-Frig’e bağlarken Ermeni tarihçiler, Ermenilerin Anadolu veya Kafkasya yerlileri olduğu görüşündedir²⁷.

Tarihî kaynaklar incelendiğinde Ermeni adının, etnik kökenden ziyade bir bölgenin adını karşıladığı görülmektedir²⁸.

Ermenistan’ın Hristiyan Olması

Ermeniler için etnik kimliklerinin temeli Hristiyanlığın kabulü ile gerçekleşmesi sebebiyle Ermeni tarihinde Hristiyanlığın kabul edilmesi oldukça önemlidir. Bu nedenle bu olayı kaydeden döneme ait yazılı kaynaklar olmasa da veya henüz keşfedilmese de sözlü kültür öğeleri ile karşılaşılabılır.

Sözlü geleneğe göre havari Taddeus (Yehuda) ve Bartholomeus’un Van gölü ve Aras nehri civarında şehit edilmesi onların bu bölgede yaşadığı ve Mesih’in öğretilerini

²² René Grousset, *Başlangıcından 1071’e Ermenilerin Tarihi*, çev. Sosi Dolanoğlu (İstanbul: Aras Yayıncılık, 2019), 44.

²³ Gökçe Yükselen Abdurrazak Peler, “Tarihte Türk – Ermeni Temasları Sonucunda Ortaya Çıkmış Bir Halk: Ermeni Kıpçakları veya Gregoryan Kıpçaklar”, *Turkish Studies*, 10/8 Bahar (2015):257.

²⁴ Herodotos, *Tarih*, çev. Müntekim Ökmen (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2015), 543.

²⁵ Grousset, *Başlangıcından 1071’e Ermenilerin Tarihi*, 66.

²⁶ George A. Bournoutian, *Ermeni Tarihi*, çev. Ender Abaoğlu ve Ohannes Kılıçdağı (İstanbul: Aras Yayıncılık, 2016), 24.

²⁷ Bournoutian, *Ermeni Tarihi*, 25-26.

²⁸ Peler, “Tarihte Türk – Ermeni Temasları Sonucunda Ortaya Çıkmış Bir Halk: Ermeni Kıpçakları veya Gregoryan Kıpçaklar” 257.

bölge insanına öğrettiği düşüncesi yaygındır²⁹. Daha yaygın bir inanış ise Akatankeğos'un derlemesi üzerine süregelmıştır. Bu anlatıya göre Pers kralı dönemin Ermeni kralının öldürülmesi için Anag adlı biriyle anlaşır. Anlaştığı bu kişi Ermeni kralını öldürdükten sonra kendisi de ölür ancak her ikisinin de oğulları sağ kalır. Uzun yılların ardından Ermeni kralının oğlu Dırtad (Tridates) Roma'nın yardımıyla kral olur. Dırtad Kayseri'de (Kaiseria) Anag'ın oğlu ile Krikor (Aydınlatıcı Krikor, Gregorie Lussarovitch) ile tanışır ve onu yanına alır. Kayseri'de Hristiyan inancıyla büyütülen Krikor pagan ayinlerini gerçekleştirmediği için Dırtad tarafından kuyuya hapsedilir. O dönem Roma'da yasak olan Hristiyanlık Dırtad krallığında da yasaktı ve bu dönem Hristiyanlar çok işkence görmüşlerdir. Bunlar arasında kral Dırtad'ın çok beğendiği ancak onu reddeden bakire Hripsime de vardı. Hripsime kendisini reddettiği için onu ve birçok Hristiyan'ı öldüren Dırtad daha sonra günahları sebebiyle yaban domuzuna dönüştürülmüştür. Bu olayların ardından Krikor zindandan çıkarak Dırtad'ı kutsayarak onu iyileştirmiştir. Sağlığına kavuşan Dırtad 301 yılında Hristiyanlığı devlet dini olarak ilan etmiş ve Ermeniler Hristiyanlığı devlet dini olarak kabul eden ilk millet olmuştur³⁰. Menkıbede geçen bu olaylar yer yer peygamber Daniel'in hikâyesinde geçen olayları anımsatmaktadır³¹.

İlk Hristiyan Ermeni kralı Dırtad, Roma'nın desteğiyle tahtını koruduğu ve Roma'nın da o dönem Hristiyanlığı yasa dışı göstererek yok etmeye çalışması sebebiyle Ermenistan'ın 301 yılında Hristiyanlığı kabul etmesi konusu mantıklı görülmemektedir, konu üzerine tartışmalar süregelmektedir, 313 yılından sonra Hristiyanlığın meşrulaşması ile Ermeni kral Dırtad Hristiyan karşıtı politikayı bırakabilmiştir³². Bu bilgilere göre Ermenistan'ın 314 yılında siyasi açıdan Hristiyanlığı kabul etmeye hazır olduğu söylenebilmektedir³³. Agathangelos'tan elde edilen bilgiler doğrultusunda kral Dırtad Aydınlatıcı Krikor'u on beş yıl hapsedmiştir bu da yine Ermeni kralı yönetiminde Ermenistan'ın Hristiyanlaşma tarihini 314 olarak gösterilmesinin doğruluğunu

²⁹ Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, 118

³⁰ Bournoutian, *Ermeni Tarihi*, 57

³¹ Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, 119

³² Turhan Kaçar, "Geç Antikçağ'da Ermeniler ve Hristiyanlaşmaları Üzerine Notlar" içinde *Türk-Ermeni Külliyyatı -İlkçağ & Ortaçağ* (Ankara: TTK Yayınları, 2014) 1: 128

³³ Bournoutian, *Ermeni Tarihi*, 59

güçlendirmektedir ayrıca Aydınlatıcı Krikor'un Kayseri'de katalikos olarak atandığı tarih kaydı da yine 314 yılıdır³⁴.

Genel kabul görülen inanışa göre İsa Mesih, Aziz Krikor'a rüyasında görünerek ona Ermeni kilisesini kuracağı yeri göstermiştir (Eçmiyazin/Vağarşabad) ve Ermeni Apostolik Ortodoks Kilisesi orada kurulmuştur³⁵. Aziz Krikor'un öncülüğüyle Hristiyanlığı kabul etmeleri ve kendi Apostolik kilisesi çevresinde birleşmeleri sebebiyle Gregoryan mezhebindeki Hristiyanlar olarak da anılmaktadırlar³⁶. Dönemin Ermeni Hristiyan din adamlarının Yunanca ve Süryanice eğitim görüyor olması halkın her iki dile de yabancı olmasından dolayı Hristiyanlık öğretilerini kabul etmeleri noktalarında zorluk teşkil etmiştir³⁷ ve Mesrob Maşdots, Katalikos Sahak'ın da desteğiyle 406 yılında Ermeni alfabesini oluşturmuştur³⁸.

Mıkhitarist Cemaati

Osmanlı yönetimindeki Ermeniler dil ve kültür zenginliklerini korumuşlar ve Ermeni matbaasının kurulmasıyla birlikte kendi alfabeleriyle hazırladıkları basın faaliyetleri sayesinde geliştirmişlerdir³⁹. Ancak uzun süren savaşlar sebebiyle basılan kitap sayısı azalmış ve çoğunlukla da dinî içerikli kitaplar basılmıştır, bu duruma paralel olarak eğitim öğretime olan ilgi de azalmıştır⁴⁰. 17. yüzyılın sonuna doğru yapılan yenilikleri din adamlarının desteklenmemesi ve gelişmelere karşı olmaları, Mıkhitarist Cemaati'nin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır⁴¹. Zira bu dönemlerde Ermeniler arasında Latin misyonerliğinin etkisiyle mezhep çatışmaları yaşanmaktaydı ve Mıkhitar Appa Ermeni birliğini kurarak halkını ahlaki ve entelektüel açıdan geliştirmeyi kendisine amaç edinmişti⁴².

³⁴ Turhan Kaçar, "Ermeniler Nasıl ve Ne Zaman Hristiyan Oldu?", *XVI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri-Eski Anadolu Uygarlıkları*, 1/13 (2010): 248

³⁵ Hratch Tchilingirian, *Ermeni Kilisesi*, çev. Lora Sarı, (İstanbul: Aras Yayıncılık, 2019), 12.

³⁶ Şenol Kantarcı, "Katolik Ermenilerin Anadolu'daki Faaliyetleri" içinde *Türk-Ermeni Külliyyatı-Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı: Kilise ve Misyonerlik*, (Ankara: TTK Yayınları, 2014), IX. 64.

³⁷ Peler, "Tarihte Türk – Ermeni Temasları Sonucunda Ortaya Çıkış Bir Halk: Ermeni Kıpçakları veya Gregoryan Kıpçaklar", 258.

³⁸ Hratch Tchilingirian, *Ermeni Kilisesi*, 12.

³⁹ Mert Özcan, "Osmanlı Türkleri İdaresinde Ermeniler", *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3 (2003): 145.

⁴⁰ Bournoutian, *Ermeni Tarihi*, 139.

⁴¹ Bournoutian, *Ermeni Tarihi*, 139.

⁴² Karin Bal, "Agos" (Erişim Tarihi: 03.10.2021), <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/8469/mikhitar-appa-avrupai-anlamda-bir-birlik-yaratti>

1676 yılında Sivas'ta doğan Başrahip Mıkhitar Appa küçük yaşlarda başladığı din eğitimlerinde yeterli ilmî eğitimi alamadığını düşünüyordu, rahip olarak çalışmaya başladığında dolaştığı yerlerde de aynı manzaraya şahit olması sebebiyle aklına bu eksikliği giderecek bir cemaat oluşturma fikri geldi⁴³.

Hristiyanlık temel olarak Ortodoks (Doğu) ve Katolik (Batı) olmak üzere ikiye ayrılır ve ikisi arasındaki ilişki zamanla kötüleşir, 1054 yılında birbirlerini aforoz ederler⁴⁴. Ermenilerde Katolikliğin ilk izleri 12. yüzyıl olarak gösterilmektedir⁴⁵. Özellikle Kilikya Ermeni Baronluğu döneminde Haçlıların etkisinde olan Ermeniler, baronluk yıkıldıktan sonra ve Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethiyle birlikte İstanbul'a yerleşmişlerdir, XVII. yüzyılda Latin rahiplerin misyonerlik çalışmalarından dolayı mezhep tartışmalarının çoğalmasıyla rahiplerin ilim adı altında Katoliklik propagandası yapmış⁴⁶ olmaları Ermeni din adamlarını muhafazakâr olmaya, yeniliklere karşı kapalı olmaya itmiştir⁴⁷. Mıkhitar, Eçmiyazin'e bir yolculuğu sırasında Avrupalı bir misyonerle tanışmış, Batı'nın gelişmişliği hakkında bilgiler edinmiş ve kendi halkı için de aynı gelişmişliği arzulamıştır,⁴⁸ ihtiyaç duyduğu bu gereksinimin Batı kiliselerinde olduğuna karar vererek Latin misyonerle buluşup Katolik mezhebine geçmiştir⁴⁹.

O zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun patriklere tanıdığı ayrıcalıklar sayesinde 8 Eylül 1701 yılında Mıkhitar Appa'nın kendi adıyla anılan dokuz kişilik Mıkhitarist Cemaati kurulmuştur⁵⁰. Mıkhitar'ın görüşüne göre kendi halkına sadakat ve Papa'ya bağlılık bir arada yürütülebilirdi ancak bu düşüncesine Ermeni Patrikhanesi ve Latin misyonerlerin karşı olmasından dolayı Mıkhitar Appa ve öğrencileri İstanbul'u terk ederek Venedik kontrolündeki Mora Yarımadası'na gitmişlerdir⁵¹. Sonraki yıllarda İstanbul'a geri dönme imkânı olmasına rağmen matbaacılık faaliyetlerinde ileri olan Venedik'te

⁴³ “Armenian Catholic Church” (Erişim Tarihi: 03.10.2021), http://www.armeniancatholic.org/archives/inside7ce0.html?lang=en&page_id=43

⁴⁴ Hratch Tchilingirian, *Ermeni Kilisesi*, 22.

⁴⁵ Hratch Tchilingirian, *Ermeni Kilisesi*, 27.

⁴⁶ Kantarcı, “Katolik Ermenilerin Anadolu'daki Faaliyetleri” 64-65

⁴⁷ Bournoutian, *Ermeni Tarihi*, 139.

⁴⁸ “Catholic Online World's Catholic Library”, (Erişim Tarihi: 03.10.2021), <https://www.catholic.org/encyclopedia/view.php?id=7793>

⁴⁹ Bournoutian, *Ermeni Tarihi*, 140.

⁵⁰ “Agos”

⁵¹ Bournoutian, *Ermeni Tarihi*, 140.

kalmanın daha doğru olacağını düşünerek dönmemiştir⁵². 1705 yılında Papa XI. Clement'ten dinî birliklerinin tanınmasını talep etmişler uzun yıllar süren tartışmalar sonunda 1712 yılında Vatikan'dan onay alabilmişlerdi ve Osmanlıların 1715 yılında adayı alması sebebiyle Venedik Senatosu tarafından 8 Eylül 1717 yılında San Lazzaro adasında kendilerine bağışlanan eski cüzzam barınağına yerleşmişlerdir⁵³. Issız ada o zamandan sonra âdeta Ermenilerin bilim ve kültür beşiği olmuştur⁵⁴.

Ermeni halkını ilim ve kültür açısından geliştirmeyi kendine amaç edinen Mıkhitar'ın en önemli çalışması 1749 yılında ölümünden üç hafta sonra yayınlanan⁵⁵ Haygazyan Sözlüğü ve Matta İncil'i Yorumu'dur⁵⁶.

1773 yılında ayrılığa düşen Mıkhitaristlerin bir kısmı başta Trieste'ye yerleşse de Fransa'nın burayı işgali sonucu Viyana'ya sığınmak zorunda kalmışlardır⁵⁷. Venedik kolu Ermeni tarihi ve edebiyatı üzerine çalışmalar yürütürken Viyana kolu ise Ermeni dili ve filolojisi üzerine çalışmalar yürütmüşlerdir böylece hem Avrupa'ya Ermeni kimliklerini tanıtmışlar hem de Osmanlı ve Rus egemenliği altında yaşayan Ermenileri Batı düşüncesiyle tanıştırmışlardır⁵⁸. 2000 yılında Vatikan ve Viyana Mıkhitarist Cemaatleri tekrar birleşmişlerdir⁵⁹.

Çalışmada incelenen eser de Viyana Ermeni Mıkhitarist Cemaati'nin kütüphanesinden alınmıştır. Yukarıdaki bilgiler bu sebeple verilmiştir.

1.3. Kuman-Kıpçakların Doğu Avrupa'ya Göçü ve Hristiyanlıkla Tanışmaları Hakkında Genel Bilgiler

Kuman-Kıpçakların Doğu Avrupa'ya Göçü

Kuman-Kıpçaklar, Anayurtları Altay Dağları olan ve Batı Göktürk koluna bağlı olan bir Türk boyudur⁶⁰. Moğol-Kitay ordularının siyasi açıdan güçlenmeleri bölgede yaşayan çoğu halk gibi Kıpçakları da etkilenmiştir ve bu durum Kıpçakların

---

⁵² “Agos”

⁵³ Bournoutian, *Ermeni Tarihi*,140.

⁵⁴ “Armenian Catholic Church”

⁵⁵ “Armenian Catholic Church”

⁵⁶ “Agos”

⁵⁷ “The Mekhitarist Congregation in Vienna”, (03.10.2021), <https://mechitharisten.org/history-of-the-congregation/>

⁵⁸ Bournoutian, *Ermeni Tarihi*,141.

⁵⁹ Hratch Tchilingirian, *Ermeni Kilisesi*, 27.

⁶⁰ Korkmaz, *Kuman Kıpçaklar*, 23.

Türkistan'dan batıya doğru göç etmelerine sebep olmuştur⁶¹. Zamanla güç kazanan Kıpçaklar Harezmi sınırlarına ulaşmış orada da batıya geçiş yollarında en büyük tehdit olan Oğuz Yabgu Devleti'ni de yıkarak önlerinde engel bırakmamışlar ve Karadeniz kuzeyinden geçip Kafkas Dağları'nı aşarak Doğu Avrupa'ya doğru ilerlemişlerdir⁶². Kuman-Kıpçaklar yayıldıkları Karadeniz'in kuzey bölgesinde egemen halk olmuşlar ve o döneme kadar *Oğuz Bozkırı* (Mafasssatı'l-guz) olarak anılan bölge Farsça bir tamlama olan *Deşt-i Kıpçak* adıyla anılmaya başlamıştır⁶³.

Doğu Avrupa'da Kıpçak adı ilk defa 1055 yılında Rus kaynaklarında geçmektedir⁶⁴. Kıpçaklar, savaşçılıklarının yanında güzellikleriyle de ünlülerdir hatta bu durum çevre halklar tarafından yazılı eserlere dahi işlenmiştir⁶⁵. Bu sayede Rus, Gürcü ve Macar vs. gibi çevre halklarla her ne kadar düşman olsalar da dönemin güç dengesine göre ittifak kurmuşlardır⁶⁶. Bu kurulan akrabalıklar sayesinde de daha fazla bölgeye yayılma imkânı bulmuşlardır. Bu dağınık yaşamda büyük devletler içerisinde azınlık kalmışlar ve nihayetinde benliklerini yitirip asimile olmuşlardır⁶⁷.

Hristiyanlıkla Tanışmaları

Cengiz Han öncesinde Kıpçak kültürü ve inancına dair çok bir bilgi bulunmasa da 1097 yılında, Yaşlı Bönek'in savaş öncesinde kurt gibi uluduğunu ve kurtların ona aynı şekilde ulumasından savaşın zaferle sonuçlanacağını bildirmesi Şaman alışkanlarını sürdürdüklerinin bir kanıtı sayılmaktadır⁶⁸. Ayrıca yaşadıkları yerlerde bulunan heykeller ve diğer arkeolojik kalıntılar da ve Gök Tanrı inanç sisteminde Şaman adetlerini sürdürdüklerini göstermektedir⁶⁹.

Selçuklu saray doktoru Mervezi'nin *Taba-i Hayavan* adlı eserinde Türk kavimlerinin batıya göç etmesinden, Kıpçaklar hakkında da Türk boylarından biri olan

⁶¹ Korkmaz, *Kuman Kıpçaklar*, 24.

⁶² Korkmaz, *Kuman Kıpçaklar*, 25-29.

⁶³ Korkmaz, *Kuman Kıpçaklar*, 31.

⁶⁴ Golden, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, 288

⁶⁵ Kırzioğlu, *Yukarı-Kür ve Çoruk Boyları 'nda Kıpçaklar*, 99-104.

⁶⁶ Ahmet Gökbil, *Kıpçak Türkleri*, 47-60.

⁶⁷ Korkmaz, *Kuman Kıpçaklar*, 155.

⁶⁸ Golden, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, 292.

⁶⁹ Korkmaz, *Kuman Kıpçaklar*, 151-153.

ve Kitay Han'dan korkup gelen 'Kunlar' Nestorian Hristiyanlardır⁷⁰ şeklinde bahsetmektedir.

Yukarıda belirtildiği üzere Kıpçakların Hristiyan devletlerle kurduğu akrabalık bağları ve siyasi çıkarlar göz önüne alınarak yapılan dinî değişiklikler ilk aşamada sadece yönetim kesiminde olsa da yavaş yavaş halkın yaşamına da etki etmiştir⁷¹. Dönemin diğer devletlerinin tarihî belgelerine göre Kuman-Kıpçakların, Kafkaslara Gürcü akrabalarının yanına yardıma gittiklerinde Hristiyanlığı bildikleri söyleniliyordu yani Hristiyanlıkla ilk olarak çok yakın oldukları Ruslar aracılığıyla bağlantı kurmuş olmalıydılar bu sebeple de ilk çoğunluğun *Ortodoks* olduğu bilinmektedir⁷². Ancak Kırım'da ticaretle uğraşanlar Katolik misyonerlerle tanışmış ve *Katolik* cemaatine dâhil olmuşlardır⁷³. Gürcü Krallığına giden Kuman-Kıpçakların da yine oradaki Doğu Hristiyanlığı olan Ortodokslukta oldukları bilinmektedir fakat bir kısmı 1200 yılında fethedilen Anı-Şeddâtlı Emirliğine giderek orada *Ermeni Kilisesi*'ne bağlanmış ve *Gregoryanlığı* kabul etmiştir⁷⁴. Günümüz Ermenistan topraklarında *Kıpçak* adında köy ve *Kıpçak-a- Vank* (Kıpçak Manastırı) gibi günümüze ulaşan izler Kıpçakların bölgedeki nüfuslarının çokluğunu göstermektedir⁷⁵. Gregoryan mezhebine geçişin diğer bir kolu da XI. yüzyılda Selçukluların Ermenistan'ı fethinin ardından önce Kırım'a oradan da Polonya-Ukrayna bölgesine göç eden Ermenilerin⁷⁶ etkisiyle gerçekleşmiştir.

Tüm bu gönüllü veya mecburi din değişimleri ve farklı kültürler arasında yaşama neticesinde birçoğu bulundukları devletler içerisinde nüfusun çoğunluğunu oluşturan halklar arasında kendi öz benliklerini koruyamamış ve asimile olmuşlardır⁷⁷.

1.4. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi

Yukarıda Kıpçak Türkçesinin iki ayrı coğrafyada benimsedikleri dinî inançlara göre farklı alfabelere göre iki ayrı kolda geliştiğinden bahsedilmişti. Batı Kıpçakları literatürde bilinen adlarıyla Gregoryan Kıpçaklar da Ermeni alfabesini benimsemiş ve bu alfabe ile yazılı eserler bırakmışlardır. Ermeni alfabesinin kullanılması sebebiyle bu

⁷⁰ Yücel, "Kumanlar (Kıpçaklar)" 500.

⁷¹ Korkmaz, *Kuman Kıpçaklar*, 153-154.

⁷² Ahmet Gökbel, *Kıpçak Türkleri*, 313.

⁷³ Ahmet Gökbel, *Kıpçak Türkleri*, 313.

⁷⁴ Ahmet Gökbel, *Kıpçak Türkleri*, 310.

⁷⁵ Kırzioğlu, *Yukarı-Kür ve Çoruk Boyları'nda Kıpçaklar*, 136.

⁷⁶ Bournoutian, *Ermeni Tarihi*, 198

⁷⁷ Korkmaz, *Kuman Kıpçaklar*, 155.

eserlerin Kıpçaklara mı yoksa Ermenilere mi ait olduğuna dair bilim camiası tarafından tartışılmaktadır⁷⁸. Ancak dönemin eserleri incelendiğinde eserlerdeki söz varlığı, biçim bilgisi gibi özellikler göz önünde bulundurulduğunda Kıpçak Türkçesi olduğu açıkça anlaşılmaktadır⁷⁹. Ermenice söz varlığı ağırlıklı olarak dinî terimlerde, Hristiyanlıkla gelen isimlerde ve yazılı kültür ile ilgili kelimelerden ibarettir bu da bilindiği üzere dinî birliklerinden dolayı oluşan doğal bir durumdur⁸⁰.

XVI.-XVII. yüzyıl arasında Ermeni harfleriyle yazılı eserler oluşturan Kıpçaklardan günümüze, kronikler, hukuk belgeleri ve mahkeme tutanakları, dinî eserler, filolojik eserler, edebî eserler ve doğa bilimleri ile ilgili eserler ulaşmıştır⁸¹. Kıpçakların 12 hayvanlı Türk takvimini ve İslam öncesi gün adlarını kullanmaları bölgedeki Kıpçak Türklerinin varlığı ve bölgedeki etkin nüfusu açısından oldukça önemlidir⁸².

Gregoryan Kıpçaklar birçok yazılı eser bırakmıştır; kronikler, hukuk belgeleri ve mahkeme tutanakları, dinî eserler, edebî eserler, filolojik eserler ve doğa bilimleriyle ilgili eserler⁸³.

Ermeni harfli Kıpçak Türkçesine ait eserlerden ilk bahseden kişi Friedrich von Kraelitz-Greifenhorst'tur. Türkiye'de ilk çalışma Nadejda Chirli tarafından gerçekleştirilmiştir⁸⁴. Ermeni mezhebindeki Kıpçaklar bahsi geçtiğinde ilk akla gelen isimlerden biri de Aleksandr Nikolayeviç Garkavets'tir.

Çalışmanın ana kaynağı olan *Anton'un Vaazları* konusu da Garkavets'in *Kıpçakskoye Pis'mennoye Naslediye II.* adlı kitabının içerisinde bulunan *Kıpçakskiye Propovedi Bogoslova Antona İz L'vova* başlıklı bölümden alınmıştır.

1.5. A. N. Garkavets'in Metin Hakkında Açıklamaları

Vartaped Anton, birkaç yıl boyunca Livov Kıpçak Ermeni-Gregoryan Cemaati için vaazları Kıpçak Türkçesine çevirmiştir ve Ermeni Kilisesi'nin takvimine göre

⁷⁸ Gökçe Yükselen Abdurrazak Peler, "Gregoryan Kıpçakların Etnik Kökenleri, Tarihî Gelişimleri ve Nihai Yok Oluşları" içinde *Türk-Ermeni Külliyyatı- Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı: Kilise ve Misyonerlik*, (Ankara: TTK Yayınları, 2014), IX, 150-152.

⁷⁹ Hülya Kasapoğlu Çengel, "Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi", *Dil Araştırmaları* 10 (2012), 17-81

⁸⁰ Peler, "Gregoryan Kıpçakların Etnik Kökenleri, Tarihî Gelişimleri ve Nihai Yok Oluşları" 153.

⁸¹ Çengel, "Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi" 25

⁸² Erdoğan Altınkaynak, *Gregoryan Kıpçak Dil Yadigarları*, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006), 14.

⁸³ Çengel, "Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi" 25

⁸⁴ Çengel, "Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi" 24

belirlenen yeni yıl kutlaması için her yıl vaazlarına yeni içerikler ekleyerek eserini tamamlamıştır.

Vartabed Anton'un vaazları, Ermeni Kilisesi'nde Kutsal Kitap temelinde kısmen Ermenice ancak esas olarak kilise papazlarına ait Latince ve Lehçe hazırlanmış olan eserlerin zengin materyalleri temel alınarak derlenmiştir. Yazar doğal olarak Kıpçak Mezmur'unu, Havari Pavlus'un Mektupları'nın Kıpçak Türkçesine ait çevirilerini, Kıpçak dua kitaplarını, fakat çoğunlukla İncil'in Lehçe çevirisini kullanmıştır. Bu durum metin içerisindeki alıntıların dil özelliklerine bakıldığında açık bir şekilde görülmektedir.

Bir diğer önemli kaynak ise henüz kurulmamış olan Katolik Kilisesi'ndeki azizlerin yaşamlarının bir koleksiyonu gibi görünüyor.

Vaizimiz, Yunanistan, Roma, Bizans, Türkiye, İran, Arabistan ve hatta Hindistan'ın antik tarihi ile Avrupa, Asya ve de bir asır önce keşfedilen Amerika'nın modern tarihi üzerine olan eserlerde bilimsel araştırma yapmış, dünyadaki pek çok milletin kültürel yaşamının parçası olan coğrafya ve etnografya, astronomi ve astrolojinin üzerine de çalışmalar yapmıştır. Metinde sadece teoloji ve felsefe eserlerinden değil aynı zamanda doğa bilimleri üzerine olan eserlerden de bolca alıntı yapılmıştır.

Bütün bunlar Avrupa ve Ermeni biliminin bilgisini özümsemiş olan yazarın yüksek bilgi düzeyini göstermektedir. Dönemin Livov ve Kamenets Podolsk Ermeni Cemaati, bir yandan Cizvit başta olmak üzere Livov ve Kamenets Podolsk eğitim kurumlarına diğer yandan da aralarında İstanbul, Kilikya ve Venedik'in öne çıktığı yerlere yetenekli gençleri eğitim görmeleri için gönderdiler, bu gençlerin ihtiyaçları eğitim ve kültür merkezleri tarafından sağlandı.

Yayınlanan metinler dilbilim ve söz varlığı açısından oldukça dikkat çekicidir. Metinde bazen doğal olmayan bir konuşma yapısı da dikkat çekicidir. Yazarımızın metinlerini neredeyse Lehçe yazdığı ve sonra onları Kıpçak Türkçesi'ne kelime kelime belki de dışarıdan yardım alarak çevirdiği söylenebilir.

Bu arka plana karşı Anton'un vaaz çalışmalarında Kıpçak dilini kullanmadaki ısrarı ilginçtir, özellikle de Livov Ermenilerinin bu döneme kadar Roma Katolik Kilisesi ile 30 yıllık bir birlik kurdukları ve işlerde tamamen Lehçeye geçtikleri düşünüldüğünde bu durum oldukça şaşırtıcıdır. Çünkü Kamenets-Podolsk sakinleri her ikisine de yakındı. Ancak ailede ve sosyal alanda Kıpçak Türkçesi asırlık ana dili konumunu korumaya

devam ettirmiştir ve taşra idaresi ile politik olarak daha aktif olan Lehçenin güçlü baskısına boyun eğmemiştir.

Metinleri yayına hazırlarken yazarımızın gramer hatalarını ve bazen de Kıpçak Türkçesindeki çarpık konuşma şekillerini düzeltmemeye çalışıldı böylece okuyuculara yazarın konuşma özellikleri üzerine gözlem yapabilme fırsatı verdik.

Ne yazık ki bilim adamı, ilahiyatçı Anton'un kişiliği, kökeni ve özel hayatı hakkında hiçbir şey öğrenemedik. Belki de varlığının bu yönüne önem vermemiş, kendini tamamen maneviyata adanmış ve kendini yavaş yavaş unutulmaya bırakmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

GRAMER

2.1. Ses Bilgisi

2.1.1. Ünlüler

A. Garkavets'in düzenlemiş olduğu, Vartabed Anton'un, Kıpçak Vaazları metninde *a, â, ä, e, ê, ę, ĭ, i, o, ô, ɔ, ö, u, û, ü* şeklinde olmak üzere toplamda 15 ünlü harf bulunduğu gözlemlenmiştir.

Günümüzde Ermeni alfabesini kullanmış olan Doğu Avrupa Kıpçaklarından bir konuşurun kalmaması sebebiyle harflerin tam olarak hangi sesi karşıladığını belirlemek oldukça güçtür. Bu sebeple ilk olarak A. Garkavets'in çalışmaları göz önünde bulundurulacak ve Türkçe kelimeler ile alıntı kelimelere bakılarak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

â harfi *i-a* arasında bir sesi gösterir. Alıntı kelimelerin yazılışında kullanılır: *dünyâ* 'dünya', *liḫvârstvo* 'ilaç', *ofâra* 'kurban' vb.

ä harfi ön, düz geniş bir sestir ve *a-e* arasında bir sesi belirttiği söylenebilir Türkiye Türkçesindeki açık e sesi gibi olduğu metinde geçen Türkçe kelimelerde rahatlıkla görülmektedir: *ävâl* 'ilk, önce', *yüräk* 'yürek', *bizgä* 'bize', *čičäk* 'çiçek' özgä 'başka, diğer', *teprät*- 'salla'-vb.

e harfi ön, geniş, düz bir sestir ve *kapalı e* sesini karşıladığı söylenebilir: *ber* 'ver', *eki* 'iki', *er* 'erkek', *Teḡri* 'Tanrı', *yeber*- 'göndermek' vb.

ê harfi ön, dar, düz bir sestir ve *i-e* arasında bir sesi karşıladığı düşünülmektedir. Genellikle Slav kökenli kelimelerde kullanıldığı gözlemlenmişti: *lêdvê* (Leh. ledwie, Uk. ледві) 'güçlülkle, zar zor', *nêkêdî* (Leh. niekiedy) 'bazen', *nêzbožnê* (Leh. niezbożna) 'dinsiz', *švētnica* (Leh. świętnica) 'kutsal mekân'.

e harfi e sesini karşılamaktadır. Tam olarak tonunu anlamak zordur, zira harfin Ermenice kelimelerde veya peygamber-havari isimlerinin yazımında kullanıldığı görülmüştür: *markarē* ‘peygamber’, *Sofonia* ‘Peygamber Sefanya’, *Egleziasdēs* ‘Eski Ahit’te Vaiz Bölümü’ vb.

ï harfi art, dar, düz bir sestir. Türkiye Türkçesindeki ı sesi gibidir: *yîl* ‘yıl’, *ayîr* ‘ağır’, *χilič* ‘kılıç’ vb.

ô ve û harfi ince o ve u olarak düşünülebilir. ô harfi genellikle Slav dillerinden alınan sözcüklerde kullanılmıştır ve i-o arası bir sestir. Gösterilen diğer harf olan û harfine ise sadece özel kişi adları yazımında rastlanılmıştır: *potempôni* (Leh. potępiony) ‘ahlaksız’ *ramôna* (Leh. ramiona) ‘omuz’; Gûrey ‘(Kudüslü) Kiril’, *Hrûp* ‘simâ ‘(Azize) Hripsime’.

o harfi de yine özel isimlerin yazımında kullanılmıştır: *Boyos* ‘(Havari) Pavlus’, *orēnk* ‘Ahit’, *Roma* ‘Roma’ vb.

2.1.1.1. Ünlü Uyumu

Türkçede kök hecedeki ünlünün diğer devamında gelen ünlüleri kalınlık-incelik veya düzlük-yuvarlaklık açısından etkilemesi sonucu oluşan benzeşme durumuna ünlü uyumu denilmektedir⁸⁵. Ermeni harfli Kıpçak Türkçesi de bu uyumları güçlü bir şekilde göstermesi sebebiyle incelenme gereği görülmüştür. Tanımda da görüldüğü üzere inceleme *kalınlık-incelik uyumu* ve *düzlük-yuvarlaklık uyumu* başlıkları altında sınıflandırılacaktır.

2.1.1.1.1 Kalınlık-İncelik (Damak) Uyumu

Bilindiği üzere kalınlık-incelik uyumu Türkçenin karakteristik özelliklerinden biridir. Türkçe kelimelerde seslerin hepsi ya ince ya da kalın olabilir⁸⁶. Ermeni harfli Kıpçak metinlerinde de bu uyumun oldukça güçlü olduğu söylenebilir⁸⁷. İncelenen metinde, bu uyumun birleşik kelimeler ile bazı ekler dışında, Türkçe kelimelerde ve Arapça, Farsça, Rumca alıntı kelimelerde oldukça güçlü olduğu söylenebilir. Ancak Slav ve Ermeni kökenli kelimelerde uyum dışında kalındığı görülmüştür.

⁸⁵ Zeynep Korkmaz, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1992), 161

⁸⁶ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* (İstanbul: Bayrak basım/yayın, 2013), 70.

⁸⁷ Hülya Kasapoğlu Çengel, “Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi”, *Dil Araştırmaları*, 10 (2012): 17-81.

dügöl ‘değil’, *elçilər* ‘elçiler’, *ğardaşlarga* ‘kardeşlere’, *ğuçiğir* ‘kucaklıyor’, *ötmäkiğni* ‘ekmeği’, *övünä* ‘evine’, *siğarim* ‘eşim, karım’, *tarlovdan* ‘tarladan’, *yaratuçiğiz* ‘yaratıcınız’, *yedinçi* ‘yedinci’,

Uyuma giren bazı alıntı kelimeler şunlardır: *duşmanlar* (< Far. duşmān) ‘düşman’, *džuvap* (< Ar. cevāb) ‘cevap’, *haniz* (< Far. henüz) ‘henüz’, *hesepsizdir* (< Ar. hisāb) ‘hesap’, *yasirliğ* (< Ar. esir) ‘esirlik’, *zindanga* (< Far. zindan) ‘zindana’, *zindzil* (< Far. zencir) ‘zincir’.

Slavca ve Ermenice ve diğer dillerden giren kelimeler değişime uğramamıştır. Dolayısıyla uyum dışı kalmışlardır.

2.1.1.1.2. Düzlük- Yuvarlaklık (Dudak) Uyumu

Türkiye Türkçesine kadar Türkçenin diğer devirlerinde ve sahasında bu uyum sabit bir düzenlilikle devam etmemiştir⁸⁸. Ancak incelenen metinde bu uyumun Türkçe kökenli sözcüklerde ve Arapça-Farsça alıntı kelimelerinde oldukça güçlü olduğu gözlemlenmiştir. Bazı Türkçe kelimelerde uyuma girmeyen ekler sebebiyle ve diğer yabancı kökenli kelimelerde uyuma aykırılık olduğu görülmüştür.

açğictir ‘anahtardır’, *altunnu* ‘altını’, *atararına* ‘babalarına’, *çiçäkkä* ‘çiçeğe’, *közlärin* ‘gözlerini’, *ğanlı* ‘kanlı’, *ğoyunlarni* ‘koyunları’, *ölçövsüz* ‘ölçsüz’, *ölümümüzden* ‘ölümümüzden’, *sözlämäğ* ‘konuşmak’, *sözlärindä* ‘konuşmak’, *ululuğ* ‘büyüklüğü, yüceliği’, *yazığlarga* ‘günahlara’, *yüräkkä* ‘yüreğe’.

Uyuma giren bazı alıntı kelimeler şunlardır: *divtärni* (< Ar. defter) ‘defteri’, *džuvap* (< Ar. cevāb) ‘cevap’, *fikirläri* (< Ar. fikr) ‘fikirleri’, *friştälär* (< Far. firişte) ‘melekler’, *haniz* (< Far. henüz) ‘henüz’, *ğaznalarini* (< Ar. ħazīne) ‘hazineləri’, *şähärliläri* (< Far. şehir) ‘vatandaşları’, *zindanga* (< Far. zindān) ‘zindana’

2.1.1.2. Ünlü Uyumunun Bozulması

Ele alınan metinde ünlü uyumu oldukça güçlü olsa da bu durumun yer yer bozulduğu görülmektedir.

⁸⁸ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 72.

2.1.1.2.1. Birleşik kelimeler

İki farklı anlamdaki kelimenin bir araya gelerek yeni anlam oluşturma durumu birleşik kelimeler denir⁸⁹. Bu birleşme çoğunlukla ünlü uyumu bozulmadan yapılsa da uyum dışı kelimeler de mevcuttur. Söz konusu metinde de bu uyumsuzluk tespit edilmiştir.

altünsözlü ‘altünsözlü’, *andiçti* ‘ant içti’, *belbay* ‘kemer’, *ekiyanli* ‘çift taraflı’, *ulukün* ‘bayram’, *yuxöv* ‘kilise, tapınak’, *yüzbaşilar* ‘yüzbaşılar’.

2.1.1.2.2. Kalınlık-inceliğe uymayan

İncelenen bu metinde Arapça ve Farsça bazı alıntı kelimelerde, şahıs eklerinde ve +ki aitlik ekinde uyumsuzluk görülmektedir.

2.1.1.2.2.1. Alıntı kelimelerde

arilär (Ar. ‘ārī) ‘ari’, *dünyâdan* (Ar. dunyā) ‘dünyadan’, *hadirländi* (Ar. ḥāzır) ‘hazırlandı’, *haväs* (Ar. heves) ‘heves’, *çarip* (Ar. ġarīb) ‘garip’, *ziyanli* (Far. ziyan) ‘zararlı’,

2.1.1.2.2.2. Şahıs ekleri

algay-biz ‘alacağız’, *alir-sen* ‘alırsın’, *aytiyir-men* ‘söylüyorum’, *aytkay-biz* ‘söyleyeceğiz’, *bargay-biz* ‘gideceğiz’, *bariyir-men* ‘gidiyorum’, *boşatkay-biz* ‘affedeceğiz’, *çačkay-biz* ‘kaçacağız’, *çardaşlar-biz* ‘kardeşlerimiz’, *çizdirgan-sen* ‘kızdırmışsın’, *çolar-men* ‘isterim’, *salgay-biz* ‘bırakacağız, koyacağız’, *sarnamas-biz* ‘okumayız’, *tutmas-siz* ‘tutmazsınız’, *yarçular-men* ‘yargılarım’, *yuviyir-biz* ‘yıkıyoruz, temizliyoruz’.

- Gi aitlik eki

anıñkigä ‘onunkine’, *ävälgi* ‘önceki, ilk’, *bunıñki* ‘bunun gibi’, *soñyugi* ‘sonuncu, son’.

⁸⁹ Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, 27

2.1.1.2.3. Düzlük-yuvarlaklık kuralına uymayanlar

İncelenen metninde $g > v$ dudaksıllaşması sonucu /v/ ünsüz sesinin yanındaki ünlü harfi yuvarlaklaştırması ve bazı eklerin uyum dışı kalması sebebiyle düzlük-yuvarlaklık uyumsuzluğuna rastlanılmaktadır.

aruv (<ET. arıg) “temiz, arı”, *kiyöv* (< ET. küdegü) “güvey”, *tarlov* (< ET. tarıglag) ‘tarla’.

2.1.1.2.3.1. Düzlük-yuvarlaklığı bozan ekler.

Bazı eklerin sadece düz veya yuvarlak ünlüler ile kullanılması sebebiyle uyumsuzluk oluşmuştur. Ayrıca şimdiki zaman ekinde (-yır, -yir) bulunan /y/ harfinin yanındaki ünsüzü daraltma özelliği olması sebebiyle yine uyum dışına çıkmıştır. Örnekler aşağıda sıralanmıştır.

+çı isimden isim yapım eki

Adam öldürücü ‘katil’, *eşikçi* ‘kapıcı’, *gurk* ‘çilarniñ’ ‘putperestlerin’, *χuluχçilarni* ‘hizmetkârları’, *sunuçi* ‘(kurban) sunucu’, *toyuruçi* ‘doğurucu’, *yaryuçi* ‘yargıç’, *yaratuçi* ‘yaratıcı’, *yolkörgüziçisen* ‘yolgöstericisin’.

+nçI isimden isim yapım eki

üçünçi ‘üçüncü’, *dörtünçi* ‘dördüncü’.

-günča zarf-fiil eki

Yumgünča ‘yumuncaya kadar’.

+yu isimden isim yapım eki

yaryunu ‘yargıyı’.

+içe dişil özellik belirten ek

χaničäsiniñ ‘kraliçe’.

-mUr fiilden isim yapım eki

yaymur ‘yağmur’ 168a, 171a,

-vuči fiilden isim yapım eki

Sözlävüçi ‘konuşan’, *yañşavuči* ‘dedikodu yapan’, *yarliyovuči* ‘yargılayan’.

-yir, -yir şimdiki zaman eki

boğuyirlar boğuyorlar', *kötürüyir* 'taşıyor', *χolüyir* 'istiyor', *χorχiy* 'korkuyor', *söviy* 'sövdüyor', *sözliyirlär* 'konuşuyor', *tökiyirlär* 'döküyorlar', *tutüyir* 'tutuyor', *yöpsüniyir* 'kabul ediyorlar', *yuvüyirbiz* 'yıkıyorlar',

2.1.1.4.Ses Olayları

2.1.1.4.1. Ünlü Değişmeleri

2.1.1.4.1.1. Ön damaksıllaşma:

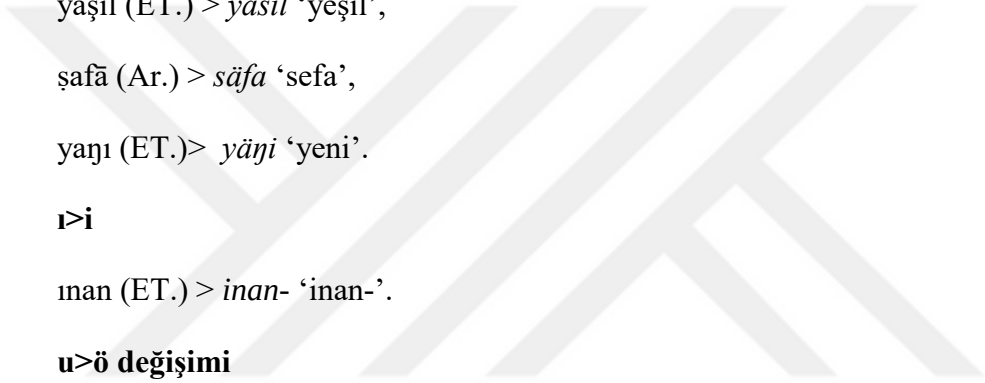
a > e değişmesi

yaşıl (ET.) > *yäşil* 'yeşil',

şafâ (Ar.) > *säfa* 'sefa',

yağı (ET.) > *yäği* 'yeni'.

ı>i

ınan (ET.) > *inan-* 'inan-'.

u>ö değişimi

hurmet (Ar.) > *hörmət* 'hürmet'.

u > ü değişmesi:

destür (Far.) > *dästür* 'destur',

dunyâ (Ar.) > *dünyâ* 'dünya',

muşkil (Ar.) > *müşkül* 'müşkül',

muft (Far.) > *müft* 'müft',

şukr (Ar.) > *şükür* 'şükür'.

2.1.1.4.1.2. Art damaksıllaşma

e > a

ejderhâ (Far.) > *adždäya* 'ejderha',

esîr (Ar.) > *yasîr* 'esir',

hefte (Far.) > *havta* ‘hafta’,
bāğçe (Far.) > *bağça* ‘bahçe’,
cellād (Ar.) > *džalat* ‘cellat’,
tahte (Far.) > *tahta* ‘tahta’,
na‘re (Ar.) > *nayara* ‘nara’,
şeytān (Ar.) > *şaytan* ‘şeytan’,
vilāyet (Ar.) > *veliyat* ‘vilayet’,
figure > (Fr.) > *figura* ‘figür’,

i > ı

cins (Ar.) > *džins* ‘halk, millet’,
mizrāk (Ar.) > *mizrağ* ‘mızrak’.

2.1.1.4.1.3. Daralma

e > ĩ

çerāğ (Far.) > *çirax* ‘çerağ, ışık’.

e > i

çeçek (ET.) > *çiçäk* ‘çiçek’,
eşid (ET.) > *işit* ‘duy, dinle’,
bedük (ET.) > *biyik* ‘yüksek, yüce’.

2.1.1.4.1.4. Genişleme

ı > a

ıgaç (ET.) > *ağaç* ‘ağaç’.

u > o

zürbāz (Far.) > *zorbaz* ‘yiğit, kahraman’.

ü > ö

sünük (ET.) > *söväk* ‘kemik’.

2.1.1.4.1.5. Yuvarlaklaşma

i > u

arıg (ET.) > *aruv* ‘kutsal, temiz’,

ogrı (ET.) > *oγru* ‘hırsız’.

i > o

yıltız (ET.) > *yolduz* ‘yıldız’.

e > ö

eb (ET.) > *öv* ‘ev’,

sev- (ET.) > *söv-* ‘sev-’,

sevüg (ET.) > *sövük* ‘sevgi’,

ekmek (ET.) > *ötmäk* ‘ekmek’.

a > o

bozagu (ET.) > *bızov* ‘öküz, buzağ’,

tarıglag (ET.) > *tarlov* ‘tarla’.

2.1.1.4.1.6. Düzleşme

o > i

bozagu (ET.) > *bızov* ‘öküz, buzağ’

u > a

yaruk (ET.) > *yaraγ*⁹⁰ ‘ışık’,

ü > e

törü (ET.) > *törä* ‘töre, yasa’

u > i

artuk (ET.) > *artiχ* ‘artık’,

yalğus (ET.) > *yalγiz* ‘yalnız’,

---

⁹⁰ Sadece bir kez bu şekilde kullanılmıştır, çoğunlukla *yarīχ* şeklindedir.

yaruk (ET.) > *yariḫ* ‘ışık’,

yazuk (ET.) > *yaziḫ* ‘günah’.

ü>i

beḡü (ET.) > *meḡi* ‘sonsuz’.

2.1.1.5. Ünlü Düşmesi

Ortada

birle > *blä*⁹¹ ‘ile’

čövrä > *čövrä* ‘çevre’

ḥazīne (Ar.) > *ḥazna* ‘hazine’

kölige ET. > *kölgä* ‘gölge’

ḫaḫ- Far.⁹² > kala- > kīla->klä

2.1.1.6. Ünlü Türemesi

Başta

İspanya > Jişpanija

Leh > Ilâḫ,

psikopos (Rum.) > ebisgobos ‘psikopos’,

rūze (Far.) > *oruč* ‘oruç’,

şāḡird (Far.) > *aşagerd* ‘öğrenci, şakirt’.

Ortada

akl (Ar.) > *aḫil* ‘akıl’,

fıkr (Ar.) > *fikir* ‘fikir’,

şehr (Far.) > *şähär* ‘şehir’,

şukr (Ar.) > *şükür* ‘şükür’.

⁹¹ Metinde hem *blä* hem de *bilä* şeklinde kullanılmıştır.

⁹² Kasımbek Seydakmatov, “Kırgız Tilinin Kısaça Etimologiyalık Sözdüğü”, (Frunze: İlim Basması, 1988), 123.

2.1.1.7. Ünlü Birleşmesi

neçe ök > *nečik* ‘nasıl’,

2.1.2. ÜNSÜZLER

Anton’un Vaazları metninde “b, c, ç, ċ, d, dž, f, g, γ, h, j, k, χ, l, ł, m, n, η, p, r, ʀ, s, š, t, v, w, y, z, ž” olmak üzere toplamda 29 ünsüz harf bulunmaktadır.

Türkiye Türkçesinden gerek yazılış gerek ses olarak farklılık gösteren sesler incelenen kelimeler neticesinde açıklanmaya çalışılacaktır.

c sesi tonsuz, diş ünsüzüdür. Günümüz Leh alfabesinde /ts/ sesini karşılamaktadır. Metinde kullanıldığı kelimelerin Slavca karşılıklarına bakıldığında da aynı sesi karşıladığı söylenebilir: *taneclärni* (Leh. *taniec*, Ru. *танец*) ‘dans’, *naciya* (Leh. *nacja*, Ru. *нация*) ‘halk, ulus’, *Francia* (Leh. *Francja*, Ru. *Франция*) ‘Fransa’ vb.

ç sesi çoğunlukla özel isimlerde, Kutsal Kitap bölüm adlarında ve Ermenice kelimelerde kullanılmaktadır. *Gornt* ‘açoç ‘Korintliler’, *Aragaç* ‘Özdeyişler’, *çasum* ‘öfke, kızkınlık’ vb.

ċ sesi tonsuz, diş-damak ünsüzüdür. Türkiye Türkçesindeki /ç/ harfi ile aynı ses özelliğini taşımaktadır: *uċmaχ* ‘cennet’, *barċasî* ‘hepsi, tümü’, *kiċi* ‘küçük’, *ċiχar-* ‘çıkarmak’ vb.

dž sesi tonlu diş-damak ünsüzüdür. Türkiye Türkçesindeki /c/ harfi ile aynı ses özelliğine sahiptir: *indži* ‘inci’, *džuvap* ‘cevap’, *tadž* ‘tac’ vb.

γ sesi art damak /ğ/ sesidir: *ayîr* ‘ağır’, *ayaċ* ‘ağaç’, *toγru* ‘doğru’, *χarγiřli* ‘kargışlı’, *belbayî* ‘kemer’, *yaryu* ‘yargı’ vb.

j sesi tonlu, akıcı ünsüzüdür. Alıntı kelimelerde ve özel isimlerde /y/ sesini karşılamaktadır: *Jovhannēs* ‘Yuhanna’, *Jovsep* ‘Yusuf’

χ sesi tonsuz, sızıcı gırtlak ünsüzü yani /ħ/ sesidir: *ċiχ-* ‘çık-’, *χorχ-* ‘kork-’, *yîraχ* ‘uzak’, *yariχ* ‘ışık’.

ł sesi sadece iki özel ismin yazımında kullanılmıştır: *Lugas* ‘Luka’, *Lewdagan* ‘Levliler’.

ŋ sesi Türkçenin aslî seslerinden biri olan art damak /n/ sesidir. *Tegri* ‘Tanrı’, *sizin* ‘sizin’ vs.

ṙ harfi Ermenice kelimelerde ve özel isimlerde kullanılır: *arak* ‘eal’ ‘havari’, *Aragaç* ‘Özdeyişler’ vb.

š sesi tonsuz, sızıcı, dişeti-damak ünsüzdür. Türkiye Türkçesindeki /ş/ sesi gibidir: *išit*- ‘işit-’, *boš* ‘boş’, *oḡšaš* ‘benzer’.

w harfi yine Ermenice kelimelerde ve özel isimlerde kullanılmıştır. *Tawit* ‘Davut’, *awedaranič* ‘İncil’

ž sesi tonlu, sızıcı diş-damak ünsüzüdür. /j/ harfi ile denktir: *yuž* (Leh. *już*, Ru. *уже*) ‘artık, zaten’.

2.1.2.1. Ünsüz Uyumu

İncelenen metinde ünsüz uyumunun tamdır. Ancak bazı eklerin sürekli tonsuz ünsüzle kullanılması sebebiyle tonlu ünsüz tabanındaki kelimelere eklendiğinde istisnai bir durum teşkil etmektedir.

Bu ekler; +çA; -čAk; +çI; +çUn; +InçI;

Ekinči ‘ikinci’, *erinčäk* ‘tembel’, *gügür-čin* ‘güvencin’, *yolčun* ‘yolcu’, *yolkörgüzüci* ‘yol gösterici’, *yetkinčä* ‘yeteri kadar, yeterince’, *yalčr* ‘hizmetçi’.

2.1.2.1.1. Tonluyla biten kelimeler

alar-ga ‘onlara’, *algın* ‘al’, *äväl-gi* ‘ilki, önceki’, *ber-di* ‘verdi’, *biz-ge* ‘bize’, *bügün-gi* ‘bugünkü’, *duşman-dan* ‘düşmandan’, *dügül-dürlär* ‘değillerdir’, *kiyinmägän* ‘giyinmemiş’, *inan-ganlar* ‘inananlar’, *son-γu* ‘son’, *toγur-dum* ‘doğurdum’, *toldur-dular* ‘doldurdular’, *yeber-di* ‘gönderdi’, *yer-dä* ‘yerde’, *yuḡöv-gä* ‘kiliseye, tapınağa’ vb.

2.1.2.1.2. Tonsuzla biten kelimeler

čičäk-kä ‘çiçeğe’, *elt-käymen* ‘ulaştıracağım, eriştireceğim’, *igitlik-tä* ‘gençlikte’, *ḡartliḡ-ta* ‘yaşlılıkta’, *ḡayttü* ‘döndü’, *oyat-tilar* ‘uyandırdılar’, *övrät-ti* ‘öğretti’, *sayliḡ-ta* ‘sağlıkta’, *sahat-tan* ‘saatten’, *sovuḡ-tan* ‘soğuktan’, *teräk-kä* ‘ağaca’, *tešti* ‘deşti’, *toldurmaḡ-tan* ‘doldurmaktan’, *töktü* ‘döktü’, *uḡmaḡ-ta* ‘cennette’,

2.1.2.2. Ünsüz Değişmeleri

2.1.2.2.1. Tonlulaşma

-f -> -v-

hefte (Far.) > *havta* ‘hafta’

defter (Ar.) > *divtār* ‘defter’

inşāf (Ar.) > *nisav* ‘insaf’

muft (Far.) > *müvt* ‘hediye’

p- > b-

Petrus > *Bedros* ‘Petrus’

Pavlus > *Boγos* ‘Pavlus’

Paruk > *Baruk* ‘Baruk’

papazlık (Rum.) > *babasliχ* ‘papazlık’

-k- > -γ-

alkış (ET.) > *alyış* ‘dua’

çakır (ET.) > *çayır* ‘şarap’

t- > d-

tört (ET.) > *dört* ‘dört’

takı (ET.) > *dayi* ‘dahi’

tebi (ET.) > *deve* ‘deve’

-t- > -d-

kentü (ET.) > *kendi* ‘kendi’

küntüz (ET.) > *kündüz* ‘gündüz’

yıltız (ET.) > *yolduz* ‘yıldız’

2.1.2.2.2. Tonsuzlaşma

b- > p-

Babil > Papelon

Beytel > Petel

akbaş > *aχpaš* ‘başrahip’

sebeb (Ar.) > *sābāpi*⁹³ ‘sebebi’

d > t

cuhud (Far.) > *džuhut* ‘Yahudi’

eşid (ET.) > *işit* ‘dinle, duy’

-g > -k

bitig (ET.) > *bitik* ‘kitap’

-z > -s

heves (Ar.) > havāz

2.1.2.2.3. Süreklileşme

2.1.2.2.3.1. Akıcılaşıma

-d- > -y-

adak (ET.) > *ayaχ* ‘ayak’

bedük (ET.) > *biyik* ‘büyük, yüce, yüksek’

edi (ET.) > *eye* ‘Tanrı, efendi’

kadgu (ET.) > *χayyu* ‘kaygı’

kod- (ET.) > *χoy-* ‘koy-’

küdegü (ET.) > *kiyöv* ‘eş, güvey’

tod- (ET.) > *toy-* ‘doy-’

udag (ET.) > *oyaχ* ‘uyanık’

udı (ET.) > *yux-* ‘uyu-’

ıda ber- (ET.) > *yeber-* ‘gönder-’

---

⁹³ kelimesinin *sābāp* şeklinde geçiyor olup iki ünlü arasında tonsuzlaşmaması dikkat çekicidir

2.1.2.2.3.2. Sızıcılışma

b > v

eb (ET.) > öv ‘ev’

sub (ET.) > suv ‘su’

tebe (ET.) > devä ‘deve’

k- > χ-

kadgu (ET.) > χaygu ‘kaygı’

kan (ET.) > χan ‘kan’

kaysı (ET.) > χaysi ‘hangi’

kılıç (ET.) > χilič ‘kılıç’

kız (ET.) > χiz ‘kız’

kulkak (ET.) > χulax ‘kulak’

-k- > -χ-

akça (ET.) > aχča ‘para’

okşaş (ET.) > oχšaš ‘benzer’

sakla- (ET.) > saχla- ‘sakla-’

yakışı (ET.) > yaχši ‘güzel, iyi’

-k, > -χ

ak (ET.) > aχ ‘ak’

yok (ET.) > yoχ ‘yok’

Alıntı kelimelerde

‘akıl (Ar.) > aχil ‘akıl’

faķır (Ar.) > faχir ‘fakir’

bāğçe (Far.) > baχča ‘bahçe’

çerāğ (Far.) > čiraχ ‘çerağ’

-māk fiilden isim yapım eki ve 1.çoğul şahıs eki olan -(I)k eklerinin de sızıcılaştığı gözlemlenmiştir.

aŋliyiχ ‘anlıyoruz’, *baχiyiχ* ‘bakıyoruz’, *χoliyiχ* ‘istiyoruz’, *χutχarılmaχ* ‘kurtuluş’, *yemāχ* ‘yemek’, *öč almaχ* ‘öç almak’.

2.1.2.2.3.3. Dudaksıllaşma

g > v

bozagu > *bızov* ‘buzağı’

küdegü > *kiyöv* ‘güvey’

öğret- > *övrät-* ‘öğret-’

sogıq > *sovuχ* ‘soğuk’

sünük > *sövāk* ‘kemik’

tög- > *töv-* ‘döv-’

yaguk > *yuvuχ* ‘yakın’

2.1.2.2.3.4. Genizsileşme

ben (ET.) > *men* ‘ben’

beyān (Ar.) et- > *mayan et-* ‘açıklamak, beyan et-’

bıŋ (ET.) > *miŋ* ‘bin’

beŋgü (ET.) > *meŋi* ‘sonsuz’

2.1.2.4. Ünsüz Düşmesi

/d/ düşmesi

edgü > *igi* ‘iyi’

/r/ düşmesi

ejderhā (Far.) > *adždaya* ‘ejderha’

berk > *bek* ‘sağlam’,

birle > *bilä ~blä* ‘ile’

erdi > *edi* ‘idi’,

erse> *esä* ‘ise’,

/g/

Ortada

kergek > *keräk* ‘gerek’

tarıglag > *tarlov* ‘tarla’

yigne > *inä* ‘iğne’

Sonda

kiçig > *kiçi* ‘küçük’

tirig > *tiri* ‘diri, yaşayan’

ulug> *ulu* ‘büyük’

/h/

historia (Lat.) > *istoriya* ‘tarih’

şahīḥ (Ar.) > *sayi* ‘sahi’

/y/

yinçü > *inçi* ‘inci’

yigne > *inä* ‘iğne’

2.1.2.4.1. Ünsüz Tekleşmesi

effect (Fr.) > *afekt*

beddu‘ā (Far. bed + Ar. du‘ā) > *baduha* “ceza”

cellād (Ar.) > *džalat* ‘cellat’

kulluk > *χuluχ* ‘kulluk’

evvel (Ar.) > *äväl* ‘ilk, önce’

ķuvvet (Ar.) > *χuvat* ‘güç’.

2.1.2.5. Ünsüz Türemesi

ırak > *yıraχ* ‘uzak’

na're (Ar.) > *nayarači* 'naracı'.

saat (Ar.) > *sahat* 'saat'

tamu > *tamuχ* 'cehennem'

esīr (Ar.) > *yasīr* 'esir'

2.1.2.6. Diğer Değişmeler

r > l ön damaksıllaşma

merhem (Ar.) > *melhem* 'merhem'

z > d süreksizleşme

ḥāzīr (Ar.) > *hadir* 'hazır'

2.1.2.7. Nöbetleşme

Bazı kelimelerin yazımında ikilikler görülmüştür. Birkaçı örnek olarak verilecektir.

aypaš: ~ *aχpaš* 'başrahip', *Aragaç* ~ *Jaragaç* 'Eski Ahit, Süleyman'ın Özdeyişleri', *bizim* ~ *biznim* 'bizim', *bugüngä* ~ *bu küngä* 'bugüne', *čayir* ~ *čaxir* 'şarap', *čiri* ~ *čürü* 'çürümek' *čiraχ* ~ *džraχ* (Far. *čerāg*) "çerağ", *dīvar* ~ *duvar* (< Far *dīvār*) 'duvar', *Erusayem* ~ *Jerusayem* 'Kudüs', *frišdä*: ~ *frištä* ~ *frištä* 'melek', *ganon* ~ *kanon* 'kanun' *gügürčün* ~ *kükürči* 'güvercin', *hadirlä* ~ *ɣadirlä* 'hazırlamak', *haväz* ~ *haväs* (< Ar. *heves*) 'heves', *isdoriya*: *istoria* (< Lat. *historia*) 'tarih', *sayat* ~ *sahat*, *šäyär* ~ *šähär*, *tebrät* ~ *teprät*-, *yalıanči* ~ *yalanči*, *zabt et* ~ *zapt et* 'zapt etmek' vb.

2.2. Şekil Bilgisi

2.2.1. Yapım Ekleri

2.2.1.1. İsimden İsim Yapma Eki

2.2.1.1.1. +aç

Kelimeye büyütme ve küçültme anlamı veren bir ektir⁹⁴.

⁹⁴ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017), 120.

yalaŋ+ač ‘çıplak’ XIII./110.

2.2.1.1.2. +an

Kuvvetlendirme ve çokluk bildirme ekidir⁹⁵. Kalıplaşmış bazı kelimelerde varlığını sürdürmektedir.

oŋl+an (<ogul+an) ‘çocuk’ IV./37, *yal+aŋ* ‘çıplak’ VI./148.

2.2.1.1.3. +arı

Yön gösterme ekinin kalıplaşmasıyla oluşan bir ektir⁹⁶.

yoy+arı ‘yukarı’ VI./206.

2.2.1.1.4. +ça

Aslen çekim eki olan bu ek yapım eki olarak da kullanılmaktadır⁹⁷.

adam+ça ‘insanca’ XV./195, *bar+ça* ‘bütün, hep’ V./21, *bu+n+ça* ‘bunca’ XIV./97.

2.2.1.1.5. +çan

Kuvvetli bir eğilim, özellik veya kabiliyet ifade eden bu ek sıfatlar türetilmesini sağlar⁹⁸.

çorçu+çan ‘korkak’ XI /73.

2.2.1.1.6. +çi

Meslek isimleri ve kendinde bulunan bir özelliği belirten kelimelerin yapımında kullanılır⁹⁹.

boya+çi ‘boyacı’ VI/118 , *buyruç+çi* ‘hükümdar’ IV/3, *el+çi* ‘elçi’ VII/19, *eşik+çi* ‘kapıcı’ VIII/44, *iş+çi* ‘işçi’ VII/143, *k‘arozçi* ‘vaiz’ VI/172, *çaray+çi* ‘soyguncu’ XV/106, *çişturi+çi* ‘işkenceci’ XIII/213, *çuluç+çi* ‘hizmetçi”kul’

⁹⁵ Kemal Eraslan, *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2012), 94.

⁹⁶ Argunşah, *Çağatay Türkçesi*, (İstanbul: Kesit Yayınları, 2017), 122.

⁹⁷ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 167.

⁹⁸ İlhan Çeneli, *Kırım Tatarcasında Yapım Ekleri*, çev. Mustafa Argunşah (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997), 1.

⁹⁹ Selma Gülsevin, *Karay Türklerinin Dili*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2020), 62.

VIII/111, *nayara+çi* ‘naracı, çağırıcı’ VIII/12, *yal+çi* ‘hizmetçi’ VII/239, *yalyan+çi//yalan+çi* ‘yalancı’ XI/53, *yaryu+çi* ‘yargıç’ XIII/27.

2.2.1.1.7. +daš

Ortaklık ve beraberlik anlamında isim ve sıfat türeten bir ektir¹⁰⁰.

çar+daš (<karındaş) ‘kardeş’ II/74, *yol+daš* ‘yoldaş’ VII/120.

2.2.1.1.8. +dUz

Çok kullanılmayan eklerden biridir.

kün+düz ‘gündüz’ VIII/14, *yol+duz* ‘yıldız’ XII/34.

2.2.1.1.9. +gaç

Bir kelimedede kullanılmıştır.

a+yaç (<ı+gaç) ‘ağaç’ XII/1.

2.2.1.1.10. +GA

Eklendiği adın özelliğini gösterir¹⁰¹.

öz+gä ‘ayrı, diğer’ XIV/17, *baš+ça* ‘başka’ III/23 *bir+gä* ‘birlikte’ VII/222.

2.2.1.1.11. +Gi

Aitlik ekidir¹⁰².

äväl+gi ‘ilk, önceki’ II/12, *bügün+gi* ‘bugünkü’ XV/3, *kensiniñ+ki* ‘kendininki’ VII/24, *ičkärdä+gi* ‘içerdeki’ VII/61, *soñyu+gi* ‘son, sonuncu’ XIII/179, *uçta+gi* ‘sonuncu’ VIII/103.

2.2.1.1.12. +yu

soyut adlar yapar¹⁰³.

çaram+yu//çarañ+yu ‘karanlık’ X/35, *soñ+yu* ‘son’ XIII/36.

¹⁰⁰ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, 128.

¹⁰¹ Güner, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, 116.

¹⁰² Gülsevin, *Karay Türklerinin Dili*, 63.

¹⁰³ Argunşah, *Çağatay Türkçesi*, 124.

2.2.1.1.13. +II

Renk adı yapar¹⁰⁴.

χiz+il ‘kırmızı’ I./32, *yäš+il* ‘yeşil’ X/26.

2.2.1.1.14. (I)nçI

Sıra sayıları yapar.

altı+nçi ‘altıncı’ VIII/84, *beš+inçi* ‘beşinci’ VIII/77, *dört+ünçi* ‘dördüncü’ VIII/69, *eki+nçi* ‘ikinci’ II/12, *üç+ünçi* ‘üçüncü’ IX/108, *yedi+nçi* ‘yedinci’ XIII/6.

2.2.1.1.15. +II / +IU

Bu ek Kıpçak Türkçesinde +IIg, +IUg biçiminde olsa da metinde Oğuz Türkçesindeki şekli olan +II, +IU biçiminde kullanılmıştır¹⁰⁵. Metinde sık kullanılan eklerden birisidir.

aχil+li ‘akıllı’ IV/4, *alyış+li* ‘kutsanmış, kutsal’ III/6, *at+li* ‘adlı, isimli’ III/3, *belgi+li* ‘bilinen’ IV/48, *biyänč+li* ‘hoş, güzel’ VII/208, *borç+lu* ‘borçlu’ XIV/84, *čidov+lu* ‘sabırlı’ XV/216, *fayda+li* ‘faydalı’ XI/19, *hörmät+li* ‘hürmetli’ X/124, *inam+li* ‘inançlı’ VII/143, *körk+lü* ‘güzel’ III/36, *körüm+lü* ‘belirli’ VII/88, *χaryış+li* ‘kargışlı, lanetli’ XIV/10, *χorχu+lu* ‘korkunç’ V/148, *χuvat+li* ‘güçlü’ XII/1, *ot+lu* ‘ateşli’ VI/122, *ölüm+lü* ‘ölümlü’ II/39, *sītara+li* ‘mutlu’ I/18, *sövük+lü* ‘sevgili’ III/5, *šähär+li* ‘şehirli’ V/37, *tat+li* ‘tatlı’ X/28, *tözüm+lü* ‘sabırlı’ XII/29, *üläš+li* ‘paylı’ VIII/64, *yariχ+li* ‘aydınlık’ VI/186, *yazıχ+li* ‘günahkâr’ V/112, *zarar+li* ‘zararlı’ I/59.

2.2.1.1.16. +IIχ / +lik / +IUχ / +lük

Soyut ad, alet ve yer adları türetir¹⁰⁶. Metinden alınan örneklerle bakıldığında oldukça sık kullanılan bir ek olduğu görülmektedir.

aγir+liχ ‘ağırılık’ XIII/203, *artiχsiz+liχ* ‘günah, suç’ XV/199, *biyik+lik* ‘yücelik’ III/1, *boluš+luχ* ‘yardımcı’ IX/127, *börnig+liχ* ‘günahkar, şehvetli’ IX/110,

¹⁰⁴ Talat Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016), 81.

¹⁰⁵ Güner, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, 120.

¹⁰⁶ Ali Fehmi Karamanlıoğlu, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019), 29.

duşman+liχ ‘düşmanlık’ XIV/16, *egir+lik* ‘günah, yanlış’ XIV/18, *emin+lik* ‘güven, huzur’ XII/8, *fārâh+lik* ‘sevinç’ XIV/67, *igit+lik* ‘gençlik’ X/6, *it+lik* ‘zina’ II/40, *körklü+liχ* ‘güzellik’ XII/41, *χasta+liχ* ‘hastalık’ I/52, *χan+liχ* ‘hanlık’ II/87, *χu+luχ* (<kulluk) ‘kulluk’ IV/9, *markarê+lik* ‘peygamberlik’ XIII/6, *müşkül+liχ* ‘zorluk’, XIII/217, *oyaχ+liχ* ‘uyanıklık’ XI/60, *öçäšmäχ+liχ* ‘kızgınlık’ XV/48, *öktäm+lik* ‘kibir’ VII/209, *padšaχ+liχ* ‘krallık’ III/36, *poşumanliχ* (*Far. peşimân*>poşuman) ‘pişmanlık’ VI/33, *say+liχ* ‘sağlık’ IV/43, *sezik+lik* ‘duygu’ XII/54, *sövünč+lük* ‘mutluluk’ II/29, *sust+luχ* ‘sessizlik’ XI/4, *toyrusuz+luχ* ‘günah’ XV/195, *tözüm+lük* ‘sabır’ XIV/116, *ulu+luχ* ‘büyüklük, yücelik’ I/34, *usta+liχ* ‘ustalık’ I/11, *yaman+liχ* ‘kötülük’ X/75.

2.2.1.1.17. +istan

Farsça yer adı yapan ek¹⁰⁷.

Frang+istan ‘Avrupa’ III/15.

2.2.1.1.18. +mač

Meslek adı türeten ektir.¹⁰⁸

tılmaç ~talmaç > *tlumač* ‘tercüman’ V/48

2.2.1.1.19. +ra

Yön gösterme ekidir ve zamanla kalıplaşmıştır¹⁰⁹.

soη+ra ‘sonra’ VII/18

2.2.1.1.20. +sIz / +sÜz

Eklendiği kelimeye yokluk ve olumsuzluk anlamı katarak sıfat yapan ektir¹¹⁰.

aχil+siz ‘akılsız’ XI/91, *din+siz* ‘dinsiz’ VI/100, *hesep+siz* ‘hesapsız’ XII/19, *körk+süz* ‘çirkin’ XIV/12, *körüm+süz* ‘gizli’ VIII/7, *χan+siz* ‘kansız’ VI/21, *ölçöv+süz* ‘ölçüsüz’ XII/32, *sītara+siz* ‘mutsuz’ I/73, *söz+süz* ‘sessiz’ VI/88, *suč+suz* ‘suçsuz’ XIII/32, *tügäl+siz* ‘sonsuz’ IX/120, *uyat+siz* ‘utanmaz’ X/103.

¹⁰⁷ Hülya Kasapoğlu Çengel, *Kırgız Türkçesi Grameri*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2020), 123.

¹⁰⁸ Güner, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, 125.

¹⁰⁹ Karamanlioğlu, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, 32.

¹¹⁰ Eraslan, *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, 102.

2.2.1.1.21. +t̃in

Eraslan'ın kitapta aktardığı üzere, Ş.Tekin aslen çıkma durumunu belirten bu ekin yön gösteren kelimelerde kalıplaştığı görüşündedir¹¹¹.

ičkär+t̃in 'içerideki' VII/86, *yoyar+t̃in* 'yukarıdaki' XIII/64.

2.2.1.2. Fiilden İsim Yapma Eki

2.2.1.2.1. -(A)K

Sıfatlar, soyut-somut isimler ve araç-gereç isimleri türetir¹¹².

kes-äk 'parça' III/66, *χon-aχ* 'konak' V/106, *χuč-aχ* (<kuçu-) 'kucak' III/66.

2.2.1.2.2. -ç

Genellikle dönüşlü fiil tabanına eklenir ve soyut isimler yapar¹¹³.

küsän-č 'arzu, istek' VII/141, *χazyän-č* 'kazanç' IV/3, *ötün-č* 'ödünç' XV/229, *sövün-č* 'sevinç' III/12.

2.2.1.2.3. -çek

Bir özelliği niteler, isim olarak kullanılan sıfatlar yapar. Dönüşlü fiillerde kullanılır¹¹⁴.

erin-ček 'tembel' V/58.

2.2.1.2.4. -GAn

Kalıplaşmış sıfat-fiil ekidir¹¹⁵.

inangan 'inanan' VII 204, *yügän* (<yügür- ~ yüg-e+n ?) 'dizgin' XI/120

2.2.1.2.5. -γu

χay-γu (<kad-γu) "kaygı" VI/205.

¹¹¹ Eraslan, *Eski Uyğur Türkçesi Grameri*, 96.

¹¹² Gülsevin, *Karay Türklerinin Dili*, 64

¹¹³ Argunşah, *Çağatay Türkçesi*, 128.

¹¹⁴ Çeneli, *Kırım Tatarcasında Yapım Ekleri*, 18.

¹¹⁵ Argunşah, *Çağatay Türkçesi*, 128.

2.2.1.2.6. -γuč, χič

Kullanılabilir alet isimleri türetir¹¹⁶.

ač-χič “anahtar” IV/75, *oltur-γuč* ‘taht’ XIII/57.

2.2.1.2.7. -(I/U)K

Kıpçak Türkçesinde oldukça sık kullanılan bu ek sıfat ve somut adların türetilmesinde kullanılır¹¹⁷.

aγri-χ ‘ağrı’ I/52, *aγsa-χ* ‘aksak’ VI/181, *art-iχ* ‘artık’ I/54, *biti-k* ‘kitap’ VIII/21, *buyr-uχ* (<buyur-uχ) ‘buyruk, emir’ VIII/67, *eksi-k* ‘eksik’ XI/68, *et-ik* (<öt-ük) ‘ayakkabı’ XV/44, *kere-k* (<kerge-k) ‘gerek’ XV/57, *sez-ik* ‘duygu’ XII/54, *söv-ük* ‘sevgi’ II/20, *taya-χ* ‘sopa’ VI/14, *teš-ik* ‘deşik’ XIII/123, *yap-uχ* ‘gizli, kapalı’ III/21, *yari-χ* ‘aydınlık’ VII/169, *yaz-iχ* ‘günah’ X/9, *yimša-χ* ‘yumuşak’ XII/94, *yıra-χ* ‘uzak’ VI/32. *yuv-uχ* ‘yakın’ III/37.

2.2.1.2.8. -(I/U) š

Fiilin sonucunu bildiren soyut ve somut isimler yapar¹¹⁸.

χaryi-š ‘beddua’ VII/125, *kiyin-iš* ‘elbise’ XV/43, *oγra-š* ‘savaş’ XIV/135, *oχša-š* ‘benzer’ II/12, *kün toγ-uš* ‘doğu’ IV/28, *ülä-š* ‘pay’ VIII/64.

2.2.1.2.9. -l

Bu ek çok fazla kullanılmamaktadır¹¹⁹.

tügä-l ‘bütün, tam’ V/67.

2.2.1.2.10. -m

Orta Türkçe döneminde kullanılan bu ek eylem sonucunu gösterir¹²⁰.

ölü-m (<öl-ü-m) ‘ölüm’ V/115, *sasī-m* ‘(kötü)koku’ VI./201.

¹¹⁶ Çengel, *Kırgız Türkçesi Grameri*, 141.

¹¹⁷ Karamanlioğlu, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, 39.

¹¹⁸ Eraslan, *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, 108.

¹¹⁹ Eraslan, *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, 106.

¹²⁰ Çeneli, *Kırım Tatarcasında Yapım Ekleri*, 28.

2.2.1.2.11. -mA

Bu ek iş isimleri yapmaktadır¹²¹.

elt-mä ‘iletme, ulaştırma’ VII/222, *üläš-mä* ‘bölüştürme, paylaşırma’ VIII/96, *yaryula-ma* ‘yargılama’ XIII/64, *yemä* ‘yemek’ XIII/109, *yürüt-mä* ‘taşıma’ VIII/96.

2.2.1.2.12. -mAχ

Genel olarak Oğuz Türkçesinde mastar eki olan bu ek, incelenen metinde de sıkça kullanılmıştır.

bil-mäχ ‘bilmek’ VI/11, *gırčıldat-maχ* ‘gıcırdatmak’ XIII/140, *kir-mäχ* ‘giriş, girmek’ VII/36, *körgüz-mäχ* ‘göstermek’ VIII/46, *χutχarıl-maχ* ‘kurtuluş’ XII/13, *sat-maχ* ‘satmak’ IX/43, *sök-mäχ* ‘sövmek’ XIII/140, *sözlä-mäχ* ‘konuşmak’ XI/85, *sun-maχ* ‘sunu, sunmak’ XIV/66, *tanı-maχ* ‘tanımak’ VIII/40, *tök-mäχ* ‘dökmek’ XV/16, IX/101, *yaltra-maχ* ‘parlamak’ XIII/37, *yuban-maχ* ‘sevinmek’ XV/117, *yürümäχ* ‘yürümek’ VII/204.

2.2.1.2.13. -mUr

tamur (< tam-mur) ‘kök’ I/87, *yaγ-mur* ‘yağmur’ XIV/121.

2.2.1.2.14. -n

Seyrek kullanılan eklerden birisidir. Sıfat niteliğinde isimler türetir¹²².

sat-un ‘satın’ I/14, *χïy-(i)n* ‘acı’ V/130

2.2.1.2.15. -(U)çI /-vUçI

Bu ek Eski Türkçedeki -gUçI > -vUçI > (U)çI şeklinden gelmektedir. Eylemleri gerçekleştiren kişiyi gösteren isimler türetir¹²³.

sözlä-vüçi ‘konuşan’ XI/38, *barčani tut-uçi* ‘her şeyin sahibi’ III/6, *toγuruçi* ‘doğuran’ XI/95 *yarat-uçi* ‘yaratıcı’ II/39, *yolkörgüz+üçi* ‘yolgösterici’ VII/167.

¹²¹ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 186.

¹²² Eraslan, *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, 107.

¹²³ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 191.

2.2.1.2.16. -v, ov

Bu ek -ğu/-gü fiil yapma ekinden gelişmiştir¹²⁴.

čüd-ov (<çıda-) ‘sabır’ XV/216, *kiyö-v* (<küde-gü) ‘eş, koca’ III/38, *ölč-öv* ‘ölçü’ XII/33, *töl-öv* ‘kazanç’ V/144, *yaz-ov* ‘yazı’ X/56.

2.2.1.2.17. -(I, U)z

sem-(i)z “*besili, semiz*” VII/123, *tıχ-(i)z* “*dar*” XIV/71.

2.2.1.3. İsimden Fiil Yapma Eki

2.2.1.3.1. +ay

Geçişsiz eylemler yapan bir ektir¹²⁵.

say+ay- ‘iyileşmek’ XII/49.

2.2.1.3.2. +dA-

Geçişli ve geçişsiz fiiller yapan isimden fiil yapma ekidir¹²⁶.

gürčıl+da-t- ‘gıcırdatmak’ XIII/140 *iz+dä-* ‘arama-, isteme-’ III/47, *ün+dä-* ‘adlandır-, çağırma-’ IV/17,

2.2.1.3.3. +GA-

inč+χa- “*inlemek*” XIII/134.

2.2.1.3.4. +IA-

Eklendiği isme “yapmak, etmek” anlamı veren bir ektir¹²⁷.

alyış+la- ‘dua et-, kutsa-’ VI/74, *bay+la-* ‘bağla-, birleştir-’ XIV/73, *baş+la* ‘başla-’ VIII/35, *sax+la-* ‘sakla-’ III/68, *söz+lä-* ‘konuş-’ XI/60, *tügäl+lä* 2tamamla-’ VI/79, *yïγ+la-* (<ıg+la-) ‘ağla-’ XV/146, *yir+la-* ‘şarkı söyle-’ XV/251, *yuχ+la-* ‘uyuma-’ IV/64.

¹²⁴ Çeneli, *Kırım Tatarcasında Yapım Ekleri*, 33.

¹²⁵ Argunşah, *Çağatay Türkçesi*, 132.

¹²⁶ Güner, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, 163.

¹²⁷ Karamanlioğlu, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, 46.

2.2.1.3.5. +rA-

Yansıma eylemler oluşturur¹²⁸.

üfrä “üfle-” V/12, muŋ+ra- “bağır-, inle-” XV/157.

2.2.1.3.6. +sA-

İhtiyaç hissetmeyi ifade eden fiiller türetir¹²⁹.

su+sa- “susa-” II/47

2.2.1.3.7. +(U)χ-

yol+uχ- “buluş-, toplan-” III/12.

2.2.1.4. Fiilden Fiil Yapma Eki

2.2.1.4.1. -Dİr-,

Ettirgenlik ekidir.

art-tİR- ‘arttır-‘ IX/10, *aylan-dİR-* ‘çevir-, döndür-‘ II/15, *biyän-dir-* ‘beğendir-‘ III/57, *boy-dur-* ‘boğul-‘ XIII/97, *kel-tir-* ‘getir-‘ I/70, *kiy-dir-* ‘giydir-‘ XV/43, *χiz-dİR-* ‘kızdır-‘ XIV/149, *ol-tur-* ‘otur-‘ XIII/57, *öl-dÜR-* ‘öldür-‘ XII/23, *sİN-dir-* ‘böl-, kır-, parçala-‘ V/7, *sÖn-dÜR-* ‘söndür-‘ V/143, *üläş-tir-* ‘bölüştür-, paylaştır-‘ VIII/88, *yabuş-tur-* ‘sar-, yapıştır-‘ X/48, *yan-dİR-* ‘yak-‘ II/13, *yİyİş-tİR-* ‘topla-‘ XIII/65.

2.2.1.4.2. -GXr- (-χar-, -gUr-)

Ettirgenlik ekidir.

χay-γur- ‘kaygılan-‘ I/44, *χut-χar-* (<kurtgar-) ‘kur-tar-‘ VII/246, *yü-gÜR-* ‘koş-‘ XI/94,

2.2.1.4.3. -GUz-

Geçişli-ettirgen fiiller oluşturur¹³⁰.

kör-güz- ‘göster-‘ I/20. *oltur-γuz-* ‘oturtmak’ XV/107, *tur-γuz-* ‘diriltmek’ IV/3.

¹²⁸ Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri*, 85.

¹²⁹ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 184.

¹³⁰ Çeneli, *Kırım Tatarcasında Yapım Ekleri*, 47.

2.2.1.4.4. -(I/U)l

Asıl işlevi edilgenlik olan bu ek yer yer dönüşlülük işleviyle de kullanılmaktadır¹³¹.

açı-l- ‘açıl-‘ XIII/162, *ayır-(i)l-* ‘ayrıl-‘ IX/85, *ber-(i)l-* ‘veril-‘ IX/119, *boşat-(i)l-* ‘bağışlan-‘ V/12, *češ-(i)l-* ‘çözül-‘ I/36, *köm-(ü)l-* ‘gömül-‘ XIII/121, *oña-l-* ‘iyileş-‘ XI/128, *sat-(i)l-* ‘satıl-‘ IX/42, *tiri-l-* ‘diril-‘ VI/218, *yeber-(i)l-* ‘gönderil-‘ X/14.

2.2.1.4.5. -n-

Asıl işlevi dönüşlülük olan bu ek bazen de edilgenlik işleviyle de kullanılmaktadır¹³².

emge-n- ‘çalış-‘ VII/217, *kiy-i-n-* ‘giyin-‘ VI/148, *çapu-n-* ‘tutuş-‘ XI/48, *saçla-n-* ‘korun-‘ XII/87, *söv-ü-n* ‘sevin-‘ XIV/109, *susa-n-* ‘susa-‘ XII/86, *umsa-n-* ‘umut et-‘ III/42, *tula-n-* ‘devril-‘ XII/89, *yöpsü-n-* ‘kabul et-‘ IX/110, *yüg-ü-n-* ‘ibadet et-‘ V/46.

2.2.1.4.6. -sA-

Oğuz Türkçesinde kullanılan bu ek isimden fiil yapma ekinin etkisiyle ortaya çıkmıştır¹³³.

um-sa- ‘umut et-‘ XIV/115.

2.2.1.4.7. -ş-

Birlikte yapma anlamı veren fiilden fiil yapma ekidir¹³⁴.

ülä-ş- ‘bölüş-‘ VIII/88, *yet-i-ş-* ‘yetiş-‘ II/32

2.2.1.4.8. -r-

Ettirgenlik ekidir. Geçişli fiiller yapar¹³⁵.

¹³¹ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 204.

¹³² Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 202.

¹³³ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 215.

¹³⁴ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 207.

¹³⁵ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 209.

çiğ-ar- ‘çıkır-‘ XIV/151, *keç-ir-* ‘geçir-‘ III/68, *çayt-ar-* ‘dön-‘ XV/49, *sek-ir-* ‘sek-‘ XI/94, *toğ-ur-* ‘doğur-‘ IX/102.

2.2.1.4.9. -t-

Ettirgenlik ekidir.

ağla-t- ‘anlat-‘ XIII/11, *boşa-t-* ‘affet-, bağışla-‘ XIV/20, *čila-t-* ‘ıslat-‘ XV/156, *oğşa-t-* ‘benzet-‘ IX/15, *oğal-t-* ‘iyileştir-‘ X/133, *sayay-t-* ‘iyileştir-‘ X/134, *teprä-t-//tebrä-t-* ‘titret-‘ XIII/94, *yara-t-* ‘yarat-‘ IX/5, *yariğla-t-* ‘aydınlat-‘ IV/45, *yürü-t-* ‘taşı-‘ XIII/45.

2.2.2. Çekim Ekleri

2.2.2.1. İsim Çekim Ekleri

Türkçenin isim çekim ekleri çokluk, iyelik, hâl, aitlik ve soru ekidir¹³⁶. V.A.V’nda da aynı şekilde devam ettiği görülmüştür. Ancak Lehçenin etkisiyle hâl eklerinde birtakım farklılıklar gözlemlenmiştir.

2.2.2.1.1. Çokluk Eki +lAr

Türkçede çokluk eki olan +lAr incelenen bu metinde de oldukça yaygın bir şekilde hem Türkçe hem de alıntı kelimelerde isim ve zamirlerle kullanılmaktadır. Uyuma göre +lar, +lär olmak üzere iki şekli vardır.

Çokluk ifade etmek için kullanılan

...*baylap çollarni* *çaç üsnä*,... XIV/73 ‘ellerini haç üstünde bağlayarak’

...*bağiy edi yaralarına K’risdosnuğ*... XIV/77 ‘Krisdos’un yaralarına bakıyordu’

...*berip anij çoluna aççiçlarni köktägi uçmağniğ*... IV/6 ‘gökyüzündeki cennetin anahtarlarını onun eline verip’

...*çihardilar közlärin*... III/64 ‘gözlerini çıkardılar’

çaysi ki çiraxlar blä sargawak alnina Awedaranga yariğ etiyirlär da pağgaman da tepsı badarakka hadirliyiirlär da gısasargawakka beriyirlär. VIII/70

¹³⁶ Argunşah, *Çağatay Türkçesi*, 138.

‘diyakonun önünde İncil’i mumlarla aydınlatan ve kutsal kâseyle tepsiyi ayine hazırlayan ve de ast diyakona verenlerdir.

...*χανατlari blä, yaralatir oyrunu* IV/70 ‘hırsız kanatlarıyla yaralar’

...*χardašlarim* benim XII/97 ‘kardeşlerim’

...*χüzil altunlarni körgüziyir*... XI/73 ‘kıızıl altınları gösteriyor’

Minlär blä frištälär tursarlar *čövräsina anij* XIII/103 ‘binlerce melek(ler) onun çevresinde olacak’

Ol zaman barčasina körgüzsär nšanlarni da tešiklärni χadaylardan kendi tenindä, χaysi bizim yazıχlarimiz üçün dür yaralagan. XIII/112 ‘O zaman herkese bedenindeki bizim günahlarımız yüzünden yaralandığı çivilerden deşikleri ve izleri gösterecek.’

sövgäybiz dušmanlarimizni XIV/11 ‘düşmanlarımızı seveceğiz’

...*tašlarni χučaχina χoydular*... III/66 ‘taşları kucağına koydular’

...*teni K’risdosnuχ χastalarga yürütmä da üläsmä*... VIII/96 ‘Mesih’in tenini hastalara taşıma ve paylaşırma’

Uyatsiz χatunlar... X/103 ‘Utanmaz kadınlar’

Bir topluluğa mensup olanları ifade etmek için kullanılan

... *dinsizlär da χarγišlilar* *kirmägäylär.* VIII/52 ‘dinsizler ve lanetliler girmeyecekler.’

...*eki türlüdürlär k’ahanalar* ... VIII/107 ‘rahipler iki türdür’

χoysar toyrularni oη yanina da nêzbožnilarni soη yanina kensiniη. XIII/105 ‘günahsızları sağ yanına ve dinsizleri kendisinin sol yanına koyacak’

...*orinag bolgin inanganlarga* , ... VII 204 ‘inananlara örnek olun’

Bir millete, dine mensup olanları ifade etmek için kullanılan

...*pravdživ k’risdânlar*... IV/39 ‘gerçek Hristiyanlar’

Aragi bar franglarniη XI/72 ‘Avrupalıların sözü var’

Aytüyir džuhutlarga... VI/97 ‘Yahudilere söylüyor’

Tatarlar üçün nêkturî kün toyuşunda türklär... XI/86 ‘Doğudaki Türkler bazı Tatarlar için...’

urîy edilär xaçkan džuhutlarnî romajeçilär VI/161 ‘Romalılar kaçan Yahudileri öldürüyorlardı’

Abartma ve sevgi ifadesi olarak

yaşlarım blä benim töşäklärimni benim çilattım XV/156 ‘gözyaşlarımla yataklarımı ıslattım’

tizlärğä deg yügüniyirlär V/46 ‘dizlere kadar eğiliyorlar’

2.2.2.1.2. İyelik Ekleri

İyelik ekleri getirilen nesnenin kime veya neye ait olduğunu gösterir¹³⁷. İncelenen metninde iyelik ekleri Türkiye Türkçesindeki gibidir. Ancak V. Anton Lehçeden Kıpçak Türkçesine doğrudan çeviri yapmıştır ve metinde de tıpkı Lehçede olduğu gibi sık sık zamirlerle birlikte kullanım olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 2.1: İyelik Ekleri

	Teklik	Çokluk
1.kişi	+(I)m	+(I)mIz
2.kişi	+(I)ŋ	+(I)ŋIz
3.kişi	+I, +sI	+IArI

I. Teklik Kişi İyelik Eki +(I)m

Tut ovečkalarimni benim II/60 ‘Koyunlarımı tut’

O Biyim benim! II/71 ‘Ey Rabbim’

yeberdi meni Atam benim V/11 ‘beni Babam gönderdi’

sunuŋuz tenimni da xanımni benim VI/85 ‘tenimi ve kanımı sunun’

II. Teklik Kişi İyelik Eki +(I)ŋ

Aytkin Aharonga adam džinsinŋdan seninŋ da soyuŋdan seninŋ VI/179 ‘Söyle Harun’a insan neslinden ve senin soyundan’

¹³⁷ Eraslan, *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, 159.

özgälärinä **seniň** yariňiň yariň etkäy VII/169 ‘senin ışıgın başkalarını aydınlatacak’

bizim üçün **hanıň** surp **seniň** töktüň XIV/153 ‘kutsal kanını bizim için döktün’

elt **hatunıň**nu **seniň** bu atli baǵçaga XVII/47 ‘bu isimli bahçeye hatununu götür’

kušan **çilič** **belinä** **seniň**, zorbas XIII/46 ‘beline kılıç kuşan, yiğit’

III. Teklik Kişi İyelik Eki +I, +sI

barça oylanlarına **anıň** yaǵşı **bolgaylar** VII/53 ‘onun bütün çocuklarına iyi olacaklar’

hanı **Oylunıň** **Teñriniň** VII/89 ‘Tanrı’nın Oğlu’nun kanı’

aǵar yüräkünden **anıň** II/48 ‘onun yüreğinden akar’

cesari Rımanıň III/35 ‘Roma’nın kralı’

yeberdi **malarlarnı** **barça** **padşaxlıǵına** **kensiniň** III/35 “kendisinin bütün krallığına ressamlarını gönderdi”

bitikindä **Movşesniň** **yazılǵandır** V/28 ‘Musa’nın kitabında yazılmıştır’

İsrajel **tayfası** III/23 ‘İsrail halkı’

çaznasıniň **Teñriniň** XII/240 ‘Tanrı’nın hazinesinin’

turdu **at** ‘**or**undan XV/135 ‘tahtından kalktı’

I. Çokluk Kişi İyelik Eki +(I)mIz

Atam **atamiz** VII/44 ‘Adem atamız’

Aniňkidir **tadasdan** **köktägi** **Atamizniň** XIV/28 ‘Gökteki Babamızın mahkemesi öyledir’

Biyimiz **K** ‘**risdos** **aytti** IX/49 ‘Efendimiz Mesih söyledi’

Biyimiz **ekiyanli** **çilični** **tutsar** **ayzında** XIII/34 ‘Efendimiz iki taraflı kılıcı ağzında tutacak’

bu **ögüt** yüräkimizdä **bizim** **här** **zaman** **bolgay**, XIV/151 ‘Bu öğüt her zaman yüreğimizde olacak’

Aytüyir Biyimiz Jisus K'risdos XV/41 'Efendimiz İsa Mesih söylüyor'

sövgäybiz duşmanlarimizni XIV/11 'Düşmanlarımızı seveceğiz'

bizim yazıxlarımız üçün dır yaralagan. XIII/112 'O zaman herkese bedenindeki bizim günahlarımız yüzünden yaralandığı çivilerden deşikleri ve izleri gösterecek.'

II. Çokluk Kişi İyelik Eki +(I)ñIz

teşkiriniz tonlarñizni sizin V/94 'Elbiselerinizi değiştirin'

Xurbanñizni almam xoluñuzdan sizin VI/98 'Sizin elinizden kurbanınızı almam'

sövünüz duşmanlarñizni sizin XIV/83 'Düşmanlarınızı sevin'

Men, Atañiz da yaratuçñiz sizin XIV/83 'Ben, Babanız ve yaratıcınız'

III. Çokluk Kişi İyelik Eki +IArI

yüzüklär barmaçları üsnä XV/54 'parmaklarında yüzükler'

miñlär blä fikirlärdir başlarında. I/44 'akıllarında binlerce fikir [vardır]'

bardir xayıyları, ne ki yuzurları I/53 'huzurlarından daha çok kaygıları vardır'

2.2.2.1.3. Durum Ekleri

İsmin cümle içerisinde diğer kelimelerle ilişkindeki durumunu belirten eklerdir¹³⁸.

Söz konusu metinde bu durum ekleri dokuz başlık altında gösterilmiştir.

2.2.2.1.3.1. Yalın Durum Eki

İsmin yalın durumu bilindiği üzere eksizdir.

Biy **Teñri** ayttı VII/106 'Rab Tanrı söyledi'

barça dñhutlar inandılar XII/76 'bütün Yahudiler inandı'

suv içmäsinlär XV/137 'su içmesinler'

¹³⁸ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 226.

2.2.2.1.3.2 Belirtme Durum Eki +n, +nI, +I

İnceleme metninde belirtme eki genel olarak +nI şeklindedir. Uyuma göre +ni, +ni, +nu, +nü şekilleri vardır. Diğerleri için de aynı durum söz konusudur.

İsimlerle kullanım

yaralatir oynunu IV/70 ‘hırsızın yaraları’

Biy Teşri yüräklärimizgä bizim tolduriyir sövükni kensinä qarşı. II/45 ‘Rab Tanrı yüreklerimize kendisine karşı sevgiyi dolduruyor.’

çixardi ötmäknı da çayırnı VI/73 ‘ekmeği ve şarabı çıkardı’

Ol zaman barçasına körgüzsär nşanlarnı da teşiklärni xadaylardan kendi tenindä XIII/112 ‘O zaman bedenindeki çivi deliklerini ve izlerini herkese gösterecek’

töşäklärimni benim çilattım XV/156 ‘döşeklerimi ıslattım’

elt xatununu seniñ bu atlı bağçağa XII/46 ‘eşini bu meşhur bahçeye götür.’

sunuñuz tenimni da xanımni benim, *alıñız da özgälärinä üläşijiz* VI/85 ‘tenimi ve kanımı sunun, alın ve başkalarına paylaşın’

Zamirlerle kullanım

Bunu aytıyır *edi* II/48 ‘Bunu söylüyordu’

xasta edim, da bağtiñiz meni XIII/110 ‘hastaydım bana baktınız’

seni uçmağka *elkäymen* XIII/121 ‘seni cennete ulaştıracağım’

körsärlär anı barça közlär, XIII/175 ‘onu tüm gözler görecek’

saxlagay bizni düşmandan VII/8 ‘bizi düşmandan koruyacak’

awedaran ötläş men sizni toyurdum VII/43 ‘ben sizi İncil aracılığıyla doğurdum’

Alarnı da xilicğan keçirdilär III/68 ‘Onları da kılıçtan geçirdiler’

kördü anda birin kiyinmägän tonlar içindä *veselnı*, V/107 ‘Orada şık elbiseler giyinmeyen birini gördü.’

III. kişi iyelik ekleriyle kullanım

Üçüncü şahıs iyelik eklerinden sonra genellikle +n biçiminin kullanıldığı gözlemlenmiştir.

*uzun künlärin bermäslär ölgänlär*gä I/27 ‘ölenlere uzun günlerini vermezler’

tişlärin töktülär III/59 ‘dişlerini döktüler’

tügällädi tirlikin ol kečäni III/65 ‘o gece yaşamını sonlandı’

övrätkäy bizni yolun Tejrini VII/10 “Bize Tanrı’nın yolunu öğretecek”

2.2.2.1.3.3 Yönelme Durumu Eki +GA, +(n//ŋ)A, +Ar, +nİ

Yönelme durumu eki ünlü ve tonlu ünsüzlerden sonra +gA, +ɣA biçiminde, tonsuz ünsüzlerden sonra +kA biçiminde kullanılır. Yer yer belirtme durumu ekinin (+nI) kullanıldığı gözlemlenmiştir. Teklik I. ve II. kişi zamiri sonrasında +ŋa ekinin kullandığı ve teklik III. kişi zamirinden sonra yön gösterme eki olan +ar kullanılmıştır. Çeviri metin olması sebebiyle yönelme anlamı da içeren Lehçedeki *na* edatının doğrudan çevirisi olan *üsne* kelimesi de kullanılmıştır.

İsimlerle kullanım

+gA

eksi dä çoɣurga tüşsärlär VII/166 ‘ikisi de çukura düşecek’

Aytkin Aharonga VI/179 ‘Harun’a söyle’

bermäslär soɣurga közlärni I/26 ‘köre gözlerini vermezler’

+kA

tamuxka endim, ki seni uçmaxka eltkäymen XIII/121 ‘seni cennete ulaştıracağım için cehenneme indim’

itkä oɣšaš, ɣaysi oɣ blä oɣlangandir XI/91 ‘okla vurulan köpeğe benzer’

+nA

...baɣiy edi yaralarina K’risdosnuɣ... XIV/77 ‘Krisdos’un yaralarına bakıyordu’

Minlär blä friştälär tursarlar cövräsina anij XIII/103 ‘Binlerce melek onun çevresinde olacak’

aytti aşagerdlärinü arak'eal VII/42 ‘havari şakirtlerine söyledi’

Belirtme durumu ekinin yönelme gibi kullanılması

övrätkäy bizni yolun Teñriniñ VII/10 ‘Bize Tanrı’nın yolunu öğretecek’

urıyır duşmanı üsnä burnu blä, IV/70 ‘düşmanına gagasıyla vuruyor’

tayanıp taş üsnä ya divarga, lëdvê yuxlıy edilär. XIV/172 ‘taşa veya duvara dayanıp, zar zor uyuyorlardı’

Zamirlerle kullanım

berdiñiz maña yemä XIII/109 ‘bana yemek verdiniz’

Beriyirmen saña açxıçın köknüñ xanlıxınıñ IV/1 ‘Sana gökyüzü hanlığının anahtarını veriyorum.’

Bizgü qorınağ beriyir, XII/36 ‘Bize örnek veriyor’

aytıyirmen sizgä: sövüñüz duşmanlarıñızni sizñ XIV/83 ‘size söylüyorum: düşmanlarınızı sevin’

aytıyirlar alarga gurk'çılar, XV/250 ‘putperestler onlara söylüyor’

2.2.2.1.3.4 Bulunma Durumu Eki +DA

Bulunma durumu eki ünlüler ve tonlu ünsüzlerden sonra +dA, tonsuz ünsüzlerden sonra +tA biçiminde uyuma girmektedir. Yer yer yönelme durumu ekinin (+A) bulunma durumunu belirttiği de görülmektedir. Çeviri bir metin olması sebebiyle bulunma anlamı da taşıyan Lehçedeki *na* edatının doğrudan çevirisi olan *üsne* edatı da kullanılmıştır.

Yazılğandır Awedaranında Madt'çosnuñ V/105 ‘Matta İncil’inde yazılmıştır’

barça dünyâda badarak Teñrigä sunıyirlar VI/49 ‘tüm dünyada Tanrı’ya kurban sunuyorlar’

Özgäläri kündü bir kerät yiy edilär XV/170 ‘bazıları günde bir kere yiyorlardı’

uçmaçta barça nemäsi edi hadir IX/73 ‘cennette her şeyi hazırıdı’

bardır adždaha bir Hntisdanda, XII/85 ‘Hindistan’da bir ejderha vardı’

Yer yer yönelme durumu ekinin (+A) bulunma durumunu belirtmesi

här kün ösiyir içinä yamanlıx, X/75 ‘her gün içinde kötülük büyüyor’

üsne edatının kullanılması

uzaçlanip tay üsnä Sireyski, sustluxta edi. XI/16 ‘Suriye’nin dağında gizlenip, sessizlikteydi’

zindžillar temir tenläri üsnä yürütiy edilär XIV/170 ‘bedenlerinde demir zincirler taşıyorlardı’

Rikalar üsnä Papelonnuñ olturur ediç XV/255 ‘Babil’in nehirlerinde yaşırdık’

2.2.2.1.3.5 Ayrılma Durumu Eki +dAn

Ayrılma durumu eki tonlu ünlü ve ünsüzlerden sonra uyuma göre +dAn şeklinde, tonsuz ünsüzlerden sonra ise +tAn şeklindedir.

Eski badaraklar edilär çoyunlardan da eçkilärdän da özgä sözsüz hayvanlardan VI/87 ‘Eski kurbanlar koyunlardan, keçilerden ve diğer sessiz hayvanlardandı.’

saçlagay bizni düşmandan VII/7 ‘Bizi düşmandan koruyacak’

Yeberilgän edi frištäsi Teñridän X/16 ‘Tanrı’dan meleği gönderilmişti’

Alarni da çiliçtan keçirdilär. III/68 ‘Onları da kılıçtan geçirdiler’

çorçiy edi töräsindän padşahnij. XII/46 ‘Padişahın töresinden korkuyordu’

Ketiñiz mendän, çaryışlilar, meñilik otka XIII/43 ‘Uzaklaşın benden Lanetliler, sonsuz ateşe’

kliyr sendän etmä duşman Teñrigä, XIV/143 ‘senden Tanrı’ya düşmanlık etmeni istiyor.’

çaç ya tüşär andan oç, XI/92 ‘ya ok ondan düşene kadar’

ol zaman çövüriyir bizdän yüzünü kensiniñ VII/114 ‘o zaman bizden yüzünü çeviriyor’

Bu Jisus, çaysi alingandır sizdän kökkä. XIII/173 ‘Bu İsa, sizden gökyüzüne alınmıştır’

Alardan soñra sargawaklar da gisasargawaklar da özgäläri VIII/11 ‘onlardan sonra diyakozlar, astdiyakozlar ve diğerleri’

2.2.2.1.3.6 İlgi Durumu Eki +In, +Im, +nIn, +dAn,

Düzlük-yuvarlaklık ve artlık-önlük uyumuna göre ekin ünlüsü değişmektedir.

bizim üçün xaniñ surp seniñ töktün XIV/153 ‘kutsal kanını bizim için döktün’

Bu sözləri markareñiñ bunu körgüziyir, V/141 ‘peygamberin bu sözleri şunu gösteriyor’

tlumaçları erkinñ aniñ V/48 ‘onun isteklerinin tercümanları’

xanî Biyimizniñ Jisus K’risdosnuñ VI/22 ‘Efendimiz İsa Mesih’in kanı’

köriyirsən, oylu adamniñ X/35 ‘insanoğlu görüyorsun’

Tut ovečkalarimni menim II/60 ‘Koyunlarımı tut’

2.2.2.1.3.7 Eşitlik Durumu Eki +çA

Genel Türkçede olduğu gibi incelenen. metninde de eşitlik durumu eki için +çA kullanılmıştır. Artlık-önlük uyumu vardır.

ne üçün aldıñ aχčamni menim? VII/194 ‘benim paramı neden aldın?’

barča nemäsi edi hadir IX/74 ‘her şeyi hazırdı’

Buñar anča surp Krikor yazıyır. VI/216 ‘Krikor buraya kadar yazıyor’

Adamča bizim blä postupovat etiyir Bəyos arak‘eal XV/195 ‘Havari Pavlus bizimle insan gibi tövbe ediyor’

Bolsar edim xiyinda k‘awaranniñ nečü yıl yazıxlarıñ üçün menim XIV/65 ‘Nice yıl günahlarım için Araf’ın ızdırabında olacaktım’

2.2.2.1.3.8 Araç Durumu blä

Araç durumu blä edatıyla sağlanmışdır.

oχ blä oxlangandır XI/91 ‘okla vurulmuştur’

sonra burnu blä teşär xaburçasın kensiniñ da tökär xanin ölgän oylanlar üsnä, da tirilirlär. XII/25 ‘sonra gagasıyla kendi kaburgasını deşer ve ölen çocukları üzerine döker’

barča nemä keräk ölcöv blä da hesep blä sövmä, XII/36 ‘her şeyi ölçülü ve hesaplı sevmeli’

barmaḫi blä Tenriniḡ yazılıyan edi II/10 ‘Tanrı’nın parmağıyla yazılmıştı’

2.2.2.1.3.9 Yön Gösterme Durumu Eki +Ar, +ArI, +rA, +kArI

Metindeki yön gösterme ekleri düzlük-yuvarlaklık ve artlık-önlük uyumuna girmektedir.

anḡar anī beriyirbiz VII/146 ‘ona onu veriyoruz’

Buḡar dzuvap beriyirmen VI/54 ‘buna cevap veriyorum’

čixiyir yoyari teräk üsnä, ḡaçan ki bolmasa anda pelikan XII/23 ‘ orada pelikan yokken yukarı ağacın üzerine çıkıyor’

soḡra kesäk-kesäk ettilär barča tenin anīḡ III/66 ‘sonra onun bütün bedenini paramparça ettiler’

klämädi içküri kelmä XV/56 ‘içeri gelmek istemedi’

2.2.2.1.4. Aitlik Eki

İkinci bir iyelik eki sayılan bu ek +Gi şekliyle karşılanır¹³⁹.

Tezindän čixariḡiz ilgärḡi kiyinišin XV/43 ‘Hemen eski kıyafetini çıkarın’

bu yol blä köktäḡi uçmaḡka bargaybiz II/33 ‘bu yolla gökyüzündeki cennete varacağız’

ḡardaşlarim, bügünḡi surp Awedaran meḡnel ettim sizḡa II/83 ‘kardeşlerim size bugünkü kutsal İncil’i açıkladım’

Da Yäḡi Öreḡk ‘tä yeberdi kensiniḡkilärni barča dünyâ üsnä Jisus K’risdos ävölḡi da prirodzonē k’ahanalarnē VII/24 ‘Sonra İsa Mesih Yeni Ahit’te bütün dünyaya kendininkileri, ilk ve asıl kahinleri gönderdi’

2.2.2.2. Fiil Çekim Ekleri

Çekimli fiil şekli, zamanı, şahsı belli olan hareketlerdir¹⁴⁰. Ele alınan metindeki fiil çekimleri yer yer farklılıklar bulunsa da önceki döneme ait Türkçe eserlerle aynı olduğu söylenebilir.

¹³⁹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 226.

¹⁴⁰ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 281.

2.2.2.2.1. Zaman ve Kip Ekleri

Tespit edilen kişi ekleri aşağıdaki gibidir.

Tablo 2.2: Kişi ekleri

şahıslar	Zamir Kökenli	İyelik Kökenli
I. Tekil şahıs	-mAn	-m
II. Tekil şahıs	-sAn	-ŋ
III. Tekil şahıs	-	-
I. �oğul şahıs	-biz	-(I)k / -(I)�
II. �oğul şahıs	-siz	-ŋ�z
III. �oğul şahıs	-lAr	-lAr

2.2.2.2.1.1. Zaman Ekleri

Bu ekler hareketin ne zaman gerçekleştirildiğini belirtir. Genel Türkçede ki zaman çekimine göre bu çalışmada da çekimler *görülen geçmiş zaman*, * ğrenilen geçmiş zaman*, *şimdiki zaman*, *gelecek zaman* ve *geniş zaman* olmak üzere beş başlık altında gösterilecektir.

2.2.2.2.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

Bu ek zaman bakımından gerçekleştirilen hareketin geçmiş zamanda görüldüğünü, bilindiğini ifade etmede kullanılmaktadır¹⁴¹. İncelenen metinde görülen geçmiş zaman eki -d , -di, -du, -d , -tı, -ti, -tu, -t 'd r.  ns z uyumuna ve ünlü uyumlarına girmektedir. İyelik kökenli şahıs ekleriyle  ekimlenir.

Tablo 2.3: Görülen Geçmiş Zaman

I. teklik	-DIIm	-mAdIIm
II. teklik	-DIŋ	-mAdIŋ
III. teklik	-DI	-mAdI
I. �okluk	-DIK	-mAdIK
II. �okluk	-DIŋIz	-mAdIŋIz
III. �okluk	-DI /DIİAr	-mAdI/mAdİİlar

Poşuman boldum, ki adamn  yaratt m VI/35 'insanı yarattığım için pişman oldum'

¹⁴¹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 298.

içkimni benim yaş blä xarıştırdım XV/161 ‘içeceğimi göz yaşıyla karıştırdım’

ol andičiy edi, ki körmädim XII/69 ‘görmedim diye yemin ediyordu’

Xizim benim, heç bulay biyänçli alyış etmädiñ maña, neçik hali. XIV/50 ‘kızım şimdiye kadar bana hiç böyle güzel dua etmedin’

boşatliñ taptiñ barça yazıxlariña seniñ. XIV/51 ‘bütün günahların affedildi’

keldi anda özgä džuhut aşka añar da kördü badgerk‘ni XII/67 ‘başka Yahudi oraya ona yemeğe geldi ve heykeli gördü’

tüştü adždaya üsnä da ufattı başın anıñ XII/93 ‘ejderha üzerine düştü ve onun başını ezdi.’

Zera nemä keltirmädiñ dünyâga VII/222 ‘zira dünyaya [bir] şey getirmedi’

χasta edim, da baχtiñiz meni XIII/110 ‘hastaydım bana baktınız’

Da alar ne aytıllar? XV/251 ‘Sonra onlar ne söyledi?’

2.2.2.2.1.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Bu ek geçmiş zamanda gerçekleşen eylemi anlatıcının sonradan öğrendiğini veya sonradan farkına vardığını belirtir. Metinde kullanılan öğrenilen geçmiş zaman eki -gAn’dır. Kullanımı çok yaygın değildir.

asılğan edim χač üsnä. XIII/123 “haça asılmışım”

Keliñiz, alyışlagan Atamdan benim, meñäriñiz sizgä hadirlängän χanlıχnı dünyânıñ başlanganından burun XIII/109 ‘Babam tarafından kutsananlar gelin, dünya hanlığının başlangıcından önce size mirasınız hazırlanmış[tır]’

2.2.2.2.1.1.3. Şimdiki Zaman

Bu metinde diğer Ermeni harfli Kıpçak Türkçesindeki eserlerde de olduğu gibi şimdiki zamanı belirtmek için -IyIr eki kullanılmıştır. Zamir kökenli kişi ekleriyle çekimlenir.

Tablo 2.4: Şimdiki Zaman

	teklik	çokluk
I. şahıs	-Iyİrmen	-Iyİrbiz
II. şahıs	-Iyİrsen	-Iyİrsiz
III. şahıs	-Iyİr	-IyİrlAr

*Neçik ki yeberdi meni Atam benim, men dâ yeber**iyirmen** sizni* V/11 ‘Babamın beni gönderdiği gibi ben de sizi gönderiyorum’

*Men saña boşat**iyirmen** barça yazıxlariñni.* XV/95 ‘bütün günahlarını affediyorum’

*ay**tiyir** Biy barcani tutuči* VI/97 ‘her şeyin sahibi olan Rab söylüyor’

*Bu sövük blä kensi kensimizni tas et**iyirbiz**.* II/72 ‘Bu sevgiyle kendi kendimizi yok ediyoruz’

*Negä tur**iyirsiz** baçıp kökkä?* XII/172 ‘Neden gökyüzüne bakıp duruyorsunuz?’

*teredzälärdän ba**çıyirlar*** XV/124 ‘pencerelerden bakıyorlar’

*yasirlixtan şaytanniñ ç**ıxariyirlar*** VII/46 ‘şeytanın esaretinden çıkarıyor.’

Dügüldür adamga yaşı yalıız bolma. Et**iyi**x anjar boluşuči anjar oşşas IX/72 ‘İnsanın yalnız olması iyi değildir. Ona kendine benzer yardımcı yarattık’

2.2.2.2.1.1.4. Geniş Zaman

Metinlerde geniş zaman için -r, -Ar, -Ir ekleri kullanılmıştır. Olumsuzluk için de -mAs eki kullanılmıştır. Zamir kökenli kişi ekleriyle çekimlenir.

*çanatlarē blä, yaralat**ir** oyrunu.* IV/70 ‘hırsız kanatlarıyla yaralar’

*Yiyiyim barça dżinslarni da kelt**irirmen** alarni dolinaga Josap‘at‘niñ da yaryularmen alarni anda* XIII/75 ‘Bütün ulusları toplayarak onları Yehoşafat’ın Vadisi’ne getiririm ve onları orada yargılam’

*Oñ yanında seniñ tur**arlar** yazıxlılar yanında, soñ yanında — şaytanlar,* XIII/217 ‘sağ yanında günahkârlar durur, sol yanında şeytanlar...’

*Xorçmanjiz, men sizni yedir**irmen** da oylanlariñizni sizniñ,* XIV/96 ‘Korkmayın, ben size ve çocuklarınıza bakarım’

bolmaslar fikir etmägä xutxarılmaçları ücün I/72 ‘kurtuluşları üzerine düşünmezler’

Bilmäs adam, neçiktir teni anıñ etilgän, bilmäs dżanin kendiniñ. VI/26 ‘insan bedeninin nasıl yaratıldığını bilmez, kendi ruhunu bilmez’

2.2.2.2.1.1.4. Gelecek Zaman

Metinlerde gelecek zaman eki için -GAy ve Eski Anadolu Türkçesinde de kullanılan -(I)sAr¹⁴² ekleri kullanılmıştır. Bu ekler kişi zamirleriyle çekimlenmektedir. Zamir kökenli kişi ekleriyle çekimlenir.

Tablo 2.5: Gelecek Zaman

	Teklik	Çokluk
I. şahıs	-GAymen	-GAybiz
II. şahıs	-GAysen	-GAysiz
III. şahıs	-GAy	-GAylAr

duşmanlarımizni, çardaşlarımizni bizim bar yüräktän sövgäybiz seniñ üçün. XIV ‘Senin için düşmanlarımızı, kardeşlerimizi tüm yürekten seveceğiz.’

andan övrängäy saymosnu XII/107 ‘ondan Zebur’u öğrenecek’

Tablo 2.6: Gelecek Zaman 2

	Teklik	Çokluk
I. şahıs	(I)sArmen	(I)sArbiz
II. şahıs	(I)sArsen	(I)sArsiz
III. şahıs	(I)sAr	(I)sArlAr

Tadasdan ulu bolsar ol zaman, barçamiz anda bolsarbiz, barçamiz tursarbiz tribunalı alnına K’risdosnuñ. XIII/196 “O zaman mahkeme büyük olacak, hepimiz orada olacağız, hepimiz Mesih’in mahkemesi önünde duracağız.”

Toyrı anda lëdvê utar, da sen, nêzbožni, ne etsürsen? XIII/219 ‘Orada günahsız zar zor kurtulur ama günahkâr sen ne yapacaksın?’

Bersürmen çasumnu *duşmanlarıma* benim, XIII/126 ‘düşmanlarıma öfkemi vereceğim’

Soğur soğurnu yürütsä, eksi dä çoyurga tüssärlär VII/166 ‘kör körü yürütürse ikisi de çukura düşer’

¹⁴² Metin içerisindeki Oğuz Türkçesine ait özelliklerden biridir.

Frištälär anîñ blä kelsärlär XIII/58 ‘Melekler onunla gelecek’

2.2.2.2.1.2. Kip Ekleri

2.2.2.2.1.2.1. Şart Kipi

Metinde şart kipi olan -sA iyelik kökenli şahıs ekleriyle çekimlenir.

Tablo 2.7: Şart Kipi

	Teklik	Çokluk
I. şahıs	-sAm	-sAχ
II. şahıs	-sAη	-sAηIz
III. şahıs	-sA	-sAlAr

anîñ üsnä tayansaη, sînar da yaralatîr seni beg. VI/14 ‘ona dayansan kırılır ve seni çok yaralar’

alarnî tez çîxarmasaχ övümüzädän, soηra küç bolur çîxarma, X/42 ‘onları evimizden kısa zamanda çıkarmazsak sonra zor olur çıkarmak’

egär ki ursä kimsä sili tap yüzünä, aylangîn aηar bîrsin dä XIV/118 ‘eğer birisi yüzüne tokat atarsa ona diğerini de dön’

Movşes heç bunu fikir etmäs edi, neçik tatlılatkay edi ol açî suvlarnî, egär ki Bîy Teηri ol ayaçnî körgüzmäsü edi. XII/4 ‘Eğer Rab Tanrı o ağacı göstermeseydi Musa bu acı suları nasıl tatlılaştıracığını hiç bilemezdi.’

2.2.2.2.1.2.2. Emir Kipi

Bu ek iyelik kökenli şahıs ekleriyle çekimlenmektedir.

Tablo 2.8: Emir Kipi

	Teklik	Çokluk
I. şahıs	-(A)yIm	-(A)yIK
II. şahıs	-GIn	-(I)yIz
III. şahıs	-sIn	-sInlAr

Da aruvsuz babalar üçün ne aytîyim men? X/103 ‘Ve günahkâr babalar için ne söyleyeyim?’

Aχilînda senîñ öktämleñmägin VI/13 ‘aklınla kibirlenme’

Xorɣmagin, gojs, xizim benim, zera senin blä men— xutɣarma seni. III/53
'korkma bakire kızım, çünkü ben seni kurtarmak [için] seninleyim.'

Oyansinlar da kelsinlar barča dzanlar padolokka Jovsap'at'niñ, zera anda
oltursarmen, ki yaryu etkäymen barča džinslarni čöp-čövräniñ XIII/73 'Bütün

bedenler uyansınlar ve Yahoşafat Vadisi'ne gelsinler, çünkü çevredeki bütün ulusları yargılamak için orada olacağım'

Egär ki adamlar da hayvanlar, ögüzlär da xoyunlar bir nemä yemäsinlar; suv
içmäsinlar da kiydilär vlošënica adam da hayvan da çaɣiriñ edilär Biygä barča
yüräktän XV/136 'İnsanlar ve hayvanlar, öküzler veya koyunlar bir şey yemesinler, su içmesinler ve çul giydiler, insan ve hayvan tüm yürekten Rabbe yakarıyorlardı!'

2.2.2.2.1.2.3. Gereklilik Kipi

Metinde gereklilik için *kerek* ifadesi kullanılmaktadır. Bu *kerek* ifadesi cümledeki fiile gereklilik anlamı katmaktadır.

Bunu bulay keräk aqlama. X/67 "böyle anlamalı"

barča nemä keräk ölcöv blä da hesep blä sövmä, evet Tejrini — ölcövsüz. XII/36
'her şeyi ölçüyle hesapla sevmeli ancak Tanrı'yı ölçüsüz.'

Keräk biri tas etkäy, ki birsi tapkay. I/14 'birinin bulması için biri kaybetmeli'

Bitiki orənk'niñ Tejriniñ här zaman kündüz-kečä keräk ki sarnagaylar, ki
bilgäylär barča işlari üçün Tejriniñ da xutɣarılmaɣi üçün žoɣovurtnuñ. VII/159
'Tanrı'nın bütün işleri için, halkın kurtuluşu için, bilgilenmek için Tanrı'nın antlaşma kitabını gece gündüz her zaman okumalıdır.'

Kim ki övrätsär özgäsin, keräk ki, äväl kensi övrängäy. VII/165 'Başkasına öğretecek olan önce kendi öğrenmeli.'

Keräk ɣastani tinč yerdä uzaqlama X/130 "hastayı sessiz yerde saklamalı"

2.2.2.3. Ek Fiil

Söz konusu incelenen metinde ek fiil olarak *e-* ve *dIr-* kullanılmıştır. Metinde ek fiiller daima ayrı yazılmaktadır

2.2.2.3.1. Birleşik Fiil Çekimleri

2.2.2.3.1.1. Hikâye Şekilleri

Metinde beş zamanın ve şartın hikâye çekimi görülmüştür. En fazla şimdiki zaman hikâye çekimi kullanılmıştır. Bu çekimler *e-* fiilinin görülen geçmiş zamanında çekimlenmiştir. Sadece XV. vaazda geniş zamanda çekimlendiği görülmüştür.

2.2.2.3.1.1.1. Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi

Öğrenilen geçmiş zaman hikâye çekimi *-GAn e-* ve *I/Up e-* kalıplarıyla kullanılmıştır.

Unutup edi anı Bedros arak‘eal, XI/20 “Havari Petrus onu unutmuştu”

asılğan edim xač üsnä. XIII/123 ‘haça asılmıştım’

pokrevnişin anıñ öldürüp edi XIV/71 ‘onun akrabasını öldürmüştü’

zera berilgän edi yazıx üçün XV/23 ‘çünkü günah için verilmişti’

*zera bu oylum benim ölüp edir*¹⁴³ — *tirildi, tas bolup edir* — *tapıldı* XV/45 ‘zira bu oğlum ölmüştü dirildi, kaybolmuştu bulundu’

2.2.2.3.1.1.2. Görülen geçmiş zamanın hikâyesi

Görülen geçmiş zamanın hikâye çekimi *-dI e-* kalıbıyla kullanılmıştır.

özgäläri ötmäktän başxa bir nemä yemädilär edi. XV/169 ‘bazıları ekmekten başka bir şey yemedilerdi.’

2.2.2.3.1.1.3. Şimdiki zamanın hikâyesi

Şimdiki zamanın hikâye çekimi *-Iy şimdiki zaman ekinden sonra e-* fiiline görülen geçmiş zaman eki getirilerek yapılır.

Aytıy edi imasdun Soyomon I/78 ‘Bilge Süleyman söylüyordu’

ötmäk da çayır sunıy edi, şükür beriy edi VI/75 ‘ekmek ve şarap sunuyordu, şükrediyordu’

buzıy edi barça adamlarnı XII/44 ‘herkesi hasta ediyordu’

turıy edim yazıxlılar içindä XIII/118 ‘günahkarlar içinde yaşıyordum’

¹⁴³ Metin boyunca *edi* yerine *edir* yazımı sadece XV. vaazda kullanılmıştır.

2.2.2.3.1.1.4. Geniş zamanın hikâyesi

Geniş zaman hikâye çekimi -Ar geniş zaman eki ve e- fiilinin görülen geçmiş zamanda çekimlenmesiyle oluşturulmuştur.

*alyiş hâr zaman etâr **edi** badgerk‘i alnîna.* XII/64 ‘her zaman heykeli önünde dua ederdi’

*Muñrar **edim** küstünmäximdän yüräkimniñ menim* XV/157 “Yüreğimin acısından inlerdim”

*Rikalar üsnä Papelonnuñ olturur **ediñ** da yïylar **ediñ**.* XV/255 ‘Babil’in nehirlerinde yaşadık ve ağlardık’

2.2.2.3.1.1.5. Gelecek zamanın hikâyesi

Gelecek zamanın hikâye çekimi -IsAr ve -GAy gelecek zaman ekileri ve e- fiilinin görülen geçmiş zamanda çekimlenmesiyle oluşturulmuştur.

*ne kibik bolsar **edi** sunmañi K‘risdosnuñ k‘ahanalarniñ.* VI/78 “Mesih’in rahiplerinin sunağı nasıl olacaktı?”

*köp kerät **çalgaylar edi** xatunlarından başça.* VIII/157 “çok kez eşlerinden ayrı kalacaklardı”

*Movşes heç bunu fikir etmäş **edi**, neçik tatlılatkay **edi** ol açi suvlarni, egär ki Biy Tenñri ol ayaçni körgüzmäsä **edi**.* XII/4 ‘Eğer Rab Tanrı o ağacı göstermeseydi Musa bu acı suları nasıl tatlılaştıracakını hiç bilemezdi.’

*Bolsar **edim** xiyında k‘awaranniñ neçä yıl yazıñlarim üçün menim,* XIV/65 ‘nice yıl günahlarım için Araf’ın ıstırasında olacaktım’

2.2.2.3.1.1.6. Şartın hikâyesi

Şartın hikâye çekimi -sA e- kalıbıyla kullanılmıştır.

*egär çarä bolsa **edi**, közüñüzni dä çïñarip siziñ dä bergäy ediñiz maña* VII/139 ‘eğer çare olsaydı gözünüzü de çıkarıp verecektiniz bana’

*Egär ki aytsa **edi** K‘risdos* XIV/102 ‘Eğer Mesih deseydi’

2.2.2.3.1.1.7. Gerekliliğin hikâyesi

Gerekliliğin hikâye çekimi -kerek e- kalıbıyla sağlanmıştır.

*Örən̄k'tä yazildi, ne **keräk edi** Melk'isetegniñ gark'ina körä özgä k'ahanaga alma da aytмага, ki garkına körä Aharonnuñ?* VI/56 'Ahit'te yazıldı, Harun'un düzenine göre değil Melkisedek'in düzenine göre başka kâhini almaya ve söylemeye ne gerek [kalırdı]?'

Evet ki ol k'ahanalix dügül edi gadareal, **keräk edi** özgä VI/60 'Yani o mükemmel kâhin değildi, başka[sı] gerekiyordu.'

Keräk edi *çixarma sizdän dayi köp, ne xadar bu xuluñ on xuluñtandır ulu da dayi yaxşı.* XV/192 'Bu on kuldandan daha büyük ve yüce olan sizden daha fazla çıkarmalıydı'

2.2.2.3.1.2. Şart Şekilleri

Metinde işlek olarak kullanılmamıştır. Kullanıldığı biçimler aşağıdaki örneklerle sınırlıdır.

*Eğär ki klär **esän*** II/29 'eğer istersen'

*Eğär ki kimsä susamış **esä*** II/47 'eğer biri susamışsa'

*neçik kim bolur **esä*** VII/180 'kim nasıl olursa'

2.2.2.3.2. Ek Fiilli İsim Şekilleri

Metinde isime gelen ek fiiller e- ve *Dir-* 'dur. Buradaki e- fiili -sa şart ekiyle ve -dl görülen geçmiş zaman ekiyle; *dlr-* ek fiili ise yer yer iyelik kökenli şahıs ekleriyle çekimlenir.

2.2.2.3.2.1. Ek fiilin geniş zamanı (Bildirme Eki)

Bu *Dir-* ek fiili çoğu zaman eksizdir ancak bazen iyelik kökenli şahıs ekleriyle kullanılmıştır. Genellikle ayrı yazılır.

*zera **dirlar** oğulları Teñriniñ.* IV/27 'zira Tanrı'nın oğullarıdır'

*Evet tamuru barça yaxşıliñniñ **dir** sövmä Teñrini.* I/88 'Bütün iyiliklerin kökü [de] şüphesiz Tanrı'yı sevmektir.'

*İsläri **dir** alarniñ bu* I/49 'bu onların işleridir'

*Sözləri **dir** Biyimizniñ, Madt‘əos awedaraniç ötläş XIII/59 ‘Matta İncil’i aracılığıyla Rabbimizin sözleridir’*

*K‘risdos boluşuçı**dir** saña III/58 ‘Mesih sana yardımcıdır’*

*kördülär, ettilär, ki barça dünyâ alar üçün bilgäy, ne kibik **tirlär** ya bolgaylar XI/44 ‘bütün dünya onların nasıl olduğunu veya olacaklarını bilsin diye gördüler, yaptılar.*

2.2.2.3.2.2. Ek fiilin görülen geçmiş zamanı

İsimle kullanılan bu e- ek fiili görülen geçmiş zaman -*dI* ile çekimlenir. Metinde her zaman ayrı yazılmıştır.

*Yox **edi** anñki adam, ki fărâhlanmagay ol zaman. III/8 ‘o zaman onun gibi sevinmeyecek insan yoktu’*

*Bar **edi** bir vank‘i gusank‘larnñ yuvux Römaga III/37 ‘bakirelerin Roma’ya yakın bir manastırı vardı.’*

*Eski badaraklar **edilär** xoyunlardan da eçkilärdän da özgä sözsüz hayvanlardan. VI/87 ‘Eski kurbanlar koyunlardan, keçilerden ve diğer sessiz hayvanlardandı.’*

*Sunmaxi Aharonnuñ **edi** xanlı. VI/68 ‘Harun’un sunağı kanlıydı’*

*Eski Qreñk‘tä dä bar **edi** 126 /8 ‘Eski Ahit’te vardı’*

*duşmanlar **ediş**, XIV/153 ‘düşmanlardık’*

*Bular gürk‘çi **edilär** XV/3 ‘Bunlar putperestti’*

2.2.2.3.2.3. Ek fiilin şartı

İsimle kullanılan bu e- ek fiili şart eki -*sä* ile çekimlenir. Metinde *yoxesä* “yoksa” kelimesi dışında her zaman ayrı yazılmıştır.

***yoxesä** faydalı alim-satim ulu Tenrigä xulux etmäxlixtir yetkinçalik blä birgä. XII/221 ‘oysa faydalı kazanç ulu Tanrı’ya yetkinlikle hizmet etmektir’*

*egär ki k‘ahanaj **esü**, bilsin qreñk‘ni. V/71 ‘Eğer rahipse yasayı bilsin’*

Aniñ üçün, ki etkän işlärni barça dünyâniñ dünyâğa mayan etkäy, işlärni, ne kibik tã esü, yaxşı ya yaman. XIII/85 ‘Onun için iyi veya kötü nasıl yapmışsa yapmış [olduğu] bütün işlerini dünyaya açıklayacak’

2.2.2.3.2.4. Ek fiilin olumsuzu

Ek fiilin olumsuzu *dügül* kelimesi ile yapılmaktadır.

Dügüldür adamğa yaxşı yalyız bolma. IX/72 ‘İnsana yalnız olmak iyi değildir’

menim üçün bunu etiñiz, dügül alar üçün. XIV/86 ‘bunu onlar için değil benim için yapın’

Köriyirmen bu ofârada tatlı mannanı dügül xolundan frıştälärniñ, evet Teñriniñ ötläş xolundan k’ahananıñ. VI/90 ‘Meleklerin kolundan değil, Tanrı’nın aracılığıyla kâhinin elinden [olan] bu kurbanda tatlı mannayı görüyorum.’

2.2.3. Zamirler

2.2.3.1. Kişi Zamirleri

Tablo 2.9: Kişi Zamirleri

	I. tekil şahıs	II. tekil şahıs	III.tekil şahıs	I. çoğul şahıs	II. çoğul şahıs	III.çoğul şahıs
Yalın Hâl	men	sen	an	biz	siz	alar
İlgi Hâli	menim	seniñ	anıñ	bizim	siziñ	alarniñ
Yükleme Hâli	meni	seni	anı	bizni	sizni	alarnı
Yönelme Hâli	maña	saña	añar	bizgä	sizgä	alarga
Bulunma Hâli	mendä	sendä	anda	-		alarda
Ayrılma Hâli	mendän	sendän	andan	bizdän	sizdän	alardan

2.2.3.1.1. Dönüşlülük Zamirleri

Tablo 2.10: Dönüşlülük Zamirleri

	Teklik	Çokluk
Yalın Hâl	kendi, kensi	-
İlgi Hâli	kendini, kensin	-
Yükleme Hâli	kendini, kensini	kendiläri
Yönelme Hâli	kendinä, kensinä	kendilärinä
Bulunma Hâli	kendindä, kensindä	-
Ayrılma Hâli	kendindän, kensindän	-

Bu zamir oldukça işlek bir şekilde kullanılmıştır. Metinde *kendi* ve *kensi* olmak üzere iki kullanım vardır. Bir örnekte *kendi kensini* (II/67) olarak ikileme şeklinde yan yana kullanılmıştır.

2.2.3.2. İşaret Zamirleri

Tablo 2.11: İşaret Zamirleri

Yalın Hâl	İlgi Hâli	Yükleme Hâli	Yönelme Hâli	Bulunma Hâli	Ayrılma Hâli
bu	bunuñ	bunu	buñar	bunda	bundan
ol	anıñ	anı	añar	anda	andan
bular	bularnıñ	bularnı	bularga		

2.2.3.3. Soru Zamirleri

kim ‘kim’, *kimgä* ‘kime’, *kim že* ‘kim ki’, *çayda* ‘nerede’, *ne* ‘ne’, *ne et-* ‘ne et-’, *ne üçün* ‘ne için’, *nedir* ‘nedir’, *negä deg* ‘ne kadar, neye kadar’.

2.2.3.4. Belirsizlik Zamirleri

barça ‘bütün, her’, *barçası* ‘hepsi’, *başça* ‘başka’, *biri* ‘biri’, *bir nemä* ‘bir şey’, *burun* ‘önce’, *bütün* ‘bütün’, *heç nemä* ‘hiçbir şey’, *her zaman* ‘her zaman’, *kim* ‘kim’, *kimsä* ‘kimse, hiç kimse’, *neçä* ‘nice’, *özgä* ‘başka’.

2.2.4. Sıfatlar

2.2.4.1. Niteleme Sıfatları

gojs körkli ‘güzel bakire’, *altun bızov* ‘altın boğa’, *tatli manna* ‘tatlı kudret helvası’, *yaman işlär* ‘kötü işler’, *eski badaraklar* ‘eski kurbanlar’, *surp yuxöv* ‘kutsal kilise’, *aşilli k’risdân kişilär* ‘akıllı Hristiyanlar’, *bayalı indži* ‘değerli inci’, *Ari Yazov* ‘Kutsal Kitap’, *Ari Džan* ‘Kutsal Ruh’, *şilič ekiyanli / ekiyanli şilič* ‘çift taraflı kılıç’, *Yüni Qreñk* ‘Yeni Ahit(İncil)’, *kiči burnu bar* ‘küçük burnu var’, *ači suv* ‘acı su’.

2.2.4.2. Belirtme Sıfatları

2.2.4.1.1. İşaret sıfatları

bu sözlär ‘bu sözler’, *bu dünyâ* ‘bu dünya’, *bu ofâra* ‘bu kurban’
ol xəstaliş ‘o hastalık’, *ol pelikan* ‘o pelikan’, *ol veliyat* ‘o vilayet’

2.2.4.1.2. Soru sıfatları

Ne faydası bar sustluxnuñ? ‘sessizliğin ne faydası var?’
Ne yemiş yığıştırma bolurbiz bu ayaçtan? ‘bu ağaçtan hangi meyveyi toplarız?’

2.2.4.1.3. Belirsizlik sıfatları

Alay bular da, xaysılarınin az aşıli bolsa, en köp sözliyirlär XI/79 ‘Bunlar da öyle, en fazla akli az olan konuşuyor’

Da barça džhutlar inandılar K’risdoska. XII/76 ‘Sonra bütün Yahudiler Mesih’e inandı.’

Bir zaman xulu blä kensinin ketiy edi Florenciyaga. XIV/69 ‘Bir gün hizmetçisiye Floransa’ya gidiyordu.’

köp yer yürüp III/45 ‘çok yer yürüyerek’

Sonra neče on yıldan sonra sorgan edi özgäsindän XI/115 ‘birkaç on yıldan (bir süre) sonra başkasına sormuştu.’

Da özgü yerdä VII/205 ‘Sonra başka yerde’

xuluş etiy edilär anar miñ miñlär blä da tümän tümänlär blä alnina anin XIII/57 ‘ona binlerce binler ve tümenlerce tümenler onun önünde hizmet ediyordu.’

teni da xanin kendinin hür kün ötläş k'ahanalarniñ kensiniñ suniyir VI/66 'her gün rahipler aracılığıyla kendi kanını ve bedenini sunuyor'

Da bar edi ol vank'ta bir xiz III/39 'Ve o manastırda bir kız vardı'

2.2.4.3. Sayı Sıfatları

2.2.4.3.1. Asıl sayı sıfatları

bu eki iş bolmaslar bir yerdä bolma I/88 'bu iki iş aynı yerde olmaz'

yedi yıl uzaqlanip tay üsnä Sireyski, sustluxta edi. XI/16 'Suriye'nin dağında yedi yıl gizlenip, sessizlikteydi'

on buyruxu Teñriniñ II/4 'Tanrı'nın on emri'

2.2.4.3.1. Sıra sayı sıfatları

Ekinçi bitikindä Movşesniñ yazilgandır V/28 'Musa'nın ikinci kitabında yazılmıştır'

2.2.5. ZARFLAR

2.2.5.1. Zaman Zarfları

Bu surp gojs Hrûp'simä üçün kliyirmen bugün aytma atına seniñ, Jisus K'risdos. III/18 'İsa Mesih, bugün senin adını bu kutsal bakire Hripsime için anıyorum.'

Ertäsi keldilär özgä gusank'lar, III/67 'Sabah diğer bakireler geldi'

Özgäläri kündä bir kerüt yiy edilär, özgäläri bir kerüt havtada, XV/169 'bazıları günde bir, bazıları haftada bir kere kere yiyordu'

Işit, ne boldu soñra. XIV/59 'sonra ne olduğunu dinle.'

teni da xanin kendinin hür kün ötläş k'ahanalarniñ kensiniñ suniyir VI/66 'her gün rahipler aracılığıyla kendi kanını ve bedenini sunuyor'

Bir sahatta da yasirliñ ayırdır. XV/253 'Esirlik bir saat bile zordur.'

budur sövmä Biy Teñrini äväl da soñra blizniñi II/84 'yani önce Tanrı'yı sonra yakınınını sevmek...'

Atamdan menim, meñäriñiz sizgä hadirlängän xanliḡni dünyâniñ başlanganıñdan
burun XIII/109 ‘Babam tarafından kutsananlar gelin, dünya hanlığının
başlangıcından önce size mirasınız hazırlanmış[tır]’

Aniñ üçün kündüz da kečä Biy Teñrigä yügüniyiḡ VII/129 ‘Onun için gece ve
gündüz Rab Tanrı’ya ibadet ediyoruz’

ulukün etiyirlär hār yıl XII/78 ‘her yıl bayram ediyorlar’

2.2.5.2. Yer-Yön Zarfları

yüyilsarlar **alnına** aniñ barça džinslar XIII/200 ‘bütün uluslar onun önüne
toplanacak’

keçtilär Jekibdoska da andan Erusaḡemgä III/44 ‘Mısır’a geçtiler ve oradan
Kudüs’e’

čixiyir yoyari teräk üsnä XII/23 ‘yukarı ağaca çıkıyor’

ḡoysar toyrularni oñ yanına da nêzbožnıların soñ yanına kensiniḡ. XIII/105
‘günahsızları sağ yanına ve dinsizleri kendisinin sol yanına koyacak’

soñ yaniḡda — şeytanlar, tibiḡdä — ḡorḡulu tamuḡ, üstüḡä — Töräči
yüräklängän, alniḡa — dünyâ yaniyir, içiḡdä — ḡydzmdank‘ dočirayonci.
XIII/218 ‘sol yanında şeytanlar, altında korkunç cehennem, üstünde öfkeli yargıç,
önünde dünya yanıyor, içinde vicdan azabı [var].’

Barıy edilär taylar arasına XV/168 ‘dağlar arasına gidiyorlardı’

Minlär blä frištälär tursarlar čövräsinä aniñ XIII/103 ‘Binlerce melek onun
çevresinde olacak’

2.2.5.3. Durum Zarfları

bunuḡkibik bolmısar kirmägä xanliḡına köknüḡ I/92 “gökyüzü krallığına girmek
böyle olmayacak”

sonra **kesäk-kesäk** ettilär barça tenin aniñ III/66 “sonra onun bütün bedenini
paramparça ettiler”

alay uzaḫ ḫoy tutulsun türlü-türlü sovuḫtan, çaḫ ki ḫastaliḫ ol tergä aylansa, ki *teni* aniḫ barča yäñilänsin. X/131 ‘onun bedeninin tamamen yenilenmesi için ta ki o hastalık tere dönüşene [kadar] böyle kapalı kalsın.’

Körsärlär frištälär barçası, navet adamlar ol yazıḫlarnı, ḫaysi ki sen bulay ettiḫ yapuḫ, ki bir adam körmägäy edi. XIII/89 ‘Senin bir insanın bile görmeyeceğini [zannederek] gizlice yaptığın o günahları meleklerin hepsi hatta insanlar [da] görecek.’

2.2.5.4. Azlık-Çokluk Zarfları

köp sözliyirlär bu işlärni XI/41 ‘bu işleri çok konuşuyorlar’

Özgäläri kündä bir kerüt yiy edilär XV/170 ‘bazıları günde bir kere yiyorlardı’

barča nemä keräk ölcöv blä da hesep blä sövmä, evet Teḫrini — ölcövsüz. XII/36 ‘her şeyi ölçüyle hesapla sevmeli ancak Tanrı’yı ölçüsüz.’

2.2.5.5. Soru Zarfları

Nečik yarıḫ etsär? XIII/107 ‘nasıl yargılayacak?’

Ne zaman ulu slavaga yetti Ninowe? XV/126 ‘Ninova ne zaman ulu şöhretine ulaştı?’

Xayda bariyirsen, ata, oḫuldan başḫa? VIII/91 ‘Baba oğuldan başka nereye gidiyorsun?’

2.2.6. EDATLAR

2.2.6.1. Çekim edatları

a. Benzerlik ve miktar ifade edenler

Bu başlık altındaki edatlar şu şekildedir: *kibik* ‘gibi’, *alay* ‘öyle’, *bulay* ‘böyle’, *kadar* ‘kadar’, *deg* ‘-e kadar’.

Adam kibik, aytirmen XV/188 ‘insan gibi diyorum’

alay uzaḫ ḫoy tutulsun türlü-türlü sovuḫtan, çaḫ ki ḫastaliḫ ol tergä aylansa, ki *teni* aniḫ barča yäñilänsin. X/131 ‘onun bedeninin tamamen yenilenmesi için ta ki o hastalık tere dönüşene [kadar] böyle kapalı kalsın.’

Xizim benim, heç bulay biyänçli alyış etmədiñ maña, neçik hali. XIV/50 ‘kızım şimdiye kadar bana hiç böyle güzel dua etmedin’

sen keri bol *anñkibiklärđän* anda, VII/221 ‘orada onun gibilerden uzak ol’

Ne xadar yıraǵka tüssä, *ol xadar* dayi yaman. XIII/185 ‘ne kadar uzaǵa düşerse o kadar daha kötü[dür].’

tizlärǵa deg yügüniyirlär V/46 ‘dizlere kadar eğiliyorlar’

b. Sebep-amaç, ifade edenler

Aniñ üçün kündüz da kečä *Biy Teñrigä* yügüniyiǵ VII/129 ‘Onun için gece ve gündüz Rab Tanrı’ya ibadet ediyoruz’

c. Görelik ifade edenler

sunıy edi ötmäkni da çayırni adätkä körä eski, VI/71 ‘ekmeği ve şarabı eski adete göre sunuyordu’

d. aracılığıyla anlamını ifade edenler

teni da xanin kendiniñ här kün ötlüş k’ahanalarniñ kensiniñ *sunıyır* VI/66 ‘her gün rahipler aracılığıyla kendi kanını ve bedenini sunuyor’

2.2.6.2. Bağlama edatları

Bu başlık altındaki edatlar şu şekildedir: *yänä* ‘yine, tekrar’, *blä~bilä* ‘ile’, *da/dä* ‘de’, *ya* ‘veya’, *da* ‘ve’

Atası *yänä* xuçiyir XV/53 ‘babası yine kucaklıyor’

Burnu *blä* körklü is da sasimni tanıyırbiz. VI/201 ‘burunla güzel ve kötü kokuyu tanıyoruz’

Friştälär aniñ *blä* kelsärlär XIII/58 “Melekler onunla gelecek”

Soǵur soǵurnu yürütsä, eksi *dä* çoǵurga tüssärlär VII/166 “kör körü yürütürse ikisi de çukura düşer”

tayanıp taş üsnä *ya* divarga, lëdvê yuxlıy edilär. XIV/172 “taşa veya duvara dayanıp, zar zor uyuyorlardı”

sunuǵuz tenimni *da* xanimni benim VI/85 “tenimi ve kanımı sunun”

2.2.6.3. Cümle başı edatlar

Bu başlık altındaki edatlar şu şekildedir: *Albovim* ‘çünkü’, *egär* ‘eğer’, *evet* ‘ancak, fakar, ama’, *yoḫsa* ‘ancak’, *zera* ‘zira, çünkü’.

Albovim Teñridän bardir başlanmaḫi alarniñ da toḡuşı.IV/27 “Çünkü onların başlangıcı ve doğuşu Tanrı’dandır.”

egär ki ursa kimsä sili tap yüzünä, aylangin añar birsin dä XIV/118 “eğer birisi yüzüne tokat atarsa ona diğerini de dön”

Evet keldi anda özgä džuhut aşka añar da kördü badgerk‘ni XII/67 “ancak başka Yahudi orada ona yemeğe geldi ve heykeli gördü”

Yoḫsa yetär dügül oylanlarni toḡurma IX/102 “Ancak çocukları doğurmak yeterli değildir”

zera bu oylum benim ölüp edir — tirildi, tas bolup edir — tapıldı XV/45 “zira bu oğlum ölmüştü dirildi, kaybolmuştu bulundu”

2.2.7. Bağlaçlar

ne... da ne, ya...ya

bulay tixiz yerdä, ki *ne* ol, *da ne* kendi bolur edi yoldan çıḡma. XIV/71 ‘böyle dar yerde ne o ne de kendi yoldan çıkamıyordu’

tapup, *ya* añar yebersin, *ya* kensi alsin kensinä malženstvoga. III/48 ‘bulup ya kendisine göndersin ya kendisi evlensin diye...’

2.2.7. Ünlemler

Bâda yazıḫlilarga nêpokutuyoncı! XV/165 “Eyvah, tövbesiz günahkarlara!”

Ey adam! X/69 “Ey insan!”

O nedznıy da oplakanı zamanlarimiz bizim! XV/178 “Ey sefil ve perişan zamanlarımız!”

Vay sizgä ḫodžalar! I/67 “Vay size zenginler”

2.2.8. Birleşik Fiiller

Metindeki birleşik fiiller: *al-*, *ber-*, *bol-*, *et-*, *iç-* *ḫoy-*, *sal-*, *tur-* ile sağlanmıştı.

*Aniñ üçün öldü, aniñ üçün **ölüdän turdu** XIII/30 ‘onun için öldü, onun için dirildi’
xardaşlarım, bögüngi surp Awedaran **megnel ettim** sizgä II/83 ‘kardeşlerim size
bugünkü kutsal İncil’i açıkladım’*

***şükür bermäx blä alyış etiy edi** Teñrigä III/61 ‘Tanrı’ya şükrederek dua
ediyordu.’*

*Andičti Biy da dügül dayi poşman bolsar VI/42 ‘Rab daha pişman olmayacağına
ant içti’*

*Xaçan ki surp Sdep‘anos **alyış etiy** duşmanlar üçün, açiğ edilär köklär XIV/43
‘Aziz İstefanos düşmanlar için dua ettiğinde gökler açıldı’*

*kimsä bolmadi **χolun salmaga añar** III/62 ‘ona kimse yardım etmedi’*

*kim alarni **χulaχ xoymas**, K‘risdosnu **χulaχ xoymastir**. VIII/202 ‘kim onları
dinlemezse, Mesih’i dinlememiş [sayılır].’*

***Poşuman boldum**, ki adamnı yarattım VI/35 ‘insanı yarattığım için pişman
oldum’*

***fikirgä saliy edi** V/23 ‘anlatıyordu’*

*bolmaslar **fikir etmägä** χutχarılmaχları üçün I/72 ‘kurtuluşları üzerine
düşünmezler’*

*bolmaslar **fikirgä almaga işlärin** Teñriniñ. VI/10 ‘Tanrının işlerini anlamazlar’*

2.2.9. Fiilimsiler

2.2.9.1. İsim-Fiil ekleri

-mAχ

*bolmaslar fikir etmägä χutχarılmaχları üçün I/72 ‘kurtuluşları üzerine
düşünmezler’*

*ne kibik bolsar edi sunmaχi K‘risdosnuñ k‘ahanalarniñ. VI/78 ‘Mesih’in
kâhinlerinin sunağı nasıl olacaktı?’*

*Albovim Teñridän bardir başlanmaχi alarniñ da toyuşu.IV/27 ‘Çünkü onların
başlangıcı ve doğuşu Tanrı’dandır.’*

-mA

teni K'risdosnuñ xastalarga yürütmä da üläşmä... VIII/96 'Mesih'in tenini hastalara taşıma ve paylaşırma'

Ne yemiş yigıştırma bolurbiz bu ayaçtan? 'bu ağaçtan hangi meyveyi toplarız?'

-iş

Tezindän çıxarıñız ilgärgi kiyinişin XV/43 'Hemen eski kıyafetini çıkarın'

2.2.9.2. Sıfat-Fiil ekleri

-gAn

soñra burnu blä teşär xaburçasın kensiniñ da tökär xanın ölgän oylanlar üsnä, da tirilirlär. XII/25 'sonra gagasıyla kendi kaburgasını deşer ve ölen çocukları üzerine döker'

kiyingän tonlar içinä bayalı XV/119 "değerli elbiseler giyinen"

Ey, xartlangan yaman künlär içindä, hali ošta keldilär da yetiştilär yazıxların seniñ, X/9 'Ey kötü günlerde yaşlanmış [kişi] günahların işte şimdi geldi ve yetişti.'

Neçik oñ urgan itkä XI/94 'ok vurmuş köpek gibi'

Atamdan menim, meñäriñiz sizgä hadirlängän xanlıxni dünyânıñ başlanganından burun XIII/109 'Babam tarafından kutsananlar gelin, dünya hanlığının başlangıcından önce size mirasınız hazırlanmış[tır]'

-(v)Uči

aytiyir Biy barčanı tutuči VI/97 'her şeyin sahibi olan Rab söylüyor'

Axıl da (idrakniñ > idraklıxı >) idrak yoxtur kensindä, kim köp sözliyir, da iş bu nêpotrebnıy, ki axıllı bolgay köp sözlävüči, ya egär ki köp sözlämä başlasa, ki tutulgay zavzênti axılda. XI/77 'konuşan akıllı olmak için çok ve gereksiz konuşursa veya akılda sürekli tutulmak için çok konuşursa kendisinde akıl da idrak da yoktur.'

2.2.9.3. Zarf-Fiil Ekleri

-gInčA

*Da neginčü ki yıraç edir haniz, kördü anı atası da şayavatlandı, turup yügürdü
çarşısına, XV/41 ‘ve daha uzaktayken, babası onu gördü, acıdı, kalkıp koşarak
boynuna sarıldı ve onu öptü.’*

*yoxesä faydalı alim-satim ulu Teñrigä xuluç etmäxlixtir yetkinčälik blä birgä.
XII/221 ‘oysa faydalı kazanç ulu Tanrı’ya yetkinlikle hizmet etmektir,’*

*bir köz yumgünča tursarlar, kendi vlasni tenlärindä XIII/98 ‘göz kapayıncaya
kadar kendi yaşadıkları bedenlerinde kalkacaklar’*

-I/Up

baýlap xollarnı haç üsnä, ... XIV/73 ‘ellerini haç üstünde bağlayarak...’

köp yer yürüp III/45 ‘çok yer yürüyerek’

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇEVİRİ YAZI METNİ

Bu bölümde Garkavets'in yayınladığı *Kıpçakskoe Pismennoe Nasledie. Tom II, Pamyatniki Duhovnoy Kultury Karaimov, Kumanov-Polovtseb i Arnyano-Kıpçakov* kitabı içerisindeki *Kıpçakskie Propovedi Bogoslova Antona İz L'vova* ana başlığı altında yer alan *Kongregatsya Armyanskih Mkhitaristov, Vena, rkp. No 479. Sbornik Propovedey Doktora Bogosloviya Antona, Tom I* bölümündeki ilk 15 vaaz aynı şekilde aktarılmıştır. Her bir vaaz konusu Garkavets'in yayınındaki gibi ayrı başlıklarla yazılmıştır. Türkiye Türkçesine aktarımı da aynı şekilde devam ettirilmiştir. Metin satırları dizin oluşturulması sebebiyle numaralandırılmıştır. Bu numaralandırmanın bozulmaması açısından bu sayfada kalan bölüm boş bırakılacak ve yeni sayfadan başlanılacaktır.

3.1. Çeviri Yazı Metni

Конгрегация армянских мхитаристов, Вена, № 479

Сборник проповедей доктора богословия Антона, том I

Полный текст

Рукопись датирована 1660 годом. Текст: 2г—31'—181'—215v. Вложенный лист 181' содержит вставку к стр. 181v. Листы 216-218 чистые. Как оказалось, проповедей в этом томе не 47, а 51.

I. Проповедь о маммоне, или богатстве

По Евангелию от Луки, 16

- 1 (2r) Ługas awed. 190: [Арм.]¹⁴⁴.
- 2 Ayt'yir Biyimiz oğormut'iun etmä, evet yağš'i nabïtoktan, neçik sarn'yirbiz
- 3 Žoğovoy 34: Kim ki sun'yir badarak, budur ħurban, toyrusuzluxtan, igränçidir aln'ina
- 4 Tejriniğ¹⁴⁵. Ew tarceal ayt'yir: Kim ki beriyir ħurban yağš'ilixtan fağirlärniğ, neçik ki
- 5 öldürgäy oylunu atasiniğ aln'ina¹⁴⁶.
- 6 Ne üçün že bunda barça yağš'ilix'in ündiyir mamona nêspravêdlivï, budur
- 7 toyrusuz? Albo barça ħodžalix toyrusuzdur? Maņa köriniyir, ki bulaydır. Albovim
- 8 etiyirlär džêrzavcalar kensin nêspravêdlivï, öktäm postupovat etiyirlär kensilärinä
- 9 tamâhlik blä da özgä yazixlar, neçik požondat etmä, ħaysi ki Boğos arak'eal yazix ündiyir,
- 10 Hromajeçoç, 7 kluğ, ayt'yir bu sözlär blä: Evet ħaysi ki premêškivat etiyir mendä yazix¹⁴⁷,
- 11 zera säbäpidir yazixka.
- 12 Jovhannêş Osgiperan ündiyir ħodžalix säbäp artixsizlixka, ustalix yamanlixniğ,
- 13 zarari džannig. Bolur bolma özgä dä säbäp bu ħodžalixniğ, zera dayi artix toyrusuzluxtan
- 14 bariyir, budur yirtmağlix, oğurluğ, liğvârstvodan, satmağtan, satun almağtan

¹⁴⁴ Лк 16 ⁹И Я говорю вам: приобретайте себе друзей богатством неправедным, чтобы они, когда обнищаете, приняли вас в вечные обители.

¹⁴⁵ Сир 34 ¹⁸Кто приносит жертву от неправедного стяжания, того приношение насмешливое, и дары незаконных неблагоугодны.

¹⁴⁶ Сир 34 ²⁰Что заколающий на жертву сына пред отцем его, то приносящий жертву из имения бедных.

¹⁴⁷ Рим 7 ¹⁷а потому уже не я делаю то, но живущий во мне грех.

15 nêspravedliviy. Keräk biri tas etkäy, ki birsi tapkay. Xaysi ki bunun üçün dayi şiri aytarbiz
16 atına Biyimizniñ.

17 Bardirlar bununkilär dünyâda, xaysi ki aytıyirlar, ki xanlıxi köknün özgä nemä
18 dügül— tılko xodžalix, da tamuğ özgä nemä dügül— tılko faşirlik. Beriyirlär buñar säbäp,
19 ki dünyâda bu yoxtur (2v) palac körümlü da sïtaralı, neçik xodžalix, da heç yoxtur bulay
20 uyatlı da nendznï faşirlik üsnä, zera alay alarga köriniyir, ki barça yaxşıdır, xaysi ki adam
21 pragnut etiyir, xodžalixta uzaqlanıyir. Nêžboznïdır bu sentencia, xaysi ki körgüzürbiz.

22 Araçi. Yaxşılıx eñ ulu bulay keräk bolgay, ki ukontentovat etkäy barçasın,
23 mânoviçe alarni, xaysi üçün ketiyir bizgä. Evet xodžalixniñ bardir bu, ki izdiyirbiz bunu
24 özgä nemä üçün, neçik ağanı anıñ üçün yiyiyirbiz, ki anıñ üçün ne ki keräk algaybiz
25 rolanı, ögüzlärni, inäklärni fayda üçün da faydanı užitok üçün, övnü izdiyirbiz turmaxı
26 üçün, bağçaların yemişlər üçün da säfa üçün. Barça xodžalix tengä naležit etiyirlär, tengä
27 doyardzat etiyirlär, evet barçada dügül: bermäslär soğurga közlärni, uzun künlärin
28 bermäslär ölgänlärgä, džanga heç keltirmäslär yaxşını, ne ağılnı, da ne hörmätni, da ne
29 cnotanı, — xaysidir yaxşılıxi vlasniy džanga bizim, keltirmä bolmaslar.

30 Evet başıyix bu xodžalixka da körärbiz pevnê, ne xadar yamanlıx da preškodadır
31 džanga, egär bunda da ol dünyâda.

32 Başıyix že, nedir xodžalix kendi kendindä. Xodžalix özgä nemä dügül— tek
33 toprağ ya xarışmaşlıx toprağniñ. Altun—brila xızıl, kümüş— brila ağ, indži— vlasni pyala
34 ya oğşaş pyalaga, naturadan vïsmäzonıy. Bolıyirlar özgä indžilär pyaladan işlägän, bulay
35 körklü, ki ruvnâtsa bolıyirlar samorodnïlarga, xaysi ki ululuğ blä keçiyirlär. Özgä işlärni
36 bilirbiz, xaydan toyıyirlar: toyıyirlar yerdän (3r) da butnalixtan, anıñ üçün çüriyirlär tez
37 da toprağka çeşiliyirlär, neçik xuşlar, hayvanlar, yemiş ayaçtan, pozïtoklar roladan.
38 Kiyiniş bu bayalı, xaysi içindä öktämläniyir dünyâ, özgä nemä dügül—yalız xurt
39 xurtlardan. Kül öktämläniyir küldän, zera adam kendi kendindän özgä nemä dügül— tılko
40 kül da toprağ. Neçik belgilidir, xacan ölsä, da ölümündän sonra toprağka çeşiliyir. Bu
41 bunda xalsın.

42 Do tego, ne xadar ulu xayğular, zahmät, xorğu, nêpespêçenstva tenniñ da džannıñ
43 nabïvanâsında bu xodžalixniñ! Övrätıyirlär bizni alar, xaysi ki alarni dostavat etiyirlär,
44 neçik här zaman xayğuda, här zaman bunun üsnädirlär, ki xazğançni opustit etmäğäylär,
45 neçik xayğuriyirlar, ki zarar nemä etmäğäylär, — miñlär blä fikirlärdir başlarında. Bulay,

46 ki šlušnê Biyimiz ündädi χodžalixnî puš, budur terna, zera χayyu, χaysî ki yanında, χiyar
47 anî da yîrtiyîr džannî, neçik terna tenni kesiyir, χaysî hâr zaman ortasînadîrlar ternanîj.
48 Bu χayyular da fikirlâr alay zabavât etiyirlâr, ki yoxtur zamanlarî, ki fikir etkâylâr uçmaχ
49 üçün da χutχarîlmaχlîχî üçün kensiläriniñ.

50 Baχiyîχ že hali, ne iş etiyir bu χodžalîχ. İslâri dir alarnîj bu: sâfalar, roškošnî
51 honorlar, poχlibcalar, paχilliklâr, nêprespêčnostu saylîχnîj, pobutka yaman işlârgä, χuvat
52 yaxşıga. Roškošlarî χodža adamlarnîj ulu sendzalar blä bolîyîrlar nagradzonîy, neçik
53 χastalîχ blä, sasîmaχ blä, beyuzur blä, yuχlamamaχ blä, ayrîχî blä yüräkniñ. Dayî artîχ
54 bankêtlârdân bardîr χayyularî, ne ki yuzurlarî. Uzun tirlikni χoy spodivatsa bolmasînlar,
55 zera bu artîχ yemäχ blä bolmas köp trvat etmägä. (3v) Da poχlibcalar bu, χaysî ki χodža
56 adamlar çövrâsinä, neçik yılanlar, asîliyîrlar, bek ulu zararlıdîrlar χodžalarga da köp
57 yamanga eltiyirlâr alarnî. Aytî imasduñ Soçomon, Ařagaç 27: Dayî igidir yaralarî
58 dosttan, ne ki zradlivî öpmäχi poχlibcanîj¹⁴⁸. Da Tawit‘ aytîyîr, saymos 140: Ögütlägäy
59 meni toyrû yarlıyamaχ blä da χaršî etkäy, yayî yazîχlîniñ yaylamagay başîmnî benim¹⁴⁹.
60 Bu yayî poχlibstvudur, χaysî başîn χodžalarnîj bolîyîrlar biyänçli, evet zararlı, zera alarga
61 χuvat beriyirlâr barça yamanga. Aytîyîr bunıñ üçün Biy, Madt‘eos 195: Könüsün
62 aytîyîrmen sizgä, ki χodža trudnost blä kirâr χanlıχîna köknüñ¹⁵⁰. Ew tarceal aytîyîr:
63 Xaytîp aytîyîrmen sizgä, dayî yeñildir devägä inä teşikindân kirmägä, ne ki χodžaga
64 χanlıχîna köknüñ kirmägä¹⁵¹. Xaysî sözlârdä ulu nêprezpêčnost tas bolmaχnîj da ulu
65 trudnost yetîsmägä χutχarîlmaχka aytilgandîr χodžalarga. Bu nêprezpêčnost üçün aytîyîr
66 aşak‘eal 1 Dimot‘eos 6 klux: Evet kimlâr ki klârlâr ululanma, tüşârlâr sînamaχlîχka da
67 sirtmäχkâ, da köp kûsänçlikkâ essiz da ziyanlı, ki boyarlar adamlarnî tas bolmaχlîχka da
68 tas etilmäχkâ, zera macicasî barça yamanlîχnîj kûmûş sövmäχlîχtir¹⁵². Ługas awedaraniç
69 yaziyîr, 50: Vay sizgä χodžalar! Ki yöp(4r)sündünüz potîχañîznî sizîñ¹⁵³. Bu sentencianî

¹⁴⁸ *Прим 27* ⁶Искренни укоризны от любящего, и лживы поцелуи ненавидящего.

¹⁴⁹ *Пс 140/141* ⁵Пусть наказывает меня праведник: это милость; пусть обличает меня: это лучший елей, который не повредит голове моей; но мольбы мои — против злодейств их.

¹⁵⁰ *Мф 19* ²³Иисус же сказал ученикам Своим: истинно говорю вам, что трудно богатому войти в Царство Небесное;

¹⁵¹ *Мф 19* ²⁴и ещё говорю вам: удобнее верблюду пройти сквозь игольные уши, нежели богатому войти в Царство Божие.

¹⁵² *Тим 6* ⁹А желающие обогащаться впадают в искушение и в сеть и во многие безрассудные и вредные похоти, которые погружают людей в бедствие и пагубу; ¹⁰ ибо корень всех зол есть сребролюбие, которому предавшись, некоторые уклонились от веры и сами себя подвергли многим скорбям.

¹⁵³ *Лк 6* ²⁴Напротив, горе вам, богатые! ибо вы уже получили своё утешение.

70 egär ki kimsä uvažat etkäy edi kendinä igi, bolur edi barča artıxsızlıxnı pogardit etmägä,
 71 zera adamnı türli-türli yazıxlarga keltiriyirlär, körgüziyirlär pohodanı barča
 72 nêcnotalarga, dodavat etiyirlär prespêcnostnu yazıxka da bulay zamıdlit etiyir közlärin da
 73 aıılın barča tirlikindä, ki bolmaslar fikir etmägä xutxarılmayları üçün. Šlušnê hali
 74 bolursen ündämä alarnı nendžniklär da sïtarasızlar, xaysı ki anlıyırlar, ki xodžalıxta bardır
 75 eñ ulu yaxşılıx. Uludur bu znaki soxurluxnuñ. Evet birsi yandan xodžalıxtır potenga yaxşı
 76 ucinoklarga. Bolur andan ötläş inamga pomoc da rozmnoženê, bolur tbradunlar fondovat
 77 etmä, vartabedlärnı, k‘ahanalarnı, vank‘lar, špitallar, yazıxlarnı otkupit etmä da meñilik
 78 xaznalarnı uçmahta zaçovat etmägä. Özgä yandan, xarıışlıdır xodžalıx, da godnıdır, ki
 79 pragnut etmäğäybız alarnı, evet xackaybiz alar alnına. Aytıy edi imasduñ Soıomon, 30
 80 klux: Ululuı da faxırlık bermäğın maña, evet potrebama [podrebasəma] körä menim¹⁵⁴.
 81 Bu öğütnü bu zbavênênı unutmadı Sənek‘arım. Uludur bu, xacın ki kimsä buzulmas
 82 xodžalıx blä, uludur bu, kim ki xodžalıxta faxırdır. Yoısa bezpêcnıdır ol, xaysının
 83 xodžalıxı yoıxtur. Birisi dä tolmas xodža, kim ki dünyäga töziyir, aytılar kensinä sūt [=üst]
 84 üsnä da yaman ton üsnä pristavat etmä.

85 Xodžalıxta düğül, yoısa faxırlıktä založit etti eñ ulu yaxşılıxımıznı bizim Jisus
 86 K‘risdos, Madt‘eos 25: (4v) ofärovat etiyir bizgä Biy ulu xodžalıxnı, neçik biy xodža
 87 šafarlarına kensiniñ¹⁵⁵, evet bermäs. Boıos, Dimotēos 1, 6 klux: Barča yamannıñ
 88 tamurudur suılançlıx, budur ardzat‘asirut‘iun, kümüş sövmäxliı¹⁵⁶. Evet tamuru barča
 89 yaxşılıxınđır sövmä Teırini. Da bu eki iş bolmaslar bir yerdä bolma. Egär ki kimsä
 90 pravdživı faxır bolmasa džan blä, budur ya ulu, ya kiçi xodžalıxta bolsa da spravovatsa
 91 yaxşı bolmasa, budur faxırlär üsnä miloșêrnı bolmasa, bunıñkibik bolmısar kirmäğä
 92 xanlıxına köknüñ, budur džšmarid yol meñilikinä— bu yol blä kensi Biyimiz K‘risdos

¹⁵⁴ *Прим 30* ⁷Двух вещей я прошу у Тебя, не откажи мне, прежде нежели я умру: ⁸ суету и ложь удали от меня, нищеты и богатства не давай мне, питай меня насущным хлебом, ⁹ дабы, пресытившись, я не отрекся Тебя и не сказал: «кто Господь?» и чтобы, обеднев, не стал красть и употреблять имя Бога моего всеу.

¹⁵⁵ *Мф 25* ²⁶Господин же его сказал ему в ответ: «лукавый раб и ленивый! ты знал, что я жну, где не сеял, и собираю, где не рассыпал; ²⁷ посему надлежало тебе отдать серебро мое торгующим, и я, придя, получил бы мое с прибылью; ²⁸ итак, возьмите у него талант и дайте имеющему десять талантов, ²⁹ ибо всякому имеющему дастся и приумножится, а у неимеющего отнимется и то, что имеет; ³⁰ а негодного раба выбросьте во тьму внешнюю: там будет плач и скрежет зубов». Сказав сие, Иисус возгласил: кто имеет уши слышать, да слышит! ³¹ Когда же придет Сын Человеческий во славе Своей и все святые Ангелы с Ним, тогда сядет на престоле славы Своей,

¹⁵⁶ *1 Тим 6* ¹⁰ибо корень всех зол есть сребролюбие, которому предавшись, некоторые уклонились от веры и сами себя подвергли многим скорбям.

93 äväl yürüy edi. Bəyos, Gornt‘açoç 2, kluç 8, çaysi ki bizim üçün façirländi, ki bizni kensi
94 façirliki blä ululatka¹⁵⁷. Ber že, Biyim benim, ki bolgaybiz vëčnï çodžalix blä, çaysi ki
95 nêprebranïydir, çodžalanma da seniñ blä navêki çanlïx etmä. Amên.

---

¹⁵⁷ 2 Кор8 9Ибо вы знаете благодать Господа нашего Иисуса Христа, что Он, будучи богат, обнищал ради вас, дабы вы обогатились Его нищетою.

II. Проповедь о любви к Богу

По Евангелию от Матфея, 22

1 Madt'əos awe. 224: [Арм.]¹⁵⁸.

2 Xaçan ki Movşes kördü taneclärni, ki oynıy edilär džuhutlar altun (ögüz>) bızov
3 čövräsinä, saldı ol tahtalarnı, çaysın ki keltiriy edi Sina tayından, çaysı edi yazılğan üsnä
4 on buyruçu Teñriniñ, yüräklänip alarnıñ balvoçvalstvo üsnä, saldı ol tahtalarnı da sındirdi
5 alarnı tah tibinä, Eliç, 32 klux¹⁵⁹. Bar edi ne üçün yüräklänmä K'risdoska da (5r) bu
6 p'ariseçilär üsnä, çaysı ki dügül yalyız čövräsinä bızovlar edilär yazovga körä Tawit'niñ,
7 saymos 21: Čövrämä boldular benim (sıyınlar>) ögüzlär köp; da bızovlar semiz
8 çapsadılar meni¹⁶⁰. Xaysı bunun üsnä vazit etiy edilär, ki Biyni zradit etkäylär,
9 sözlärindä zradlivê podçvıtit etkäylär, oskaržit etkäylär, öldürgäylär. Evet ol, bulay
10 şayavatlı, turdu alar alnına, ki bu eki tablica, çaysı üsnä bu eki badowirank' eñ ulu barmaçı
11 blä Teñriniñ yazılğan edi, salmadı yergä, evet körgüzdü anı barça dünyâga, aytıp: budur
12 eñ ulu da ävälgi badowirank'ı¹⁶¹. Bardır ekinçi buñar körä oçşaş¹⁶². Xaptı ol altun bızovnu
13 Movşes da yandirdi ot blä, da külü anıñ zetrıt etip na proç, saldı suvga da berdi anı içmä
14 oyullarına Israëlniñ¹⁶³. Yebermädi otun kensiniñ Biyimiz Jisus K'risdos bu zuçvalı
15 bızovlar üsnä, da ne yandirdi alarnı, da ni külgä aylandirdi, ki bizni övrätkäy, ki dügül
16 yalyız dostlarga, evet duşmanlarımızga da bizim sövüknü povinnıbiz körgüzmä.

17 Uludur bu cnota sövmä Teñrini da yoldaşın. Ulu da zacnı badowirank' çaysı üsnä
18 barça nemä yatıyır. Aytıyıç že bu sövük üçün Teñriniñ, atına Biyimizniñ da
19 çutçaruçimızniñ bizim Jisus K'risdosnuñ.

¹⁵⁸ Мф 22 ³⁷Иисус сказал ему: «возлюби Господа Бога твоего всем сердцем твоим и всею душою твоею и всем разумением твоим»

¹⁵⁹ Исх 32 ¹⁵И обратился и сошёл Моисей с горы; в руке его были две скрижали откровения, на которых написано было с обеих сторон: и на той и на другой стороне написано было; ¹⁶ скрижали были дело Божие, и письма, начертанные на скрижалях, были письма Божии. ¹⁷ И услышал Иисус голос народа шумящего и сказал Моисею: военный крик в стане. ¹⁸ Но Моисей сказал: это не крик побеждающих и не вопль поражаемых; я слышу голос поющих. ¹⁹ Когда же он приблизился к стану и увидел тельца и пляски, тогда он воспламенился гневом и бросил из рук своих скрижали и разбил их под горою;

¹⁶⁰ Пс 21/22 ¹³Множество тельцов обступили меня; тучные Васанские окружили меня.

¹⁶¹ Мф 22 ³⁸сия есть первая и наибольшая заповедь.

¹⁶² Мф 22 ³⁹вторая же подобная ей: «возлюби ближнего твоего, как самого себя»

¹⁶³ Исх 32 ²⁰и взял тельца, которого они сделали, и сжёг его в огне, и стер в прах, и рассыпал по воде, и дал её пить сынам Израилевым.

20   Zalicat etiyir bizgä Boγos aṛak‘eal sövükü Teṇriniṇ, (ündiyir>) ündäp anı yolu
 21 naznacnêyši özgä yollar üsnä köktägi uçmaḡka, Boγos, 1 Gornt‘açoç, 13 kluḡ: sövük
 22 yoludur köktägi uçmaḡka¹⁶⁴. Egär ki kimsäniṇ sövükü bolmasa, oḡşıyir midzgä, ki avaz
 23 etär, ya neçik cımballar, ki avaz etärlär¹⁶⁵. Asduadzapan vartabedlär adamlarnı ündiyirlär
 24 dżanabarhorthork‘, yolčunlar, (5v) zera bu dünyâ üsnä ketiyirbiz da pëlgrımovat etiyirbiz
 25 ol oyçiznaga vêcnı. (Vênc>) Yoḡsa türlü-türlü yolları bar aṇar. Bu naznacnêyši yoldur,
 26 ḡaysı sövük blä ündiyirlär, ḡaysı pevnê bizni eltär kökkä . Egär ki anı pilnovat etsäḡ,
 27 vırazit etti anı imasdun, ḡaysı aytiyir ḡorḡusu üçün Biyimizniṇ, ḡaysı ki andan pılınut
 28 etiyir, ḡaydan sövük tä, Sirak‘ 1 kluḡ: Xorḡusu Eyämizniṇ dir haybat, da (bardzank‘>)
 29 övünmāḡ, da sövünçlük, da fărâhlıki tadžniṇ¹⁶⁶. Egär ki klär esāṇ, ki yetışkäysen bu
 30 korunaga köktägi, bulay yügür, ki tutkaysen anı, Boγos, 1 Gornt‘açoç, 9 kluḡ: Bilmässiz
 31 anı, kimlär ki zavud yügüriyirlär, barçası yügüriyirlär, evet birisi alir zaklad? Bulay
 32 yügürünüz, ki yetışkäysiz¹⁶⁷. Keräk bilgäybiz bu yol üçün bizim, ḡaysı üsnä keräk
 33 kirgäysiz da praca blä ḡanımiṇni ayamagaysiz, ki bu yol blä köktägi uçmaḡka bargaybiz.
 34 Da bu özgä nemä dügül—tek sövmä Teṇrini da yoldaşın,—aṛacı badowirank‘, Mad‘teos
 35 awedaraniç, bügüŋi Awedaran, 224¹⁶⁸.

36   Ne ž dir bu – sövmä Teṇrini barça yüräktän, da nedir—barça dżandan da barça
 37 fikiriṇdän seniṇ? Budur— Teṇrini sövmä keräktir dayı artıḡ, ne ki barça yaratkanlarnı,
 38 ḡaysı ki dirlär kök üsnä da yer üsnä, da saḡınma andan, ḡaysı ki bu sövükkä ḡarşıdır, budur
 39 ölümlü yazıḡtan, zera adam dayı artıḡ tutiyir yaratkannı, ne ki yaratuçısın. Anda bu sövük
 40 tüşiyir. Anda dżanı itlik etiyir, ḡačan ki adam dünyânıṇ roškoşları blä bavitsa bolıyir da
 41 Teṇriniṇ badowirank‘ın da oṛenk‘in, ḡaysı ki bizgä sımarladı, keçiyir. (6r) Da povşexni
 42 yazıḡlar, ḡaysından başḡa bu dünyâda bolmasbiz bolma, sövükün Teṇriniṇ buzmaslar,
 43 zera vlasnê alaydır, neçik kratalar kiçi saḡ ten üsnä, ḡaysı ki yänä zbıvat etmä keräk, zera
 44 saḡ adamga pıkrıdırlar. Anıṇ üçün povşexni yazıḡni da keräktir vıkorenit etmä. Da ki
 45 bolmagay bizim vımuvkamiz, ki küçtür Biy Teṇrini bar yüräktän sövmä. Biy Teṇri

¹⁶⁴ 1 Kor 12 ³¹Ревнуйте о дарах больших, и я покажу вам путь ещё превосходнейший.

¹⁶⁵ 1 Kor 13 ¹Если я говорю языками человеческими и ангельскими, а любви не имею, то я — медь звенящая или кимвал звучащий.

¹⁶⁶ Сир 1 ¹¹Страх Господень — слава и честь, и веселие и венец радости.

¹⁶⁷ 1 Kor 9 ²⁴Не знаете ли, что бегущие на ристалище бегут все, но один получает награду? Так бегите, чтобы получить.

¹⁶⁸ Мф 22 ³⁷Иисус сказал ему: «возлюби Господа Бога твоего всем сердцем твоим и всею душою твоею и всем разумением твоим» —³⁸ сия есть первая и наибольшая заповедь;

46 yüräklärimizgä bizim tolduriyir sövüknü kensinä *çarşı*. *Çaxiriyir* Biyimiz Jisus K'risdos
47 bu sözlär blä, Jovhannes: 81: Egär ki kimsä susamış esä, kelsin maņa da içsin; kim ki
48 inansa maņa, neçik aytıyir yazov, rıkalari suvlariniñ tirlikniñ añar yüräkindän anıñ¹⁶⁹.
49 Bunu aytıyir edi dżan üçün, çaysın ki alsarlar edi, kimlär ki inanıyir edilär añar. Hadirdir
50 bizgä K'risdos yebermä Ari Dżanni, dżanı sövüknüñ, çaysi ki yüräklärimizni çapundurur,
51 ki barça üsnä da barça blä Biy Teñrini sövgäybiz. Bu Ari Dżan toldurur bu suvnu da rika
52 sövüknü bizgä, çaysi ki andan poplınut etärbiz färähli yüräk blä tügällämä erkin anıñ.

53 Neçik že bunu sövmäğäybiz, çaysi ki bizim üçün endi köktän da berdi saylıñın
54 kensiniñ bizim üçün? O okrutni yüräk, neçik uyalmassen da yaman da škodlivı sövükün
55 dünyânıñ salmassen!

56 Bañıñız že ekinçi badowirank'ni sımarmagan Teñridän: [*Арм.*]; ävälgisinä
57 oğşaştir¹⁷⁰, zera andan barıyir. Kim Biy Teñrini söviyir, (sifatın) vıobraženêsin dä anıñ
58 söviyir¹⁷¹. Jovhannes, 1 Gat'uyigeajç, aytıyir: Teñri sövüktür, çaysi ki añar çarşı bardır;
59 aytı, ki yoldaşimız üsnä (6v) körgüzgäybiz¹⁷². Xaçan ki sorıy edi Bedrostan: Söviyirsen
60 meni? Da ol aytı: Sen bilirsən, Biy, ki söviyirmen seni. Birdän aytı añar Biy: Tut
61 oveçkalarimni benim¹⁷³ da yaxşı et yoldaşlarıña seniñ, çuluç etip kensilärinä
62 çutçaşılmaçka.

63 Budur (sövükü>) ruznostu sövüknüñ Teñriniñ yoldaşından, ki Teñrini keräk
64 sövgäybiz ölcövsüz da yoldaşın— hesep blä: neçik kendi kendimizni; Teñrini—artıç, ne
65 ki kendimizni, da yoldaşın düğül artıç, ne ki kendi kendimizni. Kim ki sövsä oylun ya
66 çizın artıç, ne ki meni, godni düğül meni¹⁷⁴. Anıñ üçün aytıyir K'risdos, ki Teñrini bar
67 yüräktän da bar çuvattan sövmä keräk, da bliznêsin— neçik kendi kensini. Bliznêsi üçün

¹⁶⁹ *Ин 7* ³⁷В последний же великий день праздника стоял Иисус и возгласил, говоря: кто жаждет, иди ко Мне и пей. ³⁸ Кто верует в Меня, у того, как сказано в Писании, из чрева потекут реки воды живой.

¹⁷⁰ *Мф 22* ³⁹вторая же подобная ей: «возлюби ближнего твоего, как самого себя.

¹⁷¹ *Быт 1* ²⁷И сотворил Бог человека по образу Своему, по образу Божию сотворил его; мужчину и женщину сотворил их.

¹⁷² *1 Ин 4* ⁸Кто не любит, тот не познал Бога, потому что Бог есть любовь... ¹⁶И мы познали любовь, которую имеет к нам Бог, и уверовали в неё. Бог есть любовь, и пребывающий в любви пребывает в Боге, и Бог в нём.

¹⁷³ *Ин 21* ¹⁵Когда же они обедали, Иисус говорит Симону Петру: Симон Ионин! любишь ли ты Меня больше, нежели они? Петр говорит Ему: так, Господи! Ты знаешь, что я люблю Тебя. Иисус говорит ему: паси агнцев Моих.

¹⁷⁴ *Мф 10* ³⁷Кто любит отца или мать более, нежели Меня, не достоин Меня; и кто любит сына или дочь более, нежели Меня, не достоин Меня...

68 keräk tiymäs tas etmä džanin, kläsä barča dünyânî poziskat etmä bolgay ediḫ Teṇrigä,
69 tedi yoldaşı üçün keräkmäs, ki džanin tas etkäybiz. Saylıḫimizni yoldaşı üçün ḫoyma
70 bolurbiz, neḫik Biyimiz bizim üçün etti.

71 O Biyim benim! neḫik bizgä bu sövük üsnä keḫiyir, kensi kensimizni söviyirbiz,
72 da yoldaşımnı heḫ. Bu sövük blä kensi kensimizni tas etiyirbiz. Abo bilmässiz bunu ya
73 sarnamassiz, ki yaziyir arak‘el Boḫos, Hromajeçoḫ, 12 kluḫ: “Tügällänmäḫ oṛenk‘niḡ
74 sövüktür”?¹⁷⁵ Kim ki körälmäs ḫardaşın kendiniḡ, adam öldürüçidir; da bilirsiz, ki här
75 adam öldürüçiniḡ yoḫtur tirliki meḡilik¹⁷⁶. Tarceal Jovhannēs, 1 Gat‘uyigeajç, 4 kluḫ: Da
76 bununḫi badowirank‘imiz bar Teṇridän: kim ki söviyir Teṇri(7r)ni, söviyir ol ḫardaşın da
77 kensiniḡ¹⁷⁷. Kim že ḫardaş? Yalıḫ bu düḡül, ki toymalıdır, zera barčamiz ḫardaşlarbiz,
78 yoldaşlarbiz, bližnêlârbiz, zera bir Atamız bar, Boḫos, Ep‘esaçoḫ, 3 kluḫ¹⁷⁸. Anıḡ üçün
79 keräktir, ki yoldaşımnı sövgäybiz alay, neḫik kendi kendimizni. A egär ki kendi
80 boyumuznu artıḫ sövsäḫ, ne ki bližnini, džanimizni bizim tas etärbiz. Zera müvtüne
81 aytmas Biyimiz Jisus K‘risdos Madt‘eos awedaraniç, 170, ötläş: falšivî sövük kensini
82 sövmä¹⁷⁹.

83 Ošta, ḫardaşlarım, bügüḡgi surp Awedaran meḡnel ettim sizgä, ḫaysi ki eki
84 badowirank‘ni eḡ ulu opisat etti bizgä, budur sövmä Biy Teṇrini ävâl da soḡra bližnini,
85 budur yoldaşın. Egär ki anı tügälläsäḫ, Biy Teṇrini bar yüräktän, da barča ḫuvattan, da
86 fikirindän da bližnimizni, pevnê otrimat etärbiz ḫanlıḫin köknün ötläş Jisus K‘risdosnuḡ
87 Biyimizniḡ bizim, ḫaysi ki blä da Ari Džan blä ḫanlıḫ etiyir meḡilik bir Teṇri. Amen.

¹⁷⁵ Рим 13 ¹⁰Любовь не делает ближнему зла; итак, любовь есть исполнение закона.

¹⁷⁶ 1 Ин 3 ¹⁵Всякий, ненавидящий брата своего, есть человекоубийца; а вы знаете, что никакой человекоубийца не имеет жизни вечной, в нём пребывающей.

¹⁷⁷ 1 Ин 4 ²¹И мы имеем от Него такую заповедь, чтобы любящий Бога любил и брата своего.

¹⁷⁸ Еф 4 ⁶...один Бог и Отец всех, Который над всеми, и через всех, и во всех нас.

¹⁷⁹ Мф 16 ²²И, отозвав Его, Петр начал прекословить Ему: будь милостив к Себе, Господи! да не будет этого с Тобою! ²³ Он же, обратившись, сказал Петру: отойди от Меня, сатана! ты Мне соблазн! потому что думаешь не о том, что Божие, но что человеческое.

III. Проповедь о Рипсима

По книге Юудифь, 15

1 (7v) Jutit' 15 kluḡ: Sen biyiklikı Erusaḡemniḡ! Sen sövünçlükü Israjelniḡ! Sen
2 ozdobaşisen bizim dḡinsimizniḡ! Zera aldım kendiḡä erni da ḡuvatlandı yüräkiḡ seniḡ.
3 Anıḡ üçün ki sövdüḡ aruvluḡnu. En ulu aḡpaş Erusaḡemniḡ Jovagim atlı, ḡačan ki kördü
4 ulu zvıčenstvonu ḡolu ötläş Yuditniḡ, alḡışliḡy edi Teḡrini da haybatliḡy edi anı, tılko yalḡız
5 ol [düḡül]. Da ḡoḡovurt barçası yḡıliḡp bir yergä okrek ettilär anıḡ blä sövüklü da färâhli.
6 Ol ayttı: Alḡışli bolḡaysen barčanı tutuči Teḡridän çaḡ meḡilik! Da alar dḡuvap berdi:
7 Eḡiçi, eḡiçi¹⁸⁰.

8 Yoḡ edi anıḡki adam, ki färâhlanmagay ol zaman. Barča ḡoḡovurt färâhlanıy edilär
9 ol zaman, bek ḡatunlar, da ḡızlar, da igitlä. Eḡ ulu aḡpaş barča dünŷânıḡ yäḡi
10 Erusaḡemniḡ blogoslavı etti Yudik'kä, bizim yäḡi Hḡip'simäḡä eraneli.

11 Surpn Krikor Lusaworiçn bizim, ḡaysı ki ävâl ayttı, ne ki taḡum etti aḡar bu
12 sözlärni ḡoḡovurtka, ki anda yoluḡtular: Egär ki işitmässiz, neçik sövünçlük da färâhliktir
13 barča dünŷâ üsnä k'risdânlarga, ne ulu kün da fest surp Eçmiadzindä, ḡayda ki surp teni
14 anıḡ otpoçivat etiyir, bulay že Erusaḡem povâtında, Gesaria povâtında, Anadolıada,
15 Urumelidä, bu türlü Polskada ermeni nacıyada da barča nacialarda, egär ki Frangıstanda,
16 ew ajln dḡşmarid arzanidir bunu ozdoba da çiçäk bir zamanımızda bizim. Albovim
17 başladı kendinä menžnê ol tıraḡa ḡarşı Deritateşkä da zvıçênžit etti anı, neçik nêkêdi
18 Yudik' ol Holoferneşni. Bu surp gojs Hḡup'simä üçün kliyirmen bugün aytma atına seniḡ,
19 Jisus K'risdos.

20 (8r) Ulu edi dḡelnostu Yudik'niḡ, ki ölümündän soḡra eriniḡ kendiniḡ Manaseniḡ
21 övü üsnä kendiniḡ zbudovat etti kendinä yapuḡ komurka, ḡaysı ki ḡızlar blä kendiniḡ
22 uzaḡlanıḡ turıy edi da üsnä yürütiy edi vloşenicanı, oruç etiy edi barča tirlikindä kendiniḡ
23 başḡa şapat kündän, da yäḡi aydan, da ulukündän, ḡaysı ki etiy edi Israjel tayfası. Bu
24 dḡelnostun men köriyirmen surp Hḡip'simädä, ḡaysı ki düḡül bir komurka, evet alay köp

¹⁸⁰ Иф 15⁸Великий священник Иоаким и старейшины сынов Израилевых, жившие в Иерусалиме, пришли посмотреть, какое благо сотворил Господь для Израиля, и видеть Иудифь и приветствовать ее. ⁹Как только они вошли к ней, то все единодушно благословили ее и сказали ей: ты величие Израиля, ты великая радость Израиля, ты великая слава нашего рода. ¹⁰Все это ты сделала твоею рукою; ты сделала добро Израилю, и да благоволит к нему Бог; будь же благословенна от Господа Вседержителя на вечное время. И весь народ сказал: да будет!

25 komura uzaɣlangan, ɣaysi ki vank'lar ündiyirbiz, atina anıñ zbudovanidir egär
26 Eçmiadzindä, egär Erusayemdä bizim naciyanıñ, ol türlü frang naciyalarda, neçik
27 Jişpanijada, Frangistanda, Franciada da özgä yerdä, ɣaysi ki ündäliyiirlär Hrûp'simeank'.

28 Aliy edilär bir zaman Asverus üsnä ɣizlarni barça dünyâdan, Est'er, 2 kluɣ, ki
29 kendinä taŋlagay malženski stanga¹⁸¹. Halikä surp yuɣöv bulay köp taŋladı dünyâdan
30 ɣaptı, ɣaysi ki oddavat etiy edi ɣuluɣuna ol köktäğigä, neçik yaziyir markarë Tawit':
31 Eltkäylär ɣanga gojslarni; artından anıñ da sıñarlarin anıñ eltkäylär añar¹⁸². Bular
32 arasınadır surp Hrûp'simä, ɣaysi ki kendi bolup brankon, budur taŋlagan K'risdosnuñ, da
33 oblubênicası anıñ, köp kendi blä brankalarni, budur taŋlaganlarni, eltti kökkä. Xaysi
34 bulaydır isdoriyası anıñ.

35 Teogvedianos, cesari Rımanıñ, ol klädi ɣatun alma da yeberdi malarlarni barça
36 padşaxlıɣına kensiniñ, ɣayda ki tapsalar körklü da ozdobni yüzlü ɣizni, vımalovat etkäylär
37 da añar keltirgäylär. Bar edi bir vank'i gusank'larniñ yuvuɣ Rıмага, ɣaysi ki poslubit
38 ettilär kensilärni köktägi kiyövünä K'risdoska. Da bu vank'nıñ ululuɣu edi Kajiana atlı,
39 ɣaysi edi majr gusanç. Da bar edi ol vank'ta (8v) bir ɣiz cesarskiy pokolênêsindän
40 Gɣeotiajnıñ atlı Hrûp'simä, bek da asrı körklü yüzlü. Kirip vank' içinä da vımalovat
41 ettilär Hrûp'simäni da eltilär padşahga.

42 Bunu körüp, gojslar, Teñrigä umsanıp, ɣoltɣa etiy edilär gam sunıy edilär da ol
43 zaman, boylarin kensiläriniñ simarlap Teñrigä, rozpruşıtsa boldular dünyâ üsnä da, tapup
44 kemi hadir, keçtilär Jekibdoska da andan Erusayemgä, da keldilär Ermeni mämläkätkä,
45 köp yer yürüp. Özgäläri ɣaldılar alardan, ɣayda ki biyändilär, da özgäläri keldilär Jajrarad
46 povâtka, budur ulusuna, Vayarşabad şähärgä, ɣayda ki padşah olturiy edi. Yoɣsa biydz
47 Teogyidianos yeberdi padşahga ermeni Drtadëskä, ki ayt kay izdämä gusank'larni kensi
48 veliyatında, tapup, ya añar yebersin, ya kensi alsin kensinä malženstvoga.

¹⁸¹ *Есф 2* ¹После сего, когда утих гнев царя Артаксеркса, он вспомнил об Астине и о том, что она сделала, и что было определено о ней. ² И сказали отроки царя, служившие при нём: пусть бы поискали царю молодых красивых девиц, ³ и пусть бы назначил царь наблюдателей во все области своего царства, которые собирали бы всех молодых девиц, красивых видом, в престольный город Сузы, в дом жён под надзор Гегая, царского евнуха, стража жён, и пусть бы выдавали им притирания; ⁴ и девица, которая понравится глазам царя, пусть будет царицею вместо Астины. И угодно было слово это в глазах царя, и он так и сделал. ⁵ Был в Сузах, городе престольном, один Иудеянин, имя его Мардохей, сын Иаира, сын Семея, сын Киса, из колена Вениаминова.

¹⁸² *Пс 44/55* ¹⁵в испещренной одежде ведётся она к Царю; за нею ведутся к Тебе девы, подруги её,...

49   Izdädi Drtad, tapti surp gusank‘larni kensi šähärindä, vinnicalar arasına tuttular
50 anı da yeberir biylärinä, ki anı kiydirip keltirgäylär anar. Evet surpuhi gojsn Hrip‘simę
51 xolların kötürdü xačka, oxšaš K‘risdoska kiyövünä kensiniñ, da xoliy edi, ki yetiškäy
52 boluşluxka. Anşızım boldu grmot da avaz ulu, ki aytıy edi: “Xorxmagın, gojs, xizim
53 benim, zera seniñ blä men— xutxarma seni”. Da xačan ki eltilär anı padşahga, kirdi ol
54 izpasına, ki murdar da brıtki suxlançlıxını tügällägäy. Ol zaman xuvatlandi gojs surp,
55 oıraş etti ol olbrım blä 3 sahattan kün üsnä çağ 13 sahat da, zvičënžit etip ol olbrımnı,
56 saldı anı yergä. Bunu, xaysi ki slavnı edi barça dünyâ üsnä. Soñra keltirdilər zMajrn
57 Kajiane, ki biyändirgäy anı, ki erkin etkäy padşahnıñ. Da ol kelip ögüt beriy edi frank tili
58 blä: “Menžni turgin seniñ pretšëvzênçädä, K‘risdos boluşucıdır saña”. Da kimlär ki anlıy
59 edilär bu tilni, urıy edilär taşlar blä. Teñrini sözlägän ayzın da tişlärin töktülär. Tarceal
60 yänä tutulgan edi (9r) yaman Dırtaddan, oıraş etti anıñ blä 10 sahattan kün üsnä çağ bir
61 sahat kečäni da gojs Hrip‘simę zvičënžit etti anı da saldı yergä da kendi çıxtı aralarından,
62 oram blä barıy edi, da kimsä bolmadı xolun salmaga anar, da, kelip yerinä xayda ki turıy
63 edilär gusank‘lar, awedik‘ beriy edi yoldaşlarına kensiniñ. Da şükür bermäx blä alıış etiy
64 edi Teñrigä. Da ol sahat yetiştilər töräsiz dżalatlar. Äväl tilin kestilär da çıxardılar közlärin
65 anıñ, da yandirdılar ot blä barça tenin anıñ, da ol bulay tügällädi tirlikin ol kečäni, zera
66 taşlarnı xuçaçına xoydular anıñ, da barça idžägilärni töktülär aşaya, da soñra kesäk-kesäk
67 ettilär barça tenin anıñ. Ertäsi keldilər özgä gusank‘lar, yoldaşları anıñ, hesep blä 32, ki
68 saxlagaylar teni anıñ. Alarnı da xılıčtan kečirdilər.

69   Blogoslavı etiy edi Jovagim axpaş Yuditni bu sözlär blä: alıışlı bolgaysen barčanı
70 tutuči Teñridän çağ meñilik!¹⁸³

71   Da men bugün da här zaman haybatlarmen seni barça xulları blä surp yuxövnün
72 da žoyovurtum blä, surpuhi Hrip‘simę, gojs körklü da ozdobanı, xaysi ki bolduñ kelini
73 K‘risdosnuñ tañlagan köktägi uçmayxa. Sensen ozdobası Erusañemniñ! Sensen
74 sövünçlükü da haybatı yäñi Jerusañemniñ! Sensen tadži ermeni dżinsniñ! Zera aldıñ
75 kendiñä erni da xuvatlandi yüräkiñ seniñ. Anıñ üçün ki sövdüñ aruvluxnu. Bol že bizim
76 üçün parexos, ki biz dä bolgaybiz seniñ blä haybatlanma Biyimizni meñi meñilik. Amën.

¹⁸³ Иф 15⁹ ...ты величие Израиля, ты великая радость Израиля, ты великая слава нашего рода.

IV. Проповедь о Рипсима

По Евангелию от Матфея, 16

- 1 (9v) Madt'əos, 167: Beriyirmen saŋa açxıçin köknün ɣanlıɣınıñ¹⁸⁴.
- 2 Vıklad üçün tüšnü padşahnıñ Jovsep' nahabed boldu ulu biy Ekibdosta. Sarnıyır
- 3 Tawit', saymos 104: Turɣuzdu anı Biy övündä kensiniñ buyruɣçı üsnä barça ɣazɣançiniñ
- 4 kendiniñ, ögütlämä buyruɣçıların alarnıñ, neçik kendi, da ɣartların alarnıñ aɣıllı etkäy¹⁸⁵.
- 5 Vıznanəsi üçün Teŋrilikiniñ Oylu Teŋriniñ Bedrosnu etti Biy ulu padşah barça dünyâ
- 6 üsnä, dżanları üsnä adamlarnıñ, berip anıñ ɣoluna açxıçlarıñ köktägi uçmaɣnıñ, berip
- 7 alyışın ulu, ki anıñ alnına ergbakut'ıun etsärlär edi barça narodlar, neçik pravdživı
- 8 opokaga, ɣaysı üsnä ulu da keñ yuɣöv tursar edi. Jovsep'ni ündiy edi atası, Dznntoç, 49
- 9 klux, oylu (öskän>) bitkän Jovsep'¹⁸⁶. Šlušnê bu titul ɣuluɣ etiyir Bedroska, ɣaysiniñ
- 10 slavası da potıngası bu granicalar blä konçitsa bolıyır, ɣaysı bar köknün da yerniñ.
- 11 Madt'əos 167: [Apm.]¹⁸⁷. Keçmäs heç günäş biylikindä anıñ, zera ne ki günäş köriyir
- 12 dżanların adamlarnıñ, barçası dırlar ɣolu tibiñä anıñ. Jovhannes 230 [Apm.]¹⁸⁸. Keñlixi
- 13 üçün biylikiniñ anıñ da obronası üçün duşmanga ɣarşı kliyirmen aytma bu
- 14 k'arozut'ıunum da benim atına Biyimizniñ.
- 15 I. Rodovita keräk bolgay oblubênicası K'risdosnuñ, anamiz bizim, surp
- 16 yuɣövümüz. Müvtünä dügül yazılğandır Erk erkoçta Soɣomonnuñ, 1 klux: *Spensa et*
- 17 *columba...* oblubenica da gügürçin ündälgän¹⁸⁹. Oblubenica— anıñ üçün, ki birlängän
- 18 edi Biyimiz blä da kendindän oɣulları (10r) toɣurgay, ki biylik etkäylär da bolgaylar
- 19 şayavatında Teŋriniñ. Da ɣayda Teŋri oblubêñecidir, keräk anda bolgay aruvluɣ
- 20 pošlubônı, evet dügül nê nêplodnı. Anın üçün ündälgändir golombica, budur kügürçi.
- 21 Xaysı ki prırodzonıy körklülüxünä kendiniñ da aruvluɣka prılonçat etiyir plodnostnu dayı
- 22 ulu, ne ki özgä barça övdägi ɣuşlar. Här ayda yäñi çıxarıyır kügürçilärni. Da ki bundan
- 23 aŋlagaybiz, ki yuɣöv kendi suçsuzluɣunda kendiniñ bardır ulu plodnostu, köp oɣulları

¹⁸⁴ *Мф 16* ¹⁹и дам тебе ключи Царства Небесного...

¹⁸⁵ *Пс 104/105* ²¹поставил его господином над домом своим и правителем над всем владением своим, ²²чтобы он наставлял вельмож его по своей душе и старейшин его учил мудрости.

¹⁸⁶ *Быт 49* ²²Иосиф — отрасль плодоносного дерева, отрасль плодоносного дерева над источником; ветви его простираются над стеною...

¹⁸⁷ *Мф 16* ¹⁹... и что свяжешь на земле, то будет связано на небесах, и что разрешишь на земле, то будет разрешено на небесах.

¹⁸⁸ *Ин 12* ¹⁶...паси овец Моих... Петр[если]... любишь... Меня.

¹⁸⁹ *Песн 1* ¹⁴О, ты прекрасна, возлюбленная моя, ты прекрасна! глаза твои голубиные.

24 toyıyır da bu žarlivı k‘arozçıları ötläş kensiniñ, çaysı dırlar teräkläri uçmaçnıñ, çaysı 12
 25 yemiş keltiriyirlär— här ayda özgä. Bu oyullar, kläsä düğüldürlär heseptä yazıxlılar blä,
 26 yoçsa dayı bayalidırlar Teñriniñ alnına. Dayı ulu bayadadır birisi alardan, ne ki yamanlar
 27 on miñ, zera dırlar oyulları Teñriniñ. Abovim Teñridän bardır başlanmaçı alarnıñ da
 28 toyuşu. Bolurbiz bunu asant körmä orınagda, çaysı ki surp Jovhannës kördü Desilk‘tä, 12
 29 kluç, duçovni çatun znaçit etkän yuçövnü, kiyingän günäş içindä çaysı ki çarnında
 30 kensiniñ yürütiy edi er oyłun¹⁹⁰. Da bu çaçan ki toydu, birdän eltkändir Teñrigä da
 31 mayestatına anıñ.

32 Kim že dir bu oylu çiyinnıñ? Yalıız zebranêsi inanganlarnıñ, çaysı ki anası blä
 33 kensiläriniñ birlängändir ötläş birlikni inamnıñ da sövüknüñ. Dayı artıç Teñriniñdirlär, ne
 34 ki yuçövnüñ oyulları. Abovim ana bu başlamasar edi alarnı, egär ki bolmasa edi
 35 natknênâsından Teñriniñ.

36 II. Ävälgi kirmäçi yuçövgä, ävälgi başlamaçımız bizim bu anadadır, inam
 37 ötläş çıxarıp kiçi oyınlarnı, çaysı mgırdut‘iun ötläş boldular pravdživı oyulları yuçövnüñ,
 38 zera bular, çaysı ki yuž ağılga keldilər, keräk ki alar da yuž bolgay tawanank‘i gat‘uyige
 39 surp yuçövnüñ, etiyir alarnı pravdživı k‘risdânlar.

40 Abovim inam, neçik arak‘eal Boços tanıxlıç, Eprajeçoç 11, (10v) inam opokadır
 41 da umsangan nemä toxtalmaçlıç¹⁹¹. Opokadır, naşênâsıdır da başlamaçı toyru luçnuñ.
 42 Anıñ üçün toyru luçka, sövükkä da özgä (spravalarga>) cnotalarga köknüñ otrımat
 43 etmäğä. Anıñ üçün Jovhannës Osgiperan, *Homil.* 31, üندییر anı Anası barça yaçşılıçnıñ
 44 da saylıçı dżanlarımızniñ bizim likarstvo. Surpn Gürey pıkladat etiyir, ki közüdür
 45 dżannıñ, çaysı ki povinnostudur yarıçlatma fikirni. Kendi yazovu çaçırıyır, Eprajeçoç, 2
 46 kluç: Toyru inam blä tirilir¹⁹². Dayı Ari Dżan kendi yarıçıdır inamnıñ da kensi natçnênâsı
 47 blä dodavat etiyir nabožni efekni inamga, çaysı ki bugün K‘risdos ayttı Bedroska,
 48 Madt‘eos 167: San saça, Simon, oylu Jovnannıñ, ki ten da çan belgili etmädi saça, evet
 49 Atam benim, ki köktädir¹⁹³.

¹⁹⁰ *Откр 12*¹И явилось на небе великое знамение: жена, облеченная в солнце; под ногами её луна, и на главе её венец из двенадцати звезд. ² Она имела во чреве, и кричала от болей и мук рождения.

¹⁹¹ *Евр 11* ¹Вера же есть осуществление ожидаемого и уверенность в невидимом.

¹⁹² *Евр 10* ³⁸Праведный верою жив будет; а если кто поколеблется, не благоволит к тому душа Моя.

¹⁹³ *Мф 16* ¹⁷Тогда Иисус сказал ему в ответ: блажен ты, Симон, сын Ионин, потому что не плоть и кровь открыли тебе это, но Отец Мой, Сущий на небесах...

50 Slušnê seni bolurbiz ündämä oylu Jovnannîñ, neçik Erõnimos tanîxliñ beriyir,
51 xaysîniñ atî neçik golombicanîñ ya şayavatî oylunuñ znaçit etiyir, zera Ari Džan düğül
52 zasluyasîna körä seniñ, evet müvt bayışladı saña yarîxli inamnî gam tawanank‘î inamnîñ,
53 ki anîñ, budur yuxövnüñ, oylu bolgaysen.

54 Bizim surp yuxövümüz opoka üsnä Bedrosnuñ zasadzonîdir. Yoxtur anîñ içkärtin
55 lampart övi. Evet sust küğürçiniñ bu, da zolçtan başxa yoxtur anîñ öktämliki, evet
56 xonarhut‘iunu da sekinliki. Anîñ üçün dür bir küğürçi, neçik oblubênêci dâ dir bir anîñ.
57 Olturmastîr suvlar üsnä teñizniñ, evet ol turîyîr rîkalar üsnä tatli suvlarnîñ, da budur
58 Yazovlarî Ari, xaysî ki közlâri kensiniñ anîñ içindä xoydu, yuvuniyîr alar blä, neçik süt
59 blä, düğül yerdägi, evet köktägi, xaysî ki plînut etiyir köksündän, (11r) oblubênêcindän
60 köknüñ, xaysîniñ naukasîdir yasnî, tatli aruv da pozornîy.

61 Ne ž men aytsarmen ol biyik da zacnîy fikirlâri üçün anîñ? Xaysî ki Tawit‘
62 ündiyir, saymos 67: Xanatlarî güğürçiniñ kümüslü, xanatlarî düğül xalp kümüş blä ya
63 xalay blä, evet pravdživî kümüş blä napuşçonîydir¹⁹⁴. Xaysî üçün Tawit‘ aytiyîr, saymos
64 11: Sözlâri Eyämizniñ dir sözlâri ari, neçik kümüş tañlagan da sînalğan, yerdän arîtilğan
65 da açilğan 7 kerät topraıxtan¹⁹⁵. Ösiyirlâr bu xanatlar anamîzga bizim, xaçan ki yuxliyîr,
66 budur xaçan ki tîniyîr. Neçik Okosdinos övrâtiyîr eki Orenk‘ arasîna, Eski da Yâñi, tañlap
67 kendimizgä eksiniñ könülükü da stosovanê etip biri biri blä, alîyîr yarîxîñ yâñi da
68 xuvatlanîyîr, co dali, to vênçî, tayemnicalarî üçün, xaysî ki Biy Teñri obyavit etti.

69 Evet ne ž bu küğürçi etiyir bu xanatlar blä? Aytîyîr bu ž surp: Küğürçi, kläsä ol
70 susttur, pretcê anîñ bardîr yüräki dâ, ki gnâzdosun kensiniñ da küğürçinlârin kendiniñ
71 boronit etkäy, urîyîr duşmanî üsnä burnu blä, xanatlarî blä, yaralatîr oırunu. Alay že
72 oblubênicasî, surp yuxövümüz bizim, kläsä susttur, bardîr pretcê žarlivostu da ki inamnî,
73 da reliyanî, da işlârni, xaysî añar nalêžit etiyir, bronit etkäy. Orenžasî anîñ dinsizlâr
74 üsnä— ekiyanli xîliçnî zaživat etiyir. Burnudur da xanatlarî kümüslü— sözlâri da
75 dovotlarî körklü, xaysî ki yetişiyr aııldan Ari Yazovlarnîñ.

76 Tillâri arak‘eallârniñ ündâliyr açxîçlarî köktägi uçmaıxtan. Da mendän, xoy bolsunlar
77 ündäl(11v)gän bronôn. Boronit etiñiz bizni, arak‘eallâr surp, Biyimiz ötlâş Jisus
78 K‘risdosnuñ, xaysî ki tirlik etiyirsen da xanlıx etiyirsen meñi meñilik. Amên.

¹⁹⁴ Пс 67/68 ¹⁴Расположившись в уделах своих, вы стали, как голубица, которой крылья покрыты серебром, а перья — чистым золотом...

¹⁹⁵ Пс 11/12 ⁷Слова Господни — слова чистые, серебро, очищенное от земли в горниле, семь раз переплавленное.

V. Проповедь о священничестве

По псалму 109

1 Saymos 109: Sensen k‘ahanaj menilik yergäsinä Melk‘isetegni¹⁹⁶.

2 K‘ahanajut‘iun surptur zacnostu blä kensini¹⁹⁷, začnêyşidır, ne ki padşahlıx, kendi
3 Teñridän başlanma¹⁹⁸ kendini¹⁹⁹ keltiriyir da barça postanovênêsi adamlarni²⁰⁰ñ artıx keçiyir.
4 Başlanma²⁰¹ özgä kimsädän düğül, tek Jisus K‘risdostandır, özgäsin bilmäs— yalız Ari
5 Džanni. Ki kimsä meni rozumit etmäğäy, ki opcı da zmışloni işlärni ayt kaymen, yo²⁰²xa
6 Awedaranni²⁰³ñ sözlärin, ki aytım, toxtatıyırmen. Ługas, 22 klu²⁰⁴x, 266: Biyimiz bizim Jisus
7 K‘risdos da, alıp ötmäk, şükürländi, sindirdi, berdi alarga da aytı: budur benim benim,
8 xaysi ki köplär üçün berildi; bunu etkäysiz benim üçün pamontka²⁰⁵. Bu yerni neçik
9 inaniy edi hăr zaman yuxöv Yäñi Qrenk‘ni²⁰⁶? K‘ahanalarni Biy Teñri postanovit etti.
10 Bunu ž toxtatıyır surp žoyovk‘u Tridenski. Bu ž K‘risdos Jovhannestä bu sözlärni aytı,
11 213: Neçik ki yeberdi meni Atam benim, men dä yeberiyirmen sizni. Da bunu neçik ki
12 aytı, üfrädi alarga da aytı: alıñız Ari Džanni. Kimgä ki boşatsañız yazıxların, boşatılğan
13 bolgay, da egär ki kimsäniñ tutsañız, tutulğan bolgay²⁰⁷. Yebermä²⁰⁸xi bu znaçit etiyir:
14 postanovênê da xuvat boşat(12r)li²⁰⁹x yazıxlarga urendinä k‘ahanalıxni²¹⁰ñ baylagandır.
15 Aytıyır žoyovk‘ta Tridenski: Badowirank‘ da k‘ahanalıx bulay Teñriliki blä birlängandır,
16 ki eksi dä hăr birisi blä Qrenk‘tä tapulıyır. Xaysi ki zacnostu üçün k‘ahanalıxni²¹¹ñ aytarbiz
17 da povinnostu üçün atına Eyämni²¹².

18 Znamênitı titullar üçün heç sarnamasbiz berilgän adamlardan, neçik k‘ahanalarga
19 berilgän Ari Yazovda tapulıyır. Alay beg, ki alar üçün bolurbiz aytma, neçik ol ulu
20 k‘ahanajabed üçün yazılğandır, P‘ilibeoç, 2 klu²¹³x: Da berdi añar atın, xaysi ki atlar üsnä
21 yoyarı, budur biyiktir²¹⁴. Džšmarid surptur atı k‘ahanalıxni²¹⁵ñ barça atlar üsnä, xaysi ki
22 barça dünyä üsnä kendinä podobniy yoxtur.

23 Teñri, xaçan ki Nat‘an markarê ötläş Tawit‘kä kensi yaxşılıxın berip edi, fikirgä
24 salıy edi, aytıp bu sözlärni: Da ettim atın seniñ ulu vedlug atlarına körä ulu adamlarni²¹⁶ñ,

¹⁹⁶ Пс 109/110 ⁴Клялся Господь и не раскается: Ты священник вовек по чину Мелхиседека.

¹⁹⁷ Лк 22 ¹⁹И, взяв хлеб и благодарив, преломил и подал им, говоря: сие есть тело Моё, которое за вас предается; сие творите в Моё воспоминание.

¹⁹⁸ Ин 20 ²¹Иисус же сказал им вторично: мир вам! как послал Меня Отец, так и Я посылаю вас. ²²Сказав это, дунул, и говорит им: примите Духа Святого. ²³Кому простите грехи, тому простятся; на ком оставите, на том останутся.

¹⁹⁹ Фн 2 ⁹Посему и Бог превознёс Его и дал Ему имя выше всякого имени...

25   χaysi ki yer üsnädirlär²⁰⁰. Anı bizgä χarši sarniŷirmen: k‘ahanalar, biliŷiz, nečik uludur
26   siziŷ Teŷrigä χarši obovênzânê, χaysi ki sizgä bulay ulu atın beriptir, atı aytiŷirmen, χaysi
27   ki barča padšahlarınŷ da ksônžentalarnıŷ yerdägi atların kečiyr.

28   Ekinči bitikindä Movşesniŷ yazılğandır, Eliç (Elk‘), 11 kluχ: teŷrilär üsnä²⁰¹
29   ündäliyiirlär k‘ahanalar.

30   Da Mayak‘ia, 2 kluχ, ündiyir ulu frištälär, nečik yaziyir²⁰².

31   Eremia da padšahlar ündiyir, 1 kluχ: Ošta χoydum seni bugün džinslar da
32   padšahlar üsnä²⁰³.

33   Da markarēn Tawit‘ ksônžentalar ündiyir k‘ahanalarni, saymos 44: Turyzgaysen
34   alarni buyruχčılar barča yerdä²⁰⁴.

35   Ošta, ne godnost bolur tapulma (ksônsžinstvo>) ksônžıntalar üsnä, (12v)
36   padšahlıχ üsnä, frištälärniŷ, na ostatek—Teŷrilikniŷ yaχši da ulu. Aarak‘eal Boŷos yasnê
37   vıznavat etiyir, ki k‘ahanalar köktägi šähärlilärdirlär da övdagiläri Teŷriniŷ. Ep‘esaçoç, 2
38   kluχ²⁰⁵. Birsı yerdä aytiŷir, ki χulları K‘risdosnuŷ da anıŷ tayemnicalarınŷ šafarları, nečik
39   yaziyir, 1 Gornt‘açoç, 4 kluχ²⁰⁶. Bilmässiz, ki frištälärni yaryulasarbiz, χaysi ki bu
40   k‘ahanalar üçün aytiŷir: sizsiz šähärliläri köknüŷ, Teŷriniŷ tayemnicalarınŷ spravcaları,
41   siz šaytanlarınŷ töräçilär, egär ki bu titulları düğüldürlär (hodni>) godni hörmätni?

42   Aytiŷir aarak‘eal Bedros, ki k‘ahanalar padšahlar barçasidirlar da na znak bunuŷ
43   tadžni baši üsnä yürütiyiirlär, yürütkän da surpturlar yer üsnä nêkturi tirilğän. 1 Bedros, 2
44   kluχ: Evet siz džinsı surp, taŷlangan, padšahlıχ k‘ahanalıχ džnsı ari²⁰⁷. Jovhannes
45   Desilk‘tä yaziyir: Yoldaşları da χuluχčıları (frištälärniŷ >) frištälär blä, χaysi ki

²⁰⁰ 2 Цар 7 ⁸И теперь так скажи рабу Моему Давиду: так говорит Господь Саваоф: Я взял тебя от стада овец, чтобы ты был вождем народа Моего, Израиля; ⁹и был с тобою везде, куда ни ходил ты, и истребил всех врагов твоих пред лицом твоим, и сделал имя твоё великим, как имя великих на земле.

²⁰¹ Исх 11 ¹⁰Моисей и Аарон сделали все сии чудеса пред фараоном... Дан 11 ³⁶И будет поступать царь тот по своему произволу, и вознесется и возвеличится выше всякого божества...

²⁰² Мал 2 ⁷Ибо уста священника должны хранить ведение, и закона ищут от уст его, потому что он вестник Господа Саваофа.

²⁰³ Иер 1 ⁴И было ко мне слово Господне: ⁵прежде нежели Я образовал тебя во чреве, Я познал тебя, и прежде нежели ты вышел из утробы, Я освятил тебя: пророком для народов поставил тебя... ¹⁰Смотри, Я поставил тебя в сей день над народами и царствами, чтобы искоренять и разорять, губить и разрушать, созидать и насаждать.

²⁰⁴ Пс 44/45 ¹⁷Вместо отцов Твоих, будут сыновья Твои; Ты поставишь их князьями по всей земле.

²⁰⁵ Еф 2 ¹⁹Итак, вы уже не чужие и не пришельцы, но сограждане святым и свои Богу...

²⁰⁶ 1 Кор 4 ¹Итак, каждый должен разуметь нас, как слугителей Христовых и домостроителей таин Божиих.

²⁰⁷ 1 Пет 2 ⁹Но вы — род избранный, царственное священство, народ святой, люди, взятые в удел, дабы возвещать совершенства Призвавшего вас из тьмы в чудный Свой свет...

46 adamlardan da bolıyirlar poşanovanı a tizlrg deg ygniyirlr, Desilk‘ 19: surp da
47 padşah da frişdlrni yoldaşı bolma ulu potiadır k‘ahanalarga²⁰⁸.

48 T‘eoteos k‘ahanalarnı ndiyir Terini pomocniklri, tumaları erkinı anı da
49 avazın anı nainsı, padşahlıini ulları, trni anı elilr, padşahnı vn
50 şafarlrı, ayaları yuvni. Könüsün aytıyırmen, ki bara titullar sn, ne ki bar
51 dnyda, keiyirlr titulları— Yni Oenk‘ni k‘ahanaları.

52 (13r) Işitiiz e hali povinostu n k‘ahanalarnı. Xaan ki e ulu k‘ahanaj
53 Aharon badarak sunsar edi, zg ceremonialar arasına, aysı ki prıdat etm kldi Teri,—
54 buvlgi edi,— kldi, ki sungaylar edi oyunnu da anı bl anı ulaın uu
55 (k‘ahanani) Aharonnu da oğulların anı (pomazat etiyirlr) pomazani bolgay, alay
56 e olların da ayaylarnı, Eli 29²⁰⁹. Bu cerımonianı znaıt etm kliyir Teri ~~krniyir~~,
57 neik tir povinostu da urendi padşahlarnı da badowirank‘ni tgllmi da anı
58 tayemnicalarnı (sporondzit etm) yergltm, a egr ki yerin etm ya erink spravovat
59 etslr, bolsarlar srogo karanı da an bl yıylasarlr.

60 Ekini bitikt Mnaort yazılğandır, 29, k‘ahanaj Azaria üçün, neik yuvg
61 kirdi da 80 k‘ahanaj anı bl orşag bl ulu, erlr bl monı da zacnı, bir fikir bl, arşı
62 turdu Oziaga aytıp, Mnaort, (29>) 26: Seni urendi dügüldür, Ozia, ki sungaysen
63 temyannı Terig, evet k‘ahanani, budur oullarnı Aharonnu, aysı ki alışışlagandırlar
64 bu urendg. ı şvntnicadan, ki bolmagaysen zgardzonıy, zera bunda poıtatsa bolmas
65 haybatına (Biy) Teridn >) Eymizdn. Da ol, kendi uporunda turup, del etti, da tren
66 urdu anı sn²¹⁰.

²⁰⁸ *Откр 1* ⁶и соделавшему нас царями и священниками Богу и Отцу Своему, слава и держава во веки веков, аминь. *Откр 5* ¹⁰и сделал нас царями и священниками Богу нашему; и мы будем царствовать на земле. *Откр 20* ⁶Блажен и свят имеющий участие в воскресении первом: над ними смерть вторая не имеет власти, но они будут священниками Бога и Христа и будут царствовать с Ним тысячу лет.

²⁰⁹ *Исх 29* ⁴Аарона же и сынов его приведи ко входу в скинию собрания и омой их водою...²⁰и заколи овна, и возьми крови его, и возложи на край правого уха Ааронова и на край правого уха сынов его, и на большой палец правой руки их, и на большой палец правой ноги их; и покропи кровью на жертвенник со всех сторон; ²¹и возьми крови, которая на жертвеннике, и елея помазания, и покропи на Аарона и на одежды его, и на сынов его, и на одежды сынов его с ним, — и будут освящены, он и одежды его, и сыны его и одежды их с ним.

²¹⁰ *2 Пар 26* ¹⁶Но когда он сделался силён, возгордилось сердце его на погибель его, и он сделался преступником пред Господом, Богом своим, ибо вошёл в храм Господень, чтобы воскурить фимиам на алтаре кадильном. ¹⁷И пошёл за ним Азария священник, и с ним восемьдесят священников Господних, людей отличных, ¹⁸и воспротивились Озии царю и сказали ему: не тебе, Озия, кадить Господу; это дело священников, сынов Аароновых, посвященных для каждения; выйди из святилища, ибо ты поступил беззаконно, и не будет тебе это в честь у Господа Бога. ¹⁹И разгневался Озия, — а в руке у него кадильница для каждения; и когда

67 Tarceal keräk, ki k‘ahanalar doskonalê, budur tügäl bilgäylär օրօնk‘ni da ani
 68 keräk övrätkäylär, օրօնk‘ni ki aytıyır markarē Ankeaj, 2 kluḫ: egär ki alar օրօնk‘ni
 69 bilmäsälär, dügüldürlär anıñkilär k‘ahanalarē Teḡriniḡ²¹¹. Xaysi ki Erōnimos aytıyır
 70 žoyovk‘ka P‘arısniḡ, 12 kluḫ: Baḫ ya upatrovat etkin povinnostun k‘ahanalarniḡ, ki օրօնk‘ni
 71 ki k‘ahanalardan sorsalar օրօնk‘ni üçün, ki džuvap bergäylär: egär ki (13v) k‘ahanaj esä,
 72 bilsin օրօնk‘ni. Xaysin övräniḡiz, k‘ahanalar, ki keräk aḫilli bolgaysiz Yazovda
 73 žoyovurtnu övrätmä, küç işlärni megnel etmä, zera özgä türlü arzani bolmassiz atın
 74 k‘ahanalıḡniḡ.

75 K‘ahanalarga aytıyır surp Izidoros, 25 kluḫ: Naležit etiyir badarak sunmaga, teni
 76 da օրօնk‘ni Biyimizniḡ seyanı üsnä Teḡriniḡ spravovat etmä, alyışlarni otpravovat etmä da
 77 blogoslavıt etmä, alyışlama başıışlarni Teḡriniḡ.

78 Könüsün aytıyırmen, ki yaḫši k‘ahananiḡ povinostudur 3 nemä, օրօնk‘ni yatıyır anıḡ
 79 üsnä: alyış etmä, budur žoyovurt üçün otpravovat etmä alyışni, budur povinnostun,
 80 sunmaga surp badarakni.

81 A egär ki Teḡrini k‘ahanalar tutıyırklar yer üsnä, egär ki tayemnicaların anıḡ
 82 šafarlarıdırlar, egär ki frištäläridirlär bu dünyâda, egär ki օրօնk‘ni K‘risdosnuḡ, yuḫövn
 83 anıḡ ksônžetalari, egär ki spravovat etiyirlär sakramentlari, inamni yürütiyirlär, ofâralarni
 84 (oddavat etiyir>) sunıyırklar, օրօնk‘ni tayemnicalarni belgili etiyirlär, badarakni sunıyırklar,
 85 օրօնk‘ni dir tügällänmäḫ Eski օրօնk‘ni, könu jišadag çarçarank‘ni da barça işlär üsnä godni
 86 da (bilik>) biyik.

87 Baḫniḡiz, k‘ahanalar, neçik keräk, ki spravovatsa bolgaysiz. Ävâl, ne ki işlärge bu
 88 da ofâralarga pristupit etsäniḡiz, օրօնk‘ni kendi frištälär arzani dügüldürlär bolma օրօնk‘ni,
 89 օրօնk‘ni ulu Tionēsios օրօնk‘ni yazıyır yuḫövnüḡ bitikindä, 3 kluḫ: Xaçan ki badarak
 90 sunma barsaḡ, aruvlanmaga keräktir barça obludalardan, budur օրօնk‘ni ki fikirlari
 91 k‘ahanada aruv da ari keräk bolgaylar.

92 Ulu nahabed Jagop Teḡridän ündälgän, ki օրօնk‘ni sungay seyan üsnä Peḡelniḡ,
 93 barça džinsin da povinnıların ündädi da օրօնk‘ni yıyıp, aytı, kluḫ Dznntoç 35: (14r) Keri

---

разгневался он на священников, проказа явилась на челе его, пред лицом священников, в доме Господнем, у алтаря кадильного.

²¹¹ Azz 2 ¹⁰В двадцать четвертый день девятого месяца, во второй год Дария, было слово Господне через Аггея пророка:¹¹так говорит Господь Саваоф: спроси священников о законе и скажи...¹⁴Тогда отвечал Аггей и сказал: таков этот народ, таково это племя предо Мною, говорит Господь, и таковы все дела рук их! И что они приносят там, все нечисто.

94 etijiz yat teŋrilärni arañizdan sizij da arinijiz, teŋkiriŋiz tonlarinijnizni sizij²¹². K‘ahanalar,
95 xaysi ki här kün Teŋridän ündälgändirlär, ki ol padšah ofāranī, budur badaraknī seyan
96 üsnä yuxövnün sungaylar, kimgä dä naležit etsä, salsinlar gurf‘larni, budur yazixlarin, da
97 kiyinsinlar cnotalar içindä,— sizgä bu aytijir, k‘ahanalar.

98 Soŋomon padšah 7 yil yuxövdä Erusaŋemniŋ, xaysi ki 7 tamašalar
99 (+sk‘ančelik‘lär) içindä dünyāniŋ hesepländi, budovat etip zabavātsa bolij edi, xaysin
100 içindä yalyiz kawazan Aharonnuŋ, da načinėsi mannanij, da tahtasın orenk‘niŋ sahljij
101 edilär, aytij edilär barçası, Mnaçortaç 19 (29): Ulu sk‘ančelik‘ dügül adamga, evet
102 Teŋrigä Eyämizniŋ yasalğandır²¹³. K‘ahanalarga, xaysi ki pozvoloniydir här kün dügül
103 mannanı, da ne orenk‘niŋ tahtasın, evet bu barčanı könülükni budovat etmä dügül
104 adamga, evet kendi Teŋrilikkä, bu turmaŋin budovat etijir.

105 Yazilğandır Awedaranında Madt‘eosnuŋ 222: padšah nêkturi, xačan ki spravovat
106 etij edi toynu da köplärni ündädi, da kirip anda, xayda ki olturup edilär xonaŋları, kördü
107 anda birin kiyinmägän tonlar içindä veselni, aytiti: [Ap.m.], bunu aytij, aytiti xullarga, ki
108 baylagaylar anij xollarin da ayaxlarin da salma ani zindannij içindä²¹⁴. Bolurmen bu
109 istoriani pristosovat etmä k‘ahanalarga, albovim alar dirilar här kün ündälgän bu toyuna
110 padšahnij da tamašalı potravalarga, xaysi ki Teŋriniŋ sakramentlärin seyanda, palacında
111 surp yuxövnün (xadirlijiirlär>) yadirlijiirlär. A egär ki bulaydirilar nêvstidlivı, ki buŋar
112 važitca bolgaylar da podijmovatsa bolgaylar pošarpani sumênâsi blä, yüräk bilä yazixli
113 da tonları blä nêveselnı, budur xaysi ki toyruluxtan yirtkandirlar, xorxmaslar, ki Teŋri alar
114 üsnä yüräklänmägäy da tamuŋka alarni yebermägäy.

115 (14v) Ölüm üçün surplarnij. Baŋijiz že, xardašlar, neçiktir ölümlü da uçu yaxši
116 k‘ahanalarnij, aytijir saymosta 116: Özdändir alnına Eyämiznin ölümü arilärniŋ
117 kendiniŋ²¹⁵. Bu ölümü yaxši k‘ahanalar üçün sarnadi markare. Xaysi ki na kštalt

²¹² *Быт 35* ²И сказал Иаков дому своему и всем, бывшим с ним: бросьте богов чужих, находящихся у вас, и очиститесь, и перемените одежды ваши; ³встанем и пойдем в Вефиль; там устрою я жертвенник Богу, Который услышал меня в день бедствия моего и был со мною в пути, которым я ходил.

²¹³ *1 Пар 29* ¹И сказал царь Давид всему собранию: Соломон, сын мой, которого одного избрал Бог, молод и малосилен, а дело сие велико, потому что не для человека здание сие, а для Господа Бога.

²¹⁴ *Мф 22* ¹¹Царь, войдя посмотреть возлежащих, увидел там человека, одетого не в брачную одежду,¹² и говорит ему: «друг! как ты вошёл сюда не в брачной одежде?» Он же молчал.
¹³Тогда сказал царь слугам: «связав ему руки и ноги, возьмите его и бросьте во тьму внешнюю; там будет плач и скрежет зубов»;¹⁴ ибо много званых, а мало избранных.

²¹⁵ *Пс 115/116* ⁶Дорога в очах Господних смерть святых Его!

118 surplarniŋ da spravêdlivî žit etiyirlär yaǵşı köñüldän, andan bolurlar ǵabul da vêčni
119 blogoslavênstvo blä bolurlar baǵışlagan.

120 Aytiiŋ imasduŋ Egleziasdeŋ, 1 klux, Sirak‘: Xaysi ǵorǵiiŋ Eyämizdän, yaǵşı
121 tapar ölüm zamanında da soǵyu künündä kensiniŋ alyışlı bolsar²¹⁶. Padšahlar üçün bu pez
122 vontpênâ aytıı da klädi körgüzmä alar üçün, ǵaysi ki spravêdlivê tiriliyirlär da Teŋridän
123 ǵorǵiiŋlar. Bu tirliktä yaǵşı bolur kensiläriŋä, da blogoslavênstvo alarga zaǵovatsa bolsar
124 ostatni zamanında.

125 Yaziiŋ Esaji, 57 klux: Yüzündän yamanniŋ kötürülgändir toŋru: ǵoy bolsun
126 eminliktä kerezmaniŋ aniŋ, ǵaysi ki yüriy edi yolu blä kendiniŋ²¹⁷. Markarelik asrı könü
127 da k‘ahanalarga poçêšni, ǵačan ki uçivê tirlikin yüritiyirlär, Teŋri alarni bu dünyâdan
128 çıǵariiiŋ, zera našladovat etiy edilär cnotalarni da igräniy edilär yaman işlär blä. Aniŋ
129 üçün berilsär alarga tinçliǵ da eminlik da türlü-türlü roškošlar blä tolu bolsarlar.

130 Uçta, značni öǵütü bar da ǵiiŋ nêzbožni k‘ahanajlarniŋ, Tawit‘ 33 [Арм.]²¹⁸,
131 ǵaysi markarelik alay barçasına nalêžit etmästir, neçik k‘ahanalarga, ǵaysi spravêdlivî
132 törä blä Teŋriniŋ, neçik nêzbožni provadit etiy edilär tirlikläriŋ, alay že ölüm blä
133 nêščênslivî da mizerni uç etärlär.

134 (15r) Desilk‘tä Jovhannêŋ, 14 klux, barça toŋrular üçün aytilgandır: Blogoslavôni,
135 ǵaysi ki Teŋridän öliyirlär, — bunu aytiiŋ Ari Džan, — ki tıngaylar pracalarında
136 kensiniŋ²¹⁹. Bunu bulay megnel etiyirmen, ki nêščênslivî k‘ahanalar, ǵaysi ki Teŋridä da
137 šayavatına Teŋriniŋ ölmäslär, yoǵsa tas bolmaǵka yazıxlarniŋ tüšiyirlär da vîstımpeklär
138 içinä kiyiniyirlär.

139 Heŋi k‘ahanaj nêzboznostu üçün oŋullarini kendiniŋ, barça džinsin kensiniŋ kördü
140 tas bolgan. 1 T‘akaworut‘eanc 2 klux: Bu znak bolsun saŋa, ǵaysi kelsär eki oŋluŋ üsnä
141 seniŋ — Op‘nea da Penehezniŋ: bir kündä ölsärlär eksi dä²²⁰. Bu sözläri markareniŋ bunu

²¹⁶ *Сир 1* ¹³Боящемся Господа благо будет напоследок, и в день смерти своей он получит благословение. Страх Господень – дар от Господа и поставляет на стезях любви.

²¹⁷ *Ис 57* ¹Праведник умирает, и никто не принимает этого к сердцу; и мужи благочестивые восхищаются от земли, и никто не помыслит, что праведник восхищается от зла. ² Он отходит к миру; ходящие прямым путём будут покоиться на ложах своих.

²¹⁸ *Пс 33/34* ²²Убьет грешника зло, и ненавидящие праведного погибнут.

²¹⁹ *Откр 14* ¹³И услышал я голос с неба, говорящий мне: напиши: отныне блаженны мертвые, умирающие в Господе; ей, говорит Дух, они успокоятся от трудов своих, и дела их идут вслед за ними.

²²⁰ *1 Цар 2* ³⁴И вот тебе знамение, которое последует с двумя сыновьями твоими, Офни и Финеесом: оба они умрут в один день.

142 körgüziyir, xaysi ki k'ahanalar nêzboznê tiriliyirlär, Teñri barça džnsin alarniñ kötürür da
143 söndürür da xorxulu sposob blä ölümni kendiläri üsnä keltiriyir.

144 Esaji, 3 kluç: Bâda nêzbožnılarga da yamanga, zera tölövü alarga bolsar işlärinä
145 körä alarniñ²²¹. Markarçelik bu barça k'ahanalar üsnä baçiyir, a dayi artix k'ahanalar üsnä
146 baçiyir, a dayi artix k'ahanalar üsnä, xaysi ki yaman tirliktädirlär. Xaysi ki şveteçinstvosu
147 üçün da vîstînpstvosu kensiläriniñ oçullaridirlar xarışniñ, xaysi ucinoklariniñ üçün
148 nêkêdi tölöv alsarlar. Xarışlıdirlar Biyimizdän, da uçu alarniñ yaman.

149 Osgiperan, *Homili* 3, Aktalarda Araq'eallärniñ, bir yerdä zdanêsi xorxulu aytti:
150 Rozumit etnäm k'ahanalar arasına, ki köp bolgaylar zbavenni, evet dayi artix, xaysi ki
151 tas bolurlar. Xorxulu sentencia. Yoçsa pravdzivi, xaysi ki övrätiyir, ki ululuç
152 k'ahanalıxniñ da zacnostu prevışayoncıdır, yoçsa yazıçlar da ayırdirlar, köplär alardan
153 zdadsa bolıyirlar potempôni, (15v) da neçik yaman zıt ettilär, alay nêşčençni öldülär. Anıñ
154 üçün [Qnəçək'] bek ulu upadoktur, çaxıriyir Osgiperan: Vaç, tas etti k'ahanaj haybatın,
155 xaysına yaratkandır, da taptı ölümni, xaysına yaratkan düğüldür. Kendi yazıçlarına
156 pripisovat etsin. Ayırdır bu iş tüşürmä (şçêslivosnu>) sitaranı da şsit [=sit] içinä ölümniñ
157 tüşmä.

158 Siz, k'ahanalar da barça çulları yuxövnüñ, bu işlär üsnä baçıñız, bu sitarasızlıxni
159 xaytarıñız, cnota üçün staratsa boluñuz, yaçşı ucinoklar blä bavitsa boluñuz. Hörmätin
160 tirlikniñ naşladovat etiñiz. Gonorga siziñ stanga nalêžoncı staratsa boluñuz. Vîstempekni
161 da kendierkin uxodit etiñiz da bulay tirlikniñiziñiziñi toxtatıñız, ki bolgaysız svêntoblivê
162 ölmâgâ, zera ne kibik tirlik bolsa siziñ, bunıñkibik ölüm dâ zviknut etti bolma. Amên.

---

²²¹ Ис 3^{11а} беззаконнику — горе, ибо будет ему возмездие за дела рук его.

VI. Проповедь о первой жертве Нового Священника

По псалму 109

1 Saymos 109: Andiçti Biy da dügül dayı pošuman bolsar, ki sensen k'ahanaj
2 meñilik yergäsindän Melkisetegni²²².

3 Negä deg yuvuɣlansa yäni k'ahanaj seɣanga, ki ävälgi ɣolundan kensiniɣ badarak
4 sungay Biy Teñrigä şayavatıñızdan siziñ, ɣoy bu sözlärni megnel etiyim saymosnuñ, ɣaysı
5 dırlar yazılğan k'ahanalıxı üçün K'risdosnuñ.

6 Ulu içindä tayemnica, budur sekret, ulu nauka, zacı ofärası, ɣaysı bolsar edi
7 şayavatında Biy Teñriniñ, bolmas ustat etmä çaɣ dünyâ blä bir yerdä. Aytıyırmen
8 inanganlarda, zera hercowadzoɣlarda bu sözlär, neçik özgä, az povagadadırlar. Da tamaşa
9 dügül, yazdı Boɣos arak'eal, 1 Gornt'açoç, 2 kluɣ: Zera näfäsli adam yöpsünmästir dżanıñ
10 Teñriniñ²²³. Aɣıl alarda hayvanlarnıñdır: bolmaslar fikirgä almaga (16r) işlärin Teñriniñ.
11 Xaysına ki anlamaɣka dżan inamnıñ keräktir: upredzat etiyir inam — bilmäɣ nastupovat
12 etiyir. Egär ki kläsälär edi benim ögütümnü işitmägä, aytar edim alarga bir söz ulu
13 imasdunnıñ, Aɣagaç, 3 kluɣ: *Neinnitaris prudentie tue* — Aɣılıñda seniñ
14 öktämlänmägin²²⁴. Xamış tayaɣı — seniñ tayaɣı, hercowadzoɣ: neçik ki anıñ üsnä
15 tayansañ, sıñar da yaralatır seni beg. Tayanıyıɣ tayaɣ üsnä ɣuvatlı, ɣaysı heç bolmas
16 sınma, budur inam üsnä da ɣuvatı üsnä Teñriniñ, ɣaysı işläri anıñ biyik da aɣılga adamnıñ
17 yetişmägän. Aɣıllı sözläridirlär Okusdinosnuñ: *Tota ratio facti est, potentia — fatientis*.
18 Barça etüçiniñdir, ɣuvat — etkänniñ.

19 Sormagın, neçik etti, — ošta etti. Boɣos, Ep'esäçoç, 3 kluɣ: Neçik klädi, etti barça
20 nemäni²²⁵.

21 Bolmam bunu anlama, neçik badarakta bu ɣansız, budur anariwn, bardır teni da
22 ɣanı Biyimizniñ Jisus K'risdosnuñ. Könü aytıyırmen, ki anlama bolmassen. Evet kiçi bu
23 işläрни anlamassen, da neçik ulu işläрни anlagaysen, ɣaysı ki barça ɣuvatnı prirodzenêm
24 keçiyirlär? Yazıyır Egleziasdeş, 11 kluɣ: Neçik bilmässen, ɣaysıdır dżannıñ ya ne obıçay
25 blä tüzüliyr söväkläri ɣarnında ɣatunnıñ eki dżanlı, ol türlü bilmässen sen etkänin

²²² Пс 109/110 ⁴Клялся Господь и не раскается: Ты священник вовек по чину Мелхиседека.

²²³ 1 Кор 2 ¹⁴Душевный человек не принимает того, что от Духа Божия, потому что он почитает это безумием; и не может разуметь, потому что о сём надобно судить духовно.

²²⁴ Пр 3 ⁵habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo et ne innitaris prudentiae tuae. Прит 3⁵Надейся на Господа всем сердцем твоим, и не полагайся на разум твой.

²²⁵ Ефл ¹¹В Нем мы и сделали наследниками, быв предназначены к тому по определению Совершающего все по изволению воли Своей...

26 Teŋriniŋ, ne ki etiyir ol barčani²²⁶. Bilmäs adam, neçiktir teni anıŋ etilgän, bilmäs dŋzanın
 27 kendiniŋ. Tayemnicalarnı naturamizniŋ bizim bilmäs, da neçik bilsä ulu tayemnicalarnı
 28 inamimizniŋ bizim? Evet neçik aytım, aytıyırmen: inangan da hasdad k‘ristänlarda,
 29 çaysıların da bardır erkim bu sözlärni saymosnuŋ megnel etmä da andan soŋra bu surp
 30 badarak üçün da hadirlänmäx üçün k‘ahananıŋ aŋar aytarmen atına Eyämizniŋ.

31 (16v) 1. Bu sözlärdä övrätiyir markarēn Tawit‘, ki K‘risdos bolsar edi k‘ahanaŋ
 32 meŋilik ruzniy yıraç k‘ahanalıxtan dŋuhutlarnıŋ özgä porondoknuŋ, budur Melkisetegniŋ,
 33 109: Andičti Biy da dügül dayi poşuman bolsar²²⁷. Poşumanlıx Teŋridä yoxtur vlasniy.
 34 Xaydadır — anda afekt. Evet çaçan ki işlärin anıŋ körsäx, bulay aŋlıyırbiz, ki poşuman
 35 boldu. Povazni buŋar sözläri bar, Dznntoç, 6 kluç: Poşuman boldum, ki adamni
 36 yarattım²²⁸. 1 T‘akaworut‘eanc 15 kluç: Poşuman boldum men, ki padşah ettim
 37 Sawuynu²²⁹. Saymosta 105: Poşuman bolup edim köplüxünä körä yarlıyamaçiniŋ
 38 kensiniŋ²³⁰. Neçik birsi yandan, çabär beriyir Ari Yazovu, ki poşumanlıx pravdživi yoxtur
 39 Teŋridä, neçik Samuël aytıyır, 1 T‘akaworut‘eanc 15: *Deus p^aenitudine non flectetur nec*
 40 *[=neque] enim homo est ut agat p^aenitentiam*. Poşuman bolmastır Biy; zera dügül, neçik
 41 adam, poşman bolıyır²³¹.

42 Bunıŋki bu yerdä sözlär: Andičti Biy da dügül dayi poşman bolsar. Kim nemä
 43 zalovat etsä, zvičnut etti poşuman bolma. Anıŋ üçün aytıyır Tawit‘ k‘ahanalıxın
 44 K‘risdosnuŋ heç kötürmisär Teŋri. Neçik kötürdü Aharonnuŋ, çaysi ki okrisloniy edi yeri
 45 blä da zaman blä. Yeri k‘ahanalara üçün Aharonnuŋ bar edi barça dünyâda Jerusaçem
 46 şähärdä surp, da dügül özgä yerdä sunmaga badarak Teŋrigä. Zaman yänä barıy edi çax
 47 K‘risdoska, çaysından bolsarlar edi zgardzoniy barça ol badaraklar çanniŋ.
 48 K‘ahanalıxiniŋ K‘risdosnuŋ hranicası yoxtur bir dä, ne yerindän, da ni zamandan. Abovim

²²⁶ Екк 11 ⁵Как ты не знаешь путей ветра и того, как образуются кости во чреве беременной, так не можешь знать дело Бога, Который делает все.

²²⁷ Пс 109/110 ⁴Клялся Господь и не раскается: Ты священник вовек по чину Мелхиседека.

²²⁸ Быт 6 ⁵И увидел Господь, что велико развращение человеков на земле, и что все мысли и помышления сердца их были зло во всякое время; ⁶и раскаялся Господь, что создал человека на земле, и воскорбел в сердце Своем. ⁷И сказал Господь: истреблю с лица земли человеков, которых Я сотворил, от человека до скотов, и гадов и птиц небесных истреблю, ибо Я раскаялся, что создал их.

²²⁹ 1 Цар 15 ³⁵И более не видался Самуил с Саулом до дня смерти своей; но печалился Самуил о Сауле, потому что Господь раскаялся, что воцарил Саула над Израилем.

²³⁰ Пс 105/106 ⁴⁵и вспоминал завет Свой с ними и раскаялся по множеству милости Своей...

²³¹ I Sa 15 ²⁹porro triumphator in Israel non parcat, et poenitudine non flectetur: neque enim homo est ut agat poenitentiam. 1Цар ²⁹и не скажет неправды и не раскается Верный Израилев; ибо не человек Он, чтобы раскаяться Ему.

49 k‘ahanalar K‘risdosnuḡ barča dūnyāda badarak Teḡrigā suniḡırlar ol markareḡlikkā körā
50 Mayak‘iniḡ, 1 kluḡ: (17r) Barča yerdā suniḡırlar temyannī atīma benim da ari
51 ḡurbanlar²³². Zamanī anīḡ kötürmās birisi dā, zera meḡiliktir. Andiçti Biy, poşman
52 bolmas bunu: sensen k‘ahanaj meḡilik.

53 Egār ki sorsaḡ, ne üçün kötürülgändir k‘ahanaliḡı Aharonnuḡ, da K‘risdosnuḡdur
54 meḡilik? Buḡar dḡuvap beriyirmen, ki ol edi nēdoskonalī, da bu doskonalī. Anīḡ üçün
55 Boḡos aḡak‘eal övrātiyir dḡuhutlarnī, Epraḡeçoç, 7 kluḡ: Evet ḡaytīp egār ki tḡgāllik
56 Łewdagan k‘ahanaliḡ ötlāş edi esā, zera ḡoḡovurt ol Oḡenk‘tā yazıldī, ne kerāk edi
57 Melk‘isetegniḡ gark‘īna körā özgā k‘ahanaga alma da aytmaga, ki garkīna körā
58 Aharonnuḡ?²³³ Neçik bī aytḡay: egār ki ötlāş k‘ahanaliḡniḡ Aharonnuḡ doskonalost keliy
59 edi, egār ki andan ötlāş gadareal boşatliḡ bolīy edi yazīḡlarga, yetişmāḡ şayavatka da
60 haybatka, ne ḡ kerāk edi özgā k‘ahanaliḡ? Evet ki ol k‘ahanaliḡ dḡḡül edi gadareal, kerāk
61 edi özgā. Neçik nēpozīteçnī badaraknī, ḡaysī ne şayavatnī, da ne haybatīn bolmas edi
62 zyednat etmä, kötürdü da bunuḡ yerindā k‘ahananī meḡilik, K‘risdosnuḡ Biyimizniḡ
63 sunmaḡın keltirdi: Sensen k‘ahanaj meḡilik.

64 2. Övrātiyir bunu markareḡ, neçik bolsar edi sunmaḡı bu meḡilik da gadareal
65 k‘ahanaliḡniḡ, neçik pḡıdavāt etiyir, ki K‘risdos k‘ahanadır yergāsınā körā
66 Melk‘isetegniḡ, da bu anīḡ üçün, ki osoba tibinā ötmākniḡ da çayīrnīḡ teni da ḡanīn
67 kendiniḡ hār kūn ötlāş k‘ahanalarnīḡ kensiniḡ suniḡıyir.

68 Sunmaḡı Aharonnuḡ edi ḡanlı. Da sunmaḡı Melk‘isetegniḡ ḡansız — tīlko ötmāk
69 içindā da çayīr, zera sarnamasbiz özgā üçün, da anīḡ üçün roznī edilār Aharonnuḡ
70 yergāsindān, neçik dḡḡül vartabedlār bizim. Evet rabilāri dḡuhurlarnīḡ da tanīḡliḡ
71 beriyirlār, ki yuḡövnü zbudovat etip edi zamanında kendiniḡ Melk‘iseteg, ḡaysında suniḡı
72 edi ötmākni da çayīrnī adātka körā eski, ḡaysī ki ofāralar da ḡansız. Bunu övrātiyir
73 Movşes, Dznntoç, 14 kluḡ: Melk‘iseteg, padşah Sayemniḡ, çīḡardī ötmākni da çayīrnī,
74 zera edi k‘ahanaj biyik(17v)tāḡiniḡ, da alyīşladī anī²³⁴. Alyīşladī Aprahamnī da, da ne

²³² *Мал 1* ¹¹Ибо от востока солнца до запада велико будет имя Моё между народами, и на всяком месте будут приносить фимиам имени Моему, чистую жертву; велико будет имя Моё между народами, говорит Господь Саваоф.

²³³ *Евр 7* ¹¹Итак, если бы совершенство достигалось посредством левитского священства, — ибо с ним сопряжен закон народа, — то какая бы ещё нужда была восставить иному священнику по чину Мелхиседека, а не по чину Аарона именоваться?

²³⁴ *Быт 14* ¹⁸и Мелхиседек, царь Салимский, вынес хлеб и вино, — он был священник Бога Всевышнего, — ¹⁹и благословил его, и сказал: благословен Аврам от Бога Всевышнего, Владыки неба и земли;

75 suniy edi – ögüzlärni, xoyunlarni dügül, evet ötmäk da çayir suniy edi, şükür beriy edi
 76 (barça>) zvičenstvosu üçün Aprahamnıñ, da sunmaıxtan soıra žolnirlärni ol ötmäk blä da
 77 çayir blä çeštovat etiy edi, neçik Jovsep‘ yazıyır da Tertulian xarşı džuhutlarga. Bununı
 78 sunmaıxni belgili etiy edi, ne kibik bolsar edi sunmaıxı K‘risdosnuı k‘ahanalarnıñ. Figura
 79 edi anda bununı, ki hali barça dünyâ üsnä köriyirbiz. Figuranı bu (toıxtattı>) tügällädi
 80 vernadunda Biyimiz da hali dä tügälliyr k‘ahanalar ötläş kendiniñ. Anıñ üçün ündäliyr
 81 k‘ahanaj jawidenagan, abovim çax soıııusuna dünyânıñ ofärovatsa bolur. Da ki Jisus
 82 K‘risdos badaraktır da badarakiç, budur sunuçı da dir, bulay kendin ündiyr Okosdinos
 83 surp. Bu ž vernadunda aşagerdlärin kensiniñ k‘ahanaj alyışladı yergäsinä körä bu
 84 Melk‘isetegniñ, xaysin ayttım: Bunu etıñiz pamôntkasıma benim²³⁵. Bunu etıñiz, ne ki
 85 men ettim, sunuıuz tenimni da xanımnı benim, alıñız da özgälärinä üläşıñiz.

86 3. Badarakni tekrar xoydu Jisus K‘risdos yuxövündä kensiniñ da kötürdü
 87 badarakni Eski Qrenk‘niñ, xaysi barçasın bu bir keçiyir. Eski badaraklar edilär
 88 xoyunlardan da eçkilärdän da özgä sözsüz hayvanlardan. Badarak ta K‘risdosnuı
 89 K‘risdos kensidir. Anıñ üçün ulu da zacni badarakimiz bardır, xaysi blä ofäralarnı keçiyir.

90 Köriyirmen bu ofärada tatlı mannanı dügül xolundan frıştälärniñ, evet Teıriniñ
 91 ötläş xolundan k‘ahananıñ. Köriyirmen xolundan Teıriniñ dügül figurada, evet könu
 92 sungannıñ. Köriyirmen tenni dügül ögüznüñ, da ni eçkiniñ, evet nêskonçonıy xurbanni,
 93 teni da xanın. Bunda köriyirmen xurbanni bütün yanmaıxniñ, xaysi ki keçiyir özgä barça.
 94 Köriyirmen gadareal badarak yazıxlar üçün da eminlik etüçü badarak haybatni, xaysi dayı
 95 artıx Teırigä hörmätlämä bilirmen saymoska körä 49: Xurbanı alyışniñ haybatlı etsär
 96 meni²³⁶. Oldur ol aruv xurbanı, xaysi üçün Mayak‘ia markare mar(19r)karelik etti, 1 klux:
 97 Aytıyır džuhutlarga Biy: Yoxtur yüräkim sizgä, aytıyır Biy barçanı tutuçı. Xurbanıñizni
 98 almam xoluıuzdan siziñ, kün toıuşundan çax kün batışına haybatlanıyır atım benim
 99 džınslar arasına, da barça yerdä sunulıyır atıma benim xurban aruv, zera uludur atım
 100 benim dinsizlär arasına²³⁷. Xurban aruv bolmas bolma buzulgan bir aruvsuzluı blä, neçik
 101 dä ulu yazıxlı bolsa sunuçı, neçik övrätiyr žoyovk‘ Tridenski, 1 klux: Figura edi

²³⁵ Лк 22 ¹⁹И, взяв хлеб и благодарив, преломил и подал им, говоря: сие есть тело Моё, которое за вас предается; сие творите в Моё воспоминание.

²³⁶ Пс 49/50 ¹⁴Принеси в жертву Богу хвалу и воздай Всевышнему обеты твои,

²³⁷ Мал 1 ¹⁰Лучше кто-нибудь из вас запер бы двери, чтобы напрасно не держали огня на жертвеннике Моём. Нет Моего благоволения к вам, говорит Господь Саваоф, и приношение из рук ваших неблагоугодно Мне. ¹¹Ибо от востока солнца до запада велико будет имя Моё между народами, и на всяком месте будут приносить фимиам имени Моему, чистую жертву; велико будет имя Моё между народами, говорит Господь Саваоф.

102 xurbanniñ ol eki xardaşniñ, Apəlniñ da Gajenniñ, xaysi üçün yazılğandır Dznntoç, 4 kluç:
103 Baxti Teñri könü Apəl üsnä, oylu üsnä sövüklü kendiniñ²³⁸. Navışşı, eñ biyik k'ahanani,
104 K'risdosnu, bañiyir badarak xurban da sunmaç berilgän kendinä k'ahanalar ötläş. Gajen
105 üsnä yänä, budur žoyovk'u džuhutlarniñ, xaysi ki ǝrinag edi Gajen sunmaçı, budur
106 xurbanı üsnä anıñ baymadı.

107 Tügälländi markarelik Sofonia markareniñ hali, xaysi bu sözlär blä dir, 3 kluç: Ol
108 zaman xaytarırmen žoyovurtka erinlärin, ki sarnagaylar barçası atın Eyämizniñ, ki xuluç
109 etkäylär añar bir xuvatta. Rıkalardan Murınskiy yerniñ yöpsünürmen alarnı, oğulları
110 tayıtkan benim keltirirlär maña xurban²³⁹. Barçamiz bir ofāranı keltiriyirbiz Teñrigä —
111 teni da xanin ari anıñ.

112 4. Bunuñki ofāra alnımizga da k'ahanalar ne kibik? Arzani keräk bolgaylar
113 sunuçılar bulay zacı ofāranı. Yuvıyirlar barmaçlarin, xaçan ki badarakni sunıyirlar, xoy
114 körsünlär, ki bardır payı džanlariniñ kensiläriniñ barçasın yuvma ostatni turmaçlarına,
115 budur fikirlärni ostatečni. Bar edi awazan Eski Qreñk'tä (18v) k'ahanalar üçün. Bardır
116 suv Yäñi Qreñk'tä xollar üçün, ki bilgäylär, ki eñ kiçi yazıxtan boş keräk bolgaylar, xaçan
117 ki bu badarakka yuvuçlasarlar. Mayak'iada bardır yazgan, 3 kluç, bu sözlär blä: Zera
118 oldur neçik ot yandıruçi da neçik çiçäk boyaçiniñ, da ol tursar arıtma kümüşnü da altunnu,
119 da arıtır oğulları Łeweaniñ, da eritir alarnı, neçik altunnu da kümüşnü, da sunarlar
120 Eyämizgä badarak toyruluçta²⁴⁰. Kliyir, ki bolgaylar oğulları Łeweani aruv, budur
121 k'ahanalar aruvlatır alarnı, neçik altunnu, keräk bolgaylar aruvlangan här türlü
122 murdarlıxtan, dayı aruv, ne ki altun, yalın blä otlı vıpolorovanı. Egär ki alarga ayılğan
123 edi, ki temyanni Eyämizniñ da ötmäkni ol prostı sungaylar edi, aruv da surp bolsunlar.
124 Łewdaçoç 21: Boluñuz aruv, neçik men aruvmen, aytiyir Teñri, zera xurban Teñrigä
125 kensiniñ alar sunıyirlar²⁴¹. Egär ki Teñri bir zmazanı čıdamadı, ne ten üsnä bu, xaysi

²³⁸ *Быт 4* ³Спустя несколько времени Каин принёс от плодов земли дар Господу, ⁴ и Авель также принёс от первородных стада своего и от тука их. И призрел Господь на Авеля и на дар его, ⁵ а на Каина и на дар его не призрел. Каин сильно огорчился, и поникло лицо его.

²³⁹ *Соф 3* ⁹Тогда опять Я дам народам уста чистые, чтобы все призывали имя Господа и служили Ему единодушно. ¹⁰Из заречных стран Ефиопии поклонники Мои, дети рассеянных Моих, принесут Мне дары.

²⁴⁰ *Мал 3* ²И кто выдержит день пришествия Его, и кто устоит, когда Он явится? Ибо Он — как огонь расплавляющий и как щелок очищающий, ³и сядет переплавлять и очищать серебро, и очистит сынов Левия и переплавит их, как золото и как серебро, чтобы приносили жертву Господу в правде.

²⁴¹ *Лев 21* ⁶Они должны быть святы Богу своему и не должны бесчестить имени Бога своего, ибо они приносят жертвы Господу, хлеб Богу своему, и потому должны быть святы... ⁸Святи его, ибо он приносит хлеб Богу твоему: да будет он у тебя свят, ибо свят Я Господь, освящающий вас.

126 bolsarlar edi xullarī anīñ dadžarda, čaxīriyir alar üsnā Esaji ötlāš, 52 klux: *Mundamini qui*
127 *fertis unda Domini* — Aruvlanīñiz, xaysi ki köturiyirsiz načīnāsīn Eyāmizniñ²⁴².

128 Xaysi ki načīnāsī dadžarniñ yürütiy edilär, keräk aruv bolgaylar edi. Dayi artix
129 keräk ki aruv bolgaylar alar, xaysi ki Biyimizni yürütiyirlär, badarak etiyirlär, köksünä
130 kendiniñ yöpsüniyirlär. Äväl ne ki badarakka yuvuxlansalar k‘ahanalar, xoy aruvlansınlar
131 [aruvsunlar], nečik altun, äväl xoy sunsunlar Teñrigä ol ofāranī, xaysi üçün yazılğandır
132 saymosta 50: Xurban Teñrigä džan ašaχ; yüräkni aruv, džanni ašaχ Teñri heç etmästir²⁴³.
133 Yüräkni äväl skrušoniy da upokoroniy xoysunlar, xoy aruvlatsınlar xosdovanut‘iun blä
134 surp, Teñriniñ otu (19r) blä, xoy yandirsınlar sövükü blä Teñriniñ, xoy yandirsınlar da
135 soñra xoy džšmarid xorhrtadzut‘iun surp badarakniñ etsinlär.

136 Kiriye edi nekēdi eñ ulu axpaš Israēlniñ surpın surpoç, budur arilikkä, künündä
137 aritmaχniñ, budur k‘awičniñ. Yıylamaχ ündiy edilär, nečik Eliçtä yazılğandır, 39 klux:
138 yıylamaχ blä, küstünmäχ blä, abasχarut‘iun etip yazıχlar üçün kensiniñ da žoçovurtu üçün
139 kendiniñ da xorχup, ki Teñridän yazıχlarī üçün kensiniñ bolmagay öldürgän²⁴⁴. Bunuxki
140 orinag blä xoy kirsın k‘ahanaj k‘risdānlarniñ arilikkä K‘risdosnuñ yüräki blä skrušoniy
141 da xoy obavātsa bolsun, egär ki kirsä arzanisiz, ki ölüm blä ya χastalıχ blä bolmagay
142 Teñridän ögütlägän, ol sentenciyaga körä Boços arak‘eal nečik yaziyir, 1 Gornt‘açoç, 11:
143 A anīñ üçün siziñ arañızda köptürlär χastalar da köp ölgänlär, ki arzanisiz ari tenni
144 yöpsüniyirlär²⁴⁵.

145 5. Ulu hörmät blä här k‘ahanaj keräk badarakniñ surp otpravovat etkäy, xoy
146 nasladovat etsin ol frištälärni, xaysi kördü surp Jovhannēs Osgiperan. Yaziyir bunux üçün
147 surp Nilos, ustasī Osgiperanniñ: Kördü χaçan ki k‘ahanaj badarakniñ başliye edi, köp
148 frištälärni yarixli tonlar içindä kiyingän, yalan ayaχlar blä yürüp, budur sustlux blä, čaχ
149 xorhrtadzut‘iun surp tügälländi. Övrätiyirlär frištälär, nečik adamlar tursarlar χoran

²⁴² Is 52 ¹¹...mundamini qui fertis vasa Domini. Ис 52 ¹¹...очистите себя, носящие сосуды Господни!

²⁴³ Пс 50/51 ¹⁹Жертва Богу — дух сокрушенный; сердца сокрушенного и смиренного Ты не презришь, Боже.

²⁴⁴ Есф 4 ³Равно и во всякой области и месте, куда только доходило повеление царя и указ его, было большое сетование у Иудеев, и пост, и плач, и вопль; вретище и пепел служили постелью для многих. Ис 22 ¹²И Господь, Господь Саваоф, призывает вас в этот день плакать и сетовать, и остричь волоса и препоясаться вретищем. Дан 9 ³И обратил я лицо моё к Господу Богу с молитвою и молением, в посте и вретище и пепле.

²⁴⁵ 1 Кор 11 ²⁹Ибо кто ест и пьёт недостойно, тот ест и пьёт осуждение себе, не рассуждая о Теле Господнем. ³⁰Оттого многие из вас немощны и больны и немало умирает.

150 yanına, budur keräk ki közläri barçasınıñ bolgay sunmaḡta. Yüzünaşaḡ keräk ki ulu
151 eminlik saḡlagaylar.

152 Yazıyır Aret‘as, ebisgobos Gesariu, bitikindä kensiniñ, 72 kluḡ, sustluḡu üçün
153 Eski Qreñk‘tä: Bunuñki anda edi sustluḡ yuḡövdä k‘ahanalarda, kläsä bar edi här zaman
154 badarakta Teñriniñ 700gä deg da žoyovurtu beg köp, ḡaysi ki ofāranı yürütiy edilär, bulay
155 körüniy edi, neçik ki bolmagay biri dä, zera bu barça ceremonialar ulu hörmättä da
156 sustluḡta otpravovanı bolıy edilär. Xoy övränsinlär Eski Qreñk‘tän, (19v)
157 k‘ahanalarından, ḡaysi ki sunmaḡları kölgä edi, ḡoy övränsinlär Yäñi Qreñk‘niñ
158 k‘ahanaları, ne kibik hörmät blä, sustluḡ blä, pilnost blä, dügül kölgä, evet ofāranı iş
159 körmäḡ, sunmaḡ keräktir.

160 Sk‘ançelik‘ bir ulu yazıyır Jovsep‘ bitikindä 1, kluḡ 5. Xaçan ki Pompeos çöp-
161 çövrä aldı yuḡövü Erusaḡemniñ, urıy edilär ḡaçkan džuhutlarnı romajeçilär. Yoḡsa
162 k‘ahanalar, kläsä köriy edilär duşmanlarnı çıxargan ḡiliçlar blä kirgän yuḡövgä, turıyirlar
163 alıışta da otpravasında işlärin Teñriniñ da ḡorḡmadılar; töviy edilär alarnı ofāralar alnına,
164 ḡuluxunda ol Teñriniñ, predcê alarnı teprätmädi.

165 6. Fikir etkin, k‘ahanaj, ne alıış blä prıstupovat etiyirsen seḡanga. Saḡiniñiz
166 yazıḡtan da ḡorḡ bulay ulu da zacni mayestatından, ḡaysına ki yuvuḡlanıyirsen. Eski ol
167 Qreñk‘tä kliyirsen körmä k‘ahananı svēntoblivē kelgänni seḡanga — sarna Egleziasdēs,
168 50 kluḡ, ḡaysında ki Simonnu oḡlu Oniaşniñ eñ ulu k‘ahananı añıyirlar. Xaçan ki seḡanga
169 yuvuḡlanıy edi, kendi kiyinişin ari, ḡaysi edi üsnä, ozdobit etti kensi cnotolar blä da
170 tamaşalı slavit etti²⁴⁶. Yaḡşı k‘ahanaj keräk bergäy yaḡşı üçün yaḡşı. Egär ki kendi
171 godnostundan k‘ahanalıḡniñ dır hörmätlägän, keräk ki bir yerdä godnostun bu
172 hörmätlägäy da yaḡşı da pobožni da ari cnotolar blä bolgay. Prikladat etiyir k‘arozçi,
173 ḡaçan ki alıy edi hörmätni ḡolundan k‘ahanalarnıñ, ol kendi turıy edi seḡan yanında, da
174 anıñ yanında ḡardaşlar, neçik bi sadzonıy cedro tayi üsnä Lipananıñ, haybatında kensiniñ:
175 Kesäkläri ol hayvannıñ kesḡälädilär, ündiyir masunk‘lar, ḡaysi ki ḡolundan k‘ahananıñ
176 alıy edi aḡpaş seḡanga, ol alıyır, da anıñ çövräsinä körklü büläk k‘ahanalarnıñ bulay
177 ozdobni, neçik cedro Lipananıñ, neçik palmalar kiçi çövräsinä ulu palmanıñ turgannıñ²⁴⁷.

²⁴⁶ *Cup 50* ¹²Когда он принимал великолепную одежду и облакался во все величественное украшение, то, при восхождении к святому жертвеннику, освещал блеском окружность святилища.

²⁴⁷ *Cup 50* ¹³Также, когда он принимал жертвенные части из рук священников, стоя у огня жертвенника, – ¹⁴вокруг него был венец братьев, как отрасли кедр на Ливане, и они окружали его как финиковые ветви...

178 7. Fikir etkin, ne kibik doskonalostnu klädi k‘ahanalarni Teñri. Eski Qreñk‘tä
 179 sar(20r)niyirbiz bunuñ üçün Lewdaçoç 21: Aytkın Aharonga adam džınsından seniñ da
 180 soyuñdan seniñ, çaysiniñ bolgay vadası teni üsnä kemsiniñ, sunmasın ötmäkni Teñriñä
 181 kensiñniñ da ni yuvuñlansın çuluñuna anıñ, egär ki aysağ, ya soğur, ya burnu kiçi, ya ulu,
 182 ya egri, ya sindirgan ayağı ya çolu, ya garbatı, ya közläri plinoncı ya bilmovatı, ya egär
 183 ki ustavičnı korostası bolgay, ya prepukli²⁴⁸. Budur gadareal çlunokları tenniñ značit etiy
 184 edi, ne kibik bolsar edi, gadarelut‘iun džanı üsnä ölümlü tenni kliyir edi, ki bolgay edi
 185 bunuñki saylıxta teni ölümlü. Džanı ne çadar dayı artıç! Közläri k‘ahananıñ keräk bolgay
 186 yarıçlı, budur fikir, çaysı blä upatrovat etkäy tayemnicaların Teñriniñ. Anıñ üçün klämädi
 187 soğur k‘ahananı ya bilmovatı. Keräk ki yüräki anıñ kökkä kötürülgän. Anıñ üçün garbatını
 188 salıy edi, çaysı ki yergä naklanâtsa bolıyır. Keräk ki postupoklar anıñ bolgay toyrı,
 189 körklü, yolunda Teñriniñ, neçik Bıyos arak‘eal simarladı, Eprajeçoç, 12 kluç²⁴⁹. Barça
 190 öktämlikni salıyıç da povşedni yazıçlarnı, da ne Erktä sarnıyirbiz 7 kluç: Neçik körklüdür
 191 yürümäçiniñ seniñ, çizi işçanıñ!²⁵⁰ Anıñ üçün aysağ ya bu çaysiniñ ayağı egri, budur çaysı
 192 toyrı yürümäs badowirank‘ta Teñriniñ, salıngandır. Keräktir Teñriniñ işläri igi yarıulama
 193 da adamlarnıñ da, anıñ üçün bunu klämädilär k‘ahanaj, çaysiniñ kiçi bar edi burnu,
 194 çaysiniñ fikiri (bolsar>) bar bez dişkreci, neçik bi nisavsız. Keräktir ki k‘ahanaj bolgay
 195 aruv. Anıñ üçün çaysiniñ ustavičnê bardır parçaları ya korostalar çêlêşni suçlançlikniñ,
 196 (viruconıy >) salıngan edi işçanut‘iundan k‘ahanalıçniñ.

197 8. İñitiyıç ulu da surp atanı. Krikor ulu vartabedni, ne ol anıñ üçün aytıyır: (20v)
 198 Soğur oldur, çaysı tanımasa ya bilmäsä Teñriniñ fikiri biyik yarıçlarnı, çaysın çövrädilär
 199 bu tirlikniñ çaramıuluçlar, bilmäs, çayda postupit etsär. Aysağ oldur, çaysı bilir, çayda
 200 barsar, evet ki zabun bar džanı. Yoluna doskonalı bilmäs barma, çaysın (biliyir >) köriyir.
 201 Bunuñ kiçi burnu bar, çaysiniñ dişkreciası yoçtur. Burnu blä körklü is da sasımnı
 202 tanıyirbiz. Yaraşmas bu k‘ahanalarga, çaysı cnotalarnı vıdželit etmä bolmas
 203 nêcnotalıçtan. Da ol da, çaysiniñ ulu burnu bolsa, bolmas yaçşı k‘ahana, çaysı artıçsızlıçni

²⁴⁸ Лев 21 ¹⁶И сказал Господь Моисею, говоря: ¹⁷скажи Аарону: никто из семени твоего во все роды их, у которого на теле будет недостаток, не должен приступать, чтобы приносить хлеб Богу своему; ¹⁸никто, у кого на теле есть недостаток, не должен приступать, ни слепой, ни хромой, ни уродливый, ¹⁹ни такой, у которого переломлена нога или переломлена рука, ²⁰ни горбатый, ни с сухим членом, ни с бельмом на глазу, ни коростовой, ни паршивый, ни с поврежденными ятрами;

²⁴⁹ Евр 12 ¹²Итак, укрепите опустившиеся руки и ослабевшие колени ¹³и ходите прямо ногами вашими, дабы хромлющее не совратилось, а лучше исправилось.

²⁵⁰ Песн 7 ²О, как прекрасны ноги твои в сандалиях, дщери именитая!..

204 kliyir bolma suptelnî skrupulat. Bunuñ bar ayaǵı sıngan ya ǵolu, ǵaysı ki bolmas yolunda
205 Teǵriniñ postupit etmä ya yaǵşı ućinoklarnî etmä. Oldur garbatı, ǵaysın ki ǵayǵuları
206 dünyânıñ zgardit ettilär da ǵısǵartırlar yergä, ki heć bolmas başın kütürmä yoyarı. Buñar
207 közläri suv blä kećiyirlär, ǵaysı ki köriyir könülükñü, — ne ž dir, ǵačan ki kendierki
208 bermäs toyruluǵnu tutma eki ǵolu blä! Anıñ bar bilmosu közlär üsnä, ǵaysı bolmas yarıǵı
209 toyruluǵnuñ körmä öktämlik blä da rozumit etmä kensi üçün; ulu soǵurdur: ǵara zdrenica
210 köriyir, da bu, ǵaysı bilmo blä kećti, körmäs. Adam, ǵaysı kensi üçün rozumit etiyir ǵara,
211 budur ki aǵılsızdır, yazıǵlı, bunuñki tanımaǵnı içkärtin yarıǵnı tez körsär. Xačan kensinä
212 prıpisovat etsä yarıǵnı toyruluǵnuñ, arilikni, bek tez tüşär ol dünyâdan köktägi da bunuñki
213 heć bir nemä körmisär. Bunuñkilär üçün yazılğandır, Hromajeçoç, 1 kluǵ: *Dicentes*
214 *[enim] se esse sapientes stulti facti sunt* — Ayttılar boyların esli, sayındılar,
215 essizländilär²⁵¹. Xaysı rospusniy da vşetećni, oldur parşivı. Kim (akahdır >) damâhlidir,
216 ol krostavidir. Ne bu da ne ol k‘ahanalıǵka ziyditsa bolmısar. Buñar ança surp Krikor
217 yazıyır. Bola ki bizni bu sözlär övrätkäylär borćumuzda bizim, ki ǵuluǵ etkäybiz saña
218 toyruluǵta, ariliktä, ǵaysı ki tiriliyirsen da ǵanlıǵ etiyirsen, Jisus K‘risdos, Ata blä da Ari
219 Džan blä meñi meñilik. Amëñ.

---

²⁵¹ Ro 1 ²²*dicentes enim se esse sapientes stulti facti sunt*. Рим 1 ²²называя себя мудрыми, обезумели,

VII. Проповедь о новой жертве

По книге Судей, 17

1 (21r) Jutit' 16: Hali bilirmen, ki Biy Teñri maña yağşı etsär, çačan ki k'ahanam
2 bar yergälikinä Lewdaçilärniñ²⁵².

3 [I.] 1.Adam, bolup ulu da sıx eksiklik blä obložoniy, neçik kliyir ya potrebovat
4 etiyir işxanut' iunnu marmnawor, çaysi ki anıñ eminliki da turmañi yer üsnä bolgay, alay
5 že potrebovat etiyir ekinçi işxanut' iunnu, çaysi ki vëčnıy da xutxarılmañniñ yağşılıñin anıñ
6 bolgay. Čağiriñy edilär markare Samuël üsnä adamlar, 1 T'akaworut'eanc, 8 klux: Ber
7 bizgä padšah, ki çixkay alnımizga bizim da oyraş etsin oyraşimizni bizim, ki saqlagay
8 bizni duşmandan da ki etkäy bizgä yağşı yer üsnä turganlarga²⁵³. Evet dayi avaz blä
9 bolurlar edi çağırma: Ber bizgä k'ahanani, çaysi ki bizgä şayavatni Teñridä zyednat etkäy
10 (egär bolmasa edi) da övrätkäy bizni yolun Teñriniñ xutxarılmañka meñilik. Bar edi
11 k'ahanaları bu ž Samuëlniñ, çaysilarga padšahnı bermä bolurlar edi, zera k'ahanaj bolur
12 bermä padšah žoyovurtka, evet padšah k'ahanani heç xoyma bolmas. Bolur edilär bolma
13 padšahdan başça, neçik edilär dä 300 yıl. Evet k'ahanadan başça heç bolmaslar edi bolma.
14 Skoro tek Biy Teñrini tanıdılar, (bar>) bolup edi şayavatli Teñri, çaysi ki bizgä k'ahalar
15 şayavatın yednat etiyirlär.

16 Anıñ üçün siziñ naboženstvoñuzga kliyirmen bugün aytma başxişi artından Ari
17 Džanniñ, neçiktir sitaramiz bizim, çačan ki bizgä Biy Teñri k'ahanalarnı beriyir, sözlärinä
18 körä xoyulgan Jutit' 16, da soñra — povinostu üçün k'ahanalıñniñ, atına Eyämizniñ.

19 Äväl k'ahanalardırlar elçiläri eñ ulu da biyik padšahdan köknüñ (21v) da yerniñ,
20 çaysından barıyır barça sitaramiz bizim, çaysına yazılğandır ävälgı k'ahanaga Eski
21 Qreñk'niñ, budur Movşeskä, ayttı Biy Teñri, Eliç, 3 klux: Bar ošta yeberirmen seni, ki
22 çixargaysen žoyovurtumnu menim yasirlixtan²⁵⁴. Movşes simarlaganıñdan Teñriniñ bu

²⁵² Суд 17 ⁷Один юноша из Вифлеема Иудейского, из колена Иудина, левит, тогда жил там; ⁸этот человек пошёл из города Вифлеема Иудейского, чтобы пожить, где случится, и, идя дорогою, пришёл на гору Ефремову к дому Михи. ¹⁰И сказал ему Михи: останься у меня и будь у меня отцом и священником; я буду давать тебе по десяти сиклей серебра на год, потребное одяние и пропитание. ¹¹Левит пошёл к нему, и согласился левит остаться у этого человека, и был юноша у него, как один из сыновей его. ¹²Миха посвятил левита, и этот юноша был у него священником и жил в доме у Михи. ¹³И сказал Михи: теперь я знаю, что Господь будет мне благодворить, потому что левит у меня священником.

²⁵³ 1 Цар 8 ¹⁹Но народ не согласился послушаться голоса Самуила, и сказал: нет, пусть царь будет над нами, ²⁰и мы будем как прочие народы: будет судить нас царь наш, и ходить пред нами, и вести войны наши.

²⁵⁴ Исх 3 ¹⁰Итак, пойдı: Я пошлю тебя к фараону; и выведи из Египта народ Мой, сынов Израилевых.

23 urendi üsnä alıışladı Aharonnu²⁵⁵, ǵaysı ki toıuşundan barça elçiläri Teñriniñ barıy edilär.
24 Da Yäñi Qorın-tä yeberdi kensiniñkilärni barça dünyâ üsnä Jisus K'risdos ävälgi da
25 prirodzonı k'ahanalarnı, 12 arak'eal, ǵaysılari ki özgäläri kensindän yebergän da
26 alıışlagan ötläş ǵol ǵoymaǵ blä här zaman elçiliǵ Teñridän yuxövdä Teñriniñ otpravovat
27 etiyirlär. Bu elçiliǵ üçün aytıyır arak'eal, 2 Gornt'açoç, 5 kluǵ: K'risdostan elçiliǵ
28 etiyirbiz da Teñri upominat etiyir bizim ötläş²⁵⁶.

29 Ne ž blä bu elčilär Teñriniñ k'ahanalarnı keçiyirlär da ne bizgä keltiriyirlär?
30 Eminlik Teñridän, budur opovidat etiyirlär bizgä da övrätiyirlär bizni, ǵaysı dir Teñri
31 köñü, ki yarattı köñü da yerni, da neçik bizni söviyir, da ne bizim üçün etti oyłu aşıra
32 kensiniñ, da neçik bizgä başǵışnı da ǵodǵalıǵ meñilik tirlikniñ ölümümüzden soñra bu
33 dünyâda bersär, egär ki anıñ erki tügälläsäǵ.

34 Esaji 30 kluǵ: Budur yolu, bunda keçiniz, yeberilmäniz ne oñ yanına, da ne ǵolay
35 yanına²⁵⁷.

36 Uludur bu sıtara, aytıyır Eramia, 9 kluǵ, belgilidir Biy Teñri²⁵⁸. O ulu sıtara bilmä
37 erkin anıñ, ki yetip anı obêtnicalarnı Teñrilikniñ yetiřmä bolǵaybiz! Bu sıtara bizgä
38 k'ahanalardan plınut etiyir. Neçik že alarga radı bolmasaǵ, ǵačan ki bizgä Biy Teñri
39 beriyr!

40 2. Tarceal, alardırlar atalarımız bizim, ǵaysı ki bizni Biy Teñrigä toıurıyırılar da
41 Awedaran aşıra, da mgrdut'iun surp, da özgä ǵorhurlarnı.

²⁵⁵ Исх 4 ¹⁰И сказал Моисей Господу: о, Господи! человек я не речистый, и таков был и вчера и третьего дня, и когда Ты начал говорить с рабом Твоим: я тяжело говорю и косноязычен. ¹¹Господь сказал: кто дал уста человеку? Кто делает немым, или глухим, или зрячим, или слепым? Не Я ли, Господь? ¹²итак, пойди, и Я буду при устах твоих и научу тебя, что тебе говорить. ¹³Моисей сказал: Господи! пошли другого, кого можешь послать. ¹⁴И возгорелся гнев Господень на Моисея, и Он сказал: разве нет у тебя Аарона брата, Левитянина? Я знаю, что он может говорить, и вот, он выйдет навстречу тебе, и, увидев тебя, возрадуется в сердце своём; ¹⁵ты будешь ему говорить и влагать слова в уста его, а Я буду при устах твоих и при устах его и буду учить вас, что вам делать; ¹⁶и будет говорить он вместо тебя к народу; итак, он будет твоими устами, а ты будешь ему вместо Бога...

²⁵⁶ 2 Кор 5 ²⁰Итак, мы — посланники от имени Христова, и как бы Сам Бог увещевает через нас; от имени Христова просим: примиритесь с Богом.

²⁵⁷ Ис 30 ²¹и уши твои будут слышать слово, говорящее позади тебя: «вот путь, идите по нему», если бы вы уклонились направо и если бы вы уклонились налево.

²⁵⁸ Иер 9 ²³Так говорит Господь: да не хвалится мудрый мудростью своею, да не хвалится сильный силою своею, да не хвалится богатый богатством своим.
24 Но хвалящийся хвались тем, что разумеет и знает Меня, что Я — Господь, творящий милость, суд и правду на земле; ибо только это благоугодно Мне, говорит Господь.

42 Neçik aytı ašagerdlärinä arak'eal, 1 Gornt'açoç, 4 kluç: Zera K'risdos Jisusta
43 awedaran ötläš men sizni toýurdum²⁵⁹. Ne ž bununķi atalar üsnä (22r) da rodžiclar üsnä
44 bolsar bizgä keräklı, çaysi tas bolmayta toýuşunuznu bizim Atam atamiz blä dä çaryışta
45 anıñ da şayavatsızlıhta Teñriniñ keräk çalgay ediç? Alar bizni bu Ekibdostan da
46 yasirliçtan şaytannıñ çıxarıyirlar K'risdos ötläš, çaysından bizgä çuvat da çuluçu, çaysi ki
47 bizim üçün kötürdü, aytiyirlar da anı bizgä çorhurtlar ašira toýuriyirlar.

48 3. Da toýurup bizni Teñrigä, toýuriyirlar bizni neçik pastirlar, da na zbavennê paša
49 üsnä eltiyirlär, da sözü blä Teñriniñ yediriyirlär, da obronanı bõrülärdän beriyirlär, da
50 barça potrebalarımizni opatrovat etiyirlär, da çaznanı bizim üçün ögütü Teñriniñ da ağılnı
51 yiyiştiriyirlar. Arak'eal, 2 Gornt'açoç, 12 kluç: Dügöl oyullar yiyiyirlar atalarına, evet
52 atalar yiyiyirlar oyullarga²⁶⁰, zera sövükü atanıñ heç ustat etmäš, da staratsa bolıyır, ki
53 barça oylanlarına anıñ yaçşı bolgaylar. Da neçik Biy Teñri bizim Atamizdir, alay že bu
54 elçiläri kendisiniñ bununķi berdi, da alay simarladı alarga, ki bizgä atalıç yüräkni
55 körgüzgäylär, da aytı birisinä, T'iwk, 11 kluç: Algın anı çudžaxıña senıñ, neçik yürütiyir
56 yedürüci oylannı, da keltir anı yerinä, çaysın obicat etti atalarına anıñ²⁶¹.

57 4. Barça üsnä ucesnêyši işimiz bardır k'ahanalardan, ki bizim üçün badarak
58 etiyirlär da bizim yazıçlarımız üçün Biy Teñrini çolıyirlar, şayavatın anıñ bizgä yednat
59 etiyirlär, çaysi üçün aytı arak'eal, Eprajeçoç, 5 kluç: Zera barça k'ahanajabed ya
60 k'ahanaj, adamlardan alıp, adamlar üçün bardır Teñrilik sartın andan, ki sungay tum da
61 çurban yazıçlar üçün²⁶². Çaysi sözlärin dä aytmas yalıız k'ahanaj üçün Eski Qreñk'niñ,
62 evet här (22v) k'ahanaj üçün, eski da yäñi, zera anıñdır işi adamlardan Teñridä işläрни
63 zpravovat etmä da alardan başçışlarnı sunmaga da şayavatın Teñrilikniñ barışma, ki
64 yazıçları alarnıñ boşatlı bolgay. Bolur ediç beg aldagan, egär ki Yäñi Qreñk'tä
65 k'ahanalarımız bolmagay edi da badarakımız da bir nemä Biy Teñrigä bayışlamagay ediç,
66 mânoviçe satun bermäçkä yazıçlarımizni bizim. Zera sunmaçtır iş neçik bı zvirçovni,
67 çaysi ki içkärdağini bizim, alıışimizni ya naboženstvo, ošvâtçat etiyirbiz da kensi Teñrigä

²⁵⁹ 1 Kor 4 ¹⁵Ибо, хотя у вас тысячи наставников во Христе, но не много отцов; я родил вас во Христе Иисусе благовествованием.

²⁶⁰ 2 Kor 12 ¹⁴...Не дети должны собирать имение для родителей, но родители для детей.

²⁶¹ Чис 11 ¹¹И сказал Моисей Господу: для чего Ты мучишь раба Твоего? и почему я не нашёл милости пред очами Твоими, что Ты возложил на меня бремя всего народа сего? ¹²разве я носил во чреве весь народ сей и разве я родил его, что Ты говоришь мне: неси его на руках твоих, как нянька носит ребенка, в землю, которую Ты с клятвою обещал отцам его?

²⁶² Евр 5 ¹Ибо всякий первосвященник, из человеков избираемый, для человеков поставляется на служение Богу, чтобы приносить дары и жертвы за грехи...

68 da düğül özgä kimsägä k‘ahanaj ašira beriyirbiz. Bunu anıñ üçün ańıyırbiz, ki bilgäybiz,
 69 neçik bizgä keräklidir gark‘ı k‘ahanalıxñıñ da neçik andan başxa badarak, budur sunmaǵı,
 70 bolmas, da Biy Teñrini ublagat etmä bolmasbiz, zera bizim üçün bir kimsä sunma badarak
 71 bolmas — tek alyışlagan k‘ahanaj ebisgobosnuñ xolu ašira bunuñki aǵpaştan, xaysı ki
 72 xuvat da bu xoymaǵ xollarnı aldı potomoklarından arak‘eallärniñ. Zera egär ki Eski
 73 Qreñk‘tä hayvanlarnı ol sunmaga bir adam, da ne bir padšah bolmadı başxa oıullardan
 74 Aharonnuñ Biy Teñrigä, dayı artıx bolmas birisi dä alyışlamagan Yäñi Qreñk‘tä bunu
 75 etmä, xaysı arak‘eal aytıyır Eprajeçoç, 5 kluç: Zera k‘ahanaj, adamlardan alıp, adamlar
 76 üçün sunsar²⁶³. Da dayı ašaǵ aytıyır: Bir kimsä kensinä bu hörmätñi (sunmaǵka) kensi
 77 almas, yoǵsa ündälgän Teñridän, neçik Aharon, xaysı ki kensi oıulları, da düğül yat bu
 78 işxanut‘iunları bar edi²⁶⁴. Da çaxırıy edilär padšah üsnä Ozianıñ, xaçan ki bu urendgä
 79 vdavatsa bolıy edi da seyan üsnä sunma kliy edi, Mnaçortaç 26 kluç: Seniñ düğüldür
 80 povinostu, Ozia, ki sungaysen temyannı Eyämizgä, evet k‘ahanalarnıñ budur oıullarınıñ
 81 Aharonnuñ, xaysıları alyışlagandırlar bu urendgä; çıx švētnicadan, ki bolmagaysen
 82 vsgardzonıy, zera bunda (23r) počıtatsa bolmas haybatına Eyämizniñ. Da xaçan ki alarnı
 83 xulaǵ xoymas edi, Biy Teñri anı pırodel etti²⁶⁵. Uyatlı keräk bargay edi yuxövdän. Da
 84 tügälländi öğütü Biy Teñridän, xaysı yat seýanga yuvuǵlansa, budur oıullarından başxa
 85 Aharonnuñ, öğütläğän bolsar.

86 Da ki eki türlüdür sunmaǵı: biri içkärtin, xaçan ki yüräk blä da yaǵşı ucinoklar blä
 87 Biy Teñrigä sunıyırbiz ašaǵ yüräk blä da poşman bolma yazıǵlar üçün; ekincisi dir üsttän,
 88 xaysı ki ya serdeçnê barıyır da anı belgili etiyir körümlü başxış blä, budur hayvan blä ya
 89 ötmäk blä da çayır, xaysı osoba tibinadır teni da xanı Oylunuñ Teñriniñ. İçkärgi ofâranı
 90 här birisinä erklidir etmä, Teñriniñ dä sunma da bu ofâraga barça inanganlar da
 91 k‘ahanalardırlar, neçik Bedros arak‘eal yazıyır, 1, kluç 2²⁶⁶.

²⁶³ *Евр 5* ³и посему он должен как за народ, так и за себя приносить жертвы о грехах.

²⁶⁴ *Евр 5* ⁴И никто сам собою не приемлет этой чести, но призываемый Богом, как и Аарон.

²⁶⁵ *2 Пар 26* ¹⁷И пошёл за ним Азария священник, и с ним восемьдесят священников Господних, людей отличных, ¹⁸и воспротивились Озии царю и сказали ему: не тебе, Озия, кадить Господу; это дело священников, сынов Аароновых, посвященных для каждения; выйди из святилища, ибо ты поступил незаконно, и не будет тебе это в честь у Господа Бога. ¹⁹И разгневался Озия, — а в руке у него кадильница для каждения; и когда разгневался он на священников, проказа явилась на челе его, пред лицом священников, в доме Господнем, у алтаря кадильного. ²⁰И взглянул на него Азария первосвященник и все священники; и вот, у него проказа на челе его. И понуждали его выйти оттуда, да и сам он спешил удалиться, так как поразил его Господь.

²⁶⁶ *1 Пет 2* ⁴Приступая к Нему, камню живому, человеками отверженному, но Богом избранному, драгоценному, ⁵и сами, как живые камни, устрояйте из себя дом духовный, священство святое, чтобы приносить духовные жертвы, благоприятные Богу Иисусом Христом.

92 Evet üsttəgi ofəranı barça adamlardan kimsə bolmas etmə da sunma Biy
93 Teñrigä— yalyız alar, xaysi bunun üsnä alyışlagandirlar, k‘ahanalar — teni da xanın
94 Biyimizniñ, bu sunmaytan başxa. Negä ž dir bizim içkərdəgi da duxovni sunmaylar nizam
95 bolurlar edi, bu ofəradan başxa, teni da xanından başxa Biyimizniñ, xaysi ki anıñ blä
96 ublagat etiyirbiz Biy Teñrini?

97 Añliyiž že, neçik bizgä keräklidir bu xuluğu k‘ahanalıxniñ.

98 5. Bu da ulu, ki bermäxtän xolu blä k‘ahananıñ bolmaslar bolma učeşnikləri
99 K‘risdosnuñ: teni da xaniniñ anıñ xolundan da işxanut‘iundan bu sitaramiz bardir, iz
100 K‘risdostan tenläniyirbiz, da anıñ blä birläniyirbiz, da dzedžiçləri köktəgi uçmayniñ
101 xaliyirbiz.

102 6. Da kim uvažit etsä, xuluğu k‘ahananıñ neçik uludur, ki Teñri anıñ boşatlıxi üsnä
103 boşatıyir yazıxlarimizni bizim da ol bizgä xuvatni beriyir, orbes Jovhannes krle: Ne bolur
104 bolma bizgä dayi övünmägän da keräkli, neçik boşatlıx yazıxlarga, xaysi bizgä
105 barçamizga toygulanmay Biy Teñridän keliyir?²⁶⁷

106 (23v) 7. Da kendi blogoslavênstvo, xaysi ki Biy Teñri aytı bermä, xacan ki bizgä
107 blogoslavı etiyirlär, Teñri dä bizgä blogoslavı etiyir alarnıñ alyışlarına barça bizgä yaxşı
108 bolıyir. T‘iwk‘, 6 klux: Alyışlasarlar k‘ahanalar atıma benim žoyovurtumnu, da men
109 alarga alyışlarmen²⁶⁸. Da aytı alarga, ki bizgä bu sözlär blä alyışni bergäylär: alyışlasın
110 seni Biy da saxlasın seni! körgüzsün yüzünü kensiniñ saña da yarlıyasın saña! xaytarsın
111 Biy yüzünü kensiniñ saña da bersin saña eminlik!²⁶⁹ Straži Teñrilikniñ alyışı artından
112 k‘ahanalıxniñ bizim üstümüzdadır, ki bizgä tüşmä bermäs da sinamaytan körümlü da
113 körünmäs da yazıxlardan saxliyir. Xaytariyir Biy Teñri färâh yüzün kensiniñ bizgä da
114 umsanı bizgä beriyir yarlıyamaıxa kensiniñ. Da xacan ki anı yüräkländirsäx, ol zaman
115 çövüriyir bizdän yüzünü kensiniñ, da yänä bizgä xaytariyir, da barışıyir bizim blä, da
116 eminlik bizgä beriyir. Bununı xuvatıdır alyışlamaıxi k‘ahanalıxniñ. Anıñ üçün müvtünä
117 ol Mik‘ea aytı, Jutit‘, 17 (16) klux: Hali bilirmen, ki Biy Teñri maña yaxşı etär ya
118 alyışlasar ~~meni~~, xacan ki bardir k‘ahanaj pokolênâsından Leweanıñ övümdä benim²⁷⁰.

²⁶⁷ Мф 18 ¹⁸Истинно говорю вам: что вы свяжете на земле, то будет связано на небе; и что разрешите на земле, то будет разрешено на небе.

²⁶⁸ Чис 6 ²⁷Так пусть призывают имя Моё на сынов Израилевых, и Я благословлю их.

²⁶⁹ Чис 6 ²²И сказал Господь Моисею, говоря: ²³скажи Аарону и сынам его: так благословляйте сынов Израилевых, говоря им: ²⁴«Да благословит тебя Господь и сохранит тебя!» ²⁵«Да призрит на тебя Господь светлым лицом Своим и помилует тебя!» ²⁶«Да обратит Господь лицо Своё на тебя и даст тебе мир!»

²⁷⁰ См. прим.118.

119 K‘ahanadan başxa badarak da bolmas. Nêkêdî narîkat etiy edi da yîyliy edi, Taniêl,
 120 3 klux, Azaria k‘ahanaj yoldaşlarî blä ol Papelonnu yasırlıxta, aytîp: Yoxtur biznim
 121 Eyämiz da araçnortu(24r)muz, da ne ofâramiz, ki bolgaybiz yarliyamaxin tapma
 122 Biyimizdän. Ey yüräkindä skruşoniy da aşax džanda! Xopsun alay, neçik sunmaxta
 123 eçkilärni da ögüzlärni da neçik miñ dä semiz xoyunlarni²⁷¹. Yaşsi edi erki içkartin
 124 sunmaxniñ, evet dayi yaşsi birlängän üstägi blä, xaysina ki zçêngatsa boliy edi ol
 125 yüräktägi. Ki badarak bolmadî, tüştü xaryış džuhutlar üsnä, xaysi üçün Ovşeq markare
 126 aytî, 3 klux: Oltursarlar oğulları Israjeli padşahdan başxa, biydän başxa, badaraktan
 127 başxa, seyndan başxa da k‘ahanalıx kiyiniştän başxa²⁷². Neçik bugün olturiyirlar
 128 heretiklar.

129 Teñri saqlagay bizni bununki öksüzlüxtän. Anñ üçün kündüz da keça Biy Teñrigä
 130 yügüniyix k‘ahanalar üçün, xaysi ki bizni övrätiiyirlar orenk‘in Teñriniñ da yariçlatiiyirlar
 131 ağılimizni bizim arilik blä köknün da bilmäx blä könü Teñriniñ, xaysindan bardir
 132 xorhurtlar, neçik ortalix şayavatina Teñriniñ, xaysi bizgä alıışliiyirlar teni da xanin
 133 K‘risdosnuñ da xolundan kensiniñ beriyirlar. Xaysilarindan bardir xolu plinônçi barça
 134 yaşşiliximizniñ bizim köktägi. Da neçik atalar bizim xutxarmaşliş da džedziçtvo
 135 başiiyirlar da öçäşmāxi Teñrilikniñ bizdän kensi alıışlar blä da badaraklar blä
 136 yiraçlatiiyirlar da barça alıışin Teñriniñ bizim üsnä keltiriiyirlar, bermägäy Biy Teñri, ki
 137 alarni hörmätlägäybiz, xoy bizim üçün aytsinlar. Aşak‘eal kayadaçilär üçün aytî, 4 klux:
 138 Yoşsa neçik friştäsin Teñriniñ yöpsündünüz meni, neçik K‘risdosnu Jisusnu: tanixmen
 139 sizgä, egär çarä bolsa edi, közüñüzni dä çixariş siziñ dä bergäy ediñiz maña²⁷³. Xoy bizim
 140 üçün dä posluşni oğulları kensiniñ aytsinlar, P‘ilibeoç, 4 klux: Bundan soñra,
 141 sövüklülärim da küsänclärim, färählikim benim da tadžim²⁷⁴. (24v) A biz xoliiyix Biy
 142 Teñrini, ki alarni bizdän heç yiraçlatmasin da ki alarni bizgä arttırsin, ki här kün dayi yaşsi

²⁷¹ Дан 3 ³⁷Мы умалены, Господи, паче всех народов, и унижены ныне на всей земле за грехи наши, ³⁸и нет у нас в настоящее время ни князя, ни пророка, ни вождя, ни всесождения, ни жертвы, ни приношения, ни фимиама, ни места, чтобы нам принести жертву Тебе и обрести милость Твою. ³⁹Но с сокрушенным сердцем и смиренным духом да будем приняты. ⁴⁰Как при всесождении овнов и тельцов и как при тысячах тучных агнцев, так да будет жертва наша пред Тобою ныне благоугодною Тебе...

²⁷² Ос 3 ⁴Ибо долгое время сыны Израилевы будут оставаться без царя и без князя и без жертвы, без жертвенника, без ефода и терафима.

²⁷³ Гал 4 ¹⁴но вы не презрели искушения моего во плоти моей и не возгнушались им, а приняли меня, как Ангела Божия, как Христа Иисуса. ¹⁵Как вы были блаженны! Свидетельствую о вас, что, если бы возможно было, вы исторгли бы очи свои и отдали мне.

²⁷⁴ Фп 4 ¹Итак, братия мои возлюбленные и возжеленные, радость и венец мой, стойте так в Господе, возлюбленные.

143 da ari bergäy bizgä, ki kendi znivaga yebergäy işčilärni aǵıllı da inamlı, ǵaysıların da iş
144 ǵutǵarmaǵnıñ bizim bolgay bäräkätli da biyänçli sunmaǵı alarnıñ Biy Teñrigä, ǵaysı ki
145 alarnı yeberdi. Xaysı bergäy Biy Teñri bu yäñi k‘ahanaga, ǵaysı üçün Biy Teñrigä
146 yügüniyirbiz, da bu ävälgi bizim üçün sunmaǵı, añar anı beriyirbiz, zıçıt etip, ki
147 bunıñkibik här zaman bolgay, neçik borçu anıñ k‘ahanalıǵnıñ potrebovat etiyir. Xaysı
148 üçün az añıp uç etärbiz.

149 II. Ekinçi rozdzal. 1. Aytarbiz povinostu üçün k‘ahanalıǵnıñ. Araq‘eal Bıyos
150 ašagerdinä Dimot‘eoska aytiyir, 1 Dimot‘eos, 3 kluǵ: Bilgäysen, ki ne türlü tiyär saña
151 övünä Teñriniñ yürümä, ǵaysı ki yuǵövüdü Teñriniñ tiri²⁷⁵. Keräk bilgäylär k‘ahanalar
152 barça işlärni yuǵövnüñ, ki bolmagaylar, neçik oǵulları Łeweaj k‘ahananıñ, ǵaysı üçün
153 yazov aytiyir, 1 T‘akaworut‘eanc, 2 kluǵ: Bilmädilär urendin k‘ahanalıǵnıñ Biy Teñrigä
154 da žoyovurtka; Biy Teñrini bilmädilär, ya tanımaslar edi, da žoyovurtnu ofäralardan surp
155 odražat etiy edilär²⁷⁶. Anıñ üçün alarnı Biy Teñri tas etti da ögütlädi markareğä körä, kluǵ
156 Ovseç 4: Sen bilmäǵıñni vzgardit ettiñ, men dä seni vzgardit etärmän, ki etmäğäysen maña
157 k‘ahanalıǵıñnı²⁷⁷.

158 Bilmäǵı k‘ahanalıǵnıñ işinä körä Teñrilikniñ da ǵutǵarıлмаǵı üçün žoyovurtnuñ
159 keräk bolgay ulu. Bitiki oǵenck‘niñ Teñriniñ här zaman kündüz-keçä keräk ki sarnagaylar,
160 ki bilgäylär barça işläri üçün Teñriniñ da ǵutǵarıлмаǵı üçün žoyovurtnuñ. Zera egär ki
161 bunu Jesus(25r)nuñ hetmanga, kläsä ašǵarhagan edi²⁷⁸, da padšahlarga Biy Teñri
162 sımarladi, ki bitikläri Teñriniñ sarnagaylar da andan ǵorǵma Teñridän övrängäylär²⁷⁹.

²⁷⁵ 1 Тим 3 ¹⁴Сие пишу тебе, надеясь вскоре прийти к тебе, ¹⁵чтобы, если замедлю, ты знал, как должно поступать в доме Божиим, который есть Церковь Бога живого, столп и утверждение истины.

²⁷⁶ 1 Цар 2 ¹²Сыновья же Илия были люди негодные; они не знали Господа ¹³и долга священников в отношении к народу...

²⁷⁷ Ос 4 ⁶Истреблен будет народ Мой за недостаток ведения: так как ты отверг ведение, то и Я отвергну тебя от священнодействия предо Мною; и как ты забыл закон Бога твоего, то и Я забуду детей твоих.

²⁷⁸ Ис Нав 3 ⁷Тогда Господь сказал Иисусу: в сей день Я начну прославлять тебя пред очами всех сынов Израиля, дабы они узнали, что как Я был с Моисеем, так буду и с тобою...

²⁷⁹ 2 Пар 34 ¹⁵И начал Хелкия, и сказал Шафану писцу: книгу закона нашёл я в доме Господнем. И подал Хелкия ту книгу Шафану. ¹⁶И понёс Шафан книгу к царю, и принёс при этом царю известие: все, что поручено рабам твоим, они делают; ¹⁷и высыпали серебро, найденное в доме Господнем, и передали его в руки приставникам и в руки производителям работ.¹⁸И также донёс Шафан писец царю, говоря: книгу дал мне Хелкия священник. И читал её Шафан перед царём. ¹⁹Когда услышал царь слова закона, то разодрал одежды свои. ²⁰И дал царь повеление Хелкии и Ахикаму, сыну Шафанову, и Авдону, сыну Михея, и Шафану писцу, и Асаии, слуге царскому, говоря: ²¹пойдите, спросите Господа за меня и за оставшихся у Израиля и за Иуду о словах сей найденной книги, потому что велик гнев Господа, который воспылал на нас за то,

163 Dayi artix simarlamak duhovnilarga xulux etiyir, xaysi üçün Mayak'ia markare aytıyır, 2
 164 kluḡ: Erinlari k'ahananiḡ prestriyat etsinlar bilmäḡni, zera oṛenk'ni žoyovurt izdäsär
 165 ayzından aniḡ²⁸⁰. Kim ki övrätsär özgäsin, keräk ki, äväl kensi övrängäy. Soḡur soḡurnu
 166 yürütsä, eksi dä čoyurga tüssärlär²⁸¹.

167 Egär ki özgälärniḡ yolkörgüzüčisen, k'ahanaj, keräk kendiḡ igi baḡkaysen da
 168 yolun bilgäysen. Egär ki čıraḡsen da yariḡ, keräk ki kensiḡ yariḡli bolgaysen äväl, ki
 169 özgälärinä seniḡ yariḡiḡ yariḡ etkäy. Aniḡ üçün aṛak'eal Dimot'eosu napominat etiyir,
 170 1 Dimot'eos, 4 kluḡ: Xulaḡ ḡoy sarnamaḡlarga, övündürmäḡkä, vartabedliḡkä²⁸². Nauka
 171 blä toymasbiz, keräk sarnagaybiz da işitkäybiz aḡillilardan da nabivat etkäybiz. Boşluḡka
 172 bolmaslar k'ahanalar da bu garkni üstlärinä aliyirlar dügül yubanliḡka ya roškoška
 173 kawlici, evet pracaga. Aniḡ üçün işčilär ündiyirlär alarni vinnicada Teḡriniḡ²⁸³ da pracaga
 174 alarni ündiyirlär. Aṛak'eal aytıyır bu aşagerdkä, 1 Dimot'eos, 1 kluḡ: Ki sen sližebniy
 175 kibik bolup alar blä körklü službada²⁸⁴. Bu türlü Biyimiz dä aytıyır, Jovhannēs 137, aşē:
 176 Xoydum sizni, ki yürügäysiz da požitoklarni dostavat etkäysiz, xaysi ki tözümlü
 177 bolgaylar²⁸⁵.

178 K'ahanalar bolmadılar kensilari üçün, evet žoyovurt üçün, xaysi ki bizgä Biy Teḡri
 179 beriyir. Aniḡ üçün ulu sövük bilä žoyovurtka ḡarši keräk ki k'ahanaj bolgay, ki alarga
 180 ḡurḡarmaḡka boluškay, nečik kim bolur esä: birilari k'aroz da övrätmäḡ blä, birsilari
 181 ḡosdovanut'iun blä, da barçası badarak blä aruv, — bundan bir k'ahanaj bolmas bolma
 182 vımovōniy. Buḡar dügül bir kez havtada, evet här kün keräk etkäy, ki Biy Teḡrigä
 183 žoyovurtu üçün kensiniḡ yügüngäy (25v) da yazıḡlar üçün sungay tirilär da ölülär üçün,
 184 ki xuluxun Teḡrilikniḡ da alıışın adamlarniḡ arttırgay.

185 Xaysi k'ahanaj seyanga omēškivat etsä, aytıyır bir surp ulu, ulu zarar Biy Teḡrigä
 186 da frištälärgä, adamlarga etiyir: Teḡrigä här künlü hörmätni eksitiyir, Frištälärni

---

что не соблюдали отцы наши слова Господня, чтобы поступать по всему, написанному в книге сей.

²⁸⁰ Мал 2 ⁷Ибо уста священника должны хранить ведение, и закона ищут от уст его, потому что он вестник Господа Саваофа.

²⁸¹ Мф 15 ¹⁴...они — слепые вожди слепых; а если слепой ведет слепого, то оба упадут в яму.

²⁸² I Тим 4 ¹³Доколе не приду, занимайся чтением, наставлением, учением.

²⁸³ I Кор 3 ⁹Ибо мы соработники у Бога, а вы Божия нива, Божие строение.

²⁸⁴ I Тим 1 ¹⁸Преподаю тебе, сын мой Тимофей, сообразно с бывшими о тебе пророчествами, такое завещание, чтобы ты воинствовал согласно с ними, как добрый воин...

²⁸⁵ Ин 15 ¹⁶Не вы Меня избрали, а Я вас избрал и поставил вас, чтобы вы шли и приносили плод, и чтобы плод ваш пребывал, дабы, чего ни попросите от Отца во имя Моё, Он дал вам.

187 fārâhlatmas, adamlar üçün bermäs Biy Teñrigä biyänçli ofâranî, ölülärgä boluşmas, çaysî
188 bu surp badarakta barişiyirlar. Neçik arak‘eal aytıyır, 1 Dimot‘eos, 4 kluç: Salmagin
189 başıışnî, ki sendädir, ki berildi saña markarelik bilä alyışlanmaçtan babasliçka²⁸⁶.

190 Xuvatnî alıyır här k‘ahanaj kensi alyışlanmaçta etmäçkä bu sk‘ançeli badaraknî
191 da alyışlamaçnî bu tenni da çanîn K‘risdosnuç. Ne ž etsär bu çuvatnî? Egär ki anî här
192 zaman zazivat etmäsä, neçik že Biy Teñrigä hesep bersär da neçik ögütün kecsär, çaçan
193 işitsä bu sözlärni, Ługas, 19 kluç, 228: Xul yaman da ärçäl! ne üçün aldın ačçamnî
194 benim? ne üçün kömdün da işlämädin anın bilä? Dayı igi, ki almagay edin, da men
195 özgäsinä, çuynêşıga berir edim da tas etmäş edim men požitokumnu benim²⁸⁷. Dayı igi
196 k‘ahanaliçka heç kirmägäy, ne ki k‘ahanaliçnî povinnostun etmämä.

197 Aytar kimsä: bir kerät ayda ya ulukünlärdä etiyirmen badaraknî. Egär ki adamlar
198 bir kerät mi yazıç etiyirlär? Egär ki ulu künlärdä şayavatı da başıışın Teñriniç keräktir?
199 Egär ki bir kerät Biy Teñri kensin yaşıliçnî bizgä beriyir, çaysî üçün yügünmä, badarak
200 ötläş povinenbiz etmä?

201 Barça üsnä ırınag blä k‘risdânların çoyovurtu Teñriniç keräk ki zbudovat etkäy
202 här k‘ahanaj, ki anın cnotalarî barçası(26r)na yarıç etkäylär da közlärdä bolgaylar da
203 alardan Biy Teñrigä da çuluçka anın adamlarnî keltirgäylär. Boços arak‘eal aytıyır, 1
204 Dimot‘eos, 4 kluç: Yoçsa ırınag bolgîn inanganlarga söz blä, yürümäç blä, sövük blä,
205 inam blä, aruvluç blä²⁸⁸. Da özgä yerdä, 2 Dimot‘eos, 2 kluç: Yoçsa otuzyaşarnın
206 suçlanganından çačkîn da bargîn artından artarlıçnî, inamnî, sövükün, eminliknî,
207 aruvluçnuç alar blä, ki sarnarlar atın Eyämizniç aruv yüräk blä²⁸⁹. Da dayı biyik, 1
208 Dimot‘eos, 3 kluç: Staratsa bolgîn, ki biyänçli bolgaysen Biy Teñrigä²⁹⁰. Xorhurtu
209 inamnî yüräkiçä yürüt²⁹¹. Neçik ki nemä bayalı taş da indži koštovnîy da körklü

²⁸⁶ 1 Tim 4 ¹⁴Не неради о пребывающем в тебе даровании, которое дано тебе по пророчеству с возложением рук священства.

²⁸⁷ Мф 25 ²⁶Господин же его сказал ему в ответ: «лукавый раб и ленивый! ты знал, что я жну, где не сеял, и собираю, где не рассыпал; ²⁷посему надлежало тебе отдать серебро моё торгующим, и я, придя, получил бы моё с прибылью...

²⁸⁸ 1 Tim 4 ¹²Никто да не пренебрегает юностью твоею; но будь образцом для верных в слове, в житии, в любви, в духе, в вере, в чистоте.

²⁸⁹ 2 Tim 2 ²²Юношеских похотей убегай, а держись правды, веры, любви, мира со всеми призывающими Господа от чистого сердца.

²⁹⁰ 2 Tim 2 ¹⁵Старайся представить себя Богу достойным, делателем неукоризненным, верно преподающим слово истины.

²⁹¹ 1 Tim 3 ⁹хранящие таинство веры в чистой совести.

210 бүkiyirlär da körklü saǵlıyırlar, alay naukası Teǵrınıñ, neçik baǵalı indži, aruv yüräkindä
211 k‘ahananıñ saǵlansa keräktir da körklü bükmäǵni potrebovat etiyir, ki adamlarga
212 udatnêyši bolgay. Anıñ üçün birsi yerdä arak‘eal aytıyır: staratsa etkin kensi üçün da
213 nauka üçün²⁹². Äväl kensi üçün, ki bolgaysen körklü naçinê sumênâ üsnâ, ǵaysına ki
214 naukasın Teǵrınıñ da tayemnicanı inamnıñ ǵoyma bolgaylar.

215 Beriyir k‘ahanalarga arak‘eal bu ögütnü, ki äväl bunu kensiläri etkäylär, ne ki
216 özgälärni övrätiyirlär, ǵačan ki aytıyır, 2 Dimot‘eos, 2 kluǵ: Topraǵ blä işlägängä da
217 emgängängä tiyär, ki äväl ol yegäy ol yemiştän²⁹³. Ne ki kimgä kläsän ǵalicat etmä, äväl
218 anı kendiñ tatkin. Müvt özgäsınä körgüziyirsen, ǵaysından kensiñ ǵaçıyirsen.

219 Dayı artıǵ bu arak‘eal upominat etiyir k‘ahanalarnı, ki faydanı k‘ahanalıǵtan da
220 naboženstvoda izdämäǵäylär, ton üsnâ da poživenâ üsnâ ǵalgaylar, 1 Dimot‘eos, 6 kluǵ:
221 (26v) Evet sen kerı bol anıñkibiklärdän anda, yoǵesâ faydalı alım-satım ulu Teǵrigä ǵuluǵ
222 etmäǵlıǵtır yetkinçälik blä birgä. Zera nemä keltirmädiǵ dünyâga da ne eltmä nemä
223 bolsarbiz. Yoǵsa bardır ašımız da kiyinišimiz, da anıñ blä yetkinçä bolsun. Evet kimlä
224 ki klärlär ululanma, tüšärlär sınamaǵlıǵka da sirtmäǵkä da köp küsänçlikkä essiz da
225 ziyanlı, ki boyarlar adamlarnı tas bolmaǵlıǵka da tas etilmäǵkä, zera maticası barça
226 yamanlıǵnıñ kümüş sövmäǵlıǵtır da suǵlançlıǵ²⁹⁴. Bu duǵovnılarga aytıyır, ǵaysılarda bu
227 sıǵ yazıǵ bolıyır da beg zararlı, ki k‘ahanalıǵtan da yaǵşılıǵtan yuǵövnüñ kliyirlär bolma
228 ǵodža, da alıyirlar faǵırlärgä, da ziyan etiyirlär yuǵövgä, da tüšiyirlär ulu yazıǵlarga,
229 ǵačan ki ǵodžalanıyirlar, ǵačan ki övlärin, ǵatunların da povinıların kensiläriniñ ol
230 oyurluǵtan kötüriyirlär, ǵačan ki özgäläri yüräklärin aǵçada boyuyirlar da anda ǵalıyirlar,
231 neçik yasırlıǵta: bir yaǵşı ücinoklarga da borçunda k‘ahanalıǵnıñ erkläri heç yoǵtur.

232 Aruvluǵ k‘ahananıñ. Aruvluǵ üçün pilnê arak‘eal ögüt beriyir, ǵaysı dir seyanlarga
233 Teǵrınıñ da aruv da här zaman badarakta teni da ǵanı Teǵrınıñ da garkına k‘ahanalıǵnıñ

²⁹² 1 Тим 4 ¹⁶Вникай в себя и в учение; занимайся сим постоянно: ибо, так поступая, и себя спасешь, и слушающих тебя.

²⁹³ 2 Тим 2 ⁶Трудящемуся земледельцу первому должно вкусить от плодов.

²⁹⁴ 1 Тим 6 ⁶Великое приобретение — быть благочестивым и довольным. ⁷Ибо мы ничего не принесли в мир; явно, что ничего не можем и вынести из него. ⁸Имея пропитание и одежду, будем довольны тем. ⁹А желающие обогащаться впадают в искушение и в сеть и во многие безрассудные и вредные похоти, которые погружают людей в бедствие и пагубу; ¹⁰ибо корень всех зол есть сребролюбие, которому предавшись, некоторые уклонились от веры и сами себя подвергли многим скорбям.

234 toyguran. Aytıyır: kendi kendiñni aruv saxlagın²⁹⁵. Xaçan ki boşluğa berilsälär, xaçan ki
235 dostatoklarnı yuxövnün yamanga zazıt etsälär, şaytanga yeberiyirlär, aruvsuzluğa
236 tüşiyirlär. Xosdum, budur slub Biy Teñrigä, xaysi cernatrut'unda etti, otstupovat
237 etiyirlär, da igränçli (27r) Teñridä da adamlarda bolıyirlar, da soñra yaman uç etip
238 tamuğa barıyirlar. Biy Teñri saxlasın barçasın bundan, da ber, Biyim, bu yäñi k'ahanaga
239 yäñi yüräk, ki özgä türlü xaytkay, gadareal xul bolgay Teñriniñ, budur yalçı bez prıgani,
240 ki bolgay inamlı da axıllı şafar xaznasınıñ Teñriniñ da bu xaznanı aruv yüräktä, neçik
241 altun sinduxta, saxlagay. Etkin anı, Biyim, körklü da bayalı naçinë övündä senin, yarıxlı
242 çırağ bu lixtar üsnä k'ahanalıxnıñ senin, ki barça övün yarıxlatkay²⁹⁶. Etkin kensin xulu
243 vênı da axıllı xullarıñ üsnä senin, ki alarga bergäy obrok zamanında kendiniñ. Toldur anı
244 sövük blä xardaşlarga xarşı, ki sövüktän xulu etkäy alarga senin üçün xutxarmağa
245 dżanların alarnıñ, ki kendi kendini da alarnı, xaysi ki anı xulağ xoyıyirlar da anıñ üsnä
246 baxıyirlar, xutxarma da meñilik tınçlığa senin eltmä da özgälärin dä eltmä bolgay ötläş
247 K'risdosnuğ, xaysi Ata blä da Ari Dżan blä bir Teñri xanlığ etiyir meñi meñilik. Amən.

²⁹⁵ 1 Тим 5 ²²Рук ни на кого не возлагай поспешно, и не делайся участником в чужих грехах. Храни себя чистым.

²⁹⁶ Мф 5 ¹⁵И, зажегши свечу, не ставят её под сосудом, но на подсвечнике, и светит всем в доме.

VIII. Проповедь о рукоположении

По книге Левит, 11;20

1 Lewdaçoç, 21 kluḫ [Арм.]²⁹⁷. Yuḫövü Teḡriniḡ bunda yer üsnä nečik voysko
2 voynada körklü ušikovaniḡ dır da üç payga ḫoyulgan. (Birindä>) Ävälgidä dirlär
3 k‘ahanalar, nečik urendniklär, ekinčidä žolnirlär layiklär, üçünčidä eki paydan taḡlagan
4 gronaworlar da apeḡalar. K‘ahanalar, aḡačnortlar da urendniklär, ḫaysilar içindä bu dur
5 bašlamaḡı. Biyimiz Jisus K‘risdos, bolup eḡ ulu cısar da hetman kensi voyskonuḡ, da
6 bolup özgä leškeri ulu köktägi da tıbdägi, köktä tilko körümlü bolupturlar, da yer üsnä
7 bolup körümsüz, (27v) bardır kensindän namêsniki Bedros aḡak‘eal da anıḡ namêsniklări,
8 ḫaysilarga berdi ḫuvatın kensiniḡ yergälätmä leškerin kensiniḡ, ḫaysin üsnä dir kensi
9 nečik eḡ ulu hetman, bab. Andan soḡra ebisgoboslar, nečik pulkovniklär, ḫaysi ki pevnı
10 paylar blä voyskonuḡ blä vladat etiyirlär. Alardan soḡra k‘ahanalar, nečik rohmistirlar da
11 yüzbaşılar. Alardan soḡra sargawaklar da gisasargawaklar da özgälări, ḫaysi ki rotalarga
12 ḫuluḫ etiyirlär, nečik ḫoronžilar, naḡaraçilar, özgä kiçi ḫuluḫka rota içinä här biri
13 naznaçonıydir. Da birsilär dirlär gronaworlar da apeḡalar. Birilări nečik ḫalalarda da
14 vežalarda ḫoyulgan kečä-kündüz straž tutıyirlar, özgälări äväl yügüriyirlär da
15 dušmanlarnıḡ voyskonu trvožit etiyir, birsilări na harç bir-bir žolnirlärni zapravıt etiyirlär
16 da kendilări menžnê utıyirlar da yaḡşı yüräk menžnê özgälärinä etiyirlär.

17 7 asdidžan. Bu porodok üsnä čövräsinä leškerniḡ da ḫuluḫnu da leškerniḡ
18 K‘risdosnuḡ 7 asdidžandır gyerisgoslarnıḡ ya k‘ahanalıḫniḡ. Üç ulu da baš da 4 kiçi. Baš
19 tirlar nečik urendniklär: k‘ahanaj, sargawak, gisasargawak. Ašax da kiçi dirlär gyerigosk‘,
20 int‘erçoḡk‘, ertmneçuçık‘ ew tḡnabank‘.

21 Evzebios, bitiki 6, kluḫ 33. Kornilios, bab ew mardiros, äväl ne ki 1300 yıldan
22 yazdı Fabiyanga, ki anıḡ tirlikindä Romada bar edi k‘ahanaj 46, sargawak 7, gisasargawak
23 7, gyerigos 42, int‘erçoḡ ew ertmneçuçık‘ ew tḡnabank‘ 52²⁹⁸.

²⁹⁷ Лев 11 ⁴⁵ибо Я — Господь, выведший вас из земли Египетской, чтобы быть вашим Богом. Итак, будьте святы, потому что Я свят. Лев 20 ⁷Освящайте себя и будьте святы, ибо Я Господь, Бог ваш, ²⁶Будьте предо Мною святы, ибо Я свят Господь, и Я отделил вас от народов, чтобы вы были Мои. ⁸Соблюдайте постановления Мои и исполняйте их, ибо Я Господь, освящающий вас.

²⁹⁸ Из письма Корнилия, епископа Римского, к Фабию, епископу Антиохийскому:...в Церкви кафолической...имеется...46 священников, 7 диаконов, 7 иподиаконов, 42 аколупа (послушника), 52 человека заклинателей и чтецов и привратников!...—Евсевий Кесарийский. Церк. история VI, 43:11

24   Konstitucia, bitiki 8. Bu yedi asdidžan k‘ahanalarni hesep etiyir surp Ignadios,
25   aşagerdi surp Jovhannesniñ, bitikindä, ħaysi yazdı Andio k‘açilärgä, da Gyem, aşagerdi
26   Bedros arak‘ealniñ, Gibrianos köp yerdä, ki kimsä aytmagay, ki bu işlär yäñi papalardan
27   vimişloniydirlar, bu, ħaysi ki tanıħlar blä surp arak‘eallärdän çixtilar.

28   (28r) Baħiyiħ že bunda, ne ħuluħu edi alarniñ yuħövdä. Bu barça ħuluħu alarniñ
29   zcengatsa boliyir ħoranga da badarakka surp tengä K‘risdosnuñ džšmarid, ħaysi dir
30   ħorhurta, da kendi Biy Teñrigä bizim Jisus K‘risdoska, ne ħadar bizim blä dir seýanda.
31   Neçik yergäsi barça övnüñ öv eyäsinä ħuluħ etiyir, alay barça bu rotalar k‘ahanaliħniñ
32   seyanga stêyacsa boliyirlar, ħaysi üsnä öv eyäsi Biyimiz Jisus K‘risdos. Da soñra tengä
33   duħovni K‘risdosnuñ, budur inanganlarga, ħaysi dirlar neçik bir ten adam blä, ħaysi ki
34   başıdır K‘risdos, ħaysi ki bu ž tengä bu stanlar ħuluħ etiyirlär.

35   Saç ħirħmaħ. Başlap kiçilärdän da povinostundan alarniñ, bunuñ blä ħabär
36   beriliyir, ki kirmäxi garkka yuħövnüñ saçlarni ħirħmaħ, ħayda etiyirlär tawanank‘ni, ki
37   dünyâdan çixiyirlar da ħuluħka Teñriniñ beriniyirlär, da ki alyişlamaħni yöpsünmä
38   kliyirlär da atin gyerigoslarniñ, budur adamlarni payga da vizdžagga Teñriniñ aliyirlar.
39   Zera eski yuħövdä özgä türlü kesiy edilär saçlarni duħovnilarga da özgä türlü
40   aşħarhaganlarga, ki birdän edi tanımaħ, ħaysi edi ħuluħka Teñriniñ. Bu kesmäħ saçlarni
41   ävälgisiniñ yoxtur biri dä alyişlamaħ, da ne aşdidžan, yalıız yuvuħlanmaħ añar.

42   1 Tıñaban. Ävälgä aşdidžandır, ħaysi üsnä alyişlamaħtır, eşikçilikä, budur
43   tıñaban, ħaysi edi povinostu uzaħlamaħ yuħövnü da açmaħ da açħiçlarni yürütmägä.
44   Bunuñ üçün aytıyir žoyovk‘ Kartagenskiy 4-ünçi: eşikçi, ħaçan ki anı alyişliyiirlar, keräk
45   ki awak sargawaktan övrätkän bolgay äväl, neçik övündä Teñriniñ spravovatsa bolsa, da
46   körgüzmäħ üsnä awak sargawakniñ ebisgobos bersär añar seýandan açħiçlarni yuħövnüñ
47   aytıp: (28v) Bulay etkin, neçik ki džuvap Biy Teñrigä bergäysen bu işlärdän, ħaysi ki bu
48   açħiç tibinä uzaħlanıyir. Düğöldür prosti ħuluħu, neçik tirlär övlärdä pospolitı eşikçi, evet
49   urend başħa yuħövnüñ — şayavatı Teñriniñ berilgandır; egär ki padşahlarda lâda urend
50   platnidir, da ne artıħ övündä Teñriniñ, padşah padşahlar üsnä, Biy dä köknüñ da yerniñ²⁹⁹.
51   Bularga berilgän edi eski yuħövdä ħaznaları yuħövnüñ, neçik bugün dürlär prelaci, ħaysi
52   kustoslar ündiyirlär. Bular že baħiy edilär, ki tumga dinsizlär da ħarışlılar kirmägäylär.
53   Bular eminlikni k‘ahanaliħniñ baħiy edilär.

²⁹⁹ *Откр 17* ¹⁴...Он есть Господь господствующих и Царь царей, и те, которые с Ним, суть званые и избранные и верные. *Мф 11* ²⁵...Иисус сказал: славлю Тебя, Отче, Господи неба и земли...

54 2. İnt'ercəy. Ekinçidir asdidžan int'ercəylardıñ, budur ǵaysı ki, badaraktan başǵa
55 žoyovurt yıyılǵa edi saymosta da kečā alıyışları da kečāgi alıyışta, sarnıy edilār surp
56 yazovları da ajsmawurk'nu da özgā surp bitiklārni. Bu ašdidžan üçün aytıyır surp
57 Gibrianos, ǵaysı alıyışladı anıñ üsnā Asrīliosnu. Yoxtur dayı biyānčli bu avazga, ǵaysı hār
58 zaman Biy Teñrini vzıvat etiy edi, sarnap Teñriniñ işlārin. Bu ž beriyir ǵabār, ki bu
59 urendgā ulu potrebagā dāstırsüz k'ahanalardan alıyışladı nêkturı vınavātsa bolup, bular
60 edilār kantorlar da sarnamayka da zacnı edi bu urend ǵartlarda.

61 3. Ertmneçuçiç. Üçünçidir ertmneçuçiç, budur zaklinaçlar. Ol zaman belgili
62 etmäxkā Awedarannı başlamayında yāñi yuxövnüñ bek köp edi tivaharlarda porodlar,
63 ǵaysı üçün bar edi bu urend, ki alar üsnā sarnıy edilār pevnı algıışlarnı da zaklinat etiy
64 edilār, keltirip alarnı, ki üläšli bolǵaylar surp badarakka. Bu urend üçün aytıyır žoyovk'
65 Kartagenski 4-ünçi: Ertmneçoynu ǵačan ki al alıyışliyırlar, ǵoy alsın ǵolundan
66 ebisgobosnuñ (29r) bitikni, ǵayda yazılǵandırlar ertmneçuççaçn, da ebisgobos aytsın
67 bulay: Algın da övrān, ayızdan beriyirmen saña buyruǵ, ki ǵoyǵaysen ǵoluñnu tiwaharlar
68 üsnā da kelgānlārni mgrdut'unga.

69 4. Čahıngalut'ıun or ę gyeriguk'. Dörtünçidirlār čahıngalut'ıun, budur bular, ǵaysı
70 ki čıraǵlar blā sargawak alnına Awedaranga yarıǵ etiyirlār da pažgaman da tepsı
71 badarakka hadirliyırlār da gisasargawakka beriyirlār. Alar üçün bu ž žoyovk' aytıyır:
72 Xačan ki čahıngalnı alıyışliyırlar, ebisgobos anı övrātsin, neçik kensi urendi üsnā
73 spravovatsa bolsar da arhideakondan alsa kerāk čıraǵkal da čıraǵnı balayuzdan, ol bilgāy,
74 ki dāstır aldı čıraǵlarnı yandırma yuxövnüñ. Da soñra: ǵoy alsın požgaman boš
75 keltirmäxkā čaxırnı badarakka ǵannıñ K'risdosnuñ. Budurlar 4, ǵaysı ki ündiyirlār kiçi
76 ašdidžan ǵullarınıñ yuxövnüñ. Üç yānā dayı uludurlar da povaznêyši seyan čövrāsınā.

77 5. Bešinçi, gisasargawak ǵuluǵ etiyir sargawakka da anıñ üçün, ǵačan ki anı
78 alıyışliyıır, beriyirlār añar boš isgih mayzman blā, neçik tir bu ž žoyovk'ta. Beriyirlār añar
79 ročnik, ǵaysı blā k'ahanaj ǵolları sürtiyir, ǵaysı yuvmayka bersār. Aytıyirlar añar, ki
80 aruvluǵta turgay. A egār ki kliyir övlānmā, ki bu urendnı zanexat etkāy, ǵaysı üçün dayı
81 ašaǵ aytarbız. Beriyirlār añar sked k'ahananıñ, ki kiydirgāy badarakka. Beriyir añar
82 džašoç arak'ealagan da markareagan, ki badarak zamanında sarnagay, neçik añıyır
83 žoyovk' Rimenskiy da özgā dā.

84 (29v) 6. Sargawak. Altınçı. Sargawaklarnıñ bar edi urendi opêkovatsa
85 yalmužnalar blā da kelür blā yuxövnüñ da faǵırlārni da potrebnı alardan baǵıy edilār,

86 neçik tir Kordzk‘ Arak‘eloçta, 6 kluç:[Apм.]³⁰⁰. Evet bunuñ üçün yalyız alıışlanmadılar,
 87 evet artıx seyan üçün, zera edi alarniñ povinostu turma k‘ahanaj yanına badarak
 88 zamanında da ülāştirmā teni da xaniñ Biyimiz Jisus K‘risdosnuñ, xaysi üçün Gyem,
 89 ašagerdi Bedrus arak‘ealniñ, yazıyır, da Gibrianos, da Ambrozios yazdı Lawrentos
 90 sargawak üçün, ki bulay Sikstos pab artından çaxırıy edi, xaçan mardirosluçka barıy edi:
 91 — Xayda barıyirsen, ata, oçuldan başxa? Xayda aşıxıyirsen, k‘ahanaj,
 92 sargawaktan başxa? Sen sargawaktan başxa badarak sunmadıñ da dayi ašağ berdiñ maña
 93 aşıdžanlarni, da bermā maña klāmāssen, ki ülāşli bolgaymen xaniñni seniñ.
 94 Bunu xorhurt dearda Osgiperanniñ da özgā vartabedlārdān belgilidir.
 95 Bar edi dayi sargawakniñ iši sarnama badarakta Awedaranni, xaysi üçün Eronimos
 96 aytıyır, ki bu sargawaklar mgrdel etmā da teni K‘risdosnuñ xastalarga yürütmā da ülāşmā.
 97 P‘ilibos sargawak mgrdel etti evnuçnu, orbes krlē Kordzk‘, 8 kluç³⁰¹.
 98 Bolurlar edi k‘arozel etmā, neçik surp Sdep‘anos sargawak da Vincencios, evet
 99 dāstürü blā ebisgoboslarniñ da özgā yerdā, ne ki k‘ahanalar ya ebisgoboslar ki bilgäylār,
 100 ki bu alarniñ vlasni urendi düğöldür, ündālgāndirlār közü ebisgoboslarniñ, zera alar kerāk
 101 bilgäylār edi, neçik kim žit etiyir, kim surp badarakta bolıyır, kim k‘aroznu çulaç xoymas
 102 ya yavni yazıçta turıyır.
 103 7. K‘ahajut‘iun. Yedinçi da uçtagi dir k‘ahanalıç da ulu işçanut‘iun da gark
 104 çuluçunda yuçövnüñ, xaysi çuvatı bar alıışlama da badarakel (30r) etmā teni da xaniñ
 105 Biyimiz Jisus K‘risdosnuñ, da yazıçlarni boşatma, da barça xorhurtlarni tügāllāmā, da ne
 106 ki bar çuluçunda yuçövnüñ çutçarıлмаçka adamlarniñ, bunu k‘ahanaj otpravovat etiyir da
 107 yergālik türlü-türlü etiyirlār. Yoçsa eki türlüdürlār k‘ahanalar: biri eñ ulu, xaysi ki
 108 ebisgoboslardirlar, ekinçi ašağ, xaysi ki k‘ahanaj ündiyirlār, xaysilarından badarak da

³⁰⁰ Деян 6 ²Тогда двенадцать Апостолов, созвав множество учеников, сказали: нехорошо нам, оставив слово Божие, пещись о столах. ³Итак, братия, выберите из среды себя семь человек изведанных, исполненных Святого Духа и мудрости; их поставим на эту службу, ⁴а мы постоянно пребудем в молитве и служении слова.

³⁰¹ Деян 8 ²⁶А Филиппу Ангел Господень сказал: встань и иди на полдень, на дорогу, идущую из Иерусалима в Газу, на ту, которая пуста. ²⁷Он встал и пошёл. И вот, муж Ефиоплянин, евнух, вельможа Кандакии, царицы Ефиопской, хранитель всех сокровищ её, приехавший в Иерусалим для поклонения, ³⁵Филипп отверз уста свои и, начав от сего Писания, благовествовал ему об Иисусе. ³⁶Между тем, продолжая путь, они приехали к воде; и евнух сказал: вот вода; что препятствует мне креститься? ³⁷Филипп же сказал ему: если веруешь от всего сердца, можно. Он сказал в ответ: верую, что Иисус Христос есть Сын Божий. ³⁸И приказал остановить колесницу, и сошли оба в воду, Филипп и евнух; и крестил его. ³⁹Когда же они вышли из воды, Дух Святой сошёл на евнуха, а Филиппа восхитил Ангел Господень, и евнух уже не видел его, и продолжал путь, радуясь.

109 alyışlamağ tenni da ɣannı barabardırlar. Evet ebisgobos ɣuvat blä, ululuɣ blä biyiktir
 110 k'ahanalar üsnä. Xuvat blä biyik, zera k'ahanaj toɣurma ya alyışlama birsi k'ahananı, da
 111 ani sargawaknı, da ni birisi ɣuluɣçılarnı surp yuɣövnün bolmas. Da ebisgobos
 112 ebisgobosnu da k'ahananı, sargawaknı da özgä barça garknı yuɣövnün ɣol ɣoymaɣ blä
 113 toɣıyır, ɣoyıyır da alyışlıyır, da işitmägän iştir, ki k'ahanaj sargawaknı ya gisasargawaknı
 114 alyışlagay edi. Da egär ki ɣaysı k'ahanaj bunu važitsa bolgay edi, heç bu važnı bolmas
 115 edi. Xaysı üçün tanıɣlıɣ beriyir Ebip'an, Osgiperan, T'eotoros, T'eop'ilos, ew Jeronimos
 116 yazıyır, ne ki etiyir ebisgobos, çıxarıp alyışlamağnı k'ahanalıɣnıñ, ne ki k'ahanaj etmä
 117 bolmas. Troşm etmä k'ahanaj, neçik ebisgobos, da meɣon yuɣövlärni da seyanlarnı ırhnel
 118 etmä bolmas. Anıñ üçün dayı ulu işɣanut'ıunu bar, ne ki k'ahananıñ. Ne ki tikatsa bolıyır
 119 işɣanut'ıun üçün da ululuɣu, ebisgobos dayı artıɣ k'ahananı keçiyir, zera tadasdanı blä
 120 Teñriniñ ɣoyulgandır da töräçi barça kendi k'ahanalıɣnıñ. Aytıyır Kordzk', 20 kluɣ:
 121 Xoydu Ari Džan, ki hovel etkäylär yuɣöv blä Teñriniñ, ɣaysı ki dostat etti ɣanı blä
 122 kensiniñ³⁰². Da Dimot'eoska aytıyır arak'eal, 1, 5 kluɣ: Babas üçün yaman sözlämäğni
 123 prınat etmägäysen, evet egär ki bolsa eki ya 3 tanıɣ blä yesnê belgili etiyir³⁰³. Ki ebisgobos
 124 töräçidir k'ahanalarnıñ, ebisgobos bolur işɣanut'ıunnu k'ahanalıɣnıñ zatrımat etmä, (30v)
 125 ki anıñ erkindän başɣa mgrdut'ıun, da badaraknı, da boşatma yazıɣlarga k'ahanaj bolmas,
 126 da türlü-türlü k'ahanlar üsnä işɣanut'ıunu bar. Xaysı Eski Qreñk'tä dä bar edi. Biri edi eñ
 127 ulu k'ahanajabed, da biriläri kiçi k'ahanalar, da birisi levitlä, da roznıy edi urendläri da
 128 ɣuluɣları, da kiyinişläri özgä edi yuɣövdä. Da ol eñ ulu k'ahanaj barça k'ahanalarnı tadel
 129 etiy edi. Biyimiz K'risdos da kensi yuɣövündä başɣa ɣoydu 12 arak'eal da başɣa 72
 130 aşagerdk': ebisgobos yerindä arak'eallarnıñ çıxıyırılar, da k'ahanalar —72 aşagerdlär,
 131 neçik Jeronimos, da Okosdinos, da özgäläri övrätiyirlär.

132 Yänä k'ahanalar da ebisgoboslar arasına bardır ruznostu, dügül gark üçün, zera
 133 barça ebisgoboslarnıñ bir garkı bardır da işɣanut'ıunu, evet yergälikinä körä yuɣövnün
 134 här ebisgobos eñ ulu k'ahanajabeddir, evet kendi aɣpaşlıɣta da dioceziada. Anıñ üsnä
 135 ɣuvat blä biyiktir ark'ebisgobos, ɣaysı köp ebisgobos üsnä biyiktir, ɣaysı mitropolit dä
 136 ündiyirbiz. Da ɣayda köptür midropolid, alar üsnä yänä bardır badriark, budur ävälgi da
 137 baş ata. Bunıñkibik 4 heseptädir: Gosdantinubolisniñ, Ayeksandrianıñ, Andioκ'nuñ da
 138 Erusağemniñ, da barçası üsnä, ebisgoboslar da midropolitlä üsnä da badriarklar üsnä

³⁰² Деян 20 ²⁸Итак, внимайте себе и всему стаду, в котором Дух Святой поставил вас блюстителеми, пасти Церковь Господа и Бога, которую Он приобрел Себе Кровию Своею.

³⁰³ 1 Тим 5 ¹⁹Обвинение на пресвитера не иначе принимай, как при двух или трех свидетелях.

139 birdir Bab, budur ata atalarniñ, Bedros arak'ealniñ nastempcası da K'risdosnuñ at'oragali,
140 xaysini ari atalar barca dunyâniniñ ata da badriark ündiyirlär, xaysi ki dügül adamlardan, da
141 ne žoyovk'lardan, evet kendi Eyämizdän da Teñridän bizim Jisus K'risdostan törä da
142 xuvatı bar, ki barca yuxöv blä aniniñ yer üsnä vladat etkäy da yergälätkäy, zera özgä türlü
143 heç birlik yuxövnüñ tutulmas, bolmas edi.

144 (31'r) Kiçi ol 4 alyişlamañni da aşdidžanlarni çixarip, barca bu xullari yuxövnüñ:
145 gisasargawak, sargawak, k'ahanalar, ebisgoboslar türlü-türlü törä blä eski yuxövnüñ
146 saxlama aruvluñnu baylagandirlar. Xaçan ki alyişlamañ gisasargawakniñ alsa, erkli dügül
147 alarga ni övlänmä alyişlamañtan soñra, da ni xatunu blä, ki äväl alip edi, turma, zera egär
148 ki arak'eal, 1 Gornt'açoç, 7 kluç, simarliyir alyiş üçün zamanga tartılmañ³⁰⁴. Neçik že
149 duhovnilar aruvluhta bolmagaylar, xaysi ki här zaman kensiläri da žoyovurt üçün alyiş
150 etsärlär? Aniniñ üçün arak'eal ebisgoboska aruv bolma aytı.

151 Alay Eski Qrenk'tä, bu yerdän, sözlärdän arak'eallarniñ övrätiyir dä Ebip'an. Eski
152 Qrenk'tä alarga, xaysi ol tay tibinä, xayda ki Teñri qrenk'ni beriy edi, barsarlar edi, aytı
153 Movşes xatunlardan sañinmaga³⁰⁵, da neçik Yäjidä aytıyir Ambrozius, bu yerdä:
154 k'ahanalar, xaysi ki seyanda här kün xuluç etiyirlär, keräk aruv bolgaylar. Yazıyir 1
155 T'akawoeut'eanc, 21 kluç: Apimelek' Tawit'ka ötmäkin yuxövnüñ klämäs edi bermä, çaç
156 ki sordu, egär ki xatunlarından yıraçlardirlar³⁰⁶. Da ol k'ahanalar, xaysi ki Erusañemgä
157 barıy edilär sunmaga, köp kerät xalgaylar edi xatunlarından başça. Aniniñ üçün törälär eski
158 yuxövnüñ aruvluñnu xullarına yuxövnüñ här zaman zakazovat etiyirlär. Žoyovk'
159 Afrikanskê ekinçi, bardir aniniñ bu sözläri, kanon 2: Barçasına bulay biyaniyir, ki
160 ebisgoboslar, k'ahanalar, sargawaklar, gisasargawaklar ya xaysi ki sakramentläрни
161 dotikatsa bolıyirlar, bolgaylar aruvluhta da xatunlarından sañingaylar. Da beriyirlär säbäp:
162 zera bulay arak'eallär övrättilär da bulay eski adätlär tutıy edilär, da biz tutıyirbiz. Xaysi
163 dayı yıraç, ne ki Ciriös bab, xoyulgandır, xaysi ki falšivê bunu priçitat etiyirlär, ki ol ävälgä
164 edi, bu töräni aruvluhta k'ahanalar üsnä xoydu. Ošta, arak'eallärdän ögüt bu çixtı.

³⁰⁴ *IKop 7* ³²А я хочу, чтобы вы были без забот. Неженатый заботится о Господнем, как угодить Господу; ³³а женатый заботится о мирском, как угодить жене... ³⁵Говорю это для вашей же пользы, не с тем, чтобы наложить на вас узы, но чтобы вы благочинно и непрестанно служили Господу без развлечения.

³⁰⁵ *Исх 19* ¹⁵И сказал народу: будьте готовы к третьему дню; не прикасайтесь к женам.

³⁰⁶ *1 Цар 21* ⁴И отвечал священник Давиду, говоря: нет у меня под рукою простого хлеба, а есть хлеб священный; если только люди твои воздержались от женщин.

165 (31'v) 8. Nigia žoŷovk'. Nigijagan k'anon dayi eskidir, zakazovat etiyir, ki
 166 ebisgobos, k'ahanaj, sargawak övlärindä xatunlarni saxlamagaylar, anasından başxa,
 167 xizxardaştan da tetadan, da siŷarin aŷmas, xaysi keräk, ki äväl xoygaylar edi, evet anı
 168 aŷmas da. Xaysi aytıyirlar, ki Paxnodios bu žoŷovk'ta Nigiyagan ävälgı odradit etti
 169 bununki dekret, ki atalar, surp k'ahanalar üsnä xoymagaylar da erkli turmayxni siŷarlari
 170 bilä alarga dopustit etkäylär. Bunu yazdı Sogrades da Sozomenos, hercowadzoŷlar, xaysi
 171 ulu falš badmut'iunlarda xoydular. Zera pevnêyši bu ganon üçünči, bu atalardan etkän, da
 172 ne ki alarniŷ aytkanlari, dayi könüdürlär ari atalar, xaysi ki yuvux bu žoŷovk'tan soŷra
 173 beriliy edilär, da ne ki alar, ki köptän, zera Ebip'an, da Osgiperan, da Jeronimos alar
 174 alnina dayi yırax tiri, bulay tivirdit etiyirlär, ki yuxövnüŷ zaŷovanêsi da töräsi bar, ki
 175 k'ahanalar aruvluxta bolgaylar. Hesezsizdir bunun üçün surp vartabedläriŷ tanixlixlari
 176 da naukası, xaysi bunda xoyma keräkmäs. Kendi bu axıl da fikir körgüziyir, ki
 177 eglänmäxlari amusnut'iunnu preškadzat etiyir badarakka, xaysi keräk här zaman kendi
 178 üçün da barça yuxöv üçün k'ahanalar. Preškadzat etiyir alyışlarga, övränmäxkä, k'arozga,
 179 dŷanlarga adamlarniŷ da pilnostka. Zera kimniŷ xatunu bar da oylanlari, keräk alar üçün
 180 fikir etkäy, da ol fikirlari xutxarmayxka dŷanni xoy bermäs da yalmuŷnik bununki k'ahanaj
 181 bolmas bolma, zera keräk oylanlar üsnä, siŷari üsnä yiygay.

182 Učta, bolur edi vsgardzoniy k'ahanaliŷ da heč aŷxarhaganlardan rozniy bolmas
 183 edi, nečik urumlarda, bizim naciyada da hercowadzoŷlarda, xaysilarında k'ahanalar beg
 184 az hörmätlari bar. Ministirlari kensiniŷ kendilari tadel etiyirlär, kensilari alarni skladat
 185 etiyirlär (32r) da ögütliyirlär. Da nečik personalar blä alarniŷ, alay že navukası blä alarniŷ
 186 gardžit etiyirlär, kensilari alarni övrätiyirlär da radit etiyirlär alar blä. Müvtünä aytmadı
 187 surp Ebip'an: Övränmäx üçün k'ahanaliŷni keräktir k'ahanalarga yıraxlanmaga
 188 xatunlardan. Xaçan ki aŷxarhaganlar köriyirlär da k'ahananiŷ alay že bar xatunu da
 189 oylanlari, nečik alar, alay že anı švēckiy törägä pozivat etiyirlär, nečik özgälärin dä, alay
 190 že svēcki spravalar blä bavitsa bolıyirlar, nečik alar, az ya heč hörmätni alar üsnä xoyiyir.
 191 Köp bunun üsnä xutxarmayxliŷka barıyir, ki k'ahanaliŷ hörmäti kensiniŷ žoŷovurtta
 192 bolgay.

193 Ulu da biyik cnotası aruvluxnuŷ. Aytsaŷ, dayi yaman k'ahanaj blä zgardžit etärlär,
 194 xačan ki anı aruvsuz özgä xatunlar blä körsälär. Da biz aytıyirbiz: bu barmas törä içindä
 195 yuxövnüŷ, evet yamanlıxtan adamlarniŷ da nēdbalosttan preložonılarniŷ ögütlämä
 196 anıŷkilärni, da anıŷkilärni keräk ki žoŷovurt da zgardit etkäy. Dayi artıx ŷayavatından

197 Teŋriniŋ aruv da surp k‘ahanaj, ɣaysilari üsnä hörmät yamanlarga alingandır da ɣaliyir,
198 da bularni dayi artıɣ hörmätliyirlär, ɣaçan ki özgälari özgä türlü köriyirlär. Da ne ki yaman
199 k‘ahanaj buzar, ani yaɣşı, da aruv, da yaɣşı ɣrinag bergän yasar. Da ɣaçan ki barça
200 k‘ahanalıɣ zɣlopit bolsa da ɣatunlari blä tengä da eglänmäɣkä svêckiy ɣaytsalar, nızac
201 bolsarlar žoyovurtta. Ne kibik k‘ahanaj, anıŋki žoyovurt ɣalsar.
202 Törä ulu berilgändir Teŋridän. Kim alar blä gardit etsä, kim alarni ɣulaɣ ɣoymas,
203 K‘risdosnu ɣulaɣ ɣoymastır. Xaysına Ata blä da Ari Džan blä Teŋrilikniŋ hörmäti
204 meŋilik. Amën.

IX. Проповедь о браке

По Посланию апостала Павла к Ефесеям, 5

1 (32v) Bəyos aṛak'eal, Jep'esəçoç, 5 kluḫ: [Арм.]³⁰⁷. Amusnut'iunnu Biy Teṇri
2 ustanovit etti köplänmäḫkā ḫullariniṇ kensiniṇ yer üsnä, ki bolgay kimgä yaḫšī etmä da
3 barča heseptä, ḫaysilari ki ani haybatliyiṛlar. Zera neçik imasduṇ (Soṇomon) aytiyiṛ,
4 Aṛagaç, 14 kluḫ: Köplüḫtä elniṇ haybatidṛ padšahniniṇ da eksikliktä žoyovurtṇuṇ
5 yeṇilliktir Eyämizniṇ³⁰⁸. Aniniṇ üçün yaratip erni da ḫatunnu, alyišlap alarga, aytip,
6 Dznntoç, 3 kluḫ: Ösünüḫ, ya bitiniḫ, da köpläniṇiz da tolduruṇuz yerni³⁰⁹. Da tiktṛ Biy
7 Teṇri naturasina adamiṇiṇ ulu ḫonarhliḫniṇ bu stanga alay, ki adamlarda yoḫtur bulay
8 pospolitṛ, neçik malženstvo, ḫaysi ki kensi ustanovēnēsindä, Teṇridän hörmätṇi
9 alyišlamaḫinda, blogoslavēnstvosunda, ḫaysi Teṇri alar üsnä ḫoydu, turgay edi. Köpü
10 sītarasindan adamlariniṇ toyuşundan aniniṇ arttirṛ edi, här zaman bolur edi. Yoḫsa azdirṛlar
11 bunuḫkibik, ḫaysi ki dostoynostu malženskiy bilgäylär edi da igi uvažat etkäylär edi, azdir
12 aniniḫkilär, ḫaysi ki ani zaḫovat etkäylär edi aniniṇ içindä turgaylar edi. Köptürlär, ḫaysilari
13 üçün aytiyiṛ frištä Dupittä, 6 kluḫ: kim kiriyir malženstvoga, Biy Teṇrini kensindän da
14 fikirindän kensiniṇ saliyiṛ, ki roškoşlarga ḫuluḫ etkäylär³¹⁰, neçik at da ḫatir, ḫaysi ki
15 aḫillari yoḫtur da oḫşatkandṛlar, neçik 48 saymosta aytiyiṛ³¹¹. Aniniṇ üçün ḫrad bu stan
16 üçün beg potrebnidṛ, da aṛak'eallär surp pilnost aniniṇ içindä ettilär zacnostu üçün
17 malženski da povinostu aniniṇ içindä aytip da yazip, ḫaysi biz nasladovat etip bu ögütnü
18 atina Eyämizniṇ (33r) bulay bayišliyiṛbiz.

19 Eki türlü uvagasṛ bar malženstvonuṇ: biri — stroni prirodzoniy töräniṇ, ekinçi —
20 stroni sakramentniṇ. Zera dügül toyuşuna adamiṇiṇ da boluşluḫu bu tirlikniṇ dünyä üsnä
21 ḫoyulgan, evet sekretni da Teṇriniṇ, ḫaysi ki işlär duḫovniṇ da ḫutḫarmaḫniṇ yapuliyiṛlar,

³⁰⁷ Еф 5 ³²Тайна сия велика; я говорю по отношению ко Христу и к Церкви.

³⁰⁸ Рим 14 ²⁸Во множестве народа — величие царя, а при малолудстве народа беда государю.

³⁰⁹ Быт 1 ²⁸И благословил их Бог, и сказал им Бог: плодитесь и размножайтесь, и наполняйте землю, и обладайте ею, и владычествуйте над рыбами морскими, и над птицами небесными, и над всяким животным, пресмыкающимся по земле.

³¹⁰ Тов 6 ¹⁴Тогда юноша сказал Ангелу: брат Азария, я слышал, что эту девицу отдавали семи мужам, но все они погибли в брачной комнате... Тов 12 ⁶...Ангел сказал им: благословляйте Бога, прославляйте Его, признавайте величие Его и исповедуйте пред всеми живущими, что Он сделал для вас. Доброе дело — благословлять Бога, превозносить имя Его и благоговейно проповедовать о делах Божиих; и вы не ленитесь прославлять Его.

³¹¹ Пс 48/49 ¹²В мыслях у них, что дома их вечны и что жилища их в род и род, и земли свои они называют своими именами. ¹³Но человек в чести не пребудет; он уподобится животным, которые погибают. Пс 31/32 ⁹Не будьте как конь, как лошак несмысленный, которых челюсти нужно обуздывать уздою и удилами, чтобы они покорялись тебе.

22 etilgandır. Xaysi prirodzoniy törä amusnut‘iunnu bar, birlänmäx malženskiy erni da
 23 xatunnu yergäsində töräniñ turmaıxa nêroždželni. Xaysi ki žlončênê bolsar ävâl yüräktä
 24 da fikirdä, xaysi bütün yüräktän biri birinä beriliyir bar köñüldän da erkindän malženski
 25 stanga da etiyirlär söz da kontrak, ki yaıxşı köñüldän aliniyirlar da kendilärinä beriniyirlär.
 26 Zera egär ki içkärtin erki bolmasa edi, ol söz bolmas edi bolma da bolmas edi malženstvo.
 27 Evet xaçan ki eksi yüräktän xabul etsä, ol xabul etmäx etiyir malženstvo. Bu xabul etmäxni
 28 içkärtin toxtatıyirlar sözlär blä, xaçan ki kensilärinä söz beriyirlär ya slubovat etiyirlär
 29 sözü blä značnı da añılğan: men seni aliyirmen sıñarım yerində, da: men seni — erim
 30 yerində. Yoıxa trafitsa bolur, ki uyat üçün xız nemä aytmas— yüräk blä prızvalat etiyir.
 31 Anda yuı malženstvo dur vıakže yaıxşı da alay keräk bolgay beg volniy, yaıxşı köñüldän,
 32 düğül primus blä. Zera egär ki tapulgay, ki bar yüräktän prızvolênê bolmagay, bu
 33 malženstvoda heç nemä bolmas edi, xaysi kensi erki blä keräk söz blä aytıay, ol zaman
 34 bolıyır da bolmas bolma neçik obêtnica, neçik bı soıra bolgay, zera obêtnicası
 35 amusnut‘iun etmä. Xaçan ki nemä obicovatsa bolsa, dayı bu yoıxtur. Evet berilmäx birdän
 36 keräk birin birinä, bez odvloki, xısıxa zamanda etiyir malženstvo, xaçan ki aytıyirlar: (33v)
 37 aliyirmen seni sıñarım yerində, da: men seni — erim yerində.

38 Neme dir bu, xaçan ki aytıyirlar: “alirmen seni soıra”? Nşandır bu, da düğül
 39 malženstvo, obêtnicadır, da düğül kendi iş. Bunıñki kontraktan sözlärdän ösiyir
 40 azkagut‘iun da bayı malženskiy, zera neçik arak‘eal, 1 Gornt‘açoç, 7 kluı, aytıyır: Erniñ
 41 erki yoıxtur teni üsnä, yoıxa xatunnu; ol türlü xatunnu erin [=erki yoıxtur teni] üsnä
 42 kendiniñ³¹². Xaçan ki ol söz blä dir — neçik satun almaıtır: biri birsinä satıldı, da slubu
 43 bunıñ üsnä Teıriniñ üsnä etti. Kläsä yetiımadı, yoıxa satmaıx blä kendierkli malženstvo
 44 xıvatlıdır da rozervatsa bolmas bolma, egär ki slubu aruvluıñıñ bulay, neçik aıaıx
 45 övrätirbiz. Yaıxşı ari atalar aytıılar, ki malženstvo bolmas bermäx blä povinostnuı, evet
 46 pozvolênê blä da aytmaıx blä. Zera Atam atamız da Ewaj povinosttan başıxa malženstvo
 47 könü bar edi.

48 Ösiyir birsində obovênžek ol berilmäxtän kensiniñ turma kensi blä, da ayırılmama
 49 borçludurlar. Zera malženstvo üçün Biyimiz K‘risdos aytıı: Ne ki Teırı birlätti, adam
 50 bolmas çeımä³¹³. Beriyir xabär, ki söz da kontrak malženski Biy Teırı kensi xoydu

³¹² 1 Kor 7 ⁴Жена не властна над своим телом, но муж; равно и муж не властен над своим телом, но жена.

³¹³ Мф 19 ⁶...что Бог сочетал, того человек да не разлучает.

51 prirodzoniy օրօնk‘tā, ʁačan ki yarattī adamnī da ʁatunnu, alʔišladī da aytī alarga:
52 [Apm.]³¹⁴. Da ʁačan aytī Džntoç, 2 kluç: [Apm.]³¹⁵. Xaydan ol zaman körünüyir, ki
53 malženstvo Teñridän ʁoyulgandır, da ol kendi (34r) alʔiši blä birlätüyir, da toxtatüyir, da
54 bayliüyir, ʁačan ki alar, neçik ki aytīm, söz berirlär, da baylarlar, da prirodzoniy օրօնk‘ da
55 ustavasī Teñriniñ toxtatüyirlar. Neçik aytüyir Biyimiz, Madt‘eos 19: [Apm.]³¹⁶.

56 Da ne ki aytıldi, ki malženski birlänmäx keräk bolgay törä blä tadasdannñ, bulay
57 bu añliüyir [=añlanüyir]. Töräsi Teñriniñ da yuxövnüñ opisat etti nêkturī preškoda
58 malžensvoga, ʁaysī ki bu stannī özgäläri boronit etiyirlär. Neçik ki azkaganut‘iun da 4-
59 ünçi pokolênâdan çixkaylar. Ya egär ki bolmagaylar volnüy da özgä slub blä baylagan
60 bolgaylar ya egär ki yillarnī sposobnī bu stanga bolmagay da özgä dä bar zakazanī törä
61 blä, ʁaysī ki keçmä tiymäs alarga, kimlär ki malženstvoga kiriyirlär, ʁaysī üçün
62 övrätüyirbiz dayi aşax. Bunu dokladat etärbiz, ki yoxtur bir törä Teñriniñ da adamlarnñ,
63 ki här adam malženstvo içindä turgay. Zera bu ne ki Teñri aytī: [Apm.]³¹⁷, zçôngatsa
64 bolüyir malženstvoga, dügül povinostka här adamnñ ʁoygandır. Xačan ki Eski օրօնk‘tā
65 köp surplar aruvluçta turüy edilär, neçik Eyia, da Eyiseos, da oyulları markarelärnñ, da
66 Yäñi օրօնk‘tā Biyimiz aruvluçnu ögiyir da añar radit etiyir, ne ki arak‘eal Boços etiyir³¹⁸.
67 Bunu aytıp, övrätüyix, ne yüräk blä da fikir blä här adam kirmä bolur malženstvoga da ne
68 üçün dä faydasın nabīt etmä bolur, ki bu stannī zelžit etmäğäy da Teñriniñ alʔišin anñ
69 içindä tapkay.

70 1. Ävälgi dir uçu malženstvonuñ boluşluç pracalarda, da keräkliktä, da
71 ʁayyurmayta bu tirlikniñ dünÿä üsnä, ʁaysi ayirdir biri üsnä. Anñ üçün, yaratıp Biy Teñri
72 Atamnī, aytī, Džntoç 2: Düğöldür adamga yaxşı yalʔız bolma. Etiyix añar boluşuçi añar

³¹⁴ Быт 1 ²⁸...плодитесь и размножайтесь...

³¹⁵ Быт 2 ¹⁸И сказал Господь Бог: не хорошо быть человеку одному; сотворим ему помощника, соответственного ему...²²И создал Господь Бог из ребра, взятого у человека, жену, и привел её к человеку. ²³И сказал человек: вот, это кость от костей моих и плоть от плоти моей; она будет называться женою, ибо взята от мужа. ²⁴Потому оставит человек отца своего и мать свою и прилепится к жене своей; и будут двое одна плоть.

³¹⁶ Мф 19 ⁵И сказал: посему оставит человек отца и мать и прилепится к жене своей, и будут два одною плотью,

³¹⁷ Быт 1 ²⁸...плодитесь и размножайтесь...

³¹⁸ 1 Кор 7 ¹А о чём вы писали ко мне, то хорошо человеку не касаться женщины. ²Но, во избежание блуда, каждый имей свою жену, и каждая имей своего мужа. ⁶Впрочем, это сказано мною как позволение, а не как повеление. ⁷Ибо желаю, чтобы все люди были как и я; но каждый имеет своё дарование от Бога, один так, другой иначе. ⁸Безбрачным же и вдовам говорю: хорошо им оставаться как я. ⁹Но если не могут воздержаться, пусть вступают в брак; ибо лучше вступить в брак, нежели разжигаться.

73 oḡšaš³¹⁹. Dayi bir nendzası Atamnıñ yoḡ edi, da ni pracanı, ani potrebası, zera uçmaḡta
 74 (34v) barça nemäsi edi hadir, iślāmā da ḡayyurma bir nemä üçün keräkmäs edi, da predče
 75 aytıyır Biy Teñri, ki Atamga igi düğül edi yalıız bolma. Bu, ḡaysı ki Atamnı yarattı, saldı
 76 yüräkinä anıñ havāz do udželēnā birsinā, ki bolgay kimsäsi, ki añar udilat etkäy kensi
 77 sıtaranı. Yaratıp Atamnı, toldurdu yüräkinä anıñ, ki pragnut etiy edi sıtaranı kensiniñ
 78 özgäsinä dä udilit etmä, da aytı Teñri ol sözlärni: [Apm.]³²⁰. Zera yaḡşılıḡ kendi
 79 kendindän tesknit [teşḡnuḡ] etiyir, ḡaçan ki kimgä yaḡşı etmäsä da yoldaşına kendiniñ
 80 sıtarası bolmasa. Da ḡaçan ki adam yazıḡ içinä tüştü da nendzanı da pracanı nabıt etti,
 81 dayi artıḡ añar keräk edi yoldaşı boluşluḡka da övünmäḡkā, anda ki işitti Teñridän,
 82 Dznntoç, 4 klux: Xarışlı bolsun yer işindäñ senin; müşḡüllüḡtä da pracada yegäysen anı
 83 barça künlärindä tirlikiñni senin, çax ki ḡaytsan topraḡka, ḡaydan alıngansen³²¹. Bulay
 84 ayır tirlikkā yaman edi yalıızına, potrebovat etiy edi dostnu, zvlaşça bunıñkini, ḡaysı ki
 85 añar bolgay zıçlivı, neçik bir ten anıñ bilä da ayırılmagan dost, ḡaysı üsnä heç omılıtsa
 86 bolmasar edi. Bunıñkidir malženstvo, da bunıñki yoldaşnı da dostnu tapkay, da ol, kim
 87 ki stanga bu (barıyır>) kiriyir, keräkmäs, ki özgä nemä üsnä pilnê baḡkay, neçik bunıñ
 88 üsnä, ki yoldaşnı [=yoldaşı] bunıñki da bulay zıçlivı bolgay, ḡaysından ki boluşluḡu bu
 89 klopotlarda bu dünyânıñ övünmäḡa anıñ blä bolgay. Kim özgä nemä üsnä, övlänip, baḡsa,
 90 zazıt etmäş övünmäḡni [ovutmaḡnə] malženstvoda da tez kensinä bu stannı omeržit etsär.

91 (35r) 2. Ekinçi uçı da säbäpi dir malženstvonıñ rozmnoženê, toyuşu adamnıñ da
 92 beslämäḡi oylanlarınıñ. Neçik friştä övrätti Dupit‘ni, Dupit‘ 7: Algin ḡiznı ḡorḡusundan
 93 Teñriniñ, povoditsa bolgin dayi artıḡ sövük blä potomoklarına da oylanlarına, da ne ki
 94 roşkoşlarga, ki alıışına Aprahamnıñ oylanlarıñda yetişkäysen³²².

95 Zarar, ḡaysı ölüm adamlarda etiyir, ḡaçan ki alarnı yerdän, neçik almaların
 96 teräktän, yiyiyir, malženstvo nagrađzat etiyir, neçik yazov aytıyır, Egleziasdeş (Sirak‘),

³¹⁹ Быт 2 ¹⁸И сказал Господь Бог: не хорошо быть человеку одному; сотворим ему помощника, соответственного ему.

³²⁰ Быт 2 ¹⁸...не хорошо быть человеку одному...

³²¹ Быт 3 ¹⁷Адаму же сказал: за то, что ты послушал голоса жены твоей и ел от дерева, о котором Я заповедал тебе, сказав: «не ешь от него», проклята земля за тебя; со скорбью будешь питаться от неё во все дни жизни твоей; ¹⁸терние и волчцы произрастят она тебе; и будешь питаться полевою травою; ¹⁹в поте лица твоего будешь есть хлеб, доколе не возвратишься в землю, из которой ты взят, ибо прах ты и в прах возвратишься.

³²² Тов 6 ¹⁸...и демон ошутит запах и удалится, и не возвратится никогда. Когда же тебе надобно будет приблизиться к ней, встаньте оба, воззовите к милосердому Богу, и Он спасет и помилует вас. Не бойся; ибо она предназначена тебе от века, и ты спасешь ее, и она пойдет с тобою, и я знаю, что у тебя будут от нее дети...

97 30 kluḫ: Öldü atası anıñ, neçik ki ölmägäy, zera ḫaldirdi dünyâda oḫšaš, neçik kendi edi,
 98 da ḫaldirdi obronanı övünä kensiniñ³²³. Här čiçäkkä da teräkkä ḫaldirdi Biy Teñri bu
 99 likarstvonu, ki kendi ḫışka öliyiñ, da naşênâsın ḫaldiriñ, ḫaysında yänä ölüdän turma
 100 bolgay, neçik aytıyır arak‘eal, 1 Gornt‘açoç, 15 kluḫ³²⁴. Alay adamlarda da nêyaki ölüdän
 101 turmaḫ, ḫaçan ki ata ḫaldiriñ kensi ḫanından oylanlarnı, neçik kendi alarda tiriliyiñ da
 102 ölüdän turıyır. Yoḫsa yetär düğül oylanlarnı toyruma, evet alarnı yaḫşı vıḫovat etmä da
 103 inamnı k‘risdânların uypar‘ar da ḫorḫusun Teñriniñ da haybatın Biyiktäğiniñ alarnıñ
 104 yüräkinä tikmä. Zera anıñ üsnä tiriliyirlär adamlar, ki alardan Biy Teñrigä hörmät bolgay,
 105 neçik ol, ḫaysı ki ḫuvatı bilä kensiniñ beriyir da toḫıyır, ki kensilärinä, neçik hayvanlar,
 106 evet Biy Teñrigä da yuḫövünä anıñ da oyciznaga tirilgäylär da boluşluḫ etkäylär. Kendi
 107 malženstvoga oylanlar yaḫşı saḫlamaḫtan toyuşu sıtaranı da uçun malženstvoga keltirmäs.

108 3. Üçünçi požitoku dur malženstvodañ saḫınmaḫlıḫ yazıḫtan aruvsuzluḫnuñ, da
 109 anıñ üsnä poḫondlivost likarstvosudur, neçik aytı arak‘eal, 1 Gornt‘açoç, 7 kluḫ: Evet
 110 borıñlıḫ üçün här birisi kensi ḫatunnu tutsun ya yöpsünsün. (35v) Er, yetär etkin borçnu
 111 malženski, da här biri kensi erindä radit etiyir, ki zamanları kensiniñ bolgay alıışka, ḫaysı
 112 tartılma keräktir, aytıyır, da yänä (buñar >) añar ḫaytınız, ki sınamagay sizni şaytan sizniñ
 113 ḫoşulmamaxıñız üçün³²⁵.

114 Igräniyiñ Biy Teñri borıñlıḫ blä, da itlik blä, da aruvsuzluḫ blä türlü-türlü, da ki
 115 buzulgandır natura, aḫıl blä keräk suḫlançlikni tartma. Berdi Biy Teñri malženstvo, ki
 116 yazıḫtan saḫlagay da likarstvo bolgay alarga, ḫaysı ki başıñıñ tartılmaḫta yoḫtur, ki itliktä
 117 da özgä sımarmagan töräsi blä Teñriniñ aruvsuzluḫka tüşmägäylär. Anıñ üçün arak‘eal,
 118 Eprajeçoç, 13 kluḫ, aytıyır: Haybatlıdır alıışmaḫlıḫ barça blä da aruv töşäk; evet itlärni da
 119 borıñlärni yaryular Teñri³²⁶. Bunıñki ögüt bunıñ üçün beriliyiñ. Malženstvo, budur
 120 alıışmaḫlıḫ surptur, likarstvosudur aruvsuzluḫ üsnä da tüğälsizlärgä, zera köriyirbiz köp
 121 cudzoložnklärni, ḫaysılarına alıışmaḫlıḫ boluşmas. Suḫlançlıḫ blä ḫaysı tenläri adamlarnıñ

³²³ *Суп 30* ⁴Умер отец его — и как будто не умирал; ибо оставил по себе подобного себе. ⁵При жизни своей он смотрел на него и утешался, и при смерти своей не опечалился. ⁶Для врагов он оставил в нем мстителя, а для друзей — воздающего благодарность.

³²⁴ *1 Кор 15* ³⁵Но скажет кто-нибудь: «как воскреснут мертвые? и в каком теле придут?» ³⁶Безрассудный! то, что ты сеешь, не оживёт, если не умрёт....⁴²Так и при воскресении мёртвых: сеется в тлении, восстает в нетлении; ⁴³сеется в уничижении, восстает в славе; сеется в немощи, восстает в силе...

³²⁵ *1 Кор 7* ²Но, во избежание блуда, каждый имей свою жену, и каждая имей своего мужа. ³Муж оказывая жене должное благорасположение; подобно и жена — мужу. ...⁵Не уклоняйтесь друг от друга, разве по согласию, на время, для упражнения в посте и молитве, а потом опять будьте вместе, чтобы не искушал вас сатана невоздержанием вашим.

³²⁶ *Евр 13* ⁴Брак у всех да будет чист и ложе непорочно; блудников же и прелюбодеев судит Бог.

122 zaražoniydir, söndürməstir malženstvo blä, evet dayi artix xizdiriyir, yoḡsa malženstvo
123 blä surp ušmiratsa boliyir da yapuniyir.

124 Bular dirlar 3 säbäplär, ḡaysi üçün stan malženski pobožniy adamlar
125 yöpsüniyirlär. Yänä özgä dä bardir, ḡaysi ki yazixtan başḡa körmä bolurlar, budur
126 dostatok üsnä da ḡodžalix, ḡaysi ki yürütmägä ayirlixni malženstvoga ḡulux etiyirlär da
127 ḡaysilardan az dügüldür bu standa boluşlux. Xaysi ki bergäy Biy Teñri barçañizga, ḡaysi
128 ki bu stanga povolanisiz ötläş Jisus K'risdosnu Biyimizni bizim, ḡaysi Ata da Ari Džan
129 blä ḡanlıḡ etiyir bir Teñri meñilik. Amən.

Х. Проповедь о прелюбодействе

По Притчам Соломона, 22

1 (36r) Igit yolunda kendiniñ, kläsä xətlansa da, barmasar andan ya çixmas
2 yoldan³²⁷. Ne kibik çiçäk, anıñki yemiş dä bolıyır. Aşlıx içindä saçtı duşman köp
3 konkolnu da. Tek yemişkä keldi — köründü konkol da. Xoy berdilər, ki eksi dä össün bir
4 yerdä³²⁸. Da xaçan ki znivaga yetti, ne boldu konkolnuñ blä? Bu ž boldu, aşlıx blä da
5 xalmadı: konkol toydu, konkol blä üzdülär da yandirdilər. Bunu bolurmen aytma alar
6 üçün, xaysi ki övrändilər lotrovsko žit etmə igitliktän. Kelir xətlıx, pretcê alar po starımu
7 loterdirlär. Ne ki igitliktä, neçik çölmäk, navritsa boldu, bunuñ blä xətlıxta da sasıyırılar.
8 Yüzgä urıy edi ol zuzanistalarga xərt Taniel surp, 13 klux, bu sözlär blä: Ey, xərtlangan
9 yaman künlär içindä, hali ošta keldilər da yetiştirilär yazıqlarıñ seniñ, xaysi ki etiy ediñ
10 äväldän, budur äväl da hali neçik tiri sen ediñ — nic dobrego. Bunuñ birsi xaytkay, aytıy
11 edi. Etiy ediñiz bunu äväl xızlarıña Israjelniñ, da alar xorxup yuvuxlanıy edilär sizgä, evet
12 xızı Jutanıñ cıdamadı töräsizlikiñizni siziñ³²⁹.

13 Igitliktän terna itiliyir. Igitliktän yanmaxlıx kensinä gospodanı yüräkindä igitniñ
14 izdiyir da, neçik tapsa, küç yeberiliyir anda da xətlıxnıñ tirlikindä. Aytıyıx anıñ üçün
15 atına Eyämizniñ dayi şirice.

16 Olturup edi bir zaman övündä kensiniñ Ezegiel markare, Ezegiel 8. Yeberilgän
17 edi friştäsi Tenridän, alıp anı saçından başiniñ da eltiy edi anı, ki körgäy (36v) bir övnü
18 xabaında Erusaşemniñ, xaysi ki turıy edi yarımkeçägä; bar edi anda gurf (zarlivosçi >)
19 paıllıknıñ, xaysi üsnä, xaçan ki baxıy edi Ezegiel, aytar añar Biy: adam oylu! köriyirsen
20 ulu töräsizlikni ya obrıdlostun, xaysi ki etiyirlär oıulları Israjelniñ? da dayi aylanıp
21 körärsen obrıdlostu dayi ulu, ne ki bu da küvürdü meni alnına eşikniñ³³⁰.

³²⁷ *Прит 22* ⁶Наставь юношу при начале пути его: он не уклонится от него, когда и состарится.

³²⁸ *Мф 13* ²⁴Другую притчу предложил Он им, говоря: Царство Небесное подобно человеку, посеявшему доброе семя на поле своём; ²⁵когда же люди спали, пришёл враг его и посеял между пшеницею плевелы и ушёл; ²⁶когда возшла зелень и показался плод, тогда явились и плевелы. ²⁷Придя же, рабы домовладыки сказали ему: «господин! не доброе ли семя сеял ты на поле твоём? откуда же на нём плевелы?»

³²⁹ *Дан 13* ⁵⁶Удалив его, он приказал привести другого и сказал ему: племя Ханаана, а не Иуды! красота прельстила тебя, и похоть развратила сердце твое. ⁵⁷Так поступали вы с дочерьями Израиля, и они из страха имели общение с вами; но дочь Иуды не потерпела беззакония вашего.

³³⁰ *Иез 8* ³И простер Он как бы руку, и взял меня за волосы головы моей, и поднял меня дух между землею и небом, и принёс меня в видениях Божиих в Иерусалим ко входу внутренних ворот, обращенных к северу, где поставлен был идол ревности, возбуждающий ревнование... ⁵И сказал мне: сын человеческий! подними глаза твои к северу. И я поднял глаза мои к северу, и вот, с северной стороны у ворот жертвенника — тот идол ревности при входе. ⁶И сказал Он мне: сын человеческий! видишь ли ты, что они делают? великие мерзости, какие делает дом

22 Nedir bu paçillik? Türlü-türlü bunun üçün aytıyirlar vartabedlär. Anlıyirlar
 23 nêktürî, ki Teñri bolıyır ündälgän zarlivostka, çaçan ki köriyir, ki adam çoydu yüräkin
 24 özgä nemägä da anı sövmäs, çaysi üçün bek yüräkläniyir. Belgili etiyir bu yüräklänmäxni
 25 altun farbası köksünüñ üsnä anıñ ot blä bir yerdä. Altun sövüknü značit etiyir, da ot —
 26 yüräklänmäxni, çaysilarına sövük yandırgan plinut etiyir. Galonskalar yäşil, çaysi ki
 27 burnuna prıtikat etiyirlär, palmadan üzgändir. Aytıyır Jeronimos da özgäläri, ki yemiş blä
 28 edilär palmanıñ neçik bu galonskalar. Daktellär, ya yemişlär, tatlı prıtikat etiy edilär
 29 erinlärinä ol adamlar. Bardır kensilärindä ol zaman barça tatlılıx, çaçan ki çartlasalar,
 30 çaçan ki skurçitsa bolsalar da barça tahimni tas etsälär. Anıñkidirlär zuzanistalar. Xaçan
 31 ki pıtel blä ayzına alsalar, çaçan ki zmarçkalar yüzläri üsnä asılsalar, ol zaman
 32 galëntovanêsi üçün fikir etiyirlär. Ol zaman (glatki >) körklü, biyänçli sövüktä zarlivı
 33 kliyirlär bolma. Tişläri yuž yoxtur tatma tatlı dagtellärni, yuž bolmaslar, tilko is alıyirlar,
 34 is blä tilko övüniyirlär da etiyirlär bunu yapux, zera bulay Biyimiz anıñ (37r) üçün aytıyır
 35 Ezegiël, 8 klux: köriyirsən, oylu adamnıñ! ne etiyirlär çartlar Israjelniñ çaramyuluhta?
 36 aytıyirlar: “körmäs bizni Biy, opustit etti Teñri yerni”³³¹.

37 Bunu ž aytıy edilär ol anorenlär Şuşanga surp, Taniël 13: kimse körmäs bizni³³².
 38 Yoxsa köriyir Biy barçanı, da neçik ögütlädi ol Ezegiëlniñ, aytıp markareğä: Boş etmäs
 39 közüm benim, da ni zmilovatsa bolur; çaçan ki çaçırsalar avaz blä ulu, işitmäm alarga³³³.
 40 Alay köriyir bu zuzanistalarnı, çartlarnı Papelonnuñ, çaysi ki konkol klädilär saçma yaçşı
 41 yerdä da yuž salıy edilär, — okrutnê alarnı ögütlädi.

42 Bardır zvıçayı vıstempekniñ, (neçik>) negä deg alarnı tez çıxarmasaç övümüzdän,
 43 soñra küç bolur çıxarma, çartlıhta alarga boluşma, çaysi ne kibik obıçaylarnı tapsa, anıñki
 44 zvıknut etti tutma da dayı terän yüräkkä küvürür. Eski nalohlarnı bilmäs çartlıx teşkirmä,
 45 bilmäs çartlıx teşkirmä yäñi kiymägä. Kim kliyir çutçarılmaçni yetişmägä, keräk ki
 46 teşkirilgäy.

Израилев здесь, чтобы Я удалился от святилища Моего? но обратись, и ты увидишь ещё большие мерзости. ⁷И привел меня ко входу во двор...

³³¹ *Иез 8* ¹²И сказал мне: видишь ли, сын человеческий, что делают старейшины дома Израилева в темноте, каждый в расписанной своей комнате? ибо говорят: «не видит нас Господь, оставил Господь землю сию».

³³² *Дан 13* ¹⁹И вот, когда служанки вышли, встали оба старейшины, и прибежали к ней, и сказали: ²⁰Вот, двери сада заперты и никто нас не видит, и мы имеем похотение к тебе, поэтому согласись с нами и побудь с нами.

³³³ *Иез 8* ¹⁸За то и Я стану действовать с яростью; не пожалеет око Моё, и не помилую; и хотя бы они взывали в уши Мои громким голосом, не услышу их.

47 Körklü Bedros Altunsözlü (Osgiperan) aytıyır, 34 kluç, aytıyır: Dayi xolay
 48 poxodnâ alir plomên, xaçan ki sönsä, negä deg dayi isi tütün ketiyir, otnu yabuşturursen,
 49 alay boluşluçu artından dayi xolay dżanî isiliç skruşit etär da isilik tirlikniñ alir, egär ki
 50 skoro ölsä, birdän köktägi plomêngä K‘risdoska yuvuçlansa, a egär ki yıraçka salsa
 51 abaşxarut‘iunnu, pevnê sovusar da yazıç içindä xalsar.

52 Surp Krikor da bunu aytıyır: Xaçan ki yazıç zvıçayga barsa, bolmas añar fikir xarşı
 53 bolma, kläsä dä. Aytı Bıyos arak‘eal, Kayadaçoç, 4 kluç: Ten suçlanıyır dżanga xarşı, da
 54 dżan — xarşı tengä. Egär ki bulay esä, keräk premagat etkäy nalog tenniñ xarşı naloçuna
 55 dżannıñ.

56 (37v) Evet keliyix surp yazovga, yazdı Soçomon, Jaragaç, 22 kluç: Igit yolunda
 57 kendiniñ, kläsä xartlansa da, kerä bolmısar andan³³⁴. Xolaydır igit yılları xoçma, evet
 58 xartlarga küçtür. Ündär ediñiz adamnı ol şalonıy. xaysiniñ bolgay yolu kün toçuşuna, da
 59 bargay kün batışına, da alay kensinä xoçdu başında. Köriyirbiz bunu tenlärindä
 60 adamlarıñ. Köriyirbiz birin, da ol xulaç üsnä zabundur, birsi ayaç üsnä, özgäsi ramôna
 61 üsnä. Xaydan že bu? Andan dżşmarid, ki xumor här birisindä tapıyır kensinä meatı ya
 62 poni, ki açıç, xaysi bilä dobrovolnê yürüyir, da klämäs özgä yerdän, kläsä bilmäm, ne
 63 ustalıç blä xaytargaysen anı. Alay bolıyır adamnıñ içindä obıçayları zastaralı, här zaman
 64 buñar tartıyırılar, negä navıknut etti.

65 İşitiyix, ne bunun üçün markarelar aytıyırılar, Ezegiel, 24 kluç: Bâda çölmäkinä
 66 çayırnıñ, xaysi rdzası bar içindä, da rdzası anıñ aruvlanmadı andan. Özgäläri sarnıyırılar:
 67 çmovina ya pâna çıçmadı andan³³⁵. Bunu bulay keräk anlama. Keräk ävâl rdzanı ya
 68 pânanı bu çölmäktän ukrop blä sürmä, zera soñra, neçik zanêdbat etsäñ, vpitsa bolur
 69 çölmäkkä, da etni, xaysin da xoçsañ, boluşmas. Ey adam! bu dur sözlär vlasnıy. Egär ki
 70 adamnı igitliktä bu rdzadan ya pânanan arıtmasañ, negä deg içindä anıñ xan bişiyir?
 71 Yoxsa egär ki tözsäñ, ki kendi sövünsä xartlıçta, nemä boluşmas, müvttür arıtmaçın senıñ.
 72 Abovim teni yuž içti da tolu boldu rdzanı yazıçnıñ, neçik skorupa (alay ündiyir adamnı
 73 Ari Yazovu): neni kiçidän skorupa tolsa, anı xartlıçta tutıyır kensin yerindä.

³³⁴ *Прим 22* ⁶Наставь юношу при начале пути его: он не уклонится от него, когда и состарится.

³³⁵ *Иез 24* ⁶Посему так говорит Господь Бог: горе городу кровей! горе котлу, в котором есть накипь и с которого накипь его не сходит! кусок за куском его выбрасывайте из него, не выбирая по жребию.

74 (38r) Bunu ž aytıyırlar ari atalar, neçik eraneli Krikor: Xaçan ki adam aytıyır,
75 başlasar yaman aytma, hər kün ösiyir içinä yamanlıx, da ne ki başladı, rozni yamanlıxnı
76 etiyir.

77 Okosdinos surp sözlərində Teñriniñ, 14 kluç: Yazıxlı neçik bolur tez avaz bersin,
78 xoy kirmäsin glêbinaga, çoyurga, almasın üstünä taşnı, ayırlıxnı zvıçaylarnıñ, zera xaçan
79 ki köp yıllardan artsa bu ayırlıx, kim anı boynundan salsa, da bu dayı artıx, ki kensi ayırlıx
80 adamga ayır etiyir da bermäs anar yürümä yaxşı yoldan.

81 Neçik aytıyır Jeronimos 14 epistola, ascelant: Itli da nêvdžênčnı yol etiyir
82 cnotalarda adät vıstempeklärdä.

83 Neçik Soymon, Ağaçaç, 4 kluç, aytıyır: Yolları toyrularnıñ biyänçlidir³³⁶.
84 Bardırlar nêkturılar igitliktän kuroploşı, da xaçan ki yıllarına yetişsä, statečnı bolıyırlar.
85 Tarceal, bardırlar nêkturı çayırlar tažä, bek burlivı, negä deg most blä sasıyırlar, yänä
86 soñra kendi yerindä turarlar da bolurlar vıstalı, tatlı. Tapulur özgä bulay mentnı da burlivı
87 çayır, xaysı ki klärni neçä yıl kensi üsnä körgüzmäs, da ni tatlılıxnı, da bu köplüxü üçün
88 çöpräniñ, budur lagernıñ, xaysı ki xısxa zamanda açılma bolmas bolma. Bununı
89 adamlarda tapulıyırlar, xaysı ki şalat etiyirlär igitliktän, most blä tirlikin kensiniñ
90 (keçiyirlär>) sasıyırlar; kelip yıllarına, körgüzürlär po sobê skromnost da statek. Taparsen
91 özgälärni, xaysı xartlıxta da şalat etiyirlär, deliriyirlär, xaysılarnı ne xartlıx bolur
92 xısxartma: çöprä artıx, ne ki bek çayırda. Tenläri içlərində köp, budur cêlêstnostu alarda
93 bar köp, bolmaslar tenlärin zapt etmä, her zaman ösiyir. Xaçan ki men bununı xartlar
94 üsnä rast kelsäm, titriyir benim üsnä tenim, da söväklärim da bolit etiyirmen alar üsnä
95 beg, ki alar içində bununı soxur(38v)luç köriyirmen. Bulay köriniyir maña, ki džanı
96 alarnıñ tengä xayttı.

97 Bardırlar balıxkınalar kiçi, xaysı ki pinnas ündiyirlär, skorupa içində toyıyırlar,
98 bulay rospusnıdırlar, ki skorupa içində er [ek] tişi blä opcovat etiyirlär da äväl özgälärni
99 toyıyırlar, negä deg kensiläri sploditsa bolsarlar. Rosputu alarnıñ tas bolmaç blä äväl uç
100 alıyır, ne ki özgä termin blä. Xaysı ol zaman bulay ukoçatsa boldular kendierkindä, ki igit
101 zamanından aruvsuzluçka beriliyirlär da bulay rospustnê hər zaman tiriliyirlär, kimsä
102 alarnı tartmas xartlıxta.

³³⁶ *Прим 4* ¹⁸Стезя праведных — как светило лучезарное, которое более и более светлеет до полного дня.

103 Da aruvsuz babalar üçün ne aytıyım men? Uyatsız xatunlar, xaysi ki şvetečnostu
104 igitliktän oduçitsa bolmadılar, xaçan ki xartlıx kelsä, yamanlıxta kensiniñ ölcövü yoxtur,
105 da ki kensiläri igränçlidirlär, izdiyirlär özgälärin, özgäläri ötläş itlik etiyirlär. Az mi
106 bununı seymdä, trıbunalda, zyazda, ulu kiçi şahärlärdä, yarmarklarda, ulu dvorlarda bu
107 İläh veliyatta, xaysi ki yaskinä kensilärinä gospoda yerindä, barça yazıxlarnı zapitsat
108 ettilär. Yılları igit alardan uçtular, da nêcnotalar bardırlar artlarında, ki tamuıxnuı otu blä
109 bolgaylar, xaysi barçanı yiyirlär da vniveč aylandırıylar.

110 İşitiñiz, ne naturalistalar yazıyirlar. Xaçan ki yaščurka xurusa, teşkiriliyir vipere.
111 Özgä pisarlardan bardır, Pięriusnuı t‘uyt‘, 14 klux: Da bu ne üçün? Xaçan ki vşetečnı
112 xatunlar ol yıllarga keliyirlär, xaysi suıxotalar anıñ üsnä keliyirlär da borniglıxkă zdadsa
113 bolmaslar, ol zaman viperlärdirlär, urondu alarnıñ otpravovat etiyirlär, ayunu ayzı blä
114 tökiyirlär, anıñ üçün ki psotalar üçün här zaman sözliyirlär tirliki xatunlarnıñ, özgälärni
115 (+pambasang) tili blä şarpat etiyirlär, bunıñ üçün ki yadovitı ken(39r)si sözlär blä da otlu
116 tartkaylar özgälärin uyatka bu, xaysi ki kensiläri etmä bolmaslar. Bu toıuşu zararlıdır beg
117 da zarazası pospolitı adamlarga. Kim že bunu bilmäs? Zera yalyız kendierkinä xuluıx
118 etiyirlär. Keräkmäs pııklad izdämä, yetär bardır bu xartlarda da zuzanistalarda. Bu
119 adamlar ~~edilär~~ naprednêyşı töräçilär edilär. Adamlarnıñ godnostu da rossondok vniveč
120 boldu, xaçan ki tutundular (itlikkă>) itliktä, soırayıp yazıx etiy edilär.

121 Dayı bu tamaşalı bolmas edi, egär ki başxa kensilärindä yürüsälär edi, izdäp
122 marmnawor delikläri, evet, neçik oylanlar, zveritsa boldular kensi kensilärinä uyatın
123 kensiläriniñ, söz berdilär, ki biri birini ratovat etkäylär bu it işkä. Yarıxlı kündä biri közlär
124 alnına birsiniñ klädi itlik etmägä, gvalt etmä hörmätli matronaga, dayı erli, da dayı (+
125 igränçli) eksi skonfederovatsa boldular bir xatunga. Barça bu okoličnost tamaşaga
126 godnıdır, ki här biri saııngay bu kendierkni, xaysi bununı tas bolmayka da saşmayka
127 adamnı salıyır, egär ki zamanında zaprêçit etmäsä.

128 Evet ne etsär adam xart yazıxlar blä buzulgan, ki oıalgay? İşit, xaçan ki xastalıx
129 yäñi bolsa, dayı eskilänmädi, bolur anı çıxarma lada likarstvo tendän, damarlardan. Evet
130 xaçan ki söväklär içinä kirsä, anda turıyır, keräk yuz özgä türlü. Keräk xastanı tınç yerdä
131 uzaılama da anda melhemlär blä sürtmägä, xaysi ki tiri kümüş blä napuşçonıy, da alay
132 uzaıx xoy tutulsun türlü-türlü sovuıxtan, çax ki xastalıx ol tergä aylansa, ki teni anıñ barça
133 yäñilänsin. Alay že keräk oıaltma xastalıxñı džannıñ, vartabedlärgä körä, neçik hokewor
134 bolsa yaxşı. Bu sposobdur xastalıxñıñ džannıñ saıaytmaga, mânoviçê bununı. Barça

XI. Проповедь о послушании

По Псалтири, 38

1 Tawit‘ 38: Aytтім, ki saɣlagaymen yolumnu benim, ki yazıx etmägäyмен tilim
2 bilä benim³³⁷.

3 Xaçan ki trvoɣa urdu aşagerdläri üsnä Eyämizniñ, oyattılar Biyni yuxlagannı,
4 ɣaysı ki, turup, sımardı yelgä, da boldu sustlux ulu, da sustlandı yel. Neçik že pogromit
5 etti? Aytті teñizgä, yazıyır Margos, 4 klux, hajoç 47: Tıyıl, ɣapuş³³⁸. O neçik ulu
6 ɣrovut‘iun, budur trvoɣa, bu dünyâ üsnä, ɣaysı düğül teñiz, evet til tıyısız [=tıyısız]
7 nêspokoyñı teñiz üsnä, yel üsnä burlivı här zaman teprätıyır! Bir söz keräkmäs, ɣaçan ki
8 til rosɣoditsa bolsa, ki turgay. Dayı ɣolaydır hayvanlarnı türlü-türlü poɣamovat etmä, ne
9 ki tilni.

10 Jagopos surpi Gat‘uyigeajç, 3 klux, bunun üçün tanıxlıx beriyir: (Barça>) Här
11 natura hayvanlarnıñ, da ɣuşlarnıñ, da sürkälğänlärniñ [solk‘anlarnıñ], da ne ki teñizdä bar,
12 poslusnıdır, da hnazant, da yuž uglaskanıdır naturasından adamnıñ, evet tilin adamnıñ
13 kimsä bolmas usmirit etmä: (40r) yaman, nêspokoyñı, tolu truçizna blä ölümlü³³⁹. Biliy
14 edilär bunun üçün surpları Teñriniñ da övräniy edilär, ki zabt etkäylär edi bu hayvannı
15 nêuglaskanı türlü-türlü sbosoblar blä. Neçik yazıyırlar badmut‘iunda yuxövnüñ surp
16 Romualdos üçün, ki yedi yıl, uzaɣlanıp tay üsnä Sireyski, sustluxta edi. Da bek koɣatsa
17 bolıy edilär surplar sustluxta: ɣaysı dayı ulu surpluxta edi, ol dayı artıx sust edi. Ne faydası
18 bar sustluxnuñ? Aytıyıx bunun üçün atına Eyämizniñ.

19 1. Xisɣa dunu saymosnuñ³⁴⁰ da bulay faydalı. Egär ki kimsä anı unutsa, ulu
20 zararlarnı keräk kötürgäy. Unutup edi anı Bedros arak‘eal, saɣlamadı yolların kensiniñ,
21 suç etti tilindä kensiniñ bulay beg, ki üç kerät Biyin tandı, suçnu bu yıylıy edi künlärindä
22 tirlikiniñ kensiniñ. Neçik anıñ üçün yazıyır eraneli Ovanç K‘limak‘, 11 klux: Da ne dayı
23 igi, neçik Igam üsnä, budur vebdžidloga tilini kensiniñ alma barçasına! Orbes ase

³³⁷ Пс 38/39 ²Я сказал: буду я наблюдать за путями моими, чтобы не согрешать мне языком моим...

³³⁸ Мр 4 ³⁷И поднялась великая буря; волны били в лодку, так что она уже наполнялась водою. ³⁸ А Он спал на корме на возглавии. Его будят и говорят Ему: Учитель! неужели Тебе нужды нет, что мы погибаем? ³⁹И, встав, Он запретил ветру и сказал морю: умолкни, перестань. И ветер утих, и сделалась великая тишина.

³³⁹ Иак 3 ⁷Ибо всякое естество зверей и птиц, пресмыкающихся и морских животных укрощается и укрощено естеством человеческим, ⁸а язык укротить никто из людей не может: это — неудержимое зло; он исполнен смертоносного яда.

³⁴⁰ Пс 38/39 ²...буду я наблюдать за путями моими...

24 Jagopos, 3 kluḡ: Egär ki söz blä kimsä keçmäsä, oldur tügäl adam³⁴¹. Xaysi sözlär
25 Jagoposnuḡ kiçi aytıyır sözlär üçün pambasank‘nı, ~~ḡayınlıḡnı~~, yalḡan, aruvsuz, tardag,
26 budur pružniy, budur boş, ḡaysi bu dolinada nendznı küč blä adam keçmä bolur, evet
27 šayavatı (üçün>) artından Teḡriniḡ bolurbiz saḡlanma.

28 Aytı imasduḡ Soḡomon, Aḡaḡ, 16: Adam dḡannı hadirliyiḡ, da Eyämiz til blä
29 rudit etiyir³⁴². Ew tarceal: Yüräki adamnıḡ rozradzat etiyir yolun kendiniḡ, yoḡsa
30 Eyämiz— toḡru etiyir zčiškaların anıḡ³⁴³.

31 Postanovit et statečnê kendin: da ki saḡlarmen yollarımnı benim, — da Teḡri berir
32 saḡa šayavatnı, ki yazıḡ etmäḡaysen tiliḡdä seniḡ. Upradzat etiyir šayavatı Teḡriniḡ äväl,
33 ne ki erkiḡ seniḡ, ḡaysi yaniḡdadır. Teḡri, ḡaysi berdi klämä yarliḡamaḡına körä seniḡ
34 [=anıḡ], berir učka da. Bolmas könü natu(40v)rası adamnıḡ kötürmä tilḡä, nečik aytıyır
35 Jagopos aḡak‘eal, evet šayavatı Teḡriniḡ bolur, da biz barčanı bolurbiz šayavatından anıḡ,
36 ḡaysi bizni ḡuvatlatıyır, zera bunu bolur Teḡri etmä, ne ki adam da podobnı düḡül. Kim
37 kläsä faydasın tiyılmaḡnıḡ körmä, ḡoy pripartritsa bolsun, nečik köp yaman til işliyiḡ, köp
38 sözlävüči, zera ḡolaydır tatlılıḡnı tanıma açi yanında, aḡnı — ḡara yanında.

39 2. Köp sözlämäḡ, nečik yazıyır surp K‘limak‘os, zvıknut etti toḡma 3 ištän, budur
40 pružni haybattan, budur ḡvaladan, toldurmaḡtan ḡarnini da prevrotnı zvıçaydan. Bulaydır
41 zayiste.

42 1) Prožni haybat sövgän köp sözliyiḡlär bu işläḡni, ḡaysi alarnıḡ prožni haybatka
43 naležit etiyirlär, ki udatsa bolḡaylar bununki, ḡaysi köp köriyiḡlär, sarnıyiḡlar, ḡulaḡ
44 ḡoyıyiḡlar, kördülär, ettilär, ki barča dünyâ alar üçün bilḡäy, ne kibik tirlär ya bolḡaylar.
45 Bolıyiḡlar bu här zaman: kim dayi faḡır, (haybatta >) hörmättä ol ḡadar artıḡ falšivı. Boš
46 haybat birdir ḡizi öktämlikniḡ, orbes Krikor surp tanıḡlıḡ beriyir bitikindä 13 Morali, kluḡ
47 31.

48 2) Da ḡaysi ki ḡarnıların [=ḡarınların] yemäḡ blä toldursalar, tez ḡapunıyiḡlar
49 sözläḡgä usçıplivı da ḡäläklärni nêuččivı, talaška, boš sözläḡgä sklonni. Anıḡ üçün
50 asduadzapanlar köp sözlämäḡ da aruvsuzluḡ ḡäläklär dä aytıyiḡlar ḡızları obžarstvonuḡ.

³⁴¹ Иак 3 ²ибо все мы много согрешаем. Кто не согрешает в слове, тот человек совершенный, могущий обуздать и все тело.

³⁴² Прум 16 ¹Человеку принадлежат предположения сердца, но от Господа ответ языка.

³⁴³ Прум 16 ⁹Сердце человека обдумывает свой путь, но Господь управляет шествием его.

51 3) Učta, kim ki zapravitsa bolsa yaľanliħka, andičmäħkä, blužnirstvogo, ulu
52 zbrodnâlarga keliyir da lëdvê ħaçan bolur čïħma bu yazïħtan, da keliyirlär bujar
53 yaľančïlar, ki barčasï sanïyïrlar alar üçün, nečik yalančïlar üçün, ki toyrı aytmaslar,
54 sdatsa bolïyïrlar kensilärinä kensi toyrı aytma da nečik bï barčasï povinëndirlär inam
55 bermä alarga.

56 3. Sustluħka yänä özgä bar povod, da bu barčaga ħaršïdïr.

57 (41r) 1) Xonarhut'ïun — trizvost, zvičay zapt etmä tilni. Kim pokornï da
58 pogardzat etiyir kensi kensi blä, küč dügüldür anïñkigä tiyïlma, da anïñ üçün ħolaydïr
59 özgälärinä tiyïlma. Oyaħ yänä aytïyïr, tutunïyïr gäläktän da türlü-türlü sözlärdän igränčli.
60 Esirmäħliħ, nečik söväktä, radi köp sözliyir, oyaħliħ sustluħ söviyir. Kim övrändi tartma
61 tilni pambasank'tan, yaľan sözlämäħtän, andičmäħtän, ulu dügüldür aňar praca. Ovšem
62 biyänčli bu ž že yazïħlardan, da dayï ayïr tillärni tutunmaga. Vistempeklär da zarar, ħaysï
63 artïndan köp sözlämäħ tartïyïr, beg ulu da ayïrdïrlar; cnotalar da požitoklar, ħaysï sustluħ
64 blä barïyïrlar, dügüldürlär, da ni yeñil, aytïyïr Araqaç, 13 kluħ: Kim saħliyïr erinlärin
65 kensiniñ, saħliyïr džanïn kensiniñ, da kim osdrožne dügül sözlärdä, (tuyar köp yaman,
66 nedän saħlasar džannï >) müšħüllätir boyun kensiniñ³⁴⁴. Aytïyïr bu ž imasduñ, Jaraqaç
67 21: [Аpm.]³⁴⁵.

68 Ne yaman işitsär nêosdroznï sözündä? Ävâl faħirlik da eksiklik türlü-türlü
69 cnotalarnïñ. Fikirdä tutmassız ol sentenciyanï Ari Džannïñ, Jaraqaç, 14 kluħ: Xayda
70 sözlär köp, anda här zaman faħirlik³⁴⁶. Zera nečik yazdagı (čayïrlïħ >) borlalïħ, ħaysï ki
71 toludurlar yapraħta, köp borlanï (toymaslar >) toyrur, alay ħaysï köp cnota üçün
72 sözliyirlär, az nemä cnotalarga požitok işliyirlär. Araqï bar franglarnïñ: Kim här zaman
73 ħiličnï čïħariyïr, ol ħorħuçandïr; kim yančïñnï här zaman açïyïr da ħizil altunlarnï
74 körgüziyir, ol faħirdir). Bunu ž bolurbiz aytma ol yaňšavuči üçün: ki köp sözliyir cnotalar
75 üçün kensiniñ, kendi ulu cnota içindä dügül.

76 Aħil da (idraknïñ > idrakliħï >) idrak yoħtur kensindä, kim köp sözliyir, da iş bu
77 nêpotrebnïy, ki aħilli bolgay köp sözlävüči, ya egär ki köp sözlämä başlasa, ki tutulgay
78 zavzënti aħilda. Toyrı sözlärdir bu Plutarħnïñ: (41v) Načinë (čölmäklär) boš dayï köp

³⁴⁴ Прит 13 ³Кто хранит уста свои, тот бережет душу свою; а кто широко раскрывает свой рот, тому беда. Прит 21 ²³Кто хранит уста свои и язык свой, тот хранит от бед душу свою.

³⁴⁵ Прит 21 ⁵Помышления прилежного стремятся к изобилию, а всякий торопливый терпит лишение. ⁶Приобретение сокровища лживым языком — мимолетное дуновение ищущих смерти.

³⁴⁶ Прит 14 ²³От всякого труда есть прибыль, а от пустословия только ущерб.

79 avaz beriyirlär. Alay bular da, xaysilarinij az axili bolsa, ej köp sözliyirlär, abovim
80 bununki adamlarga sözlari köksündä toymaslar, neçik Uliseskä Homerovnuj, evet neçik
81 Tersiteskä fikirsiz, hesepsiz bolkotat etmäx ayzında yaratiliyirlar da arzanidirlär, ki
82 türtkäylär alarni gäläk blä Evpolisniñ bu sözlär blä: bolkotat etmä bilirmen, da sözlämä
83 bilmäm.

84 Delilärniñ işidir plekotat etmä, xaysilarında xoyanlarniñ bar dzanları. Axillilarniñ
85 dir yänä sözlämä, xaysilarinij bar dzanı adamniñ içindä. Tatarlar üçün nêkturi kün
86 toyuşunda türklär aytiyirlar, ki özgä dżinslarniñ bardir axil yazılğan bitik üsnä, da tatarlar
87 kendi bitikläri yuttular, da bardir köksündä kensiläriniñ yapulğan. Xaçan ki keräk bolsa,
88 çixariyirlar da, neçik oraciyalarni, kensilärindän tökiyirlär. Axillilar üçün alay keräk
89 aytma, ki bitikläer blä dügül, ayzi blä dügül, evet yüräk blä, zera aytiyirlar, xaçan keräk
90 bolsa, axil blä aytiyirlar, ne ki aytiyirlar. Kim bilmäsä tilini kensiniñ pohamovat etmä,
91 beg tez körünür deli ya axilsiz da itkä oxşaş, xaysi ox blä oxlangandır: yügüriyir, sekiriyir,
92 tancovat etiyir dokola, vit etiyir, da ne tinçliñ aliyir, çağ ya tüşär andan ox, ya çixargan
93 bolur, — alay adam, xaysiniñ ölçövü bolmasa tilindä, tinçliñ alma bolmas, çağ söznü, ki
94 başladı, vibolkotat etär. Sirak‘, 19 klux: Neçik ox urgan itkä, ol türlü söz ayzında
95 axilsizniñ³⁴⁷. Bu sözdür Sirak‘niñ, xaysi bununkini xatunga oxşatiyir toçuruçi: yüzündän
96 sözlärni toiyir axilsiz, neçik inçxamağ toçurmağni sözsüzniñ³⁴⁸. Bir nemä bulay köp
97 yazovda tapmasbiz, neçik sustluğ ötläş axil tapuliyir, da xaçan ki axilsizlar tiyiliyirlar,
98 axilli yerindä keçiyirlär. (42r) Jovp, 13 klux: Egär ki sust bolğay ediñiz, keçar ediñiz axilli
99 yerindä³⁴⁹. Da Sirak‘ aytiyir, 20 klux: Bardirlar, ki susturlar, xaysin tapiyirlar axilli
100 yerindä, da bardir obrıdlivı, xaysi vşeteçnidir [şfeteçnədr] sözlärdä³⁵⁰.

101 Priklad köp bardir sustluğnuj. Zaciñdir ol, xaysi ki añdım äväl kensin — 7 yılñiñ
102 sustluğı surp Romualdñiñ tay üsnä Siriyanij.

103 Bardir ekinçi beg zaciñ, xaysi ki yazdı Sogrades, bitiki 3 Yuğövnüñ
104 badmut‘iununda. Bampos Ekibdosdan, biri ol xart atalardan, xaysi ki slinut etiy edilär
105 haybatı blä abaşxarut‘iunnuj.

³⁴⁷ Cup 19 ¹²Что стрела, вонзенная в бедро, то слово в сердце глупого.

³⁴⁸ Cup 19 ¹¹Глупый от слова терпит такую же муку, как рожающая — от младенца.

³⁴⁹ Иов 13 ⁵О, если бы вы только молчали! это было бы вменено вам в мудрость.

³⁵⁰ Cup 20 ⁵Иной молчит — и оказывается мудрым; а иной бывает ненавистным за многую болтливость.

106 Keldi başlamağında çaytmağının kensiniñ birinä övrängänniñ da ştarşı
 107 apeyalardan, ki andan övrängäy saymosnu. Ol añar aytı ävälgi saymosnu 38: Aytım, ki
 108 saylagaymen yolumnu menim, ki yazıç etmägäymen tilim blä menim³⁵¹. Xaçan ki işitti,
 109 klämädi dayı naukada ol postupovat etmä, aytıy edi:
 110 — Egär ki bu neçä söznü vipelnit etsäm, yetär bolur maña yetişmägä tügällikimä
 111 menim, çaysına ki pragnut etiyirmen. Bardı da ustasına kensiniñ 6 ay kelmädi, çaysından
 112 ol zaman zlayanıy edi, ki kelmädi da övränmädi uçuna saymosnuñ. Vımuvița boldu
 113 Bampo da çoldu, ki boşatkay bu söznü, neçik usta şayavatlı:
 114 — Dayı ävälgi dunnu övränmädim.
 115 Sonra neçe on yıldan ~~sonra~~ sorgan edi özgäsindän, egär ki ol dunnu övrändi.
 116 Džuvap berdi:
 117 — 49 yıl küç blä boldum tügällämä bu dunnu.
 118 Aytıy edi bunu neçik adam ağıllı da çvıçonıy da slušnê, zera bilir edi, ne üsnä
 119 naležit etsär.
 120 Kim bilir bu ävälgi gruntu založit etmä, budur sustluç saylama, tilni yügän üsnä
 121 tutma, ki yazıç etmägäy, bola ki bunu bilgäybiz ötläş Biyimiz bizim Jisus K‘risdosnu,
 122 çaysı ki tiriliyir da çanlıç etiyir meñi meñilik. Amën.

---

³⁵¹ Пс 38/39²Я сказал: буду я наблюдать за путями моими, чтобы не согрешать мне языком моим...

ХІІ. Проповедь на Обретение Святого Креста

По песне “Дивно и крепко Древо Креста Твоего, Христос”

1 (42v) Tamaşalı da xıvatlı ayaçı xaçınñniñ seniñ, K‘risdos!

2 Xaçan ki žoγovurtu Israjelniñ narıkat etiy edilär suvlar üsnä açı, xaysi ki rasd
3 keldilər, Ekibdostan çixıp, Eliç, 15 kluç, yarlıgandı Biy Teñri alarga da körgüzdü
4 Movşeskä ayaçni, xaysi ki saldı anı suvga, da tatlılandı suv³⁵². Movşes heç bunu fikir
5 etmäs edi, neçik tatlılatkay edi ol açı suvlarnı, egär ki Biy Teñri ol ayaçni körgüzmäsä
6 edi.

7 Başlamañında gat‘uyige surp yuxövnün bar edilär suvlar açı, xaysi ki anörenlär
8 k‘ristânların prenaşladovat etiy edilär. Da xaçan ki xaytsar edi eminlik yuxövgä, ki zaživat
9 etkäylär tatlılıxın köknün, tañladı anıñ üsnä Biy Teñri Heñne xaniçanı, xaysi ki ayaçı
10 tirlikniñ yapulğan tapkay edi sk‘ançelik‘ blä Teñridän körgüzgän. Dügül kensindän bu ari
11 matronanıñ edi, evet napomnânı edi obyâvênası bilä Teñrilikniñ, Evzebi kronikada, bu
12 sözlär blä: Heñne, anası K‘ostantianosnuñ, körümü bilä Teñrilikniñ napomnânı edi:
13 Alıışlıdır ayaçı xaçnıñ, xaysi üsnä xutxarıлмаñı dünyânıñ asılğandır, Jerusaıemdä taptı.
14 Bunu ž aytıyırлар vartabedlär surp da Biy Teñrigä yügüniyirlär tapmañı üçün, sarnap surp
15 yuxöv blä: [Tamaşalı da xıvatlı ayaçı xaçınñniñ seniñ, K‘risdos!].

16 Ne yemiş yigıştırma bolurbiz bu ayaçtan? Aytıyıç atına xaçlangannıñ Jisus
17 K‘risdosnuñ Biyimizniñ bizim.

18 1. Ävälgi yemiş, xaysi bu ayaç üsnä köründü, at‘orudur K‘risdosnuñ, xaysi ki üsnä
19 olturup tas beriyir, körgüzüp hesepsiz yarlıyamañın kensiniñ, ki xanin töktü xutxarıлмаñı
20 üçün oyullariniñ kensiniñ, zera K‘risdos oxşaştır (43r) ol xuška, xaysi ki ündäliyir pelikan,
21 neçik añıyır Tawit‘ saymosta 101: [Арм.]³⁵³. Bu pelikannıñ bardır adäti, ki gnâzdosun
22 kensiniñ xoyıyır biyik teräk üsnä da anda çixarıyır oylanlarin. Da ki yılan duşmanıdır anıñ,
23 çixıyır yoyarı teräk üsnä, xaçan ki bolmasa anda pelikan, da ayu bilä öldüriyir oylanlarin
24 da xaçıyır. Da xaçan ki kelsä ol pelikan, tapar oylanlarin ölgän, xalıyır 2 küngä, da xaçan

³⁵² Исх 15 ²³Пришли в Мерру — и не могли пить воды в Мерре, ибо она была горька, почему и наречено тому месту имя: Мерра. ²⁴И возроптал народ на Моисея, говоря: что нам пить? ²⁵Моисей возопил к Господу, и Господь показал ему дерево, и он бросил его в воду, и вода сделалась сладкою. Там Бог дал народу устав и закон и там испытывал его.

³⁵³ Пс 101/102 ⁷Я уподобился пеликану в пустыне; я стал как филин на развалинах; ⁸не сплю и сижу, как одинокая птица на кровле. ⁹Всякий день поносят меня враги мои, и злобствующие на меня клянут мною. ¹⁰Я ем пепел, как хлеб, и питье мое растворяю слезами, ¹¹от гнева Твоего и негодования Твоего, ибо Ты вознес меня и низверг меня.

25 ki körsä, ki tirilmäs alar, sonra burnu blä teşär xəburçasın kensiniñ da tökär xənin ölgän
26 oylanlar üsnä, da tirilirlär.

27 Bu türlü Biy Teñri xəydu gnäzdosun uçmağa teräklär arasına da xəydu anda 2
28 oylanların kensiniñ, budur Atamnı da Ewanı, da şaytan kelip öldürdü alarnı badowirank‘
29 tutmamağ blä, da tözümlü bolup 2 kün, budur 2 zaman, — ävəlgi zaman pnagan orenk‘i
30 Movşesniñ, ekinçi Awedaranniñ orenk‘i, xəysı ki keldi Oylu Teñriniñ da kötürüldü xəç
31 üsnä, — teşti xəburgasın da töktü xənin kensiniñ ölü oylanlar üsnä da tirilätti. Bundan
32 belgilidir ölçövsüz yarlıyamağ Teñriniñ, ki bizim üçün töktü ari xənin kensiniñ xəç üsnä.

33 Vartabedlär aytiyirlar, ki Biy Teñri barčanı ölçöv da hesep bilä etti, budur köknü
34 da yolduzların da özgäni, evet sövükünün kensiniñ adamga xərsi yoxtur ölçövü da hesepi.
35 Ne üçün? Zera xədir edi yalıız söz blä xətxarma adamnı, da dügül xəni tökmäğä. Bizgä
36 orinag beriyir, ki barča nemä keräk ölçöv blä da hesep blä sövmä, evet Teñrini —
37 ölçövsüz.

38 2. Ekinçi yemiş bu ayaç üsnä köriyirmen, xəysı ki olturuptur da övrätiyir bizni
39 hakimlikni, neçik roztropni hakim, kliyir bizni (43v) pžşgel etmə.

40 Bar edi bir padşahnıñ xəzi, xəysı berdi anı bir biygä, budur işxanga, da söz etti anıñ
41 blä, ki xəzi anıñ bu körklülüxtä saxlagaysen, neçik ki saña beriyirmen, da egär ki oparşivit
42 etsän anı, sen ölärsen anıñ yerinä. Da ol aldı xəzin padşahnıñ, ketti veliyatına, da xəcan ki
43 yetiştı veliyatına kensiniñ, ol zaman oparşivit etti padşah xəzi da tas etti körklülüğün
44 kendiniñ, zera bar edi ol veliyatta 5 zrudlosu, xəysı ki buzıy edi barča adamlarnı. Da xəcan
45 ki kördü biy, ol beg xəygurma başladı xəzi üçün padşahnıñ da xərxıy edi töräsindän
46 padşahnıñ. Evet bir adam yaxşı, körüp anı ulu xəyyuda, ögüt berdi anar, ki elt xətunuñnu
47 seniñ bu atlı başçaga; bardır anda bir teräk, xəysindän çıxıyır tahimli olêyêk, da ol olêyêk
48 blä pomazat etkin padşah xəzi, na ol sahatnı sayalır. Da ol, alıp ögütnü, etti, neçik övrätti
49 anı. Ol zaman sayaydı xəzi padşahnıñ, neçik ävəl edi.

50 Padşah — Teñridir, da xəzi anıñ körklü — džanımız bizim, xəysıdır sifati
51 Teñriniñ, da işxan, budur biy, — tenimiz, xəysı ki birländi džanımız blä. Anıñ üçün
52 simarladı anar Teñri, ki zadasız saxlagay džanın, ki yazıx blä oparşivit bolmagay. Evet
53 bizim yer dä, budur tenimiz, beg edi zabun, etti şaytan anı, ki džanımız oparşivit boldu
54 yazıx blä Atamnıñ. Yoxsa ki bardır bizim yerdä 5 zrudlo buzuçi, budur 5 seziklik, xəydan
55 ki kiryir yazıx da buzıyır džanımıznı, da dayı artıx zabun (44r) etiyir. Evet adam xərxıyır
56 Teñridän, ki tabalanmagay (>potempônı bolgay). Ari Džan Teñri, neçik şayavatlı da

57 yaxşı, ögüt beriyir adamga da aytıyır: Bu atlı bağça, xaysi dir surp yuxövümüz, da teräk,
58 xacidir K'risdosnu, da körklü is zrudlo — xani da suvu, ki cixti xaburyasından anıñ.
59 Andan aldılar xuvatın barça sakramentlari surp yuxövnün, zera mgrdut'iun blä
60 pirvorodniy yazixni yuviyirbiz, da xosdovanut'iun blä, ne ki dä yazix etti, abaşxarut'iun
61 blä ariniyirbiz.

62 Neçik aytıyirlar, buzulmaxtan sonra Erusaşemniñ yiyildilar dzhutlar bir şahärgä
63 yuvux Erusaşemgä da yasadilar kensiläriñä žoyovaran, da bar edi övü bir k'risdänniñ
64 yuvux žoyovaranı, xaysi ki ol k'risdänniñ bar edi badgerk'i xacelut'ean K'risdosi, da alyış
65 här zaman etär edi badgerk'i alnina. Da boldu zaman, ki ol adam cixti övündän kensiniñ
66 da bardı özgä yergä turma, da badgerk'i K'risdosnu unuttu ol övdä. Da keldi ol övgä
67 dzhut bir turmaga da bilmäs edi, ki bardır anda badger. Evet keldi anda özgä dzhut aşka
68 añar da kördü badgerk'ni; başladı ştrofovat etmə anı, ki k'risdandır ya k'risdân boldu, da
69 badgerk'inä K'risdosnu ergrbakut'iun etiyirsen. Da ol andiciy edi, ki körmädim da
70 bilmädim. Da xacan ki sezdilär dzhutlar, keldilär da aldılar badgerk'ni da barça
71 çarçarank'ni, da uronganê, xaysi ki etip edilär K'risdoska, ettilär badgerk' blä da sonra
72 teştilär xaburyasın anıñ. Cixti xan dzhomart, da toldurdular tegänä, budur nëckalar içinä,
73 da tamaşalandılar beg, da keltirdilər köp xastalar da trendovatilarni, da odzel ettilär ol xan
74 blä, da barçası sayaydılar. Ayttilär biri birinä, ki bunıñki sk'ançelik'ni keräkmäs
75 tiyilmaga, da bardirlar ebisgoboska ol şahärniñ, xaysi edi ol zaman, Magar. Da barça
76 dzhutlar inandılar K'risdoska. Da ulu žoyovaran ettilär — yuxöv atına P'irgiçin. Bu surp
77 P'irgiç da özgä kiçi žoyovaranı jamenajn srpoç. Da bu xandan yeberdilär barça yergä,
78 Romaga da, da bardır bögüngä deg. Da ulukün etiyirlär här yıl — dön çarçarnc badgerin.

79 (44v) 3. Üçünçi yemiş, xaysi ki bu ayaçtan yiyiyirbiz, — xonarhut'iunnu, xaysi
80 bardır başi üsnä p'soç bsag, budur ternadan tadž, aşaxlatip başın kendiniñ, xaysi ki znaçit
81 etiyir xonarhut'iunun anıñ. Keräk bilmä, ki başimiz bizim bunıñki xiyında edi, keräktir
82 ki çlunoklarda xalmasınlar roškoşunda dünyânıñ, zera şluşni dügül, ki başimiz bizim,
83 budur K'risdos, bolgay xiyında, da biz bolgaybiz roškošta bunıñki çlunoklar oxşamas
84 [oxşamaş] başxa.

85 Evet K'risdos bu xonarhut'iun blä öldürdü şaytannı. Zera aytıyirlar, ki bardır
86 adždaha bir Hntisdanda, xaysi asrı isi naturası bar da susanıyır xanına filniñ. Da bu
87 adždaha bariyir yol üsnä da saxlanıyır, xacan ki keçsärilər fillär, xalir, ki barçası kečkäylär,
88 da xacan ki kelsä ostatni, yügüriyir adždaha da teşär yanin filniñ, zera yimşaxtır, da içär

89 xanin da toyunur. Da sonra fil tulanip tüşiyir adždaya üsnä da öldüriyir adždahanı. Ol
90 türlü, adždaya — şaytan, xaysi ki ayzı blä kötüriyir tamuχnuχ otun da susanıyır xanı blä
91 artarlarniñ. Da xaçan ki köplüχü markarełarniñ, da nahabedłarniñ, da artarlarniñ barıy
92 edilär, ol tınıy edi, çax ki keldi zaman markarełarniñ, K‘risdos, da berdi tökmä xanin
93 kendiniñ, da öldü K‘risdos, tüştü adždaya üsnä da ufattı başın anıñ, buzdu limposnu da
94 azad etti ari atalarımizni. Yımşah yanı körgüziyir adämilikin, xaysi ki xayın sezdi, zera
95 Teñrilik (užovdur >) bektir da beg ayır.

96 Ošta bu 3 yemiş, xaysi ki yıyma bolurbiz bu xaçniñ ayaçından, xaysi bizni övrätti
97 Biyimiz. Sövüniyix že, xardaşlarım benim, tapulğanından surp xaçniñ da fărâhlanıyix
98 surp yuχöv blä, sarnap oylanları blä anıñ: Tamaşalı da xuvatlı ayaçı xaçiñniñ seniñ,
99 K‘risdos! Bolsun saña haybat meñi meñilik. Amën.

ХІІІ. Проповедь о Втором Пришествии Иисуса Христа, или о Страшном Суде

По ночной песне, Вот, грядет Христос, и все святые его с ним

1 (45r) Ošta, kelir K'risdos, da barča surplarī anīn anīn blā, da bolur ol kūn yarīx
2 ulu.

3 Dayī potop alnīna seym ulu da valnī, xaysī soŋra özgä bolmas, xoyulgandır yīrax
4 dügül Erusayemdän padolokta Jovasapnīn. Belgili etkān Enovk' ašīra, xaysī bu kūngā deg
5 dayī tiridir bu tendā ölümlü uçmahta, tanīxliḡ beriyir bunuḡ üçün Juta aḡak'eal bitikindā
6 kensiniḡ, 1 kluḡ, bu iṣ üçün markareḡlik etti, yedinči edi Atamdan Enovk', aytīp: Ošta,
7 keliyir Biy miḡlār surplar bilā kensiniḡ, ki etkāy tadasdan xarši barča nêžbožnīlarga türlü-
8 türlü iṣlārgā nêžbožnostlarīna alarnīn, xaysī nêžbožnê etiy edilār da türlü-türlü beg
9 sözlārniḡ, xaysī ki sözlādilār Biy Tenrigā xarši nêžbožnī yazīxliḡlar³⁵⁴. Učmaḡniḡ da
10 aḡak'eallārniḡ sözlār blā xolīyir bizni yuḡöv anamiz bizim bu jisnagga da aḡiyir her zaman
11 seym ol valnī soḡḡu, xaysī üçün aḡlatkandır köptāndān. Kelirlār barča ölülār da tirilār,
12 skoro tek xorḡulu bīryi čalar avazī blā açīx: Turuḡuz, ölülār, tadasdanga! Nečik ol
13 tadasdan bolsar, aytīyīx atīna Eyāmizniḡ.

14 1. Ošta, beg tez nad spodzivanê barčamizniḡ tamašali da xorḡulu yarīxli beg kūnū
15 Biyimizniḡ kelir, xaysīna da körünür Biy, törāci eḡ biyik, közlārinā barča dūnyāniḡ,
16 tadasdanīna kensiniḡ kelgān. Bunu ž tanīxliḡ beriyir Jovhannes Desilk'tā, 1 kluḡ: (45v)
17 Kelir nečik Biy, nečik padšah, xaysī ki bir kimsāgā poddanīylardan kensiniḡ yügünmādi,
18 ya xolmadī, padšahlīx üçün, Biy biylār üsnā, Padšah padšahlar üsnā, kelir ulu xorḡu
19 bilā³⁵⁵, nečik kendi aytīyir, Ługas 258: xuvat bilā da köp haybat bilā³⁵⁶. Ne zaman kelsā,
20 aytilmadī, ol kūn üçün birisi dā bilmās, 'i Kordzs, 1 kluḡ: Siziḡ dügüldür bilmā zamanni
21 da sahatnī, xaysī ki Ata xoydu xuvatında kendiniḡ³⁵⁷. Kim kelsār? K'risdos, xaysī ki Biy
22 ündiyir yazovu. Naležit etiyir aḡar, ki ol, xaysīdir Errortut'iun da surp Sözüdür, tadel

³⁵⁴ *Иуд 1* ¹⁴О них пророчествовал и Енох, седьмой от Адама, говоря: «се, идёт Господь со тьмами святых Ангелов Своих — ¹⁵сотворить суд над всеми и обличить всех между ними нечестивых во всех делах, которые произвело их нечестие, и во всех жестоких словах, которые произносили на Него нечестивые грешники».

³⁵⁵ *Откр 1* ⁵и от Иисуса Христа, Который есть свидетель верный, первенец из мёртвых и владыка царей земных. Ему, возлюбившему нас и омывшему нас от грехов наших Кровию Своею...⁷Се, грядет с облаками, и узрит Его всякое око и те, которые пронзили Его; и возрыдают пред Ним все племена земные. Ей, аминь.

³⁵⁶ *Луки 21* ²⁷и тогда увидят Сына Человеческого, грядущего на облаке с силою и славою великою.

³⁵⁷ *Деян 1* ⁷Он же сказал им: не ваше дело знать времена или сроки, которые Отец положил в Своей власти...

23 etkäy alarni, çaysi ki yaratti, da uç etkäy alarni, çaysi ki başladı. Adam boldu adam üçün,
24 keräk här adamnıñ hesepin alğay. Sondzonıy edi toyrusuz da potempôni ölümğä, bardır
25 bunun üçün barça çuvatı kensinä çabul etmä da toyruluğa tadel etmä.

26 Anıñ üçün Ata yaryulamas kimsäni, da ne Ari Džan, evet barça yaryusun berdi
27 Oyluna, zera Adam Oyludur, Jovhannes 40³⁵⁸. Bardır negä sövünmä, zera yaryuçimız bar
28 bununki, çaysi bilir lëpânkamizni bizim, çaysında kendi turıy edi, orbes aşë markarë,
29 saymos 102³⁵⁹. Bilir požalovat etmä bu, çaysi neni sınadı. Bardır nedän çorçma, zera köp
30 etti, övrätti, çıdadı bizim üçün. Anıñ üçün öldü, anıñ üçün ölüdän turdu, klädi anı da
31 sımarladı, ki arak'eallär belgili etkäylär, ki oldur yaryuçi tirilärniñ da ölülärniñ. Aytıyır
32 Oksodinos surp: Oltursar yaryuçi da tabalar suçlularni, çaysi edi kendi suçsuz
33 tabalangan.

34 (46r) 2. Biyimiz kelsär. Biyimiz ekiyanlı çiliçni tutsar ayzında, neçik yazıyır
35 Desilk', 1 kluç³⁶⁰. Aytıyır surp Jovhannes. Bu çiliç ötläş znaçit etiyir tadasdan, çaysi
36 soñyu kündä bolsar ol sözgä körä, orbes krlë 2 Orenk', 32 kluç, 41 dun: Egär ki itiläsäm,
37 neçik yaltramaç, çiliçimni menim, tutsar yaryunu çolum menim³⁶¹. Bulay megnel etiyirlär
38 vartabedlär: çiliçi, Tenriniñ yaryusudur, çaysi ki ayzından anıñ ol zaman çıxsar, çaçan ki
39 tañlasa: kim arzanidir, oñ yanına anıñ, da kim soñ yanına bolsar salgan. Oñ yanı kesmäç
40 çiliçi blä, budur toyrularga, çaçan ki aytsar Biyimiz: Keliñiz, alçışlagan Atamdan
41 menim³⁶². Avaz bu — neçik çiliç, alay tenläri požrit etsär, artıç yuž tenlär bolmisarlar,
42 da ne çan, bolurbiz kiydirgän barçamiz anabaganut'ean, budur nêzkazitelnost, çutulup
43 türlü-türlü buzulmaytan. Evet kesmäç nêzboznılarni ursar, kesmäç çorçulu: Ketñiz
44 mendän, çaryışlilar, meñilik otka³⁶³.

45 Xiliç 3 türlü yürütiyir Biyimiz Jisus K'risdos. Belbayi üsnä kensiniñ, saymoska
46 körä 44: çušan çiliç belinä seniñ, zorbas³⁶⁴. Desilk'tä, 1 kluç: Ayzından anıñ çiliç ekiyanlı

³⁵⁸ *Ин 5* ²²Ибо Отец и не судит никого, но весь суд отдал Сыну...

³⁵⁹ *Пс 102/103* ¹⁴Ибо Он знает состав наш, помнит, что мы — персть.

³⁶⁰ *Откр 1* ¹⁶Он держал в деснице Своей семь звезд, и из уст Его выходил острый с обеих сторон меч; и лицо Его, как солнце, сияющее в силе своей.

³⁶¹ *Втор 32* ⁴¹Когда изострю сверкающий меч Мой, и рука Моя примет суд, то отмщу врагам Моим и ненавидящим Меня воздам...

³⁶² *Мф 25* ³⁴Тогда скажет Царь тем, которые по правую сторону Его: «приидите, благословенные Отца Моего, наследуйте Царство, уготованное вам от создания мира...

³⁶³ *Мф 25* ⁴¹Тогда скажет и тем, которые по левую сторону: «идите от Меня, проклятые, в огонь вечный, уготованный диаволу и ангелам его...

³⁶⁴ *Пс 44/45* ⁴Препояшь Себя по бедру мечом Твоим, Сильный, славою Твоею и красотою Твоею...

47 çixiyir³⁶⁵. Da xolunda, yaziyir, saymos 7: yoxxsa egär xaytmasanjiz anar, xiličin kendiniñ
48 itiläptir da yayi kendiniñ xurulgan³⁶⁶.

49 Üč türlü bu xiliči yürütmäxi bar. (46v) Äväl xušanir xilič blä xuvatli, budur zorbas,
50 ki xorxutkay. Sonra ayzinñ xiličin zazivat etiyir, xacan ki grozit etiyir. Učta, xacan ki ne
51 bulay, da ne alay boluşıyir. Aliyir xilični xoluna, ki anñ blä urgay, tövgäy, öldürgäy,
52 aytıp, Eliç, 15 kluç: Čixariyim xiličimni benim, uriyim alarni xolum blä benim³⁶⁷. Dayi
53 bu xilič poxxva içindadır. Evet yiltrasar kensi zamanında yazixlilar üsnä.

54 3. Kim blä Biyimiz kelsär tadasdanga? Barča surplar blä. Araq‘eal aytıyır, Juta:
55 miñlär surplar blä kensiniñ³⁶⁸. Alay že Esaji aytıyır, 3 kluç: Biy tadasdanga kelsär
56 sinatorları blä žoyovurtunñ kendiniñ da ksônžentalar blä³⁶⁹. Taniel dä aytıyır, 7 kluç:
57 Köriy edim olturyuču, da olturdu üsnä xart köp künlärdä; xuluç etiy edilär anar miñ miñlär
58 blä da tümän tümänlär blä alnina anñ; da bitiklär açkan³⁷⁰. Frištälär anñ blä kelsärlär.
59 Sözlari dir Biyimizniñ, Madt‘eos awedaraniç ötläş, 273: Da xacan ki kelsä Oylu adamniñ
60 haybatı bilä kendiniñ da barča frištälär birgäsinä, ol zaman oltursar haybatlı olturyuçunda
61 kendiniñ³⁷¹. Körärlär Oylun adamniñ kelgän bulutta köknüñ xuvat blä ulu, budur
62 voyskosu bilä ari frištälärniñ³⁷².

63 Ulu seym, xaysi üsnä yüz povât dügül, yüz padşahlıx dügül, evet çaxırsarlar ya
64 ündäsärlär köknü da yerni. Saymos (47r) 49: Ündäsär köknü yoyartın da yerni yaryulama
65 žoyovurtun kendiniñ, yiyiştirma kendinä arilärin kendiniñ³⁷³.

66 Körklü sözlärdirlär Zak‘aria markareniñ: Kelsär Biy Teñrim benim da barča
67 surplar anñ blä³⁷⁴. Ačxiçtir sözü ävälgı, ki aytım: Kelsär Biy frištälär blä da Antioxnu

³⁶⁵ Откр 1¹⁶...и из уст Его выходил острый с обеих сторон меч...

³⁶⁶ Пс 7¹²Бог — судия праведный, и Бог, всякий день строго взыскивающий, ¹³если кто не обращается. Он изошряет Свой меч, напрягает лук Свой и направляет его, ¹⁴приготавливает для него сосуды смерти, стрелы Свои делает палящими.

³⁶⁷ Исх 15⁹Враг сказал: погонюсь, настигну, разделю добычу; насытится ими душа моя, обнажу меч мой, истребит их рука моя.

³⁶⁸ Иуд 1¹⁴... со тьмами святых Ангелов Своих...

³⁶⁹ Ис 3¹⁴Господь вступает в суд со старейшинами народа Своего и с князьями его...

³⁷⁰ Дан 7⁹Видел я, наконец, что поставлены были престолы, и воссел Ветхий днями...¹⁰Огненная река выходила и проходила пред Ним; тысячи тысяч служили Ему, и тьмы тем предстояли пред Ним; судьи сели, и раскрылись книги.

³⁷¹ Мф 25³¹Когда же придёт Сын Человеческий во славе Своей и все святые Ангелы с Ним, тогда сядет на престоле славы Своей...

³⁷² Лк 21²⁷и тогда увидят Сына Человеческого, грядущего на облаке с силою и славою великою.

³⁷³ Пс 49/50⁴Он призывает свыше небо и землю, судить народ Свой...

³⁷⁴ Зах 14⁵...и придёт Господь Бог мой и все святые с Ним.

68 gromit etsär da gürk'čilarni da, ne etti Magapaječilarni³⁷⁵. Özgäläri aytıyirlar: Kelsär ari
69 frištälär da arak'eallär blä tügälläp markarelikni, kelir, neçik yuxöv sarniyir, yaryuga da
70 anij blä arilər, orbes krlə 2 Qrenk', 33 kluç: Qrenk' beriy edi tayi üsnä Sinänniñ da anij
71 bilä miñlär blä surplar edilär³⁷⁶.

72 Čixarlar barça surp frišdälär da adamlar köktän da ol padoloknu Jovsap'at'nij
73 yaparlar, yaziyir bunuj üçün Jovel markare, 3 kluç: Oyansinlar da kelsinlar barça džanlar
74 padolokka Jovsap'at'nij, zera anda oltursarmen, ki yaryu etkäymen barça džinslarni čöp-
75 čövräniñ³⁷⁷. Da dayi yaziyir: Yiyiyim barça džinslarni da keltirirmen alarni dolinaga
76 Josap'at'nij da yaryularmen alarni anda³⁷⁸.

77 Kim že saysar bu dvoranlarin Biyimizniñ, çaysi alay köp, iz alarni panag, budur
78 voyskolarni, Yazovu Ari ündiyir sayilmagan? Tribunali üsnä oltururlar ari adamlar,
79 frištälär, yaryusuna işlari yox, bularniñ povinostlaridir bu, ki yiygaylar bir yergä ölülarni
80 biryi blä tadasdanga da ündämä añar barça dünyadan, ayırma yaxşılarni yamanlardan ol
81 yerdä tadasdanniñ. Sentenciyan soñra, çaysi ayzi (47v) blä kendiniñ eñ ulu yaryuçi
82 aytsar, eki yandan barirlar kensi yerinä. Tañlanganlarin Teñriniñ frištälär kökkä eltärlär,
83 ki anda Biy Teñrini yaxtagaylar meñilik. Da yazixlilarni yaman frištälär eltsärlär meñilik
84 tas bolmayka sönövsüz otka.

85 4. Ne üçün kelsär? Anij üçün, ki etkän işlarni barça dünyânij dünyâga mayan
86 etkäy, işlarni, ne kibik tä esä, yaxşı ya yaman. Bir dügül anda tamaşalanir, çaçan ki
87 divtärni čixarsalar, çaysi dügül kendi, evet barça dünyâ körsär yaman işlarin anij. Körsär
88 Teñri, çaysi köptän anı kördü. Körsärlär frištälär barçası, navet adamlar ol yazixlarni,
89 çaysi ki sen bulay ettiñ yapux, ki bir adam körmägäy edi. Ne xorçu bolsar ol zaman
90 öçäškän Teñrini körmä, çaysi ki çolmayi barça dünyâ ogarnut etmä bolmisar.

91 Xorçiyix här zaman ol künnü, çaysi ki hali bir kimsä poztrežit etmä bolmasbiz.
92 Uvažat etiyix kendimizgä, ne kibik xorçu bolsa ol kündä, çaçan ki Biyimiz köktän
93 tadasdanga kelsär, ne kibik xorçu bolsar Teñrini körmä ol zaman, çaçan ki, tek kelsä,

³⁷⁵ 2 Макк 2 ⁸И тогда Господь покажет его, и явится слава Господня и облако, как явилось при Моисее, как и Соломон просил, чтобы особенно свяtilось место.

³⁷⁶ Втор 33 ²Он сказал: Господь пришёл от Синая, открылся им от Сеира, воссиял от горы Фарана и шёл со тьмами святых; одесную Его огонь закона.

³⁷⁷ Иоил 3 ¹²Пусть воспрянут народы и низойдут в долину Иосафата; ибо там Я воссяду, чтобы судить все народы отовсюду.

³⁷⁸ Иоил 3 ²Я соберу все народы, и приведу их в долину Иосафата, и там произведу над ними суд за народ Мой и за наследие Моё, Израиля, который они рассеяли между народами, и землю Мою разделили.

94 barça živôllarni tebrätsär, kök da yer blä silksär, xuvatin köknüj teprätsär. Ol zaman,
 95 skoro işitsälär biryiları frıştälärniñ barça džinslar, xaysi kolvêk kök tibinä edilär, barça
 96 adamlar, alay erlär, neçik xatunlar, neçik ki kimsä toydu, yaxşı da yaman, arilər da
 97 yazıxlılar, xaysilarni kazanlar yedilär, xaysi ot blä yandirdilar, suvda boydurdular, barçası
 98 bir oğurdan bir sayat içindä, bir köz yumgünça tursarlar, kendi vlasni tenlärindä, bu terindä
 99 [=tenindä], xaysi bunda yuriy edilär, (48r) da tursarlar gadareal yıllarda, neçik K'risdos
 100 ölüdän turdu, alar barçası Teğriniñ tadasdanı alnına kelsärlär da zaruvnê anı körsärlär
 101 tanlagan da tabalagan vlasni közläri blä.

102 Kendi Teğriniñdir sözläri: Ol zaman körsär Oylun adamniñ kelgän bulutta xuvati
 103 bilä da köp haybatı bilä³⁷⁹. Miñlär blä frıştälär tursarlar çövräsinä anıñ, anıñ alnına barça
 104 džinslar bir yergä kirsärlär, xaysi ki ol odlonçit etsär kensindän, neçik pastır odlonçat
 105 etiyir xoyunlarni eçkilärdän, da xoysar toyrularni oñ yanına da nêzbožnılarni soñ yanına
 106 kensiniñ.

107 5. Neçik yaryu etsär? Aytsar alarga, xaysilari ki oñ yanında tursalar, Madt'eos 273:
 108 Keliñiz, alıñışlagan Atamdan benim, meğariñiz sizgä hadirlängän xanlıxni dünyânıñ
 109 başlanganıdan burun: zera aç edim, da berdiñiz maña yemä; susadım, da içirdiñiz maña;
 110 xarip edim, da abradıñiz meni; yalañaç edim, da kiydirdiñiz meni; xasta edim, da baxtiñiz
 111 meni; zindanda idim, da keldiñiz xatıma³⁸⁰.

112 Ol zaman barçasına körgüzsär nşanlarni da teşikläрни xadaylardan kendi tenindä,
 113 xaysi bizim yazıxlarımız üçün dür yaralagan. Da alay, yazıxlılarga aylanıp, aytsar: Men
 114 seni toprağtan ettim, elttim seni uçmağka benim, xaysin üsnä işlämädiñ. Yoxsa sen
 115 benim blä dä da badowirank'im blä benim pogardit ettiñ, dayi artıx klädiñ zrayca
 116 artından barma, ne ki benim artımdan. Anıñ üçün potempônisen şlušnê (48v) da
 117 osondzonıy tamuğka. Yarlıyandım soñra seniñ üsnä, kelip yer üsnä, tenni aldım Atamniñ
 118 xanından; turıy edim yazıxlılar içindä; rısvaylıx, tövmäx çıdadım seniñ üçün, ki seni
 119 çıxartkaymen; şaplalar, tükürmäx yöpsündüm, ki saña xaytgaymen tatlilixni; sirkä ayu blä
 120 içtim; seniñ üçün terna blä tadžlangan edim; xaçka xadagan, vločnâ blä teşkän, seniñ üçün
 121 öldüm; kömüldüm, tamuğka endim, ki seni uçmağka eltkäyмен. Bardım tamuğka da, ki

³⁷⁹ Лк 21 ²⁷и тогда увидят Сына Человеческого, грядущего на облаке с силою и славою великою.

³⁸⁰ Мф 25 ³⁴Тогда скажет Царь тем, которые по правую сторону Его: приидите, благословенные Отца Моего, наследуйте Царство, уготованное вам от создания мира: ³⁵ибо алкал Я, и вы дали Мне есть; жаждал, и вы напоили Меня; был странником, и вы приняли Меня; ³⁶был наг, и вы одели Меня; был болен, и вы посетили Меня; в темнице был, и вы пришли ко Мне.

122 sen xanlıx etkäysen köktä. Tanıgın, yamanlıxı adamnıñ, ne çıdadım seniñ üçün. Ošta, kök
 123 yaralar seniñ üçün, ošta, teşiklär xadaylardan, xaysi üsnä asılğan edim xaç üsnä.
 124 Yöpsündüm ayrıxlarıñnı seniñ, ki seni oñaltkaymen. Yöpsündüm ögütnü, ki seni bavit
 125 etkäymen haybatnı. Yöpsündüm ölümnü, ki tirlikiñ bolgay seniñ ölümsüz. Kömgän yatıy
 126 edim kerezmanda, ki sen xanlıx etkäysen köktä. Bersärmen çasumnu duşmanlarıma
 127 menim, — aytiyir Biyimiz. —Ne beriyim sizgä, neni, arzanisiz? Ne ki klädiñiz, anı
 128 tuttuñuz. Pogardit ettiñiz yarıx blä — boluñuz že xaramyuluhta; sövdüñüz ölümnü —
 129 çiriñiz že; birlädiñiz şaytan blä — barıñiz že anıñ blä meñilik otka. Ne saniyirsiz, ne
 130 kibik žal anda bolsar? Ne kibik yıylamaç, ne kibik müşxüllüx, ne kibik tarlıx, xaçan ki
 131 bunıñki degret çixsa nêzbožnılar üsnä! Ayrı bolsar yamanlarga yoldaşlıxtan barma
 132 arılärniñ. Ol zaman nêzbožnı oddanıy bolurlar xollarına şaytanlarını, tenläri dä vlasnı
 133 kensiläriniñ barsarlar meñilik xıyınga, xaysın da çıdasarlar bez konca, yıylamaçta,
 134 inçxamaçta, yıraç oyçiznadın, uçmaçtan [uçmaçtın] bolsarlar, yarıxnı heç körmäslär,
 135 oxlodanı biri dä, miñlär blä da tümänlär (49r) blä yıllar keçärlär, da xıyınlar heç, da ne
 136 alar tamuxtan. Džalatlar tamuñnuñ heç alar üsnä yorulmaslar [yururmaslar], da ol
 137 džalatlar kimsäni öldürmäslär. Ot anda yandıriyir, da heç külgä aylandırmaz teni, xaysın
 138 yandıriyir, xıyınlar yäñiläniyir här zaman. Neçik kim yazıx etiy edi, alay anı ögütläsärlär.
 139 Bir zındanga barsarlar barçası, xaysi bir yazıhta bolıy edilär, negä deg tiri edilär.
 140 İştımässen anda heç nemä — tek yıylamaç, sökmäç da gırçıldatmaçı tişläriñ³⁸¹.

141 Toyru adamlar barsarlar meñilik tirlikinä bu tendä zapevnê, xaysında tirildilər,
 142 birlänirlär friştälär blä haybatta meñilik, ölmäslär, yuž artıx buzulmaçlıx tenläriñdä
 143 kensiläriniñ körmäslär. Här zaman bolsarlar fărâh tatlılıx blä K‘risdosnuñ yedirgän. Neçik
 144 günäş, yarıxlanıyirlar haybatında yarıxnıñ, xaysi Teñri hadirlädi sövüklülärinä kendiniñ.
 145 Da alay bolsar alarga, xaysi bunda edi posluşnı, alarga dayı ulu tölöv alıyirlar. Kim bu
 146 dünyâda Teñrini dayı artıx söviy edi, anı dayı şayavatlı xarşı kensinä tapsar. Bu barça üsnä
 147 pamêtat etkäylär edi alar, xaysi ki şisiyirlär da ştafiritsa bolıyirlar. Heç bulay axılsız
 148 bolmaslar edilär, ki bergäylar ne zaman bu yıllarga aldanmaga.

149 Xardaşlarım menim, barça tirlikiñiz siziñ umsadağir kelgän tirlikni, barça
 150 (umsamiz >) pragnênemiz bizim bolsun tirliki meñilik. K‘risdoska küstüniyix, ol kendi
 151 eñ körklüdür, xaysi bizni körksüzlärni sövdü, ki körklülätkäy soñra.

³⁸¹ Мф 8 12а сыны царства извержены будут во тьму внешнюю: там будет плач и скрежет зубов.

152 6. Da bolsar ol (zaman >) kün yariḫ ulu. Yaryusu künü aṇiyir yuxöv bu sözlär blä,
 153 ḫaysi ki bolgay här zaman közlärimiz alnina. Küč bolmas edi bizgä ḫiydžmdank', ya
 154 skruḫa, üçün, (49v) küč dügöl bolmas edi Teṇrini bizgä yüräkländirmämä. Nečik anda
 155 ḫorḫu bolsar, ḫačan ki Töräči kelsä da barča işlärimizni bizim yaryulasar. Xorḫiyirlar
 156 kendi surplar ol kündän. Nečik Taniel markare aytüyir, 7 kluḫ: Köriy edim körümdä
 157 kečäniḫ da ošta bulut içindä köknüḫ, nečik bi Oylu Adamniḫ keliyir. Da dayi ašaḫ: ḫuvati
 158 anih — ḫuvati meṇilik, da buyruḫu anih — buyruḫu meṇilik, ḫaysi ki kečmäš, da
 159 padšaḫliḫi anih heč buzulmastir³⁸². Köriyirmen da ošta at'orlar ḫoyulgandir da olturdu
 160 ḫart künlärimdä kensiniḫ. At'oru anih yalın blä otnuḫ da anih čövräsinä ot yandirgan, miṇ
 161 miṇlär blä ḫuluḫ etiy edilär aṇar da 10 kerät 10 miṇ turiy edilär aṇar; yaryuga olturdu da
 162 bitikläär açildi³⁸³. Köriyirmen mayestatın Biyimizniḫ, budur yaryučiniḫ. Bardir nëkturiy
 163 işläri bu körümdä, ḫaysi ki naležit etiyirlär Ata Teṇrigä, bardir — ki Oyluna, bar bu da,
 164 ḫaysi eksinä dä.

165 Xačan ki aṇiyir körümü Napok'otonosornuḫ, Taniel 2 kluḫ, ündiy edi Eyämizni
 166 taš³⁸⁴, da hali ündiyir anı Oylu adamniḫ. Nečik anda taš barča padšaḫliḫni dünyânih ufatti,
 167 ḫaysi edilär ötläš ufatmaḫ belgili, alay že bunda barča padšaḫliḫ ufatiyir biylikindä, ḫaysi
 168 hayvanlarnih figurasin üstlärinä yürütiyirlär, ündiyir Biyimiz K'risdosnu, Oylun
 169 adamniḫ, zera dügöl yalyiz Teṇridir könü, evet könü adamdir da. Eki naturasi bar
 170 kensindä bir osobada baylagan. Klädi buṇar markare ten almaḫi Oylunuḫ Teṇriniḫ belgili
 171 etmä, ḫaysi üçün aytüyir, ki adamniḫ osobasinda olturdu tribunalda. Bunu ž k'arozel etiy
 172 edilär frištälär dä ayınmaḫta kökkä Biyimizniḫ, orbes krlę Kordzk', 1 kluḫ: (50r) Negä
 173 turiyirsiz baḫip kökkä? Bu Jisus, ḫaysi alingandir sizdän kökkä. Alay kelsär, nečik anı
 174 kördünüz kirgäni kökkä³⁸⁵.

³⁸² Дан 7 ¹³Видел я в ночных видениях, вот, с облаками небесными шёл как бы Сын человеческий, дошёл до Ветхого днями и подведен был к Нему. ¹⁴И Ему дана власть, слава и царство, чтобы все народы, племена и языки служили Ему; владычество Его — владычество вечное, которое не прейдет, и царство Его не разрушится.

³⁸³ Дан 7 ¹⁰Огненная река выходила и проходила пред Ним; тысячи тысяч служили Ему, и тьмы тем предстояли пред Ним; судьи сели, и раскрылись книги.

³⁸⁴ Дан 2 ³²У этого истукана голова была из чистого золота, грудь его и руки его — из серебра, чрево его и бедра его медные...³⁴Ты видел его, доколе камень не оторвался от горы без содействия рук, ударил в истукана, в железные и глиняные ноги его, и разбил их. ³⁵Тогда все вместе раздробилось: железо, глина, медь, серебро и золото сделались как прах на летних гумнах, и ветер унёс их, и следа не осталось от них; а камень, разбивший истукана, сделался великою горою и наполнил всю землю.

³⁸⁵ Деян 1 ¹¹и сказали: мужи Галилейские! что вы стоите и смотрите на небо? Сей Иисус, вознесшийся от вас на небо, придёт таким же образом, как вы видели Его восходящим на небо.

175 Jovhannes Desilk‘tä aytüyir, 1: Ošta, keliyir bulutlarda, da körsärlär anı barça
 176 közlär, da ki teštilär³⁸⁶. Taniël skoro kördü bu künü, xorxtu beg, zera alay xoyüyir, aytip:
 177 Seskändi džanim benim, men, Taniël, xorxutkanmen bu işlär blä, da körmäxi başimni
 178 benim tamašalattı meni³⁸⁷. Nečik bī klädi aytma, xaçan ki kördüm čudovni bu körümdä
 179 nêzbožnostu ančixristni da xorxulu yaryusu soŋyugi künnü, džanim čixti, xorxtum,
 180 talčix üstümä tüštü. Egär ki Taniël, er spravêdlivī, körüp közläri blä aχilni ostatni künnü,
 181 alay beg trvožitsa boldu, ne bolsar yazixlilar blä, xaçan ki tursalar alnina anı?

182 Hali zamanımız bar abašxarut‘iunga. Ol zaman toyruluxtur, xaçan ki Biy kelsär
 183 tadasdanga. Anı ŋ üçün Jovhannes, 1, xaçan ki aytı: Ošta, kelsär bulutta köknü da
 184 körsälär anı barça köz, — dayi prikladat etiyir: Sürär bu xilič³⁸⁸ yamanlarni yaxšilardan
 185 da xuvatlansar alar üsnä, xaysi yazixlarında kensilärini yatüyirlar. Ne xadar yıraχka tüssä,
 186 ol xadar dayi yaman. Napriklad, nečik taran, xaysi ki yemirmä duvarlarni zazivat etiyirlar:
 187 ne xadar dayi yıraχlatırsen, ol xadar dayi artix beg duvarga urüyir, alay pomstası Teŋrini,
 188 xaysi köp zaman yıraχlatüyir ögütü yazixlar üçün, tadasdan künüdə yeberir da yayar
 189 ramênâlarin kendini da yaralar ulu zadavat etsär. Angin, ne Biy aytı erktä Movşesni,
 190 2 Orenk‘, 32 klux: (50v) Itiläsäm nečik yiltrimni ramênâmnı benim, da tutsar xolum
 191 benim yaryunu, tölärmen öčümni dušmanlarima benim³⁸⁹. Maχtanüyir, xaysi egzekuciya
 192 etsär seym künüdə yaryusun. Ol zaman toyrulux, xaysi saχlanıy edi, nečik itili xilič
 193 poχvalar içindä, sekirsär tay üsnä da här birisin nêzbožniŋ boynunux üsnä yiltrasar,
 194 nečik yiltrim, da čixarsar barça ögütläri, xaysi bügüngä deg zdadsa boldular tixkan.

195 Tadasdan ulu bolsar ol zaman, barčamiz anda bolsarbiz, barčamiz tursarbiz
 196 tribunalı alnina K‘risdosnu. Aytsa kimsä: alay köp adamlar içindä xorxkan bolur
 197 saχlanma. Ne tursar ulu uyatı blä kensini ol mayestatı alnina xorxulu? İšit, ne aytüyir
 198 yaryuçi, Ovel, 3 klux: Yiysarmen barça džinsni dolinaga Jovsap‘at‘ni³⁹⁰; da Biyimiz
 199 Madt‘eos awedaranič ötläš, 273: Xaçan ki oltursar Oylu adamni olturyuçunda haybatini

³⁸⁶ Откр 1⁷ Се, грядет с облаками, и узрит Его всякое око и те, которые пронзили Его; и возрыдают пред Ним все племена земные. Ей, аминь.

³⁸⁷ Дан 7¹⁵ Вострепетал дух мой во мне, Данииле, в теле моем, и видения головы моей смутили меня.

³⁸⁸ Откр 19¹⁵ Из уст же Его исходит острый меч, чтобы им поражать народы. Он пасет их жезлом железным; Он топчет точило вина ярости и гнева Бога Вседержителя.

³⁸⁹ Втор 32⁴¹ Когда изострю сверкающий меч Мой, и рука Моя примет суд, то отмщу врагам Моим и ненавидящим Меня воздам; ⁴² упою стрелы Мои кровью, и меч Мой насытится плотью, кровью убитых и пленных, головами начальников врага.

³⁹⁰ Иоил 3² Я соберу все народы, и приведу их в долину Иосафата...

200 kendiniñ, yïyïlsarlar alnïna anïñ barça džïnslar³⁹¹. Vïmuvitsa bolur bolma kimsä xastalıx
201 blä, ya uyat blä, ya xaçar? Xaçmassen, saxlanmassen, vïmuvitsa bolmassen — barçası
202 naznaçonïy kündä tursarbiz, mânoviçê alar, xaysı dïrlar ayırlatkan yazıxlar blä. Egär ki
203 kimsäniñ ramênâsı üsnä ayırlıxı bolmasa, beg tez saxlanır közlärindän mislivêçniñ; da
204 xaçan ki almaların üsnä alsa, heç bolmısar. Alay že adam, xaysına pokuta türlü-türlü
205 ayırlıx arxasından alıngandır, baduhasından Teñriniñ saxlanır. Evet xaysı pokutovat
206 etmädi, saxlanmas.

207 Sofonia markarê pilnê bu yaryunu yazıyır, 1 klux: Izdäniz (51r) Erusañemni džrax
208 blä, da öç alıyım adamlardan, xaysı ki heçkä tuttular storozların kensiläriniñ³⁹². Kördü
209 bunu Bernardos da aytı: Egär ki Erusañemdä bunıñki inkvizicia, ne ž bolsar Papelonda?
210 Egär ki tirliki toyrulularnıñ bulay izdiy edilär, da yazıxlılarnıñ neçik bolsar? Töräsiz
211 adamlar žalovanı bolsarlar dügül anıñkilärdän, neçik kendilärdirlär. Yoısa toyrulardan
212 da, xaysı ki yırtıy edilär nêmiłoşêrne, ol sözgä körä, Imasdnut‘iun, 5 klux: Ol zaman
213 tursarlar toyrular ulu prespêçnostunda xarşı alarga, xaysı ki xïsturiçïlarına kendiniñ³⁹³.
214 Dügül yalyız adamlar alar üsnä çaısarlar, evet özgä yaratkanlar voyovat etsärlär xarşı
215 şaşkanlarga Biyimiz blä çöp-çövrä yerniñ.

216 Xayda kolvêk salsañ közläriñ blä tadasdan künündä, yazıxlı, özgä nemä
217 körmässen — tek xorxu, müşxüllüx, poşmanlıxıñ seniñ. Oñ yanıñda seniñ turarlar
218 yazıxlılar yanıñda, soñ yanıñda — şaytanlar, tibiñdä — xorxulu tamuıx, üstünä — Töräçi
219 yüräklängän, alnıña — dünyâ yanıyır, içiñdä — xıdžmdank‘ doçirayoncı. Toıru anda
220 lêdvê utar, da sen, nêzbožni, ne etsärsen? Saxlanma bolmassen. Körünmä nêznosna. Klädi
221 xaçma Teñriniñ alnına Atam, xaysı yüräklätti anı bir xapmaıx blä [xazmaıma] almanı, da
222 alar ne etsärlär, xaysı Teñriniñ barça badowirank‘ın tutmadılar? Barırlar biriläri soñ
223 yanına Töräçiniñ, da toyrular — oñ yanına, neçik dostlar da sövüklülär Biyimizniñ, zera
224 oñ xolu nşanıdır sövüknüñ. Anıñ üçün Jagop, Peniamin, xaysı ki söviy edi, oılu oñ yannıñ

³⁹¹ *Мф 25* ³¹Когда же придёт Сын Человеческий во славе Своей и все святые Ангелы с Ним, тогда сядет на престоле славы Своей, ³²и соберутся пред Ним все народы; и отделит одних от других, как пастырь отделяет овец от козлов; ³³и поставит овец по правую Свою сторону, а козлов — по левую.

³⁹² *Соф 1* ¹²И будет в то время: Я со светильником осмотрю Иерусалим и накажу тех, которые сидят на дрожжах своих и говорят в сердце своём: не делает Господь ни добра, ни зла.

³⁹³ *Прем 5* ¹Тогда праведник с великим дерзновением станет пред лицом тех, которые оскорбляли его и презирали подвиги его...

225 ündiy edi, orbes krlə Dznntoç, 35 kluç, (51v) budur sövüklü, çaysi ki xərtlixiñda anıñ
226 Rax'el toyrurdu³⁹⁴.

227 7. Yariç ulu. Bu yariçlatır barça işlärni. Sorsalar yaxşı işlər üçün, yamanlar, neçik
228 anı dovedit etməsälär, tas bolurlar meñilik, da çaysıları ki snoplarnı keltirsälär yaxşı
229 işlärni, alsarlar tölov meñilik. Müşkül yüräklärni övündüriyir Biy Teñri. Xaçan ki bu
230 işlər (bolsarlar >) başlansarlar, Ługas, 258, körünüz da biyiklätiñiz başlarıñiz siziñ:
231 yuvuxtur xutxarımañiñiz siziñ³⁹⁵. Toyrı adamlar bu dünyâda, neçik zındandadırlar, zera
232 kim ki çixariyirlar, dügül mi yasirni? Saymos 125 Xaytar, Biy, yasirlixiñizni bizim, neçik
233 çaylarnı yarım künnüñ³⁹⁶. Neçik bı aytkay barçanı tutuči Biy: Etkin bunu, ki bu
234 nêvolniklär zçodroblivostuñ artından seniñ alay tüşkäylär oyçiznasına kensiläriniñ, neçik
235 tüşiyirlär yaymurlar özgä rikalardan tolgan ävâlbayarda.

236 Biyim benim Jisus K'risdos, zapravdi uludur sövükün seniñ da pobosnostuñ,
237 çaysi ki körgüziyirsən dostlarıña seniñ. Añdın ostrı yaryularıñ seniñ, evet ündätmädiñ
238 yarlıyamañiñ seniñ. Aytiyir Ampagum: Xaçan ki öçäşläsän, ağan yarlıyamañiñ üsnä
239 seniñ³⁹⁷. Tadowor, budur yaryuçi, çaçan ki fikir etsä suçlularni ögütlämä, vêžaga saldırır,
240 ki postrežiťsa bolmagay, sust bolıyır, da rast kelip anı nêostrožniy, baylıyır, tutıyır,
241 zındanga salıyır. Ol, çaysi mañtanıyır, prestriyat etiyir; kim prestriyat etiyir, hadirliyir
242 ayaçlarıña seniñ çaçmaç.

243 (52r) Mañtanıyır bizim üsnä Eyämiz meñilik çiyin blä. Ne üçün bu, ki kelgän
244 öçäşmäxlixtän çaçkaybiz? Neçik aytiyir Ezegiël, 33 kluç: Klämäm ölümni yazıxlınıñ,
245 evet çaytmañiñ anıñ yaman yoldan da tirilmäç³⁹⁸.

246 Neçik avaz yanına cıtara biyänçlidir, cıtara yanına avaz, alay toyruluç miloşerdže
247 blä birlängändir, miloşerdže toyruluç blä. Bunda avaz xorçulu, ol cıtara beg biyänçli.

248 İşitiyix imasdun Sojomonnu, Jağagaç, 21 kluç: Kim barsa toyruluç artından da
249 etsä yarlıyamaç, budur miloşerdže tapsar tirlik³⁹⁹. Biz dä bulay etiyix, ki meñilik tirlikkä

³⁹⁴ Быт 35 ¹⁸И когда выходила из неё душа, ибо она умирала, то нарекла ему имя: Бенони [сын моей скорби, несчастья]. Но отец его назвал его Вениамином [сын правой руки счастья].

³⁹⁵ Лк 21 ²⁸Когда же начнет это сбываться, тогда восклонитесь и поднимите головы ваши, потому что приближается избавление ваше.

³⁹⁶ Пс 125/126 ⁴Возврати, Господи, пленников наших, как потоки на полдень.

³⁹⁷ Авв 3 ²Господи! услышал я слух Твой и убоился. Господи! соверши дело Твое среди лет, среди лет яви его; во гневе вспомни о милости.

³⁹⁸ Иез 33 ¹¹Скажи им: живу Я, говорит Господь Бог: не хочу смерти грешника, но чтобы грешник обратился от пути своего и жив был. Обратитесь, обратитесь от злых путей ваших; для чего умирать вам, дом Израилев?

³⁹⁹ Прит 21 ²¹Соблюдающий правду и милость найдет жизнь, правду и славу.

- 250   yetkăybız ötlăš Biyimiz bizim Jisus K'risdosnu, çaysi ki tiriliyir da çanlıç etiyir birliktä
- 251   Ari Džan Teçri meçi meçilik. Amən.

XIV. Проповедь о врагах

По Евангелию от Матфея, 40

1 (52v) Madt‘əos awe., 40: [Арм.]⁴⁰⁰.

2 Bilip anamiz bizim surp yuxöv gat‘uyige, neçik körksüz prīvatar bar yüräkimiz
3 üsnä bizim körälmäxliχ da paχillik, neçik buzıyır požitokun surp oručnu, anıñ üçün Esaji
4 markare, 58, bu sözlär blä gromit etiyir anıñki džuhutlarni, aytıp: Ošta, xarşı da talašta
5 här kez oruč etiyirsiz da nêzboznê yumruχ blä töviyirsiz; da barça borçularıñizni sizin
6 izdiyirsiz; keräk bununķi oručnu kelmä da çaχırma maņa, da maņa işitmässiz, ya xulaχ
7 xoymassiz⁴⁰¹. Evet negä hali zamanımız bar, ki kötürgäybiz aruv xollarımızni
8 öçäslämäxliχtän da talaştan başça. Yoχsa ne oruč, da ne alyış Biy Teñridä xabul dügül,
9 egär ki sövükü blä Teñriniñ ozdobitsa bolmasaχ. Anıñ üçün konêcnê keräk usaditsa
10 bolgaybiz bunun üsnä, ki sürgäybiz bu xarıışlı öktämlikni yüräklärimizdän bizim, da
11 sövgäybiz duşmanlarımızni da bizim, da yaxşı etkäybiz alarga, xaysi bizni körälmäslär.
12 Aytıyıχ že bunun üçün atına Eyämizniñ.

13 1. Köptän imasdun Egleziasdeş bu öçäşkänlärni, budur yüräklilärni,
14 napominat etiyir, aytıp, Egleziasdeş, 28 kluχ: Kim ki kläsä öç alma, Eyämizdän tapsar
15 öçäşmäxliχni da yazıχı anıñ⁴⁰². Uçta, bulay uzaχlıyır imasdun, Sirak‘ 28: Añgin ölümünñü
16 senin da tiyil duşmanlıχ etmä⁴⁰³. Ne kibik bolsa dayı ulu (deliliχ>) aχılsızlıχ, neçik bolma
17 deli, anıñ üçün ki özgäläri deliriyirlär? Ne aχıldır bu, ki sen etkäysen yaman, ki özgäläri
18 yamanlıχ etiyirlär. Yazıχ yazıχ blä kötürülmäs, aχılsızniñ dır bu egirlik etmä, toyrusuz
19 bolma, yazıχ etmä.

20 (53r) Ulu požitoku bar anıñkiniñ, xaysi duşmanlarına boşatıyır, xaysi üçün yazıyır
21 Izidoros, 53, ki uvažat etkäybiz ol sözlärni K‘risdosnu, Madt‘əos awedaraniç, 44: A egär
22 ki boşatmasañiz adamlarga aşınganlarin alarniñ, na Atañiz da sizin boşatmas sizgä
23 aşınganlarıñizni sizin⁴⁰⁴.

⁴⁰⁰ Мф 5 ⁴⁴...любите врагов ваших...благотворите ненавидящим вас...

⁴⁰¹ Ис 58 ³«Почему мы постимся, а Ты не видишь? смиряем души свои, а Ты не знаешь?» — Вот, в день поста вашего вы исполняете волю вашу и требуете тяжких трудов от других. ⁴Вот, вы поститесь для ссор и распрей и для того, чтобы дерзкою рукою бить других; вы не поститесь в это время так, чтобы голос ваш был услышан на высоте.

⁴⁰² Сир 28 ¹Мстительный получит отмщение от Господа, Который не забудет грехов его.

⁴⁰³ Сир 28 ⁶Помни последнее и перестань враждовать; помни истление и смерть и соблюдай заповеди; ⁷помни заповеди и не злобствуй на ближнего;

⁴⁰⁴ Мф 6 ¹⁴Ибо если вы будете прощать людям согрешения их, то простит и вам Отец ваш Небесный,

24 Egär ki kimsä fikir etkäy edi bu iş üçün, bolur edi här birisi bunu pragnut etmä, ki
25 obrazalarni boşatkay edi. Napriklad, bolgay edi zcodri bir padšah, ya işxan, xaysiniñ
26 bolgay edi köp borçlulari, da klägäy barça borçlarni tölämä, xaysi kolvêk bardir šäyärdä,
27 da etkäy bununıki tadasdan: kimsä kolvêk borçlularına kensiniñ boşatkay az-köp —
28 padšah anıñkilärgä borçlarni boşatır. Anıñkidir tadasdan köktägi Atamizniñ, xaysi ki klädi
29 säbäp boşatlıxniñ, yeberiyir, ki bolgaylar yaralar adamlar arasına, ki bolgay barçamizniñ
30 neçik dä kolvêk borçlularimiz, xaysilarına keräk boşatma, ki bolgay ol da boşatma bizgä
31 ulu borçlarimizni, xaysi ki añar borçlubiz.

32 Bardir ekinçi dä säbäp, xaysi bolur seni keltirmä, egär ki kläsäñ vlasni xolun blä
33 öç alma, bolur xarši saña yaryuçi Teñri, xaysi boşatmas saña, çağ ki sen boşatmassağ. Egär
34 ki tözümlü bolsağ da sövükü üçün Teñriniñ egirlikni čidasağ, Teñri alir egirlikniñ seniñ,
35 zera alay kendi aytıyır, Hromajeçoç, 12 kluğ: Menimdir öç almağ, da men tölärmen⁴⁰⁵.
36 Bununı üçün xoldu Tawit‘, saymos 16: Yüzündän seniñ könülük maña çixkay; da közlärim
37 benim (53v) körgäylär toyruluğnu⁴⁰⁶.

38 Xoy seni övrätsin kensi fikiriñ. Ne ž dayi yırağ fikirdän, neçik kimsä bolgay dävici
39 da töräçi? Bir yerdä bu yox, ki kimsä kendinä toyruluğnu etkäy. Egär ki çağıyırseñ
40 egirlikniñ üçün, kensi dävicişen. Xaçan öç alsañ, kendiñ töräçişen. Andan toydular
41 nêzbožni da xarši törägä. Yaman sözlär üçün — šapla yüzgä. Poliçok üçün — yara. Yara
42 üçün — ölüm. Dayi yaxši düğül, ki barçanı Biy Teñri üsnä salgaybiz da duşmanlar üçün
43 alıış etkäybiz. Xaçan ki surp Sdep‘anos alıış etiy duşmanlar üçün, açıx edilär köklär⁴⁰⁷,
44 zera eşiki köknüñ açılıyır alıışına anıñ, xaysi ki alıış etiyir duşmanı üçün da xaršilarga
45 uzağlagandır, xaysi yamanlıxı blä tixtilar köksün kensiniñ, ki bolmas yetişmä sövükü
46 bliznäsina.

47 Surp Eyisapet‘niñ, madžar veliyatniñ xaničäsiniñ, bar edi bununıki alıışı, bu sözlär
48 blä alıış etiy edi: Biyim benim, xaysi ki meni egirlik blä ya rısvaylıq blä xaršiladılar,
49 xaršilat alarni, xolarmen, ulu yaxšiliğ blä, alay ulu, neçik tir egirlikim benim. Köktän
50 bununıki avazın işitti: “Xizim benim, heç bulay biyänçli alıış etmädiñ maña, neçik hali.

⁴⁰⁵ Рим 12 ¹⁹Не мстите за себя, возлюбленные, но дайте место гневу Божию. Ибо написано: «Мне отмщение, Я воздам, говорит Господь».

⁴⁰⁶ Пс 16/19 ²От Твоего лица суд мне да изыдет; да воззрят очи Твои на правоту.

⁴⁰⁷ Деян 7 ⁵⁵Стефан же, будучи исполнен Духа Святого, возрев на небо, увидел славу Божию и Иисуса, стоящего одесную Бога, ⁵⁶и сказал: вот, я вижу небеса отверстые и Сына Человеческого, стоящего одесную Бога.

51 Bunun üçün da bu sövük üçün, duşmanlarıñnı ki söviyirsən, boşatlıx taptıñ barça
52 yazıqlarıña seniñ”.

53   Qrinag ävəlgi. Yazıyır bir nabožnıy adam, ne ki işitti adamlardan godnı inamnı
54 bir tul xatun üçün. Bar edi bir oylu, xodža beg, da öldürdü anı duşmanı anıñ, da birdən
55 saxlandı pevnı yerdä, ki tutkan bolmagay. Xaçan ki ulu pilnost blä töräçi anı ölümgä izdiy
56 edi, sezdi anası ol öldürgän sövüklü ölünün yeri üçün, (54r) xayda saxlanıp edi ol zaboyca.
57 Yeberdi añar atnı pevnı adam aşıra da axçanı, ögüt berip, ki staratsa bolgay kensi üçün,
58 ki xoluna töräçiniñ tüsmägäy. Bulay ulu vayada edi bu osirocäle xatunda badowirank’ı
59 Teñriniñ da sövükü bližnasıñıñ. İşit, ne boldu soñra. Tamaşalı iş. Xaçan ol bununı iş etti
60 da çöküp alıış etiy edi džanı üçün sövüklü oylunuñ Biy Teñrigä, körünür oylu vlasnı anıñ,
61 yarıx blä köknün otoçonı, budur çövrängän, xaysı bulay sövüklü anasına aytıy edi: Anam,
62 xaçan ki duşmanıña seniñ boşattın da alıışın benim üçün Teñrigä etiy ediñ, ol zaman
63 pravdživı anam benim bolduñ, dayı artıx, ne ki meni dünyâğa toyrduñ. Zera bununı
64 zacıñ sövük üçün otrımat ettiñ maña Teñridän boşatlıx barça yazıqlarıma benim, da
65 bundan bu boldu. Bolsar edim xıyında k’awarannıñ neçä yıl yazıqlarım üçün benim, evet
66 bu sunmağ üçün, xaysı benim üçün ofârovat ettiñ, budur staranəsi üçün seniñ saxlıxı üçün
67 duşmannıñ, ol alıışın artından, xaysı benim üçün ettiñ, ošta fârâhlik blä barıyırmen
68 sövünçlökkä köknün. Bulay vañnıdır Biy Teñridä sövük duşmanga xarşı.

69   Ekinçi qrinag. Yazıyır Suriuş, 12 julisniñ, Jovhannës üçün Gvalpërçi. Bir zaman
70 xulu blä kensiniñ ketiy edi Florenciyaga. Yolda rast keldi, ya xarşılandı, ulu duşmanı blä
71 kensiniñ (xaysı pokrevnısın anıñ öldürüp edi) bulay tıxız yerdä, ki ne ol, da ne kendi bolur
72 edi yoldan çıxma. Duşmanı ol orenzasız edi, kördü, (54v) ki rast keldi pravê hadır ölümgä,
73 zdoбіtsa boldu yüräk üsnä, sekirir attan, yer üsnä tüşär da, baylap xollarnı xaç üsnä,
74 miloşerdže xolıyır xaçlangan K’risdos üçün, xolıyır başın için üçün da boşatlıx üçün.
75 Jovhannës ol, işitip atın xaçlangannıñ, eminlik añar ofârovat etti, aytı, ki xorxmagay, da
76 suçnu bar yüräktän boşattı. Yeberip duşmanıñ, Jovhannës ol yuxövgä nêyaki kirdi, da
77 xaçan ki anda xaçelut’iun alnına çöktü, bañıy edi yaralarına K’risdosnuñ, kördü (iş
78 tamaşalı) başın K’risdosnuñ, da ol egiliyir añar, neçik bı yügünüp, ki hörmäti üçün anıñ
79 baş duşmanga boşattı. Bu yaxşılıx blä Jovhannës tartkan bolup, birdän dünyânı opustit
80 etip, kirdi vank’ka, xaysında turup, arilik blä boldu yazılğan surplar içinä.

81   Egär ki bolmasa edi özgä qrinag ya pobudka sövmä duşmanlarnı bu eñ ulu adamda
82 k’ristânın, bardır Biyimiz K’risdostan badowirank’ı: kendi ayzı blä aytıyır Madt’eos

83 ötləş, 40: Evet men aytıyırmen sizgä: sövünüz duşmanlarıñızni siziñ⁴⁰⁸. Men, Atañız da
84 yaratuçıñız siziñ, ǵaysına ki borçlusiz barçanı, ne ki kolvêk bardır siziñ. Men, Biyiñiz
85 siziñ, ǵaysı ki işitmämä ulu yazıxtır. Men, töräçiniz siziñ, ǵaysı ki ǵarşı bulay köp yazıx
86 ettiñiz. Men sizgä aytıyırmen: sövünüz duşmanlarıñızni siziñ, benim üçün bunu ettiñiz,
87 dügül alar üçün.

88 Dznntoç, 50. Xaçan ki öldü Jagop nahabed, ǵorǵıy edilär ǵardaşları Jovsep‘niñ, ki
89 añmagay egirlikni, ǵaysı ki alardan çıdadı, da ki oddat etmäğäy alarga barça ol yamanlıǵni
90 alarnıñ, ne ki añar etip edilär, (55r) da taptılar bu sposobnu, ki anı ublagat etkäylär. Neçik
91 eñ yaǵşı yeberdilär añar elçini bu sözlär blä: «Atañ seniñ sımardı bizgä, negä deg tiri
92 edi ölüm alnına, ki saña atı blä anıñ da oznaymit etkäybiz da aytıybiz: “Xolarmen, ki
93 unatkaysen zbrodnâların ǵardaşlarıñıñ seniñ, yazıxni da yamanlıǵın, ǵaysın saña ettilär”.
94 Biz dä ǵolıyırbiz, ki ǵullarına Teñriniñ, Atañniñ seniñ, boşatkaysen toyrusuzluǵıñnu».
95 Bunu işitip, Jovsep‘ yıylıy edi da aytı, ǵaçan ki ǵardaşları añar keldilər:

96 — Xorǵmañız, men sizni yedirirmen da oylanlarıñızni siziñ, — övündüriy edi
97 alarnı da tatlı aytıy edi alarga: — Bunça sözü keçiy edi Jovsep‘tä, sövüklü atasıñıñ da
98 jışadag, pamontkası da erki boldu anıñ etmä sövük ǵarşı rodzičkä ölümlü da yazıxlıǵa.

99 Dayı artıx bolup K‘risdos, Ata Teñriniñ Oǵlu, da bu Padşah padşahlar üsnä, da Biy
100 biylär üsnä, ki anıñ üçün da anıñ yaǵşılıǵı üçün bizgä berilgän ǵardaşlarıñızga
101 boşatkaybiz, ǵaysı dayı artıx ǵarşı Oǵluna Teñriniñ suç etti.

102 Egär ki aytsa edi K‘risdos: etkin anı duşmanıñ üçün seniñ, ǵaysı etti saña, bolur
103 ediñ vimuvitsa bolma: arzani düğöldür bir boşatmaǵlıx, da tılko öçäşmäǵlıx. Hali aytnas
104 saña K‘risdos: etkin bunu anıñ üçün, evet benim üçün ǵaysına barçanı bolursen, barçañ
105 blä anıñsen, neñ bar, barçañ anıñ, ǵaysı anı bunça kerät yaralattıñ, ǵaysına on kerät yüz
106 miñ talent borçlusen, ǵaysında, egär ki bunu etsäñ, ayılmagan haybatıñni aytıñ alırsen.

107 (55v) Baǵıñız že sözlärin K‘risdosnuñ, ǵaysı dırlar yazılğan sövükü üçün
108 duşmannıñ, Madt‘eos awedaraniç 29: Ävälgı eraneli ündiyir alarnı, ǵaysı ki suçsuz
109 egirlikni da kültkü çıdıyılar; ǵaytıp alarga aytıyır: Sövünüz da fărâx boluñuz, zera
110 tölvünüz köptür köktä⁴⁰⁹. Sonra grozbalar blä yarınuñ da tamuǵnuñ ǵorǵutıyır, ki
111 etmäğäylär, ki sözlär zelzivı aytnagaylar, da ki öçäşmäǵlıx bolmagay: Da men aytıyırmen

⁴⁰⁸ Мф 5 ⁴⁴А Я говорю вам: любите врагов ваших...

⁴⁰⁹ Мф 5 ¹¹Блаженны вы, когда будут поносить вас и гнать и всячески неправедно злословить за Меня. ¹²Радуйтесь и веселитесь, ибо велика ваша награда на небесах...

112 sizgä, ki barçası, kim ki yüräkläniyir xardaşına kendiniñ heç yergädän, borçlu bolur
 113 törägä⁴¹⁰. Yänä zakazovat etiyir seyanga yuvuxlanma, hayortel bolma añar, xaysı ki
 114 egirlik ettilär, xaysı vet za vet oddat etti, negä deg barişmasa xardaşı blä kensiniñ⁴¹¹. Yänä,
 115 Madt‘eos bermäs umsa, ki tapkaysen başxışnı ya boşatlıx yazıxlarıña, çaх ki äväl
 116 xardaşıña suç boşatmasaң, da bu bar yüräktän. Övrätiyir buñar tözümlüknü Madt‘eos, 38:
 117 Evet men aytıyırmen sizgä: xarşı bolmañız yamanga: egär ki ursa kimsä sili tap yüzünä,
 118 aylanğın añar birsin dä⁴¹². Kliyir, ki duşmanlarıñ bolgay sövgän düğül söz blä, evet iş blä
 119 dä, ki alar üçün alıış etkäylär.

120 Aytıyır, ki bolgaysız oğulları Atañızniñ siziñ, xaysı ki köktädir, xaysı günäşkä
 121 rozkazovat etiyir (yarıxlatma >) saçma yaxşılar üsnä da yamanlar üsnä da yaymur tökiyir
 122 toyrular üsnä da toyrusuzlar üsnä⁴¹³. Aytıyır bunu barçanı etmä düğül bizim faydamız
 123 üçün ya marnı haybatı üçün, neçik gурk‘çılar etiyirlär⁴¹⁴, evet ulu haybat üçün Teñriniñ
 124 da xutxarmaхı dżannıñ üçün, zera özgä türlü tölvünüz bolmısar Atañızda siziñ.

125 Uçta, bunun blä uzaхlıyır: Boluñuz tüğäl, neçik Atañız siziñ köktägi tüğäldir⁴¹⁵.
 126 Neçik bı ayt(56r)kay: sövük üsnä duşmanlarıñ barça nemä yatıyır — doskonalostu
 127 k‘risdânlarıñ.

128 A egär ki alay beg xızdırgansen öcäşmäх blä duşmanıñ üsnä, körgüzürmen men
 129 saña vlasnı duşmannı, xaysıniñ blä heç keräkmäs ki eminliktä bolgaysen hem
 130 barişmagaysen, xaysin povinênsen ulu körälmäxtä tutma anı. Bu duşman, xaysin
 131 aytıyırmen, şaytandır, baş duşman mânoviçe k‘risdânlarıñ, xaysı ulu körälmäxliх blä
 132 ayırgandır xullarıñdan K‘risdosnuñ da tañlaganlarıñ Eyämizniñ, här zaman xannı
 133 pragnut etiyir, tas bolmaхnı bizim kliyir, ki bizni nêostroznê tutkay, da köktägi
 134 xanlıxımızni xolumuzdan üzgäy, da kensi blä meñilik tas bolmaхka eltkäy. Bunun blä
 135 keräk ki mızraх blä oğraş etkäysen, budur xaysı adamnı seniñ üsnä yeberdi, ki saña yaman

⁴¹⁰ Мф 5 ²²А Я говорю вам, что всякий, гневающийся на брата своего напрасно, подлежит суду; кто же скажет брату своему: «рака», подлежит синедрionу; а кто скажет: «безумный», подлежит геенне огненной.

⁴¹¹ Мф 5 ²³Итак, если ты принесёшь дар твой к жертвеннику и там вспомнишь, что брат твой имеет что-нибудь против тебя, ²⁴оставь там дар твой пред жертвенником, и пойдй прежде примиришься с братом твоим, и тогда приди и принеси дар твой.

⁴¹² Мф 5 ³⁹А Я говорю вам: не противься злому. Но кто ударит тебя в правую щеку твою, обрати к нему и другую...

⁴¹³ Мф 5 ⁴⁵да будете сынами Отца вашего Небесного, ибо Он повелевает солнцу Своему восходить над злыми и добрыми и посылает дождь на праведных и неправедных.

⁴¹⁴ Мф 5 ⁴⁷И если вы приветствуете только братьев ваших, что особенного делаете? Не так же ли поступают и язычники?

⁴¹⁵ Мф 5 ⁴⁸Итак, будьте совершенны, как совершен Отец ваш Небесный.

136 etkäy. İſit, arak‘eal ne aytiyir, da ol seni övrätiyir, çaysi duſmanni körälmäxtä etkäysen,
137 Ep‘esaçoç, 6 kluç: Zera dügüldür bizgä uruſ ten blä ya çan blä, yoçsa buyruççılar blä, da
138 ululuçları blä, da dünyâ tutuçıları blä, bu çaraçyuluçnuñ duſmanniñ yamanlıçları blä,
139 çaysi bardırlar kök tibiñä. Anıñ üçün alıñız yaraçin Teñriniñ, ki bolgaysiz çarşı urunma
140 yamanga, yamanına künnüñ⁴¹⁶.

141 Bu duſman üçün fikir et, anıñ üçün yalyız dügöl zbudzat etiyir adamni saña çarşı
142 ſaytan, ki seni yaçşılıçından yırtkay. Evet ki seniñ yaralar da zarar da mrmnawor
143 kontentovatsa bolgay, ulu dügüldür anda işlär bu. Evet kliyir sendän etmä duſman
144 Teñrigä, kliyir dżaniñni seniñ körälmäçliç üçün da (körälmäçliç >) nêçerplivost üçün
145 öldürmä, uçta, kliyir seni tamuçka çapma. Alay (kusitsa boldu >) siniy edi, etti Jopnu,
146 (56v) klädi anı yaçşılıçtan, oylanlarından, saylıçından yırtma, dügöl ki ol bu işlär üçün
147 dbad etkäy, evet ki (bunuñ üçün ya buñar ötläſ tözümlükkä >) anı desperaciyaga keltirgäy
148 da soñra dżanin anıñ tutkay. Da sen bulay delisen, dügöl anı körälmässen, evet barıyirsen
149 artından anıñ, anıñ yaman işlärindän tutunıyirsen, çaysi seni öçäſmäçi aſıra çizdiriyir da
150 yalın körälmäçliçkä beriyir, ki duſmanin adamniñ çarşı badowirank‘ka yaçşı yüräkkä
151 çıçargaysen. Ber že bunu, Jisus K‘risdos, ki bu ögüt yüräkimizdä bizim här zaman bolgay,
152 ki duſmanlarimizni, çardaſlarimizni bizim bar yüräktän sövgäybiz seniñ üçün. Xaçan ki
153 duſmanlar ediç, bizim üçün çaniñ surp seniñ töktüñ da saylıçıñ seniñ Ataña haväs blä
154 sunduñ, çaysi tiriliyirsen meñi meñilik. Amëñ.

---

⁴¹⁶ *Еф 6* ¹²потому что наша брань не против крови и плоти, но против начальств, против властей, против мироправителей тьмы века сего, против духов злобы поднебесных. ¹³Для сего примите всеоружие Божие, дабы вы могли противостать в день злый и, все преодолев, устоять.

XV. Проповедь о покаянии

По Евангелию от Матфея, 28

1 Madt'əos 128: [Арм.]⁴¹⁷.

2 Abašxarank' nečik köp bolur etmä Biy Teñridä? Kim kliyir bilmä, xoy sarnasın
3 bügüngi Awedarannı, xaysı ki anıyır pokutuyoncılar üçün, ninowəaçılär üçün. Bular
4 gürk'či edilär, türlü-türlü yazıxlar blä zmazani, xaysı alay že edilär vımêçonı, budur
5 kötürülgän, ki bolmas edi alarnı Teñri artıx çidama, klädi alarnı šäyär blä yıxma, ki
6 jišadagı da alar üçün bolmagay. Xaçan ki tutundular pokutaga, Teñri başladı alar üsnä
7 šayavatlı köz blä baхма, sentenciani, bergän alar üsnä, skasovat etti, xaysı yürütiy edi
8 Jovnan markarə alar üsnä, ögiy edi alarnı da boronit etiy edi markarə alnına⁴¹⁸. Da ki
9 uyatlı bolgay Israjel tayfası yazovu arasına markarəlarını, aytı bu istoriyanı alar üçün
10 xoyma. Bularnı že yaryuga çıxarır, ki alarnıñ abaşxarut'ıunu ötläş zyanbit etkäy
11 abaşxarut'ıun etmägänläрни.

12 Alay važnı edi Teñ(57r)ridä abaşxarut'ıun, xaysı xorxudan toyıyır, xaysı skrušonıy
13 yüräktän bolıyır. Nečik ol šanovat etkäy pokutani, xaysı skružadın barıyır, xaysı
14 sövükündän toyıyır. Egär ki bulay köp važnı edi xorxusuz gürk'čilarnıñ, äväl ne ki
15 Biyimiz K'risdos xanın töktü, nečik dayı (köp >) artıx vazit etsär sövükü k'risdānlarnıñ,
16 mānoviçê tökmäxtän soñra xanın K'risdosnuñ xaçı üsnä, xaysı här kez çaxııyır
17 yarlıyamaх üçün, nečik nêkêdi Apelnıñ xanı çaxııy edi toyruluх üçün⁴¹⁹. Aytıyıx bu ari
18 pokuta üçün atına Eyämizniñ.

19 1. Xaçan ki stanovit etiy edi Biy Teñri ofāranı yazıx üçün, alay aytı, Lewdaçoç,
20 7 klux: Budur törä ofāranıñ yazıx üçün: anda, xayda ki sungan bolsar ofārası yandırgan,

⁴¹⁷ Мф 12 ⁴¹Ниневитяне восстанут на суд с родом сим и осудят его, ибо они покаялись от проповеди Иониной; и вот, здесь больше Ионы.

⁴¹⁸ Ион 3 ⁵И поверили Ниневитяне Богу, и объявили пост, и оделись во вретница, от большого из них до малого...¹⁰И увидел Бог дела их, что они обратились от злого пути своего, и пожалел Бог о бедствии, о котором сказал, что наведет на них, и не навёл. Ион 4 ¹⁰Тогда сказал Господь: ты сожалеешь о растении, над которым ты не трудишься и которого не растил, которое в одну ночь выросло и в одну же ночь и пропало: ¹¹Мне ли не пожалеть Ниневии, города великого, в котором более ста двадцати тысяч человек, не умеющих отличить правой руки от левой, и множество скота?

⁴¹⁹ Быт 4 ⁸И сказал Каин Авелю, брату своему: [пойдем в поле]. И когда они были в поле, восстал Каин на Авеля, брата своего, и убил его. ⁹И сказал Господь Каину: где Авель, брат твой? Он сказал: не знаю; разве я сторож брату моему? ¹⁰И сказал Господь: что ты сделал? голос крови брата твоего вопиет ко Мне от земли;

21 anda ž bolsar öldürgän yazıxları üçün alnına Eyämizniñ ari arilär üsnä⁴²⁰. Ne ž bar anıñki
22 ofâra içinä yazıx üçün, ki anı Teñri ari arilär üsnä ündägäy da ki bolgay yeri eñ ulu
23 ofâranıñ? Bu bar edi, ki ofâra bu ǵorinag edi pokutanıñ, zera berilgän edi yazıx üçün. Neçik
24 ol ofâra zadavat etiy edi ayrıxñi hayvanga, ǵaysın öldüriy edilär, alay ǵonarhut‘iun, budur
25 pokora, zadavat etiyir ayrıxñi dǵanga, ǵaysı pokutovat etiyir. Neçik bolıyır Biy Teñri
26 ublaganı ofâra blä ol, alay bolıyır ublaganı pokuta blä.

27 2. Ługas, 186. Ol pastır, ǵaysı tapulgan oveçkanı yeñläri (>ramôna) üsnä ǵoydu
28 da eltti övgä, bilirsiz že, kimni znaçit etiyir. Xoy bolsun haybatlı Jisus K‘risdos, ǵaysı bu
29 ǵorinagnı ayttı! (57v) Egär ki men, prostak, bunu aytkay edim, ki Teñri bulay şayavatlıdır
30 yazıxlı üsnä, neçik bu pastır oveçka üsnä, ǵaysı yeñläri üsnä yürütiy edi, zdacsa bolur
31 edim nêkturılarga tañlama (> prebirat etmä) ölcövsüz, yetär dügül esä bu oveçka üsnä,
32 ǵaysı çrodanı odbêzat etti, ki tutkan bolgay edi pastırdan da neçik dā esä zapendzonıy
33 bolgay edi özgä. Evet Biy, ǵaysı bu (parabole >) ǵorinag keltirdi, kensinä anı prıvlasçat
34 etti, kendi yazıxlıñı izdiyir, da ǵačan ki tapsa moloreal, budur bulargan, tartmas anı iplär
35 blä, evet yeñläri üsnä yürütiyir, ündiyir dostlarnı da ǵonşularnı, ki anıñ blä fārâhlangaylar,
36 Ługas, 187⁴²¹. Xačan ki kimsä spravanı utsa ya bir nemä otrımat etsä, oçekivat etiyir
37 övündä dostların, ki (vêñçovat etkäylär >) ǵutlagaylar añar⁴²². Bizim pastırımız bulay
38 fārâhdır, alay oǵotnıdır, ǵačan ki ǵaytsa yazıxlı abaşǵarut‘iun ötläş, kendi vênçovniklarnı
39 izdiyir. Belgilidir, ki bu nemä uludur, nedän Biyimiz bizim fārâhlanıyır.

40 3. Anıyıx ol atanı, ǵaysı fārâhländi beg, ǵačan ki marnotratca oylunu kördü övünä
41 kirgänni. Aytıyır Biyimiz Jisus K‘risdos, Ługas, 109: Da neginçä ki yıraç edir hanız,
42 kördü anı atası da şayavatlandı, turup yügürdü ǵarşısına, tüştü boynuna anıñ da öptü anı.
43 Da aytar ǵullarına kensiniñ: (58r) Tezindän çǵarınız ilgärgi kiyinişin da kiydiriñiz añar,
44 da beriñiz yüzük ǵoluna anıñ, da etiklär ayaxlarına anıñ, da keltiriñiz semiz ögüz,

⁴²⁰ Лев 7 ¹Вот закон о жертве повинности: это великая святыня; ²жертву повинности должно заколоть на том месте, где заколается всесожжение, и кровью её кропить на жертвенник со всех сторон...

⁴²¹ Лк 15 ²Фарисеи же и книжники роптали, говоря: Он принимает грешников и ест с ними. ³Но Он сказал им следующую притчу: ⁴кто из вас, имея сто овец и потеряв одну из них, не оставит девяноста девяти в пустыне и не пойдёт за пропавшею, пока не найдет её? ⁵А найдя, возьмет её на плечи свои с радостью ⁶и, придя домой, созовет друзей и соседей и скажет им: «порадуйтесь со мною: я нашёл мою пропавшую овцу». ⁷Сказываю вам, что так на небесах более радости будет об одном грешнике кающемся, нежели о девяноста девяти праведниках, не имеющих нужды в покаянии.

⁴²² Лк 15 ⁸Или какая женщина, имея десять драхм, если потеряет одну драхму, не зажжет свечи и не станет мести комнату и искать тщательно, пока не найдет, ⁹а найдя, созовет подруг и соседок и скажет: порадуйтесь со мною: я нашла потерянную драхму.

45 soyuñuz, yeyiñ da fârah boliyiñ, zera bu oylum benim ölüp edir — tirildi, tas bolup edir
46 — tapildi⁴²³.

47 Kim bunu işandı da dügül bunu: kördü oylunu marnotratcani atası, da zapalitsa
48 boldu öčäsmäxliñ blä ulu, da körüp yırtkan, xaysi oyčiznasın prelotrovat etti, közlärin
49 xaytarip, aytar: “Bilinmäm bu utratnikkä, benim dügüldür bu oylum”. A egär ki bilinsä
50 edi da özgä yebersä edi, sayi ögüt üçün fikir etsär, sökar äväl da soñra zindanga xoyar,
51 şayavatli köz blä da ni baxsar, da ni yaxşı söz andan işitir. Bunu heç etmädi, evet anar
52 xarşı bardı da çozup xolların xuçtu anı biyänçli. Ulu yarliñamañı da pravê atalıñ. Oylu
53 aytiyir: [Apm.]⁴²⁴. Atası yänä xuçtiyir neçik sövüklü oylunu, ki ydiriyir anı tonlar içinä
54 bayalı, yüzüklär barmañları üsnä, banket prepışni hadirliyir anıñ üçün.

55 Beg buñar tamaşalandı oylu ştarşı. Aytiyir yazovu. Xaçan ki işitti muzikanı, da
56 tanêc, da säbäpi fârahlikniñ, klämädi içkäri kelmä. Evet atası çixip ündiy edi anı. Bulay
57 keräk fârahlanma bizgä, zera xardaşın senin ölüp edi — da tirildi, tas bolup edi — da
58 tapuldu [Apm.]⁴²⁵. Kim že bunun üçün vonpit etsär, ki Biy Teñri kensinä ulu tutiyir
59 pokutanı yazixlilarnıñ, (58v) ponêvaş alarnı yöpsüniyir bunun ki fârahlik bilä, xoyiyir anıñ
60 üsnä bulay ulu yaxşılıñlarnı! Neçik yaşlar, xaysi ki tökiy edi K‘risdos, ulu nşanıdır ayırlıñı
61 yazixlarnıñ, alay že fârahlik dä, xaysi zazivat etiyir Teñri, xaçan ki yazixli xaytiyir
62 yazixlarından kensiniñ, nşanıdır ulu ari pokutanıñ.

63 4. Džanlar ol köktägi ulukün ol zaman etiyirlär köktä, xaçan ki yazixli yaman
64 zvıçayga vıpovidat etsä xuluxunu da Teñrigä xaytsa bütün yüräk blä. Ługas, 187: Bu türlü
65 fârahliktir köktä bir yazixli üçün, xaysi ki pokutovat etsä, ne ki 99 artarlarnıñ, xaysilarına
66 ki potreba dügüldür pokuta⁴²⁶. Kim že kensinä uvažit etmisär bunu, neçik uvažat etiyirlär

---

⁴²³Лк 15 ²⁰Встал и пошёл к отцу своему. И когда он был ещё далеко, увидел его отец его и сжалился; и, побежав, пал ему на шею и целовал его. ²¹Сын же сказал ему: «отче! я согрешил против неба и пред тобою и уже недостойн называться сыном твоим». ²²А отец сказал рабам своим: «принесите лучшую одежду и оденьте его, и дайте перстень на руку его и обувь на ноги; ²³и приведите откормленного телёнка, и заколите; станем есть и веселиться! ²⁴ибо этот сын мой был мёртв и ожил, пропадал и нашелся». И начали веселиться.

⁴²⁴Лк 15 ²¹Сын же сказал ему: «отче! я согрешил против неба и пред тобою и уже недостойн называться сыном твоим».

⁴²⁵Лк 15 ²⁸Он осердился и не хотел войти. Отец же его, выйдя, звал его. ²⁹Но он сказал в ответ отцу: вот, я столько лет служу тебе и никогда не преступал приказания твоего, но ты никогда не дал мне и козлёнка, чтобы мне повеселиться с друзьями моими; ³⁰а когда этот сын твой, расточивший имение своё с блудницами, пришёл, ты заколол для него откормленного телёнка. ³¹Он же сказал ему: сын мой! ты всегда со мною, и всё моё твоё, ³²а о том надобно было радоваться и веселиться, что брат твой сей был мёртв, и ожил, пропадал, и нашелся.

⁴²⁶Лк 15 ⁷Сказываю вам, что так на небесах более радости будет об одном грешнике кающемся, нежели о девяноста девяти праведниках, не имеющих нужды в покаянии.

67 obivatelləri köknü? Könüsün aytıyırmen, ki tamaşalıdır poşanovanê. Uvažat etkin hali,
68 ne kibik uvaženê dâ kerâk bolgay yer üsnâ, ki bununki fârâhlik blâ ulukün köktâ. Yazıxlı
69 yaşlar blâ, friştälär fârâhlik blâ. Bu yüyliyir. Alar fârâhlanıyır. O eraneli yaşları yazıxlının!
70 Xaysi ulu fârâhlik blâ köktâgi buyruççılar, xaysi çövrâsinâ mayestatnîñ Teñriniñ turıyırılar
71 da fârâhlanıyırılar!

72 5. Ne dayi artıx pokutanı ögiyir (> zalicat etiyir), budur pokuta köturiyir, neçik dâ
73 ulu zbrodnâların. Teñri bek körâlmâs yazıxnı, neçik bolurbiz tanıma ayır xıyından anıñ,
74 xaysi xaç üsnâ köturiy edi. Evet bardır bununki işxanut‘ıunu pokutanıñ, ki anıñ üçün
75 boşatlıx barça yazıxlarına birdän yazıxlı alıyır, orbes Ezegijel aş, 18 kluç: Egär ki
76 nêžbožnı pokutovat etsä, barça nêžbožnostu anıñ anmamdır⁴²⁷. Esajia (Esaji) aş, 1: (59r)
77 Egär ki bolsa yazıxıñız, neçik şkarlat, neçik xar, ax etärmen, da egär ki bolsa xızıl, neçik
78 karmazın, bolurlar ax, neçik volna⁴²⁸.

79 Teñri yänâ yazıxlının pokutadan soñra bulay kötürür egirlikin kensiniñ, ki yuž anı
80 artıx anmas, kläsâ bolgay neçik dâ yaman zbrodnik, hajhojiç, budur bluznirca, gurk‘çi,
81 hercowadzoy, ariosnuñ da Jutaga podobniy, tilko pokutovat etkäy — unutur
82 toyrusuzluğun anıñ. Biyim benim, egär ki bolsa džalat da birisi alardan, xaysi ki Biyimiz
83 K‘risdosnu, Oylunı senin, tövdülär çubuqlar blâ, da xaçka çıxardılar, aytıyır: kläsâ bir
84 pokuta etkäy, men yuz artıx yazıxlarnı ol anmam.

85 Sorsañ, egär ki bolsa yaryuçi, xaysi anı ölümğâ tadabardel etti, kläsâ eñ ulu axpaş,
86 xaysi kensin okrutnê zelzivê yaryuladı, yetişir mi bu da yarlıyamañnı? Džuvap saña:
87 yetişir, skoro pokutovat etsä [ętsar]. Egär Gajiap‘a, Biyados, kläsâ kendi Juta bolgay edi,
88 xoy bolsun şaytan üsnâ dayi yaman, tek pokutovat etsin, anmas bir yazıxların anıñ.
89 Aytılmagan yarlıyamañnı Teñriniñ da eksilmägän (xodžalıx >) bäräkät ari pokutanıñ.
90 Dügül yazıxlığa Teñri boşatıyır yazıxların, evet alıyır anı obronası tibinâ kensiniñ,
91 yöpsüniyir şayvatına da etiyir anı köktâgi xanlıxnıñ džedžiç da Oylunuñ kensiniñ
92 spuldžedžiç. Bundan bolurbiz körmâ, neçik ol kensinâ pokutanı važit etiyir.

93 6. (Yağşı körüldü >) Bañıñız že ol sk‘ançelik‘ blâ yalyız, xaysi boldu ölüm
94 zamanında awazagnıñ ol yağşı. Lêdvê söznü ol aytı, Ługas, 326: [Арм.]⁴²⁹, — ol zaman

⁴²⁷ *Иез 18* ²¹И беззаконник, если обратится от всех грехов своих, какие делал, и будет соблюдать все уставы Мои и поступать законно и праведно, жив будет, не умрёт.

⁴²⁸ *Ис 1* ¹⁸Тогда придите — и рассудим, говорит Господь. Если будут грехи ваши, как багряное, — как снег убелю; если будут красны, как пурпур, — как волну убелю.

⁴²⁹ *Лк 23* ⁴²И сказал Иисусу: помяни меня, Господи, когда приидешь в Царствие Твое!

95 ayzından Teğriniñ işitti: [Арм.]⁴³⁰. Neçik bî ayt kay (birdir bu barça): Men sağa
96 boşatıyırmen (59v) barça yazıqlarıñnı. Men seni uçmağıma benim yöpsüniyirmen da
97 etiyirmen seni arzani xanlığıma benim meñilik.

98 Bağ že bunda, xaçan Biyimiz K'risdos ulu yağşılığnı xarşı aqar körgüziyir, ol
99 zaman, xaçan xaç üsnä asılğan edi, otoçonı duşmanlardan, öksüz kensiniñkilärdän,
100 rısvaylıq blä tolu, — xaçan ki kimsäniñ işi bolsa, aytıyır: zaman düğül halikâ sözlämä, —
101 da K'risdos, xaçan ki eñ ulu çarçarank'ı bar edi, ol zaman eñ ulu yarlıyamaqlıx adamlar
102 üsnä xoyıyır, şayavatın da haybatın beriyir. Kimgä ž beriyir ya kimgä dobrodžeystvo
103 etiyir? Xarayçığa, xaysi ulu zbrodnalar üçün da zabuystvo üçün, oğruluq üçün slušnê
104 asılğan edi xaç üsnä da xaysin kensindän dünyâ salıp edi, neçik anı, xaysi arzani düğül
105 edi yer üsnä yürümä. Anı Teğri kensinä yöpsündü da uçmağka eltti.

106 Biyim benim, ne etiyirsen? Uyatka keltirirsen köknü! Egär ki anda kirsä xarayçı,
107 uyatka keltirirsen friştälärni, xaçan ki alar yanına olturıyuzsañ zboycanı: eglänmäm, bügün
108 bolursen benim blä uçmağta. Zera pokutovat etti da bilindi yazıqlarına, aytıp: biz
109 könüdän, zera xilinganimizga körä, alıyırbiz tölvünü⁴³¹.

110 Xayda pokuta, anda barça arıtılğan, alıışlagan, yarıqlatkan, ozdobônıy. Kläsä ol
111 rozbiyat etti yollarda, egär ki pokutovat etsä, barçadan xutulsar. Färâhlanıyır kök, xaçan
112 ki bassa ol, friştälär dâ fărâhlanıyırlar, xaçan ki alar blä olturıyır, da yerin dâ beriyirlär,
113 da Teğri dâ xilpitsa [=xlubitsa] bolıyır andan, xaçan ki etiyir anı oylu da džêdžič. Anıñ
114 üçün bu xarayçı yağşı ündälgändir. Bil že hali, ne bilir [=bolur] pokuta ari.

115 7. Evet düğül yalyız awazag üsnä bağma keräk, bağıyır ulu (60r) şäyar üsnä.
116 Xarayçılar köptür Ninowêdä. Dayı bu şâyärdä bir şäyar düğül, evet eki üsnä bağıyır. Biri
117 oddanı artıxsızlıxka, eglänmäxkâ da yubanmağka celêsnıy, xayda ki kvitnut etiyir
118 galandaria, oxindostvo, stroylar, xızlar kiyingän veneclär içinä, tadžlar içinä, tolu
119 kleynotlar blä, kiyingän tonlar içinä bayalı, erlär xumaş içinä, altun, kümüş köp alar üsnä.
120 Bağıñız özgä, yıyılanlar üsnä, küstüngän, yaşlar blä zalanıy, vloşenica arxasın yapkan,
121 başı anıñ kül blä posıpanıy, budžaxların da övnüñ yıyılıyır. Xolarmen, xaysi sizgä körünür
122 körklü da doskonali şäyar — xaysi dayı xodža da dostatniy, bu, xaysi banketläрни da
123 roskoşlarnı tolu, xayda xatunlar xumaş içində kiydirgän oynıyırlar da virşläрни sarnıyırlar,
124 tereďžälärdän bağıyırlar, ki bolgaylar barçasından körgänlär, ne ki ol şâyärni, xayda

⁴³⁰ Лк 23 ⁴³И сказал ему Иисус: истинно говорю тебе, ныне же будешь со Мною в раю.

⁴³¹ Лк 23 ⁴¹и мы осуждены справедливо, потому что достойное по делам нашим приняли, а Он ничего худого не сделал.

125 xatunlar vlošenne tonlar üstlərinə aliyirlar da budzaxların da övlərinin yaşlarni tökiyirlər,
126 xaysi ki yazixların yuviyirlar? Ne zaman ulu slavaga yetti Ninowə? Ol zaman, xacan ki
127 xodžalihta da yubanmaylihta oplivat etiy edi, yoxsa xacan ki pokuta blə zabavâtsa boliy
128 edi? Barçası köriyirlər, ki Ninowə atın kensinin ölümsüz alışladı. Pokuta üçün bundan
129 xolaydır tanıma, ki pokuta dügül Teñridə, evet adamlarda köp bolur, xaysi üçün ulu
130 haybat kensinə Ninowə zyednat etti.

131   Bunu da kerək aytna. Xacan ki ninowəaçilärni aņiyir Ari Yazovu ırinag
132 abaxarut'unga, kliyir bunu, ki alarnin yolları blə bargaybiz, xacan ki pokutovat etiyirbiz.
133 Jownan, 3 klux: (60v) Da inandılar ninowəaçilär Teñrigä da opovidat ettilär oručnu da
134 vlošënicani kiydilär uludan çağ kiçilärgä deg. Yetiști bu söz padşahga Ninowəanın, turdu
135 at'orundan kendinin da saldı tonların kendinin, kiydi vlošënica da olturdu kül üsnä,
136 opovidat etti Ninowədə padşahdan da biylärdän anin, aytip: Egär ki adamlar da hayvanlar,
137 ögüzlär da xoyunlar bir nemä yemäsinlär, suv içmäsinlär da kiydilär vlošënica adam da
138 hayvan da çaxiriy edilär Biygä barça yüräktän!⁴³² Tamaşalı abaxarut'iun! Xorxtular beg,
139 xaysi ki bununki pokutani başladılar, neçik çaxiriy edilär yarliyamaxi üçün Biygä, xaysi
140 ki oylanlarına kensilärinin da hayvanlarga oruç etmä ayttilär. Hayvanlar ne suçlu edilär
141 da sözsüzlär? Ne tamaşalı edi iş körmä bununki vrask! Çaxirmax edi här yerdä, işitmäx
142 edi här yerdä, işitmäx edi hayvanlarni açlixtan, yıylamax oylanların, xatunların
143 yıylamaxi. Ol zaman dayi ulu vayada edi kül, ne ki balsam, vlošënica, ne ki şkarlat,
144 povrozlar altun belbaylarni keçiy edilär. Etmädilär bir aşlar da, barçası aştan da içmäxtän
145 başxa oruç etiy edilär. Ne andan ulu sk'ançelik edi! Padşah yattı xaç blə yer üsnä.
146 Sınatorlar da ksonžentalari anin alay že. Barçası yıylap da yarliyamaxlix ulu xonarhlix blə
147 bar yüräktän xolup. Bu ırinag ninowəaçilärnin uyatlı etär bizni, zera bolmas bizim pokuta
148 poruvnani bolma alarnin pokutasi blə. Bilirbiz yazix etmä, evet pokutovat etmä bilmäsbiz.
149 Xaydadirlar ol oruçlar, xaysinda turıy edilär alay uzaç, çağ ki tanidirdilar kensilärinä
150 Teñrini ublaganini? Köriyirbiz yazixlarni, evet pokutani körmäsbiz. Bunun yerindä

---

⁴³² *Иона 3* ⁵И поверили Ниневитяне Богу, и объявили пост, и оделись во вретища, от большого из них до малого. ⁶Это слово дошло до царя Ниневии, и он встал с престола своего, и снял с себя царское облачение своё, и оделся во вретище, и сел на пепле, ⁷и повелел провозгласить и сказать в Ниневии от имени царя и вельмож его: чтобы ни люди, ни скот, ни волы, ни овцы ничего не ели, не ходили на пастбище и воды не пили, ⁸и чтобы покрыты были вретищем люди и скот и крепко вопияли к Богу, и чтобы каждый обратился от злого пути своего и от насилия рук своих...

151 yïylamaɣ, söybätlär. Da neçik ublagat etsär kensi(61r)nä Teñrini ol, ɣaysi bununɣi
152 yazïɣlıdır, özgä nemä blä dügül? Tïlko pokuta blä da ofära blä.

153 8. Egär ki kläsäniz tanıma pokutanï, baɣïñiz surp padšah üsnä Tawit‘niñ, ɣaysi ki
154 oplakivat etiyir yazïɣların kensiniñ dügül pospolitï trib blä, yoɣsa köp yašlarnï töküp.
155 Aytïyir saymosta 6: Xazyandim men küstünmäɣimdä benim, yuvdum barça kečäni
156 ornumnu benim da yašlarım blä benim töšäklärimni benim čilattım⁴³³. Tarceal saymos
157 37: Muñrar edim küstünmäɣimdän yüräkimniñ benim⁴³⁴. Küstünmädi, neçik adam, yoɣsa
158 neçik aslan kimi. Tarceal saymos 108: Tizlärim benim ɣaçaɣlandï saɣlanmaɣtan, da tenim
159 benim özgä rängli boldu yaydan⁴³⁵. Saymos 129: Teränliktän sarnadim saña, Biy⁴³⁶.
160 Saymos 50: Ayruɣsï yuvɣın meni töräsizlikimdän benim da yazïɣımdan benim aruv
161 etkin meni⁴³⁷. Saymos 101: Külnü, neçik ötmäk, yedim da içkimni benim yaš blä
162 ɣarıštırdım⁴³⁸. Ošta, bar godnï yemiši pokutanï Tawit‘niñ, ɣaysin etti.

163 Evet hali pokutamiz beg yeñil. Hali yazïɣlılar vlošënicarnï tenläri üsnä
164 yürütmäslär, evet korunkalarnï prebirat etiyirlär, da neçik zamanlar da delicialar edi äväl,
165 anıñki halikä dä, neçik bi heç pokuta üçün fikir etmäslär. Bâda yazïɣlılarga
166 nêpokutuyonci!

167 9. Kliyirsiz, ki sizgä körgüzgäymen alarnï, ki etiy edilär godnï pokutanï. Sarnañiz
168 bitiklärnï ari atalarnıñ, ɣaysi bulay ostro tirlik(61v)ni yürütiy edilär. Bariy edilär taylar
169 arasına, aç, suvsuz, özgäläri ötmäktän başɣa bir nemä yemädilär edi. Özgäläri kündä bir
170 kerät yiy edilär, özgäläri bir kerät havtada, zındžillar temir tenläri üsnä yürütiy edilär,
171 vlošënica blä tenlärin kensiläriñiñ ɣıynıy edilär, yatıy edilär yer üsnä kök tibinä, tayanip
172 taš üsnä ya dıvarga, lëdvê yuɣlıy edilär.

173 Bar edi anıñki bir da eki, ɣaysi üsnä stolbnuñ biyik, neçik çubuɣ, turıy edi nečä on
174 yıl (на полях: Simon Siunageçi, Taniël Siunageçi). Bar edi birsı, ɣaysi yaskına içindä
175 turıy edi aslan blä bir yerdä. Bar edilär bununkilär, ɣaysi dobrovolnê zındanga kiriy edilär,
176 ki ɣıyından meñilik zındannıñ ɣutulgaylar. Anda kün da kečä yïylamaɣ blä keçirtiy edilär
177 da alyış yašlar blä tökiy edilär Teñriniñ alnına da ɣolıy edilär yarlıyamaɣı üçün, köksünä

⁴³³ Пс 6⁷ Утомлен я воздыханиями моими: каждую ночь омываю ложе моё, слезами моими омочаю постель мою.

⁴³⁴ Пс 37/38⁹ Я изнемог и сокрушен чрезмерно; кричу от терзания сердца моего.

⁴³⁵ Пс 108/109²⁴ Колени мои изнемогли от поста, и тело моё лишилось тука.

⁴³⁶ Пс 129/130¹ Из глубины взываю к Тебе, Господи.

⁴³⁷ Пс 50/51⁴ Многократно омой меня от беззакония моего, и от греха моего очисти меня...

⁴³⁸ Пс 101/102¹⁰ Я ем пепел, как хлеб, и питье моё растворяю слезами...

178 urup, çağ ki xan tökiy edilär. Anıñki edilär yemişläri pokutanıñ surp godniy. O nedznıy
179 da oplakanı zamanlarımız bizim! xarışlı adätläri! Buğar keldiğ, ne yazıqlarımız bizim,
180 da ne likarstvo anıñ üsnä! Čıdama bolurbiz? Abaşxarut‘iun, xaysı hali etiyirlär yazıqlılar,
181 ol, xaysı ki añdığ, bolur edi yerinä huzurnuğ da deliciyalarnıñ ulu.

182 10. Opisat etti markarę Paruk‘, ne kibik bolsar pokuta, xaçan ki Israjel
183 tayfasına aytıyır, 4 kluğ: Neçik boldu fikiriñiz siziñ, ki bludit bolgaysiz Teñridän, on kerät
184 bu xadar xaytma da izdämä anı, ki tapkaysiz⁴³⁹. Aytmas: yalıñz pokutovat etsärsiz, ne
185 xadar yazığ ettiñiz, evet on kerät artığ, ki bir roškoş üçün bolgay on frasunok, bir obžarstvo
186 — on oruč, bir kün üçün, yazığ ki ettiñ, — on kün ostrı pokuta. Da biz slabı, zabun,
187 bolmasbiz nasladovat etmä ol pokutuyoncı. Ne etsärbiz? Džuvap beriyir Boğos,
188 Hromajeçoç, 6 kluğ: Adam kibik, aytırmän zabunluğunuz üçün siziñ teniñizniñ, ki ne türlü
189 hadirlärsiz gövdäläriñizni siziñ, xullar [murdarlıxtan] murdarlığka da töräsizliktän
190 töräsizlikkä? Ol türlü hali dä hadirläñiz gövdäläriñizni siziñ, xullar, artarlıxtan
191 surpluska⁴⁴⁰.

192 Bu dur, neçik tark‘manel etiyir Jovhannęs Osgiperan: Keräk edi çıxarma sizdän
193 dayı köp, ne xadar bu xuluğ on xuluxıandır ulu da dayı yaxşı. Evet men sizdän dayı artığ
194 izdämäm, da bu — zabunluğunuz üçün teniñizniñ siziñ. Oldur aruvsuzluğ, da bu arilik
195 [arilik‘ıx]. Oldur toyrusuzluğ, da bu toyruluğ. Bunu Osgiperan aytıyır. Adamça bizim blä
196 postupovat etiyir Boğos arak‘eal, ne üçün şükür Biy Teñrigä povinēnbiz bermä, xaçan ki
197 yetär etkändä artığ klämäs, tek neçik edi ol zaman adam, xaçan ki anı yüräkländiriy edi.

198 Bunuñki abaşxarut‘iunnu uzıvat etiy edi Maktayenaçi, xaysı ki bizgä prıložonıydir
199 neçik orinag, budur vizerunek nēyaki pokutanıñ ari, xaysı artıxsızlıxı kültkünüñ yıylamağ
200 blä tölädi. Melhemlär (>Oleyoklar) blä bahalı Teñrini yüräkländiriy edi, bu ž melhemlär
201 (> oleyoklar) blä xuluğ etiy edi añar. Egär ki anı saçlar blä yüräkländirdi, bunuğ blä
202 ayaxların anıñ sürdü. Egär ki xulaxların berdi aruvsuz sözlärinä adamlarnıñ, soñra, olturup
203 ayaxları (62v) yanına Biyimizniñ, işıtiy edi sözlärin Teñriniñ. Da uça, egär ki anı
204 uyatsızlığ blä dünyâda yüräkländirdi, çıxıp dünyâdan, pustalıxta ostrı turıy edi köp yıllar
205 blä.

⁴³⁹ *Вар 4* ²⁸Какова была решимость ваша, чтобы удалиться от Бога, увеличьте ее в десять раз, чтобы обратиться и искать Его...

⁴⁴⁰ *Рим 6* ¹⁹Говорю по рассуждению человеческому, ради немощи плоти вашей. Как предавали вы члены ваши в рабы нечистоте и беззаконию на дела беззаконные, так ныне представьте члены ваши в рабы праведности на дела святые.

206 11. Keräk edi ki biz dä omêškivat etmägiy ediχ pokutada. Ninweaçilär omêškat
207 etmädilär pokuta blä⁴⁴¹, bolurlar edi aytma bu sözlärni: dayi 40 künümüz bardir zaman,
208 χaysi zapadnut etmäš dayi Ninwe, bolurbiz dayi 39 kün buyat etmä, da ostatni kündä
209 pokutovat etsärbiz. Bolurlar edi aytma: Biy Teñri čidovludur da milošêrni. Evet alar nečik
210 aχilli klämädilär bununki ulu ištä uzatmaga. Evet skoro išittilär k'arozut'iunnu
211 Jownannin, aytiiyir Osgiperan, pokutani ettilär. Tilko keldi sözü Jownannin padšahga
212 ninweaçini, χapundu jat'orundan kensini, nečik bi aytka: nečik išitti padšah grožbasin
213 markareni, Ninwe pokutaga uruldu. Köp dügüldürlär bununki, dayi artix, χaysi ki sözlär
214 üsnä Teñrini zakamênâli, ögütündän Teñrini xorχmaslar, özgä zamanga pokutani
215 saliyirlar, aytip, nečik Ovelea (Jovel) markare yaziiyir, 2 kluχ: Biy šayavatlidir da
216 yarliyovuči, čidovlu da ulu yarliyovuči, da pošman bolur yamanlar üsnä⁴⁴².

217 Egär ki alarga ulu oručnu 40 künü aňsaň, zaman bu biyäncli pokutaga
218 naznaçoniy, džuvap beriyirlär: Töziyirbiz özgä ulu oruçlarnin, χaysi ki volniy bolurbiz
219 Biy Teñrigä χuluχ etmä. Bununkilär oχšaštirlar alarga, χaysi ki, borčlanip, yoxtur ne blä
220 tölägäylär, χaysi üçün aytiiyir Egleziasdeš, 29 kluχ: (63r) Negä deg almisarlar, χollarni
221 öpiyirlär bergänin da obêtnicalarda ašaxlatiiyirlar avazlarin kensilärin, da χačan ki kelir
222 zaman tölövnün, χolsar zaman üçün da aysar sözlärni osangan, budur tesχlivi da šemrat
223 etip zaman üsnä narikat etsär⁴⁴³.

224 Kim bilmäsä bununki borčlularni? Xačan ki nemä ötünč aliyirlar, aytiiyirlar
225 körklü, yavaš, yüzün färâh körgüziyir, ašax körüniyirlär, obicovat etiyirlär, barčani, ne ki
226 bar, beriyirlär, aytiiyirlar: Xaytarirbiz äväl, ne ki zaman kelsä da nečik upominatsa bolsañ,
227 keräkmäs bizni pozivat etmä. Evet χačan ki zaman kelsä tölämäχnin, χoliiyirlar χisχa
228 zaman üçün, bir künden birsi odkladat etiyirlär. Da χačan ki aňar uprikritsa bolsañ,
229 išitirsən kendinä tez sözlärni da šemranê köp, čaxiriiyir ötünč bergän üsnä, okrutni ani
230 ündiyir, beg da nêmilošêrniy, berilmäs χolunmaga, nêluckos aňar zadavat etär, ucta, ki
231 χutulgay andan da borčtan, xorχutkay.

⁴⁴¹ *Ион 3* ⁴И начал Иона ходить по городу, сколько можно пройти в один день, и проповедовал, говоря: ещё сорок дней — и Ниневия будет разрушена! ⁵И поверили Ниневитяне Богу, и объявили пост, и оделись во вретница, от большого из них до малого.

⁴⁴² *Иоил 2* ¹³Раздирайте сердца ваши, а не одежды ваши, и обратитесь к Господу Богу вашему; ибо Он благ и милосерд, долготерпелив и многомилостив и сожалеет о бедствии.

⁴⁴³ *Сир 29* ⁵Доколе не получит, он будет целовать руку его, и из-за денег ближнего смирит голос; ⁶а в срок отдачи он будет протягивать время, и будет отвечать уныло и жаловаться на время.

232 12. Da ne özgä nemä köriyirbiz yazıxlılarda, xaysi yıl xata yatıyirlar sasımda
 233 yazıxlarnıñ, da Biy Teñri neçik tir yarlıyovuçı, ki borçlu blä, meñilik tas bolmaxnı xaysi
 234 alıp, tas bolmadılar, xolıyır alarga zaman ulu oruçnuñ, ki içindä abaşxarut‘iun ötläş borçun
 235 tölägäylär, zaman kendi alar üsnä kliyir, kün xutxarılmıxnı, da alar här kün pokutanı
 236 odkladat etiyirlär. Upominatsa (63v) bolıyır Teñri söznü, da alar zaman üçün xolıyirlar.
 237 Vay saña, ki yıyırırsen borçnu üsnä, yazıx yazıx üsnä, zbrodnälarnı arttıırıysen co dali,
 238 to vënci, ulu oruçka da xoymassen, neçik okaziya beriyir! Hali dä yazıx etiyirsen. Ketär
 239 bir, eki ulu oruç, da sen pokutanı kün kündän salıyırısen da bir çamurda yatıyırısen.

240 13. Ganit etiyir Biyimiz da surpları anıñ bunıñkini, ki yıraçka salıyır. Dostlar
 241 arasına adäti bu dur, ki dügül keräk bermä, ne ki xolıyır dost. Evet keräktir tez bermä,
 242 yıraçka salmama. Ne üçün Soıomon aytıyır, Araqaç, 3 klux: Aytmağın dostuğa seniñ: bar
 243 da xaytkın, tañda beriyirmen saña, xaçan ki bolursen yaxşı etmä⁴⁴⁴. Aytmağın: tañda
 244 bersärmän. Evet birdän ber. Dosttur bu: tiymäs anıñ blä uzatma, ne ki bolursen bermä;
 245 bersän, ber, yıraçka salma.

246 Ne säbäptir, Teñri xolıyır? Ne üçün anı birdän yoxtur? Ne üçün xolıyır? Ne üçün
 247 bulay köp yıl keräk tözgäy, xaçan ki bir fayda pokutadan ösmäsä? Anıñ üçün, ki alar üçün
 248 Teñri beg xoldu, keräk etkäy ediñ. Da ne ž özgä izdiyir ol, xaysi bulay köp praca xaç üsnä
 249 kötürdü özgä nemä üçün dügül, tilko ki yazıxlı xaytkay da tirilgäy.

250 14. Eltiy edilär oıulları Israjelniñ Papelonga beg müşxüllü da aytıyirlar alarga
 251 gürk‘çılar, Tawit‘ aytıyır, saymos 136: “Yırlañız bizgä yırnı Sionnuñ”⁴⁴⁵. Da alar ne
 252 ayttılar? “Evet neçik yırlagaybiz alıñşın (64r) Eyämizniñ yat yerdä?”⁴⁴⁶ İşandılar tez
 253 xutulma yasırlıxından bu, evet negä deg volnost kelmädi, bolmadılar bolma fărâh. Bir
 254 sahatta da yasırlıx ayırdır. Anıñ üçün anıy edilär kensilärinä Sionnu, oyçiznaların tatlı:
 255 “Rikalar üsnä Papelonnuñ olturur ediñ da yıylar ediñ”⁴⁴⁷.

256 Da xaysi ayırdır yasırlıxı, neçiktir yazıxniñ, neçik dżan yasırlıxtadır yazıxta! Neçik
 257 dżan bolsar yaxşı fikirli, budur dobrı mişli, bu, xaysi ki okrutnı şaytan zıندانlarda
 258 kensiniñ tutıyır. Ne üçün bulay köp egläniyirsən bu nendzada? Bolur ediñ tez çıxma
 259 balçıxtan bu, zıندان bu şaytannıñ da turma na svobodže. Ne üçün egläniyirsən? Ne

⁴⁴⁴ *Прит 3* ²⁸Не говори другу твоему: «пойди и приди опять, и завтра я дам», когда ты имеешь при себе. *Ибо ты не знаешь, что родит грядущий день*

⁴⁴⁵ *Пс 136/137* ³Там пленившие нас требовали от нас слов песней, и притеснители наши — веселья: «пропойте нам из песней Сионских».

⁴⁴⁶ *Пс 136/137* ⁴Как нам петь песнь Господню на земле чужой?

⁴⁴⁷ *Пс 136/137* ¹При реках Вавилона, там сидели мы и плакали, когда вспоминали о Сионе...

260 üçün pokutovat etməssen? Pokuta vlasnı dir volnost, oğulları volnostnuñ altun etiyir, ötläş
261 Biyimiz Jisus K‘risdosnu, çaysı tiriliyir da çanlıç etiyir meñi meñilik Ata Teñri blä da Ari
262 Džan blä. Amən.

3.2. Günümüz Türkiye Türkçesi Metin

Ermeni Mkhitaryan Cemaati, Viyana, No 479

İlahiyat Doktoru Anton Tarafından Vaazların Toplanması, 1.Cilt

Tam Metin

El yazması 1660 tarihlidir. Metin: 2r-31' - 181'-215v. İç içe geçmiş sayfa 181' ve 181v bir ek içerir. 216-218 sayfaları boştur. Anlaşıldığı üzere, bu ciltteki vaazlar 47 değil 51'dir.

I. Servet Hakkında Vaaz

Luka İnciline Göre, 16

Luka İncili. 190: [Erm.]⁴⁴⁸.

Efendimiz diyor ki; iyilik etmek [gerekir] ancak iyi servetten [tıpkı] Sirak 34'te okuduğumuz gibi: Her kim günahkarlıklarından kurban sunarsa, [o kişi] Tanrı katında iğrençtir⁴⁴⁹. Ve devam ediyor: Kim fakirlerin malından kurban verirse oğlunu babasının önünde öldürmüş gibi [olur]⁴⁵⁰.

Ne için burada bütün malı, haksız zenginlik [olarak] adlandırıyor, yani günah? Yahut bütün zenginlik günah [mıdır]? Bana öyle geliyor ki böyledir. Çünkü hükümdarlar haksız kibirleniyor ve başka günahlara tamahkârlıkla, arzuyla yöneliyorlar, öyle ki Havari Pavlus, [bunları] günah olarak nitelendirmiştir, bu Romalılar 7. bölümde şu sözler ile ifade ediliyor: *O zaman içimde yaşayan günah*⁴⁵¹, *günaha sebeptir*.

İoannis Hrisostomos diyor [ki]; kötülüğün ustalığı [ve] ruhun zararı [olan] zenginlik, günaha sebep[tir]. Zenginliğin olma[sının] diğer sebep[i] de bu[dur] yani eşkıyalık[tan], hırsızlık[tan], tefecilikten, haksız [mal] satmaktan [ve] satın almak gibi diğer günahlardan başlar. Birinin bulması için [başka] birinin kaybetmesi gerek. Bunun içindir ki Rabbimizin adını sıkça zikrederiz.

⁴⁴⁸ Yeni Ahit, Luka, 16:9 Size şunu söyleyeyim, dünyanın aldatıcı servetini kendinize dost edinmek için kullanın ki bu servet yok olunca sizi sonsuza dek kalacak konutlara kabul etsinler.

⁴⁴⁹ Deuterokanonik, Sirak 34:18 İsteksizce sunulan kurbanlar Tanrının gözünde iğrençtir, kabul edilmez.

⁴⁵⁰ Deuterokanonik, Sirak 34:20 Yoksulların varlığından bir kurban sunmak, bir erkek çocuğu babasının gözleri önünde öldürmek kadar kötü bir iştir.

⁴⁵¹ Yeni Ahit, Romalılar 7:17 O halde bunu artık ben değil, içimde yaşayan günah yapıyor.

Dünyada zenginlik göğün hanlığından başka bir şey değil ve fakirlik cehennemden başka bir şey değil diyen bunun gibi [insanlar] vardır. Bunların düşüncesine göre dünyada zenginlik gibi gösterişli saray ve rahat yoktur (2v) ve fakirlik üstüne utanç verici ve değersiz hiç[bir şey] yoktur zira onlara öyle görünüyor ki insanın arzu ettiği her şey iyidir [ve bunlar] zenginlikte gizleniyor. Gösterdiğimiz bu hüküm dinsiz[lik]dir.

Evvela. Onların hepsini tamamen karşılayacağı için bize gelen iyilik böyle en yüce olmalı. Şüphesiz zenginliğin tabiatında onu başka şeyler için istemek vardır, parayı ne için biriktiriyorsak toprağı, öküzleri, inekleri kâr için alıyorsak onun için ve kârı kullanmak için, evi yaşamak için, bahçeleri meyveler [ve] sefa için istiyoruz. Bütün zenginlikler vücuda aittir ve vücudu tatmin etmek içindir tabi ki hepsini de değil: iyiliği kendi canımıza getirmedikleri gibi vücuda sağlık, kuvvet ne de güzellik vermezler, köre gözlerini vermezler, ölenlere uzun günlerini vermezler, kişiye ne aklı ne hürmeti ne iyiyi ne de erdemi getirmezler.

Gerçekten bakınca zenginliğin hem bu dünyada hem öteki dünyada bu kişi için ne kadar kötü olduğunu görüyoruz.

Zenginliğin kendisinin ne olduğuna bakıyoruz. Zenginlik, toprak veya toprak karışımından başka bir şey değil. Kızıl altın [bir] parça, ak da gümüş parça, kadeh veya kadehe benzer [şeyler] inci parçasıdır [neticede hepsi] doğada [kendi kendine] kalsine [olmuştur]. Porselenden yapılan diğer inciler o kadar güzel oluyorlar ki, ihtişam içinde geçen başlıklara işlenirler. Diğer ürünlerin nereden yapıldığını biliyoruz: kuşlar [ile] hayvanlar topraktan (3r) ve balçıktan, meyveler ağaçtan ürünler topraktan türedikleri için hızlıca toprakta çürüyüp çözülüyorlar. Bu pahalı giysiler içinde kibirlenen dünya yalnızca kurt ve solucanlardan başka bir şey değil[dir]. Kül kibirleniyor külden, insan insandan zira toprak ve külden başka bir şey değiller[dir]. Bu öldükten sonra toprağa karışmasından bellidir. Bu burada kalsın.

Ayrıca, bu lüksün edinilmesinde beden ve ruh ne kadar büyük kaygı, korku, zahmet [ve] tehlike[içindedir]. [Onlar] her zaman bunun için nasıl kaygılıdırılar çünkü kazancı bırakmazlar zarar etmemek için [sürekli] endişe içindedirler bunun için başlarında binlerce fikir [dolaşır] onları elde edenler bizi [de] alıştırırlar. Öyle ki Efendimiz serveti diken olarak adlandırdı, yani bu diken kaygıdır, diken yanındakini yırtar, her zaman diken içinde olduklarında dikenin teni kestiği gibi o da ruhu yırtıyor.

Bu kaygı ve düşüncelerle öylesine meşgul oluyorlar ki, cenneti ve kendi kurtuluşlarını düşünmeye zamanları yoktur.

Şimdi bu zenginliğin ne iş yaptığını görelim. Sefalar, ihtişamlı saygınlıklar, ikiyüzlülükler, kıskançlıklar, sağlığa zararlı şeyler [ve] kötü işlere yönlendirmek onların işleridir, iyiye zor. Zengin insanların [bu] ihtişamları hastalık, [kötü] koku, endişe, uykusuzluk, kalp ağrısı ile gibi ulu yargıçlar ile ödüllendirilirler. Huzurlarından ve ziyafetlerinden daha fazla kaygıları vardır. Uzun yaşamayı umut etmesinler çünkü böyle fazla yemekle fazla sürmez. (3v) Zengin adamların çevresine yılanlar gibi asılan bu ikiyüzlüler, zenginlere çok zararlıdır ve onları birçok kötülüğe yönlendiriyorlar. Bilge Süleyman şöyle dedi, Özdeyişler, 27: ikiyüzlünün sinsi öpücüğünden, dostun yaraları daha iyidir⁴⁵². Ve Davut diyor Mezmur 140: Doğru beni merhametle uyarsa ve [bana] karşı çıksa, günahkârın yağı benim başımı yağlamaz⁴⁵³. Zenginlerin başını hoş eden bu yağ ikiyüzlülüktür ve onlara zararlıdır, zira bütün kötülükler güç veriyor. Bunun için Efendimiz şöyle diyor Matta 195: size doğrusunu söylüyorum, zengin göğün krallığına zorlukla girer⁴⁵⁴. Ve devamında diyor: Yine size söylüyorum, devenin iğne deliğinden geçmesi zenginin gök hanlığına girmesinden daha kolaydır⁴⁵⁵. [Bunun] gibi sözlerde ölümün büyük tehlike[si] ve kurtuluşa ulaşmanın büyük zorluğ[u] zenginlere bildirilmiştir. Bu tehlike üzerine havari [şunları] söylüyor, 1.Timoteyus 6. bab: Her kim büyüklense kandırılıp tuzağa düşer, zira bütün kötülüğün başı hırsır, [hırs] insanları ölüme, yok olmaya ve birçok anlamsız zararlı arzulara boğar⁴⁵⁶. Luka İncilinde [şöyle] yazıyor 50: Vay size zenginler! Çünkü tesellinizi kabul ettiğiniz⁴⁵⁷. Eğer bu özdeyişi kim dikkate alırsa kendisi [için] iyi, bütün günahı reddetmiş olur, zira insanı türlü türlü günahlara götürür, bütün kötü adamlara boyun eğmeyi gösterir iyiliği günaha verirler bu nedenle bütün yaşamında gözlerini, aklını kapatırlar ve kurtuluşları üzerine düşünmezler. Şimdi adil olursan en büyük nimetin zenginlikte olduğunu sanan değersiz ve alçakları

⁴⁵² Eski Ahit, Süleyman'ın Özdeyişleri 27:6 Düşmanın öpücükleri aldaticıdır, Ama dostun seni iyiliğin için yaralar.

⁴⁵³ Eski Ahit, Mezmur 141:5 Doğru insan bana vursa, iyilik sayılır, azarlarsa, başa sürülen yağ gibidir, başım reddetmez onu. Çünkü duam hep kötülere karşıdır.

⁴⁵⁴ Yeni Ahit, Matta 19:23 İsa öğrencilerine, «Size doğrusunu söyleyeyim» dedi, «zengin bir kişinin Göklerin Egemenliğine girmesi güç olacak.

⁴⁵⁵ Yeni Ahit, Matta 19:24 Yine şunu söyleyeyim ki, devenin iğne deliğinden geçmesi, zenginin Tanrı Egemenliğine girmesinden daha kolaydır.

⁴⁵⁶ Yeni Ahit, 1.Timoteyus 6:9 Zengin olmak isteyenler ayartılıp tuzağa düşerler, insanları çöküşe ve yıkıma götüren birçok anlamsız ve zararlı arzulara kapılırlar.

⁴⁵⁷ Yeni Ahit, Luka 6:24 Ama vay halinize, ey zenginler, tesellinizi almış bulunuyorsunuz!

çağırma. Bu körlüğün en büyük işaretidir. Elbette diğer taraftan iyi işler [için] zenginlik güç[tür]. Dine hizmet, inancı yaymak, okul kurma, öğretmenler, kahinler, manastırlar, hastaneler, günahkârları kurtarma ve cennetteki sonsuz hazinelerini muhafaza etmek onun yardımıyla olur. Diğer yandan zenginlik lanetlidir ama saygındır, onları istemeyiz ancak onların önüne koşarız. Bilge Süleyman [şöyle] diyordu, 30. bab: bana kıdem de fakirlik de vermeyin, sadece benim ihtiyacıma göre [verin]. Bu öğüdü bu kurtuluşu Sanherib unutmadı. Zenginlikle bozulmayan kişi saygındır, zenginlikte fakir kişi büyüktür. Çünkü kimin zenginliği yoksa o güvenilirdir. Dünyaya sabredenlerin birisi de zengin dolmaz (?), kendisine süte ve kötü giysilere razı olmasını söylediler.

İsa Mesih, bizim en büyük nimetimizi zenginlikte değil; fakirlikte verdi, Matta 25: Rab bize büyük zenginliği bağışlıyor [ama] zengin efendi gibi yöneticilerine gerçekten vermez⁴⁵⁸. Pavlus 1. Timoteyus, 6 bab: bütün kötülüğün kökü istektir yani tutku⁴⁵⁹. Bütün iyiliklerin kökü [de] şüphesiz Tanrı'yı sevmektir. Ve bu iki iş bir yerde olmaz. Eğer kim gerçekten fakir değilse yani büyük ya da küçük zenginliği varsa veya [öyle] davranırsa, iyi olmasa, başka bir deyişle fakirlere merhamet etmese, bunun gibi gök hanlığına giremeyecek, sonsuzluğa [giden] doğru yol budur, Efendimiz Mesih [de] evvelden bu yolda yürüyordu. Pavlus, 2. Kronitler, 8. bab: Bizim için fakirleşen kendi fakirliğiyle bizi yüceltecek⁴⁶⁰. Efendim ver ki senin sonsuz olan zenginliğinle zenginleşeceğiz ve seninle ebedi hanlık edeceğiz. Amin!

---

⁴⁵⁸ Yeni Ahit, Matta, 25:26-27 «Efendisi ona şu karşılığı vermiş: 'Kötü ve tembel köle! Ekmediğim yerden biçtiğimi, harman savurmadığım yerden devşirdiğimi biliyordun ha? Öyleyse paramı faizcilere vermeliydin. Ben de geldiğimde onu faiziyle geri alırdım... 28. Haydi, elindeki talantı alın, o talantı olana verin! 29. Çünkü kimde varsa, ona daha çok verilecek ve o bolluk içinde olacak. Ama kimde yoksa kendisinde olan da elinden alınacak. 30. Şu yararsız köleyi dışarıya, karanlığa atın. Orada ağlayış ve diş gıcirtısı olacaktır.' 31«İnsanoğlu kendi görkemi içinde bütün melekleriyle birlikte gelince, görkemli tahtına oturacak.

⁴⁵⁹ Yeni Ahit, 1 Timoteyus 6:10 Çünkü her türlü kötülüğün bir kökü de para sevgisidir. Bazıları zengin olmak hevesiyle imandan saptılar ve kendi kendilerine çok acı çektirdiler.

⁴⁶⁰ Yeni Ahit, 2.Kronitler 8:9 Rabbimiz İsa Mesih'in lütfunu bilirsiniz. O'nun yoksulluğuyla siz zengin olasınız diye, zengin olduğu halde sizin uğruna yoksul oldu.

II. Tanrı Sevgisi Hakkında Vaaz

Matta İncili 'ne Göre, 22

Matta İncili, 224: [Erm.]⁴⁶¹

Musa Yahudilerin altın buzağı etrafında oynadıklarını gördüğü zaman onların putperestliklerine öfkelenip Sina Dağı'ndan getirdiği üzerinde Tanrı'nın on buyruğu yazılı olan tahtaları attı ve onları dağ dibinde parçaladı, Mısır'dan Çıkış, 32. bab⁴⁶². Davut peygamberin kitabına göre [onlar] yalnız çevresindeki buzağılar değildi, bu Farisilere Mesih neden sinirlenmişti? Mezmur 21: çevremde (sığırlar>) öküzler çoğaldı ve semiz buzağılar beni kuşattılar⁴⁶³. Buna dikkat çekiyorlardı çünkü Efendiye ihanet edecekler Efendiye hainlik edecekler, sözlerini yalanlayacaklar, suçlayacaklar, öldürecekler. Fakat o, böyle merhametli [bir şekilde] üzerine Tanrının ulu parmağı ile iki emirin yazıldığı bu iki levhayla onların karşısına çıktı, en yüce ve ilk emir budur⁴⁶⁴ deyip [onu] yere bırakmadı ve onu bütün dünyaya gösterdi. Buna benzer ikinci [emir de] vardır⁴⁶⁵. Musa o altın buzağıyı aldı, ateşle yaktı ve külü ezip toz hâline getirerek suya karıştırdı [sonrasında] onu içmeleri için İsrailoğulları'na verdi⁴⁶⁶. Efendimiz İsa Mesih bu cüretli buzağılar üstüne ateşin kendisini göndermedi. Böylece sadece dostlarımıza değil; düşmanlarımıza da sevgi göstermemiz gerektiğini öğretmek için onları ne yaktı ne de küle çevirdi.

Bu Tanrıyı ve yoldaşını sevme erdemi uludur. Her şeyin üstünde olan ulu ve saygın emir. Bu Tanrı sevgisi için Efendimizin ve kurtarıcımız [olan] İsa Mesih'in adını zikrediyoruz.

⁴⁶¹ Yeni Ahit, Matta, 22:37 İsa ona şu karşılığı verdi: 'Tanrın olan Rabb'i bütün yüreğinle, bütün canınla ve bütün aklınla sev.

⁴⁶² Eski Ahit, Mısır'dan Çıkış 32:15 Musa döndü, elinde antlaşma koşulları yazılı iki taş levhayla dağdan indi. Levhaların ön ve arka iki yüzü de yazılıydı. 16. Onları Tanrı yapmıştı, üzerlerindeki oyma yazılar O'nun yazısıydı. 17. Yeşu, bağrıışan halkın sesini duyunca, Musa'ya, "Ordugâhtan savaş sesi geliyor!" dedi. 18. Musa şöyle yanıtladı: "Ne yenenlerin, Ne de yenilenlerin sesidir bu; Ezgiler duyuyorum ben." 19. Musa ordugâha yaklaşınca, buzağıyı ve oynayan insanları gördü; çok öfkeleni. Elindeki taş levhaları fırlatıp dağın eteğinde parçaladı.

⁴⁶³ Eski Ahit, Mezmurlar, 21:12 Boğalar kuşatıyor beni, Azgın Başan boğaları sarıyor çevrimi.

⁴⁶⁴ Yeni Ahit, Matta, 22:38 İşte ilk ve en önemli buyruk budur.

⁴⁶⁵ Yeni Ahit, Matta, 22:39 İlkine benzeyen ikinci buyruk da şudur: 'Komşunu kendin gibi sev.'

⁴⁶⁶ Eski Ahit, Mısır'dan Çıkış, 32:20 Yaptıkları buzağıyı alıp yaktı, toz haline gelinceye dek ezdi, sonra suya serpererek İsraililer'e içirdi.

Havari Pavlus bize, diğer yollara göre gökteki cennete giden en önemli yolun Tanrı sevgisi olduğunu bildiriyor, Pavlus, 1. Korintliler, 13. bab: gökteki cennete sevgi yoludur⁴⁶⁷. Eğer insanın [içinde] sevgi olmazsa ses çıkaran bakıra ya da ses çıkaran zillere benzer⁴⁶⁸. Başrahipler insanları yolcular (5v) [diye] adlandırıyor çünkü bu dünya üzerinden o ebedî vatana gidiyoruz ve göç ediyoruz. Ancak ona doğru türlü türlü yollar var[dır]. Bu en önemli [yol] sevgi olarak adlandırılan yoldur ve bizi şüphesiz göğe ulaştırır. Eğer onu izlersek kendisinden sevgi akan Efendimizin korkusu üzerine konuşan bilge onu belirtti Sirak bab 1: Efendimizin korkusu şöhrat ve gururdur ve tacın sevinç ile mutluluğudur⁴⁶⁹. Eğer gökteki bu taca ulaşmak istersen böyle koş, ona ulaşacaksın Pavlus 1. Korintliler 9.bab: herkes rekabetle koşuyor ancak bu yarışı birisi kazanacak, onu bilmez misiniz? Öyle [hızlı] koş ki yakalayasın onu⁴⁷⁰. Bu yola hanımıza çalışarak gireceğimizi bilmemiz gerek pişman olmayın çünkü bu yol ile cennete varacağız. İlk emir Tanrıyı ve yoldaşını sevmekten başka bir şey değil, Matta İncil'i, bugünkü İncil, 224⁴⁷¹.

Nedir bu? bütün canınla ve bütün fikrinle Tanrıyı tüm yürekten sevmek nedir? Tanrıyı [tüm] yarattıklarından daha fazla sevmek gerekir [Tanrı sevgisi] budur. Gökte ve yerde olan bütün yaratıklardan daha çok sevmek gerek Tanrıyı bu sevgiye karşı olandan korkma yaratılanı yaratıcısından daha üstün tutan adam günden ölümlüdür. Çünkü insan yarattığını yaratıcısından daha üstün tutuyor[dur]. O zaman bu sevgi kayboluyor. İnsan dünyanın güzellikleri ile vakit geçirdiği ve Tanrının bize buyurduğu emir ve yasasından kaçtığı zaman nefsi günah işler. (6r) Biz bu dünyada günden başka bir şey değiliz ancak bu [günahlar] Tanrı'nın sevgisini bozmazlar, çünkü tam da şöyledir, sağlıklı insana iğrenç olduğu için sağlıklı ten üzerindeki küçük hücreleri yok etmek gerekir. Onun için bütün günahları yok etmek gerekir. Rab Tanrıyı tüm yürekten sevmeye bizim bahanemiz olmayacak. Rab Tanrı bizim kalplerimize kendisine karşı sevgiyi dolduruyor. Efendimiz İsa Mesih şu sözler ile bize sesleniyor Yuhanna 81: Eğer birisi susamışsa, gelsin bana,

⁴⁶⁷ Yeni Ahit, 1. Korintliler, 12:31 Ama siz daha üstün armağanları gayretle isteyin. Şimdi de size en iyi yolu göstereyim. 13:13 İşte böylece kalıcı olan üç şey vardır: iman, ümit ve sevgi. Bunlardan en üstün olanı da sevgidir.

⁴⁶⁸ Yeni Ahit, 1. Korintliler, 13:1 Eğer insanların ve meleklerin dilleriyle konuşsam, ama sevgim olmasa, ses çıkaran bir bakır ya da bir zilden farkım olmaz.

⁴⁶⁹ Deuterokanonik Kitaplar, Sirak, 1:11 Tanrı korkusu övgü ile kıvançtır. Mutluluk ve sevincin tacıdır.

⁴⁷⁰ Yeni Ahit, 1.Korintliler, 9:24 Koşu alanında yarışanların hepsi koştuğu halde ödülü tek bir kişinin kazandığını bilmez misiniz? Öyle koşun ki ödülü kazanasınız.

⁴⁷¹ Yeni Ahit, Matta, 22 :37 İsa ona şu karşılığı verdi: “Tanrının olan Rab'i bütün yüreğinle, bütün canınla ve bütün aklınla sev.” 22:38 İşte ilk ve en önemli buyruk budur.

içsin. Kitapta söylendiği gibi onun yüreğinden hayat sularının ırmakları akar⁴⁷². Bunu ona inananların alacağı ruh için söylüyordu.⁴⁷³ Her şeyden fazla ve her şey ile Rab Tanrıyı seveceğimiz yüreklerimizi coşturan sevginin ruhunu, Kutsal Ruh'u bize göndermeye Mesih hazırdır. İçinden özgürce ve sevinçli yürek ile aktığımız sevgi ırmağı ve suyunu Kutsal Ruh bize doldurur.

Bizim için gökten inen ve kendi sağlığını bizim için veren bu [kişiyi] nasıl [olur da] sevmeyiz? Ey kötü yürek nasıl utanmazsın ve kötü dünya sevgisini bırakmazsın.

Tanrı'nın buyurduğu ikinci emre bakınız: [Erm]; öncekine benzerdir⁴⁷⁴ çünkü ondan başlar. Her kim Rab Tanrıyı sever [ise] onun suretini de sever⁴⁷⁵. Yuhanna 1. Mektubu'nda diyor ki: Tanrı ona karşı olan bir sevgidir, yoldaşımıza göstereceğiz dedi (6v).⁴⁷⁶ [İsa] Petros'tan beni seviyor musun diye sorduğu zaman o da seni sevdiğimi sen biliyorsun Efendi. Efendi ona birden benim koyunlarımı tut⁴⁷⁷ ve senin yoldaşlarına kurtarılmaları için hizmet edenlere iyilik yap dedi.

Tanrı sevgisinin yoldaşından farkı şudur, Tanrıyı ölçsüz sevmemiz gerek yoldaşını [ise] kendimiz gibi ölçülü [sevmemiz gerekir]; Tanrı'yı kendimizden fazla [sevmeliyiz] ama yoldaşını kendimizden fazla değil. Kim ki oğlunu ya [da] kızını benden fazla severse bana layık değildir.⁴⁷⁸ Onun için Mesih diyor ki: *Tanrı'yı tüm yürek ve tüm güç [ile] sevmek gerekir, yakınlarını [ise] kendin gibi [sevmek gerekir]*. Tanrı için bütün dünyayı fethedecek olsak da yakını için canını yok etmeye gerek yok dedi ki yoldaşı için

⁴⁷² Yeni Ahit, Yuhanna, 7:37 Bayramın son ve en önemli günü İsa ayağa kalktı, yüksek sesle şöyle dedi: <Bir kimse susamışsa bana gelsin, içsin. 7:38 Kutsal Yazı'da dendiği gibi, bana iman edenin 'içinde diri su ırmakları akacaktır'>.

⁴⁷³ Yeni Ahit, Yuhanna, 7:39 Bunu, kendisine iman edenlerin alacağı Ruh'la ilgili olarak söylüyordu. Ruh henüz verilmemişti. Çünkü İsa henüz yüceltilmemiştir.

⁴⁷⁴ Yeni Ahit, Matta, 22:39 İlkine benzeyen ikinci buyruk da şudur: 'Komşunu kendin gibi sev.'

⁴⁷⁵ Eski Ahit, Yaratılış, 1:27 Tanrı insanı kendi suretinde yarattı. Böylece insan Tanrı suretinde yaratılmış oldu. İnsanları erkek ve dişi olarak yarattı.

⁴⁷⁶ Yeni Ahit, 1. Yuhanna, 4:8 Sevmeyen kişi Tanrı'yı tanımış değildir. Çünkü Tanrı Sevgidir. 4:9 Tanrı, biricik Oğlunun aracılığıyla yaşayalım diye O'nu dünyaya gönderdi ve böylece bize olan sevgisini gösterdi. 4:16 Tanrı'nın bize olan sevgisini tanımış ve buna inanmışsınız. Tanrı sevgidir. Sevgide yaşayan, Tanrı'da yaşar, Tanrı da onda yaşar.

⁴⁷⁷ Yeni Ahit, Yuhanna, 21:15 Yemekten sonra İsa, Simun Petrus'a, «Yuhanna oğlu Simun, beni bunlardan daha çok seviyor musun?» diye sordu. Petrus, «Evet, Rab» dedi, «seni sevdiğimi bilirsin.» İsa ona, «Kuzularımı otlat» dedi.

⁴⁷⁸ Yeni Ahit, Matta, 10:37 Annesini ya da babasını beni sevdiğinden çok seven, bana layık değildir. Oğlunu ya da kızını beni sevdiğinden çok seven, bana layık değildir.

canını yok etmemiz gerekmez. Efendimizin bizim için yaptığı gibi biz de yoldaşı için sağlığınıza vazgeçeriz.

Ey benim Efendim! Bizi bu sevgi üzerine öğütlediği gibi kendi kendimizi seviyoruz da yoldaşımızı hiç [sevmiyoruz]. Bu sevgi ile kendi kendimizi yok ediyoruz. Havarî Pavlus yazıyor ancak bunu ya bilmezsiniz ya da okumazsınız Romalılar bab 12: [Kutsal] Yasa'nın tamamlanması sevgi midir?⁴⁷⁹ Kendi kardeşinden nefret eden katildir ve bütün katillerin ebedî hayatı olmadığını bilirsiniz⁴⁸⁰. Yine Yuhanna 1. Mektubu, 4. bab: İşte Tanrı'dan şöyle bir emrimiz var: kim Tanrı(7r)'yı sever[se] o kardeşini ve kendini de sever⁴⁸¹. Peki kim kardeş? Sadece doğuştan olan değil çünkü hepimiz kardeşiz, yoldaşız, akrabayız çünkü tek atamız var. Pavlus, Efesliler bab 3⁴⁸². Onun için yoldaşımızı kendimiz gibi sevmeliyiz. Eğer ki kendi varlığımızı yakınımızdan fazla seversek ruhumuzu yok ederiz. Çünkü Efendimiz Mesih Matta İncil'i aracılığıyla [bize] boşuna söylemez: “Kendini sevmek sahte sevgidir”.

İşte kardeşlerim bize en ulu emri anlatan bugünkü Kutsal İncil'i size yorumladım, [o da] şudur [ki] [her şeyden] evvel Rab Tanrı'yı ve sonra yakınını yani yoldaşını sevmek [gerekir]. Eğer tamamlarsak, Rab Tanrı'yı tüm yürekten bütün güçle ve tüm fikirle ve yakınımızı sevsek Baba ve Kutsal Ruh ile hüküm süren ebedi bir Tanrı olan İsa Mesih efendimizin aracılığıyla şüphesiz göğün krallığını fethederiz. Âmin!

---

⁴⁷⁹ Yeni Ahit, Romalılar, 13:10 Sevgi, komşuya kötülük etmez. Bu nedenle sevgi, Kutsal Yasa'nın yerine getirilmesidir.

⁴⁸⁰ Yeni Ahit, 1 Yuhanna, 3:15 Kardeşinden nefret eden, katildir. Ve hiçbir katilin sonsuz yaşama sahip olmadığını bilirsiniz.

⁴⁸¹ Yeni Ahit, Yuhanna, 4:21 “Tanrı'yı seven, kardeşini de sevsin” diyen buyruğu Mesih'ten aldık.

⁴⁸² Yeni Ahit, Efesliler, 4:4-6 Çağrınızdan doğan tek bir ümide çağrıldığınız gibi, beden bir, Ruh bir, Rab bir, iman bir, vaftiz bir, her şeyin üzerinde, her şeyle ve her şeyde olan Tanrısı ve Babası birdir.

III. Hripsime Hakkında Vaaz

Yudit'in Kitabı'ndan

(7v)Yudit 15. bölüm: Sen Kudüs'ün ihtişamı[sın]! Sen İsrail'in sevinci[sin]! Sen bizim soyumuzun süsüsün!⁴⁸³ Çünkü kendine gücü aldın ve senin yüreğin güçlendi. Onun için[dir] ki günahsızlığı sevdin. Kudüs'ün Yehoiakim adlı en ulu rahibi Yudit'in elinden zaferi gördüğü zaman Tanrı'ya dua ediyordu ve onu yüceltiyordu yalnız bir tek o değil. Halk[in] hepsi onunla bir yere toplanıp sevinçli ve mutlu [bir şekilde] çılgılık attılar. O: "her şeye sahip olan Tanrı [tarafından] sonsuza kadar aziz olacaksın!" dedi. Ve onlar, âmin! âmin! [diye] cevap verdi.⁴⁸⁴

O zaman onun [gibi] sevinmeyecek insan yoktu. O an bütün halk, dul kadınlar, kızlar, delikanlılar seviniyordu. Bütün dünyanın en büyük rahibi Kudüs'ün yeni Yudik'ini bizim yeni kutsal Hripsime'yi kutsadı.

Bizim mukaddes Krikor Lusavoriç önceden cenaze için orada toplandıklarında orada onlara şu sözleri söyledi: Bütün dünya üzerindeki Hristiyanlara nasıl sevinç ve mutluluk olduğunu onun kutsal vücudunun dinlendiği Eçmiyazin'de ne büyük gün ve bayram olduğunu ıstımez misiniz? Öyle ki Kudüs ilinde, Kayseri ilinde, Anadolu'da, Rumeli'de, aynı şekilde Polonya'da Ermeni toplumunda ve bütün toplumlarda ve de Avrupa'da ve daha [pek] çok farklı [yerde]. Doğru[su] bizim zamanımızda bunu süsleme[k] ve çiçek[lerle donatmak] uygundur. Zira bir zamanlar Yudit'[in] Holofernes'i yendiği gibi o da zalim Dırtad'ı mağlup etti. İsa Mesih, bugün senin adını bu kutsal bakire Hripsime için anıyorum.

Yudik cesurdu kendi kocasının ölümünden sonra kendi Monâşe'nin evi üzerine, kızlarla kendinin gizlendiği ve üzerinde çuvalları taşıdığı İsrail tayfasının oruç tuttuğu cumartesi gününde, yeni ayda, bayram hariç bütün hayatında oruç tuttuğu gizli kulübe inşa etti. Bu cesareti, bir oda değil bizim manastırlar dediğimiz pek çok mağarada gizlenen Hripsime'de [de] görüyorum, Bizim halkın Eçmiyazin'de olsun Kudüs'te olsun

⁴⁸³ Deuterokanonik Kitaplar, Yudit, 15:9 Yudit'i evinde görmeye gittiler, hep birlikte kutsayıp ve şöyle dediler: "Yeruşalim seninle ünlüdür! İsrail seninle kıvanç duyuyor! Soyumuz seninle onur duyuyor!"

⁴⁸⁴ Deuterokanonik Kitaplar, Yudit, 15:10 Bileğinin gücüyle işlerin üstesinden geldin, İsrail tarafından övülmeye yaraşıksın ve Tanrı girişimlerini onayladı. Her Şeye Gücü Yeten Tanrı seni kutsasın Geleceğin tüm günlerinde!" Herkes, "Âmin!" dedi.

aynı şekilde İspanya’da, Avrupa’da, Fransa’da ve başka yerlerde, Avrupa topluluklarında onun adına *Hrûp’simeank’* denilen manastırlar inşa edildi.

Bir zaman[lar] Ahaşveroş bütün dünya üstündeki kızları [kendine] alıyordu, Ester 2. bab: kendine evlenmek için [kız] seçecek⁴⁸⁵. İşte mukaddes kilise [de] böyle çok seçti dünyadan aldı [ve] O göktekinin kulluğuna gönderiyordu, peygamber Davut’un yazdığı gibi: gönderecekler krala bakireleri: onun ardından da arkadaşlarını ona (krala) ulaştıracaklar⁴⁸⁶. Kendisi seçilmiş olan yani Mesih’in seçilmiş ve sevgilisi olan Hripsime bunlar arasındadır kendisiyle birlikte seçilmişleri göğe ulaştırdı. Onun hikayesi işte böyledir.

Roma imparatoru Diocletianus [kendine] eş almak istedi ve her nerede güzel ve zarif yüzlü kız [bulsalar] [resmini] çizsinler ve ona göndersinler [diye] ressamalarını imparatorluğunun her yerine gönderdi. Rahibelerin kendini Mesih’e adadıkları, Roma’ya yakın bir manastır vardı. Ve bu manastırın önderi Gayane adlı bir başrahibeydi. O manastırda (8v) imparator Claudius’un neslinden çok güzel yüzlü Hripsime adlı bir kız vardı. Manastırın içine girip Hripsime’nin resmini çizdiler ve imparatora gönderdiler.

Bakireler bunu görüp Tanrı’ya inanıp dua ediyorlardı kurban sunuyorlardı ve o zaman kendi bedenlerini Tanrı’ya emanet edip dünya yüzüne dağıldılar hazır gemi bulup Mısır’a geçtiler ve oradan Kudüs’e ve [daha] çok yürüyüp Ermeni memleketine geldiler. Onlardan bazıları beğendikleri yerlerde kaldılar ve diğerleri Jararat Ağrı Dağı bölgesine yani iline, kralın yaşadığı Vagarşabat şehrine geldiler. Ancak dinsiz Diocletianus Ermeni kralı Drtad’a bakireleri kendi vilayetinde arayıp bulmasını [ve] ya kendisine göndermesini ya [da] kendisinin evlenmesi [yönünde haber] gönderdi.

Drtad aradı ve kutsal bakireleri kendi şehrinde buldu. Onu bağlar arasında yakaladılar ve giydirip ona (krala) götürmeleri için beylerine gönderdi. Kutsal bakire

⁴⁸⁵ Eski Ahit, Ester, 2:1 Bu olaylardan sonra öfkesi dinen Kral Ahaşveroş, Vaştı’yi, yaptıklarını ve ona karşı alınan kararı anımsadı. 2:2 Kralın özel hizmetkârları, "Kral için genç, güzel, el değmemiş kızlar aransın" dediler, 2:3 "Kral, egemen olduğu bütün illerde görevliler atasın. Bu görevliler bütün genç, güzel, el değmemiş kızları toplayıp Sus Kalesi’ndeki hareme getirsinler, kralın kızlardan sorumlu haremağası Hegay’a teslim etsinler. Güzelleşmeleri için ne gerekiyorsa verilsin. 2:4 Sonunda kralın hoşuna giden kız, Vaştı’nin yerine kraliçe olsun." Kral bu öneriyi beğendi ve söyleneni yaptı. ⁵Sus Kalesi’nde Mordekay adında bir Yahudi vardı. Benyamin oymağından olan Mordekay, Kiş oğlu Şimi oğlu Yair’in oğluydu.

⁴⁸⁶ Eski Ahit, Mezmurlar, 45:14 İşlemeli giysiler içinde kralın önüne çıkarılacak, Arkadaşları, ona eşlik eden kızlar sana getirilecek.

Hripsime ellerini kendi damadı Mesih'e benzeyen haça götürdü ve yardıma yetişmesi için [ona] yalvarıyordu. Ansızın gök gürledi ve yüksek bir ses dedi: "Korkma bakire kızım, çünkü ben seni kurtarmak [için] seninleyim". Ve onu krala gönderdikleri zaman pis ve çirkin arzusunu bitirmek için o odasına girdi. O zaman aziz bakire kız kuvvetlendi o devle saat 3'ten sabaha kadar, 13 saat dövüştü ve üstün gelip o devî yere yıktı. Bu [olay] bütün dünya üstünde biliniyordu. Sonra onu beğendirmesi ve kralın onu özgür bırakması için başrahip Gayane'yi getirdiler. Ve o gelip Latince öğüt veriyordu: "Cesur ol senin teşebbüsünde Mesih sana yardımcıdır." Bu dili anlayanlara taşla vuruyorlardı. Tanrı'yı anan ağzını ve dişlerini döktüler. Ancak kötü Drtad'a yeniden yakalanmıştı (9r) onunla sabah saat 10'dan gece saatin 1'ine kadar dövüştü. Bakire Hripsime onu yendi ve yere yıktı. [Sonra] Kendi çıktı, sokak aralarında ilerliyordu, [ona] yardım edecek kimse yoktu, bakirelerin yaşadığı yere gelerek yoldaşlarına kendisinin müjdesini veriyordu. Tanrı'ya şükrederek dua ediyordu. Ve o zaman dinsiz cellatlar geldiler. Onun önce dilini kestiler sonra gözlerini çıkardılar. Ve onun bütün bedenini ateşle yaktılar. O böylece o gece yaşamını tamamladı. Zira taşları onun kucağına koydular ve bütün iç organlarını aşağıya döktüler sonra da onun bütün bedenini paramparça ettiler. Sabah onun yoldaşları olan diğer bakireler, tam olarak 32 [bakire], onun bedenini saklamak için geldiler. Onları da kılıçtan geçirdiler.

Başrahip Yoakim Yudit'i bu sözlerle kutsuyordu: "yüce Tanrı [sayesinde] sonsuza kadar aziz olacaksın!"⁴⁸⁷

Aziz Hripsime Mesih'in gökteki cennette seçtiği sevgilisi ve gelini olduğun için aziz kilisenin bütün kullarıyla, cemaatimle ben bugün ve her zaman seni överim. Sensin ışıĒı Kudüs'ün! Sensin sevinci ve yeni övüncü Kudüs'ün! Günahsızlığı sevdiğin için sen kendine gücü aldın ve senin yüreğın kuvvetlendi. Bunun için sen Ermeni milletinin tacısın! Bizim için şefaatchi ol ki biz de seninle efendimizi ebediyen övmek için seninle olacağız. Âmin!

---

⁴⁸⁷ Deuterokanonik Kitaplar, Yudit, 15:9 Yudit'i evinde görmeye gittiler, hep birlikte kutsayıp ve şöyle dediler: "Yeruşalim seninle ünlüdür! İsrail seninle kıvanç duyuyor! Soyumuz seninle onur duyuyor!"

IV. Hripsime Hakkında Vaaz

Matta İncili'ne göre, 16

(9v) Matta, 167: Gögün hanlığının anahtarını sana veriyorum⁴⁸⁸.

Yusuf, kralın rüyasını yorumlamak için Mısır'da öncü büyük bey oldu. Davut Mezmur 104'[te] okuyor: onların yöneticilerini kendi gibi eğitmesi ve yaşlılarını akıllı etsin [diye] Kral onu kendi evinde yaşattı, bütün mal varlığının üstüne hükümdar [yaptı]⁴⁸⁹. Tanrı'nın oğlu Rab; tanrılığının tanınması için Petrus'u bütün dünyadaki insanların ruhlarına büyük kral yaptı, bütün halklar onun önünde ibadet etsinler diye eline gökteki cennetin anahtarını ve yüce duasını vermiş [çünkü o] tıpkı uçurumdaki sağlam kaya üzerindeki büyük ve geniş kilise [gibi] duracaktı, Yusuf'u babası adlandırıyordu Yaratılış, 49.bab, büyüyen oğlu Yusuf⁴⁹⁰. Yani bu unvan namı ve gücü tüm yerin ve göğün bu sınırlarıyla belirlenen Petrus'a hizmet ediyor. Matta 167 [Erm]⁴⁹¹. Onun krallığında güneş hiç geçmez çünkü hepsi onun eli altında olan adamların ruhlarını güneşten daha iyi görüyor Jovhannes 230 [Erm]⁴⁹². Onun krallığının genişliği ve güvenliği için bu vaazımda Efendimizin adını düşmana karşı zikrediyorum.

I. Mesih'in sevgilisi, anamız, aziz kilisemiz asil olmalı. Boş değil, [bu sözler] Süleyman'ın Ezgiler Ezgisi'nde yazılmıştır 1. bölüm: *spensa et columba...* sevgili ve güvercin [olarak] adlandırılan⁴⁹³. Rabbimiz ile birleşip kendinden, beylik edecek ve Tanrı'nın yolunda olacak oğullar doğuracağı (10r) için sevgilidir. Tanrı'nın sevgili olduğu yerde kısır olmayan saf evlilik olmalı. Onun için güvercin [olarak] adlandırılmıştır. Kendinin doğal olan güzelliğine ve saflığına doğurganlığı [da] dâhil

⁴⁸⁸ Yeni Ahit, Matta, 16:19 Göklerin Egemenliğinin anahtarlarını sana vereceğim. Yeryüzünde bağlayacağın her şey göklerde de bağlanmış olacak; yeryüzünde çözeceğin her şey göklerde de çözülmüş olacak.

⁴⁸⁹ Eski Ahit, Mezmurlar, 105:21 Onu kendi sarayının efendisi, Bütün varlığının sorumlusu yaptı; 22 Önderlerini istediği gibi eğitsin, İleri gelenlerine akıl versin diye.

⁴⁹⁰ Eski Ahit, Yaratılış, 49:22 Yusuf meyveli bir dala benzer, kaynak kıyısında verimli bir dala, filizleri duvarların üzerinden aşar.

⁴⁹¹ Yeni Ahit, Matta, 16:19 Göklerin Egemenliğinin anahtarlarını sana vereceğim. Yeryüzünde bağlayacağın her şey göklerde de bağlanmış olacak; yeryüzünde çözeceğin her şey göklerde de çözülmüş olacak.

⁴⁹² Yeni Ahit, Yuhanna, 21:16 İkinci kez yine ona, «Yuhanna oğlu Simun, beni seviyor musun?» diye sordu.

O da «Evet, Rab, seni sevdiğimi bilirsin» dedi.

⁴⁹³ Eski Ahit, Ezgiler Ezgisi, 1:15 Ah, ne güzelsin, aşkım, ah, ne güzel! Gözlerin tıpkı birer güvercin!

ediyor, [güvercin] evdeki diğer bütün kuşlardan daha yücedir. Her ay yeni güvercinlerini çıkarıyor. Ve buradan, kilisenin kendi saflığında büyük doğurganlığı olduğunu ve kendisinin çalışkan bu vaizleri aracılığıyla çok oğul doğurduğunu, her ay 12 ayrı meyve getiren cennetin ağaçları olduğunu anlayacağız. Bu oğullar isterlerse hesapta günahkârlar ile aynı değillerdir bilakis Tanrı'nın önünde daha değerlidirler. Onlardan birisi on bin kötünden daha fazla değerlidir zira [onlar] Tanrı'nın oğullarıdır. Çünkü onların başlangıcı ve doğuşu Tanrı'dandır. Bunu aziz Yuhanna'nın Esinlenme Kitabı'nda görmüş olduğu [bu] örnekte kolayca görürüz 12. bab: Güneş içinde giyinmiş, karnında erkek çocuğu taşıyan ruhî kadın kiliseyi gösterir⁴⁹⁴. Ve bu [çocuk] doğduğu zaman [onu] hemen Tanrı'ya ve onun ihtişamına teslim etmiştir.

Bu ıstırabın çocuğu kimdir? Sevgi ve inancın birliği sayesinde anneleriyle birleşenlerdir, sadece inançlıların meclisi. Kilisenin oğullarından daha çok Tanrı'nın [oğulları]dırlar. Çünkü Tanrı'nın nefesinden olmasaydı bu anne onları doğurmayacaktı.

II. Bizim tapınağa ilk girişimiz, ilk başlangıcımız inanç aracılığıyla küçük çocukları doğuran bu annededir, vaftiz sayesinde kilisenin gerçek çocukları oldular zira bunlar artık akıllandılar, onlar da artık kutsal Katolik kilisenin günah çıkaranı olmalılar [bu] onları gerçek Hiristiyanlar yapacak.

Çünkü inanç, Havari Pavlus vasiyet [ettiği] gibidir, İbraniler 11 (10v), inanç kayadır ve umut edilen şey dayanıklılıktır.⁴⁹⁵ Kaya, doğruluğun tohumu ve başlangıcıdır. Doğruluğu, sevgiyi ve göğün diğer erdemlerini almak onun içindir. Bu sebeple John Chrsostom, Homili (Kutsal Vaaz Yorumu) 31 [eserinde], onu bütün iyiliğin anası ve ruhumuzun ilacı [olarak] adlandırıyor. Aziz Gregor ekliyor; görevi, fikri aydınlatmak olan ruhun gözüdür. Kendi [kutsal] yazıları sesleniyor, İbraniler 2.bab: Doğru inanç ile yaşar⁴⁹⁶. Ayrıca bugün Mesih'in Petrus'a söylediği gibi, Kutsal Ruh inancın kendi ışığıdır ve dindar [kişi] kendi nefesi ile inanca heyecanı veriyor, Matta 167; kıvanç sana

⁴⁹⁴ Yeni Ahit, Esinlenme 12:1 Gökte büyük bir belirti göründü. Güneşi kuşanmış bir kadının ayaklarının altında ay, başında on iki yıldızdan bir taç vardı.

⁴⁹⁵ Yeni Ahit, İbraniler, 11:1 İman, ümit edilenlere güvenmek, görünmeyen şeylerin varlığından emin olmaktır.

⁴⁹⁶ Yeni Ahit, İbraniler, 10 :38 Benim doğru adamım, imanla yaşayacaktır. Eğer geri çekilirse, ondan hoşnut olmayacağım.

Yunus'un oğlu Simun, çünkü [bu sırrı] sana beden ve kan açık etmedi, aslında [o] benim gökteki Atamdır.⁴⁹⁷

Kıymetli Yunus'un oğlu Hieronymus'un vasiyet ettiği gibi, güvercin adı ya da oğlunun şefkati gösterdiği gibi seni anarız zira Kutsal Ruh senin hizmetinde değil, elbette sana kutsal inancı günah çıkarma [ile] karşılıksız [olarak] bağışladı çünkü onun, yani kilisenin çocuğu olacaksın.

Bizim kutsal kilisemiz Petrus'un kaya[sı] üstüne dayandırılmıştır. Onun içinde leopar evi yoktur. Tabii ki bu [kilisenin] sessiz güvercinin safrasından başka kıvancı yoktur, yani itaati ve sakinliği. Onun için bir güvercin gibi sevgilisi sadece onundur. [Onlar] Denizin suları üstünde yaşamazlar, aslında nehirlerin tatlı sularında yaşıyorlar yani kutsal kitapları; gözlerini onun içine koyduklarında, onlar [sanki] sütle yıkanıyor, yerdeki değil; yani [bu süt] gökteki göğün saf sevgilisinin göğsünden akan, (11r) tatlı günahsız ve zahirî olan öğretisidir.

Onun, o yüce ve saygıdeğer fikirleri için ben ne söyleyeceğim? Öyle ki Davut Mezmur 67'de söylüyor, güvercinin kanatları gümüşlü, [sadece] kanatları değil, kalbi de gümüş ile [kaplı] veya kalaylı, yani gerçek gümüşle kaplıdır⁴⁹⁸. Bunun için Davut diyor [ki] Mezmur 11: Rabbimizin pak sözleri test edilmiş ve gümüş gibi seçilmiş yerden arıtılmış ve topraktan 7 kez tasfiye edilmiş⁴⁹⁹. Uyuduğunda yani dinlendiğinde bu kanatlar annemizde çoğalıyor. Aziz Aurelius Augustinus 'un öğrettiği gibi; Eski ve Yeni iki antlaşma arasında, ikisinin gerçekliğini kendimize seçip ve birbiriyle karşılaştırarak Rab Tanrı'nın sırlarını gösterdiği yeni bilgiler ediniyor ve güçleniyoruz, co dali, to venci, (ne kadar derindeyse, o kadar fazladır*).

Bu güvercin kanatları ile aslında neler yapıyor? Bu kutsal diyor ki: Güvercin, istediğinde sessizdir, ancak onun da yüreği vardır, yuvası ve güvercinlerini korumak için düşmanına burnuyla vurarak, hırsız kanatlarıyla yaralar. Kilisemizin aziz sevgilisi de istediğinde böyle sessizdir ama öfkesi vardır; inancı, dinî ve ona ait olan işlerini

⁴⁹⁷ Yeni Ahit, Matta, 16:17 İsa ona, «Ne mutlu sana, Yunus oğlu Simun!» dedi. «Bu sırrı sana açan insan değil, göklerdeki Babamdır.

⁴⁹⁸ Eski Ahit, Mezmurlar, 68:13 Ağaçların arasında uyurken, kanatları gümüş, tüyleri pırıl pırıl altınla kaplı bir güvercine benzersiniz."

⁴⁹⁹ Eski Ahit, Mezmurlar, 12:7 Rabb'in sözleri pak sözlerdir; Toprak ocakta eritilmiş, Yedi kez arıtılmış gümüşe benzer.

koruyacaktır. Onun silahı dinsizler üzerine[dir], [onlar için] çift taraflı kılıcı[nı] kullanır. Sözleri burnu ve gümüşlü kanatlarıdır ve güzel Burnu ve kanatları gümüşlüdür, sözleri ve güzel muhafazaları Kutsal Kitapların akılından olgunlaşıyor.

Havarilerin dilleri gökteki cennetten [birer] anahtar [olarak] adlandırılıyor. Ve silah [olarak] adlandırılan[lar](11v) benden uzak olsunlar. Havariler, sonsuza kadar yaşayan ve hanlık eden aziz Efendimiz İsa Mesih'in aracılığıyla bizi koruyunuz. Âmin!

V. Kahinlik Hakkında Vaaz

Mezmun'a Göre 109

Mezmun 109: Melk'iseteg (Melkisedek)'in düzeninde ebedî kâhin sensin⁵⁰⁰.

Kâhin; saygınlığı ile kutsaldır, kraldan daha saygındır, kendinin başlangıcı[nı] Tanrı'ya bağlıyor ve [onun hükmü] bütün insanların hükmünden üstündür. Başlangıcı başka kimseden değil; sadece İsa Mesih'tendir, diğerlerini bilmez yalnızca Kutsal Ruh'u [bilir]. Garip ve manevî işlerinden bahsedeceğim için kimse beni anlamayacak fakat İncil'in sözlerini çözümlediğimi söyledim. Luka, 22.bölüm 266: Efendimiz İsa Mesih sonra ekmek alarak şükretti, [ekmeği] böldü onlara verdi ve [şöyle] dedi: [insanların] çoğu için verilen bedenim budur, bunu benim için anı yapacaksınız⁵⁰¹. Kilise İncil'in bu yerine her zaman nasıl inanıyordu? Kâhinleri Rab Tanrı seçti. Bunu aziz Trento Konsil'i doğruluyor. Mesih, Yuhanna'da bu sözleri söyledi 213: Babamın beni gönderdiği gibi ben de sizi gönderiyorum. Bunu söyledikten sonra onlara üfledi ve dedi ki: Kutsal Ruh'u alın. Her kim[in] günahlarını bağışlarsanız, [o kişi] bağışlanmış olacak ve eğer ki birisini bağışlamazsanız [o kişi günahlarında] tutsak olacak⁵⁰². Mesajı şunu ifade ediyor: karar, güç ve günahlardan kurtul(12r)uş kâhinliğin mahkemesine bağlamıştır Trento Konsili'nde [şöyle] deniyor: Emir ve kâhinlik Tanrılık ile şöyle bütünleşmiştir ki ikisi de her bir Ahit'te bulunuyor. Kâhinliğin saygınlığı ve görevi üzerine Efendi'min adını anıyoruz.

Meşhur unvanlar verilen insanlar hakkında hiç[bir yerde bir şey] okumayız, ancak kâhinlere verilen [unvan] Kutsal Kitap'ta bulunuyor. Öyle güçlü ki o büyük kâhin için nasıl yazılmışsa onları öyle anarız, Filipliler 2.bab: Sonra ona [tüm] adlardan üstün olan yani büyük, adı verdi⁵⁰³. Gerçek kâhinlerin adı kutsaldır, bütün adlardan üstündür; bütün dünya üstünde benzeri yoktur.

⁵⁰⁰ Eski Ahit, Mezmurlar, 110:4 RAB ant içti, kararından dönmez: "Melkisedek düzeni uyarınca Sonsuza dek kâhinsin sen!" dedi.

⁵⁰¹ Yeni Ahit, Luka 22:19 Sonra eline ekmek aldı, şükredip ekmeği böldü ve onlara verdi. «Bu sizin uğrunuza feda edilen bedenimdir. Beni anmak için böyle yapın» dedi.

⁵⁰² Yeni Ahit, Yuhanna, 20:21 İsa yine onlara, «Size esenlik olsun!» dedi. «Baba beni gönderdiği gibi, ben de sizi gönderiyorum.» 20:22 Bunu söyledikten sonra onların üzerine üfleyerek, «Kutsal Ruh'u alın!» dedi. 20:23 «Kimin günahlarını bağışlarsanız, bağışlanmış olur; kimin günahlarını bağışlamazsanız, bağışlanmamış kalır.»

⁵⁰³ Yeni Ahit, Filipliler, 2:9 Bunun için de Tanrı O'nu pek çok yükseltti ve O'na her adın üstünde olan adı bağışladı.

Tanrı Natan peygamber aracılığıyla Davut'a kendi nimetini verdiğinde şu sözleri söyleyerek anlatıyordu: Ve yeryüzündeki [tüm] büyük insanların adlarına göre senin adını [en] yüce yaptım.⁵⁰⁴ Onu bize karşı okuyorum: kâhinler, sizin Tanrı'ya karşı yükümlülüklerinizin ne kadar büyük [olduğunu] bilin, yeryüzündeki bütün kralların ve prenslerin adlarını aşan addan bahsediyorum, size böyle yüce adı vermiştir.

Musa'nın ikinci kitabında yazılmıştır; Mısırdan Çıkış, 11. bölüm: kâhinler tanrıların (firavunların) üstünde⁵⁰⁵, adlandırılıyor.

Ve Malaki 2.bölümde: yüce melekler yazıldığı gibi adlandırıyor⁵⁰⁶.

Yeremya ve krallar 1.babda söylüyor: İşte seni bugün [diğer] insanlar ve padişahlardan [daha] yüce kıldım⁵⁰⁷.

Sonra Davut peygamber; kâhinleri, prensler [olarak] adlandırıyor Mezmur 44: Onları her yerde önder yapacaksın⁵⁰⁸.

İşte prenslerin üstünde, krallık üstünde, meleklerin [ve] son olarak Tanrılığın iyi ve yüce [katında] hangi unvan bulunur? Havari Pavlus açıkça söylüyor ki kâhinler gökteki şehirlilerdir ve Tanrının ev sakinleridir. Efesliler, 2.bab⁵⁰⁹. [Yine] Başka yerde diyor, [onlar] ki İsa'nın hizmetkârları ve onun sırlarının yardımcıları 1.Korintliler, 4.babda yazdığı gibi.⁵¹⁰

⁵⁰⁴ Eski Ahit, 2.Samuel, 7:8 "Şimdi kulum Davut'a şöyle diyeceksin: 'Her Şeye Egemen RAB diyor ki, halkım İsrail'e önder olası diye seni otlaklardan ve koyun gütmekten aldım. 7:9 Her nereye gittiysen seninleydim. Önünden bütün düşmanlarını yok ettim. Adını dünyadaki büyük adamların adı gibi büyük kılacağım.

⁵⁰⁵ Eski Ahit, Mısır'dan Çıkış, 11:10 Musa'yla Harun Firavun'un önünde bütün bu şaşılasi işleri yaptılar... Daniel, 11:36 Kral dilediği gibi davranacak. Kendini bütün tanrılardan daha büyük, daha yüce gösterecek, tanrıların Tanrı'sına karşı duyulmamış sözler söyleyecek. Tanrı'nın öfkesi tamamlanıncaya dek başarılı olacak. Çünkü tasarlanan, yerine gelecektir.

⁵⁰⁶ Eski Ahit, Malaki, 2:7 "Kâhinin dudakları bilgiyi korumalı ve insanlar onun ağzından öğüt aramalı. Çünkü o Her Şeye Egemen Rabbin ulağıdır.

⁵⁰⁷ Eski Ahit, Yeremya, 1:4 RAB bana şöyle seslendi: 1:5 "Ana rahminde sana biçim vermeden önce tanıdım seni.

Doğmadan önce seni ayırdım, Uluslara peygamber atadım." 1:10 "Bak, ulusların ve ülkelerin kökünden sökülmesi, yıkılıp yok olması, yerle bir edilmesi, kurulup dikilmesi için bugün sana yetki verdim."

⁵⁰⁸ Eski Ahit, Mezmurlar, 45:16 Atalarının yerini oğulların alacak, onları önder yapacaksın bütün ülkeye.

⁵⁰⁹ Yeni Ahit, Efesliler, 2:19 Buna göre artık yabancı ve garip değil, kutsallarla birlikte yurttaş ve Tanrı'nın ev halkısınız.

⁵¹⁰ Yeni Ahit, 1.Korintliler, 4:1 Böylece insanlar bizi Mesih'in hizmetkârları ve Tanrı'nın sırlarının kâhyaları sayısın.

Bilmez misiniz ki melekleri yargılayacağız öyle ki bu kâhinler için söylüyor: Siziniz göğün sakinleri, Tanrı'nın sırlarının kâtipleri, şeytanların yargıçlar[1], peki bu unvanlar hürmete layık değil midir?

Havari Petrus diyor ki bütün kâhinler kraldır, başları üstünde taşıdığı tacı bunun kanıtıdır, bazı dirilenlerin (?) yeryüzünde taşıyıcısı ve asildirler. 1 Petrus, 2.bab: ama siz kutsal seçilmiş soyu, kutsal krallığın kâhinlik soyu⁵¹¹

Yuhanna, Esinlenme'de yazıyor: dizlere kadar eğilip ibadet ettiklerinde yoldaşları ve yardımcıları [olan] meleklerle insanlardan saygın oluyorlar, Esinlenme 19: aziz, kral ve meleklerin yoldaşı olma[k] kâhinlere [en] büyük mutluluktur⁵¹².

Theodosius, kâhinleri, Tanrı'nın yardımcıları, onun isteğinin tercümanları, sesinin damarları, krallığının hizmetkârları, töresinin elçileri, padişahın evinin kâhyaları ve kilisenin kayaları [olarak] adlandırıyor. Gerçekten söylüyorum ki Yeni Antlaşma'nın kâhinleri dünyada var [olan] bütün unvanlardan daha üstündür.

(13r) Şimdi kâhinlerin görevini dinleyin. En büyük kahin Harun, diğer tören sırasında kurban sunacağında Tanrı'ya önceki gibi [kurban] sunmak istedi yani koyunu kanıyla birlikte sunacaklardı, Harun'un ve oğullarının kulağının ucuna [kanı sürerek] elleri ve ayaklarını mesh edeceklerdi. Mısır'dan Çıkış 29⁵¹³. Tanrı, bu ayin ile kralların yönetimi, görevi, emrin yerine getirilmesi ve onun sırlarını sistemleştirmenin nasıl olduğunu, ancak tembellikten yerine [görevlerini] getirilmezlerse cezalı [olacaklar] ve kanla ağlayacaklarını gösteriyor.

İkinci Tarihler kitabında [şöyle] yazılmıştır 29; kahin Azarya için, 80 rahibiyle, büyük alayla, güçlü ve cesur erkeklerle, aynı düşünceyle tapınağa girdi ve Uzziya'ya

⁵¹¹ Yeni Ahit, 1. Petrus, 2:9 Ama siz seçilmiş bir soy, Kral'ın^[c] kâhinleri, kutsal bir ulus, Tanrı'nın öz halkımız. Sizi karanlıktan kendisinin şaşılabacak ışığına çağırın Tanrı'nın erdemlerini ilan etmek için seçildiniz

⁵¹² Yeni Ahit, Esinlenme 1:4-6 ...Yücelik ve güç sonsuzlara dek, bizi seven, kanıyla bizi günahlarımızdan özgür kılmış olan ve bizi bir krallık haline getirip Babası Tanrı'nın hizmetinde kâhinler yapan Mesih'in olsun. Âmin. Esinlenme 5:9-10 ...Onları Tanrımızın hizmetinde bir krallık haline getirdin, kâhinler yaptın. Dünya üzerinde egemenlik sürecekler. Esinlenme 20:6 İlk dirilişe dahil olanlar mutlu ve kutsaldır. İkinci ölümün bunların üzerinde hiçbir yetkisi yoktur. Tanrı'nın ve Mesih'in kâhinleri olacaklar ve O'nunla birlikte bin yıl egemenlik süreceklerdir.

⁵¹³ Eski Ahit, Mısır'dan Çıkış, 29:4 Harun'la oğullarını Buluşma Çadırı'nın giriş bölümüne getirip yıka. 29:20 Koçu sen kes. Kanını Harun'la oğullarının sağ kulak memelerine, sağ el ve ayaklarının baş parmaklarına sür. Artan kanı sunağın her yanına dök. 29:21 Sunağın üzerindeki kanı ve mesh yağını Harun'la oğullarının ve giysilerinin üzerine serp. Böylece Harun'la oğulları ve giysileri kutsal kılınmış olacak.

[şöyle] söyleyerek karşı çıktı, Tarihler (29>) 26: Uzziya, Tanrı'ya tütsü sunmak senin hakkın değildir, ancak kutsanan rahibin yani Harun'un oğullarını [hakkıdır]. (Tanrı'nın) kutsal mekânından çık ki lanetlenmeyesin zira burada [durman] Rabbimizin büyüklüğüne saygısızlık olur. Sonra o, inatla duman yaktı ve ona cüzzam çıktı⁵¹⁴.

Zaten kâhinler, İncil'i öğretecekleri için tamamen yani mükemmel [bir şekilde] bilmeliler, peygamber Hagay diyor ki, 2.bab: İncil'i bilmeyenler Tanrı'nın kâhinleri değildir⁵¹⁵. Hieronymus [da] Paris Katedralinde konuşuyor, 12. Bölüm: Kâhinlerin görevini görün ve anlayın [çünkü] kâhinlere İncil hakkında bir şey sorduklarında, "eğer (13v) kâhinse İncil'i bilsin" diyecekler. Kâhinler, Kitaptan insanları eğitmek için akıllı olmanız gerektiğini bilin zira diğer türlü kâhinlik namına layık olmazsınız.

Aziz (Sevillalı) İsidor kâhinlere [şöyle] diyor, bölüm 25: Tanrı'nın sunağında Efendimizin bedeni ve kanını kurban sunmak için dualarını [Tanrı'ya] ulaştırmak, kutsamak ve Tanrı'nın nimetlerini yüceltmek gerekiyor.

Gerçekleri söylüyorum çünkü iyi [bir] kâhinin 3 şey görevidir, onun üstünde hangi [görevler] bulunuyor: dua etmek yani insanlar için duayı [Tanrı'ya] ulaştırmak, kutsal kurbanı sunmakta görevin budur.

Ancak kâhinler, Tanrı'yı yeryüzünde yaşatıyorsa, sırlarının katipleri oluyorsa, melekler ise bu dünyada Mesih'in hizmetçileriye, onun kilisesinin prensleriye, sakramentleri yapıyorlarsa; dini taşıyorlar, kurban sunuyorlar, haçın sırlarını bildiriyorlar, Eski Ahit'in kurban [biçimini] uygulayarak gerçek acının hatıralarıyla sunuyorlar, [bunun için] bütün işlere layık ve yücedirler.

Bakın kahinler, nelere karşı olmalısınız. Birinci, bu işlere ve kurbanlara başladığınızda, melekler yardımcı olmaya uygun olmadığında ulu Dionisius kilisenin

⁵¹⁴ Eski Ahit, 2. Tarihler, 26:16 Ne var ki, güçlenince kendisini yıkıma sürükleyecek bir gurura kapıldı. Tanrısı RAbb'e bağlı kalmadı. Buhur sunağı üzerinde buhur yakmak için RAB'bin Tapınağı'na girdi. 26:17 Kâhin Azarya ile RAB'bin yürekli seksen kâhini de ardısıra tapınağa girdiler. 26:18 Kral Uzziya'ya karşı durarak, "Ey Uzziya, RAB'be buhur yakmaya hakkın yok!" dediler, "Ancak Harun soyundan kutsanmış kâhinler buhur yakabilir. Kutsal Yer'den çık! Çünkü sen RAB'be bağlı kalmadın; RAB Tanrı da seni onurlandırmayacak!" 26:19 Kral Uzziya'ya karşı durarak, "Ey Uzziya, RAB'be buhur yakmaya hakkın yok!" dediler, "Ancak Harun soyundan kutsanmış kâhinler buhur yakabilir. Kutsal Yer'den çık! Çünkü sen RAB'be bağlı kalmadın; RAB Tanrı da seni onurlandırmayacak!"

⁵¹⁵ Eski Ahit, Hagay, 2:10 Darius'un krallığının ikinci yılında, dokuzuncu ayın yirmi dördüncü günü RAB Peygamber Hagay'a seslendi: 2:11 "Her Şeye Egemen RAB diyor ki: 'Kâhinlere yasayla ilgili şu soruyu sor:... 2:14 Bunun üzerine Hagay şöyle dedi: "RAB, 'Bu halk, bu ulus gözümde böyledir' diyor, 'Her yaptıkları, sunakta her sundukları da kirlidir.'"

kitabında yazıyor, 3 bölüm: Kurban sunmaya başladığında bütün hilelerden [arınıp] temizlenmeli yani rahibin düşünceleri lekesiz ve günahsız olmalı.

Bethel'in kurbanı üstüne sunak sunması için Tanrı tarafından büyük önder [olarak] nitelendirilen Yakup, bütün halkı, suçluları ve kulları toplayıp söyledi, Yaratılış, 35.bab: (14r) yabancı tanrıları içinizden atın ve kıyafetlerinizi değiştirerek arının⁵¹⁶. Kahinler her gün o kral kurbanı yani kilisenin sunağına sunmaları için Tanrı tarafından kiliseye çağırılırlar; kahinler, kimin putları yani günahları varsa yıksınlar ve erdemleri giyinsinler diyor.

Kral Süleyman dünyanın 7 mucize [biri] olarak sayılan, 7 yıl Kudüs'ün mabedinde, inşa edip eğleniyordu, içinde sadece Harun'un asasını, mannanın kaplarını ve Eski Antlaşmanın tahtasını saklıyorlardı, hepsi [şöyle] söylüyordu, Tarihler 19(29): [bu] büyük mucize insana değil, şüphesiz Tanrı'ya yapılmıştır.⁵¹⁷ kahinler, her gün mannaya izinli değiller, ne de Antlaşmanın tahtasına yani tüm aslında bu meskeni insana değil, Tanrılık'a inşa ediyorlar.

Matta İncil'inde [şöyle] yazılmıştır 22: Meşhur kral, düğün yaparken [halkın] çoğunu davet etti ve misafirleri oraya girip oturuyorlardı, orada şık elbiseler giyinmeyen birini gördü [ve şöyle] söyledi: [Erm.] hizmetçilerine, onun ellerini ve ayaklarını bağlamalarını ve zindana atmalarını emretti⁵¹⁸. Bu hikâyeyi kahinlere uygulamam çünkü her gün kralın bu düğününe davet edilen onlardır ve Tanrı'nın sakramentleri olan sunakta mükemmel yemekleri, kutsal tapınağın malikanesinde hazırlıyorlar. Fakat burada saygısız olurlarsa veya [saygısızlığa] cüret etseler ve yıpranmış vicdanlarıyla, günahkâr kalpleriyle ve [de] küstah giysileriyle, Tanrı onlara öfkelenmeyecek ya da onları cehenneme göndermeyecek diye korkmayanlar yani doğruluktan kopmuşlardır.

(14v) Azizlerin ölümü hakkında. Bakınız ki kardeşler iyi kahinlerin ölümü ve sonu nasıldır, Mezmur'da [şöyle] 116 diyor: kendi azizlerinin ölümü Rabbimizin

⁵¹⁶ Eski Ahit, Yaratılış 35:2 Yakup ailesine ve yanındakilere, "Yabancı ilahlarınızı atın" dedi, "Kendinizi arındırıp giysilerinizi değiştirin. 35:3 Beyt-El'e gidelim. Sıkıntı çektiğim günlerde yakarışımı duyan, gittiğim her yerde benimle birlikte olan Tanrı'ya orada bir sunak yapacağım."

⁵¹⁷ Eski Ahit, 1.Tarihler, 29:1 Kral Davut bütün topluluğa şöyle dedi: "Tanrı'nın seçtiği oğlum Süleyman genç ve deneyimsizdir. İş büyüktür. Çünkü bu tapınak insan için değil, RAB Tanrı içindir.

⁵¹⁸ Yeni Ahit, Matta, 22:11 «Kral konukları görmeye geldiğinde, orada düğün elbisesi giymemiş bir adam görmüş. 12:12 Ona, 'Arkadaş, üzerinde düğün elbisesi olmadan buraya nasıl girdin?' diye sorunca, adamın dili tutulmuş. 12:13 «O zaman kral, uşaklarına, 'Şunun ellerini ayaklarını bağlayın, onu dışarıya, karanlığa atın!' demiş. 'Orada ağlayış ve diş gıcırıtısı olacaktır.' 12:14 «Çünkü çağrılanlar çok, ama seçilenler azdır.»

huzurunda özeldir⁵¹⁹. Peygamber bu ölümü iyi kahinler için söyledi. İyi kalplilikle doğru ve örnek [biri olarak] yaşayan azizler onun için kabul olurlar ve ebedi kutsama ile bağışlanırlar.

Bilge Vaiz, Sirak bab 1’de söylüyor: Her kim Efendimizden korkanlar iyi yapar, [o kişi] kendisinin son gününde ve ölüm anında kutlu olacak⁵²⁰. Bunu şüphesiz krallar için söyledi, doğru yaşayan ve Tanrı’dan korkanlara göstermek istedi. Onlara bu yaşamda iyi olacak ve kutsama son zamanlarında [onları] koruyacak.

Yeşeya yazıyor, 57.bab: Kötünün sayesinde doğru [kişi] yükselmiştir; kendi yolunda yürüyenler bırak mezarında huzurlu olsun⁵²¹. Peygamberlik son derece adildir, saygın kahinlere, dürüstçe hayatlarını sürdürdükleri zaman Tanrı onları bu dünyadan alıyor zira [onlar] erdemlerini taklit ediyorlardı ve kötü işlerden uzak duruyorlardı. Onun için onlara huzur ve güven verilecek ve de türlü türlü lükslerle dolu olacaklar.

Dinsiz kahinlerin sonunda azap ve ceza var Davut 33 [Erm]⁵²²: Peygamberlik, Tanrı’nın doğru töresi ile kahinlere bu şekilde gerekmez, hayatları dinsiz sürdürdükleri gibi böyle zavallı ve değersiz ölüm ile sonlanır.

(15r) Esinleme’de Yuhanna, 14. bab: bütün doğru [insanlar] için söylenmiştir: şanslı olan[lar] Tanrı için ölüyorlar, Kutsal Ruh bunu diyor: çünkü kendi emeklerinde dinlenecekler⁵²³. Bunu şöyle yorumluyorum ki zavallı kahinler Tanrı için ve merhameti için ölmezler ancak günahlarından kurtulmayı düşünüyorlar ve günah işliyorlar.

Kahin Eli kötülükten dolayı oğullarını, bütün soyunu yok olmuş [olarak] gördü. 1. Samuel 2. bab: senin iki oğlun Hofni ve Pinehas’ın başına gelecek olan bu [olay] sana delalet olsun: ikisi de aynı günde ölecekler⁵²⁴. Peygamberin bu sözleri şunu ifade ediyor,

⁵¹⁹ Eski Ahit, Mezmurlar, 116:6 RAB saf insanları korur, tükendiğim zaman beni kurtardı.

⁵²⁰ Deuterokanoik Kitaplar, Sirak, 1:13 Tanrı'dan korkan kişinin sonu iyi olur, öldüğü gün kutsanır.

⁵²¹ Eski Ahit, Yeşeya, 57:1Doğru kişi ölüp gidiyor, kimsenin umurunda değil. Sadık adamlar da göçüp gidiyor; kimse doğru kişinin göçüp gitmekle kötülükten kurtulduğunun farkında değil. 57:2 Doğru kişi esenliğe kavuşur, doğru yolda yürümüş olan mezarında rahat uyur.

⁵²² Eski, Ahit, Mezmurlar, 34:21 Kötü insanın sonu kötülükle biter, cezasını bulur doğrulardan nefret edenler.

⁵²³ Yeni Ahit, Esinlenme, 14:13 Gökten bir ses işittim. «Şunu yaz: bundan böyle Rab'be ait olarak ölenlere ne mutlu!» diyordu. «Evet» diyor Ruh, «uğraşlarından dinlenecekler. Çünkü yaptıkları işler onları izleyecektir.»

⁵²⁴ Eski Ahit, 1. Samuel, 2:34 İki oğlun Hofni ile Pinehas'ın başına gelecek olay senin için bir belirti olacak: İkisi de aynı gün ölecek.

Tanrı dinsiz [olarak] yaşayan kahinlerin bütün soyunu ortadan kaldırır ve öldürür ve [onlar] korkunç [bir] yol ile ölümü kendilerine çekiyorlar.

Yeşeya, 3.bab: Eyvah dinsizlere ve kötülere, zira [yaptıkları] işlere göre onlara iadesi olacaktır⁵²⁵. Bu peygamberlik tüm kahinlere ama daha çok kötü yaşamda olan kahinlere bakıyor. Öyle ki ahlâksızlığı için ve kendilerinin günahı oğullarının lanetidir, amellerinden her zaman iade alacaklar. Efendimiz tarafından lanetlidirler ve onların sonu kötü [olacak].

Altınsözlü, Homili 3'te; Elçilerin İşlerinde, bir yerdeki cümle korkunç dedi: kahinler için şunu anlamam, hayırlı kahinlerin ölümleri daha fazladır. Korkunç özdeyiş. Ancak doğru, kahinliğin büyüklüğü ve saygınlığının üstün olduğunu öğretiyorlar ama günahlar da ağırdır, onların çoğu [günaha] kapılıyor, [onlar] ahlaksız (15v) ve kötü yaşadıkları gibi zavalıca öldüler. Onun için [Qnəçək' ?] çok büyük çöküştür, Altınsözlü sesleniyor: Vah, [ki] kaybetti kahin yüceliğini yaratmadığını değil yarattığı ölümü buldu. [Bu ölümü] kendi günahlarına bağlasın. Bu işi yok etmek ve ölümün ağındaki kaderi yok etmek zordur.

Siz kahinler ve kilisenin bütün kulları bu işleri düşünün bu kadersizliği [tersine] çevirin, erdem için çalışın, iyi işlerle meşgul olun. Hayatın itibarını arttırın. Onunuza lâyık şekilde çalışın. Kötülüğü ve günahı terk edin ve hayatınızı böyle sürdürün ki dindarca ölesiniz, zira yaşamınız nasıl olursa, ölümünüz de böyle alıştığınız [gibi] oldu. Amin!

---

⁵²⁵ Eski Ahit, Yeşeya, 3:11 Vay kötülerin haline! kötülük göreceksin, yaptıklarının karşılığını alacaklar.

VI. Yeni Rahibin İlk Kurbanı Hakkında Vaaz

Mezmur'a göre 109

Mezmur 109: Rab daha pişman olmayacağına ant içti çünkü Melkiseteg'in düzeninde ebedî kâhin sensin⁵²⁶.

Sizin nimetinizden Rab Tanrı'ya önce kendi elinden kurban sunmak için yeni kahin sunağa ne kadar yakınlaşmalı, Mesih'in kahinliği hakkında yazılan Mezmur'un bu sözleri[ni] bırak açıklayayım.

Büyük sır içinde, büyük ilim, Rab Tanrı'nın merhametinde asil kurbanı olsaydı, kesilinceye kadar dünyada olmaz. İnananlara söylüyorum zira kâfirlerde bu sözler diğer[leri] gibi önemsizdir. Ve mucize değil havari Pavlus yazdı 1. Korintliler 2. bab: zira ruhla donatılan insan Tanrı'nın ruhunu kabul etmez.⁵²⁷ Onlarda akıl hayvanlarınkı [gibidir], Tanrı'nın işlerini anlamazlar [16r]. Öyle ki ruhu anlamaya inanç gereklidir: bilmek, inancın uyarısı sonucu olur. Eğer ki benim öğüdümü dinlemek isteselerdi, onlara ulu bilginin bir söz[ünü] söyledim, Özdeyişler, 3. bab: *Neinnitaris prudentia tue*- aklınla kibirlenme⁵²⁸. Kafir, senin değneğin kamış değneği gibidir onun üstüne dayansan kırılır ve seni ağır yaralar. [Biz] Hiç kırılmayan yani inanç ve Tanrı'nın kuvvetinde olduğu dayanıklı değnek üstüne dayanıyoruz, onun işleri büyük ve insanın akli ermez. Bilgili Augustinus 'un sözleridir: *Tota ratio facti est, potentia- fatientis*. Her şey güç veren yaratıcındır.

Yaptı işte, nasıl yaptığını sorma. Pavlus, Efesliler 3.bab: her şeyi nasıl istedi [ise öyle] yaptı⁵²⁹.

Bu kansız kurbanda Rabbimizin, İsa Mesih'in teni ve kanı nasıl vardır, bunu anla[ya]mam. Doğru[sunu] söylüyorum ki [sen de] anla[ya]mazsın. Gerçekten tabiatın bütün güçlerini aşan bu küçük işleri anlamazken büyük işleri nasıl anlayacaksın? Vaiz 11.bab'da yazıyor: ruhun nasıl oluştuğunu veya hangi gelenek dışında hamile kadının

⁵²⁶ Eski Ahit, Mezmurlar, 110:4 Rab ant içti, kararından dönmez: "Melkisedek düzeni uyarınca sonsuza dek kâhinsin sen!" dedi.

⁵²⁷ Yeni Ahit, 1.Korintliler, 2:14 Doğal haliyle kişi, Tanrı'nın Ruhuyla ilgili gerçekleri kabul etmez. Çünkü bunlar ona saçma gelir. Ruhça değerlendirildikleri için de bunları anlayamaz.

⁵²⁸ Eski Ahit, Özdeyişler, 3:5 RAB'e güven bütün yüreğinle, kendi aklına bel bağlama.

⁵²⁹ Yeni Ahit, Efesliler, 1:11Her şeyi kendi isteği doğrultusunda düzenleyen Tanrı'nın amacına göre önceden belirlenip Mesih'te seçildik.

karnında kemiklerin nasıl oluştuğunu anlayamıyorsan her şeyi yapan Tanrı'nın yaptıklarını [da] böyle anlayamazsın⁵³⁰. İnsan kendi vücudunun nasıl yapıldığını anlamaz, kendi ruhunu anlamaz. Tabiatımızın gizemlerini anlamaz da inancımızın gizemlerini nasıl bilecek? Evet nasıl söylediysem [yine] söylüyorum: inanan ve güçlü Hristiyanlarda, kimlerde gücüm varsa, Mezmur'un bu sözlerini açıklamak için ve ondan sonra kutsal kurbanı rahibi hazırlamak için Rabbimizin adını anıyorum.

(16v) 1. Davut peygamber bu sözlerde Mesih ebedî kahin olacağını öğretiyor, Yahudilerin başka düzenince yani Melkiseteg'in [düzenince] kahinlikten uzaktır 109: Rab daha pişman olmayacağına ant içti⁵³¹. Tanrı'da pişmanlık yoktur. O zaman güç ondandır. Ancak onun yaptıklarını gördüğümüz zaman pişman olduğunu anlıyoruz. Şöyle önemli sözleri var, Yaratılış 6.bab: İnsanı yarattığım için pişman oldum⁵³². 1. Samuel 15.bab: Tâlût'u kral yaptığım için pişman oldum⁵³³. Mezmur 105'te: Çoğuna merhamet ettiğine pişman olmuştu.⁵³⁴ Ancak diğer taraftan Kutsal Kitap [şöyle] haber veriyor, Tanrı'da gerçek pişmanlık yoktur, Samuel'in dediği gibi, 1.Samuel 15: *Deus p^aenitudine non flectetur nec [=neque] enim homo est ut agat p^aenitentiam*. Rab pişman olmaz, [o] insan gibi değil, [bunun için o] pişman olmaz⁵³⁵.

Aynı şekilde şurada der ki: Rab ve artık pişman olmamak için ant içti. Kim bir şeye üzülse pişman olmaya alıştı. Onun için Davut diyor ki, Tanrı Mesih'in kahinliğini hiç yok etmez. Yeri ve zamanıyla belirli olan Harun'un yok ettiği gibi. Kahinlere; Tanrıya kurban sunmaları için herhangi bir yerde değil, bütün dünyada kutsal [olan] Kudüs şehrinde Harun'un yeri vardır. Bütün o kurbanların kanı kabul olduğunda, [o] zaman yine Mesih'e kadar ulaşıyordu. Hiçbir yerde ve hiçbir zamanda Mesih'in kahinliğinin sınırı yoktur. Çünkü bütün dünyada Mesih'in kahinleri Tanrıya kurban

⁵³⁰ Eski Ahit, Vaiz, 11:5 Ana rahmindeki çocuğun nasıl ruh ve beden aldığını bilmediğin gibi, her şeyi yaratan Tanrı'nın yaptıklarını da bilemezsin.

⁵³¹ Eski Ahit, Mezmurlar, 110:4 RAB ant içti, kararından dönmez: "Melkisedek düzeni uyarınca sonsuza dek kâhinsin sen!" dedi.

⁵³² Eski Ahit, Yaratılış, 6:5 RAB baktı, yeryüzünde insanın yaptığı kötülük çok, aklı fikri hep kötülükte. 6:6 6:7 "Yarattığım insanları, hayvanları, sürüngenleri, kuşları yeryüzünden silip atacağım" dedi, "Çünkü onları yarattığıma pişman oldum."

⁵³³ Eski Ahit, 1. Samuel, 15:35 Samuel ölümüne dek Saul'u bir daha görmediyse de, onun için üzüldü. RAB da Şaul'u İsrail Kralı yaptığına pişmandı.

⁵³⁴ Eski Ahit, Mezmurlar, 106:43 Antlaşmasını anımsadı onlar uğruna, Eşsiz sevgisinden ötürü vazgeçti yapacaklarından.

⁵³⁵ Eski Ahit, 1.Samuel, 15:29 "İsrail'in Yüceliği olan Tanrı yalan söylemez, düşüncesini de değiştirmez. Çünkü O insan değil ki, düşüncesini değiştirsin."

sunuyorlar o peygamber Malaki'ye göre, 1.bab: (17r) her yerde benim adıma buhur ve temiz kurbanlar sunuyorlar.⁵³⁶ Onun zamanı kimse yok edemez zira sonsuzdur. Ant içti Rab buna, pişman olmaz: ebedî kâhin sensin.

Harun'un kahinliği kaldırılmıştır fakat Mesih'in [kahinliği] ne için sonsuzdur diye mi soruyorsun? Şöyle cevap veriyorum, çünkü o kusurlu idi ama bu kusursuz. Onun için Havari Pavlus Yahudilere öğretiyor, İbraniler 7. bab: Yani, eğer ki mükemmellik Levililer kahinliği aracılığıyla, zira Eski Ahit'te yazılan halk, Harun'un düzenine göre [değil de] Melkisedek'in düzenine göre başka kahin almaya ve söylemeye gerek [kalır mıydı]?⁵³⁷ Sanki [şöyle] söylemiş gibi: eğer ki Harun'un aracılığıyla mükemmel kahinlik olsaydı, eğer bütün günahlardan kurtuluş, merhamete ve övgüye erişmek onun aracılığıyla olsaydı, başka kahine ne gerek vardı? Yani o mükemmel kâhin değildi, başka[sı] gerekliydi. Değersiz kurbanı gibi ne merhameti ne [de] övgüsünü kazanamazdı [onu] kaldırdı ve onun yerine ebedi kâhini, Rabbimiz Mesih'in sunağı[nı] getirdi: ebedi kahin sensin.

2. Bu ebedi ve mükemmel kahinliğin sunağı[nın] nasıl olacağını peygamber öğretiyor, Mesih, Melkisedek'in düzenine göre kahindir ve onun için[dir] ki insan[lar] her gün onun kahinleri aracılığıyla ekmeğin ve şarabın altında kendisinin bedeni ve kanını sunuyor.

Harun'un sunağı kanlıydı. Ancak Melkisedek'in sunağı kansız[dır]; içinde sadece ekmek ve şarap [var], zira başkası için okumayız ve onun için Harun'un düzeninden farklıydılar, bizim vaizler öyle değil. Yani onların hahamları İbrahim emir veriyor ki, Melkisedek kendi zamanında tapınağı inşa etmişti, eski geleneğe göre kansız kurbanlar olan ekmeği ve şarabı sunuyordu. Musa bu[nu] öğretiyor, Yaratılış 14.bab: ekmeği ve şarabı Salem'in kralı Melkisedek çıkardı, nitekim Yüce kralın (17v) kahiniydi ve [Yüce Kral] onu kutsadı⁵³⁸. İbrahim'i kutsadı, ne öküzlerini ne de koyunlarını sunmuyordu, sadece ekmek ve şarap sunuyordu, İbrahim'in her zaferi için şükrediyordu ve askerleri

⁵³⁶ Eski Ahit, Malaki, 1:11 Doğudan batıya kadar uluslar arasında adım büyük olacak! Her yerde adıma buhur yakılacak, temiz sunular sunulacak. Çünkü uluslar arasında adım büyük olacak!" diyor Her Şeye Egemen RAB.

⁵³⁷ Yeni Ahit, İbraniler, 7:11 Eğer Levililerin kâhinliği aracılığıyla yetkinliğe erişilebilseydi - nitekim halk bu kâhinlik altında Kutsal Yasa'ya kavuştu - Harun düzenine göre değil de, Melkisedek düzenine göre başka bir kâhinin gelmesine ne gerek kalırdı?

⁵³⁸ Eski Ahit, Yaratılış 14:18 Yüce Tanrı'nın kâhini olan Salem Kralı Melkisedek ekmek ve şarap getirdi.

sunaktan sonra o ekmek ve şarap ile ziyafet veriyorlardı, Yusuf'un ve Tertullionus 'ın İbranilere karşı yazdığı gibi. Böylece Mesih'in kahinlerinin sunağın[ın] nasıl olacağını belirtiyordu. Bu ona örnekti, [bunu] şimdi bütün dünya üzerinde görüyoruz. Rabbimiz bu örneği yemek odasında gerçekleştirdi ve şimdi de kendisinin kahinleri aracılığıyla gerçekleştiriyor. Onun için ebedi kâhin [olarak] adlandırılıyor, çünkü dünyanın sonuna kadar [o kahinleri aracılığıyla] kurban bağışlar. Peki İsa Mesih [hem] kurban [hem de] bağışçı yani (kurban) sunucu mudur? Aziz Augustine kendisini bu şekilde adlandırıyor. Bununla kâhin yemek odasında kendisinin öğrencilerini Melkisedek'in düzenine göre kutsadı, şöyle söyledim: benim hatırama bunu yapınız⁵³⁹. Bunu, benim yaptığım gibi yapın, kanımı ve tenimi sununuz, alınız ve başkalarıyla paylaşınız.

3. İsa Mesih Eski Antlaşmanın kurbanını kaldırdı ve kendi kilisesinde bu tüm denklerini aşan kurbanı tekrar koydu. Eski kurbanlar koyunlardan, keçilerden ve diğer sessiz hayvanlardandı. Kurban Mesih'indir, Mesih de [kurbanın] kendisidir. Onun için diğerlerinin kurbanını aşan, ulu ve asil kurbanımız vardır.

Meleklerin kolundan değil, Tanrı'nın aracılığıyla kâhinin elinden [olan] bu kurbanda tatlı mannayı görüyorum. Örnekte değil, evet gerçekten, Tanrı'nın elinden sunduğunu görüyorum. Öküzün ve keçinin bedenini değil yani ebedi kurbanı, teni ve kanı görüyorum. Burada diğer hepsini aşan bütün yanışın (günahın?) kurbanını görüyorum. Günahlar için kusursuz ve güvenilirlik verici olan kurban[ın] büyüklüğü görüyorum, [böylece] Mezmur 49 göre Tanrı'yı daha fazla onurlandırabilirim: Kurbanın kutsallığı yüceltecek beni⁵⁴⁰. Bunun için kurban kutsaldır, peygamber Malaki bunun için peygamberlik (18r) etti, 1.bab: Rab İbranilere [şöyle] söylüyor: Her şeye egemen olan Rab diyor [ki], sizden memnun değilim. Elinizden kurbanınızı almam, gün doğumundan gün batımına kadar benim adım [tüm] uluslar arasında yüceliyor ve her yerde benim adıma temiz kurban sunuluyor, zira benim adım dinsizlerden daha uludur⁵⁴¹. Bir ahlaksızlık ile bozulan kurban temiz olmaz ve de sunucu büyük günahkâr olursa, Trento

⁵³⁹ Yeni Ahit, Luka, 22:19 Sonra eline ekmek aldı, şükredip ekmeği böldü ve onlara verdi. «Bu sizin uğruna feda edilen bedenimdir. Beni anmak için böyle yapın» dedi.

⁵⁴⁰ Eski Ahit, Mezmurlar, 50:14 Tanrı'ya şükran kurbanı sun, yüceler yücesine adadığın adakları yerine getir.

⁵⁴¹ Eski Ahit, Malaki, 1:10 "Ne olurdu, sunağında boşuna ateş yakmayasınız diye aranızda tapınağın kapılarını kapatan biri olsaydı! Ben sizden hoşnut değilim" diyor Her şeye egemen Rab, "Getireceğiniz sunuları da kabul etmeyeceğim. 1:11 Doğudan batıya kadar uluslar arasında adım büyük olacak! Her yerde adıma buhur yakılacak, temiz sunular sunulacak. Çünkü uluslar arasında adım büyük olacak!" diyor Her Şeye Egemen Rab.

Konsili'nde öğretildiği gibi, 1. bölüm: Habil ve Kabil'in, o iki kardeşin kurbanı örnekti, bunun için yazılmıştır, Yaratılış 4.bab: Tanrı dürüst Habil'e, kendisinin sevgili oğluna baktı⁵⁴² Yüce, en üstün kâhini Mesih'e kurban ve kahinler aracılığıyla kendisine verilen sunak [olarak] bakıyor. Kabil'in sunağı örnekti yani onun kurbanına bakmadı [Tanrı], İbranilerin tekrar Kabil'e uyması bundandır.

Şimdi Sefanya peygamberin şu sözler ile peygamberliği tamamlanmıştır, 3. bab: o zaman, hepsi Rabbimizin adını okuması için, ona aynı güçle kulluk hizmeti etmeleri için insanlara dudaklarını geri veririm. Onları Etiyopya bölgesinin nehirlerinden alırım, benim dağılan çocuklarım bana kurban getirirler⁵⁴³. Hepimiz Tanrı'ya aynı kurbanı getiriyoruz; onun temiz bedenini ve kanını.

4. Kurbanlar böyle ama kahinler nasıl [olacak]? [Kurban] sunucuların saygıdeğer kurbanı layık olmaları gerekli[dir]. Kurbanı sundukları zaman parmaklarını yıkıyorlar, bırak görsünler çünkü hepsinin kendi ruhlarının son varlıklarını yıkamaya yani son fikirlerini [yıkamaya] hakkı vardır. Eski Ahit'te [18v] kahinler için vaftiz vardı. Çünkü bilmeliler ki, bu kurbanı yıkayacakları zaman en küçük günahattan [bile] kurtulmalılardır. Yeni Ahit'te [yalnızca] eller için su var. Malaki'de şu sözler ile yazılmıştır, 3.bab: Nitekim O'dur ki ateşi yakan ve çiçek[leri] boyayan, gümüşle altını ve de Levi'nin oğullarını arıtacak [olan] odur; onları altınla gümüşü erittiği gibi temizler böylece doğrulukla Rabbimize kurban sunarlar⁵⁴⁴. Levi oğullarının temiz olmasını istiyor, kâhinler altın gibi temizler onları, her türlü pislikten arınmalılar, alevin ateşi aranan altından daha temiz [olmalılar]. Çünkü onlara söylenmişti, Rabbimizin tütsüsünü ve o sade ekmeğini sunacaklar ise temiz ve kutsal olmalılar. Levililer 21: Tanrı diyor [ki], ben nasıl temizsem [siz de] temiz olunuz, zira Tanrı'ya kurban[ı] onlar sunuyorlar⁵⁴⁵. Tanrı

⁵⁴² Eski Ahit, Yaratılış, 4:3 Günler geçti. Bir gün Kayın toprağın ürünlerinden Rab'e sunu getirdi. 4:4 Habil de sürüsünde ilk doğan hayvanlardan bazılarını, özellikle de yağlarını getirdi. Rab Habil'i ve sunusunu kabul etti. 4:5 Kayın'i ve sunusunu ise reddetti. Kayın çok öfkeleni, suratını astı.

⁵⁴³ Eski Ahit, Sefanya 3:9 O zaman, birlikte bana yakarmaları, omuz omuza bana hizmet etmeleri için, halkların dudaklarını pak kılacağım. 3:10 Dağılmış olan, bana tapınan halkım, kûş ırmaklarının ötesinden bana sunular getirecek.

⁵⁴⁴ Eski Ahit, Malaki, 3:2 Ama onun geleceği güne kim dayanabilir? O belirince kim durabilir? Çünkü o maden arıtıcının ateşi, çamaşırcının kül suyu gibi olacak; 3:3 gümüş eritip arıtan gibi davranacak: Levililer'i arındırıp altın, gümüş temizler gibi temizleyecek. Böylece Rab'e doğrulukla sunular sunacaklar.

⁵⁴⁵ Eski Ahit, Levililer, 21:6 Tanrıları için kutsal olacaklar, Tanrıların adını lekelemeyecekler. Çünkü onlar Tanrıları Rabbe yakılan sunu ve yiyecek sunusu sunuyorlar. Kutsal olmaları gerekir. 21:8 Onu kutsal sayın. Çünkü yiyecek sunusunu Tanrınız'a o sunuyor. Sizin için kutsaldır. Çünkü ben kutsalı, sizi kutsal kılan RAB benim.

bu kirli bedene katlanmasaydı kulları nasıl tapınakta olacaktı, Yeşeya aracılığıyla onlara sesleniyor, 52. bab: *Mundamini qui fertis unda Domini*- Temizlenin, Rabbimizin olan [sunu] kabı taşıyorsunuz⁵⁴⁶.

Tapınağa ait olan kabı taşıyorlardı, [bu sebeple] temiz olmalıydı. Rabbimizi temsil edenler, ayin yapanlar, [onu] göğsünde taşıyanlar [her şeyden, herkesten] daha fazla temiz olmalılar. Tanrıya o kurbanı sunmadan daha önce kahinler kurbanı yaklaşsınlar, göster altın gibi temizlensinler, bunun için yazılmıştır Mezmur'da, 50: Tanrı'ya kurban alçakgönüllü ruh[tur]; temiz yüreği, alçakgönüllü ruhu Tanrı yok etmez⁵⁴⁷. Önce yüreği pişman ve mahcup tutsunlar, kutsal tövbeyle arındırsınlar, Tanrı'nın ateşi(19r) ile, Tanrı sevgisiyle yaksınlar, yaksınlar ve sonra kurbanın ayininde doğru ve kutsal yapsınlar.

Bazen İsrail'in en büyük başrahibi arınma gününde azizlerin bayramı[na] yani arınmaya geliyordu. Ağlayarak bağıyorlardı, Mısır'dan Çıkış'ta yazıldığı gibi 39. bab: Tanrı'nın kendisinin günahlarını affetmeyeceğinden korkmuş ve ağlayarak, inleyerek kendisinin günahını çıkarmış.⁵⁴⁸ Hristiyanların kahin[i] bu öremekteki gibi arınsın, Mesih'in öfkesinden korksın ve pişman olsun eğer uygunsuz [olarak] girerse [yani] ölümle veya hastalıkla, Tanrı tarafından kutsanmış olmazsa, Havarı Pavlus'un 1. Korintliler 11'de yazdığı o özdeyişe göre: İşte onun için sizin aranızda hastalar çoğunluktadır ve ölenler çoktur çünkü ari bedeni uygunsuzca kabul ediyorlar?⁵⁴⁹.

5. Her kâhin kutsal kurbanı büyük saygı ile göndermeli, Aziz John Chrsostom'un gördüğü gibi o melekleri taklit etsin. Bunun için Chrsostom'un üstadı Aziz Nilus yazıyor: Kâhin kurbanı başlarken, kutsal ayin tamamlanana kadar parlak giysiler giyinmiş, yalın ayak yani sessizce yürüyen pek çok meleği gördü. Melekler, sunak yanında insanların nasıl duracağını öğretiyor, yani hepsinin gözleri sunakta olmalı. Yüzü aşağıda olmalı ki

⁵⁴⁶ Eski Ahit, Yeşeya, 52:11 Çekilin, çekilin, oradan çıkın, murdara dokunmayın. Oradan çıkıp temizlenin, ey Rabbe tapınma araçlarını taşıyan sizler!

⁵⁴⁷ Eski Ahit, Mezmurlar 51: 17 Senin kabul ettiğin kurban alçakgönüllü bir ruhtur, alçakgönüllü ve pişman bir yüreği hor görmezsin, ey Tanrı.

⁵⁴⁸ Eski Ahit, Ester, 4:3 Kralın buyruğunun ve fermanının ulaştığı her ilde Yahudiler büyük yas tuttular, ağlayıp feryat ettiler, oruç tuttular. Birçoğu da çula sarınıp kül içinde yattı. Eski Ahit, Yeşeya 22:12 Rab, her şeye egemen Yahve o gün sizi ağlayıp yas tutmaya, saçlarınızı kesip çul kuşanmaya çağırdı. Eski Ahit, Daniel, 9:3 Bunun üzerine yüzümü Rab Tanrı'ya çevirdim. Duayla, yakarıyla, oruçla O'na yalvardım; çul kuşanıp külde oturdum.

⁵⁴⁹ Yeni Ahit, 1.Korintliler, 11:29 Çünkü Rab'bin bedenini farketmeden ekmeği yiyen ve kâseden içen, böyle yiyip içmekle kendi kendini mahkûm eder. 11:30 İşte bu nedenle birçoklarınız zayıf ve hastadır, bazılarınız da ölmüştür.

yüce saygılarını korusunlar. Kayseri psikopos[u] Arethas Eski Antlaşma'nın sessizliği üzerine kendi kitabında yazıyor, 72. bölüm: O zaman tapındaki kahinlerde sessizlik şöyleydi, istese Tanrı'nın ayininde her zaman kurbanı taşıyan 700'e yakın yani çok kalabalık halkı olurdu, ancak kimse yok gibi görünüyordu zira bütün törenler ulu hürmette ve sessizlikte yürütülüyordu. Eski Ahit'ten (19v) sunakları gölge olan kahinlerden öğrensinler, Yeni Ahit'in kahinleri, nasıl hürmetle, sessizlikle, özenle [yapmayı] yani kurbanı gölge [gibi] değil de iş görerek sunmak gerektiğini öğrensinler.

Yusuf 1. kitabında büyük bir mucize yazıyor 5.bölüm. Pompeius Kudüs'ün tapınağını çepeçevre aldığı zaman, Romalılar kaçan Yahudileri öldürüyorlardı. Kahinler, kılıçlarla tapınağa giren düşmanlarını görebiliyorlardı, ancak Tanrı'nın işlerinin hizmetindeydiler, dua ediyorlardı ve korkmadılar; Tanrı'nın hizmetinde kurbanların önünde onları vuruyorlardı fakat [bu] onları korkutmadı.

6. Kâhin, sunağa hangi dua ile yaklaştığını düşün. Sakınınız günahattan ve böyle büyük ve asil görkemine yaklaşıırken kork. O, Eski Antlaşma'da sunağa gelen kahini dindar görmek istiyorsun, oku Sirak 50. bab: Oniyas'ın oğlu Simon'u anıyorlar. Sunağa yaklaşıırken, üstündeki temiz giysilerini süsledi, kendi erdemiyile ve mükemmelliğiyle yüceltti⁵⁵⁰. İyi kâhin iyi için iyi vermeli. Eğer ki kahinliğin kendi unvanından saygı duyuluyorsa, iyi, dindar ve de temiz erdemli olmalı ve bir yerde unvanını yüceltmelidir. Vaiz kahinlerin elinden onuru aldığı anda uyguluyor, o sunağın yanında ve kardeşleri onun yanında duruyordu, sanki kendisinin yüceliğinden Lübnan'ın Sedir Dağı gibi dikili olurdu: o hayvanın parçaları[nı] kestiler, başrahip parçalar [olarak] adlandırılmış olanları kahinlerin elinden sunağa alıyor ve onun çevresinde güzel kahinlerin topluluğu, aynı Lübnan'ın zarif sedir [ağacı] gibi, büyük palmyelerin çevresinde bulunan küçük palmyeler gibidirler⁵⁵¹.

7. Tanrı['nın] kahinleri neden kusursuz istediğini düşünün. Eski Ahit'te bu konyu oku(20r)yoruz Levililer 21: Harun'a söyleyin senin türünden insan ve senin soyundan gelecek [olan], bedeni kusurlu olan; aksak, kör, küçük büyük veya eğri burunlu, ayağı

⁵⁵⁰ Deuterokanonik Kitaplar, Sirak, 50:11 Görkemli cüppesini giyer, Din adamı olarak olağanüstü ve kusursuz olurdu. Kutsal sunağa doğru ilerleyince, O kutsal yerin çevresini kendi ululuğuyla doldururdu.

⁵⁵¹ Deuterokanonik Kitaplar, Sirak, 50:12 Çevresinde kardeşlerinden oluşan bir kalabalıkla Sunağın yanında durarak Kâhinlerin elleriyle verdikleri parçaları alırdı. O, güçlü bir Lübnan selvisine benziyordu, Çevresinde sözümona hurma ağacı gövdeleri vardı.

veya kolu kırılmış, veya kambur, ağlayan veya katarakt ya da eğer ki sürekli kabuklu yarası [olursa] ya da şişman olursa ekmeği[ni] Tanrı'ya sunmasın, ve onun kulluğuna yaklaşmasın⁵⁵². Yani ruhu üstündeki ölümlü bedeni[nin] uzuvlarının tam ve kusursuz olması gerektiğini gösteriyordu, ölümlü bedenin böyle sağlıklı olmasını istiyordu. Ruhundan daha üstün! Kâhinin gözleri ışıklı olmalı yani fikir [olarak], [yoksa] Tanrı'nın gizemlerini nasıl anlayacak. Onun için kör veya katarakt [bir] kâhini istemedi. Onun yüreği[nin] göğe yükselmeli. Bu sebeple yere eğildiğinde kamburunu atıyordu(?). Onun davranışları, Havari Pavlus'un emrettiği gibi [olmalı], İbraniler 12.bab⁵⁵³ Tanrı'nın güzel yolunda doğru olmalı. Bütün gururu ve sıradan günahları bırakıyoruz ve de Ezgiler Ezgisi'nde okuyoruz 7.bab: senin yürümen nasıl [da] güzeldir, hükümdarın kızı! ⁵⁵⁴ Onun için aksak veya ayağı eğri olan, yani Tanrı'nın buyruğunda düzgün yürümeyen atılır. Tanrı'nın işlerini ve insanları iyi yönetmek gerekir onun için burnu küçük olanı, gelişigüzel fikri, duyarsız olanı kâhin olarak istemediler. Kâhin temiz olmalıdır. Onun için uyuz olanlar, fiziki yaraları olanlar kâhinliğin soylu görevinden atılır.

8. Yüce ve Kutsal Baba'yı, büyük Aziz Gregor'u dinliyoruz, bunun için ne söylüyor (20v): Kör; Tanrı'nın yüce fikrî aydınlıklarını tanımasa veya bilmesa, karanlıkların bu hayatta neyi kapladığını bilemez, nereye basacağını [bilemez]. Aksak, hasta ruhun nereye gideceğini bilir. Görüyor [ancak] Tanrı'nın yolunda kusursuz yürüyemez. Burnu küçük olanın sağduyusu yoktur. Burun ile güzel ve pis kokuyu tanırız. Bu kahinlere uymaz, davranış niteliklerini seçemez. Sonra o ve burnu büyük olan, saf zarıflığı aşırı isteyenler iyi kâhin olamaz. Ayağı veya kolu kırılan kimse, yürümek için veya iyi işlerini yapmak için Tanrı'nın yolunda olamaz. Kambur olan, yere eğildiği için hiç başını yukarı kaldıramaz dünya kaygılarını ihmal eder. Gerçeğin nasıl olduğunu görenler buraya ağlayarak gidiyorlar, o zaman inatçılığı gerçeği iki eliyle tutmasına[izin] vermez! Gözlerinde katarakt olan doğruluğun gururlu ışığını göremez ve kendisi de anlayamaz, büyük kördür; gözbebeğinin karası görüyor ama bu kataraktlı [olduğu için] göremez. İnsan kendini kara olarak görüyor yani akılsız, günahkâr da böyle tanıyor

⁵⁵² Eski Ahit, Levililer, 21:17 "Harun'a de ki: Soyundan gelecek kuşaklar boyunca kusurlu olan hiç kimse yiyecek sunusu sunmak üzere Tanrı'sına yaklaşmasın. 21:18 Kusurlu olan, sunağa yaklaşamaz: Kör, topal, yüzü arızalı, organlarından biri aşırı büyümüş, 21:19 kolu veya ayağı kırık, 21:20 kambur, cüce, gözü özürlü, uyuz, yarası kabuk bağlamış ya da hadım.

⁵⁵³ Yeni Ahit, İbraniler, 12:12-13 Bunun için sarkık ellerinizi kaldırın, bükük dizlerinizi doğrultun, ayaklarınız için düz yollar yapın ki, kötürüm olan yoldan sapmasın, tersine şifa bulsun.

⁵⁵⁴ Eski Ahit, Ezgiler Ezgisi, 7:1 Ne güzel sandaletli ayakların, Ey soylu kız!..

[kendini] içindeki hızlıca ışığı görecek (?). Doğruluğun ışığı, gerçeğin kutsallığı kendisine eklendiğinde, gökteki o dünyadan çok hızlı ineceği için hiçbir şey göremeyecek. Bunun gibiler için yazılmıştır, Romalılar 1.bab: *Dicentes [enim] se esse sapientes stulti facti sunt*- Kendilerine akıllı dediler, [öyle] düşündüler, akılsız oldular⁵⁵⁵. Ahlaksız ve ahlaksız olan değersizdir. Açgözlüler cüzzamlıdır. Ne bu ne de o kahinliğe yaklaşamayacak. Aziz Gregor buraya kadar yazıyor. En azından bu sözler bize görevimizi gösterecek, böylece sana doğrulukla, arilikle hizmet edeceğiz; İsa Mesih, Baba ve Kutsal Ruhla sonsuza dek yaşıyor ve hüküm sürüyorsun. Amin!

---

⁵⁵⁵ Yeni Ahit, Romalılar, 1:22 Akıllı olduklarını iddia ederken akılsız olup çıktılar.

VII. Yeni Kurban Hakkında Vaaz

Hakimler Kitabına Göre, 17

(21r) Yudit, 16: Şimdi biliyorum ki, Levlilerin düzenine göre kâhinim olduğu zaman Rab Tanrı bana iyi davranacak⁵⁵⁶.

[I.] 1. İnsan, büyük ve fazla eksiklikle kaplıdır, yeryüzündeki güvenliği ve yaşamı için dünyevî soyluyu istiyor veya ihtiyaç duyuyor; ikinci soyluya da ebedî iyiliğinin kurtuluşu için ihtiyaç duyuyor. İnsanlar Peygamber Samuel hakkında konuşuyorlardı, 1. Samuel, 8. bab: Savaşlarımızda savaşacak ve başımızda duracak, bizi düşmandan koruyacak ve de bizi yeryüzündeki insanlar [gibi] iyi edecek kral ver bize⁵⁵⁷. Sonra daha [yüksek] sesli sesleniyorlardı: Bize Tanrı'nın merhametini kazanacak olan ve bize Tanrı'nın ebedi kurtuluşuna [varan] yolunu öğretecek olan kâhini ver. Samuel'in böyle krallık vermeye [muktedir] olan kâhinleri vardı, zira kâhin halka kral vermeye [muktedir] olur ancak kral hiç kâhin atayamaz. Krallardan 300 yıl da ayrı olabiliyorlardı. Ancak kâhinden hiç ayrı olmazlardı. Tek Rab Tanrı'yı bir kez tanıdılar, kahinlerin bize haber verdiği merhametli Tanrı (var>) olmuştu.

Onun için bugün dindarlığınıza, Kutsal Ruh'un ardından müjdeyi okumak istiyorum, bizim kaderimiz nasıldır, Rab Tanrı Yudit 16 sözlerine göre belirlenen kâhinlerini bize ne zaman veriyor ve sonra Efendimizin adına kâhinliğin görevi için [konuşmak istiyorum].

Evvel göğün (21v) ve yerin en ulu ve yüce kralının elçileri kâhinlerdirler, bizim bütün kaderimiz buradan başlıyor, Eski Ahit'in ilk kahinine yani Musa'ya [şöyle] yazılmıştır, Rab Tanrı dedi, Mısır'dan Çıkış 3.bab: git şimdi seni halkımı esirlikten

⁵⁵⁶ Eski Ahit, Hakimler, 17:7 Yahuda'nın Beytlehem Kenti'nde, Yahudalı bir ailenin yanında geçici olarak yaşayan genç bir Levili vardı. 17:8Adam yerleşecek başka bir yer bulmak üzere Yahuda'nın Beytlehem Kenti'nden ayrıldı. Efrayim'in dağlık bölgesinden geçerken Mika'nın evine geldi. 17:9 Mika, "Nereden geliyorsun?" diye sorunca adam, "Yahuda'nın Beytlehem Kenti'nden geliyorum, Levili'yim, yerleşecek yer arıyorum" dedi. 17:10 Mika, "Benimle kal" dedi, "Bana danışmanlık ve kâhinlik yap. Seni doyurur, yılda bir takım giysi, on parça da gümüş para veririm." Levili kabul etti. 17:11 Mika ile kalmaya razı oldu. Mika da ona oğlu gibi davrandı. 17:12 Genç Levili'yi kâhinliğe atayarak evine aldı. 17:13 Mika, "Şimdi biliyorum ki, RAB bana iyi davranacak" dedi, "Çünkü bir Levili kâhinim var."

⁵⁵⁷ Eski Ahit, 1. Samuel, 8:19 Ne var ki, halk Samuel'in sözünü dinlemek istemedi. "Hayır, bizi yönetecek bir kral olsun" dediler, 8:20 "Böylece biz de bütün uluslar gibi olacağız. Kralımız bizi yönetecek, önümüzden gidip savaşlarımızı sürdürecektir."

kurtarman için gönderiyorum⁵⁵⁸. Musa, Tanrı'nın buyruğuyla bu düzene göre Harun'u kutsadı⁵⁵⁹, [böylece] Tanrı'nın bütün elçilerinin doğuşu başladı.

Sonra İsa Mesih Yeni Ahit'te bütün dünyaya kendininkileri, ilk ve asıl kahinleri gönderdi; 12 havari, kendisinden başkalarını çoğaltan, el vererek kutsayan, her zaman Tanrı'nın kilisesinde [olan] elçileri gönderiyor. Bu elçiliği havari [Pavlus], 2. Korintliler, 5.bab'da bildiriyor: Mesih adına elçilik yapıyoruz ve Tanrı bizim aracılığımızla [insanları] uyarıyor⁵⁶⁰.

Bu elçiler Tanrı'nın kâhinlerini ne ile geçiriyorlar ve bize ne getiriyorlar? Tanrı'dan güvenirlilik yani gerçek Tanrı'nın kim olduğunu, göğü ve yeri nasıl yarattığını, bizi nasıl sevdiğini, bizim için kendi çocuğunu bize nasıl bahsettiğini ve eğer ki onun istediğini gerçekleştirirsek ölümümüzden sonraki yaşamın sonsuz zenginliğini o dünyada bize nasıl vereceğini anlatıyorlar ve bize öğretiyorlar.

Yeşeya 30.bab: Budur yolu, buraya geçiniz; gidişiniz ne sol yanına ne de sağ yanına[dır]⁵⁶¹.

Bu kader uludur diyor Yeremya 9.bab: meşhurdur Rab Tanrı⁵⁶². Ey ulu kader onun gücüne erişmek için onu öğreneceğiz [ve] Tanrılığın vaatlerine ulaşacağız! Bu kader bize kahinler [aracılığıyla] geçiyor. Rab Tanrı bize verdiğinde [biz] onlardan nasıl hoşnut olmayalım!

⁵⁵⁸ Eski Ahit, Mısır'dan Çıkış, 3:10 Gel, halkım İsrail'i Mısır'dan çıkarmak için seni Firavun'a göndereyim.

⁵⁵⁹ Eski Ahit, Mısır'dan Çıkış, 4:10 Musa, "Aman, ya Rab!" dedi, "Ben kulun ne geçmişte ne de benimle konuşmaya başladığından bu yana iyi bir konuşmacı oldum. Çünkü dili ağır, tutuk biriyim. 4:11 RAB, "Kim ağız verdi insana?" dedi, "İnsanı sağır, dilsiz, görür ya da görmez yapan kim? Ben değil miyim? 4:12 Şimdi git! Ben konuşmana yardımcı olacağım. Ne söylemen gerektiğini sana öğreteceğim." 4:13 Musa, "Aman, ya Rab!" dedi, "Ne olur, benim yerime başkasını gönder." 4:14 RAB Musa'ya öfkeleni ve "Ağabeyin Levili Harun var ya!" dedi, "Bilirim, o iyi konuşur. Hem şu anda seni karşılamaya geliyor. Seni görünce sevinecek. 4:15 Onunla konuş, ne söylemesi gerektiğini anlat. İkinizin konuşmasına da yardımcı olacak, ne yapacağınızı size öğreteceğim. 4:16 O sana sözcülük edecek, senin yerine halkla konuşacak. Sen de onun için Tanrı gibi olacaksın.

⁵⁶⁰ Yeni Ahit, 2. Korintliler, 5:20 Böylece, Tanrı'nın kendisi aracılığımızla çağrıda bulunuyormuş gibi Mesih'in adına elçilik ediyoruz. Mesih'in adına yalvarıyoruz: Tanrı'yla barışın.

⁵⁶¹ Eski Ahit, Yeşeya, 30:21 Sağa ya da sola sapacağınız zaman, Arkanızdan, 'Yol budur, bu yoldan gidin' Diyen sesini duyacaksınız.

⁵⁶² Eski Ahit, Yeremya, 9:23 Rab şöyle diyor: "Bilge kişi bilgeliğiyle, güçlü kişi gücüyle, zengin kişi zenginliğiyle övünmesin. 9:24 Dünyada iyilik yapanın, adaleti, doğruluğu sağlayanın, ben Rab olduğumu anlamakla ve beni tanımakla övünsün övünen. Çünkü ben bunlardan hoşlanırım" diyor Rab.

2. Zaten bizim babalarımız onlardır; İncil, kutsal vaftiz ve diğer sakramentler aracılığıyla bizi Rab Tanrı'ya doğuruyorlar. Havarinin öğrencilerine söylediği gibi, 1. Korintliler 4.bab: Çünkü İncil aracılığıyla ben sizi Mesih İsa'ya doğurdum⁵⁶³. Böyle babalar (22r) ve ebeveynler bize neden gerekli olacak, doğuşunuzu yok olmakta, Âdem babamızla onun kargışında ve Tanrı'nın merhametsizliğinde mi kalacaktık? Onlar bizi Mesih aracılığıyla Mısır'dan ve şeytanın esirliğinden çıkarıyorlar, bizim için kaldırdığı güç ve kulluğu anlatıyorlar ve ayinler aracılığıyla onu bize doğuruyorlar.

3. Bizi Tanrı'ya doğurarak çobanlar gibi kurtuluş yeşilliğine ulaştırıyorlar, Tanrı'nın sözü ile besliyorlar, kurtlardan koruyorlar, bütün gereksinimlerimizi karşılıyorlar, bizim için hazineyi Tanrı'nın öğüdü ve akli [ile] biriktiriyorlar. Havari, 2.Korintliler 12.bab: Çocuklar babalarına değil; babalar çocuklarına topluyor⁵⁶⁴, çünkü babanın sevgisi hiç bitmez ve bütün çocuklarının iyi olması için uğraşır. Rab Tanrı Babamızdır ve kendi gibi baba yüreği göstermelerini emrederek elçilerini gönderdi ve birine dedi, Çölde Sayım, 11. bab: bakıcıların çocuğa baktığı gibi onu kucağına al ve onu babalarına söz verilen topraklara getir⁵⁶⁵.

4. Her şey için kahinlerden tesellimiz vardır çünkü bizim için kurban ediyorlar, bizim günahlarımız için Rab Tanrı'ya dua ediyorlar ve bizi onun merhametiyle buluşturuyorlar havari bunun için [şöyle] dedi, İbraniler, 5. bab: Zira Tanrılık tarafından insanlardan alarak onların günahları için Rabbin Sofrası'nda sunacağından bütün baş kâhin veya kahinler insanlar için vardır⁵⁶⁶. Bu sözlerini sadece Eski Antlaşma'nın kâhinleri için söylemiyor evet eski ve yeni, her (22v) kâhin için [geçerlidir], çünkü insanların Tanrı'daki işlerini yapmak, onların bağışlarını ve Tanrı'nın merhametini sunmak, onların günahlarının affedilmesi için antlaşma [yapmak] onun işidir. Eğer Yeni Ahit'te kahinlerimiz olmasaydı, kurbanımızı veya başka bir şeyimizi Tanrı'ya sunmasaydık yani günahlarımızdan kurtulmasaydık çok aldanmış olurduk. Çünkü [bizi]

⁵⁶³ Yeni Ahit, 1. Korintliler, 4:15 Çünkü Mesih'in yolunda sayısız eğiticiniz olsa bile çok sayıda babanız yoktur. Ben size Müjde'yi ulaştırmakla Mesih İsa'da manevi babanız oldum.

⁵⁶⁴ Yeni Ahit, 2. Korintliler, 12:14 İşte, üçüncü kez yanınıza gelmeye hazırım ve size yük olmayacağım. Çünkü sizde olanı değil, sizi istiyorum. Çocukların anne-babaları için değil, anne-babaların çocukları için para biriktirmesi gerekir.

⁵⁶⁵ Eski Ahit, Çölde Sayım, 11:11 Rab'be, "Kuluna neden kötü davrandın?" dedi, "Seni hoşnut etmeyen ne yaptım ki, bu halkın yükünü bana yüklüyorsun? 11:12 Bütün bu halka ben mi gebe kaldım? Onları ben mi doğurdum? Öyleyse neden emzikteki çocuğu taşıyan bir dadı gibi, atalarına ant içerek söz verdiğin ülkeye onları kucağımda taşımamı istiyorsun?

⁵⁶⁶ Yeni Ahit, İbraniler, 5:1 İnsanlar arasından seçilen her başkâhin, günahlara karşılık adaklar ve kurbanlar sunmak üzere Tanrı'yla ilgili konularda insanları temsil etmek için atanır.

yücelten iş; içimizdeki duamızı, ibadet[lerimizi] bildirdiğimiz ve başka kimseye değil Tanrı'nın kendisine kâhin aracılığıyla verdiğimiz sunaktır. Bunu onun için, kahinliğin düzeninin gerekli olduğunu ve ondan ayrı kurbanı yani sunağı yapamayacağımızı, Tanrı'ya yalvaramayacağımızı biliyoruz ve hatırlıyoruz zira, gücünü havarilerin çocuklarından el vermekle alan episkopusun eliyle kutsanmış olan kahinten başka kimse bizim için kurban sunamaz. Çünkü Eski Antlaşmada hayvanları Rab Tanrı'ya Harun'un çocuklarından başka bir kral veya bir insan nasıl sunamadıysa Yeni Antlaşma'da da kutsanmayan birisi bunu yapamaz, havarinin söylediği gibi, İbraniler, 5.bab: zira kâhin, insanlardan aldığını, insanlar için sunacak⁵⁶⁷. Sonra devamında söylüyor: kişi bu onuru kendisi alamaz, ancak Tanrı tarafından adlandırılır, Harun ve üvey olmayan kendi oğulları gibi olanlarda bu güç vardı⁵⁶⁸. Kral Uzziya bu görevde yer aldığı zaman ve sunak sunmak istediğinde çağırıyorlardı 2. Tarihler Kitabı 26.bab: Uzziya kutsal buhuru Efendimize sunmak senin görevin değildir, yani bu mevki Harun'un kutsanmış olan çocuklarının, kâhinlerin görevidir; Tanrı'nın kutsal mekânından çık ki lanetlenmeyesin, çünkü burada Efendimizin onuruna saygısızlık ediyorsun. Sonra onları dinlemediğinden Rab Tanrı onu cüzzam etti⁵⁶⁹. Ayıplı tapınaktan çıkmalıydı. Sonra yabancı biri yani Harun'un çocuklarından başkası sunağa yaklaşanların cezası Rab Tanrı tarafından gerçekleştirildi.

Kurban iki türdür: biri içerdeki, günahlarımızdan pişman olduğumuz zaman alçakgönüllülükle kalpten ve iyi davranışlarla, Rab Tanrı'ya sunduğumuz; ikincisi dışarda olandır, kalpten başlar ve onu ya gösterişli kurbanla yani hayvanla ya da Tanrı'nın Oğlu'nun teni ve kanı [yani] insanların önünde şarap ve ekmekle gösterir. İçerdeki

---

⁵⁶⁷ Yeni Ahit, İbraniler, 5:3 Bundan ötürü, halkın günahları için olduğu gibi, kendi günahları için de kurban sunmaya borçludur.

⁵⁶⁸ Yeni Ahit, İbraniler, 5:4 İnsan, baş kâhin olma onurunu kendi kendine alamaz; ancak Harun gibi, Tanrı tarafından çağırılırsa alır.

⁵⁶⁹ Eski Ahit, 2. Tarihler Kitabı, 26:17 Kâhin Azarya ile Rab'in yürekli seksen kâhini de ardı sıra tapınağa girdiler. 28:18 Kral Uzziya'ya karşı durarak, "Ey Uzziya, Rab'e buhur yakmaya hakkın yok!" dediler, "Ancak Harun soyundan kutsanmış kâhinler buhur yakabilir. Kutsal Yer'den çık! Çünkü sen Rab'e bağlı kalmadın; RAB Tanrı da seni onurlandırmayacak!" 26:19 Buhur yakmak için elinde buhurdan tutan Uzziya kâhinlere öfkeleni. Öfkelenir öfkelenmez de kâhinlerin önünde, Rab'in Tapınağı'ndaki buhur sunağının yanında duran Uzziya'nın alnında deri hastalığı belirdi. 26:20 Baş kâhin Azarya ile öbür kâhinler ona bakınca alnında deri hastalığı belirdiğini gördüler. Onu çabucak oradan çıkardılar. Uzziya da çıkmaya istekliyd, çünkü Rab onu cezalandırmıştı.

kurbanı Tanrıya sunmakta herkes özgürdür ve bu kurbanda bütün insanlar kâhindir, Havari Petrus'un 1.'de yazdığı gibi, 2.bab.⁵⁷⁰

Şüphesiz dışarıdaki kurbanı, bu sunaktan başka Efendimizin teni ve kanıyla kutsanan kahinlerden başka hiçbir insan Rab Tanrı'ya sunamaz. Rab Tanrı'yı niyaz ettiğimiz, bu kurbandan başka, Efendimizin teni ve kanından başka içimizdeki manevi sunaklar neden önemsiz oluyordu?

Kâhinliğin bu hizmetinin bize nasıl gerekli olduğunu anlıyoruz.

5. Bu ulu, kâhin el vermezse Mesih'in takipçileri olamazlar: teni ve kanını onun elinden [aldık] ve kaderimiz [onun] soyundan gelir; Mesih'ten vücut buluyor, onunla birleşiyoruz ve gökteki cennetin gardiyanlarıyız.

6. Düşünün kâhinin hizmeti nasıl büyüktür çünkü Tanrı onun affı üzerine bizim günahlarımızı affediyor ve o gücü bize veriyor, Yuhanna'nın yazdığı gibi: Günahlardan kurtuluş için uyarılmamış olsak bize ne olurdu, Rab Tanrı'dan hepimize doğrulanmak gelir miydi?⁵⁷¹

(23v)7. Sonra Rab Tanrı'nın vermesini dediği kutsama [bizim için] nimettir, bizi kutsadıklarında Tanrı da bizi kutsar, onların bütün kutsamaları bizim için iyi oluyor. Çölde Sayım, 6.bab: Kâhinler benim adıma halkımı kutsayacaklar ben de onları kutsayacağım.⁵⁷² Sonra onlara bizi şu sözler ile kutsamalarını söyledi: Rab seni kutsasın ve korusun! Sana yüzünü göstereceğin ve merhamet etsin! Rab yüzünü sana çevirsin ve esenlik versin!⁵⁷³ Kâhinliğin kutsamasından sonra Tanrılığın kutsaması bizim üzerimizdedir böylece bizim [kötülüğe] düşmemize [izin] vermez, bizi görünen ve görünmeyen [günahları] denemekten koruyor. Rab Tanrı kendisinin ferah yüzünü bize dönüyor ve bize affedilme umudu veriyor. Onu kızdırdığımızda bizden yüzünü çeviriyor sonra yine bize dönüyor ve bizimle barışıyor, bize esenlik veriyor. Kâhinliğin

⁵⁷⁰ Yeni Ahit, 1. Petrus, 2:4 İnsanlarca reddedilmiş, ama Tanrı'ya göre seçkin ve değerli olan diri taşa, Rab'e gelin. 2:5 O sizi diri taşlar olarak ruhsal bir tapınağın yapımında kullansın. Böylelikle, İsa Mesih aracılığıyla Tanrı'nın beğenisini kazanan ruhsal kurbanlar sunmak üzere kutsal bir kâhinler topluluğu olursunuz.

⁵⁷¹ Yeni Ahit, Matta, 18:18 Size doğrusunu söyleyeyim, yeryüzünde bağlayacağınız her şey gökte de bağlanmış olacak. Yeryüzünde çözeceğiniz her şey gökte de çözülmüş olacak.

⁵⁷² Eski Ahit, Çölde Sayım, 6:27 "Böylece kâhinler İsrail halkını adımı anarak kutsayacaklar. Ben de onları kutsayacağım."

⁵⁷³ Eski Ahit, Çölde Sayım, 6:22 RAB Musa'ya şöyle dedi: 6:23 "Harun'la oğullarına de ki: 'İsrail halkını şöyle kutsayacaksınız. Onlara diyeceksiniz ki: 6:24 Rab sizi kutsasın ve korusun; 6:25 Rab aydın yüzünü size göstereceğin ve size lütfetsin; 6:26 Rab yüzünü size çevirsin ve size esenlik versin.'

kutsamasının gücü [işte] böyledir. Onun için o hediyesini Mika söyledi, Hakimler, 17.(16) bab: Şimdi biliyorum evimde Levi'nin soyundan bir kâhin olduğu zaman Rab Tanrı beni iyi eder veya beni kutsar.⁵⁷⁴

Kâhinden ayrı kurban da olmaz. Vaktiyle sızlanıyordu ve ağlıyordu Daniel, 3.bab: kâhin Azarya Babil'de esir olduklarında söylemiş, bizim ne efendimiz ne liderimiz(24r) ne de merhametinizi bulacağımız kurbanımız yoktur. Ey yüreğinde pişman ve ruhta aşağılanmış! Sunudaki keçileri, öküzleri, binlerce semiz koyunları gibi yükselsin.⁵⁷⁵ Pişman yüreğiyle dışardakiyle birleşen içerdeki sununun gücü daha fazlaydı. Kurban olmadığı için Yahudiler kargışlandı, Hoşea peygamber bunun için söyledi, 3.bab: İsrail oğulları kraldan ayrı, liderden ayrı, kurbandan ayrı, sunaktan ayrı ve kahinlik giysisinden ayrı yaşayacaklar.⁵⁷⁶ Bugün sapkınların yaşadığı gibi.

Tanrı bizi böyle öksüzlükten koruyacak. Onun için bize Tanrı'nın yasasını öğreten, Tanrı'nın doğrularını bilerek göğün kutsallığıyla aklımızı aydınlatan, sırları olan Tanrının merhametine ortak gibi Mesih'in teni ve kanını bize kutsayan ve kendi elleriyle [bize] veren kâhinler için gece gündüz ibadet ediyoruz. Bizim gökten akan bütün iyiliğimizde eli vardır. Atalarımız kurtuluş ve vasiyete bakıyor, Tanrılığın öfkesini bizden kendi dualarıyla kurbanlarıyla uzaklaştırıyorlar ve de Tanrı'nın bütün kutsamasını bizim için getiriyorlar eğer onları onurlandırmazsak Rab Tanrı bize vermeyecek, bırak bizim için söylesinler. Havari, Galatyalılar için söyledi, 4. bab: ancak Tanrı'nın meleği İsa Mesih [gibi] kabul ettiniz beni, size tanıklık ederim, imkânınız olsaydı gözünüzü çıkarıp bana verirdiniz.⁵⁷⁷ Kendisinin itaatkâr çocukları bizim için de söylesinler, Filipililer,

⁵⁷⁴ Eski Ahit, Hakimler, 17:7 Yahuda'nın Beytlehem Kenti'nde, Yahudalı bir ailenin yanında geçici olarak yaşayan genç bir Levili vardı. 17:8 Adam yerleşecek başka bir yer bulmak üzere Yahuda'nın Beytlehem Kenti'nden ayrıldı. Efrayim'in dağlık bölgesinden geçerken Mika'nın evine geldi. 17:9 Mika, "Nereden geliyorsun?" diye sorunca adam, "Yahuda'nın Beytlehem Kenti'nden geliyorum, Leviliyim, yerleşecek yer arıyorum" dedi. 17:10 Mika, "Benimle kal" dedi, "Bana danışmanlık ve kâhinlik yap. Seni doyurur, yılda bir takım giysi, on parça da gümüş para veririm." Levili kabul etti. 17:11 Mika ile kalmaya razı oldu. Mika da ona oğlu gibi davrandı. 17:12 Genç Levili'yi kâhinliğe atayarak evine aldı. 17:13 Mika, "Şimdi biliyorum ki, Rab bana iyi davranacak" dedi, "Çünkü bir Levili kâhinim var."

⁵⁷⁵ Metinde dipnot düşülen bu bölüm (Daniel 3^{37,38,39,40}) Kutsal Kitap'ın Türkçe çevirisinde bulunmamaktadır.

⁵⁷⁶ Eski Ahit, Hoşea, 3:4 Çünkü İsraililer uzun süre kralsız, öndersiz, kurbandsız, dikili taşsız, efodsuz, terafimsiz yaşayacak.

⁵⁷⁷ Yeni Ahit, Galatyalılar, 4:14 Bedensel durumum sizin için çetin bir deneme olduğu halde beni ne horladınız, ne de benden tiksindiniz. Tanrı'nın bir meleğini, hatta Mesih İsa'yı kabul eder gibi kabul ettiniz beni. 4:15 Şimdi o sevincinize ne oldu? Sizin için tanıklık ederim ki, elinizden gelse, gözlerinizi oyar, bana verirdiniz.

4.bab: bundan sonra sevgililerim, özlemlerim, mutluluğum ve tacım⁵⁷⁸. (24v) İşte biz, onları bizden hiç uzaklaştırmaması için, onları bizde arttırması için, her gün bize kutsiyet vermeleri için, kendi akıllı ve imanlı işçilerini hasada göndermesi için Rab Tanrı'ya dua ediyoruz; onların Rab Tanrı'ya göndermiş olduğu bereketli ve güzel sunu bizim kurtuluşumuz olacak. İlki gibi sunumuzu ona her zaman isteyerek veriyoruz, onun kahinlik görevine ihtiyaç duyduğumuz için, Rab Tanrı'nın yeni kâhin vermesi için Rab Tanrı'ya dua ediyoruz. Bunu az anarak tamlamalarız.

II. İkinci bölüm. 1. Kahinliğin görevi için söylüyoruz. Havari Pavlus öğrencisi Timoteyus'a diyor, 1.Timoteyus 3. bab: Tanrı'nın evinde nasıl yürüyeceğini bileceksin [bu ev] yaşayan Tanrı'nın kilisesidir.⁵⁷⁹ Kâhinler Levi Kahin'in çocukları gibi olmasınlar diye kilisenin her işini bilmeliler, bunun için kitap diyor, 1. Samuel, 2.bab: Rab Tanrı'ya ve halka [karşı] kâhinliğin kurallarını öğrenmediler, Rab Tanrı'yı bilmediler veya tanımadılar ve halkı aziz kurbanlardan uzaklaştırıyorlardı.⁵⁸⁰ Onun için Rab Tanrı onları yok etti ve peygamberi [ona] göre uyardı, Hoşea 4.bab: senin bilgiyi reddettiğin gibi bana kahinlik edemeyesin diye ben de seni reddediyorum.⁵⁸¹ Tanrılığın işi için ve halkın kurtuluşu için kâhinliğin bilgisi büyük olmalı. Tanrı'nın bütün işleri için, halkın kurtuluşu için, bilgilenmek için Tanrı'nın antlaşma kitabını gece gündüz her zaman okumalıdır. Çünkü İsa(25r)'nın komutanı istese dünyevîydi (?) ⁵⁸² Tanrı'nın kitaplarını okumaları ve Tanrı'dan korkmayı öğrensinler diye Rab Tanrı krallara emir verdi⁵⁸³.

⁵⁷⁸ Yeni Ahit, Filipililer, 4:1 Bu nedenle, ey sevgililer, sevincim, başımın tacı, içten özlediğim sevgili kardeşlerim, böylece Rab'de dimdik durun.

⁵⁷⁹ Yeni Ahit, 1. Timoteyus, 3:14-15 Yakında yanına gelmeyi ümit ediyorum. Ama gecikirsem, gerçeğin direği ve dayanağı olan Tanrı'nın ev halkı, yani yaşayan Tanrı'nın topluluğu içinde nasıl davranmak gerektiğini bilesin diye sana bunları yazıyorum.

⁵⁸⁰ Eski Ahit, 1. Samuel, 2 :12-13 Eli'nin oğulları değersiz kişilerdi. Rab'i ve kâhinlerin halkla ilgili kurallarını önemsemiyorlardı. Biri sunduğu kurbanın etini haşlarken, kâhinin hizmetkârı elinde üç dişli bir çatalla gelir,

⁵⁸¹ Eski Ahit, Hoşea, 4:6 Yok oldu halkım bilgisizlikten, sen bilgiyi reddettiğin için, ben de seni reddedeceğim, bana kâhinlik etmeyesin diye. Sen Tanrı'nın yasasını unuttuğun için, ben de senin çocuklarını unutacağım.

⁵⁸² Eski Ahit, Yeşu, 3:7 Bu arada Rab, Yeşu'ya şöyle dedi: "Musa'yla birlikte olduğum gibi, seninle de birlikte olduğumu anlamaları için bugün seni bütün İsrail halkının gözünde yüceltmeye başlayacağım.

⁵⁸³ Eski Ahit, 2. Tarihler, 34:15 Yazman Şafan'a, "Rab'in Tapınağı'nda Yasa Kitabı'nı buldum" diyerek kitabı ona verdi. 34:16 Şafan kitabı krala götürerek, "Görevlilerin kendilerine verilen her işi yapıyorlar" diye haber verdi, 34:17 "RAB'bin Tapınağı'ndaki paraları alıp denetçilerle işçilere verdiler." 34:18 Ardından, "Kâhin Hilkiya bana bir kitap verdi" diyerek kitabı krala okudu. 34:19 Kral Kutsal Yasa'daki sözleri duyunca üstünü başını yırttı. 34:20 Hilkiya'ya, Şafan oğlu Ahikam'a, Mika oğlu Avdon'a, Yazman Şafan'a ve kendi özel görevlisi Asaya'ya şöyle buyurdu: 34:21 "Gidin, bulunan bu kitabın sözleri hakkında benim için de, bütün Yahuda halkı için de RAB'be danışın. RAB'bin bize karşı alevlenen öfkesi büyüktür. Çünkü atalarımız RAB'bin sözüne kulak asmadılar, bu kitapta yazılanlara uymadılar."

Hizmet eden kahinlere [böyle] emretmek daha iyi, bunun için Malaki peygamber diyor, 2.bab: Kâhinin dudakları bilgiyi korumalı zira halk antlaşmayı onun ağzında arayacak.⁵⁸⁴ Başkasına öğretecek olan önce kendi öğrenmeli. Kör körü yürütürse ikisi de çukura düşer.⁵⁸⁵ Kâhin, eğer [sen] diğerlerinin rehberiysen önce kendine iyi bakmalısın ve yolunu bilmelisin. Eğer mum veya ışıksan başkalarının senin ışığınla aydınlanması için önce kendini aydınlatmalısın. Onun için havari, Timoteyus'u uyarıyor, 1.Timoteyus, 4.bab: okumalara, öğütlemeye ve vaizliğe önem ver.⁵⁸⁶ Bilgili doğmayız; okumalıyız, bilgililerden dinlemeliyiz ve [bilgi] almalıyız. Kâhinler tembel olmazlar ve rütbeyi Tanrı korusun, eğlence veya lüks [için] değil, öyle ki [Tanrılığın] işleri [için] alırlar. Onun için işçiler Tanrı'nın bağında onları⁵⁸⁷ çağırıyorlar ve onları işe davet ediyorlar. Havari bu öğrencisine söylüyor, 1.Timoteyus, 1.bab: sen hizmetkâr olarak onlara doğru hizmette [bulunmalısın].⁵⁸⁸ Rabbimiz de böyle söylüyor, Yuhanna 137, söyledi: Sabırlı olanlar gelişip ve kâr elde etsin diye sizi bıraktım.⁵⁸⁹

Rab Tanrı'nın bize verdiği kâhinler kendileri için değil halk [için] kâhin oldular. Bu sebeple onların kurtuluşuna yardım edebilmek için halka karşı büyük sevgiyle kâhin olmalılar; bir kâhin, vaaz öğretmekle, günah çıkarmayla ve bütün kutsal kurbanla anlaşılmaz. Halkı için Rab Tanrı'ya ibadet etmeli (25v), günahları için [sunular] sunmalı, ölümler ve diriler için Tanrılığın hizmetini ve insanların duasını arttırmalı; haftada bir kez değil her gün bunları yapmalı.

Büyük bir aziz diyor, sunağı geciktiren kâhin Rab Tanrı'ya, meleklerle ve insanlara büyük kötülük yapıyor: Tanrı'ya her gün hürmeti azaltır, melekleri memnun etmez, Rab Tanrı'ya insanlar adına kutsal kurbanı vermez, bu kutsal kurbanda barışan ölümlere yardım

⁵⁸⁴ Eski Ahit, Malaki, 2:7 Kâhinin dudakları bilgiyi korumalı ve insanlar onun ağzından öğüt aramalı. Çünkü o her şeye egemen Rab'in ulağıdır.

⁵⁸⁵ Yeni Ahit, Matta, 15:14 Bırakın onları; onlar körlerin kör kılavuzlarıdır. Eğer kör köre kılavuzluk ederse, her ikisi de çukura düşer.

⁵⁸⁶ Yeni Ahit, 1. Timoteyus, 4:13 Ben yanına gelinceye dek topluluğa Kutsal Yazıları okumaya, öğütte bulunmaya ve ders vermeye ada kendini.

⁵⁸⁷ Yeni Ahit, 1.Korintliler, 3:9 Biz Tanrı'nın emektaşlarıyız. Sizler de Tanrı'nın tarlası, Tanrı'nın binasisınız.

⁵⁸⁸ Yeni Ahit, 1. Timoteyus, 1:18 Oğlum Timoteyus, senin hakkında önceden söylenmiş olan peygamberlik sözlerine dayanarak savaşların en iyisini sürdürmen için, o sözler uyarınca bu buyruğu sana emanet ediyorum.

⁵⁸⁹ Yeni Ahit, Yuhanna, 15:16 Siz beni seçmediniz, ben sizi seçtim. Gidip meyve veresiniz, meyveniz de kalıcı olsun diye sizi ben atadım. Öyle ki, benim adımla Baba'dan ne dilerseniz size versin.

etmez. Havarinin söylediği gibi, 1. Timoteyus 4.bab: Peygamberin kutsamasıyla sana bahşedilen kâhinliği ihmal etme.⁵⁹⁰

Her kâhin, bu kusursuz kurbanı kutsama ve Mesih'in teni ve kanını kutsama gücünü alıyor. Bu gücü ne yapacak? Onu her zaman öğrenmezse Rab Tanrı'ya nasıl hesap verecek ve nasıl öğüdünü nasıl gerçekleştirecek bu sözleri duyduğunda: Luka, 19. bab 222: Kötü ve tembel kul! Benim paramı neden aldın? Almasaydın daha iyiydi, ben başkasına, gözü açık [birine] verirdim ve malımı kaybetmezdim.⁵⁹¹ Kâhinliğin görevini yapmamaktansa kâhinliğe hiç girmemek daha iyidir.

Birisi der [ki]: ayda bir kez veya kutsal günlerde ayin yapıyorum. Peki insanlar bir kere mi günah işliyor? Tanrı'nın hediyesi ve affı [sadece] bayramlarda mı gereklidir? Rab Tanrı bize bir kere iyiliğini veriyorsa kurban aracılığıyla ibadet etmek görevimiz [değil mi]?

Kâhin Tanrı'nın halkını herkese örnek Hristiyan yapacak, onun erdemi hepsi(26r)ni aydınlatacak, gözler [önünde] olacak ve insanları Rab Tanrı'nın kulluğuna getirecekler. Havari Pavlus söylüyor, 1.Timoteyus, 4.bab: İnsanlara sözle, görünüşle, sevgiyle, imanla, temizlikle örnek ol⁵⁹². Sonra başka bir yerde, 2. Timoteyus 2. bab: Gençliğin cazibesinden kaçın ve Efendimizin adını temiz yürekle okuyanlarla doğruluğun, inancın, sevginin, esenliğin, temizliğin, ardından gidin⁵⁹³. Sonra daha yüce 1. Timoteyus, 3.bab: Rab Tanrı'ya iyi olmak için çabala⁵⁹⁴. İman düşüncesini yüreğinde taşı⁵⁹⁵. Değerli taş ve kıymetli incinin güzelce şekillendirilip korunduğu gibi Tanrı'nın bilgisi kıymetli inciler gibidir, kâhinin temiz yüreğinde korunmalı ve insanlara gönderileceği için güzelce şekillendirilmeleri gerekir. Onun için havari başka yerde diyor:

⁵⁹⁰ Yeni Ahit, 1. Timoteyus, 4:14 Peygamberlik sözüyle ve ihtiyarlar kurulunun, ellerini senin üzerine koymasıyla sana verilmiş ve hâlâ sende olan ruhsal armağanı ihmal etme.

⁵⁹¹ Yeni Ahit, Matta, 25:26-27 «Efendisi ona şu karşılığı vermiş: 'Kötü ve tembel köle! Ekmediğim yerden biçtiğimi, harman savurmadığım yerden devşirdiğimi biliyordun ha? Öyleyse paramı faizcilere vermeliydin. Ben de geldiğimde onu faiziyle geri alırdım...

⁵⁹² Yeni Ahit, 1. Timoteyus, 4:12 Gençsin diye kimse seni küçümsemesin. Söz söylemekte, yaşayıpta, sevgide, imanda ve paklıkta, iman edenlere örnek ol.

⁵⁹³ Yeni Ahit, 2. Timoteyus, 2:22 Gençlik tutkularından kaç. Temiz yürekle Rab'be yakaranlarla birlikte doğruluğun, imanının, sevginin ve esenliğin ardınca koş.

⁵⁹⁴ Yeni Ahit, 2.Timoteyus, 2:15 Gerçeğin bildirisini doğru kullanarak kendini Tanrı'ya makbul ve alınık bir işçi olarak sunmaya gayret et.

⁵⁹⁵ Yeni Ahit, 1. Timoteyus, 3:9 Temiz vicdanla imanının sırrına sarılmalısınız.

bilim için ve kendiniz için çalışın⁵⁹⁶. Tanrı'nın bilimini ve inancın gizemlerini vicdanlarının kabına koyacağımızdan önce kendi için çalışmalı.

Havari kâhinlere bu öğüdü veriyor: başkalarına öğretmeden önce bunu kendileri yapacaklar; o zaman diyor, 2. Timoteyus, 2.bab: o meyveden yemek ilk önce toprakla uğraşanların ve çalışanların hakkıdır⁵⁹⁷. Kime tattırmak istersen önce onu kendin tat. Kendi istemediğin [şeyi] başkasına bedava [olarak] gösteriyorsun.

Bu havari, faydayı kahinlikten ve dindarlıktan aramayan; elbisede ve yemekte kalan kâhinleri daha fazla uyarıyor 1.Timoteyus 6.bab: (26v) oysa faydalı kazanç ulu Tanrı'ya yetkinlikle hizmet etmektir, yani o zaman sen onun gibilerden uzak ol. Çünkü bir şey getirmediğimiz dünyaya ve bir şey götürmeyeceğiz. Yiyeceğimiz ve elbisemiz varsa onlarla yetinsin. Kimler zenginleşmek isterse ayartılırlar, tuzağa düşerler, insanları mahvolmaya ve uçuruma sürükleyen birçok anlamsız ve de zararlı arzuya [kapılırlar], çünkü bütün kötülüğün kökü hırs ve tutkudur⁵⁹⁸. Bu çok zararlı günahları olan ruhanilere söylüyor, kâhinlikten, kilisenin iyiliğinden zengin olmak istiyorlar ve fakirlerden alarak kiliseye zarar veriyorlar, zenginleştiklerinde büyük günahlara kapılıyorlar, o hırsızlıktan evlerini kadınlarını ve suçlularını arttırdıklarında yüreklerini paraya boğuyorlar ve esir gibi yaşıyorlar: iyi işlerde ve kahinlik görevini istemezler.

Kâhinin temizliği. Her zaman Tanrı'nın temiz kurbanlarına, Tanrı'nın teni ve kanını ayinde ve kahinliğin düzenine göre doğuranlara havari, temizlik üzerine özellikle öğüt veriyor. Diyor [ki], kendi kendini temiz tut⁵⁹⁹. Tembelliğe düştüklerinde, kilisenin varlıklarını kötüye kullandıklarında şeytana gönderiyorlar, günaha düşüyorlar. Kutsamada Rab Tanrı'ya yemin etti, [bu] yeminden uzaklaştıklarında Tanrı [katında] iğrenç insanlardan olurlar ve sonra [yaşamlarını] kötü bitirerek cehenneme gidiyorlar. Rab Tanrı herkesi bundan korusun ve Efendim bu yeni kahinlere yeni yürek ver ki başka

⁵⁹⁶ Yeni Ahit, 1. Timoteyus, 4:16 Kendine ve öğretene dikkat et, bu yolda yürümeye devam et. Çünkü bunu yapmakla hem kendini hem seni dinleyenleri kurtaracaksın.

⁵⁹⁷ Yeni Ahit, 2. Timoteyus, 2:6 Emek veren çiftçi, üründen ilk payı alan kişi olmalıdır.

⁵⁹⁸ Yeni Ahit, 1.Timoteyus, 6:6 Oysa eldekiyle yetinerek Tanrı yolunda yürümek büyük kazançtır. 6:7 Çünkü dünyaya ne bir şey getirdik ne de ondan bir şey götürebiliriz. 6:8 Yiyeceğimiz ve giyeceğimiz varsa, bunlarla yetiniriz. 6:9 Zengin olmak isteyenler ayartılıp tuzağa düşerler, insanları çöküşe ve yıkıma götüren birçok anlamsız ve zararlı arzulara kapılırlar. 6:10 Çünkü her türlü kötülüğün bir kökü de para sevgisidir. Bazıları zengin olmak hevesiyle imandan saptılar ve kendi kendilerine çok acı çektirdiler.

⁵⁹⁹ Yeni Ahit, 1.Timoteyus, 5:22 Birinin üzerine ellerini koymakta aceleci davranma, başkalarının günahlarına ortak olma. Kendini temiz tut.

türlü dönsün, Tanrı'nın kusursuz kulu olsun, kusursuz hizmetçisi olsun, Tanrı'nın hazinesinin akıllı ve imanlı yöneticisi olsun ve bu hazineyi temiz yüreğinde, sandıktaki altın gibi korusun. Efendim onu senin evinde değerli ve güzel [bir] eşya yap, bütün evin aydınlansın diye kahinliğin üzerine bu lambayı aydınlık ışıık [yap]⁶⁰⁰. Kullarına zamanında yemek versin diye kendisini akıllı ve doğru kul yap. Onu kardeşlerine karşı sevgiyle doldur ki senin için onların canlarını kurtarıırken onlara sevgisiyle hizmet etsin; Mesih aracılığıyla, dinleyenlerle ve ona itaat edenlerle kurtuluşa, senin sonsuz huzuruna ulaşacak ve diğerlerini de ulaştıracak Ata ile Kutsal Ruh ile tek Tanrı ebediyen hükümdardır. Âmin!

---

⁶⁰⁰ Yeni Ahit, Matta 5:15 İnsanlar da kandil yakıp tahıl ölççeği altına koymazlar. Tersine, kandilliğe koyarlar; oradan da evdekilerin hepsine ışıık verir.

VIII. Kutsanma Hakkında Vaaz

Levliler Kitabına Göre

Levliler 21.bab [Erm.]⁶⁰¹. Tanrı'nın kilisesi burada, yeryüzünde savaştaki ordu gibidir; iyi düzenlenmiştir ve üç bölüme ayrılmıştır. İlk sırada kahinler yönetici gibi[dirler], ikinci sırada saygın askerler, iki bölüme ayrılan üçüncü sırada kahinler ve keşişler [vardır]. Kahinler, psikoposlar ve yöneticiler bunların başlangıcıdır. Efendimiz İsa Mesih en ulu imparator ve kendi ordusunun atamanı olmuştur, gökteki ve yerdeki diğer ordusu ulu olmuştur ve yeryüzünde görünmez olup (27v) yalnızca gökte meşhur olmuşlardır; kendisinin vekil havarisi Petrus'tur ve onun vekilleri vardır, bunlara kendilerinin ordusunu düzenlemesi için gücünü verdiğinden kendi en ulu atamandır. Ondan sonra psikoposlar dayanıklı albay gibilerdir, ordunun bölüklerini kumanda ediyorlar. Onlardan sonra kâhinler süvari komutanı ve yüzbaşı gibidirler. Onlardan sonra diyakonlar, ast-diyakonlar ve diğerleri [vardır]; bölüklerde hizmet eden bayraktar gibi, naracılar gibi her biri bölük içinde farklı küçük hizmette görevlidir. Sonra diğerleri keşiş ve kâhinlerdir. Bazıları kurulu kaleler gibi ve kule gibi gece-gündüz nöbet tutuyor, bazıları önde koşarak düşman ordusunu korkutuyorlar, bazıları savaşta askerleri bir bir öldürüyor ve yiğit [olanlar] kendileri kazanıyor ve [de] iyi yürekle diğerlerini cesaretlendiriyorlar.

7 derece. Bu düzende ordunun çevresindeki Mesih'in ordusunun hizmeti; kâhinlik ve kahinlik 7 derecelidir. Üç büyük ve baş ve de 4 küçük. Kâhin, diyakon ve ast diyakon baş yönetici gibidirler. Kâhin, okuyucular, şeytan çıkarıcılar ve kapıcılar; aşağı ve küçüktürler.

Eusebios 6. kitabı bölüm 33. kâhin ve şehit Cornelius, 1300'den önce onun döneminde Roma'da 46 kâhin, 7 diyakon, 7 ast diyakon, 42 kâhin, 52 okuyucu şeytan çıkarıcı ve taşıyıcı olduğunu Fabianus'a yazdı⁶⁰².

Anayasa kitabı 8. Bu yedi derece kâhinleri Aziz Yuhanna'nın öğrencisi, aziz İgnatius hesaplayarak kitabında Antakyalılara yazdı ve Clemens havari Pavlus'un

⁶⁰¹ Eski Ahit, Levliler, 11:45 Tanrınız olmak için sizi Mısır'dan çıkaran Rab benim. Kutsal olun, çünkü ben kutsalım. Eski Ahit, Levliler 20:7 Kendinizi kutsayın, kutsal olun. Tanrınız Rab benim. 20:26 Benim için kutsal olacaksınız. Çünkü ben Rab kutsalım. Bana ait olmanız için sizi öbür halklardan ayrı tuttum. 20:8 Kurallarına uyacak, onları yerine getireceksiniz. Sizi kutsal kılan Rab benim.

⁶⁰² Caesarealı Eusebius, Kilise Tarihi VI, 43:11.

öğrencisi Kıbrıslı, bu işlerin papaların uydurması olduğunu söylemesinler diye tanıklarla, kutsal havarilerden çıkanları çok yerde [anlattı].

(28r) Burada onların kilisedeki hizmetinin ne olduğunu görüyoruz. İsa Mesih sunakta ne kadar bizimleyse onların bütün hizmeti sunağa ve kurbanı, ayindeki Mesih'in gerçek kutsal tenine, Rab Tanrı'ya toplanıyor(?). Nasıl her evin düzenine [göre] ev sahibine hizmet ediyorsa kâhinliğin bütün bu bölükleri de o şekilde ev sahibi Efendimiz İsa Mesih için sunuya toplanıyorlar. Ve sonra İsa'nın manevî tenine yani inanlara, Mesih'in başı olduğu tek beden gibi bu tene uzuvlar olarak hizmet ediyorlar.

Saç kesmek. Küçüklerden ve onların görevinden başlıyor; kilisenin düzenine giriş saçları kesmektir, günah çıkardıklarında bu dünyadan ayrılıyorlar ve Tanrı'nın hizmetine giriyorlar, duayı alıyorlar ve Tanrı'nın kahinlerini yani insanları bölüğe ve bölüme alıyorlar. Zira eski kilisede Tanrı'nın hizmetindekilerin çabucak tanınması için ruhbanların ve diğer dünyevîlerin saçlarını başka türlü kesiyorlardı. Bu saç kesmenin ne kutsallık ne de rütbe önceliği yoktur, sadece ona yakınlaşmak [yeterlidir].

1.Kapıcı. Kutsamadaki ilk derecedir, kapıcının görevi kiliseyi kilitlemek, açmak ve anahtarları taşımaktır. Bunun için 4. Kartaca Konsili'nde [şöyle] söyleniyor: Kapıcı, diyakonlar tarafından kutsandığında ilk olarak Tanrı'nın evinde nasıl hareket edeceğini öğrenmeli diyakonun şahitliğiyle piskopos ona sunaktan kilisenin anahtarlarını [şöyle] diyerek verecek; (28v) kapılar kilitlendiğinde Rab Tanrı'ya bu işler hakkında nasıl cevap vereceksen öyle yap. Evlerdeki sıradan kapıcı gibi değildir, yani Tanrı'nın merhametinin verildiği kilisenin düzeni başkadır; krallarda veya düzende ücretliyse Tanrı'nın evinde [bu ücret daha] fazladır [çünkü] Rab göğün ve yerin krallarından üstündür⁶⁰³. Eski tapınakta, tapınağın hazineleri bunlara verilmişti, bugünkü psikopos gibidirler ve [bunlar] bekçi [olarak] adlandırılmıştır. Bunlar ayine, dinsizler ve kargışlılar girmesin diye bekliyorlardı. Bunlar kâhinliğin güvenliğine bakıyorlardı.

2. Okuyucular. İkinci rütbe okuyucularıdır yani ayinden ayrı toplanan halka Mezmur'dan da akşam duaları ve [günlük] gece [yarısındaki] duada kutsal yazıları, azizlerin yaşamını ve de diğer kutsal kitapları okuyorlardı. Bu Aziz Kıbrıslı rütbe için

⁶⁰³ Yeni Ahit, Esinlenme 17:14 Kuzu'ya karşı savaşacaklar, ama Kuzu onları yenecektir. Çünkü Kuzu, rablerin Rabbi, kralların Kralı'dır. O'nunla birlikte olanlar, çağrılmış, seçilmiş ve O'na sadık kalmış olanlardır.» Yeni Ahit, Matta 11:25 İsa bundan sonra şöyle dedi: «Baba, göğün ve yerin Rabbi! Bu gerçekleri bilge ve akıllı kişilerden gizleyip küçük çocuklara açtığın için sana şükrederim.

diyor, bu sebeple Quintus Aurelius'u kutsamıştır. Onun işlerini okuyup her zaman Rab Tanrı'yı çağıran bu sesten daha güzeli yoktur. Bu büyük yönetime ve ihtiyaca kâhinlerden izinsiz kutsadığında bazıları reddedip haber veriyorlar, bunlar kantorlardı ve bu okuma görevi yaşlılar [arasında] önemliydi.

3. Şeytan çıkarıcı. Şeytan çıkarıcılar üçüncüdür. Yeni kilisenin başlangıcında İncil'i tanıtılırken cin çarpmış kişilerin doğumu pek çoktu, onlara güçlü duaları okusunlar diye bu görev vardır ve kutsal ayine dâhil olsunlar diye onları getirip büyü yapıyorlardı.

4. Kartaca Konsili bu görev için [şöyle] diyor: Şeytan çıkarıcıyı kutsadıkları zaman kitabı psikoposun (29r) elinden alsın, şeytan çıkarıcı yazılmışlardır ve psikopos şöyle desin: Al ve öğren, vaftize gelenlere ve cin çarpmışlara el vermen için [birinci] ağızdan, sana emrediyorum.

4. Kandilciler veya yazmanlardır. Kandilciler dördüncüdürler, yani bunlar diyakonun önünde İncil'i mumlarla aydınlatan ve kutsal kâseyle tepsiyi ayine hazırlayan ve de ast diyakona verenlerdir. Onlar için bu konsil [şöyle] söylüyor: Kandilciyi kutsadıklarında görevini nasıl yapacağını ona psikopos öğretsin ve baş diyakondan şamdanla mumdan kandili almalı böylece kilisenin kandillerini yakmak için izin aldığını anlayacak. Ve sonra boş kutsal kâseyi Mesih'in kanını, şarabı ayine getirmek için alsın. Kilisenin küçük rütbeli hizmetçilerini çağıran 4.bunlarıdır. Sunak çevresindeki [diğer] üçü daha büyük ve önemlidir.

5.Beşinci astdiyakon, bu konsildeki gibi kutsandığında ona boş kâseyle kadeh veriyorlar ve diyakona hizmet ediyor. Ona kâhinin ellerini yıkadıktan sonra sildiği el havlusu veriliyor. Ona arilikte durmasını söylüyorlar. Eğer evlenmek istiyorsa bu görevi bırakmalı, onun için daha aşağı deriz. Ayinde [rahibi] giydireceği için ona rahibin elbiselerini veriyorlar. Ayin sırasında ona havari ve peygamberin liturjik kitabını veriyorlar ki Roma konsili ve diğer konsilleri andıkları gibi okuyacaklar.

6. Diyakon. Altıncı. Diyakonlar, bağışlarla ilgilenmek ve kilisenin geliriyle fakirlere ve onlara ihtiyaç duyanlara yardım etmekle görevlilerdir, Elçilerin İşleri, 6. babda olduğu gibidir [Erm]⁶⁰⁴. Ancak sadece bunun için kutsanmadılar, daha çok sunak

⁶⁰⁴ Yeni Ahit, Elçilerin İşleri, 6:2 Bunun üzerine Onikiler, bütün öğrencileri bir araya toplayıp şöyle dediler: «Tanrı sözünü yayma işini bırakıp maddi işlerle uğraşmamız[ğ] doğru olmaz. 6:3 Bu nedenle kardeşler, aranızdan Ruh'la ve bilgelikle dolu, yedi saygın kişi seçin. Onları bu iş için görevlendirelim. 6:4 Biz ise kendimizi duaya ve Tanrı sözünü yayma işine adanalım.»

için [kutsandılar] zira onların görevi ayin sırasında kahinin yanında durmaktı ve Efendimiz İsa Mesih'in teni ve kanını paylaştırmaktı, bunun hakkında Havari Petrus'un öğrencisi Klemens yazıyor ve Kıbrıslı ile Ambrosius, diyakon Laurentius için şöyle yazdı, (II.) Sikstus şehitliğe giderken papa ardından sesleniyordu:

-Baba-oğuldan başka nereye gidiyorsun? Kâhin, diyakondan başka nereye acele ediyorsun? Sen diyakondan ayrı kurban sunmadın ve senin kanından pay sahibi olmamı istemediğin için bana daha aşağı rütbeleri verdin

Bu John Chrsostom'un düşüncelerinde ve diğer vaizlerden bilinir.

Hieronymus'un söylediği gibi bu diyakonlar vaftiz etmek ve Mesih'in tenini hastalara götürmek ve paylaştırmaktan başka diyakonun İncil'i okumak işi de vardı.

Filipus hadım diyakonu vaftiz etti, Elçilerin İşleri'nde yazıldığı gibi, 8.bab⁶⁰⁵.

Aziz diyakon Stefanos ve Vincent gibi piskoposların izniyle başka yerde vaaz verirlerdi ve kâhinler veya piskoposlar onların görevi olmadığını bilmeliler, [onlar] piskoposların gözü olarak adlandırılıyorlar zira kimin yaşadığını, kimin ayinde bulunduğunu kimin vaazı dinlemediğini ya da açıkça gûnahtan ayrılmayanları onlar biliyorlardı

7. Kahin. Kahinlik yedinci ve sonuncudur ve kilisenin hizmet düzeninde soyludur; kutsama, Efendimiz İsa Mesih'in teni ve kanı ayinini yapma, günahları bağışlama, bütün kutsal ayinleri tamamlama kilisenin hizmetindeki insanları kurtuluşa ulaştırma gücü vardır ve kahinlere türlü türlü rütbeler vererek düzen kurar. Ancak kâhinler iki türdür. Biri en yüce olan piskoposlardır; ikincisi alt [derece], kâhin [olarak] adlandırılıyor, bunlar teni kanını kutsama ayininde eşittirler. Öyle ki piskoposlar, kâhinler üzerindedir; güçle yücelikle üstündür. Güç ile üstündür zira kâhin yapmak veya diğer kâhini ve diyakonu kutsamak aziz kilisenin diğer hizmetçileri [tarafından] yapılamaz. Ve

⁶⁰⁵ Yeni Ahit, Elçilerin İşleri 8:26 Bu arada Rab'bin bir meleği Filipus'a şöyle seslendi: «Kalk, güneye doğru, Kudüs'ten Gazze'ye inen yola, çöl yoluna git.» 8:27-28 Filipus da kalkıp gitti. Bu sırada, Etiyopya kraliçesi Kandaki'nin vezirlerinden biri, kraliçenin tüm hazinelerinden sorumlu olan Etiyopyalı bir hadım, ülkesine dönmekteydi. Tapınmak için Kudüs'e gitmiş olan hadım arabasında oturmuş, Yeşaya peygamberin kitabını okuyordu. 8:35 Bunun üzerine Filipus anlatmaya koyuldu. Kutsal Yazıların bu bölümünden başlayarak ona İsa'yla ilgili müjdeyi bildirdi. 8:36-37 Yolda giderlerken su bulunan bir yere geldiler. Hadım, «Bak, burada su var» dedi. «Vaftiz olmama ne engel var?» 8:38 Sonra arabanın durmasını buyurdu. Filipus'la hadım birlikte suya girdiler ve Filipus hadımı vaftiz etti. 8:39 Sudan çıktıkları zaman Rab'bin Ruhu Filipus'u hemen oradan uzaklaştırdı. Filipus'u bir daha görmeyen hadım sevinç içinde yoluna devam etti.

piskopos, piskoposu, kahini, diyakonu ve kilisenin diğer tüm rütbelerini el vererek oluşturuyor, [el] koyuyor ve kutsuyor; kâhinin diyakonu veya ast diyakonu kutsaması duyulmamış iştir. Eğer kâhin bunu [yapmaya] kalkışsaydı bu hiç güvenilir olmazdı. Bunun için şahitlik eden; Epifanios, John Chrsostom, (Suriyeli) Theodoret, (Antakyalı) Teofilos ve Hieronymus yazıyor; piskoposun kâhini kutsayabilir ama kâhin kutsayamaz. Kâhin piskopos gibi vaftiz etmesiyle kiliseler mesh edilmez ve sunaklar kutsanmaz. Onun için kâhinden daha soylusu var. Piskopos kâhinden daha üstündür bu soyluluğu ve yüceliğiyle ilgilidir zira Tanrı'nın mahkemesiyle bütün kâhinlerin yargııcı seçilmişlerdir. Söylüyor Elçilerin İşleri, 20. bab: kendi kanıyla güç alanlara Tanrı'nın kilisesini yönetsinler diye Kutsal Ruhu verdi ⁶⁰⁶. Ve havari 1. Timoteyus'a söylüyor, 5.bab: Kâhin hakkında iki veya 3 tanıkla gösterilmeyen kötü sözleri kabul etmeyin⁶⁰⁷. Piskopos kahinlerin yargııcıdır, piskopos kahinliği sağlayan yöneticidir, (30v) onun gücünden başka kâhin vaftiz, ayin ve günahları affetme [işlerini] yapamaz, [onun] kahinler üzerine türlü türlü görevleri vardır. Eski Ahit'te olduğu gibi. Biri en büyük kâhindi ve diğerleri küçük kahinler ile Leviler idi, kilisedeki görevleri ve giysileri farklıdır. Ve o en büyük kâhin bütün kâhinleri yargılıyordu. Efendimiz Mesih de kendi kilisesinde 12 havari ve 72 öğrencisini ayrı tuttu: havarilerinin yerine piskoposlar ve 72 öğrencinin yerine de kahinler yer alıyor, Hieronymus, (Aurelius) Augustinus ve diğerine öğretiyorlar.

Kahinler ve piskoposlar arasında başka bir ayırım daha vardır, rütbe değil zira bütün piskoposların rütbesi ve hükmü aynıdır; kilisenin düzenine göre her piskopos kâhinlik ve dioecesiste en yüce kâhindir. Onun üstündeki güç başpiskopostur, birçok piskopostan yücedir [onları] metropolit diye adlandırıyoruz. Ve metropolitin çok olduğu yerde onların da bir üstü olan patrikler yani ilk ve baş baba vardı. Hesapla 4 tanedirler: İstanbul'un, İskenderiye'nin, Antakya'nın ve Kudüs'ün hepsinin; piskoposlar ve metropolitler ve patrikler üzerinde papa tektir yani ataları Havari Petrus'un halefi ve Mesih'in vekili bütün dünyanın baba ve patrik diye adlandırdığı kutsal babalar ne insanlardan ne de konsillerden sadece Efendimizden ve Tanrı'dan bizim İsa Mesih'ten,

⁶⁰⁶ Yeni Ahit, Elçilerin İşleri 20:28 Kendinize ve Kutsal Ruh'un sizi gözetmen olarak görevlendirdiği tüm sürüye göz kulak olun. Rab'bin kendi kanı pahasına sahip olduğu inanlılar topluluğunu gütmek üzere atadınız.

⁶⁰⁷ Yeni Ahit, 1. Timoteyus 5:19 İki ya da üç tanık olmadıkça, bir ihtiyara yöneltile suçlamayı kabul etme.

yeryüzündeki bütün kiliseleri yönetecek ve düzenleyecek töresi ve gücü vardır zira başka türlü kilisede birlik hiç sağlanamazdı.

(31r) kilisenin bütün bu kulları o 4 küçük kutsalı ve dereceleri çıkararak: astdiyakon, diyakon, kahinler ve piskoposlar, eski kilisenin türlü türlü töresiyle korur ve kutsallığa bağlarlar. Ast-diyakon kutsandığında ne kutsandıktan sonra evlenmeye ne de önceden evlendiği karısıyla durmaya izinleri yoktur zira Havari, 1. Korintliler, 7. bab, kutsallık için zamandan çekilmeyi emrediyor⁶⁰⁸. Ruhaniler kutsallıkta olmazlarsa nasıl her zaman kendileri ve halk için dua edecekler? Bu sebeple havari, piskoposlara temiz olmaları [gerektiğini] söyledi.

Epifanos, Eski Ahit'te de buradan, havarilerin bu sözlerini de öğretiyor. Eski Ahit'te onlara, dağ eteklerinde Tanrı'nın antlaşmasını verdiğinde giderlerken Musa, kadınlardan uzak durmalarını⁶⁰⁹ söyledi ve Yeni'de de Ambrosius; bu ayinde her gün kulluk eden kahinler ari olmalılar. 1. Krallar Kitabı'ı, 21.babda yazıyor: [Kral] Abimelek, Davut'a kadınlardan uzak olduğunu sorana kadar kilisenin ekmeğini vermek istemiyordu⁶¹⁰. Yani Kudüs'e ayine giden kâhinler kadınlarından çok defa ayrı kalacaklardı. Bu sebeple töreler eski tapınağın temizliğini kilise kullarına her zaman yasakladılar. İkinci Afrika Konsili kanunda şu sözler vardır: Piskoposlar, kahinler diyakonlar, ast-diyakonlar ve sakramentlerle ilgili olanlar ari olmalılar ve kadınlardan uzak durmalılar; böylesi herkes için iyidir. Ve şunu sebep [olarak] gösteriyorlar: Çünkü havariler böyle öğretiler, eskiden böyle adet uyguluyorlardı ve biz de uyguluyoruz. Papa (Yeruşalimli) Kiril'den daha uzakta koyulmuştur bunun sahte, eski olduğunu bu törenin ari kahinler üzerine koyduğunu söyleyecekler(?). İşte havarilerden bu öğüt çıktı.

(31v) 8. İznik Konsili. İznik Kanun'u daha eskidir; piskopos, kâhin ve diyakonların evlerinde annesinden, kız kardeşinden ve teyzesinden başka kadınları tutmalarını yasaklıyor; eşlerini söylemez, eskiden evlendiği eşlerini de söylemez. Önceki

⁶⁰⁸ Yeni Ahit, 1. Korintliler, 7:32 Kaygısız olmanızı istiyorum. Evli olmayan erkek, Rabb'i nasıl hoşnut edeceğini düşünerek Rab'bin işleri için kaygı çeker. 7:33 Ama evli erkek karısını nasıl hoşnut edeceğini düşünerek dünya işleri için kaygı çeker. Böylece ilgisi ikiye bölünür. ... 7:35 Bunu sizin kendi iyiliğiniz için söylüyorum, özgürlüğünüzü kısıtlamak için değil. Dikkatinizi dağıtmadan, Rab'be adanmış olarak ve O'na yaraşır biçimde yaşamınızı istiyorum.

⁶⁰⁹ Eski Ahit, Mısır'dan Çıkış, 19:15 Musa halka, "Üçüncü güne hazır olun" dedi, "Bu süre içinde cinsel ilişkide bulunmayın."

⁶¹⁰ Eski Ahit, 1. Krallar, 21:4 "Atalarımın bana bıraktığı mirası sana vermem" diyen Yizreelli Navot'un bu sözlerine sıkılıp öfkelenen Ahav sarayına döndü. Asık bir yüzle yatağına uzanıp hiçbir şey yemedi.

İznik Konsili'nde söylüyorlar; Paphnutius, bunun gibi hükmü papalar için kaldırdı, kutsal kahinlere koymayacaklar ve kendi istekleriyle eşleriyle [birlikte] yaşamalarına izin verecekler. Bunu Sokrates ve Sozomenus, sapkınların tarihe ne kadar büyük yalan getirdiğini yazdı. Bu babaların yaptığı üçüncü kanun güvenilirdir, kutsal babalar onların söylediklerinden daha doğrudur, bu konsilden sonra onlar çoğundan yakın oluyordu(?) zira [Aziz] Epifanios, [John] Chrsostom ve onlardan daha uzun yaşayan Hieronymus, kahinler ari olması için kilisenin hizmeti ve töresi olduğunu yine tekrarlıyorlar. Bunun için aziz vaizlerin tanıklıkları ve bilimi sınırsızdır, burada bırakmamalı (?). Evliliğin eğlenceleri ayine engel olduğu için bu akıl ve fikri gösteriyorlar zira kâhinler kendine ve bütün kiliseye her zaman gereklilerdir. Duaya, öğrenmeye, vaaza, insanların ruhuna ve çalışkanlığa engel oluyor. Çünkü karısı ve çocukları olanın onları düşünmeli ve o düşünceler ruhu kurtuluşuna engel olur ve kâhin başışçı olmaz, zira çocuklarıyla eşi için [para] toplaması gerek.

Sonuçta kâhinlik ihmal edilmiş olurdu ve dünyevilerden hiç farkı olmazdı, Rumlarda, halkımızda ve sapkınlarda [olduğu] gibi bunlarda kâhinlerin saygınlıkları çok azdır. Elçileri kendileri yargılıyorlar, onları topluyor (32r) ve öğütüyorlar. Ve onların insanları gibi onların öğretisini küçümsüyorlar onları kendileri öğretiyorlar ve onlarla yetiniyorlar. Aziz Epifanios boşuna söylemedi: Kâhinliği öğrenmek için kahinlerin kadınlardan uzaklaşması gerektir. Dünyeviler kahinlerinde kendileri gibi karısı ve çocuklarının olduğunu gördüklerinde onlarlar gibi dünyevi meselelerde oyalandıklarından onu da diğerleri gibi dünyevi töreye çağırıyorlar [o zaman] onlar için hiç [hürmet göstermiyorlar] veya az hürmet gösteriyorlar. Kendisinin halk üzerinde kâhinlik saygınlığı olsun diye kurtuluşa çok gidiyor.

Temizliğin ulu ve yüce erdemi. Yani daha kötüsü kâhini ari olmayan kadınlarla gördüklerinde onu reddederler. Ve biz diyoruz: İnsanların kötülüğüyle ve öncülerin ihmalkâr öğretileriyle kilisenin töresi yürümez ve onun gibileri halk da ihmal edecek. Tanrı'nın merhametinden ari ve kutsal kâhin daha iyidir, başkalarının kötü gördüğü kötülere saygınlık kazandırıyor ve bunları daha da yüceltir. Kötü kâhinin bozduğunu iyi, temiz ve iyi örnek olan [birey] yapar. Ve ne zaman ki bütün kahinlik sorun olsa ve karılarıylaa bedenî ve dünyevi eğlenceye dönseler halkın [gözünde] hiç olacaklar. Kâhin nasıl olursa halkı [da] onun gibi kalacak.

Tanrı'dan ulu töre verilmiştir. Kim onları önemsemese, kim onları dinlemezse, Mesih'i dinlememiş [sayılır]. Baba ve Kutsal Ruh ile Tanrılığın saygınlığı sonsuzdur. Amin!

IX. Evlilik Hakkında Vaaz

Havari Pavlus'un Efeslilere Mektubuna Göre

(32v) Havari Pavlus, Efesliler, 5.bab: [Erm]⁶¹¹. İyilik yapsınlar diye ve her açıdan onu onurlandırsınlar diye kendi kullarının yeryüzünde çoğalması için Rab Tanrı evliliği belirledi. Zira Bilge'nin (Süleyman) söylediği gibi, Özdeyişler, 14.bab: Halkın kalabalık olması kralın yüceliğidir ve halkın eksikliği Efendimizin güçsüzlüğüdür.⁶¹² Erkeği ve kadını onun için yaratmıştır, [şöyle] diyerek onları kutsamıştır, Yaratılış, 3.bab: Çoğalın, gelişin, çoğalarak yeryüzünü doldurun⁶¹³. Rab Tanrı insanın doğasına böyle büyük itibarı verdi, insanların bünyesinde böyle evlilik yoktur, Tanrı'nın onlara verdiği duasında, kutsamasında saygın yaşayacaklardı. Çoğu insanların kaderinden, doğuşundan arttırır her zaman olurdu. Ancak böyle evliliğin büyüklüğünü bilenler azdır ve iyi dikkat edenler azdır onu koruyacak ve onunda yaşayacaklardı. Kalabalıktırlar, bunlar için melek Tobit'e söylüyor, 6.bab: nikaha girenler, zevklere hizmet etmek için Rab Tanrı'yı kendisinden ve kendisinin fikrinden uzaklaştıranlar⁶¹⁴, akılları olmayan at ve katıra benzemişlerdir, [tıpkı] Mezmur 48'de söylendiği gibi.⁶¹⁵ Onun için bu durum hakkında öğüt son derece gereklidir ve aziz havariler evliliğin büyüklüğü hakkında uyardılar ve bunun üzerine görevini söylemiş ve yazmıştır, biz de bu öğüdü uygulayarak Efendimizin(33r) adına böyle başlıyoruz.

İki çeşit uyarısı var evliliğin: biri töre üzerine; ikincisi sakrament üzerinedir. Bu dünyada yaşamın sebebi koyulmuştur insanın doğuşundan değildir yani ruhanî ve kurtuluşa yapılan bu işler Tanrı'nın sırrıdır. Erkeği ve kadını ayrılmadan evlilikle törenin

⁶¹¹ Yeni Ahit, Efesliler, 5:32 Bu sır büyüktür; ve ben bunu Mesih ve inanlılar topluluğuyla ilgili olarak söylüyorum.

⁶¹² Eski Ahit, Özdeyişler, 14:28 Kralın yüceliği halkının çokluğuna bağlıdır, halk yok olursa hükümdar da mahvolur.

⁶¹³ Eski Ahit, Yaratılış, 1:28 Onları kutsadı ve, "Verimli olun, çoğalın" dedi, "Yeryüzünü doldurun ve denetiminize alın; denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun.

⁶¹⁴ Deuterokanonik Kitaplar, Tobit 6:14 Tobias Rafael'e şöyle yanıt verdi: "Azarya kardeş, duyduğuma göre, o kızı yedi kez evlendirmişler, ama yedi damat da zifaf odasında ölmüş. O odaya girdikleri gece ölmüşler, damatları bir cinin öldürdüğünü duydum. Deuterokanonik Kitaplar, Tobit 12:6 O zaman Rafael her ikisini yanı-na çağırıp şöyle dedi: "Tanrı'ya hamdedin ve bütün canlıların önünde size verdiği iyilikler için O'nu övün. O'na hamdedin ve adını yüceltin. Tanrı'nın yaptıklarını hak ettiği gibi, bütün insanların önünde açığa vurun ve O'na şükretmekten asla usanmayın.

⁶¹⁵ Eski Ahit, Mezmurlar, 49:11 Mezarları sonsuza dek evleri olacak[i], konutları kuşaktan kuşağa geçecek, topraklarına kendi adlarını verseler bile. 49:12 Bütün gösterişine karşın geçicidir insan, ölüp giden hayvanlar gibi. Eski Ahit, Mezmurlar, 32:9 At ya da katır gibi anlayışsız olmayın; onları idare etmek için gem ve dizgin gerekir, yoksa sana yaklaşmazlar.

düzeninde tutmak evliliğin doğal töresinde vardır. Birleşme önce akılda ve kalpte olmalı; tüm yürekle birbirlerine veriliyorlar, var gönülden ve gücünden evli durmaya söz [vererek] antlaşma yapıyorlar böylece iyi gönülden alınarak birbirlerine veriliyorlar. İçtenlikle istemezse o söz sayılmazdı ve evlilik olmazdı. Ancak ikisi de tüm yürekten kabul ettiğinde evlilikleri kabul ediliyor. Önemli ve belirli sözle birbirlerine söz verdiklerinde veya yemin ettiklerinde; ben seni karım olarak ben de seni kocam olarak alıyorum bu kabulü içten sözlerle sağlamlaştırıyorlar. Ancak [bazen] kız yüreğiyle kabul etse [de] utandığından bir şey söyleyemediği [durumlara] rastlanır. O zaman sonuç olarak iyi evlilik zorlamayla değil böyle tamamen gönüllülikle bağımsız olmalıdır. Eğer tüm yürekten rızası olmadığı tespit edilirse bu evlilik sayılmazdı, kendi rızasıyla sözle söylediğinde olur ve evliliğin sözü söz olmadan olmaz sözden sonra olur. Şey söz verdiğinde bu daha yoktur (?). Yani birbirlerine hemen verilmeliler, gecikmesiz, söylediklerinde kısa zamanda evleniyor: (33v) seni karım olarak ben de seni kocam olarak alıyorum.

Ne zaman ki diyorlar “alırım seni sonra” bu nedir? Bu nişandır ama evlilik değildir, sözdür ama [evlilik] iş[i] değildir. Bunun gibi anlaşmadan sözlerden geliyor akrabalık ilişkisi ve evlilik bağı zira havarinin 1. Korintliler, 7.bab’da söylediği gibi: kocanın [kendi] bedeninde gücü yoktur ancak karısının [vardır]; aynı şekilde karısının kendi [bedeninde gücü yoktur] kocasının [vardır]⁶¹⁶. O söz verildiğinde aynı satın almak gibidir: birbirine satıldı ve bunun yeminini Tanrı’ya etti. İstese [de] ulaşmaz ancak gönüllü satılırsa evlilik güçlüdür ve eğer kutsallığın yemini böyle öğrettiğimiz gibi alçakgönüllü olursa parçalanmaz. Aziz iyi atalar [şöyle] söylediler; görevi yapmakla evlilik olmaz, yani izinle ve söylemekle [olur]. Zira Âdem babamız ve Havva [anamız arasında] görevden ayrı [olarak] gerçek evlilik vardı.

O birbirlerine verilişiyle vazifesi çoğalıyor, [onlar] birlikte yaşamak ve ayrılmamak [üzerine] görevlidir. Zira evlilik hakkında Efendimiz Mesih [şöyle] söyledi: Tanrı’nın birleştirdiğini, insan ayıramaz⁶¹⁷. Rab Tanrı kendi koyduğu söz ve anlaşmadan gerçek antlaşmada haber veriyor, insanları yarattığında erkeği ve kadını kutsadı ve onlara

⁶¹⁶ Yeni Ahit, 1. Korintliler, 7:4 Kadının bedeni kendine değil, kocasına aittir. Aynı şekilde, erkeğin bedeni kendine değil, karısına aittir.

⁶¹⁷ Yeni Ahit, Matta 19:6 ...Tanrı’nın birleştirdiğini, insan ayırmazın.

[bunu] söyledi [Erm]⁶¹⁸. Sonra Yaratılış 2.bab'ta söyledi⁶¹⁹. O zaman evliliğin Tanrı tarafından verildiği anlaşıyor ve o kendi (34r) kutsayıp birleştirerek durduruyor ve bağlıyor, onlar söylediğim gibi söz verdiklerinde bağlanırlar ve gerçek antlaşmada Tanrı'nın yasasını tutuyorlar. Efendimizin söylediği gibi, Matta 19 [Erm]⁶²⁰

Sonra şöyle söylendi, nikah için mahkemenin töresiyle birleşmesi gerektiği anlaşıyor. Bazılarının savunduğu durumları Tanrı'nın ve kilisenin töresi evliliğe engel olarak tanımladı. 4. nesilden akraba çıktıklarındaki gibi. Özgür olmadıklarında, başka nikahla bağlanmış olduklarında veya yılları bu duruma uygun olmadığında ve diğeri de başka töreye geçişe yasak vardır; evlenecekler daha aşağıda öğretiyoruz. Bunu ekliyoruz, Tanrı'nın ve insanların, her insan evlenecek diye bir töresi yoktur. Zira Tanrı'nın bu dediği gibi: [Erm]⁶²¹ her insanı göreve değil evliliğe çağırdığı anlaşıyor. Eski Ahit'te azizlerin çoğu, İlyas ve Elyasa gibi peygamberlerin çocukları arılıkta yaşıyorlardı ve Yeni Ahit'te havari Pavlus'un yaptığı gibi, Efendimiz arılığı överek onu tavsiye ediyor⁶²². Bunu söyleyerek öğretiyoruz, her insan yürekle ve akılla evlenmez ve de Tanrı'nın duasını onda bulacağı için ve bu durumu kirlletmemek için faydasını almaz.

1. İlkidir; evlilik, dünyadaki yaşamın endişesine, ihtiyacına ve işine yardımcıdır, yalnızca [bunlar] zordur. Onun için Rab Tanrı Adem'i yarattınca dedi, Yaratılış 2: İnsanın yalnız olması iyi değildir. Ona kendine benzer yardımcı yarattık ⁶²³. Âdem'in başka bir ihtiyacı yoktu; ne çalışması ne de görevi [vardı] çünkü cennette (34v) her şeyi hazırdı,

⁶¹⁸ Eski Ahit, Yaratılış, 1:28 Onları kutsadı ve, "Verimli olun, çoğalın" dedi, "Yeryüzünü doldurun ve denetimimize alın; denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun.

⁶¹⁹ Eski Ahit, Yaratılış, 2:18 Sonra, "Adem'in yalnız kalması iyi değil" dedi, "Ona uygun bir yardımcı yaratacağım." 2:22 Adem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Adem'e getirdi. 2:23 Adem, "İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik, etimden alınmış ettir" dedi, "ona 'kadın' denilecek, çünkü o adamdan alındı." 2:24 Bu nedenle adam anasını babasını bırakıp karısına bağlanacak ve ikisi tek beden olacak.

⁶²⁰ Yeni Ahit, Matta, 19:4-5 İsa şu karşılığı verdi: «Kutsal Yazıları okumadınız mı? Yaradan, ta başlangıçtan insanları 'erkek ve dişi olarak yarattı' ve şöyle dedi: 'Bu nedenle adam annesini babasını bırakacak, karısına bağlanacak ve ikisi tek bir beden olacaklar.'

⁶²¹ Eski Ahit, Yaratılış, 1:28 ... "Verimli olun, çoğalın" ...

⁶²² Yeni Ahit, 1. Korintliler, 7:1 Şimdi yazdığınız konulara gelelim. Erkeğin evlenmemesi iyidir. 7:2 Ama cinsel ahlaksızlıkların yaygınlığından ötürü her erkeğin bir karısı, her kadının bir kocası olsun. 7:6 Bunu bir buyruk olarak değil, bir uzlaşma yolu olarak söylüyorum. 7:7 Bütün insanların benim gibi olmalarını dilerdim. Ama kiminin şöyle, kiminin böyle, herkesin Tanrı'dan payına düşen bir ruhsal armağanı vardır. 7:8 Yine de evlenmemiş olanlara ve dul kadınlara şunu söyleyeyim, benim gibi kalsalar onlar için iyi olur. 7:9 Ama kendilerini denetleyemiyorlarsa, evlensinler. Çünkü şehvetle yanmaktansa evlenmek daha iyidir.

⁶²³ Eski Ahit, Yaratılış, 2:18 Sonra, "Adem'in yalnız kalması iyi değil" dedi, "Ona uygun bir yardımcı yaratacağım."

[herhangi] bir şey için çalışması ve endişe etmesi gerekmezdi ve Rab Tanrı, Âdem'e sadece, yalnız olmanın iyi olmadığını söylüyor. Bu Âdem'i yarattığında ona kendi kaderini paylaşsın diye, kimsesi olsun diye birine vermesi için onun yüreğine istek koydu. Kendisinin kaderini başkasıyla paylaşmasını istediği için Âdem'i yaratarak onun yüreğine [bu arzuyu] doldurdu ve Tanrı o sözleri söyledi: [Erm]⁶²⁴Birine iyilik yapmadığında ve eşiyle mutlu olmadığında iyilik kendinden [de] kaçıyor. Sonra insan günaha düştüğünde, ihtiyacı ve zorluğu dolduğunda ona eşinin yardımı ve övgüsü daha fazla gerekliydi, o zaman Tanrıdan duydu, Yaratılış, 4.bab: senin işinde yer lanetli olsun; bütün yaşamında onu endişede, üzüntüde ve zorlukta yiyeceksin, ekmeğini terle yiyeceksin ta ki alındığın toprağa dönene kadar⁶²⁵. Yalnız böyle zor yaşam kötüydü, dost ihtiyaç duyuyordu, özellikle ona karşı nazik olan, tek beden gibi [ondan] ayrılmayan, onu hiç aldatmayacak olan böyle dost ihtiyacı vardı. Evlilik, bulacağı dost veya yoldaşı böyledir, bu duruma girenlere yoldaşı yardımsever olacağından bir şeye hızlıca bakması gerekmez, bu dünyanın endişelerinde onundan teselli bulacak. Kim evlenip başka şeye baksa, evlilikte teselli bulamasa bu durumu kendisine tez iğrenç gelecek.

(35r) 2. insanın çoğalması ve çocukların beslenmesi evliliğin ikinci ucu ve sebebidir. Meleğin Tobit'e öğrettiği gibi, Tobit 7: Tanrı'nın korkusundan kızıl al, sevgiyle daha fazla gelişin nesline ve çocuklarına mutluluğu kutsaması için İbrahim'in çocuklarına yetiştireceksin⁶²⁶.

İnsanlara ölüm zarar veriyor, elmaları ağaçtan [topladığı] gibi onları yerden topladığında yazıtta söylendiği evlilikle ödüllendiriyor, Vaiz Kitabı, 30.bab: Onun babası öldü [ama o] ölmeyecek, zira kendi benzerlerini dünyaya bıraktı ve kendisinin evine güvenliği bıraktı⁶²⁷. Rab Tanrı her çiçeğe ve ağaca bu çareyi bıraktı ki kışın öldüğünde tohumunu bırakarak ölüden yine dirileceklerdir, havarinin söylediği gibi 1. Korintliler

⁶²⁴ Eski Ahit, Yaratılış, 2:18 "...Adem'in yalnız kalması iyi değil"...

⁶²⁵ Eski Ahit, Yaratılış 2:18 Sonra, "Adem'in yalnız kalması iyi değil" dedi, "Ona uygun bir yardımcı yaratacağım."

⁶²⁶ Deuterokanonik Kitaplar, Tobit, 6:18...Sonra birleşmeden önce, ikiniz de ayağa kalkın ve dua edin. Göklerdeki Tanrı'dan sizi başışlamasını ve korumasını dileyin. Kaygılanma, o kız başından beri senindi ve onu sen kurtaracaksın. O kız seni izleyecektir ve sana söz veriyorum, sana vereceği çocuklar...

⁶²⁷ Deuterokanonik Kitaplar, Sirak, 30:4 Eğer baba ölürse aslında ölmüş sayılmaz, Çünkü onun benzeri yaşamaktadır. 30:5 Yaşamda onunla beraber olma sevincini tatmıştır, Ölürken hiçbir kaygısı yoktur. 30:6 Çünkü arkada birini bırakmıştır, düşmanlarından öç alacak Ve dostlarının yardımlarını ödüllendirecek birini.

15.bab⁶²⁸. İnsanlarda da ölüden dirilmek biraz öyle, baba kendi kanından çocukları bıraktığında [tıpkı] ölüden diriliyor gibi kendisi [de] onlarla yaşıyor. Ancak çocukları doğurmak yeterli değildir yani onları iyi yetiştirmek ve Hristiyanların gerçek inancını, Tanrı'nın korkusunu ve Yücenin heybetini onların yüreğine işlemek [de önemlidir]. Zira insanlar onlardan Rab Tanrı'ya hürmet olacağı için onda diriliyor, o kendisinin gücünü veriyor ve hayvanlar gibi kendilerine doğuyor yani Rab Tanrı'ya, onun kilisesine ve vatanına dirilerek yardım edecekler. Evliliğine çocuklar iyi korumaktan kaderin doğuşudur ve evliliğin sonunu getirmez (?).

3. Evliliğin 3 faydası günahattan ve pislikten sakınmaktır ve onun için şehvetin ilacıdır havarinin dediği gibi 1. Korintliler 7.bab: Evet zina için herkes kendi karısını bulsun veya alsın. (35v) Hızlıca evlilik görevini tamamlayın ve her biri kendi kocasında yetinsin ki zamanları kendi dualarına kalsın, [Tanrı'dan] çekilmelerini ve yine ona dönmeleri gerektiğini söylüyor böylece sizi sınavamayacağından şeytana uymazsınız⁶²⁹

Rab Tanrı zina ile ahlaksızlıkla ve türlü türlü pislikle tabiatını bozanlardan iğreniyor, arzuyu akıl ile çekmeli. Rab Tanrı, günahattan korunmaları ve onlara ilaç olsun diye evliliği verdi, bu hediyesi çekilene yoktur, böylece ahlaksızlığa ve Tanrının diğer emrettiği töresiyle pislığe kapılmayacaklardır. Onun için havari, İbrahim 13.babda söylüyor: Evlilik her şeyiyle ve kutsal yatakla uludur çünkü Tanrı ahlaksızlıkları ve zinaları yargılıyor⁶³⁰. Bu öğüdü şu sebeple veriyor, evlilik kutsaldır pislığe ve kusurlara ilaçtır zira zanilerin çoğuna evliliğin yasak olduğunu görüyoruz. [Bu] İnsanların bedenleri şehvetle zehirlenmiştir evlilikle söndürülmez yani daha fazla kızdırıyor ancak kutsal evlilikle bastırıyor ve gizliyor.

Dindar insanların kabul ettiği evliliğin 3 sebebi bunlardır. Yine başka bir sebep de vardır; günahattan farklı refah ve zenginlik görürler, zorluğu evliliğe hizmet ederek taşıyorlar ve bu durumda yardım çoktur(?). Efendimiz İsa Mesih aracılığıyla Rab

⁶²⁸ Yeni Ahit, 1.Korintliler, 15:35 Ama biri diyebilir ki, «Ölüler nasıl dirilecek? Nasıl bir bedenle gelecekler?» 15:36 Ne akılsızca bir soru! Senin ektiğin tohum ölmedikçe yaşama kavuşmaz ki! 15:42 Ölülerin dirilişi de böyledir. Beden çürümeye mahkûm olarak gömülür, çürümez olarak dirilitilir. 15:43 Düşkün olarak gömülür, görkemli olarak dirilitilir. Zayıf olarak gömülür, güçlü olarak dirilitilir.

⁶²⁹ Yeni Ahit, 1. Korintliler 7: 2 Ama cinsel ahlaksızlıkların yaygınlığından ötürü her erkeğin bir karısı, her kadının bir kocası olsun. 7:3 Erkek karısına, kadın da kocasına hakkını versin. 7:5 İki tarafın onayıyla ve geçici bir süre için kendinizi duaya vermekten başka bir nedenle birbirinizi reddetmeyin. Sonra yine birleşin ki, Şeytan kendinizi denetleyemediğinizden dolayı sizi ayartmasın.

⁶³⁰ Yeni Ahit, İbraniler 13:4 Herkes evliliğe saygı gösterecektir. Evlilik yatağı günahla lekelenmesin. Çünkü Tanrı cinsel ahlaksızlıkta bulunan ve zina edenleri yargılayacak.

Tanrı'nın herkese vereceği bu durumda görevlisiniz, Baba ve Kutsal Ruh ile tek Tanrı sonsuza dek hanlık ediyor. Amin!

X. Zina Hakkında Vaaz

Süleyman'ın Özdeyişlerine Göre, 22

(36r) Kendi yolunda [olan] genç yaşlandığında istese de ondan ayrılmayacak veya o yoldan çıkmayacak⁶³¹. Çiçek nasılsa meyve de öyle oluyor. Düşman, ekin içine çokça delice de saçı. Tek meyve olduğunda delice de göründü. İkisini de aynı yerde büyümeye bıraktılar⁶³². Sonra hasat zamanı geldiğinde delice ne oldu? Ekinle birlikte oldu ve [ekin] kalmadı: Delice yetişti, deliceyle [birlikte ekini de] kopardılar ve yaktılar. Bunu gençlikte kötü yaşamı öğrenmiş olanlara söylerim. Yaşlılık gelir ama onlar eskisi gibi ahlaksızdırlar. Yaşlandıklarında gençlikte beslendikleri çömlek gibi kötü kokuyorlar. Aziz Daniel şu sözleri o kart zamparaların yüzüne vuruyordu: Ey! kötü günler içinde yaşlanan [kişi], işte şimdi önceden yani önce ve hâlâ kötü yaşadığın gibi yapmış olduğun günahların büyüüp geldiler. Bunun birisinin döneceğini söylüyordu. Önceden bunu İsrail'in kızlarına yapıyorlardı ve onlar size korkarak yaklaşıyorlardı, öyle ki Yehuda'nın kızı sizin töresizliğinize dayanamadı⁶³³.

Dikenler gençlikte yayılır. Tutku, gencin yüreğinde kendisine evi gençliğinde arıyor ve bulduğunda yaşlılık yaşamında ondan zor gönderiliyor. Bunun için Efendimizin adını daha sık anıyoruz.

Bir gün Hezekiel peygamber kendi evinde oturmuştu, Hezekiel 8. Tanrı'nın meleği gönderilmişti, onu Kudüs'ün kuzeyinde duran evin (36v) kapısındaki kıskançlık putunu görsün diye saçından tutup götürüyordu; Hezekiel bakarken Rab ona [şöyle] söyledi: İnsanoğlu! İsrail oğullarının yaptığı büyük töresizliği ve iğrençliği görüyor

⁶³¹ Eski Ahit, Özdeyişler, 22:6 Çocuğu tutması gereken yola göre yetiştir, yaşlandığında o yoldan ayrılmaz.

⁶³² Yeni Ahit, Matta, 13:24 İsa onlara başka bir benzetme anlattı: Göklerin Egemenliği, tarlasına iyi tohum eken adama benzer, dedi. 13:25 Ne var ki, herkes uyurken, adamın düşmanı gelmiş ve buğdayın arasına delice ekip gitmiş. 13:26 Ekin gelişip başak salınca, deliceler de görünmüş. 13:27 Mal sahibinin köleleri gelip ona şöyle demişler: 'Efendimiz, sen tarlana iyi tohum ekmedin mi? Öyleyse delice nereden çıktı?' 13:28 O da onlara, 'Bunu bir düşman yapmıştır' demiş. 'Gidip deliceleri toplamamızı ister misin?' diye sormuş köleler. 13:29 'Hayır' demiş. 'Deliceleri toplarken belki buğdayı da sökersiniz. 13:30 Ekinin biçileceği zamana kadar bırakın, ikisi yan yana büyüsün. Ekin biçme zamanı gelince orakçılara diyeceğim ki, Önce deliceleri toplayın, yakılmak üzere demet yapın. Buğdayı ise toplayıp ambarıma koyun.'

⁶³³ Eski Ahit, Daniel 13:56, Onu çıkardıktan sonra başka bir tane getirmesini emretti ve ona dedi: Yahuda değil, Kenan kabilesi! güzellik seni aldattı ve şehvet kalbini bozdu. 13:57, Böylece İsrail kızlarına böyle yaptın ve seninle birlikte olduklarından korktular; ama Yahuda'nın kızı senin fesadına müsamaha göstermedi.

musun? [Etrafı] dolaştığında beni kapının önünde devirdiklerinden daha [da] büyük iğrençliği görürsün⁶³⁴.

Bu kıskançlık nedir? Vaizler bunun için birçok şey söylüyorlar. Bazıları insanın başka şeyi sevdiği ve onu sevmediğini gördüğünde Tanrı'nın çok öfkelenildiğini ve intikama çağırdığını anlıyorlar. Bu öfkeyi onun altın rengi göğsünde ateşle aynı yerde gösteriyor. Altın, sevgiyi; ateş de öfkelenmeyi gösteriyor, yakan sevgi dökülüyor. Burnuna bağlamış oldukları yeşil dallar palmyelerden koparılmıştır. Hieronymus ve diğerleri palmyenin bu dallarının meyveli [olduğunu] söylüyorlar. O insanlar dudaklarına hurmalar veya tatlı meyveler bağlıyorlardı. O zamanlar kendilerinde bütün tatlılıklar vardır [ama] bayatladıklarında, büzüşüklerinde bütün tadı kaybederler. Zamparalar [da] öyledir. Ağzlarını torbaya götürdüklerinde, yüzlerindeki kırıksıklıklar sallandığında [yaptıkları] davranışlar üzerine düşünüyorlar. O zaman güzel, iyi sevgide öfkeli oluyorlar. Artık tatlı hurmaları tutmaya dişleri olmadığından tutamazlar sadece kokusunu alıyorlar, artık sadece kokuyla övünüyorlar ve bunu gizli yapıyorlar zira Rabbimiz onun için böyle diyor, Hezekiel, 8.bab: Görüyorsun insanoğlu! İsrail'in yaşlıları karanlıkta ne yapıyor? Diyorlar [ki]: "Rab bizi görmez, Tanrı yeryüzünü terk etti"⁶³⁵.

O dinsizler Aziz Suzanna'ya bunu da söylüyorlardı, Daniel 13: "Bizi kimse görmez."⁶³⁶ Ancak Rab her şeyi görüyor ve peygambere [şöyle] diyerek Hezekiel'in öğütlediği gibi: gözüm görmez ne de merhamet olur; yüksek sesle çağırsalar, onları duymam⁶³⁷. Bu zamparaları öyle görüyor, Babil'in yaşlılarını; deliceleri iyi yere saçmak isteyenleri ve saçanları acımasızca uyardı.

⁶³⁴ Eski Ahit, Hezekiel, 8:3 Eli andıran bir şey uzatıp beni saçlarımdan tuttu. Ruh beni yerle gök arasına kaldırdı ve Tanrı'dan gelen görümlerde Yeruşalim'e, iç avlunun kuzeye bakan kapısının giriş bölümüne götürdü. Tanrı'nın kıskançlığını uyandıran kıskançlık putu orada dikiliydi. 8:4 Ovada gördüğüm görümdeki gibi, İsrail'in Tanrısı'nın görkemi oradaydı. 8:5 Sonra bana, "Ey insanoğlu, kuzeye bak!" dedi. Baktım, sunak kapısının kuzeye bakan giriş bölümünde duran kıskançlık putunu gördüm. 8:6 Bana, "İnsanoğlu, ne yaptıklarını görüyor musun?" dedi, "Tapınağımdan uzaklaşayım diye İsrail halkı çok iğrenç şeyler yapıyor. Bundan daha iğrenç şeyler göreceksin." 8:7 Beni avlunun giriş bölümüne getirdi...

⁶³⁵ Eski Ahit, Hezekiel, 8:12 "İnsanoğlu, İsrail halkının ileri gelenlerinin kendi putlarının odalarında, karanlıkta neler yaptıklarını gördün mü?" dedi, "Onlar, 'RAB bizi görmüyor, RAB ülkeyi bıraktı' diyorlar."

⁶³⁶ Deuterokanonik Kitaplar, Suzanna, 1:19 Hizmetçiler gider gitmez iki yargıç saklandıkları yerden hemen ortaya çıktılar. Suzanna'ya ko-şup şöyle dediler: 1:20 "Kapılar kilitli, bizi kimse görmez. Seninle yatmak için yanıp tutuşuyoruz, istediğimizi bize ver."

⁶³⁷ Eski Ahit, Hezekiel, 8:18 Bundan ötürü onlara öfkeyle davranacak, acımayacağım, onları esirgemeyeceğim. Yüksek sesle beni çağırsalar bile onları dinlemeyeceğim.

Günahın bir adeti vardır; onları evimizden hızlı çıkarmazsak sonra yaşlılıkta onlara yardımcı olmak, çıkarmak zor olur, nasıl adetleri bulursa [onlara] öyle alışır ve daha derin kalbe girer. Eski kötü alışkanlıkları yaşlılık değiştiremez, yaşlılık yeni [elbise] giyemez. Kurtuluşa erişmeyi isteyen değişmelidir.

Güzel Petrus, Altın Ağızlı (John Chrsostom) söylüyor, 34.bab'da diyor [ki]: Meşale söndüğünde daha kolay alev alır, ateşi yapıştıranı kadar sıcak duman kayboluyor, yakında öldüğünde hemen gökteki aleve, Mesih'e yaklaşırsa bu yardımla sıcaklık ruhu daha kolay parçalar ve sıcaklık yaşamını alır ancak tövbeden uzaklaşırsa mutlaka soğuyacak ve günah içinde kalacak.

Aziz Gregor da [şöyle] diyor: Günah alışkanlık [haline geldiğinde] istese de karşı gelmeyi düşünemez. Havari Pavlus söyledi, Galatyalılar 4.bab: Beden ruha karşı [olanı] ve ruh da bedene karşı [olanı] arzu ediyor⁶³⁸. Eğer böyleyse ruhun alışkanlığına karşı beden alışkanlığı mağlup edilmeli.

(37v) Elbette Kutsal Kitap'a geliyoruz, Süleyman yazdı, Özdeyişler 22. bab: kendi yolunda [olan] genç, yaşlandığında istese de ondan geri dönmez⁶³⁹. Gence yıllarını bırakmak kolaydır fakat yaşlılara zordur. Kimin yolu doğuya doğru olsa ama [o] batıya gitse ve başında kendisine de öyle bıraksa o insanı deli [olarak] adlandırırdınız. İnsanların bedeninde bunu görüyoruz. Kiminin kulağından, kiminin ayağından kiminin de kolundan hasta [olduğunu] körüyoruz. Peki neden bu [hastalık]? [İnsanların] her birindeki huy kendisine açık olan ve rahatça hareket ettiği bir geçit veya köprü buluyor, başka yerden [geçmeyi] istemez istese [de] onu nasıl ustalıklarla döndüreceğini bilmem. İnsanın içindeki eski adetleri [de] öyledir, her zaman buna sürükleniyorlar, çünkü ona alıştılar.

Bunun için peygamberlerin ne söylediğini duyuyoruz, Hezekiel, 24. bab: Vay! İçinde pası olan ve pası ondan temizlenmemiş şarap çömleğe! Diğerleri okuyor: Ondan kireç çıkmadı⁶⁴⁰. Bunu şöyle anlamalı. Önce kaynar suyla çömlekten bu kireci veya pası silmeli zira yapmazsan sonra çömleğe işler ve [içine] koyduğun eti koruyamaz. Ey insan! Bu sözler önemlidir. Eğer insanı bu pastan veya kireçten temizlemezsen onun içindeki

⁶³⁸ Yeni Ahit, Galatyalılar, 5:17 Çünkü benlik Ruh'a, Ruh da benliğe aykırı olanı arzular. İstedığınız şeyleri yapmayasınız diye bunlar birbirine karşıttır.

⁶³⁹ Eski Ahit, Özdeyişler, 22:6 Çocuğu tutması gereken yola göre yetiştir, yaşlandığında o yoldan ayrılmaz.

⁶⁴⁰ Eski Ahit, Hezekiel, 24:6 Rab Yahve diyor ki: Kan döken o kentin vay başına! Pas tutmuş, pasından temizlenmemiş o kazanın vay başına! Kazandan eti kur'a çekmeden parça parça çıkarın.

kan ne kadar pişer? Ancak yaşlandığında sevineceği için sabretsen boşunadır arınman, yardım etmez. Çünkü zaten bedeni günahın pasını emdi ve onunla doldu, tıpkı kabuk gibi (Kutsal Yazıt insana öyle sesleniyor): küçükken kabuğa ne dolarsa yaşlılıkta kendi yerini o tutuyor.

(38r) Mukaddes Gregor gibi aziz atalar bunu söylüyorlar: İnsan konuştuğunda, kötü konuşmaya başladığında her gün kötülük çoğalıyor, başladığından daha farklı kötülüğü yapıyor.

Tanrı'nın sözlerinde aziz [Aurelius] Augustinus, 14.bab: Günahlı nasıl olur tez ses versin, çukura girmesin, taşı üstüne almasın, uzun yılları aştığında artacak olan bu geleneklerin ağırlığını, bıraktığında kendi ağırlığı insana daha fazla ağırlık yaptığı için onun iyi yoldan yürümesine [izni vermez].

Hieronymus'un 14. mektupta söylediği gibi, suçlu: Ahlaksız ve müstehcen [davranış] erdemleri etkiler [kötü] alışkanlığa, günahlara yol açar.

Bilge Süleyman'ın söylediği gibi, 4.bab: Doğruluğun yolları güzeldir⁶⁴¹. Bazılarının gençlikte rüzgargülü vardır ve ömrünün sonuna geldiğinde dayanıklı oluyorlar. Yine bazı çok köpüklü taze şaraplar, üzüm sırası katılınca kadar şarabı temizlerken kötü kokuyorlar, sonra yine kendi yerinde tatlı dururlar ve dayanıklı şarap olurlar. Kendindeki isteği(?) ve de tatlılığını uzun yıl göstermeyen ve bu mayanın çokluğu için kısa zamanda açılmayan böyle bulanık ve köpüklü başka şarap da bulunur. Gençlikte delilik eden sıra ile yaşamını (geçiren) ömürlerinin sonuna geldiklerinde kötü kokan böyle insanlarda bulunuyor kendilerini mütevazı ve saygın gösteriyorlar. Yaşlıyken delilik edenleri ve yaşlılıkta bunları azaltmayı bulursan; sağlam şaraptan daha fazla posa. Onların bedenlerinde çok fazla şehvet var, bedenlerini zapt edemezler, [çünkü içlerindeki] her zaman gelişiyor. Ben böyle yaşlılara rastladığımda bedenim ve kemiklerim titriyor, onların içindeki kör(38v)lüğü gördüğümde çok hastalanıyorum. Onların ruhu bedene döndüğünden bana öyle görünüyor.

Kabuk içinde doğan pina diye adlandırılan küçük balıklar vardır öyle şehvetlilerdir ki kabuk içinde erkek dişiyle görüşüyor ve kendileri doğana kadar önce diğerleri duyuyor. Onların ahlaksızlığı yok olmadan önce başka zamandan sonlanıyor. O

⁶⁴¹ Eski Ahit, Özdeyişler, 4:18 Oysa doğruların yolu şafak ışığı gibidir, giderek öğle güneşinin parlaklığına erişir.

zamanlar kendi istekleriyle böyle ilişki yaşadıkları için gençken pisliğe bulaşıyorlar ve her zaman böyle ahlaksız yaşadıklarından yaşlandıklarında onlara kimse katlanmaz.

Peki kirli babalar için ne diyeyim? Gençliğinde ahlaksızlıktan vazgeçmeyen utanmaz kadınlar, yaşlandıklarında kötülüğün boyutu yoktur, başkalarını arıyorlar [ve bu] başkalarıyla zina ediyorlar, bunun için kendileri iğrençtir. Böyleleri toplumda, kurultayda büyük ve küçük şehirlerde, panayırda, büyük saraylarda, bu Leh vilayetinde az mı, kendilerine ev gibi olan mağaralara bütün günahlarını kaydettiler. Gençlik yılları onlardan uçtu ve [onların] ardında cehennem ateşinden ahlaksızlar vardır, hepsini yiyorlar ve yok ediyorlar.

Doğabilimciler ne diyor dinleyin. Kertenkele kurduğunda engereğe dönüşüyor. Diğer yazarlardan Pierius'un mektubu vardır, 14. bab: Peki bu neden? Namussuz kadınlar, o yıllara geldiğinde ince hastalıklar da onlara gelir ve ahlaksızlığa teslim olmazlar; o zaman engerek olurlar, onlar zehri ağzıyla yapıyor ve döküyorlar bu sebeple şeytanlıkların her zaman kadınların yaşamında olduğunu söylüyorlar, [onlar] diğerlerini diliyle çekiştiriyorlar bunun için diğerlerini ken(39r)di zehirli ve ateşli sözleriyle yapmayacağı utanca sürükleyecekler. Sıradan insanlarda bu mikrobun doğuşu zararlıdır. Bunu kim bilmez ki? Zira [onlar] sadece özgürlüklerine hizmet ediyorlar. Bu, yaşlılarda ve zamparalarda yeterince vardır örnek aramaya gerek yoktur. Bu insanlar esas törecilerdi. İnsanların onuru ve sağduyu kabiliyeti yok olup ahlaksızlığa tutunduklarında [adeta] kör olup günah işliyorlardı.

Eğer dünyevi delikleri arayarak kendilerinden ayrı hareket etselerdi bu hâlâ ilginç olmazdı, şüphesiz çocuklar gibi kendi kendilerinin utancına inandılar bu ahlaksızlığa [karşı] birbirlerine yardım edeceklerine söz verdiler. Gündüz vakti biri gözler önünde birisine, saygın [bir] hanıma kötülük yapmak, tecavüz etmek istedi daha güçlü ve daha (iğrenç) [bir şekilde] ikisi [bu kötü düşünceyle] birleşti. Bütün bu ilginç durum özgürlüğünü koruyan herkese saygındır, eğer zamanında reddetmezse insanı çılgınlığa gönderiyor.

Peki eski günahlarla bozulan insan düzelmek için ne yapacak? Dinle, hastalık yeni olduğunda daha eskimediğinde onu herhangi bir ilaçla vücuttan, damarlardan çıkarmak mümkündür. Ancak kemiklerin içine girdiğinde [işte] o zaman duruyor, artık başka [türlü bir ilaç] gerek. Hastayı sessiz yerde saklamalı ve o sırada cıvayla kaplı olan merhemler

sürmeli, onun bedeninin tamamen yenilenmesi için ta ki o hastalık tere dönüşene [kadar] böyle kapalı kalsın. Vaizlere göre dindar gibi iyi olduğunda ruhun hastalığı da böyle iyileştirmeli. Ruhun hastalığını da bu şekildedir yani böyledir iyileştirmek. Aziz kilisenin kutsal günah çıkarmasına katılmada her şey için ilaç vardır. Ancak kötü alındığında (39v) ruhun kemiklerine düşer, orada eskir, öğrendiğimiz geleneksel ilaçlardan [başka ilaç] kabul etmeyesiniz [bu] benim önerimdir. Akıllı Hristiyanlar bunu önceden de yapıyorlardı, şimdi de yapıyorlar; meleklerle tahıldan deliceyi çıkarıyorlar yani kendi yüreğinin tarlasından, bu vicdan ateşiyle yanıyorlar dirilen ve sonsuza dek hanlık eden İsa Mesih aracılığıyla Rabbimizin cennetinin ambarlarında tahılı saklıyorlar. Amin!

XI. İtaatkarlık Hakkında Vaaz

Mezmun'a Göre, 38

Davut 38: dedim ki dilimle günah işlemeyeyim diye yoluma dikkat edeceğim⁶⁴². Efendimizin öğrencileri endişelendiğinde uyuyan Rabbi uyandırdılar, [o] kalkıp rüzgâra emretti ve büyük sakinlik oldu, deniz dindi. Nasıl yendi [rüzgârı]? Dedi denize, Markos 4.bab'ta Ermenilerin [incilinde] 47 'de yazıyor: dur, sakin ol. Ey! bu dünyadaki en büyük endişe deniz değildir ancak sınırsız dildir, azgın denizden, fırtınalı rüzgârdan, her zaman [daha çok] korkutur! Dil kırmak için kalktığında bir söz [söylemesi] gerekmez. Türlü türlü hayvanları dizginlemek dili [dizginlemekten] daha kolaydır.

Aziz Yakup'un Mektubu 3.bab, bunun için tanıklık ediyor: bütün yabancı hayvanlar; kuşlar, sürüngenler ve denizde var olanlar uysal ve itaatkardır ve insanın doğasından daha uysaldır yani insanın kötü, azgın, öldürücü zehirle dolu dilini kimse sakinleştiremez (40r).⁶⁴³ Tanrı'nın azizleri biliyorlardı ve bu vahşi hayvanı türlü türlü yöntemlerle kontrol etmeyi öğreniyorlardı. Kutsal kilisenin kroniğinde, Suriye dağında yedi yıl sessizliğe çekilmiş [olan] Romualdus hakkında yazıldığı gibi. Ve azizler sessizlikte çok mutluydular: O artık sessiz olduğunda daha büyük kutsallıktaydı. Sessizliğin ne faydası var? Bunun için Efendimizin adını anıyoruz.

1. Mezmun⁶⁴⁴'un kısa dörtlüğünde şöyle faydalı. Eğer biri bunu unutursa büyük zararları kabullenmeli. Havari Petrus onu unutmuştu, yoluna dikkat etmedi, diliyle çok güçlü günah işledi, üç kere Rabbini reddettiği için bu suçu [sebebiyle] yaşamında günlerce yas tutuyordu. Bunun için yazıyor aziz İoannis Klimakos 11. bab: Herkes kendi diline gem vursun! Yakup ne dedi, 3.bab: Eğer ki biri sözle hata yapmazsa, mükemmel insan olur⁶⁴⁵. Yakup'un bu sözleri kısaca [şunları] söylüyor; iftira, yalan, pis, çürük yani boş olan bu sefil vadiden insan güçlükle geçer nihayetinde Tanrı'nın ardında [onun] merhameti için korunuruz.

⁶⁴² Eski Ahit, Mezmun 39:1 Karar verdim: "adımlarıma dikkat edeceğim, dilimi günden sakınacağım; karşımda kötü biri oldukça, ağızıma gem vuracağım."

⁶⁴³ Yeni Ahit, Yakup'un Mektubu 3:7 Bütün yabancı hayvanlar, kuşlar, sürüngenler ve denizdeki yaratıklar denetim altına alınabilir. Nitekim insanlarca denetim altına alınabilmişlerdir. 8 Ama dili denetleyebilecek insan yoktur, Öldürücü zehirle dolu, uslanmak bilmez bir kötülük kaynağıdır dil.

⁶⁴⁴ Eski Ahit, Mezmun 39:2 Dilimi tutup sustum, hep kaçındım konuşmaktan, yararı olsa bile. Acım alevlendi.

⁶⁴⁵ Yeni Ahit, Yakup 3:2 Çünkü hepimiz çok hata yaparız. Eğer bir kimse sözleriyle hiç hata yapmazsa, bütün bedenini de dizginleyebilen yetkin bir kişidir.

Bilge Süleyman [şöyle] dedi, Özdeyişler 16: İnsanı ruhunu hazırlıyor ama Efendimiz [onu] dille yönetiyor⁶⁴⁶. Böylelikle insanın yolunu yüreği yönlendiriyor ancak Rabbimiz onun yollarını doğru hale getiriyor⁶⁴⁷.

Kendin dikkatlice karar ver: Tanrı dilinle günah işlemediğinde sana şefaate edeceğinden kendi yollarına dikkat ederim. Yanındaki isteğinden daha önce Tanrı'nın şefaati [kötülüğü] önlüyor. Tanrı senin merhamet isteğine önceden verdiği [gibi] sonra da verir. İnsanın gerçek (40v) doğası dile dayanamaz, Aziz Yakup'un dediği gibi, evet Tanrı'nın merhameti olur ve biz hepimiz onun merhametinden oluruz, [o] bizi güçlendiriyor zira bunu Tanrı yapabilir insan yapamaz. Kim susmanın faydasını görmek isterse dili çok çalışanı, çok konuşanı araştırsın zira tatlıyı acının yanında, akı karanın yanında bilmek kolaydır.

2. Çok konuşmak, Aziz Klimakos'un yazdığı gibi; 3 işle oluştu yani boş övgüden, karnını doldurmaktan ve kötü alışkanlıktan. Aslında böyledir.

1) Boş övgü seven bu işleri çok konuşur, onların [bir şeyi] başarmaları için boş övgü gerekiyor, çok okuyorlar dinliyorlar, bütün dünya onların nasıl olduğunu veya olacaklarını bilsin diye gördüler, yaptılar. Bu her zaman oluyor: kim daha fakirse övgüsü daha fazla sahtedir. Boş övgü [ile] kibrin kızı aynıdır, Aziz [Papa] Gregory kitabında belirttiği gibi 13 [Magna] Moralia, 31.bölüm.

2) Karınlarını yemekle doldurduklarında zehirli sözlere tez kapılıyorlar ve seviyesiz eğlenceleriyle kavgaya, boş sözlere istekli [hale gelirler]. Bu sebeple kâhinler, çok konuşanlara ve günahkâr eğlencedekilere oburluğun kızları diyorlar.

3) Nihayetinde, her kim yalancılığa, yemin etmeye, küfre alıssa büyük suçlara geliyor ve bu günahdan zar zor çıktığında onların hepsini [aynı] sandığı için buna yalancı gelir, yalancılar gibi doğru söylemezler, kendi kendilerine doğru söylüyorlar ama sanki onlara inananların hepsi suçlu gibidir(?).

3. Sessizliğe yine başka sebep var ama bu hepsine karşıdır.

(41r) 1) İtaat ağırbaşlılıktır, dili kontrol etme adetidir. Kim kendini itaatkâr ve alçakgönüllü görse ona susmak zor değildir ve onun için başkalarını sakinleştirmek de

⁶⁴⁶ Eski Ahit, Özdeyişler 16:1 İnsan aklıyla çok şey tasarlayabilir, ama dilin vereceği yanıt Rabdendir.

⁶⁴⁷ Eski Ahit, Özdeyişler 16:9 Kişi yüreğinde gideceği yolu tasarlar, ama adımlarını Rab yönlendirir.

kolaydır. Uyanık(?) yine söylüyor, eğlenceye ve türlü türlü iğrenç sözlere tutunuyor. Sarhoşluk kemikteymiş gibi çok neşeli konuşuyor, uyanıklık sessizlik seviyor. Kim dilini iftiradan, yalan konuşmaktan, yemin etmekten korumayı öğrenirse işler ona zor değildir. Elbette bu gibi ve daha ağır günahlardan dillerini korumalıdır. Çok konuşmanın ardından sürüklenen suçlar ve zarar çok büyük ve ağırdır; sessizlikle gelen erdemler ve yararlar kolay değildir, Özdeyişler söylüyor: Kim dudaklarını korursa, ruhunu korur fakat kim sözlerinde dikkatli değilse (çok kötü [diye] hisseder, ruhunu neden saklayacak) kendi bedenini alçaltır⁶⁴⁸. Bilge şunu da söylüyor, Özdeyişler 21: [Erm]⁶⁴⁹.

Dikkatsiz sözünde kötü ne duyacak? Önce erdemlerin yoksulluğu ve kıtlığını [görecek]. Kutsal Ruh'un o özdeyişini unutuyorsunuz, Özdeyişler, 14.bab: Söz çok olan yerde her zaman yoksulluk [vardır]⁶⁵⁰. Zira üzümünden çok yaprakla dolu olan yazlık üzüm bağı gibidirler [aynı] öyle erdem için çok konuşuyorlar [ve] az erdemli, az şey yapıyorlar. Avrupalıların [şöyle] atasözü var: Sürekli kılıcını çıkarıp [gösteren] korkaktır; sürekli cüzdanını açarak kızıl altınlarını gösteren fakirdir. O geveze için şunu söyleriz: erdemleri üzerine çok konuşuyor fakat kendi büyük [bir] erdemde değildir.

Konuşan akıllı olmak için çok ve gereksiz konuşursa veya sürekli akılda tutulmak için çok konuşursa kendisinde akıl da idrak da yoktur. Plutarchus'un şu sözleri doğrudur; (41v) boş kadehler daha çok ses çıkarır. Bunlar da öyle, en fazla akıllı az olan konuşuyor çünkü böyle insanların sözleri kalbinde doğmaz, Homeros'un İlyada'sı gibi, akılsız Thersites'e hesapsızca gevezelik etmek ağzında oluşuyor ve eğlenceyle onları dürtmeye uygundur(?), Eupolis'in şu sözleriyle: gevezelik edebilirim ama konuşamam.

Gevezelik etmek tavşan yürekli aptalların işidir. Konuşmak yürekli insanların, akıllıların [işidir]. Doğu'daki bazı Türkler Tatarlar için, diğer milletlerin akıl hakkında yazılan kitapları olduğunu ve Tatarların kendi kitaplarını yok ettiğini fakat göğüslerinde gizlenmiş [kitapları] olduğunu söylüyor. Gerekli olduğunda çıkarıyorlar ve konuşmalarını onlardan yapıyorlar. Akıllıların, yazılarla değil; ağızla değil evet kalpten konuşmaları gerek zira [böyle] söylediklerini akılla söylüyorlar. Kim kendi dilini zapt

⁶⁴⁸ Eski Ahit, Özdeyişler 13:3 Dilini tutan canını korur ama boşboğazın sonu yıkımdır. Özdeyişler 21:23 Ağzını ve dilini tutan başını beladan korur.

⁶⁴⁹ Eski Ahit, Özdeyişler 21:5 Çalışkanın tasarıları hep bollukla, her türlü acelecilik hep yoklukla sonuçlanır. 6 Yalan dolanla yapılan servet, sis gibi geçicidir ve ölüm tuzağıdır.

⁶⁵⁰ Eski Ahit, Özdeyişler 14:23 Her emek kazanç getirir ama boş lakırdı yoksulluğa götürür.

edemese çabucak deli veya akılsız gibi görünür ve okla vurulan köpeğe benzer; koşuyor, zıplıyor, etrafında oynuyor, uluyor ve ok ondan çıktığında veya çıkardığında huzur buluyor, dilinin ölçüsü olmayan insan da böyledir, söze başlayıp gevezelik ettiğinde huzur bulamaz. Sirak, 19.bab: Akılsızın ağzındaki söz okla vurulan köpek gibidir⁶⁵¹. Şu söz Sirak'ındır, doğum yapan kadına benzer: akılsızın sözleri yüzünden doğuyor, sessizin doğurması inleme gibidir⁶⁵². Böyle bir şeyi çoğu kitapta bulamayız, sessizlik sayesinde akıl bulunuyor ve akılsızlar durduğunda akıllı sayılıyorlar. (42r) Eyüp, 13.bab: Eğer sessiz olursanız akıllı olursunuz⁶⁵³. Sonra Sirak söylüyor, 20.bab: Akıllı olan sessizler vardır ve konuştuğunda akılsız olan ahlaksızlar vardır⁶⁵⁴. Sessizliğin çok örneği vardır. Daha önce kendisini anmış olduğum o 7 yıl Suriye dağında Aziz Romualdus'un sessizliği saygındır.

Kilise kroniği 3. kitabında Sokrates'in yazdığı ikinci çok saygın [biri daha] vardır. Mısırlı Pambo, o tövbenin övgüsünden bahseden eski atalardan biridir.

Geri dönüşün başlangıcında öğrendiğinin ve Mezmur'u ondan öğreneceği için kıdemli keşişlerden birine geldi. O, önceki Mezmur'u ona söyledi: Dilimle günah işlememek için yolumu koruyorum diye söyledim⁶⁵⁵. Duyduğunda daha o bilimde hareket etmek istemediğini söylüyordu:

-Bu sözleri yerine getirdiğimde istediklerimi tamamlarım.

O zaman azarlandığı ustasına gitti ve 6 ay dönmedi, istemediği için Mezmur'un sonunu öğrenemedi. Reddeden Pambo, merhametli ustasının bu sözünü affetmesi için yalvardı:

-Daha önceki ayeti öğrenmedim.

On yıl başkasından sorarak o ayeti öğrendi. Cevap verdi:

-49 yılda bu ayeti güçlükle tamamladım.

⁶⁵¹ Deuterokanonik, Sirak 19:12 Akılsız bir adama verilen olaylarla ilgili bilgiler Kalça kemiğinin etine saplanmış bir ok gibidir.

⁶⁵² Deuterokanonik, Sirak 19:11 Akılsız bir adama söylenenler ona doğum sancısı verir, Tıpkı doğum ağrıları çeken bir kadına benzer.

⁶⁵³ Eski Ahit, Eyüp 13:5 Keşke büsbütün sussanız! Sizin için bilgelik olurdu bu.

⁶⁵⁴ Deuterokanonik, Sirak 20:5 Susan kişi bilge kabul edilir, Başkası da çok konuştuğu için herkesin nefretini kazanır.

⁶⁵⁵ Eski Ahit, Mezmur 39:1 Karar verdim: "Adımlarıma dikkat edeceğim, dilimi günahattan sakınacağım; karşımda kötü biri oldukça, ağzıma gem vuracağım."

Bunu doğru, eğitimli ve akıllı insan gibi söylüyordu çünkü neye gerek olacağını biliyordu.

Bu ilk başlangıcı kurmayı yani sessizliği korumayı, günah işlemesin diye dili dizginlemeyi, dirilip sonsuza dek hanlık edecek olan Rabbimiz İsa Mesih aracılığıyla öğreneceğiz. Âmin!

XII. Kutsal Haçın Bulunması Hakkında Vaaz

“Haç Ağacın Muhteşem ve Görkemlidir, Mesih” Şarkısına Göre

(42v) Senin haçının ağacı muhteşem ve görkemlidir, Mesih!

İsrail halkı Mısır’dan çıkıp rastladıkları acı sulara isyan ettiklerinde, Mısır’dan Çıkış 15.bab: Rab Tanrı onlara merhamet etti ve Musa’ya ağacı gösterdi, onu suya bıraktığında su tatlılaştı⁶⁵⁶. Eğer Rab Tanrı o ağacı göstermeseydi Musa bu acı suları nasıl tatlılaştıracağını hiç bilemezdi.

Aziz Katolik kilisenin başlangıcında günahkâr Hristiyanları takip eden acı sular vardı. Kiliseye huzur geri geldiğinde göğün tatlılığını kullanacaklar, bu sebeple Rab Tanrı gizlenmiş yaşam ağacını Tanrı’dan gösterilen mucizeyle ortaya çıkarması için imparatoriçe Helena’yı seçti. Bu aziz hanım kendisinden değildi fakat Tanrılığın vahyiyle seçilmişti, Eusebios kroniğinde, şu sözlerle: Konstantinapolis’in anası Tanrılığın görünümüyle seçilmişti; dünyanın kurtuluşuna asılan kutsanmış haçın ağacını Kudüs’te buldu. Bulunması için kutsal kilisede Rab Tanrı’ya dua ederek ibadet ediyorlar ve aziz vaizler şöyle diyorlar: [Senin haçının ağacı muhteşem ve görkemlidir, Mesih!].

Bu ağaçtan ne meyve toplarız? Çarmıha gerilen İsa Mesih Rabbimizin adına söylüyoruz.

1.Bu ağaçta görülen ilk meyve Mesih’in üstüne oturup kaybolduğu sandalyedir, kendisinin ölçüsüz merhametini gösterip kendi çocuklarının kurtuluşu için kanını akıttı, zira Mesih, pelikan diye adlandırılan o kuşa benzer (43r) Davut’un Mezmur’da söylediği gibi 101: [Erm]⁶⁵⁷. Bu pelikanın, yuvasını direğe yapma adeti vardır ve çocuklarını orada doğuruyor. Onun düşmanı yılan, pelikan orada olmadığında yukarıdaki direğe çıkıyor, zehirle çocuklarını öldürüyor ve kaçıyor. Sonra pelikan geldiğinde çocuklarını ölmüş olarak bulur, 2 gün bekliyor ve onların dirilmediğini gördüğünde kendi kaburgasını burnuyla deşer ve ölmüş çocuklarının üstüne kanını döker [böylece yavrular] dirilirler.

⁶⁵⁶ Eski Ahit, Mısır’dan Çıkış 15: 23 Mara’ya vardılar. Ama Mara’nın suyunu içemediler, çünkü su acıydı. Bu yüzden oraya Mara (acı) adı verildi. 24 Halk, "Ne içeceğiz?" diye Musa’ya yakınmaya başladı. 25 Musa Rabbe yakardı. Rab ona bir ağaç parçası gösterdi. Musa onu suya atınca sular tatlı oldu. Orada Rab onlar için bir kural ve ilke koydu, hepsini sınıdı.

⁶⁵⁷ Eski Ahit, Mezmur 102:7 Gözüme uyku girmiyor, damda garip bir kuş gibiyim. 8 Düşmanlarım bütün gün bana hakaret ediyor, bana dil uzatanlar adımları için kullanıyor. 9-10 Kızıp öfkeli olduğum için küllü ekmek gibi yiyor, içeceğime gözyaşı katıyorum. Beni kaldırıp bir yana attın.

Rab Tanrı da yuvasını cennette böyle iki direk arasına yaptı ve oraya 2 çocuğunu koydu yani Adem'i ve Havva'yı fakat şeytan gelip emri bozarak öldürdü onları ve 2 gün sabredip yani 2 zaman; ilk zaman Musa'nın gerçek yasası, ikinci [zaman] Tanrı'nın Oğlu'nun geldiği ve haça kaldırıldığı İncil'in yasasıdır, kaburgasını deşti de kendi kanını ölü çocuklarına dökerek [onları] diriltti. Tanrı'nın sonsuz merhameti bizim için kutsal haça döktüğü kutsal kandan bellidir.

Vaizler diyor ki Rab Tanrı her şeyi ölçüyle hesap etti yani gökyüzünü, yıldızları ve diğerlerini fakat insana karşı sevgisinin ölçüsü ve hesabı yoktu. Ne için? Zira insanı kurtarmak kan dökmeye değil sadece güçlü sözle [olurdu]. Her şeyi ölçüyle ve hespla sevmeli ancak Tanrı'yı ölçüsüz sevmek gerektiğini bize örnek olarak gösteriyor.

2. Bu ağaçtaki ikinci meyve [olarak], oturmuş ve akıllı doktor gibi bize hekimliği öğreten, bizi (43v) iyileştirmek isteyeniyi görüyorum.

Bir padişahın kızı vardı, onu bir prense verdi ve kızının bu güzelliğini koruması için onunla konuştu, [kızımı] sana verdiğimde eğer onu üzersen onun yerine sen ölersün. Sonra o, padişahın kızını aldı, [kendi] vilayetine gitti ve kendi vilayetine vardığında padişahın kızı kustu ve güzelliğini kaybetti zira o vilayette bütün insanları hasta eden 5 pınar vardı. Sonra efendi [bunu] gördüğünde o padişahın kızı için çok endişelenmeye başladı ve padişahın töresinden korkuyordu. Neyse ki iyi bir insan onu büyük endişede görerek karını şu ünlü bahçeye götür diye öğüt verdi; orada güzel kokulu yağ çıkan bir direk vardır, o yağ ile padişahın kızını yağlayın, işte o zaman iyileşir. Sonra o, öğüdü alıp onun öğrettiği gibi yaptı. O zaman padişahın kızı iyileşti, önceki gibi oldu.

Padişah Tanrıdır ve onun güzel kızı Tanrı'nın sıfatı olan ruhumuzdur ve ruhumuzla birleşen bedenimiz prenstir. Onun için Tanrı ona günahsız ruhunu koruması ve günahla kusmamasını emretti. Tabii ki bizim yer de yani bedenimiz de çok hastaydı, bunu şeytan yaptı çünkü Adem'in günahıyla ruhumuz kustu. Bizim yerde de hasta eden 5 pınar vardır yani günahın girdiği ve ruhumuzu bozan ve de çok hasta eden 5 duyu [vardır]. Şüphesiz insan Tanrı tarafından lanetlenmemek için korkar. Merhametli ve iyi olan Kutsal Ruh Tanrı, insana öğüt veriyor ve diyor: bu ünlü bahçe kilise ve direk Mesih'in çarmıhıdır ve güzel kokulu pınar onun kaburgasından çıkan kanıyla suyudur. Kutsal kilisenin bütün sakramentleri gücünü ondan aldıkları çünkü ilk günahı vaftizle temizliyoruz ve işlediğimiz günahlardan tövbeyle ve günah çıkarmayla arınıyoruz.

Söylediklerine göre Kudüs'ün bozulmasından sonra Yahudiler Kudüs'e yakın bir şehirde toplandılar ve kendilerine yer inşa ettiler ama orada o yere yakın bir Hristiyan'ın evi vardı, o Hristiyan'ın Haç Mesih heykeli vardı ve her zaman heykel önünde dua ederdi. Sonra bir gün o kişi evinden ayrıldı ve başka yerde yaşamaya gitti ama Mesih'in heykelini o evde unuttu. Sonra bir Yahudi o evde yaşamaya geldi fakat orada heykel olduğunu bilmiyordu. Oralı başka bir Yahudi ona yemeğe geldi ve heykeli gördü: Hristiyan olduğundan veya [sonradan] Hristiyan olduğu ve Mesih'in heykeline ibadet ettiği için onu azarlamaya başladı. Ancak o görmedim diye yemin ediyordu. Sonra [diğer] Yahudiler [de] duyduklarında gelerek heykeli aldılar [ve] sonra Mesih'e yapmış oldukları bütün işkence ve hakareti heykele de yaptılar sonra da onun kaburgasını deştiler. Çok fazla kan çıktı, leğen içine doldurdular, şaşırarak cüzzamlı hastaları getirdiler ve o kanla [onları] ovdular sonra hepsi iyileşti. Birbirlerine böyle bir mucizeyi gizlememek gerektiğini söylediler ve o şehrin piskoposuna gittiler, o zamanki [psikopos Kudüslü] Macarius idi. Böylelikle bütün Yahudiler Mesih'e inandı. Ve Kurtarıcı adına büyük katedral kilise yaptılar. Bu Kutsal Kurtarıcı Kilisesi ve diğer tüm azizlerin küçük katedralidir. Bu kandan her yere gönderdiler, Roma'ya da ve bugün [orada hâlâ] vardır. Ve her yıl bayram yapıyorlar, Kutsal Heykelin Çilesi.

(44v) Bu ağaçtan topladığımız üçüncü meyve itaattir, başında aşağı indirip ona itaatini belirttiği dikenli bir taç vardır. Başımızın böyle acıda olduğunu bilmeliyiz, dünyanın mutluluğunda uzuvlarda kalmaması gerekir zira doğru değil çünkü başımız yani Mesih işkencedeyken biz lükste [içinde] olsak diğer organlar [ona] benzemez (?).

Elbette Mesih şeytanı bu itaatiyle öldürdü. Zira Hindistan'da çok doğal alevi olan ve filin kanına susayan bir ejderha olduğunu söylüyorlar. Bu ejderha yolda gidiyor ve filler geçeceği için saklanıyor, hepsinin geçmesi için durur ama sonuncusu geçerken ejderha koşar ve filin yanını yaralar çünkü yumuşaktır sonra kanını içer ve [karnını] doyurur. Sonra devrilen fil ejderhanın üzerine düşerek ejderhayı öldürüyor. [Aynı] o şekilde ejderha, ağzıyla cehennem ateşini taşıyan şeytandır ve günahsızların kanına susuyor. Peygamberin çoğu, atalar ve günahsızlar giderken o sakindi, peygamber Mesih'in zamanı geldiğinde ve Mesih kendi kanını dökerek öldüğünde ejderha üzerine düşerek onun başını ezdi, cehennemi bozdu ve aziz atalarımızı azat etti. İhanet sezdiğinde insanlığın yumuşak yanını gösteriyor zira Tanrılık çok güçlü ve sağlamdır.

İşte haçın ağacından topladığımız bu 3 meyve bize Rabbimizi öğretti. Seviniyoruz, kardeşlerim kutsal haçın bulunmasına ve kutsal kiliseyle, onun çocuklarıyla dua ederek seviniyoruz: Senin haçının ağacı güçlü ve muhteşemdir, Mesih! Sana sonsuza kadar ululuk olsun. Âmin!

XIII. İsa Mesih'in İkinci Gelişi veya Son Yargı Hakkında Vaaz

“İsa Mesih Geliyor ve Tüm Azizleri de Onunla Birlikte” Gece Şarkısına Göre

(45r) İşte, Mesih gelir ve bütün azizleri [de] onunla o gün büyük aydınlık olur.

Tufan'dan önce (?) sonra başkası olmayacak olan büyük ve genel meclis, Kudüs yakınlarındaki Yehoşafat Vadisi'nde kurulmuştur. Bugüne kadar hâlâ cennette ölümlü bedeniyle yaşayan, Ünlü Hanok ile havari Yehuda kitabında buna tanıklık ediyor, 1. bab, Adem'den yedinci kuşak olan Hanok, bu iş için peygamberlik etti, demiş [ki]: İşte Rab, onların türlü türlü dinsizlik işlerini, bütün dinsizlere karşı ve tanrısız günahkarların Rab Tanrı'ya karşı konuştuğu türlü türlü kötü sözleri yargılamak için binlerce azizleriyle geliyor⁶⁵⁸. Kilise anamız cennetin ve havarilerin sözleriyle bize dua ediyor, her zaman Hisnag'da uzun zamandır anlattığı o sonuncu genel mecliste anıyor (?). Korkunç yüksek sesiyle zurna bir kere çaldığında bütün ölümler ve diriler gelirler: Ölümler, mahkemeye kalkın! O mahkeme Efendimiz adına olacak.

1.İşte uzun zamandır beklediğimiz Rabbimizin muhteşem ve korkunç pek aydınlık günü gelir, en büyük yargıç olan Rab, mahkemesindeki dünyanın bütün gözlerine görünür. Yuhanna buna Vahiy Kitabı'nda şahitlik ediyor, 1.bab: (45v) Rab, yurttaşlarından kimsenin kendisine itaat etmediği veya krallığını istemediği, [tüm] efendilerden [ve] krallardan yüce bir kral gibi büyük korku [vererek] gelir,⁶⁵⁹ [tıpkı] söylediği gibi, Luka 258: güçle ve büyük görkemle⁶⁶⁰. Ne zaman geleceği söylenmedi, o günü kimse bilmez, Elçilerin İşleri 1.bab: Baba'nın kendi yetkisiyle koyduğu zamanı ve saati siz bilemezsiniz⁶⁶¹. Kim gelecek? Rabbin kitapta bahsettiği, Mesih. Teslis ve kutsal sözü olan O, ona aittir; yarattıklarını yargılayacak, başladığını sonlandıracak. İnsan için insan oldu, her insanın hesabını almalı. Lanetli ve günahkâr ölüme esirdi, bunun için

⁶⁵⁸ Yeni Ahit, Yahuda 1:14-15 Adem'den sonra yedinci kuşaktan olan Hanok, bu adamlara ilişkin şu peygamberlikte bulundu: İşte, Rab herkesi yargılamak üzere kutsallarının on binlercesiyle geliyor. Tanrı yoluna aykırı olup tanısızlıkta yapılan tüm işlerden ve tanrısız günahkârların kendisine karşı söylediği tüm haşin sözlerden ötürü Rab, bütün insanlara suçluluklarını gösterecektir.

⁶⁵⁹ Yeni Ahit, Vahiy 1:5 ve İsa Mesih'ten size kayra ve esenlik olsun. Güvenilir tanık, ölümlerin ilk doğanı, yeryüzü hükümlerinin başı O'dur. Bizleri sevene, kanıyla günahları-mızdan özgür kılarak 7 işte bulutlarla geliyor. Her göz O'nu görecektir. Bedenini delenler de O'nu görecektir. Evet, yeryüzündeki tüm oymaklar O'nun için dövünecekler. Âmin.

⁶⁶⁰ Yeni Ahit, Luka 21:27 İşte bulutlarla geliyor. Her göz O'nu görecektir. Bedenini delenler de O'nu görecektir. Evet, yeryüzündeki tüm oymaklar O'nun için dövünecekler. Âmin.

⁶⁶¹ Yeni Anlaşma, Elçilerin İşleri 1:7 İsa onlara, Baba'nın kendi yetkisiyle belirlemiş olduğu zamanları ve tarihleri sizin bilmenize izin yoktur karşılığını verdi.

[onda] tüm gücü kendisine alma ve doğrulukla yargılama yetkisi vardır. Bu sebeple bütün yargısını insanoğlu olan Oğluna verdiğinden Baba ve Kutsal Ruh kimseyi yargılamaz, Yuhanna 40⁶⁶². Sevinmeliyiz çünkü böyle bir yargıcımız var, [o] kendisinin de yaşadığı barakamızı bilir, peygamberin dediği gibi Mezmur 102⁶⁶³. Neyi sınıadığını, bu pişmanlığı bilir. Korkmasının nedeni vardır çünkü bizim için sabretti [bize] çok [şeyi] öğretti. Onun için öldü, onun için dirildi, ölülerin ve dirilerin yargıcının o olduğunu, havarilerin duyurmasını istedi ve onları görevlendirdi. Aziz Augustinus diyor: Kendisi suçsuz [yere] mahkûm edilmiş olan yargıç oturacak ve suçluları mahkûm edecek.

(46r) 2. Rabbimiz gelecek. Rabbimiz ağızında iki taraflı kılıcını tutacak, Vahiy'de yazdığı gibi, 1.bab⁶⁶⁴. Aziz Yuhanna diyor. Bu kılıç aracılığıyla o söze göre son gün olacak olan mahkemeyi işaret ediyor, 2. Yasanın Tekrarı, 32.bab 41.beyit: Kılıcımı şimşek gibi bilelediğimde bütün yargıyı elimde tutacağım⁶⁶⁵. Vaizler şöyle açıklıyor: O zaman ağızından çıkacak olan kılıç, Tanrı'nın yargısıdır, seçer; sağ yanına kim layıktır ve sol yanına [kim] koyulacak. Rabbimiz söylediğinde sağ yanındaki günahsızları kılıcıyla kesecek: Babamdan kutsananlar, gelin⁶⁶⁶. Bu ses kılıç gibidir, tenlerini yok edecek, artık bedenlerinde kan olmayacak, [böylece] hepimiz lekesizliği yani kusursuzluğu giyebiliriz. Ancak dinsizleri korkunç kesecek: Lanetliler, sonsuz cehenneme gidin⁶⁶⁷.

Efendimiz İsa Mesih, 3 şekilde kılıç taşıyor. Kemerinde, Mezmur'a göre 44: beline kılıç kuşan, yiğit⁶⁶⁸. Vahiy, 1.bab: Onun ağızından çift taraflı kılıç çıkıyor.⁶⁶⁹ Ve elindeki, Mezmur yazıyor 7: Ancak ona dönmezseniz, kılıcını bilemiştir ve yayı kurulmuştur⁶⁷⁰.

⁶⁶² Yeni Ahit, Yuhanna 5:22 Baba kimseyi yargılamaz, tüm yargılama işini Oğul'a vermiştir.

⁶⁶³ Eski Ahit, Mezmur 103:14 Çünkü mayamızı bilir, toprak olduğumuzu anımsar.

⁶⁶⁴ Yeni Ahit, Vahiy 1:16 Sağ elinde yedi yıldız tutuyordu. Ağızından iki ağızlı keskin bir kılıç çıkıyordu. Yüzü, tüm parlak-lığıyla aydınlatan güneş gibiydi.

⁶⁶⁵ Eski Ahit, Yasa'nın Tekrarı 32: 41 Parlayan kılıcımı bileyip yargılamak için elime alınca, düşmanlarımdan öğ alacağım, benden nefret edenlere karşılığını vereceğim.

⁶⁶⁶ Yeni Ahit, Matta 25:34 O zaman Kral, sağındaki kişilere, 'Sizler, Babamın kutsadıkları, gelin!' diyecek. 'Dünya kurulduğundan beri sizin için hazırlanmış olan egemenliği miras alın!'

⁶⁶⁷ Yeni Ahit, Matta 25:41 Sonra solundakilere şöyle diyecek: 'Ey lanetliler, çekilin önümden! İblis ile onun melekleri için hazırlanmış sönmez ateşe yollanın!'

⁶⁶⁸ Eski Ahit, Mezmur 45:3 Ey yiğit savaşçı, kuşan kılıcını beline, görkemine, yüceliğine bürün.

⁶⁶⁹ Yeni Ahit, Vahiy 1:16 Sağ elinde yedi yıldız tutuyordu. Ağızından iki ağızlı keskin bir kılıç çıkıyordu. Yüzü, tüm parlak-lığıyla aydınlatan güneş gibiydi.

⁶⁷⁰ Eski Ahit, Mezmur 7: 12 Kötüler yola gelmezse, Tanrı kılıcını bilir, yayını gerip hedefine kurar.

Bu kılıcın üç şekilde taşınması var. (46v) Önce korkutmak için güçle yani yiğitlikle kılıç kuşanır. Sonra tehdit ederken ağzındaki kılıcını tutuyor. Sonunda da öyle ya da böyle yardım ediyor. Onunla vuracağı için kılıcı eline alıyor, [şöyle] diyerek onunla öldürecek, Çıkış 15.bab: kılıcımı çıkaracağım ve onları ellerimle vuracağım⁶⁷¹. Bu kılıç hâlâ kın içindedir. Elbette zamanı geldiğinde günahkârlar üzerine parıldayacak.

3. Efendimiz mahkemeye kimle gelecek? Bütün azizlerle. Havari söylüyor, Yehuda: kendisinin binlerce azizleriyle⁶⁷². Yeşeya da öyle diyor, 3.bab: Rab mahkemeye senatörleriyle ve kendi halkının prensleriyle gelecek⁶⁷³. Daniel de söylüyor, 7. bab: Çok eski günlerden [beri] üzerinde oturduğu tahtı görüyorum, binlerce binler ve tümenlerce tümenler onun önünde hizmet ediyordu; kitaplar açmış⁶⁷⁴. Melekler onunla gelecekler. Rabbimizin sözleridir, Matta İncili aracılığıyla, 273: İnsanoğlu görkemiyle ve melekler birliği geldiğinde kendisinin heybetli tahtına oturacak⁶⁷⁵. İnsanoğlu'nu bulutta, gökyüzünün büyük gücüyle yani kutsal meleklerin ordusuyla geldiğini görürler⁶⁷⁶.

Büyük meclise yüz ülke değil, yüz krallık değil evet yeri ve göğü çağıracaklar. Mezmur (47r) 49: Kendi halkını yargılamak, kutsallarını toplamak için yukarıdaki göğü ve yeri çağırırlar⁶⁷⁷.

Zekeriya peygamberin güzel sözleridir: Rab Tanrım bütün azizleriyle gelecek⁶⁷⁸. Önceki söylediğim sözü anahtardır: Rab meleklerle gelecek ve Makabeler ne yaptıysa Antiokhos ile putperestlere kızacak⁶⁷⁹. Diğerleri diyorlar: Kilisenin okuduğu gibi

⁶⁷¹ Eski Ahit, Mısır'dan Çıkış 15:9 9 Düşman böbürlendi: 'Peşlerine düşüp yakalayacağım onları' dedi, 'bölüşeceğim çapulu, dileğimce yağmalayacağım, kılıcımı çekip yok edeceğim onları.'

⁶⁷² Yeni Ahit, Yahuda 1:14-15 Adem'den sonra yedinci kuşaktan olan Hanok, bu adamlara ilişkin şu peygamberlikte bulundu: İşte, Rab herkesi yargılamak üzere kutsallarının on binlercesiyle geliyor. Tanrı yoluna aykırı olup tanısızlıkta yapılan tüm işlerden ve tanrısız günahkârların kendisine karşı söylediği tüm haşin sözlerden ötürü Rab, bütün insanlara suçluluklarını gösterecektir.

⁶⁷³ Eski Ahit, Yeşeya 3:14 Rab halkının ileri gelenleri ve önderleriyle davasını görecektir...

⁶⁷⁴ Eski Ahit, Daniel 7:9 "Ben bakarken tahtlar kuruldu, eskiden beri var olan yerine oturdu... 10 Önünden ateşten bir ırmak çıkıp akıyordu. Binlerce binler ona hizmet ediyordu; on binlerce on binler önünde duruyordu. Mahkeme kuruldu, kitaplar açıldı.

⁶⁷⁵ Yeni Ahit, Matta 25:31 İnsanoğlu kendi görkemi içinde bütün melekleriyle birlikte gelince, görkemli tahtına oturacak.

⁶⁷⁶ Yeni Ahit, Luka 21:27 O zaman İnsanoğlunun bulut içinde büyük güç ve görkemle geldiğini görecektir.

⁶⁷⁷ Eski Ahit, Mezmur 50:4 Halkımı yargılamak için yere göğe sesleniyor:

⁶⁷⁸ Eski Ahit, Zekeriya 14:5 ... O zaman Tanrım RAB bütün kutsallarla birlikte gelecek!

⁶⁷⁹ Deuterokanonik, 2.Makabeler 2:8 O zaman Rabbimiz bütün bunları bir daha gün ışığına çıkaracaktır. Böylece Rabbimizin ünü ortaya çıkacak, bulut da görülecektir. Musa zamanında vahiy yoluyla bildirildiği gibi ve kutsal toprakların ünlü olup kutsanması için Süleyman'ın dua ettiği günlerde olduğu gibi.

peygamberliği tamamlayıp havariler kutsal meleklerle gelecek, azizler de onunla yargıya gelir, Yasa'nın tekrarında yazıldığı gibi, 33.bab: Sina Dağı'nın üzerinde Anlaşmayı verirken binlerce azizler de onunlaydı⁶⁸⁰.

Bütün kutsal melekler ve gökten insanlar Yehoşafat'ın Vadisi'ni kaplarlar, bunun için Yoel peygamber yazıyor, 3.bab: Bütün bedenler uyansın ve Yahoşafat Vadisi'ne gelsin çünkü çevredeki bütün ulusları yargılamak için orada olacağım⁶⁸¹. Ve devam ediyor: Bütün ulusları toplayarak onları Yehoşafat'ın Vadisi'ne getiririm ve onları orada yargılam⁶⁸².

Rabbimizin Kutsal Yazıtta çağırdığı sayılamayan bu kalabalık soylu ordularının mahkemelerini kim değerlendirecek? Kutsal insanlar meleklerin mahkemesinde olurlar, yargılama işleri yoktur çünkü bütün dünyadan ölüleri zurnayla mahkemeye çağırarak onları bir yere toplamak, o mahkemede iyileri kötülerden ayırmak bunların görevidir. [Tüm] düşüncelerden sonra en büyük yargıç kendi ağzıyla (47v) söyleyecek [ve onlar] iki yandan kendi yerlerine gidecekler. Orada Rab Tanrı'yı sonsuza dek öveceklerinden melekler Tanrı'nın seçtiklerini göğe ulaştırır. Kötü günahkârları melekler sonsuza dek kıyamete, sönmeyen ateşe götürecekler.

4. Ne için gelecek? Onun iyi veya kötü yaptığı bütün işleri dünyaya beyan edecek. Defteri açıldığında kendiyile aynı olmadığını görünce şaşırır elbette kötü işlerini bütün dünya görecek. Tanrı'nın çoktan [beri] onu gördüğünü görecek. Senin bir insanın bile görmeyeceğini [zannederek] gizlice yaptığın o günahları meleklerin hepsi hatta insanlar [da] görecek. O zaman bütün dünyanın yalvarmasını duymayacak olan öfkeli Tanrı'yı görmek büyük korku olacak.

Şimdiki kimseyi bulamayacağımız her zaman o günden korkuyoruz. Rabbimizin gökyüzünden mahkemeye geleceği o gün çok korkunç olacağı için kendimize dikkat ediyoruz, o zaman Tanrı'yı görmek çok korkunç olacak, gökyüzünün gücüyle göğü ve yeri her yeri afetlerle sallayacak. O gün bütün uluslar hemen bir zamanlar gökyüzünün

⁶⁸⁰ Eski Ahit, Yasa'nın Tekrarı 33:2 Şöyle dedi: "Rab Sina Dağı'ndan geldi, halkına Seir'den doğdu ve Paran Dağı'ndan parladı. On binlerce kutsalıyla birlikte geldi, sağ elinde halkı için alev alev yanan ateş vardı.

⁶⁸¹ Eski Ahit, Yoel 3:12 Uluslar harekete geçip Yehoşafat Vadisi'nde toplansınlar. Çünkü çevredeki bütün ulusları yargılamak için orada olacağım.

⁶⁸² Eski Ahit, Yoel 3:2 Bütün ulusları toplayıp Yehoşafat Vadisi'ne indireceğim. Mirasım olan İsrail halkını uluslar arasına dağıttıkları ve ülkemi bölüştükleri için onları orada yargılayacağım.

altında olan meleklerin zurnalarını duyacaklar: Erkekler, kadınlar, bütün doğan insanlar, iyi ve kötüler, günahsızlar ve günahkârlar, vahşi hayvanların yedikleri, ateşle yananlar ve suda boğulanlar hepsi aynı anda bir saat içinde, göz kapayınca kadar kendi yaşadıkları bedenlerinde kalkacaklar (48r) ve Mesih'in ölümden dirildiği gibi tüm zamanlardan dirilecekler, hepsi Tanrı'nın mahkemesine gelecek ve seçilenler ile inkar edenler onu gözleriyle aynı [şekilde] görecekler.

Tanrı'nın kendi sözleridir: O zaman bulutta güçle ve büyük görkemle gelen insanoğlunu görecek⁶⁸³. Onun çevresinde binlerce melek duracak, onun önünde bütün uluslar bir yere girecek çobanın koyunları keçilerden ayırdığı gibi o [da] kendisinden ayıracak ve doğruları sağ yanına; dinsizleri sol yanına koyacak.

5. Nasıl yargılayacak? Sağ yanında duranlara söyleyecek, Matta 273: Babam tarafından kutsananlar gelin, dünya hanlığının başlangıcından önce size mirasınız hazırlanmış[tır], çünkü açtım bana yemek verdiniz, susadığımda içirdiniz, gariptim beni korudunuz, çıplaktım beni giydirdiniz, zindandaydım katıma geldiniz⁶⁸⁴.

O zaman herkese günahlarımız sebebiyle yaralandığı çivilerden [oluşan] bedenindeki delikleri ve izlerini gösterecek. Ayrıca günahkarlara dönüp: Ben seni topraktan yarattım, seni çalışmadığın cennetime ulaştırdım. Ancak sen beni ve emrimi reddettin benim ardından daha çok hainin ardından gitmeyi istedin. Bu sebeple lanetlisin ve layık olduğun gibi (48v) cehenneme mahkumsun. Sonra sana merhamet ederek yeryüzüne gelip Adem'in kanından bedeni aldım, günahkârlar içinde yaşıyordum, sana yardım edeyim diye utanç [ve] dayaklara dayandım, sana tatlılığa çevireyim diye tokatları [ve] tükürmeleri kabullendim, zehirle sirke içtim, senin için dikenle taçlanmışım, senin için haça çivilenip mızrakla deşilerek öldüm, seni cennete ulaştırayım diye gömüldüm cehenneme indim. Sen gökyüzünden hanlık edesin diye cehenneme gittim. İnsanın kötülüğünü tanıyın, senin için nelere katlandım. İşte, senin için mor yaralar, işte haça asılmış olduğum çivilerden deşikler. Seni iyileştirmek için acıları kabul ettim. Seni görkemle eğlendireyim diye cezayı kabul ettim. Sen ölümsüz yaşayasın diye ölümü kabul

⁶⁸³ Yeni Ahit, Luka 21:27 O zaman insanoğlunun bulut içinde büyük güç ve görkemle geldiğini görecekler.

⁶⁸⁴ Yeni Ahit, Matta 25:34 O zaman Kral, sağındaki kişilere, 'Sizler, Babamın kutsadıkları, gelin!' diyecek. 'Dünya kurulduğundan beri sizin için hazırlanmış olan egemenliği miras alın! 35 Çünkü acıkmıştım, bana yiyecek verdiniz; susamıştım, bana içecek verdiniz; yabancıydım, beni içeri aldınız. 36 Çıplaktım, beni giydirdiniz; hastaydım, benimle ilgilendiniz; zindandaydım, yanıma geldiniz.'

ettim. Sen gökte hanlık edesin diye mezarda gömülü yatıyordum. Rabbimiz diyor ki düşmanlarıma öfkemi vereceğim. -Ne ceza vereyim size? Neyi istediyseniz onu aldınız. Işığ ı reddettiniz karanlıkta olun, ölümü sevdiniz çürüyün, şeytanla birleştiniz onunla sonsuz ateşe gidin. Ne sanıyorsunuz, orada pişmanlık nasıl olacak? Dinsizlere [karşı] böyle emir çıktığında nasıl ağlama, nasıl zorluk, nasıl darlık [olacak]! Azizlerin yoldaşlığından ayrılmak kötülere ağır olacak. O zaman dinsiz şeytanların eline bağı lı olurlar, bedenleri de sonsuza kadar katlanacakları ebedi ıstıraba gidecek; ağlayışta, inleyişte, anayurttan [yani] cennetten uzak olacaklar, ışığ ı [veya] serinliğı hiç göremezler binlerce, tümenlerce (49r) yıl geçirirler ıstırapları hiç [bitmez] ve cehennemden [ayrılmazlar]. Cehennemim cellatları onlar için hiç yorulmaz ve o cellatlar kimseyi öldürmez. Orada ateş bedeni yakarıyor ama hiç küle çevirmiyor, her zaman yaktığında acılar yenileniyor. Kim nasıl günah işlerse onu öyle cezalandıracaklar. Yaşamlarında aynı günah ta olanların hepsi aynı zindana gidecek. Orada ağlamak, küfür ve dışların gıcırdamasından [başka] hiçbir şey duymazsın⁶⁸⁵.

Doğ ru insanlar yaşadıkları bu bedende şüphesiz sonsuz yaşama gidecekler, meleklerle sonsuz görkemde birleşirler, ölmezler, artık kendi bedenlerinde bozulma görmezler. Her zaman Mesih'in yedirdiğı tatlı mutluluklarla olacaklar. Tanrı'nın sevgililerine hazırladığı ışığ ın görkeminde güneş gibi aydınlanırlar. Ayrıca burada itaatkâr olanlar daha kazançlı olacak. Kim bu dünyada Tanrı'yı daha çok sevdiyse onu kendisine karşı daha hoşgörölü bulacak. Bütün süslendikleri ve böbürlendiklerini hatırlayacaklardı. Hiç böyle bu yıllarını aldanmaya verdikleri kadar akılsız olmamışlardı.

Kardeşlerim, bütün yaşamınız gelecek yaşamı umut etmek, bütün arzumuz sonsuz yaşam olsun. Mesih'e üzü lüyoruz, o en güzeldir, biz çirkinleri sonradan güzelleştirmek için sevdi.

6. O gün büyük aydınlık olacak. Her zaman gözlerimizin önünde olan kilise mahkeme gününü şu sözlerle anıyor. Vicdan azab ı veya pişmanlığ ın gücü olmaz elimizde olmaz, Tanrı'yı öfk elendirmeme gücü elimizde olmaz. Yargıç geldiğinde ve bizim bütün işlerimizi yargıladığında orada korku olacak. Kendi azizleri [bile] o günden korkuyor. Peygamber Daniel'in söylediğı gibi, 7.bab: Gecenin görümlerinde işte göğün bulutu

---

⁶⁸⁵ Yeni Ahit, Matta 8:12 Ama bu egemenliğ in asıl mirasç ıları dışarıya, karanlığ a atılacak. Orada ağlayış ve dış gıcırtısı olacaktır.

içinde sanki insanoğluna benzer [birinin] geldiğini görüyordum. Ve daha aşağıda: Gücü hiç bitmeyecek olan sonsuz güç, krallığı hiç bozulmayacak olan krallıktır⁶⁸⁶. İşte eski günlerde oturduğu tahtların koyulduğunu görüyorum. Onun tahtı çevresindeki ateşin aleviyle yanmış ateş ve binlerce bin ona hizmet ediyordu; 10 kere 10 bin onun için duruyordu, yargıda oturdu ve kitaplar açıldı⁶⁸⁷. Majesteleri Rabbimizi yani yargıcı görüyorum. Baba Tanrı'ya ait olanların bu görümde bazı işleri vardır, Oğluna ve ikisine de vardır.

Nabukadnazar'ın görünümünü hatırladıklarında, Daniel 2.bab, Efendimizi heykel⁶⁸⁸ diye adlandırıyordu ama şimdi onu insanoğlu [diye] adlandırıyor. O zaman dünyanın kralı işaretler sayesinde parçaladıkları gibi bütün taş heykelleri kırdı, aynı burada da krallık, hanlığındaki [insanların] üzerlerinde taşıdıkları bütün hayvan figürlerini kırıyordu, Rabbimiz Mesih'i insanoğlu [diye] adlandırıyor, çünkü o sadece gerçek Tanrı değildir şüphesiz gerçek insandır. Kendisinde bir kişide bağlanmış iki yaratılış vardır. Tanrı'nın oğlunu tanıtmak için peygamber bedeni almak istedi, bunun için mahkemede insan suretiyle oturduğunu söylüyor. Rabbimizin göğe yükselmesinde de melekler bunu vaaz ediyorlar, Elçilerin İşleri'nde yazdığı gibi, 1.bab: (50r) Neden göğe bakıp duruyorsunuz, bu sizden göğe alınan İsa'dır. Onu göğe girerken nasıl gördüyseniz öyle gelecek⁶⁸⁹.

Yuhanna Vahiy'de diyor, 1: İşte bulutlarda geliyor ve onu bütün gözler hatta karnını deşenler [bile] görecek⁶⁹⁰. Daniel bugünü yakın gördü, çok korktu çünkü şöyle sanıyor, söyleyerek: Ruhum titredi, ben Daniel bu işlerden korkutmuşum ve başımın

---

⁶⁸⁶ Eski Ahit, Daniel 7:13 "Gece görümlerimde göğün bulutlarıyla insanoğluna benzer birinin geldiğini gördüm. Eskiden beri var olanın yanına doğru ilerledi, onun önüne getirildi. 14 Ona egemenlik, yücelik ve krallık verildi. Bütün halklar, uluslar ve her dilden insan ona tapındı. Egemenliği hiç bitmeyecek sonsuz bir egemenlik, krallığı hiç yıkılmayacak bir krallıktır.

⁶⁸⁷ Eski Ahit, Daniel 7:10 Önünden ateşten bir ırmak çıkıp akıyordu. Binlerce binler ona hizmet ediyordu; on binlerce on binler önünde duruyordu. Mahkeme kuruldu, kitaplar açıldı.

⁶⁸⁸ Eski Ahit, Daniel 2:31 "Ey kral, düşünde önünde duran büyük bir heykel gördün. Çok büyük ve olağanüstü parlaktı, görünüşü ürkütücüydü. 2:34 Sen bakıyordun ki, bir taş insan eli değmeden kesilip heykelin demirden, kilden ayaklarına çarparak onları paramparça etti. 35 Demir, kil, tunç, gümüş, altın aynı anda parçalandı; yazın harman yerindeki saman çöpleri gibi oldular. Derken bir rüzgâr çıktı, hiç iz bırakmadan hepsini alıp götürdü. Heykele çarpan taşsa büyük bir dağ oldu, bütün dünyayı doldurdu.

⁶⁸⁹ Yeni Ahit, Elçilerin İşleri 1:11 "Ey Celileliler, neden göğe bakıp duruyorsunuz?" diye sordular. "Sizden göğe alınan bu İsa, göğe çıktığını nasıl gördünüzse, aynı şekilde geri gelecektir."

⁶⁹⁰ Yeni Ahit, Vahiy 1:7 İşte bulutlarla geliyor. Her göz O'nu görecek. Bedenini delenler de O'nu görecek. Evet, yeryüzündeki tüm oymaklar O'nun için dövünecekler. Âmin.

görümü beni şaşırttı⁶⁹¹. Sanki [şöyle] söylemek istedi, bu olağanüstü görünümdeki dinsiz Deccal'ı ve son günün korkunç yargısını gördüğümde ruhum çıktı, korktum, üzerime uyuşukluk çöktü. [Peki] Daniel, gerçeği aklın gözleriyle son günü erkenden gördüğünde böyle çok korktuysa onun karşısında duran günahkârlara ne olacak?

Şimdi tövbeye zamanımız var. O zaman Rab mahkemeye geldiğinde [bu] günahsızlıktır. Bu sebeple Yuhanna, söyledi,¹: İşte göğün bulutlarıyla gelecek ve onu her göz görecek, daha ekliyor bu kılıç⁶⁹² kötülerini iyilerden ayırır ve onlar günahlarında yaşayanlara [karşı] karşı güçlenecek. Ne kadar uzağa düşerse o kadar kötüdür. Örneğin duvarları yıkan koç başı gibi, getiriyorlar; ne kadar uzaklaştırırsan duvara o kadar daha sağlam vuruyor, günahlar için Tanrı'nın intikamı [da] öyledir ögütten çok fazla uzaklaştığında mahkeme gününde kendi silahlarını gönderip sonra yayarak büyük yaralar verecek. Hatırlayın Musa'nın iradesinde Rab ne söyledi, Yasa'nın Tekrarı, 32.bab: (50v) Silahımı yıldırım gibi bilediğimde ve yargıyı elime alınca düşmanımdan intikamımı alacağım⁶⁹³. Meclis gününde uygulayacağı yargısıyla övünüyor. O zaman gizlenen doğruluk övgüler içinde bilenmiş kılıç gibi dağa sıçrayacak ve her bir dinsizin boynuna yıldırım gibi parlayacak ve bugüne kadar tıkalı teslim oldukları bütün cezaları çıkaracak.

O zaman mahkeme büyük olacak, hepimiz orada olacağız, hepimiz Mesih'in mahkemesi önünde duracağız. Birisi dese: öyle çok insanlar içinde korkan saklanabilir. O majeste önünde büyük utancıyla korkarak ne duracak? Dinle, yargıç ne diyor, Yoel 3.bab: Bütün ulusu Yehoşafat Vadisi'ne toplayacağım⁶⁹⁴ ve Rabbimiz Matta İncili aracılığıyla, 273: İnsanoğlu kendi görkemiyle tahtına oturduğunda bütün uluslar onun önüne toplanacak⁶⁹⁵. Biri hastalıkla reddeder veya utançla kaçarsa? Saklanamazsın, reddedemezsin hepimiz belirlenmiş günde dirileceğiz başka bir deyişle onlar günahlarla ağırlaşmışlardır. Eğer bir insanın omuzlarında ağırlık olmasa avcının gözlerinden hızlıca

⁶⁹¹ Eski Ahit, Daniel 7:15 Ben Daniel'e gelince, ruhum üzüntüyle sarsıldı, gördüğüm görümler beni ürküttü.

⁶⁹² Yeni Ahit, Vahiy 19:15 Ağzından keskin bir kılıç çıkmakta. Bununla ulusları vuracak. Onları demir bir asayla güdecek. Her Şeye Gücü Yeten Tanrı'nın kızgınlığının ölmesiyle kabanar şarabı hazırlamak için, üzüm basılan teknedeki üzümü O çiğneyecek.

⁶⁹³ Eski Ahit, Yasa'nın Tekrarı 32:41 Parlayan kılıcımı bileyip yargılamak için elime alınca, düşmanlarımdan öç alacağım, benden nefret edenlere karşılığını vereceğim.

⁶⁹⁴ Eski Ahit, Yoel 3:2 Bütün ulusları toplayıp Yehoşafat Vadisi'ne indireceğim...

⁶⁹⁵ Yeni Ahit, Matta 25:31 İnsanoğlu kendi görkemi içinde bütün melekleriyle birlikte gelince, görkemli tahtına oturacak. 32 Ulusların hepsi O'nun önünde toplanacak, O da koyunları keçilerden ayıran bir çoban gibi, onları birbirinden ayıracak. 33 Koyunları sağına, keçileri soluna alacak.

saklanabilir ama elmaları üzerinden alınırsa hiç olmaz. Tövbe eden insan da öyledir, arkasından türlü türlü ağırlık alınmıştır, Tanrı'nın cezasından saklanır. Ancak tövbe etmeyenler saklanamaz.

Peygamber Sefanya bu yargıyı özenle yazıyor, 1.bab: Kudüs'ü (51r) kandille arayın, kendi koruyucularını hiçe sayan insanlardan öç alayım⁶⁹⁶. Bunu Bernard gördü ve dedi: Eğer Kudüs'te mahkeme böyleyse Babil'de nasıl olacak? Eğer ki doğruların yaşamı böyle aranıyorsa günahkarların nasıl olacak? Onun gibiler değil Töresiz insanlar pişman olacak. Ancak acımasızlar doğrulardan yırtıyorlardı, Bilge'nin o sözüne göre, 5.bab: O zaman zalimlere karşı büyük doğrularla güvende yaşayacaklar⁶⁹⁷. Onlarla sadece insanlar savaşmayacak evet Rabbimizle yeryüzündeki tüm diğer yaratılanlar da şaşkınlara karşı savaşacaklar.

Mahkeme gününde gözlerinle birine baktığında günahkârın korku, endişe ve pişmanlığından başka bir şey göremezsin. Sağ yanında günahkârlar durur, sol yanında şeytanlar, altında korkunç cehennem, üstünde öfkeli yargıç, önünde dünya yanıyor, içinde pişmanlık [var]. Orada günahsız zar zor kurtulur, günahkâr sen ne yapacaksın? Saklanamazsın. Belirgin [bir şekilde] görünürsün. Âdem bir elmayı aladığında onu öfkeliendirdiği için Tanrı'nın önünden kaçmak istedi ama onlar, yani Tanrı'nın hiçbir emrini yerine getirmeyenler ne yapacak? Bazıları Tanrı'nın sol yanına ve doğrular Rabbimizin dostları ve sevgilileri gibiler sağ yanına giderler zira sağ eli sevginin simgesidir. Onun için Yakup, sevdiği Benyamin'i; sağ yanım diye adlandırıyor, Yaratılış'ta yazıldığı gibi, 35.bab: (51v) yani Rahel'in yaşlılığında doğurduğu sevgili⁶⁹⁸.

7. Büyük aydınlık. Bu, bütün işleri aydınlatır. İyi işler için sorsalar ondan habersiz olan kötüler sonsuza kadar kaybolur ama iyi işlerinin destelerini getirenler sonsuz kazanç alacaklar. Rab Tanrı endişeli yüreklerini teselli ediyor. Bu işler başladığında Luka, 258, görün ve kaldırın başlarınızı: sizin kurtuluşunuz yakındır⁶⁹⁹. Doğru insanlar bu dünyada zindandadırlar, zira kimi çıkarıyorlar; esiri değil mi? Mezmur 125: Rab, güneyin nehirleri

⁶⁹⁶ Eski Ahit, Sefanya 1:12 O gün kandille arayacağım Yeruşalim'in her yanını, içlerinden, 'Rab bir şey yapmaz, ne iyilik eder ne kötülük' diyen o rahatına düşkün aymazları cezalandıracağım.

⁶⁹⁷ Deuterokanonik, Bilgelik 5:1 O zaman erdemli insan yüreklilikle ayağa kalkacak, Onun ıstıraplarına hiç önem vermeyenlerin, ona zulmedenlerin karşısına dikilecektir.

⁶⁹⁸ Eski Ahit, Yaratılış, 35:18 Ama Rahel ölmek üzereydi. Can verirken oğlunun adını Ben-Oni koydu. Babası ise oğlana Benyamin adını verdi.

⁶⁹⁹ Yeni Ahit, Luka 21:28 Bu olaylar gerçekleşmeye başlayınca doğrulun ve başlarınızı kaldırın. Çünkü kurtuluşunuz yakın demektir.

gibi bizi esirliğimizden çevir⁷⁰⁰. Her şeyin sahibi Rab diyecek: Bunu yapın çünkü bu esirler ilkbaharda farklı nehirlerden inen yağmurlar gibi senin cömertliğinin ardından anayurtlarına inecekler.

Rabbim İsa Mesih, senin sevgin ve dostlarına gösterdiğin dindarlığın şüphesiz büyüktür. Keskin yargılarını hatırladın ancak merhametini çağırmadın. Söylüyor Habakkuk: Öfkeliğinde merhametini hatırla⁷⁰¹. Yargıç suçluları cezalandırmayı düşündüğünde izlememesi için kuleye saldırır ve ona dikkatsizken rastlayıp bağlıyor, tutukluyor, zindana atıyor. O, övünen, uyarıyor; kim gözetlerse senin ayaklarına kaçışı hazırlıyor.

(52r) Efendimiz sonsuz acıyla bizim için övünüyor. Bu öfkeden neden kaçacağız? Hezekiel'in dediği gibi, 33.bab: Günahkarın ölümünü istemem ancak onun kötü yoldan dönüp yaşamasına [sevinirim]⁷⁰².

Ses yanında zither, zither yanında da sesin güzel olduğu gibi doğrulukla merhamet, merhametle doğruluk da öyle birleşmiştir. Buradaki ses korkunç; o zither çok güzeldir.

Bilge Süleyman'ı dinliyoruz, Özdeyişler, 21. bab: Kim doğruluğun ardından giderse ve merhamet ederse yaşam bulacak⁷⁰³. Biz de Kutsal Ruh, Tanrı [ile] birlikte sonsuza dek hanlık eden ve yaşayan Rabbimiz İsa Mesih aracılığıyla sonsuz yaşama ulaşmak için böyle yapıyoruz. Âmin!

⁷⁰⁰ Eski Ahit, Mezmur 126:4 Ya Rab, eski halimize kavuştur bizi, Negev'deki dereler gibi.

⁷⁰¹ Eski Ahit, Habakkuk 3:2 Ya Rab, şimdiye dek yaptıklarını duydum ve ürperdim. Günümüzde de aynı şeyleri yap, ya Rab, Herkes bilsin neler yapabildiğini. Öfkeliyken merhametini anımsa!

⁷⁰² Eski Ahit, Hezekiel 33:11 Onlara de ki: 'Varlığım hakkı için diyor Rab Yahve, ben kötü kişinin ölümünden sevinç duymam, ancak kötü kişinin kötü yollarından dönüp yaşamasından sevinç duyarım. Dönün! Kötü yollarınızdan dönün! Niçin ölesiniz, ey İsrail halkı!'

⁷⁰³ Eski Ahit, Özdeyişler 21:21 Doğruluğun ve sevginin ardından koşan, yaşam, gönenç ve onur bulur.

XIV. Düşman Hakkında Vaaz

Matta İncili'ne Göre

(52v) Matta İncili, 40: [Erm]⁷⁰⁴.

Kutsal Katolik kilisedeki annemiz, kalbimizde nasıl aşağılık kusurlar, nefret ve kıskançlık olduğunu [ve] kutsal orucun faydasını nasıl bozduklarını bilmiştir, bunun için peygamber Yeşeya, 58, öyle Yahudileri şu sözler kınıyor, demiş: İşte, karşı ve kavgalı herkes oruç tutuyorsunuz ve dinsizleri yumrukla döverek bütün borçluları arıyorsunuz; böyle [bir] oruçla bana gelmeyin ve beni anmayın, bana [sesinizi] duyuramazsınız ya da dinleyemezsiniz⁷⁰⁵. Elbette şimdi ellerimizi öfkeden ve kavgadan ayrı temizce [yukarı] kaldırmak için zamanımız var. Ancak Tanrı'nın sevgisiyle bezeli ve daha temiz olmazsak ne orucumuz ne de dua Rab Tanrı tarafından kabul olmaz. Onun için, bu lanetli kibri yüreğimizden silmek için buna tamamen uyarak düşmanlarımızı seveceğiz ve onlara, bize kinlenmeyenlere iyilik edeceğiz. Efendimizin adını bunun için anıyoruz.

1.Uzun zaman önce Bilge Vaiz Kitabı bu kızgınları hatırlatarak [şöyle] demiş, Vaiz 28.bab: Kim intikam almak isterse öfkesini ve cezasını Efendimizden bulacak⁷⁰⁶. Sonunu böyle tamamlıyor Bilge: Ölümünü hatırla ve gizlice düşmanlık etme⁷⁰⁷. Diğerlerinin delirdiği daha büyük deli olmak, akılsızlık nasıl olunur? Bu akla göre diğerleri kötülük ettiğinde sen de kötülük edeceksin. Günah günahla taşınmaz bu yanlışlığı yapmak, hatalı olmak, günah işlemek akılsızındır.

(53r) Düşmanlarını affedenlerin büyük kârı var, bunun için [Sevillalı] İsidor, 53'te Mesih'in o sözlerini dikkate alalım diye yazıyor, Matta İncili, 44: Ancak insanların günahlarını affetmezseniz Babanız da sizin günahlarınızı affetmez⁷⁰⁸.

⁷⁰⁴ Yeni Ahit, Matta 5:44 Ama ben size diyorum ki, düşmanlarınızı sevin, size zulmedenler için dua edin.

⁷⁰⁵ Eski Ahit, Yeşeya 58:3 Diyorlar ki: 'Oruç tuttuğumuzu neden görmüyor, benliğimizi yendiğimizi neden fark etmiyorsun?' "Bakın, oruç tuttuğunuz gün keyfinize bakıyor, işçilerinizi eziyorsunuz. 58:4 Orucunuz kavgayla, çekişmeyle, şiddetli yumruklaşmayla bitiyor. Bugünkü gibi oruç tutmakla sesinizi yüксеklere duyuramazsınız.

⁷⁰⁶ Deuterokanonik, Sirak 28:1 Zorla öç alan kişiden Tanrı da öç alacaktır, Tanrı işlenen günahların hesabını tutmakta çok titizdir.

⁷⁰⁷ Deuterokanonik, Sirak 28:6 En son olacakları anımsa ve tiksinti duymaktan vazgeç, Sona ermeyi ve ölümü anımsa, Buyruklara uy. 28:7 Buyrukları anımsa ve yüreğinde Komşuna kötülük etme isteği olmasın. Yüce Tanrı'yla yapılan antlaşmayı anımsa, Gücendinse önemseme.

⁷⁰⁸ Yeni Ahit, Matta 6:14 Başkalarının suçlarını bağışlarsanız, göksel Babanız da sizin suçlarınızı bağışlar.

Birisi bu iş üzerine düşündüğünde suçu bağışlanacağı için hepsi bunu isterdi. Mesela çok borçluları olan bir kral veya bir prens olsaydı ve şehirde kim varsa [herkesten birbirlerinin] bütün borçlarının ödenmesini isteseydi ve böyle mahkeme yapsaydı: Her kim kendisinin az-çok borçlularını affederse kral da onların borcunu affeder. Gökteki Babamızın mahkemesi [de] böyledir, bağışlamak için sebep istediğinde insanlara dertler gönderiyor, hepimizin affetmesi gereken borçluları olacak, böylece o da bizim ona borçlu olduğumuz büyük borçlarımızı affedecek.

Seni getirmesine ikinci sebep de vardır, kendi elinle öç almak istersen Tanrı sana karşı yargıç olur, sen bağışlayana kadar seni bağışlamaz. Sabırlı olursan ve Tanrı'nın sevgisi için yanlışa sabredersen Tanrı senin yanlışını alır zira kendisi öyle söylüyor, Romalılar 12.bab: Öç almak benimdir ve ben karşılık veririm⁷⁰⁹. Davut bunun için dua etti, Mezmur 16: Adalet senin yüzünde bana çıkacak ve gözlerim (53v) doğruluğu görecektir⁷¹⁰.

Bırak sana düşüncesini öğretsin. Fikirden daha uzak [olan] ne, davacı ve yargıç nasıl biri olacak? Birinin kendine iyilik yapması [hiç] bir yerde yoktur. Yanlışın için [birini] suçluyorsan kendin davacısın. Öç aldığında kendin yargıçsın. Onun için dinsizler de yasaya karşı doğdu. Kötü sözler için yüze tokat. Yanak yara içindir. Yara ölüm içindir. Daha iyi değil (?), hepsini Rab Tanrı'ya bırakacağız ve düşmanlar için dua edeceğiz. Aziz İstefanos düşmanlar için dua ettiğinde gökler açıldı⁷¹¹, zira düşman için dua ettiğinde onun duasına göğün kapısı açılıyor ve kötülüğü göğsüne doldurduların sevgisi yakınlarına [bile] yetmeyeceğinden karşı olanlara kapanmıştır.

Macar vilayetinin imparatoriçesi Aziz Elizabeth'in buna benzer duası vardı, şu sözlerle dua ediyordu: Rabbim beni yanlış veya onursuzlukla karşılayanları benim yanlış[lar]ım kadar büyük iyilik[ler]le karşılaştırmanı isterim. Gökyüzünden şöyle ses işitti: “Kızım bana şimdiye kadar hiç böyle güzel dua etmedin. Bunun için ve düşmanlarını sevdiğin bu sevgi için bütün günahların affedildi.”

⁷⁰⁹ Yeni Ahit, Romalılar 12:19 Sevgili kardeşler, kendi öcünüzü kendiniz almayın; bunu Tanrı'nın gazabına bırakın. Çünkü şöyle yazılmıştır: Rab diyor ki, 'Öç benimdir, kötülüğün karşılığını ben vereceğim.

⁷¹⁰ Eski Ahit, Mezmur 17:2 Haklı çıkar beni, çünkü sen gerçeği görürsün.

⁷¹¹ Yeni Ahit, Elçilerin İşleri 7:55 Kutsal Ruh'la dolu olan İstefan ise, gözlerini göğe dikip Tanrı'nın görkemini ve Tanrı'nın sağında duran İsa'yı gördü. 7:56 “Bakın” dedi, “göklerin açıldığını ve İnsanoğlu'nun Tanrı'nın sağında durmakta olduğunu görüyorum.”

İlk örnek. Dinsiz bir insan, [diğer] insanlardan duyduğu saygın inançlı bir dul kadın hakkında yazıyor. Çok zengin [birinin] bir oğlu vardı ve onu düşmanı öldürdü sonra [da] yakalanmamak için hızlıca güvenilir bir yede saklandı. Yargıç onu öldürmek için büyük dikkatle ararken annesi o öldüreni, sevgili ölünün yeri için (54r) o katilin nerede saklandığını sezdi. Ona güvenilir [bir] adam, dayanıklı at ve para gönderdi, yargıcın eline düşmemesini kendisi için mücadele etmesini öğütlemiş. Bu kimsesiz kadına Tanrı'nın buyruğu ve yakınının sevgisi böyle büyük [bir] terazideydi. Sonra ne oldu dinle. İlginç olay. O bu işi yaptığında ve sevgili oğlunun canı için Rab Tanrı'ya [diz] çökerek eğilip dua ettiğinde kendi oğlu göğün ışıyla sarılı yani çevrelenmiş görünerek sevgili annesine şöyle diyordu: Anneciğim, düşmanını affederek Tanrı'ya benim için dua ettiğinde beni dünyaya doğurduğundan daha fazla gerçek annem oldun. Zira böyle önemli [bir] sevgi için Tanrı'dan bütün günahlarıma af buldun ve bu burada oldu. Nice yıl günahlarım için Araf'ın ıstırasında olacaktım, ancak benim için sunduğun bu bağış sayesinde yani düşmanın sağlığı için senin çaban [ve] benim için ettiğin o duanın ardından işte [bu sayede] huzurla gökyüzünün kutlamasına gidiyorum. Rab Tanrı'da düşmana karşı sevgi böyle önemlidir.

İkinci örnek. Temmuz'un 12'sinde [Laurentius] Surius, John Gualbert için yazıyor. Bir zamanlar hizmetkarıyla Floransa'ya gidiyordu. Yolda kendisinin büyük düşmanına (onun yakınıni öldürmüştü) rastladı, öyle dar yerdelerdi ki ne o ne de kendi yoldan çıkamazdı. Düşmanı onun silahsız olduğunu gördü, (54v) yani [ona] neredeyse ölüme hazır [olarak] rastladı, yüreğiyle cesaretlendi, attan atladı, yere indi ve ellerini haç üstünde bağlayarak, haçlanan Mesih için, başı için ve af için merhamet istiyordu. John o atın haçlandığını duyduğunda [bu] ona güven verdi, korkmamasını ve suçu tüm yürekten affettiğini söyledi. John düşmanını gönderip o kiliseye girdi, orada çarmıh önüne eğildiğinde Mesih'in yaralarına bakıyordu Mesih'in başını gördü (mucizevi durumu) ve o, ona hürmeti için, baş düşmanını bağışladığından dolayı sanki ibadet eder gibi eğilmişti. Bu iyilikle John çekilerek birden dünyayı terk edip, yaşamış olduğu manastıra girdi, azizler içine kutsallıkla yazılmış oldu.

Başka örnek olmazsa veya düşmanlarını sevmeye sebep, bu Hristiyan'a en büyük insandan, Rabbimiz Mesih'ten buyruğu vardır, Matta aracılığıyla kendi ağızıyla söylüyor,

40: düşmanlarınızı sevin⁷¹². Ben sizin babanız ve yaratıcınızım, sizde olan ne varsa her şeyi [bana] borçlusunuz. Ben sizin rabbinizim, [beni] duymamak büyük günahtır. Ben, [bana] karşı böyle çok günah işlediğiniz yargıcınızım. Ben size diyorum: Onlar için değil benim için düşmanlarınızı sevin.

Yaratılış, 50: Babası Yakup öldüğünde kardeşleri Yusuf'un onlardan [dolayı] dayandığı hatayı anmaya korkuyorlardı ama o, onların kendisine yaptığı bütün [bu] kötülüğü onlara geri vermeyecekti (55r) ve ona bu yalvarma yöntemini buldular. Ona bu sözler ile en iyi elçiyi gönderdiler: “Baban ölmeden önce bize emretti, sana onun adıyla duyuracağız ve söyleyeceğiz: “İsterim ki kardeşlerinin sana yapmış olduğu suçu, günahı ve kötülüğü unutasın.” Biz de Babanın, Tanrının kullarının yanlışlarını bağışlamamı istiyoruz.” Yusuf bunu duyup ağlıyordu ve kardeşleri ona geldiğinde dedi:

-Korkmayın, ben size ve çocuklarınıza bakarım, onları teselli ediyordu ve onlara iyi şeyler söylüyordu: Sevgili babasının sözü Yusuf'ta böyle geçerliydi ve anı, hatırası da günahkara ve ölümlü ebeveyne karşı sevgi duyma gücü oldu.

Baba Tanrı'nın Oğlu, krallardan yüce ve Efendilerden yüce Mesih daha üstündür, bu sebeple onun iyiliği için daha fazla suç işlediğimiz Tanrı'nın Oğlu'na karşı bize verilen kardeşlerimizi bağışlayacağız.

Eğer ki Mesih deseydi: sana yaptığını [sen de] düşmanına yap, reddederdin; Kızgınlığa bir af yeterli değildir. Şimdi sana Mesih söylemez: bunu bu sebeple yapın yani benim için, tümüyle her şeyinle onunsun, neyin varsa hepsi onun, onu yaraladığından on kere, yüz bin armağan borçlusun, eğer bunu yaparsan söylenmemiş görkemini alırsın.

(55v) Düşmanın sevgisi için yazılmış Mesih'in sözlerine bakın, Matta İncili, 29: Suçsuz yanlışa ve olaya sabredenlere önceki mübarek [kişi] sesleniyor, onlara dönüp [şöyle] söylüyor: sevinin ve mutlu olun zira gökyüzünde kazancınız çoktur⁷¹³. Sonra [kötü iş] yapmamaları, küfürlü söz söylememeleri ve öfkeli olmamaları için yargının ve cehennemin tehlikeleriyle korkutuyor: Evet ben size hepsi için söylüyorum, kim boş yere

⁷¹² Yeni Ahit, Matta 5:44 Ama ben size diyorum ki, düşmanlarınızı sevin, size zulmedenler için dua edin.

⁷¹³ Yeni Ahit, Matta 5:11 Bana olan bağlılığınızdan ötürü insanlar size sövüp zulmettikleri, yalan yere size karşı her türlü kötü sözü söyledikleri zaman ne mutlu size! 5:12 Sevinin, sevinçle coşun! Çünkü göklerdeki ödülünüz büyüktür. Sizden önce yaşamış olan peygamberlere de böyle zulmettiler.

kardeşine öfkelenirse töreye [karşı] borçlu olur⁷¹⁴. Ayrıca kardeşiyle barışincaya kadar ona göz göze gelmeyi, bildirmeyi, sunağa yaklaşmayı yasaklıyor⁷¹⁵. Yine Matta umut vermez, önce var yürekten kardeşinin suçunu affedene kadar ödülü alamazsın veya günahlarına af bulamazsın. Matta buna sabrı öğretiyor 38: Fakat ben size söylüyorum; kötüye karşı durmayın, eğer birisi yüzüne tokat atarsa ona diğerini de dön⁷¹⁶. İstiyor ki düşmanlarınızı yalnızca sözde değil evet iş ile de seven [olun] ki onlar için dua edesiniz.

Gökyüzünde olan Babanızın çocuğu olmanız için söylüyor, iyiler ve kötüler üzerine ışık yayması için güneşe emrediyor, doğrular ve eğriler üzerine yağmur döker⁷¹⁷. Şunu söylüyor, hepsini yapmak putperestlerin yaptığı gibi bizim faydamız için değil veya boş övgü için değil⁷¹⁸, elbette Tanrı'nın büyük övgüsü için ve ruhun kurtuluşu için [yapıyoruz] zira Babanızdan başka türlü kazancınız olmayacak.

En son şöyle sonlandırıyor: Gökteki kusursuz babanız gibi kusursuz olun⁷¹⁹. Diyecek (56r) ki: Hristiyanların mükemmelliği [için] her şey düşmanların sevgisine bağlıdır.

Öfkeyle düşmanına çok kızan [birisiysen] ben sana kendi düşmanını gösteririm, bununla hiç huzurda olman ve barışman gerekmez, ona büyük nefretle davranmalısın. Bu düşmanın [kim olduğunu] söylüyorum, şeytandır; doğru Hristiyanların baş düşmanı, Efendimizin seçtikleri ve Mesih'in kullarından büyük kinle ayrılmıştır; her zaman kan istiyor, bizi gafil avlamak için kaybolmamızı istiyor; gökteki hanlığını elimizden alarak kendiyle sonsuz yok oluşa götürecektir. Bununla yani sana kötülük etmesi için sana gönderilen insanla mızrakla savaşmalısın. Dinle havari ne diyor, o düşmandan nefret etmeyi öğretiyor, Efesliler, 6. bab: Biz kanla ve bedenle dövüşemeyiz çünkü yöneticilerle, hükümdarlarla, krallarla [değil] gökyüzü altında olan bu düşman karanlığının

⁷¹⁴ Yeni Ahit, Matta 5:22 Ama ben size diyorum ki, kardeşine karşı öfkelenen her kişi yargılanmayı hak edecek. Kim kardeşine aşağılayıcı bir söz söylerse, Yüksek Kurul'un yargısını hak edecek. Kim kardeşine ahmak derse, cehennem ateşini hak edecek.

⁷¹⁵ Yeni Ahit, Matta 5:23-24 Bu yüzden, adağını sunağa getirdiğinde, orada kardeşinin sana karşı bir şikâyeti olduğunu hatırlarsan, adağını orada, sunağın önünde bırak, git, önce kardeşinle barış; sonra gel, adağını sun.

⁷¹⁶ Yeni Ahit, Matta 5:39 Ama ben size diyorum ki, kötüye karşı direnmeyin. Sağ yanağınıza bir tokat atana öbür yanağınızı da çevirin.

⁷¹⁷ Yeni Ahit, Matta 5:49 Öyle ki, göklerde olan Babanızın oğulları olasınız. Çünkü O, güneşini hem kötülerin hem de iyilerin üzerine doğdurur. Yağmurunu da hem doğruların hem de eğrilerin üzerine yağdırır.

⁷¹⁸ Yeni Ahit, Matta 5:47 Yalnız kardeşlerinize selam verirsiniz, fazladan ne yapmış olursunuz? Putperestler de öyle yapmıyor mu?

⁷¹⁹ Yeni Ahit, Matta 5:48 Bu nedenle, göksel Babanız yetkin olduğu gibi, siz de yetkin olun.

kötülükleriyle [savaşacağız]. Bu sebeple kötü günde kötü düşmana karşı savaşmak için Tanrı'nın silahlarını alınız⁷²⁰.

Bu düşman üzerine düşün, şeytan seni sadece iyiliğinden ayırmak için insanı sana karşı göstermeyecek. Elbette yaraların, zararın ve de geçici memnuniyetin onun için büyük işler değildir. Evet senden Tanrı'ya düşmanlık etmeni istiyor, senin ruhunu nefret için ve heves için öldürmek istiyor, sonunda da seni cehennemde tutmak istiyor. Böyle kandırıyordu; Eyüp'ü (56v) yaptı, onu iyilikten, çocuklarından, sağlığından ayırmak istedi, o bu işler için endişelenmedi, ancak (bunun için veya bunun aracılığıyla sabretti) onu umutsuzluğa düşürecek sonra da onun ruhunu ele geçirecekti. Ve sen [de] böyle aptalsın, onu görmüyorsun ama onun ardından gidiyorsun, onun kötü işlerini üstleniyorsun, seni öfkeyle kızdırıyor ve insanın düşmanını iyi yüreğe [yani] emre karşı çıkaracağın için alevi nefrete dönüşüyor. İsa Mesih bunu ver ki bu öğüt her zaman yüreğimizde olacak senin için düşmanlarımızı, kardeşlerimizi tüm yürekten seveceğiz. Düşman olduğumuzda bizim için aziz kanını döktün ve sonsuza dek yaşadığın sağlığını gönüllülükle Babana sundun. Âmin!

---

⁷²⁰ Yeni Ahit, Efesliler 6:12 Çünkü savaşımız insanlara karşı değil, yönetimlere, hükümlara, bu karanlık dünyanın güçlerine, kötülüğün göksel yerlerdeki ruhsal ordularına karşıdır. 6:13 Bundan dolayı, kötü günde dayanabilmek, gerekli olan her şeyi yaptıktan sonra yerinizde durabilmek için Tanrı'nın bütün silahlarını kuşanın.

XV. Tövbe Hakkında Vaaz

Matta İnciline Göre, 28

Matta 128: [Erm.]⁷²¹.

Rab Tanrı'da çok tövbe nasıl olur? Kim tövbekârlar olarak anılan Ninovalılar'ı öğrenmek isterse bugünkü İncil'i okusun. Bunlar putperestlerdi, türlü türlü günahlar ile kirli, belirlenmiş yani seçilmiş [olanlardı] Tanrı artık onlara dayanamadığı için, onlarla da hatırası olmasın diye onları şehirle birlikte yıkmak [yok etmek] istedi. Tövbeye tutunduklarında Tanrı onlara hoşgörölü gözle bakmaya başladı onlar için verdiği hükmü kaldırdı, onları temsil eden Yunus peygamber, onları övüyordu ve peygamber önünde savunuyordu⁷²². Bu durumu onlar için koyduğunu söyledi böylece İsrail halkı peygamberlerin kitabı arasında utanacaktı. Onların tövbesi aracılığıyla tövbe etmeyenleri mahcup edeceği için bunları yargıya çıkarır.

Korkudan doğan, pişman yürekte oluşan tövbe Tan(57r)rı'da böyle önemliydi. O vicdan azabından çıkan ve sevgiden doğan tövbeyi beğenecektir. Korkusuz putperestlerin kanı çok önemli olsaydı neden ilk [olarak] Efendimiz Mesih kanını döktü, Hristiyanların sevgisi daha üstün gelecek yani İsa Mesih'in kanını haçı üstüne tamamen döktükten sonra herkes merhamet için sesleniyor tıpkı bazen Habil'in kanının doğruluğa çağırdığı gibi⁷²³. Bu kutsal tövbe için Efendimizin adını zikrediyoruz.

1. Rab Tanrı günah için sunuyu kararlaştırdığı zaman şöyle söyledi, Levliler, 7.bab: suç için sununun yasası şudur; yakılan sununun sunulacağı yerde Efendimizin önünde azizlerde kutsal [olan] günah için öldürülen [sunu da] olacak⁷²⁴. Yeri en yüce olan kurbanın ve de Tanrının kutsallar üstünde kutsal [olarak] adlandırdığı böyle [bir] sunu

⁷²¹ Yeni Ahit, Matta 5:45 Öyle ki, göklerde olan Babanızın oğulları olasınız. Çünkü O, güneşini hem kötülerin hem de iyilerin üzerine doğdurur. Yağmurunu da hem doğruların hem de eğrilerin üzerine yağdırır.

⁷²² Eski Ahit, Yunus 3:5 Ninova halkı Tanrı'ya inandı. Oruç ilan ederek büyüğünden küçüğüne hepsi çula sarındı. 10 Tanrı Ninovalılar'ın yaptıklarını, kötü yoldan döndüklerini görünce, onlara acıdı, yapacağını söylediği kötülükten vazgeçti. Yunus 4:10 Rab "Keneotu bir gecede çıktı ve bir gecede yok oldu" dedi, "Sen emek vermediğin, büyütmediğin bir keneotuna acıyorsun da 4:11 ben Ninova'ya, o koca kente acımayayım mı? O kentte sağını solundan ayırt edemeyen yüz yirmi bini aşkın insan, çok sayıda hayvan var."

⁷²³ Eski Ahit, Yaratılış 4:8 Kabil kardeşi Habil'e, "Haydi, tarlaya gidelim" dedi. Tarlada birlikteyken Kabil kardeşine saldırıp onu öldürdü. 4:9 Rab Kabil'e, "Kardeşin Habil nerede?" diye sordu. Kabil, "Bilmiyorum, kardeşimin bekçisi miyim ben?" diye karşılık verdi. 4:10 Rab, "Ne yaptın?" dedi, "Kardeşinin kanı topraktan bana sesleniyor."

⁷²⁴ Eski Ahit, Levliler 7:1 "Çok kutsal olan suç sunusunun yasası şudur: 7:2 Suç sunusu yakmalık sununun kesildiği yerde kesilecek ve kanı sunağın her yanına dökülecek.

içinde ne var? Şu vardı, sunu tövbenin örneği idi zira günah için verilmişti. Nasıl [ki] kurban öldürdükleri hayvana acı veriyorsa itaat [de] öyle tövbe ettiğinde ruha ağrı veriyor. O sunuyla Rab Tanrı'ya nasıl yalvarılıyorsa tövbe ile de öyle oluyor.

2. Luka, 186. O çoban, bulunan koyunu omuzlarına koydu ve eve götürdü, kimi işaret ettiğini bilirsiniz. İşte, güçlü olsun [ki] İsa Mesih, bu örneği söyledi! (57v) Eğer budala ben bunu söyleseydim; bu çobanın omzunda taşıdığı koyuna olduğu gibi Tanrı da günahkâra böyle merhametlidir, hesapsız seçilen bazılarını bırakır, bu ihmal ettiği koyuna yeterli değilse bu sürüyü yakalayacaktı yorgun çobandan ayrı olacaktı. Evet Rab, bunu örnek gösterdi, kendisine onu atfetti, kendi [de] günahkarı arıyor ve bulduğunda kayıp yani serseriye onu iple çekmez tabii ki [o da] omuzları üstünde taşır, onunla sevinirler diye dostlarını ve komşularını çağırır, Luka, 187⁷²⁵. Biri davayı kazandığında veya bir şey elde ettiğinde onu kutlaması için evinde dostlarını bekliyor⁷²⁶. Bizim çobanımız öyle mutlu öyle isteklidir ki ne zaman günahkâr tövbe aracılığıyla dönse kutlamaları kendi istiyor. Bu şeyin ulu olduğu biliniyor çünkü Rabbimiz seviniyor.

3. Evine giren savurgan oğlunu gördüğünde çok sevinen o babayı anıyoruz. Rabbimiz İsa Mesih söylüyor, Luka, 109: ve daha uzaktayken, babası onu gördü, acıdı, kalkıp koşarak boynuna sarıldı ve onu öptü. Hizmetçilerine söyler: (58r) Çabuk en [iyi] giysiyi çıkarın ve ona giydirin, eline yüzük verin, ayaklarına ayakkabılar [verin] ve de semiz öküz kesin, yiyelim ve eğlenelim zira benim bu oğlum ölmüştü dirildi, kaybolmuştu bulundu⁷²⁷.

⁷²⁵ Yeni Ahit, Luka 15:2 Ferisilerle din bilginleri ise, "Bu adam günahkârları kabul ediyor, onlarla birlikte yemek yiyor" diye söyleniyorlardı. 15:3-4. Bunun üzerine İsa onlara şu benzetmeyi anlattı: "Sizlerden birinin yüz koyunu olsa ve bunlardan bir tanesini kaybetse, doksan dokuzu bozkırda bırakarak kaybolanı bulana dek onun ardına düşmez mi?" 15:5-6. Onu bulunca da sevinç içinde omuzlarına alır, evine döner; arkadaşlarını, komşularını çağırıp onlara, 'Benimle birlikte sevinin, kaybolan koyunumu buldum!' der. 15:7 Size şunu söyleyeyim, aynı şekilde gökte, tövbe eden tek bir günahkâr için, tövbeyi gereksinmeyen doksan dokuz doğru kişi için duyulandan daha büyük sevinç duyulacaktır.

⁷²⁶ Yeni Ahit, Luka 15:8 Ya da on gümüş parası olan bir kadın bunlardan bir tanesini kaybetse, kandil yakıp evi süpürerek parayı bulana dek her tarafı dikkatle aramaz mı? 15:9 Parayı bulunca da arkadaşlarını, komşularını çağırıp, 'Benimle birlikte sevinin, kaybettiğim parayı buldum!' der.

⁷²⁷ Yeni Ahit, Luka 15:20 Böylece kalkıp babasının yanına dönmüş. Kendisi daha uzaktayken babası onu görmüş, ona acımış, koşup boynuna sarılmış ve onu öpmüş. 15:21 Oğlu ona, 'Baba' demiş, 'Tanrı'ya[r] ve sana karşı günah işledim. Ben artık senin oğlun olarak anılmaya layık değilim.' 15:22 Babası ise kölelerine, 'Çabuk, en iyi kaftanı getirip ona giydirin!' demiş. 'Parmağına bir yüzük takın, ayaklarına çarık giydirin! 15:23 Besili danayı getirip kesin, yiyelim ve eğlenelim. 15:24 Çünkü benim bu oğlum ölmüştü, yaşama döndü; kaybolmuştu, bulundu.' Böylece eğlenmeye başlamışlar.

Buna kim inandı ve [inanmadı]: babası savurgan oğlunu gördü de öfkeyle tutuştu, vatanını yağmaladığını görüp ağlamış ve [bunun üzerine] gözlerini çevirip [şöyle] söyler: “bu israfçıyı tanımam bu benim oğlum değildir.” Fakat bilinseydi ve başka gönderseydi gerçek cezayı düşünecek, önce söver sonra da zindana koyar ne hoşgörülü gözle bakardı ne de ondan iyi söz duyardı. Bunu hiç yapmadı evet ona doğru gitti ve kollarını açarak ona şefkatlice sarıldı. Ulu merhameti ve tam babalıkla. Oğlu söylüyor [Erm]⁷²⁸. Babası yine sevgili oğlunu kucaklıyor, onu pahalı elbiselerle giydiriyor, parmaklarına yüzükler [takıyor] onun için ziyafet hazırlıyor.

Büyük oğlu buna pek şaşırdı. Kitabı söylüyor. Müziği duyduğunda ve sevinçle dans edildiğini [görünce] içeri girmek istemedi. Sonra babası çıkıp onu çağırıyordu. Bizim böyle sevinmemiz gerek çünkü kardeşin ölmüştü dirildi, kaybolmuştu bulundu⁷²⁹. Rab Tanrı günahkarların (58v) tövbesini kendisinde ulu tutuyor diye bunun için kim tereddüt edecek çünkü onları böyle sevinçle kabul ediyor [ve] ona böyle büyük güzellikleri veriyor. Mesih’in gözyaşları gibi döktüğü, günahların ağırlığının büyük göstergesidir, Tanrı’nın verdiği sevinç de öyledir, günahkâr günahlarından döndüğü zaman [bu] kutsal tövbenin büyük göstergesidir.

4. Günahkâr kulluğunu kötü alışkanlığa adasa(?) ve [sonra] tüm yürekten Tanrı’ya geri döndüğünde gökyüzündeki o ruhlar, gökyüzünde bayram ediyorlar. Luka, 187: Tövbe gerekmeyen 99 doğru [kişiye karşı] tövbe eden bir günahkâr [kişi] için gökyüzünde sevinç [işte] böyle [daha fazladır]⁷³⁰. Kendisi için bunu dikkate almayanları gökyüzünün sakinleri nasıl dikkate alsın? Hakikaten diyorum ki hürmet mükemmeldir. Şimdi gökyüzünde sevinçle bayram olması için yeryüzünde nasıl [bir] etki olması gerektiğini düşünün. Günahkâr gözyaşlarıyla, melekler sevinçle. Bu [insanlar] ağlıyor.

⁷²⁸ Yeni Ahit, Luka 15:21 Oğlu ona, ‘Baba’ demiş, ‘Tanrı’ya ve sana karşı günah işledim. Ben artık senin oğlun olarak anılmaya layık değilim.’

⁷²⁹ Yeni Ahit, Luka 15:28-29 Büyük oğul öfkelenmiş, içeri girmek istememiş. Babası dışarı çıkıp ona yalvarmış. Ama o, babasına şöyle cevap vermiş: ‘Bak, bunca yıl senin için köle gibi çalıştım, hiçbir zaman buyruğundan çıkmadım. Ne var ki sen bana, arkadaşlarımla eğleneyim diye hiçbir zaman bir oğlak bile vermedin. 30. Oysa senin malını fahişelerle yiyen şu oğlun eve dönünce, onun için besili danayı kestir.’ 15:31 Babası ona, ‘Oğlum, sen her zaman benim yanımdasın, neyim varsa senindir’ demiş. 15:32 Ama sevinip eğlenmek gerekiyordu. Çünkü bu kardeşin ölmüştü, yaşama döndü; kaybolmuştu, bulundu!’

⁷³⁰ Yeni Ahit, Luka 15:7 Size şunu söyleyeyim, aynı şekilde gökte, tövbe eden tek bir günahkâr için, tövbeyi gereksinmeyen doksan dokuz doğru kişi için duyulandan daha büyük sevinç duyulacaktır.

Onlar mutlu oluyor. Ey günahkârın mübarek gözyaşları! Majesteleri Tanrı'nın etrafında duran gökyüzündeki hükümdarlar büyük coşkuyla seviniyorlar!

5. Büyük günahlar tövbeyi daha fazla yüceltiyor. Tanrı çok nefret etmez, günahı haç üstüne yücelttiği ağır azabından tanırız. Günahkâr bütün günahlarına birden bağışlanma aldığı için böyle tövbenin kutsallığı vardır, Hezekiel'in dediği gibi, 18.bab: Eğer ki günahkâr tövbe ederse onun hiçbir kötülüğünü hatırlamam⁷³¹. Yeşeya diyor, 1: (59r) Eğer kızıl gibi günahınız varsa [onu] kar gibi ak edeceğim ve eğer kırmızı [böceği] gibi kızılrsa tıpkı yapağı gibi ak olurlar⁷³².

Tanrı günahkârın suçunu yine şöyle yok eder, artık onu fazla anmadığı için isterse kötü suçlu yani kafir gibi [olsun], putperest Arius mezhebinden veya Yehuda gibi olsun sadece tövbe etmesiyle onun yanlışını unuttur. Eğer onlardan birisi Rabbimiz Mesih'i, senin Oğul'unu sopalarla döven ve haça asan cellat olsa Rabbim [şöyle] diyor: İsterse bir tövbe eder [ve] ben artık o günahları anmam.

Sorsan, eğer ki onu ölüme mahkûm eden yargıç olsa [veya] kendisini acımasızca utanç verici [şekilde] yargılayan en ulu başrahibe de merhameti ulaşır mı? Sana cevap: tövbe edeceği için yeter. Kafaya, [Pontius] Pilatus, isterse Yehuda olsun [hatta] bırak şeytandan daha kötü olsun yalnızca tövbe etsin [ondan sonra] onun tek günahını anmaz bile. Tanrının merhameti ve tövbenin eksilmeyen kutsal bereketi tarif edilemez. Tanrı günahkârı [sadece] affetmiyor öyle ki onu kendisinin himayesine, merhametine alıyor ve onu gökteki hanlığının varisi, kendi Oğlu'na ortak mirasçısı yapıyor. Onun tövbeye nasıl önem verdiğini buradan anlıyoruz.

6. Bakın ki o hırsız ölüm zamanında sadece o mucizeyle iyi oldu. Sadece o sözü söyledi, Luka, 326: [Erm.]⁷³³, o zaman Tanrı'nın ağzından duydu: [Erm]⁷³⁴. (Bu hepsi aynıdır) söyleyecek: Ben seni [ve] bütün günahlarını bağışlıyorum. Ben seni cennetime kabul ediyorum ve seni sonsuz hanlığıma uygun [hale] getiriyorum.

⁷³¹ Eski Ahit, Hezekiel 18:21 "Kötü kişi işlediği bütün günahlardan döner, buyruklarıma uyar, adil ve doğru olanı yaparsa, kesinlikle yaşayacak, ölmeyecektir. 18:22 İşlediği günahlardan hiçbirisi ona karşı anılmayacaktır. Doğruluğu sayesinde yaşayacaktır.

⁷³² Eski Ahit, Yeşeya, 1:18 RAB diyor ki: "Gelin, şimdi davamızı görelim. Günahlarınız sizi kana boyamış bile olsa kar gibi akpak olacaksınız. Elleriniz kırmızı böceği gibi kızıl olsa da yapağı gibi bembeyaz olacak.

⁷³³ Yeni Ahit, Luka, 23:42 Sonra, «Ey İsa, kendi egemenliğine girdiğinde beni an» dedi.

⁷³⁴ Yeni Ahit, Luka, 23:43 İsa ona, «Sana doğrusunu söyleyeyim, sen bugün benimle birlikte cennette olacaksın» dedi.

Burada Rabbimiz Mesih'in büyük iyiliğini burada ona gösterdiğini gör, o zaman düşmanlarla çevrili haça asılırken kendininkilerden öksüz bir kimse utançla dolu bir işle meşgul olduğunda, “şimdi konuşma zamanı değildir” diyor; Mesih, en büyük işkence anında [bile] insanlara en büyük hoşgörüyü gösteriyor, merhametini ve görkemini bahsediyor. Kime [merhamet] veriyor veya kime iyilik ediyor? Soyguncunun hırsızlık için, cinayet için ve büyük suçlar için haça asılması gerekiyordu dünyayı kendisinden uzaklaştırmıştı o yeryüzünde yaşamaya layık değildi. Tanrı onu kendisine aldı ve cennete ulaştırdı.

Rabbim, ne yapıyorsun? Gökyüzünü utandırıyorsun! Soyguncu oraya girerse eşkıyayı onların yanına oturttuğunda meleklerini utandırırın; bugün benimle cennette olursa eğlenmem. Günahlarına tövbe ettiği bilindi, söylemiş: Zira biz doğrudan hareketimize göre karşılık alıyoruz⁷³⁵.

Tövbe neredeyse temizlenen, kutsanan, süslü aydınlatanların tümü oradadır. Tövbe ettiğinde isterse seçtiği o yolların hepsinden kurtulacaktır. O bastığında gökyüzü şenleniyor melekler de neşeleniyor, onlarla yaşadığında yerlerini veriyorlar; onu oğlu ve halefi yaptığında Tanrı da gururlanıyor. Onun için bu soyguncu iyi [olarak] adlandırılmıştır. Kutsal tövbenin nasıl olduğunu şimdi bil.

7. Elbette sadece eşkıyaya bakmamalı, büyük(60r) şehirde [de] görüyoruz. Ninova'da eşkıyalar çoktur. Sadece bu bir şehirde değil yani ikisinde de görüyoruz. Biri kuvvetli ahlaksızlığa, eğlenmeye ve bedenî zevke cesareti [ve] hırsı artıyor, kızlar taçlar içinde giysiler giymiş; erkekler mücevherlerle dolu, pahalı elbiseler ve kumaş giymiş, onlarda altın [ve] gümüş çoktur. Diğer [tarafa] ağlayanlara bakınız, yas tutanlar gözyaşlarıyla sırlıklam [olmuş]; sırtını örten çul, başında kül kaplı evin kenarlarında ağlıyorlar. Size daha güzel ve kusursuz görünen, daha zengin ve bereketli bu ziyafetler, güzelliklerle dolu bir şehir; orda kumaş içine giydirilmiş kadınlar dans ediyor ve şarkı söylüyorlar, o şehrin hepsini görmek için pencereden bakıyorlar; günahlarından temizlenn kadınlar [ise] üstlerine örgü giysiler alıyorlar ve evlerin kenarlarında ağlıyorlar. Ninova büyük şöhrete ne zaman ulaştı? O zaman, zenginlikte ve mutlulukta boğulduklarında [mı] yoksa tövbeyle çalıştıklarında [mı]? Hepsi Ninova'nın kendi adını

---

⁷³⁵ Yeni Ahit, Luka 23:41 Nitekim biz haklı olarak cezalandırılıyor, yaptıklarımızın karşılığını alıyoruz. Oysa bu adam hiçbir kötülük yapmamıştır.»

sonsuza [dek] yücelttiğini görüyor. Buradan tövbe için, tövbenin Tanrı'da olmadığını ancak insanlarda çok olduğunu anlamak kolaydır bu sebeple Ninova büyük güç kazandı.

Şunu da söylemek gerek. Tövbeye örnek [olarak] Ninovalıları andığında, tövbe ettiğimizde onların yollarıyla gitmemizi istiyor. Yunus, 3.bab: (60v) Sonra Ninovalılar Tanrı'ya inandılar, orucu ilan ettiler ve büyükten küçüğe kadar [herkes] çul giydi. Bu söz Ninova'nın padişahına ulaştı, tahtından kalktı ve giysilerini çıkardı, çul giydi ve küle oturdu, padişah Ninova'daki soylularına buyurdu, [şöyle] söylemiş: İnsanlar ve hayvanlar, öküzler veya koyunlar bir şey yemesinler, su içmesinler ve çul giydiler, insan ve hayvan tüm yürekten Rabbe yakarıyorlardı!⁷³⁶ İlginç tövbe! Böyle [bir] tövbeye başladıklarında çok korktular, çocuklarına ve hayvanlara oruç tutmalarını söyleyerek merhamet için Rabbe yalvarıyorlardı. Konuşamayan hayvanların suçu neydi? Böyle yakarma ne ilginçti! Açlıktan, hayvanları ve çocukların, kadınların ağlama yakarışını her yerde duymak [mümkündü]. O zaman kül ilahtan daha büyük terazideydi, çul; kızıl iplerden altın kuşaklarını geçiyordu. Yemek yapmadılar, hepsi yemekten ve içmekten uzak oruç tutuyordu. Orada ne büyük mucizeydi! Kral yeryüzüne haçla yattı. Soyluları ve prensleri de öyle. Hepsî ağlamış, itaatle ve büyük merhametle tüm yürekten yalvarıyorlardı. Ninovalıların bu örneği bizi utandırır, zira bizim tövbelerle onların tövbesi karşılaştırılmaz. Günah işlemeyi biliriz fakat tövbe etmeyi bilmeyiz. Tanrı'yı kendilerine ikna edinceye kadarki yalvarışları, o kadar uzun süre durdukları oruçlar nerededir? Günahları görüyoruz ama tövbeyi görmüyoruz. Bunun yerine ağlamak, sohbetler [var]. Böyle günahkârdan başka bir şey değilken o Tanrı'ya nasıl (61r) yalvaracak? Sadece tövbeyle ve sunuyla.

8. Eğer ki tövbeyi bilmek isterseniz, günahları için sıradan yas tutmayan çok yaşlar dökmüş [olan] Davut'un aziz kralına bakın. Mezmur'da söylüyor, 6: Ben yas tutarak kazandım, her gece yatağımı yıkadım ve gözyaşlarımla döşeklerimi ıslattım⁷³⁷.

⁷³⁶ Eski Ahit, Yunus 3:5 Ninova halkı Tanrı'ya inandı. Oruç ilan ederek büyüğünden küçüğüne hepsi çula sarındı. 3:6 Ninova Kralı olanları duyunca, tahtından kalkıp kaftanını çıkardı; çula sarınarak küle oturdu.

3:7 Ardından Ninova'da şu buyruğu yayımladı: "Kral ve soyluların buyruğudur: Hiçbir insan ya da hayvan ister sığır ister davar olsun ağızına bir şey koymayacak, otlamayacak, içmeyecek. 3:8 Bütün insanlar ve hayvanlar çula sarınsın. Herkes var gücüyle Tanrı'ya yakarak kötü yoldan, zorbalıktan vazgeçsin.

⁷³⁷ Eski Ahit, Mezmur 6:6 İnle inle bittim, döşegim su içinde bütün gece ağlamaktan, yatağım sırlıklam gözyaşlarımdan.

Yine Mezmur, 37: Yüreğimin acısından inlerdim⁷³⁸. İnsan gibi iç çekmiyordu tıpkı aslan gibi [iç çekiyordu]. Tekrar Mezmur, 108: Saklanmaktan dizlerim güçsüzleşti ve bedenim başka renk oldu⁷³⁹. Mezmur 129: Sana derinden dua ettim, Rab⁷⁴⁰. Mezmur, 50: Beni suçumdan tamamen yıkayın ve beni günahımdan arındırın⁷⁴¹. Mezmur, 101: Külü ekmek gibi yedim ve içkimi gözyaşım ile karıştırdım⁷⁴². İşte, Davut'un yaptığı tövbenin değerli meyvesi var.

Evet tövbemiz şimdi çok kolaydır. Şimdi günahkârlar çul giymezler yani taçlarını seçiyorlar ve her zaman önceki gibi eğlence [içindeler], sanki tövbeyi hiç düşünmezler. Eyvah, tövbesiz günahkarlara!

9. Layıkıyla tövbe edenleri size göstermemi istiyorsunuz. Zor yaşamı olan böyle kutsal ataların kitaplarını okuyun. Dağlar arasına aç, susuz gidiyorlardı, bazıları ekmekten başka bir şey yememişlerdi. Bazıları günde bir kere yiyordu, bazıları haftada bir kez; vücutlarında demir zincirleri taşıyorlardı, vücutlarına çul giyiyorlardı, gökyüzünün altında yer üstünde yatıyorlardı, taşa veya duvara dayanarak zar zor uyuyorlardı.

Büyük direğin üstünde on yıllarca çubuk gibi duran bunun gibi bir iki tane vardı. Aslanla mağarada aynı yerde yaşayan birisi vardı. Sonsuz zindanın acılarından kurtulmak için gönüllü [olarak] zindana girenler vardı. Orada gece gündüz ağlamakla geçiriyorlardı ve merhamet için Tanrı'nın önüne gözyaşlarını döküyorlardı, kan dökene kadar göğsüne vuruyorlardı. Kutsal tövbenin değerli meyveleri böyleydi. Ey sefil ve perişan zamanlarımız! Lanetli alışkanlıklarımız! Buna geldik [çünkü] günahlarımıza onun üstünde [başka bir] ilaç yoktur! Sabrediyor muyuz? Anmış olduğumuz şimdi günahkarların ettiği o tövbe, büyük sevincin ve huzurun yerine geçer.

10. Tövbenin nasıl olacağını, peygamber Baruk anlattı, İsrail halkına söylüyor, 4.bab: Tanrı'dan kaybolma düşünceniz olduğunda onu bulmak için on kere geri dönün ve onu arayın⁷⁴³. Söylemez, sadece tövbe edeceksiniz; ne kadar günah işlediysen evet on kere fazla [olmalıdır] çünkü bir mutluluk için on dert, bir oburluk için on oruç, günah

⁷³⁸ Eski Ahit, Mezmur 38:8 Tükendim, ezildim alabildiğine, inliyorum yüreğimin acısından.

⁷³⁹ Eski Ahit, Mezmur 109:24 Dizlerim titriyor oruç tutmaktan; bir deri bir kemiğe döndüm.

⁷⁴⁰ Eski Ahit, Mezmur 130:1 Derinliklerden sana sesleniyorum, ya Rab.

⁷⁴¹ Eski Ahit, Mezmur 51:2 Tümüyle yıka beni suçumdan, arıt beni günahımdan.

⁷⁴² Eski Ahit, Mezmur 102: 9-10 Kızıp öfkelendiğin için külü ekmek gibi yiyor, içeceğime gözyaşı katıyorum. Beni kaldırıp bir yana attın.

⁷⁴³ Deuterokanonik, Baruk 4:28 Kendi iradenizle ilk önce Tanrı'dan uzaklaştığınız gibi, Şimdi de geri dönün, O'nu bulmak için on misli çaba sarf edin.

işlediğin bir gün için on gün [boyunca] katı [bir] tövbe [gereklidir]. Biz, o aciz [ve] bitkin tövbekârı takip edemeyiz. Ne yapacağız? Cevap veriyor Pavlus, Romalılar, 6.bab: insan gibi söylüyorum, bedeninizin hastalığı için bedeninizi nasıl kul [olarak] murdarlığa ve ahlaksızlığa hazırladıysanız şimdi de aynı şekilde bedeninizi köle [olarak] doğruluktan kutsallığa hazırlayın.⁷⁴⁴

John Chrysostom'un tercüme ettiği gibi, şudur: Bu on kuldan daha büyük ve yüce olan sizden daha fazla çıkarmalıydı. Elbette ben sizden daha fazlasını istemem ve bu bedeninizin hastalığı içindir. O günahkarlıktır ama bu günahsızlıktır. O ahlaksızlıktır ama bu ahlaklılık. Chrysostom bunu söylüyor. Havari Pavlus bizimle insan gibi tövbe ediyor, Rab Tanrı'ya neden şükür borçluyuz, yeterli [olduğunda] artık istemez, onu öfkeliendirdiğinde insan tek gibiydi.

Şunun gibi tövbeyi uyguluyordu Mecdelli [Meryem] bize örnek olarak rehberdir yani aziz tövbenin belirli örneği, günahkarlığın gülüşünü ağlayarak ödedi. Pahalı merhemlerle Tanrı'yı öfkeliendiriyordu bu merhemlerle ona kulluk ediyordu. Onu saçlarıyla kızdırdığında bunu ayaklarına sürdü. Kulaklarını insanların günahkâr sözlerine verip sonra da Rabbimizin ayakları (62v) yanına oturarak Tanrı'nın sözlerini dinliyordu. Ve son olarak, onu dünyada utançla kızdırdıklarında dünyadan çıkıp uzun yıllar ıssız çölde yaşıyordu.

11. Biz de tövbeyi ertelememeliydik. Ninovalılar tövbeyi ihmal etmediler⁷⁴⁵, şu sözleri söylerlerdi: Daha 40 gün zamanımız var, Ninova daha yıkılmaz, 39 gün daha lüks içinde yaşayabiliriz ve son günde tövbe edeceğiz. Söylerlerdi: Rab Tanrı sabırlıdır ve merhametlidir. Fakat onlar akıllı olduğundan böyle büyük işte devam etmeyi istemediler. Evet, çünkü John Chrysostom Yunus'un vaazını duyduklarını [ve] tövbe ettiklerini söylüyor. Yunus'un sözü sadece Ninova'nın kralına geldi, tahtında öfkeliendi, şöyle söyledi: kral peygamberin tehdidini duyduğunda Ninova'ya tövbe getirildi. Böyle Tanrı'nın sözlerine inat eden, Tanrı'nın cezasından korkmayan, tövbeyi başka zamana bırakanlar artık çok değildir, Yoel peygamber nasıl söylemiş, 2. babda yazıyor: Rab

⁷⁴⁴ Yeni Ahit, Romalılar 6:19 Doğal benliğinizin güçsüzlüğünden dolayı insan ölçülerine göre konuşuyorum. Bedenlerinizin üyelerini ahlaksızlığa ve kötülük yapmak üzere kötülüğe nasıl köle olarak sundunuzsa, şimdi de bu üyelerinizi kutsal olmak üzere doğruluğa köle olarak sunun

⁷⁴⁵ Eski Ahit, Yunus 3:4 Yunus kente girip dolaşmaya başladı. Bir gün geçince, "Kırk gün sonra Ninova yıkılacak!" diye ilan etti. 3:5 Ninova halkı Tanrı'ya inandı. Oruç ilan ederek büyüğünden küçüğüne hepsi çula sarındı.

lütufkar ve affedici, sabırlı ve büyük merhametlidir kötülere [verdiği cezadan] vazgeçer⁷⁴⁶.

Onları büyük orucun 40 günü insan, o zaman güzel tövbeye belirli cevabı veriyorlar: Rab Tanrı'ya özgürce kulluk ettiğimiz diğer büyük oruçları bekliyoruz. Bunun gibi [insanlar] onlara, yani borçlanıp [sonra] ödeyecek bir şeyi olmayanlara benzerler, bunun için söylüyor Vaiz 29. bab: (63r) neye kadar almayacaklar, verenin ellerini öpüyorlar ve [onlarla karşı] konuşurken seslerini alçaltıyorlar, ancak ödeme zamanı geldiğinde zaman isteyecek, usanmış yani sıkıntılı sözlerinden bahsederek homurdanıp zamandan şikâyet edecekler⁷⁴⁷.

Böyle borçluları kim tanımaz? Borç alırken güzel konuşuyorlar, sakın, iyi yüzünü gösteriyorlar, alçakgönüllü görünüyorlar, neleri varsa vereceklerini vaat ediyorlar [şöyle] söylüyorlar: Öncesine geri döneriz, zamanı geldiğinde hatırlasan bizi çağırman gerekmez. Evet ödeme zamanı geldiğinde, kısa zaman istiyorlar, bir günden diğerine erteliyorlar. Sonra ona sinirlendiğinde sinirli sözleri ve homurdanmaları çok duyarsın, ödünç verene bağırıyor, onu çok zalim ve acımasız olarak adlandırıyor, yalvarmaz, onu gaddarlıkla suçlar sonunda da ondan ve borçtan kurtulmak için korkutacaktır.

12. Günahkarlarda başka bir şey görüyoruz, yıl boyunca günahlarının kötü kokusunda yaşıyorlar ve Rab Tanrı merhametli diye borçluyla sonsuz yok olmayı alıp yok olmadılar(?); tövbe aracılığıyla borçlarını ödemek adına ulu orucunun süresi için onlara yalvarıyorlar, kurtuluş gününde onlara zaman istiyor, fakat onlar her gün tövbeyi erteliyorlar. Onlar zaman için yalvarıyor ama Tanrı sözünü hatırlıyor(63v). Vay sana ki borç üstüne [borç] yığıyorsun, günah üstüne günah, kabahatleri arttırıyorsun *co dali, to venci* (ne kadar derin, o kadar fazla), [Tanrı] ulu oruca fırsat veriyor ama sen uygulamıyorsun! Şimdi de günah işliyorsun! Borçlar bir, ulu oruç iki ama sen tövbeyi günden güne erteliyorsun ve çamurda yaşıyorsun.

13. Rabbimiz bekletiyor diye böyle azizlerini de azarlıyor. Dostlar arasında huy böyle olanlara yani isteyen dostu [böyle] vermemek gerekir. Evet tez vermek,

⁷⁴⁶ Eski Ahit, Yoel 2:13 Giysilerinizi değil, yüreklerinizi paralayın ve Tanrınız Rabbe dönün. Çünkü RAB lütufkâr ve merhametlidir; tez öfkelenmez, sevgisi engindir. Cezalandırmaktan vazgeçebilir.

⁷⁴⁷ Deuterokanonik, Sirak 29:5 Bir şeyi elde edinceye dek kişi komşusunun elini öper, Onun varlıklı oluşundan saygıyla söz eder. Ama borcunun süresi dolunca ödemeyi geciktirir, Borcunu rasgele sözcüklerle öder, zamanın uygun olmadığı savını ileri sürer.

bekletmemek gerekir. Bunun için Süleyman söylüyor, Özdeyişler, 3.bab: Dostuna söyleme: gidin ve gelin, sana yarın veririm, iyilik yaptığında⁷⁴⁸. Söylemeyin: yarın vereceğim. Evet hemen ver. Dosttur o [ki]: verecek olduğunda ona karşı uzatmak yakışmaz, verirsen ver, bekletme.

Tanrı neden istiyor? Neden onu hemen değil? Ne için istiyor? Tövbeden bir fayda görmediği [halde] neden yıllarca böyle sabredecek? Çünkü Tanrı onlar için yapmanı çok istedi. Ayrıca o başka ne istiyor, başka bir şey için değil, haça böyle ağır görevi sadece günahkarın dönmesi ve dirilmesi için mi verdi?

14. İsrail'in oğulları Babil'e zorlukla ulaşıyorlardı ve putperestler onlara [şöyle] söylüyorlar, Mezmur 136: Siyon'un ezgisini okuyun bize⁷⁴⁹. Peki onlar ne söylediler? "Fakat Rabbimizin ezgisini (64r) yad elde nasıl okuyacağız?"⁷⁵⁰ Bu esirlikten çabuk kurtulmayı umdular ama uzun zaman özgürlük gelmedi, mutlu olamadılar. Bir saat de [olsa] esirlik zordur. Onun için Siyon'u anıyorlar, güzel vatanlarının: Babil'in nehirlerinde yaşadık ve ağlardık [Siyon'u andıkça]⁷⁵¹.

Günahın esirliği zordur, günahdaki ruh esirlikte gibidir! Zalim şeytan kendisini zindanlarda tuttuğunda ruh iyi fikirli olmalıdır. Neden bu sefalette bu kadar çok eğleniyorsun? Şeytanın bu zindanından, bu balçıktan tez çıkar ve özgürlükte yaşardın. Neden eğleniyorsun? Neden tövbe etmiyorsun? Tövbe özgürlüğü özeldir; o dirilecek ve sonsuza dek Tanrı Baba'yla ve Kutsal Ruh'la hanlık edecek olan Efendimiz İsa Mesih'in aracılığıyla özgürlüğün oğullarını altın ediyor. Âmin!

⁷⁴⁸ Eski Ahit, Özdeyişler 3:28 Elinde varken komşuna, "bugün git, yarın gel, o zaman veririm" deme.

⁷⁴⁹ Eski Ahit, Mezmur 137:3 Çünkü orada bizi tutsak edenler bizden ezgiler, bize zulmedenler bizden şenlik istiyor, "Siyon ezgilerinden birini okuyun bize!" diyorlardı.

⁷⁵⁰ Eski Ahit, Mezmur 137:4 Nasıl okuyabiliriz Rabbin ezgisini el toprağında?

⁷⁵¹ Eski Ahit, Mezmur 137:1 Babil ırmakları kıyısında oturup Siyon'u andıkça ağladık;

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİZİN

İncelenen metnin dizinini oluşturan bu bölüm iki ana başlığa ayrılarak incelenmiştir. Kelimeler A. Garkavets'in *Kıpçakskiy Slovar* adlı sözlüğünden önce Rusça karşılıkları belirlenmiş daha sonra metin içerisindeki bağlamı da değerlendirilerek Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Dikkat edilmesi gereken husus *Slv.* kısaltması ile verilen kelimeler hem Lehçede hem de Ukraynada bulunan kelimeleri temsil etmektedir.

4.1. Umumi Sözcükler Dizini

-A-

a: <i>bağ.</i> ama. a VII/141. a anıñ üçün VI/143. a dayı V/145, V/146. a egär ki II/79, V/58, V/111, VIII/80, X/50, XIV/21, XV/49. [=11]	a.+nu X/51, XV/10, XV/198. a.+nuñ XI/105. → abaşxarut'iun et- [=12]
abaşxarank': <i>is.</i> (Erm.) tövbe. (krş. abaşxarut'iun) → abaşxarut'iun et- a. XV/2. [=1]	abaşxarut'iun et-:f. (Erm. <i>abaşxarut'iun</i> + Tr. <i>et-</i>) tövbe etmek. (krş. abaşxarut'iun) a.-ip VI/138. a.- mägänläрни XV/11. [=2]
abaşxarut'iun: <i>is.</i> (Erm.) tövbe. (krş. abaşxarank') a. XII/60, XV/12, XV/38, XV/138, XV/180, XV/234. a.+ga XIII/182, XV/132.	abo: <i>bağ.</i> (Slv.) veya. (krş. albo) a. II/72. [=1] abovim: <i>bağ.</i> (Slv.) çünkü. (krş. albovim) a. IV/34, IV/40, VI/48, VI/81, X/72, XI/79.

[=6]

abra-: *f.* korumak.
a.+diñiz XIII/110.
[=1]

ač: *sf.* aç.
a. XV/169.
a. edim XIII/109.
[=2]

ač-: *f.* açmak.
a.-iyr XI/73.
a.-kan XIII/58.
a.-maχ VIII/43.
[=3]

ači: *sf.* acı.
a. XI/38, XII/2, XII/5, XII/7.
[=4]

ačiχ: *sf.* açık.
a. X/62, XIII/12.
a. edilär XIV/43.
[=3]

ačil-: *f.* açılmak.
a.-di XIII/162.
a.-gan IV/64.
a.-iyr XIV/44.
a.-ma X/88.
[=4]

ačič: *is.* anahtar.
a. VIII/48.
a.+ in IV/1.
a.+ları IV/75.
a.+larnı IV/6, VIII/46.
a.+tır XIII/67.
[=7]

ačliχ: *is.* açlık.
a.+tan XV/142.
[=1]

adam: *is.* (Ar. < *ādem*) insan.
a. I/20, I/39, II/39, II/40, III/8, VI/9, VI/26, VI/41, VI/179, VI/210, VII/3, VII/73, VIII/33, IX/49, IX/63, IX/67, IX/80, X/1, X/23, X/69, X/74, X/128, XI/24, XI/26, XI/28, XI/36, XI/93, XI/118, XII/46, XII/55, XII/65, XIII/23, XIII/23, XIII/27, XIII/89, XIII/204, XV/137, XV/157, XV/188, XV/197.
a.+da XIV/81.
a+dır XIII/169.
a.+ga II/44, V/101, V/104, IX/72, X/80, XII/34, XII/57.
a.+lar I/56, VI/149, VII/6, VII/60, VII/75, VII/187, VII/197, IX/104, IX/124, X/29, X/119, XIII/72, XIII/78, XIII/88, XIII/96, XIII/141, XIII/196, XIII/211, XIII/214, XIII/231, XIV/29, XV/101, XV/136.
a.+larda VII/237, IX/7, IX/95, IX/100, X/89, XV/129.
a.+lardan V/18, V/45, VII/60, VII/62, VII/75, VII/92, VIII/140, XIII/208, XIV/53.
a.+larga VII/186, VII/211, X/117, XI/80, XIV/22.
a.+larnı I/67, II/23, VIII/38, XII/44.
a.+larnıñ I/52, IV/6, IV/12, V/3, V/24, VI/193, VII/184, VII/203, VII/225, VIII/106, VIII/179, VIII/195, IX/10, IX/62, IX/121, X/60, X/119, XIII/59, XIII/61, XV/202.

a.+ni I/70, VI/35, IX/51, X/58, X/70, X/72, X/127, XII/35, XIV/135, XIV/141.

a.+niñ VI/16, IX/7, IX/20, IX/64, IX/91, X/35, X/63, XI/12, XI/12, XI/29, XI/34, XI/85, XIII/24, XIII/102, XIII/122, XIII/157, XIII/166, XIII/169, XIII/171, XIII/199, XIV/53, XIV/57, XIV/150.

[=149]

adamča: *zf.* insanca.

a. XV/195.

[=1]

adam öldürüçi: *is.* (İbr. adam. + Tr. öldürüçi) katil.

a.+dir II/74.

a.+niñ II/75.

[=2]

adämilik: *is.* insanlık.

a.+in XII/94.

[=1]

adät: *is.* (Ar.< 'ādet) âdet.

a. X/82

a.+i XII/21, XV/241

a.+kä VI/72

a.+lär VIII/162

a.+läri XV/179

[=6]

adžda^uya: *is.* (Far.< ejderhā) ejderha. (krş. adždaha)

a. XII/89, XII/90, XII/93.

[=3]

adždaha: *is.* (Far.< ejderhā) ejderha. (krş. adžda^uya)

a. XII/86, XII/87, XII/88.

a.+ni XII/89.

[=4]

afekt: *is.* (Fr.) etki.

a. VI/34.

[=1]

a^uyač: *is.* ağaç.

a. XII/18, XII/38.

a.+i XII/1, XII/9, XII/13, XII/15, XII/98.

a.+ından XII/96.

a.+ni XII/4, XII/5.

a.+tan I/37, XII/16, XII/79.

[=13]

a^uin-: *f.* yükselmek.

a.-ma^uta XIII/172.

[=1]

a^uir: *sf.* ağır, zor.

a. IX/84, X/80, XI/62, XII/95, XIII/131, XV/73.

a.+dir V/156, IX/71, XV/254, XV/256.

a.+dırlar V/152, X/63.

[=12]

a^uir^ulat-: *f.* ağırlaşmak

a.-kan XIII/202.

[=1]

a^uir^ul^ux: *is.* ağırlık.

a.X/79, X/79, XIII/205.

a.+i XIII/203, XV/60.

a.+in XIV/106.

a.+ni IX/126, X/78,

[=8]

a^uiz: *is.* ağız.

a.+dan VIII/67.

a.+(i)i X/113, XI/89, XII/90, XIII/81, XIV/82.

a.+(i)in III/59.
a.+(i)ina X/31.
a.+(i)inda X/81, XI/94, XIII/34.
a.+(i)indan VII/165, XIII/38, XIII/46, XV/95.
a.+(i)inij XIII/50.
[=16]
aypaš: (<ay+baş) başrahip. (krş. aχpaš)
a. III/9.
[=1]
ayriχ: is. ağrı.
a.+i I/53.
a.+larijni XIII/124.
a.+ni XV/24, XV/25.
[=4]
aysay: sf. aksak. (krş. aχsay, aχsay)
a. VI/181.
[=1]
ayu: is. zehir.
a. XII/23, XIII/119.
a.+nu X/113.
[=3]
ajsmawurk': is. (Erm.) azizlerin hayatı.
a.+nu VIII/56.
[=1]
akah: sf. (Erm.) açgözlü.
a.+dir VI/215.
[=1]
akta: is. eylem, görev, iş, kitap.
a.+larda VI/215.
[=1]
aχ: is. ak.
a. I/33, XV/78.
a.+ni XI/38.

→ **aχ et-**
[=3]
aχ-: f. akmak.
a.-ar II/48.
→ **aχ et-**
[=1]
aχ et-: f. beyazlatmak.
a.-ärmen XV/77.
[=1]
aχča: is. para.
a.+da VII/230.
a.+mnı VII/193.
a.+ni I/24, XIV/57.
[=4]
aχil: is. (Ar.< 'akl) akıl.
a. V/10, VIII/176, IX/115, XI/76, XI/86, XI/90, XI/97.
a.+da XI/78.
a.+dan IV/74.
a.+dir XIV/17.
a.+ga IV/38, VI/16.
a.+i XI/79.
a.+imizni VII/131.
a.+ijda VI/13.
a.+lari IX/15.
a.+ni I/28, I/72, VII/50.
a.+nij XIII/180.
[=20]
aχilli sf. (Ar. aχil+ Tr. li) akıllı.
a. IV/4, VI/17, VII/143, VII/240, VII/243, X/138, XI/98, XI/98, XI/99, XI/118, XV/210.
a.+lar XI/88.
a.+lardan VII/171.

a.+larniñ XI/84.
→ **aǵıllı bol-**
[=14]
aǵıllı bol-: *f.* akıllı olmak.
a.-gay XI/77.
a.-gaysız V/72.
[=2]
aǵılsız: *sf.* (Ar. aǵıl+ Tr. siz) akılsız.
a. XI/91, XI/96, XIII/147.
a.+dır VI/211.
a.+lar XI/97.
a.+niñ dir XI/95, XIV/18.
[=7]
aǵılsızlıǵ: *is.* (Ar. aǵıl+ Tr. siz + lıǵ)
akılsızlık.
a. XIV/16.
[=1]
aǵpaş: *is.* (<aǵ+baş) başrahip. (krş.
aǵpaş)
a. III/3, III/69, VI/136, VI/176,
XV/85.
a.+tan VII/71.
[=6]
aǵpaşlıǵ: *is.* başrahiplik.
a.+ta VIII/134.
[=1]
aǵsay: *sf.* aksak. (krş. **aǵsay**, **aǵsay**)
a. VI/191.
[=1]
aǵsay: *sf.* aksak. (krş. **aǵsay**, **aǵsay**)
a. VI/199.
[=1]
al-: *f.* almak, kazanmak, toplamak.
a.-di VI/161, VII/72, VIII/74,
XII/42.

a.-dılar XII/59, XII/70.
a.-dım III/2, XIII/117.
a.-dın III/74, VII/193.
a.-gansen IX/83.
a.-gay XIII/24.
a.-gaybiz I/24.
a.-gın VII/55, VIII/67, IX/92.
a.-ınız V/12, VI/85, XIV/139.
a.-ip V/7, VII/60, VII/75, X/17,
XII/48, XV/234.
a.-ip edi VIII/147.
a.-ir II/31, X/48, X/49, XIV/34.
a.-irsen XIV/106.
a.-edi VI/173, VI/176.
a.-iy edilär III/28.
a.-iyim XIII/208.
a.-iyir VI/176, VII/190, X/100,
XI/92, XIII/51, XV/75, XV/90.
a.-iyirbiz XV/109.
a.-iyirlar VII/172, VII/228,
VIII/38, X/33, XIII/145,
XV/125, XV/224.
a.-iyirmen IX/29, IX/37.
a.-ma III/35, VI/57, XI/23,
XI/93.
a.-magay VII/194.
a.-mam VI/98.
a.-mas VII/77.
a.-masin X/78.
a.-misarlar XV/220.
a.-sa VIII/73, VIII/146, XIII/204.
a.-sar X/31.
a.-sarlar II/49, V/148, XIII/229.
a.-sin III/48, VIII/65, VIII/74.
→ **dästür al-** “izin almak”

- **fikirgä al-** “anlamak”
 → **öç al-** “öç almak”
 → **ötünč al-** “ödünç almak”
 → **satun al-** “satın almak”

[=71]

alar: *zm. onlar.*

a. I/43, I/79, II/10, III/6, IV/38, IV/57, V/19, V/68, V/109, V/113, V/122, VI/125, VI/126, VI/129, VII/45, VII/93, VII/175, VII/207, VIII/63, VIII/71, VIII/100, VIII/173, VIII/173, VIII/179, VIII/189, VIII/190, VIII/190, VIII/202, IX/9, IX/54, X/5, X/6, X/11, X/94, X/95, XI/44, XI/53, XII/25, XIII/100, XIII/136, XIII/136, XIII/147, XIII/185, XIII/202, XIII/214, XIII/222, XIV/87, XIV/119, XV/6, XV/6, XV/7, XV/8, XV/9, XV/69, XV/107, XV/112, XV/119, XV/209, XV/235, XV/235, XV/236, XV/247, XV/251.

a.+da VI/10, IX/101, X/92.

a.+dan III/45, IV/26, V/152, VII/63, VII/203, VIII/10, VIII/11, VIII/85, IX/104, X/108, XIV/89, XV/82.

a. dirlar VII/38, VII/40.

a.+ga I/20, I/60, V/7, V/12, V/123, V/129, V/144, VI/12, VI/122, VII/54, VII/109, VII/109, VII/179, VII/243, VII/244, VIII/147, VIII/152, VIII/170, IX/5, IX/51, IX/61, IX/116, X/39, X/43, XI/55, XII/3, XIII/107, XIII/145, XIII/145, XIII/213, XIV/11, XIV/89, XIV/97, XIV/109, XV/217, XV/219, XV/234, XV/250.

a.+nı I/23, I/43, I/57, I/73, I/79, II/5, II/15, III/68, IV/34, IV/39, V/34, V/114, V/127, VI/109, VI/119, VI/121, VI/163, VI/164, VII/82, VII/137, VII/142, VII/142, VII/145, VII/155, VII/173, VII/174, VII/245, VIII/64, VIII/184, VIII/186, VIII/202, IX/95, IX/102, X/41, X/42, X/102, XI/82, XII/28, XIII/23, XIII/23, XIII/52, XIII/75, XIII/76, XIII/77, XIV/49, XIV/97, XIV/108, XV/5, XV/5, XV/8, XV/59, XV/167.

a.+nıñ I/50, II/4, IV/4, IV/4, IV/27, V/142, V/145, V/148, VII/64, VII/107, VII/144, VII/245, VIII/28, VIII/28, VIII/35, VIII/87, VIII/100, VIII/172, VIII/185, VIII/185, IX/103, X/96, X/99, X/113, XI/42, XIII/8, XIV/22, XIV/90, XV/10, XV/132, XV/148.

[=202]

alay: *zf. böyle, bu şekilde, şöyle, bu/o kadar,*

a. I/20, I/48, II/79, III/24, IV/70, V/19, V/55, V/131, V/132, V/153, VII/4, VII/53, VII/54, VII/122, VII/210, VIII/31, VIII/185, VIII/188, VIII/189, VIII/189, IX/7, IX/31, IX/100, X/40, X/49, X/59, X/63, X/131, X/133, XI/71, XI/79, XI/88, XI/93, XIII/41, XIII/51, XIII/55, XIII/77, XIII/96, XIII/113, XIII/138, XIII/145, XIII/167, XIII/173, XIII/176, XIII/181, XIII/187, XIII/196, XIII/204, XIII/234, XIV/246, XIV/35, XIV/49, XIV/128, XIV/145, XV/4, XV/19, XV/24, XV/26, XV/38, XV/61, XV/146, XV/149.

a.+där II/43.

[=63]

albo: *bağ.* (Slv.) veya. . (krş. **abo**)

a.I/7

[=1]

albovim: *bağ.* (Slv.) çünkü. (krş. **abovim**)

a.I/6, III/16, IV/27, V/109.

[=4]

aldagan: *is.* aldatıcı, haydut.

a. VII/64.

[=1]

aldan-: *f.* aldanmak.

a.-maga XIII/148.

[=1]

alyış: *is.* dua, övgü, kutsama.

a. V/79, V/165, VIII/148, XII/64, XIV/8, XV/177.

a.+i VII/111, IX/53, XIV/47.

a.+imizni VII/67.

a.+in IV/7, VII/136, VII/184, IX/68, XIV/62, XIV/67, XV/252.

a.+ina IX/94, XIV/44.

a.+ka IX/111.

a.+lar VII/135.

a.+larga VIII/178.

a.+ları VIII/55.

a.+larına VII/107.

a.+larmen VII/109.

a.+larni V/76.

a.+ni V/79, VII/109.

a.+niñ VI/95.

a.+ta VI/163, VIII/55.

→ **alyış et-**

[=31]

alyış et-: *f.* dua etmek, kutsamak.

a.-iy XIV/43.

a.-iy edi III/63, XIV/48, XIV/60.

a.-iyir XIV/44.

a.-kaybiz XIV/43.

a.-kaylar XIV/119.

a.-mä V/79.

a.-mädin XIV/50.

a.-sarlar VIII/149.

[=10]

alyışla-: *f.* dua etmek, kutsamak, yüceltmek.

a.-di VI/74, VI/74, VI/83, VII/23, VIII/57, VIII/59, IX/51, XV/128.

a.-(a) iy edi III/4.

a.-(a) iyir VIII/78, VIII/113.

a.-(a) iyirlar VII/132, VIII/44, VIII/65, VIII/72.

a.-gan VII/26, VII/71, XII/40, XIII/108, XV/110.

a.-gay VIII/114.

a.-gandirlar V/63, VII/81, VII/93.

a.-ma V/77, VIII/104, VIII/110.

a.-magan VII/74.

a.-p IX/5.

a.-sar VII/118.

a.-sarlar VII/108.

a.-sin VII/109.

[=32]

alyışlama: *i.* kutsamak, dua etmek.

a.VIII/41, VIII/109, VIII/146.

a.+i VII/116.

a.+inda IX/9.

a.+ni VII/191, VIII/37, VIII/116, VIII/144.

a.+tan VIII/147.

a.+tİR VIII/42.
[=11]

alyİşlan-: *f.* kutsanmak.
a.-madİlar VIII/86.
a.-maḡtan VII/189.
a.-maḡta VII/190.
[=3]

alyİşli: *sf.* aziz, kutlu, mesut, mübarek.
a. III/6, III/69, V/121.
a.+dİr XII/13.
[=4]

alİm-satİm: *is.* alİş-veriş.
a. VII/221.
[=1]

alİn: *is.* ön.
a. +(İ)İmİzga VI/112, VII/7,
a. +(İ)İna I/3, I/5, I/79, II/10,
IV/7, IV/26, V/116, VI/163,
VIII/70, VIII/174, X/21, X/124,
XII/65, XIII/3, XIII/58, XIII/100,
XIII/103, XIII/153, XIII/181,
XIII/196, XIII/197, XIII/200,
XIII/209, XIII/221, XIV/77,
XIV/92, XV/8, XV/21, XV/177.
[=31]

alİn-: *f.* alınmak.
a.-gandİr VIII/197, XIII/173,
XIII/205.
a.-gansen IX/83.
a.-İyİrlar IX/25.
a.-sa X/136.
[=6]

alİřmaḡliḡ: *is.* evlilik.
a. IX/118, IX/120, IX/121.
[=3]

alma: *is.* elma

a.+larnİ IX/95.
[=1]

altun: *is.* altın.
a. I/33, II/2, II/12, VI/122,
VI/131, VII/241, X/25, X/25,
XV/119, XV/144, XV/260.
a.+larnİ XI/73.
a.+nu VI/118, VI/119, VI/121.
[=15]

amēn: *ün.* (İbr.) âmin!
a. I/95, II/87, III/76, IV/77,
V/162, VI/219, VII/247,
VIII/204, IX/129, X/141, XI/122,
XII/99, XIII/251, XIV/154,
XV/262.
[=15]

amusnut'İun: *is.* (Erm.) evlilik, nikah.
a.+nu VIII/177, IX/1.
a.+nuḡ IX/22.
→ **amusnut'İun et-**
[=3]

amusnut'İun et-: *f.* (Erm. amusnut'İun
+ Tr. et-) evlenmek.
a.-mä IX/35.
[=1]

an-: → **aḡ-**
a.-gİn XIII/189.
[=1]

ana: *is.* anne.
a. IV/34.
a.+dadİr IV/32.
a.+m XIV/61, XIV/63.
a.+mİz IV/15, XIII/10, XIV/2.
a.+mİzga IV/64.
a.+sİ IV/32, IV/43, XII/12,
XIV/56.

a.+sına XIV/61.

a.+sından VIII/166.

[=14]

anariwn: *sf.* (Erm.) kansız.

a.VI/21.

[=1]

anča: *ed.* kadar

a. VI/216.

[=1]

anabaganut‘ean: *is.* (Erm.) temizlik.

a. XIII/42.

[=1]

anda: 1. o zaman.

a.II/39, II/40, IX/31, IX/81,
X/130, XII/27, XII/67, XIII/157,
XV/106,

2. o zamirinin bulunma durumu.

a. IV/19, VI/34, VI/79, VI/153,
X/14, X/18, X/136, XI/70,
XIII/130, XIV/143,

3. *zf.* orada

a. III/12, V/107, VII/230, X/131,
XII/22, XII/22, XII/47, XII/67,
XIII/74, XIII/83, XIII/86,
XIII/137, XIII/140, XIII/166,
XIII/195, XIII/219, XIV/77,
XV/21, XV/110, XV/176.

[=39]

andan: 1. *zm.* o zamirinin ayrılma durumu.

a. II/27, II/38, II/52, II/57, V/118,
VII/60, VII/69, VII/162, X/57,
X/61, X/66, X/67, XI/92, XI/107,
XII/59, XIV/40, XV/51, XV/113,
XV/145, XV/231.

2. *zf.* oradan

a. III/44, X/1.

3. birtakım kişi veya şeylerden sonra.

a. I/76, VI/29, VI/59, VIII/9.

[=26]

andič- *f.* ant içmek, yemin etmek. (krş. **andīč**)

a.-iy edi XII/69.

a.-mäχkä XI/51.

a.-mäχtän XI/61.

a.-ti VI/1, VI/42, VI/51.

[=6]

andič- *f.* ant içmek, yemin etmek. (krş. **andīč**)

a.-ti VI/33

[=1]

anī: *zm.* o zamirinin belirtme durumu.

a.I/46, II/11, II/13, II/20, II/26,
II/27, II/85, III/50, III/50, III/53,
III/56, III/61, IV/3, IV/43, V/25,
V/67, V/108, VII/37, VII/47,
VII/55, VII/56, VII/83, VII/88,
VII/114, VII/146, VII/191,
VII/218, VII/243, VII/245,
VIII/44, VIII/72, VIII/77,
VIII/167, VIII/189, VIII/194,
VIII/199, IX/3, IX/12, IX/82,
X/17, X/24, X/73, X/79, X/129,
XI/19, XI/20, XII/4, XII/40,
XII/46, XIII/30, XIII/88,
XIII/100, XIII/127, XIII/138,
XIII/146, XIII/166, XIII/173,
XIII/175, XIII/184, XIII/221,
XIII/228, XIII/240, XIV/54,
XIV/55, XIV/90, XIV/102,
XIV/105, XIV/146, XIV/147,
XIV/148, XV/22, XV/33,
XV/34, XV/42, XV/52, XV/53,
XV/79, XV/85, XV/90, XV/91,
XV/105, XV/113, XV/197,
XV/201, XV/203, XV/229,
XV/246,

[=87]

añ-: f. anmak, hatırlamak.

a.VIII/82.

a.dix XV/181.

a.-dim XI/101.

a.-diñ XIII/237.

a.-gîn XIII/238, XIV/15.

a.-iy edilär XV/254.

a.-iyir XII/21, XIII/10, XIII/152,
XIII/165, XV/3, XV/131.

a.-iyirbiz VII/68.

a.-iyirlar VI/168.

a.-ip VII/148.

a.-magay XIV/89.

a.-mam XV/84.

a.-mamdür XV/76.

a.-mas VIII/167, VIII/168,
XV/80, XV/88.

a.-sañ XV/217.

[=24]

añar: zm. o zamirinin yön gösterme durumu.

a. II/25, II/49, II/58, II/60, III/11,
III/31, III/37, III/48, III/50,
III/62, IV/72, V/20, VI/30,
VI/109, VII/146, VIII/41,
VIII/46, VIII/78, VIII/78,
VIII/79, VIII/81, VIII/81, IX/66,
IX/72, IX/72, IX/76, IX/81,
IX/85, IX/112, X/19, X/52, X/80,
XI/61, XI/107, XII/46, XII/52,
XII/68, XIII/22, XIII/47, XIII/57,
XIII/80, XIII/161, XIII/161,
XIV/31, XIV/57, XIV/75,
XIV/78, XIV/90, XIV/91,
XIV/95, XIV/113, XIV/118,
XV/37, XV/43, XV/51, XV/98,
XV/201, XV/228, XV/230.

[=59]

añil-: f. anılmak.

a.-gan IX/29.

a.-iyir IX/57.

[=2]

añiğ: zm. o zamirinin ilgi hali.

a. I/24, I/24, I/36, II/13, II/44,
II/57, II/66, II/78, III/3, III/5,
III/14, III/25, III/31, III/31,
III/60, III/75, IV/6, IV/7, IV/13,
IV/17, IV/41, IV/43, IV/52,
IV/53, IV/54, IV/55, IV/57,
IV/69, IV/72, V/38, V/48, V/49,
V/49, V/54, V/55, V/57, V/61,
V/66, V/78, V/81, V/83, V/108,
V/128, V/153, VI/14, VI/16,
VI/26, VI/34, VI/43, VI/51,
VI/54, VI/66, VI/69, VI/80,
VI/89, VI/106, VI/126, VI/143,
VI/174, VI/176, VI/186, VI/187,
VI/187, VI/188, VI/191, VI/193,
VI/195, VI/197, VI/208, VII/4,
VII/5, VII/33, VII/45, VII/53,
VII/58, VII/68, VII/95, VII/99,
VII/100, VII/102, VII/116,
VII/129, VII/147, VII/155,
VII/169, VII/173, VII/179,
VII/194, VII/202, VII/203,
VII/212, VII/223, VII/245,
VIII/7, VIII/22, VIII/57, VIII/77,
VIII/118, VIII/125, VIII/134,
VIII/142, VIII/150, VIII/157,
VIII/159, IX/5, IX/10, IX/12,
IX/15, IX/16, IX/17, IX/68,
IX/71, IX/76, IX/85, IX/89,
IX/104, IX/106, IX/109, IX/117,
X/14, X/25, X/34, X/66, X/70,
X/112, X/114, X/132, XI/22,
XI/49, XI/58, XII/9, XII/40,
XII/41, XII/42, XII/50, XII/51,
XIII/1, XIII/30, XIII/30, XIII/38,
XIII/46, XIII/51, XIII/58,
XIII/67, XIII/70, XIII/70,
XIII/85, XIII/103, XIII/116,
XIII/129, XIII/158, XIII/158,
XIII/159, XIII/160, XIII/160,
XIII/183, XIII/200, XIII/224,
XIII/225, XIII/245, XIV/3,

XIV/9, XIV/17, XIV/71,
XIV/78, XIV/92, XIV/98,
XIV/100, XIV/100, XIV/104,
XIV/139, XIV/141, XIV/148,
XIV/149, XV/35, XV/42,
XV/54, XV/59, XV/74, XV/76,
XV/113, XV/121, XV/146,
XV/180, XV/202, XV/240,
XV/244, XV/247, XV/254.

[=189]

anîḡki: *sf.* böyle.

a.III/8, X/2, X/43, XIV/4, XV/21,
XV/165, XV/173, XV/178,

a.+dir XIV/28,

a.+dirlär X/30

a.+gä XI/58,

a.+lär V/69, IX/12,

a.+lärgä XIV/28,

a.+lärdän XIII/211

a.+läрни VIII/196, VIII/196,
VIII/201,

a.+niḡ XIV/20,

[=19]

anōṛen: *sf.* (Erm.) dinsiz.

a.+lär X/37, XII/7.

[=2]

aḡla-: *f.* anlamak.

a.-(i)yirlar I/74, X/22.

a.-(i)yirbiz VI/34.

a.-(i)y edilär III/58.

a.-gaybiz IV/23.

a.-gaysen VI/23.

a.-ma VI/21, VI/22, X/67.

a.-maḡka VI/11.

a.-massen VI/23.

[=11]

aḡlan-: *f.* anlaşılmak.

a.-iyr IX/57.

[=1]

aḡlat-: *f.* anlatmak.

a.-kandir XIII/11.

[=1]

aḡsüzim: *zf.* ansızın.

a. III/52.

[=1]

aḡeya: *is.* (Erm.) kahin.

a.+lar VIII/4, VIII/13.

a.+lardan XI/107.

[=3]

ara: *is.* ara, orta.

a.+larındaḡ III/61.

a. +ḡizdan V/94.

a. +ḡizda VI/143.

a.+ sına III/49, IV/65, V/53,
V/150, VI/99, VI/100, VIII/132,
XII/27, XIV/29, XV/9, XV/169,
XV/241.

a.+sinadır III/32.

[=16]

arači: *zf.* (Erm.) evvel, ilk.

a. I/22. II/34.

[=2]

aḡačnort: *is.* (Erm.) psikopos.

a.+lar VIII/4.

a.+umuz VII/121.

[=2]

aḡag: *is.* (Erm.) özdeyiş.

a.+i XI/72.

[=1]

aḡak'eal: *is.* (Erm.) elçi., havari.

a. I/9, I/65, II/20, IV/40, V/36,
V/42, VI/9, VI/55, VI/142,

VI/189, VII/25, VII/27, VII/42,
VII/51, VII/59, VII/75, VII/91,
VII/137, VII/149, VII/169,
VII/174, VII/188, VII/203,
VII/212, VII/215, VII/219,
VII/232, VIII/7, VIII/122,
VIII/129, VIII/148, VIII/150,
IX/1, IX/40, IX/66, IX/100,
IX/109, IX/117, X/53, XI/20,
XI/35, XIII/5, XIII/54, XIV/136,
XV/196.

a.+lär IV/76, VIII/162, IX/16,
XIII/31, XIII/69.

a.+lärden VIII/27, VIII/164.

a.+lärnin IV/75, V/149, VII/72,
VIII/26, VIII/89, VIII/130,
VIII/139, VIII/151, XIII/10.

[=62]

arəḳʿealagan: *is.* (Erm.) havarilere ait
olan.

a. VIII/82.

[=1]

ardzatʿasirutʿiun: *is.* (Erm.) hırs, tutku.

a.I/87.

[=1]

arhideakon: *is.* (Slv.) baş diyakoz.

a.+dan VIII/73.

[=1]

ari: *sf.* (Ar.< ʿārī) ari.

a.II/50, II/51, II/87, IV/46, IV/50,
IV/57, IV/63, IV/74, V/4, V/12,
V/19, V/44, V/91, V/135, VI/38,
VI/50, VI/111, VI/136, VI/140,
VI/143, VI/169, VI/172, VI/218,
VII/16, VII/143, VII/247,
VIII/121, VIII/140, VIII/172,
VIII/203, IX/45, IX/128, X/73,
X/74, XI/69, XII/10, XII/32,
XII/56, XII/94, XIII/26, XIII/62,
XIII/68, XIII/78, XIII/78,
XIII/251, XV/17, XV/21, XV/22,

XV/62, XV/89, XV/114,
XV/131, XV/168, XV/199,
XV/261.

a.+lär XIII/70, XIII/96, XV/21,
XV/22.

a.+lärin XIII/65.

a.+lärnin V/116, XIII/132,

[=62]

arilik: *is.* arılık (krş. **arilikʿlχ**)

a. VII/131, XIV/80, XV/194,

a.+kä VI/136, VI/140.

a.+ni VI/212.

a.+tä VI/218.

[=7]

arilikʿlχ: *is.* arılık. (krş. **arilik**)

a. XV/195.

[=1]

arün-: *f.* arınmak.

a.-üniz V/94,

a.-üyrbiz XII/61,

[=2]

arüt-: *f.* arıtmak.

a.-ür VI/119.

a.-ma VI/118.

a.+maχün X/71.

a.+maχnün VI/137.

a.-masaḡ X/70.

[=5]

arütıl-: *f.* .arıtılmak.

a.-gan IV/63, XV/110.

[=2]

arkʿebisgobos: *is.* (Erm.) metropolit.

a. VIII/135.

[=1]

arça: *is.* arka.

a.+sın XV/120.

a.+sından XIII/205.

[=2]

art: *is.* arka, geri.

a.+ımdan XIII/116.

a.+ından III/31, VII/16, VII/111,
VII/206, VIII/90, X/49, XI/27,
XI/63, XIII/116, XIII/234,
XIII/248, XIV/67, XIV/149.

[=14]

art-: *f.* artmak.

a.-sa X/79,

artar: *sf.* (Erm.) doğru, günahsız.

a.+ların XII/91, XII/91, XV/65.

[=3]

artarlıx: *is.* doğruluk, gerçeklik, sevap.

a.+nın VII/206.

a.+tan XV/190.

[=2]

artix: *is.* artık.

a. I/13, I/53, I/55, II/39, II/80,
IV/33, V/3, V/145, V/146, VI/95,
VI/128, VII/74, VII/163,
VII/219, VIII/50, VIII/87,
VIII/119, VIII/196, VIII/198,
IX/81, IX/93, IX/122, XI/17,
XI/45, XII/55, XIII/41, XIII/115,
XIII/142, XIII/146, XIII/187,
XIV/99, XIV/101, XV/5, XV/15,
XV/72, XV/80, XV/84, XV/193,
XV/197,

[=39]

artixsizlix: *is.* aşırılık, ahlaksızlık,
günah, suç

a.+i XV/199.

a.+ka I/12, XV/117.

a.+ni I/70, VI/203.

[=5]

arttir-: *f.* arttırmak, çoğaltmak.

a.-gay VII/184.

a.-ir edi IX/10.

a.-iyirsen XV/237.

a.-sın VII/142.

[=4]

aruv: 1. *sf.* temiz.

a. IV/59, V/91, VI/96, VI/99,
VI/120, VI/122, VI/123, VI/132,
VI/195, VII/181, VII/207,
VII/210, VII/233, VII/240,
VIII/197, VIII/199, IX/118,
XIV/7.

2. *is.* doğru.

a.+men VI/124

3. *zf.* temiz.

a. VI/100, VI/124, VI/128,
VI/129, VII/234, VIII/150,
VIII/154, XV/160.

→ **aruv et-**

[=27]

aruv et-: *f.* arındırmak.

a.-kin XV/160.

[=1]

aruvlan-: *f.* arındırmak.

a.-gan VI/121.

a.-iniz VI/127.

a.-madı X/66.

a.-maga V/90.

a.-sınlar VI/130.

[=5]

aruvlanma: *is.* arınma.

a.+ga V/90.

[=1]

aruvlat-: *f.* arındırmak.

a.-ir VI/121.

a.-sınlar VI//133.

[=2]

aruvluḡ: *is.* kutsallık, günahsızlık.

a. IV/19, VII/205, VII/232.

a.+ka IV/21.

a.+nu III/3, III/75, VIII/146,
VIII/158, IX/66.

a.+nuḡ VII/207, VIII/193, IX/44.

a.+ta VIII/80, VIII/149, VIII/161,
VIII/164, VIII/175, IX/65.

[=18]

aruvsuz: *sf.* günahkâr.

a. VIII/194, X/103, XI/25,
XV/202.

[=4]

aruvsuzluḡ: *sf.* günahkarlık.

a. VI/100, IX/114, IX/120, XI/50,
XV/194.

a.+ka VII/235, IX/117, X/101.

a.+nuḡ IX/108.

[=9]

arzani: *sf.* (Erm.) değerli, layık, uygun,
yerinde.

a. V/73, V/88, VI/112, XIV/103,
XV/97, XV/104.

a.+dir III/16, XIII/39.

a.+dirlär XI/81.

[=9]

arzanisiz: *sf.* (Erm. arzani + Tr. siz)
değersiz, uygunsuz.

a. VI/141, VI/143.

[=2]

asant: *sf.* (Erm.) basit, kolay.

a. IV/28.

[=1]

ascelant: *sf.* (Lat.) suçlu.

a. X/81.

[=1]

asdidžan: *is.* (Erm.) rütbe. (krş.
ašdidžan)

a. VIII/17, VIII/24, VIII/54.

a.+dir VIII/18.

[=4]

asduadzapan: *is.* (Erm.) İlahiyatçı.

a. II/23.

a.+lar XI/50.

[=2]

aşe: *f.* (Erm.) söyledi.

a. VII/175, XI/23, XIII/28,
XV/75, XV/76.

[=5]

asıl-: *f.* asılmak.

a.-gandır XII/13.

a.-gan edi XV/99, XV/104.

a.-gan edim XIII/123.

a.-iyirlar I/56.

a.-salar X/31.

[=6]

aslan: *is.* aslan.

a. XV/158, XV/175.

[=2]

asrî: *zf.* çok, son derece.

a. III/40, V/126, XII/86.

[=3]

aš: *is.* yemek.

a.+imîz VII/223.

a.+ka XII/67.

a.+lar XV/144.

a.+tan XV/144.

[=4]
aşagerd: *is.* (Far.< *şāgird*) öğrenci. (krş. **aşagerdk'**)
 a.+i VIII/25, VIII/25, VIII/89.
 a.+inä VII/150.
 a.+kă VII/174.
 a.+lärVIII/130.
 a.+läri XI/3.
 a.+lärin VI/83.
 a.+lärinä VII/42.
 [=9]
aşagerdk': *is.* (Far.< *şāgird*) öğrenci. (krş. **aşagerd**)
 a. VIII/130.
 [=1]
aşaya: *zf.* aşağı.
 III/66.
 [=1]
aşax: 1. *sf.* alt, aşağı.
 a. VI/132, VI/132, VII/87, VII/122, VIII/19, VIII/108, XIII/157,
 2. *sf.* alçakgönüllü
 a. VII/87, XV/225.
 3. *zf.* aşağı.
 a. VII/76, VIII/81, VIII/92, IX/44, IX/62,
 [=13]
aşax yüräk: *is.* alçakgönüllülük.
 a. VII/87.
 [=1]
aşaxlat-: *f.* alçaltmak, eğmek.
 a.-ip XII/80.
 a.-iyirlar XV/221.
 [=2]

aşdidžan: *is.* (Erm.) rütbe. (krş. **asdidžan**)
 a. VIII/41, VIII/56, VIII/76.
 a.+dir VIII/42.
 a.+larni VIII/144.
 [=5]
aşix-: *f.* acele etmek.
 a.-iyirsen VIII/91.
 [=1]
aşingan: *sf.* günahkâr.
 a.+larin XIV/22.
 a.+larinžnı XIV/23.
 [=2]
aşira: *zf.* aracılığıyla, nedeniyle.
 a. VII/31, VII/41, VII/47, VII/68, VII/71, XIII/4, XIV/57, XIV/149.
 [=8]
aşxarhagan: *is.* (Erm.) dünyevi, fani.
 a. VII/161.
 a.+lar VIII/188.
 a.+lardan VIII/182.
 a.+larga VIII/40.
 [=4]
aşliḫ: *is.* ekin.
 a. X/2, X/4.
 a.+nı X/140.
 a.+tan X/139.
 [=4]
aştidžan: *is.* (Erm.) rütbe. (krş. **asdidžan**, **aşdidžan**)
 a.+larni VIII/93.
 [=1]
at: *is.* at.
 a. IX/14.

a.+nı XIV/57.
a.+tan XIV/73.
[=3]
at: is. ad, isim.
a.+i IV/50, V/21, V/26, XIV/92.
a.+im VI/98, VI/99.
a.+ima VI/50, VI/99, VII/108.
a.+in V/20, V/24, V/26, V/73, VI/108, VII/207, VIII/38, XIV/75, XV/128.
a.+ina I/16, II/18, III/18, III/25, IV/14, V/17, VI/30, VII/18, IX/18, X/15, XI/18, XII/16, XII/76, XIII/13, XIV/12, XV/18.
a.+lar V/20, V/21.
a.+ların V/27.
a.+larına V/24.
a.+li III/3, III/38, III/40, XII/47, XII/57.
[=43]
ata: is. baba.
a. VI/218, VII/247, VIII/91, VIII/137, VIII/139, VIII/140, VIII/203, IX/101, IX/128, XIII/21, XIII/26, XIII/163, XIV/99, XV/261.
a. +lar VII/43, VII/52, VII/134, VIII/140, VIII/169, VIII/172, IX/45, X/74.
a.+lardan VIII/171, XI/104.
a.+larımız VII/40.
a.+larımızni XII/94.
a.+mizni XIV/28.
a.+larına VII/51, VII/56.
a.+ların VIII/139, XV/168.
a.+lı VII/54, XV/52.
a.+miz II/78, VII/44, IX/46.

a.+mizdir VII/53.
a.+nı VI/197, XV/40.
a.+na XIV/153.
a.+nız XIV/22, XIV/83, XIV/125.
a.+nızda XIV/124.
a.+nızni XIV/120.
a.+nın VII/52, XIV/94.
a.+sı IV/8, IX/97, XV/42, XV/47, XV/53, XV/56.
a.+sının I/5, XIV/94.
[=55]
atalıx: is. babalık.
a. VII/54, XV/52.
[=2]
at'or: is. (Erm.) taht.
a.+lar XIII/159.
a.+u XIII/160.
a. +udur XII/18.
a.+undan XV/135.
[=5]
at'oragal: is. (Erm.) taht sahibi.
a.+i VIII/139.
[=1]
avaz: is. (Far. < āvāz) seda, ses.
a. II/22, II/23, III/52, VII/8, X/39, X/77, XI/79, XIII/41, XIII/246, XIII/246, XIII/247.
a.+ga VIII/57.
a.+i XIII/12.
a.+in V/49, XIV/50.
a.+ların XV/221.
[=16]
awak: sf. (Erm.) kıdemli, ulu.
a. VIII/45, VIII/46.

[=2]
awazag: *is.* (Erm.) hırsız.
 a. XV/115.
 a.+niñ XV/34.
 [=2]
awazan: *is.* (Erm.) vaftız.
 a.VI/115.
 [=1]
awedik‘ ber-: *f.* (Erm. awedik‘ + Tr. ber-) müjde vermek.
 a.-iy edi III/63.
 [=1]
aya-: *f.* pişman olmak.
 a.-magaysız II/33.
 [=1]
ayaç: *is.* ayak.
 a. X/60.
 a.+i VI/182, VI/191, VI/204.
 a.+lar VI/148.
 a.+ları XV/203.
 a.+larin V/108, XV/202.
 a.+larıña XIII/242, XV/44.
 a.+larnı V/56.
 [=11]
ayır-: *f.* ayırmak.
 a.-gandır XIV/132.
 a.-ma XIII/80.
 [=2]
ayiril-: *f.* ayrılmak.
 a.-magan IX/85.
 a.-mama IX/48.
 [=2]
aylan-: *f.* çevirmek, dönmek.
 a.-gün XIV/118.

a.- ip X/20, XIII/113.
 a.-sa X/132.
 [=4]
aylandir-: *f.* çevirmek, döndürmek.
 a.-di II/15.
 a.-iyirlar X/109.
 a.-mas XIII/137.
 [=3]
ayruşsi: *zf.* tamamen.
 a. XV/160.
 [=1]
ayt-: *f.* demek, söylemek.
 a.-arbız I/15, V/16, VII/149, VIII/81.
 a.-ar VII/197, X/19, XV/43, XV/49.
 a.-ar edim VI/12.
 a.-armen VI/30.
 a.-ip II/11, V/24, V/62, V/107, VII/120, VIII/47, X/38, IX/5, IX/15, IX/67, XIII/6, XIII/52, XIII/176, XIV/4, XIV/14, XV/108, XV/136, XV/215.
 a.-iy I/79, III/52, V/101, X/37, XI/109, XIV/61, XIV/97.
 a.-iy edi X/10, XI/118.
 a.-iyiç II/18, X/14, XI/18, XII/16, XIII/13, XIV/12, XV/17.
 a.-iyim X/103.
 a.-iyir I/2, I/4, I/10, I/58, I/61, I/62, I/65, II/27, II/49, II/58, II/66, IV/62, IV/68, V/15, V/38, V/40, V/68, V/69, V/75, V/97, V/116, V/135, VI/39, VI/43, VI/97, VI/97, VI/124, VI/197, VII/27, VII/36, VII/75, VII/76, VII/150, VII/153, VII/163, VII/174, VII/175, VII/185, VII/188, VII/203, VII/212,

VII/216, VII/226, VII/234,
VIII/44, VIII/56, VIII/64,
VIII/71, VIII/96, VIII/120,
VIII/122, VIII/153, IX/3, IX/13,
IX/15, IX/40, IX/55, IX/75,
IX/96, IX/100, IX/112, IX/118,
X/27, X/34, X/47, X/47, X/52,
X/74, X/81, X/83, XI/25, XI/34,
XI/59, XI/64, XI/66, XI/99,
XII/57, XIII/19, XIII/31, XIII/35,
XIII/54, XIII/55, XIII/56,
XIII/127, XIII/156, XIII/171,
XIII/175, XIII/197, XIII/238,
XIII/244, XIV/35, XIV/82,
XIV/109, XIV/122, XIV/136,
XV/41, XV/53, XV/55, XV/83,
XV/100, XV/155, XV/183,
XV/195, XV/211, XV/220,
XV/242, XV/251.

a.-iyirbiz VIII/194.

a.-iyirlar I/17, VII/47, VIII/79,
VIII/168, IX/36, IX/38, X/22,
X/35, X/65, X/74, XI/50, XI/86,
XI/89, XI/90, XI/90, XII/14,
XII/33, XII/62, XII/85, XIII/68,
XV/224, XV/226, XV/250.

a.-iyirmen I/62, I/63, V/26,
V/50, V/78, VI/7, VI/22, VI/28,
XIV/83, XIV/83, XIV/111,
XIV/117, XIV/131, XV/67.

a.-kanları VIII/172.

a.-kay III/47, VI/58, IX/33,
XIII/233, XIV/126, XV/29,
XV/95, XV/212.

a.-kaybiz XIV/92.

a.-kaymen V/5.

a.-kin VI/179.

a.-ma III/18, IV/13, V/19, VII/16,
X/5, X/75, XI/54, XI/74, XI/89,
XIII/178, XV/131, XV/207,
XV/209.

a.-madı VIII/186.

a.-maga VI/57.

a.-magay VIII/26.

a.-magaylar XIV/111.

a.-mağ IX/46.

a.-magin XV/243.

a.-mas II/81, VII/61, IX/30,
XIV/103, XV/184.

a.-maslar XI/53.

a.-sa XIII/196, XIV/102.

a.-sağ VIII/193.

a.-sar XIII/40, XIII/82, XIII/107,
XIII/113, XV/222.

a.-sarmen IV/60.

a.-sın VIII/66.

a.-sınlar VII/137, VII/140.

a.+ti I/57, II/59, II/60, II/60, III/6,
III/11, IV/47, V/7, V/10, V/11,
V/12, V/93, V/107, V/107,
V/122, V/149, VII/21, VII/42,
VII/55, VII/59, VII/106, VII/109,
VII/117, VII/126, VII/137,
VIII/150, VIII/152, IX/49, IX/51,
IX/52, IX/63, IX/72, IX/78,
IX/109, X/53, XI/5, XI/107,
XIII/183, XIII/189, XIII/209,
XIV/75, XIV/95, XV/9, XV/19,
XV/29, XV/94.

a.-tilar I/83, VI/214, IX/45,
XII/74, XV/140, XV/252.

a.-tim V/6, VI/28, VI/84, IX/54,
XI/1, XI/107, XIII/67.

a.-tirmen XV/188.

[=299]

aytıl:- f. denilmek, söylenmek.

a.-di IX/56.

a.-gan VI/122.

a.-gandır I/65, V/134.

a.-madı XIII/20.

a.-magan XIV/106, XV/89.

[=7]
az: 1. *sf.* az.
a.VI/8, VIII/184, VIII/190,
IX/127, X/105, XI/72, XI/79,
XIV/27.
a.+dir IX/11.
a.+dirilar IX/10.
2. *zf.* az.
a. VII/148,

[=11]
azad et-: *f.* (Far. azad + Tr. et-) azat etmek.
a.-ti XII/94.
[=1]
azkagut'iun: *is.* (Erm.) akrabalık.
a. IX/40.
[=1]

-Ä-

ärčäl: *sf.* tembel.
ä. VII/193.
[=1]
äväl: *sf.* (Ar.< *evvel*) evvel, ilk.
ä. I/93, II/84, III/11, III/64,
VI/130, VI/131, VI/133, VII/19,
VII/165, VII/213, VII/215,
VII/217, VII/217, VIII/14,
VIII/21, VIII/147, VIII/167,
IX/23, X/10, X/11, X/67, X/98,
X/99, X/138, XI/68, XI/101,
XIII/49, XIV/115, XV/14,
XV/50.

ä. edi XII/49.
ä+gi II/12, IV/36, IV/36, V/54,
VI/3, VII/20, VII/24, VII/146,
VIII/42, VIII/136, VIII/163,
VIII/168, IX/70, XI/107, XI/114,
XI/120, XII/18, XII/29,
XIV/108.
ä.+gidä dirilar VIII/2.
[=51]
ävälbañar: *is.* (Ar. äväl+ Far. banar
ilkbahar.
ä.+da XIII/235.
[=1]

-B-

bab: *is.* (İt.) başrahip, papa. (krş. pab.)
b. VIII/9, VIII/21, VIII/139,
VIII/163.
[=4]
baba: *is.* baba.
b.+lar X/103.
[=1]
babas: *is.* (Rum.) papaz.

b.VIII/122.
[=1]
babasliḡ: *is.* papazlık.
b.+ka VII/189.
[=1]
bâda: *ün.* (Leh.) ah!, eyvah!, vah!, vay!.
b.V/144, X/65, XV/165.
[=3]

badarak: *is.* (Erm.) ayin, kurban.

b. I/3, VI/30, VI/46, VI/49,
VI/88, VI/94, VI/94, VI/104,
VI/120, VII/69, VII/70, VII/119,
VII/125, VII/181, VII/199,
VIII/82, VIII/87, VIII/108,

b.+imiz VI/89, VII/65,

b.+ka VI/117, VI/130, VIII/29,
VIII/64, VIII/71, VIII/75,
VIII/81, VIII/177.

b.+lar VI/47, VI/87, VII/135,

b.+ni V/80, V/84, V/95, VI/61,
VI/86, VI/87, VI/113, VI/145,
VI/147, VII/190, VII/197,
VIII/125,

b.+nıj VI/135,

b.+ta VI/21, VI/154, VII/188,
VII/233, VIII/95, VIII/101,

b.+tan VII/126, VIII/54,

b.+tir VI/82,

→ **badarak et-**

[=54]

badarak et-: *f.* (Erm. badarak + Tr. et-)
kurban etmek.

b.-iyirlär VI/129, VII/57,

[=2]

badarakel et-: *f.* (Erm. badarakel + Tr. et-)
kurban etmek, ayin yapmak.

b.-mä VIII/104.

[=1]

badarakiç: *is.* (Erm.) bağışçı.

b.VI/82,

[=1]

badger: *is.* (Erm.) heykel. (krş.
badgerk‘)

b. XII/67.

b.+in XII/78.

[=2]

badgerk‘: *is.* (Erm.) heykel. (krş.
badger)

b. XII/71.

b.+i XII/64, XII/65, XII/66.

b.+inä XII/69.

b.+ni XII/68.

[=7]

badmut‘iun: *is.* (Erm.) olay.

b.+da VIII/15.

b.+larda VIII/171.

b.+unda XI/104.

[=3]

badowirank‘: *is.* (Erm.) emir.

b. II/10, II/17, II/34, V/15,
XII/28.

b.+da 131b/28.

b.+i II/12, XIV/58, XIV/82.

b.+im XIII/115.

b.+imiz II/76.

b.+in II/41, XIII/222.

b.+ka XIV/150.

b.+ni II/56, II/84.

b.+nıj V/57.

b.+ta VI/192.

[=18]

badriark: *is.* (Erm.) patrik.

b. VIII/136, VIII/140.

b.+lar VIII/138.

[=3]

baduha: *is.* (Far. bad + Ar. du‘a) kargış.

b.+sından XIII/205.

[=1]

bay: *is.* bağ, ilişki.

b.+i IX/40.
[=1]
baȳa: *is.* (Far.< *bahā*) değer, paha.
b. +dadir IV/26.
[=1]
baȳalī: *sf.* (Far.< *baha* + Tr. *lī*) pahalı, değerli. (krş. **bahalī**)
b. I/38, VII/209, VII/210, VII/241, XV/54, XV/119.
b.+dirlar IV/26.
[=7]
baȳışla-: *f.* başışlamak.
b.-dī IV/51.
b.-gan V/119.
b.-(ä)iyirbiz IX/18.
b.-magay VII/65.
[=4]
baȳla-: *f.* bağlamak, birleştirmek.
b.-gan IX/59, XIII/170.
b.-gandır V/14.
b.-gandirlar VIII/146.
b.-gaylar V/108.
b.-p XIV/73.
b.-rlar IX/54.
[=7]
bahalī: *sf.* (Far.< *baha* + Tr. *lī*) pahalı, değerli. (krş. **baȳalī**)
b. XV/200.
[=1]
baȳ-: *f.* bakmak, düşünmek, görmek, izlemek.
b. V/70, XV/98.
b.-iñiz II/56, V/87, V/115, V/158, XIV/107, XV/93, XV/120, XV/153.
b.-iy edi X/19, XIV/77.

b.-iy edilär VIII/52, VIII/53, VIII/85.
b.-iyiȳ I/30, I/32, I /50, VIII/28, XV/115, XV/116.
b.-iyir V/145, V/146, VI/104.
b.-iyirlar VII/135, VII/246, XV/124.
b.-ip XIII/173.
b.-kay IX/87.
b.-kaysen VII/167.
b.-ma XV/7, XV/115.
b.-maği VI/106.
b.-sa IX/89.
b.-sar XV/51.
b.-ti VI/103.
b.-tiñiz XIII/110.
[=37]
baȳĉa: *is.* (Far.< *bāġĉe*) bahçe.
b. XII/57,
b.+ga XII/47,
b.+larni I/26,
[=3]
balayuz: *is.* bal mumu.
b.+dan VIII/73.
[=1]
balĉiȳ: *is.* balçık.
b.+tan XV/259.
[=1]
balĉkīna: *is.* küçük balık.
b.+lar X/97.
[=1]
balsam: *is.* (Lat.) merhem.
b. XV/143.
[=1]
balvoȳvalstvo: *is.* (Leh.) putperestlik.

b. II/4.

[=1]

banket: *is.* (İt.) ziyafet, şölen.

b. XV/54.

b.+lârdân I/54.

b.+lârne XV/122.

[=3]

bar: *is.* var.

b. II/5, II/25, II/45, II/66, II/67, II/76, II/78, II/85, III/37, III/39, IV/10, V/50, V/130, VI/35, VI/45, VI/115, VI/153, VI/193, VI/194, VI/200, VI/201, VI/204, VI/208, VII/2, VII/10, VII/14, VII/21, VII/78, VIII/22, VIII/63, VIII/84, VIII/95, VIII/104, VIII/106, VIII/118, VIII/126, VIII/126, VIII/142, VIII/174, VIII/179, VIII/184, VIII/188, IX/19, IX/22, IX/24, IX/32, IX/47, IX/60, X/18, X/66, X/93, X/135, XI/11, XI/18, XI/56, XI/72, XI/84, XI/85, XII/7, XII/40, XII/44, XII/63, XII/64, XII/86, XIII/49, XIII/163, XIII/169, XIII/182, XIV/2, XIV/7, XIV/20, XIV/47, XIV/54, XIV/76, XIV/105, XIV/116, XIV/152, XV/21, XV/23, XV/101, XV/147, XV/162, XV/173, XV/174, XV/175, XV/226, XV/242.

b.+dîr I/23, I/54, I/74, II/12, II/58, IV/23, IV/27, IV/69, IV/71, VI/21, VI/29, VI/89, VI/114, VI/115, VI/117, VI/195, VII/57, VII/60, VII/99, VII/118, VII/131, VII/133, VII/223, VIII/7, VIII/132, VIII/133, VIII/136, VIII/159, IX/125, X/29, X/42, X/111, X/118, XI/86, XI/87, XI/100, XI/101, XI/103, XII/21, XII/47, XII/54, XII/67, XII/78, XII/80, XII/85,

XIII/24, XIII/27, XIII/29, XIII/162, XIII/163, XIV/26, XIV/32, XIV/82, XIV/84, XV/74, XV/207.

b.+dîrlar I/17, X/84, X/85, X/97, X/108, XI/99, XII/75, XIV/139.

[=151]

bar-: *f.* gitmek.

b.-dî XI/111, XII/66, XV/52.

b.-dîm XIII/121.

b.-gay VII/83, X/59.

b.-gaybiz II/33, XV/132.

b.-gîn VII/206.

b.-îñiz XIII/129.

b.-îrlar XIII/82, XIII/222.

b.-îy III/62, VI/46, VII/23, VIII/90, VIII/157, XII/91, XV/168.

b.-iyir I/14, II/57, VII/20, VII/88, VIII/191, IX/87, XII/87, XV/13.

b.-îyîrlar VII/238, XI/64.

b.-îrîyîrmen XIV/67.

b.-îyîrsen VIII/91, XIV/148.

b.-ma VI/200, XIII/116, XIII/131.

b.-mas VIII/194.

b.-masar X/1.

b.-sa X/52, XIII/248.

b.-sañ V/90.

b.-sar VI/200.

b.-sarlar VIII/152, XIII/133, XIII/139, XIII/141.

[=45]

barča: *sf.* hepsi.

b. I/6, I/7, I/20, I/26, I/61, I/68, I/70, I/71, I/72, I/87, I/88, II/11, II/18, II/36, II/36, II/36, II/37,

II/51, II/51, II/68, II/85, III/8, III/9, III/13, III/14, III/22, III/28, III/35, III/56, III/65, III/66, III/67, III/71, IV/3, IV/5, IV/7, IV/22, IV/43, V/3, V/21, V/21, V/27, V/34, V/50, V/85, V/90, V/93, V/134, V/139, V/142, V/134, V/139, V/142, V/145, V/158, VI/18, VI/19, VI/23, VI/45, VI/47, VI/49, VI/50, VI/76, VI/79, VI/93, VI/99, VI/155, VI/189, VII/20, VII/23, VII/24, VII/50, VII/53, VII/57, VII/59, VII/90, VII/92, VII/107, VII/133, VII/136, VII/152, VII/160, VII/201, VII/225, VII/242, VIII/28, VIII/31, VIII/31, VIII/105, VIII/112, VIII/120, VIII/128, VIII/133, VIII/140, VIII/142, VIII/144, VIII/178, VIII/199, IX/3, IX/74, IX/83, IX/118, X/29, X/30, X/107, X/125, X/132, X/134, XI/10, XI/44, XII/36, XII/44, XII/59, XII/70, XII/75, XII/77, XIII/1, XIII/7, XIII/11, XIII/15, XIII/25, XIII/26, XIII/54, XIII/60, XIII/66, XIII/74, XIII/73, XIII/74, XIII/75, XIII/80, XIII/85, XIII/87, XIII/90, XIII/94, XIII/95, XIII/95, XIII/103, XIII/146, XIII/149, XIII/149, XIII/155, XIII/166, XIII/167, XIII/175, XIII/184, XIII/194, XIII/198, XIII/200, XIII/222, XIII/227, XIV/5, XIV/26, XIV/51, XIV/64, XIV/89, XIV/126, XV/75, XV/76, XV/95, XV/96, XV/110, XV/138, XV/155.

b.+da I/27.

b.+dan XV/111.

b.+ga XI/56.

b.+müz II/77, VI/110, XIII/42, XIII/195, XIII/195.

b.+müzga VII/105.

b.+müzniñ XIII/14, XIV/29.

b.+nı III/6, III/69, V/103, VI/26, VI/97, X/38, X/109, XI/35, XII/33, XIII/233, XIV/142, XIV/84, XIV/104, XIV/122, XV/225.

b.+ñ XIV/104, XIV/105.

b.+ñüzga IX/127.

b.+sı II/31, III/5, IV/12, V/101, VI/108, VII/181, VIII/138, XI/53, XI/54, XII/74, XII/87, XIII/88, XIII/97, XIII/100, XIII/139, XIII/201, XIV/112, XV/128, XV/144, XV/146.

b.+sıdırlar V/42.

b.+sın I/22, VI/87, VI/114, VII/238.

b.+sına V/131, VII/202, VIII/159, XI/23, XIII/112.

b.+sından XV/124.

b.+siniñ VI/150.

[=221]

bardzank': is. (Erm.) şöhet.

b. II/28.

[=1]

barış-: f. anlaşımak, barışmak.

b.-iyr VII/115.

b.-iyrılar VII/188.

b.-ma VII/63.

b.-magaysen XIV/130.

b.-masa XIV/114.

[=5]

barmax: is. parmak.

b.+ı II/10.

b.+imni I/59.

b.+in I/60.

b.+ları XV/54.

b.+larin VI/113.
[=5]
bas-: *f.* gelmek.
b.-sa XV/112.
[=1]
baş: *is.* baş.
b. VIII/18, VIII/137, XIV/79, XIV/131.
b. tirlar VIII/18.
b.+i V/43, XII/80, XV/121.
b.+imni I/59.
b.+imniğ XIII/177.
b.+in I/60, VI/206, XII/80, XII/93, XIV/78.
b.+inda X/59.
b.+inđ X/17, XIV/74.
b.+larinda I/45.
b.+larinđ XIII/230.
2. is. önder.
b.+idir VIII/34.
b.+imiz XII/81, XII/82.
[=23]
başış: *is.* (Far.< *baş*) lütuf.
b. VII/88.
b.+i VII/16.
b.+in VII/198.
b.+ni VII/32, VII/189, IX/116, XIV/115.
b.+larin V/77.
b.+larni VII/63.
[=9]
başla-: *f.* başlamak.
b.-di III/16, X/75, XI/94, XII/45, XII/68, XIII/23, XV/6.
b.-dilar XV/139.

b.-(a)iy VI/147.
b.-ganindan XIII/109.
b.-masar IV/34.
b.-p VIII/35.
b.-sa XI/77.
b.-sar X/75.
[=14]
başlamağ: *is.* doğuş.
b.+i IV/41, VIII/5,
b.+imiz IV/36,
b.+inda VIII/62, XI/106, XII/7,
[=6]
başlan-: *f.* başlamak.
b.-ganindan XIII/109.
b.-sarlar XIII/230.
[=2]
başlanmağ: *is.* başlangıç.
b.+i IV/27, V/3, V/4.
[=3]
batış: *is.* batı.
b.+ina VI/98, X/59.
[=2]
bavit et-: *f.* (Slv. bavit + Tr. et-) eğlendirmek.
b.-kaymen XIII/125.
[=1]
bavitsa bol-: *f.* (Slv. bavitsa + Tr. bol-) meşgul olmak.
b.-iyir II/40.
b.-iyirlar VIII/190.
b.-uğuz V/159.
[=3]
bäräkät: *is.* (Ar.< *bereket*) bereket.
b. XV/89.

[=1]
bäräkätli: *sf.* (Ar. bäräkät+ Tr.li) bereketli.
 b. VII/144.
 [=1]
beg: *sf.* pek. (krş. **bek**)
 b. V/19, VI/15, VI/154, VII/64, VII/227, VIII/183, IX/16, IX/31, X/95, X/116, XI/21, XI/63, XI/91, XI/103, XII/45, XII/53, XII/73, XII/95, XIII/8, XIII/14, XIII/14, XIII/176, XIII/181, XIII/187, XIII/203, XIII/247, XIV/54, XIV/128, XV/40, XV/55, XV/138, XV/163, XV/230, XV/248, XV/250.
 [=35]
beyuzur: *sf.* (Far. < bī + Ar. *ḥuzūr*) huzursuz.
 b.I/52.
 [=1]
bek: *sf.* pek. (krş. **beg**)
 b.I/55, III/9, III/40, V/154, VI/212, VIII/62, X/24, X/85, X/92, XI/16, XV/73.
 b.+tir XII/95.
 [=12]
belbay: *is.* (bel+bay) kuşak.
 b.+i XIII/45.
 b.+larni XV/144
 [=2]
belgili: *sf.* bilinen, tanınan.
 b. XIII/167.
 b.+dir I/40, VII/36, VIII/94, XII/32, XV/39.
 → **belgili et-**
 [=6]

belgili et-: *f.* açıklamak, bildirmek, duyurmak, yorumlamak.
 b.-iy VI/78.
 b.-iyir VII/88, VIII/123, X/24.
 b.-iyirlär V/84.
 b.-kän XIII/4.
 b.-käylär XIII/31.
 b.-mä XIII/170.
 b.-mädi IV/48.
 b.mäχkä VIII/61.
 [=10]
ber-: *f.* vermek.
 b. I/94, VII/6, VII/9, VII/238, XIV/151, XV/244, XV/245.
 b.-di II/13, II/53, III/6, V/7, V/20, VII/54, VIII/8, IX/115, XI/33, XI/116, XII/40, XII/46, XII/92, XIII/26, XV/202.
 b.-dilär X/3, X/123.
 b.-diñ VIII/92.
 b.-diñiz XIII/109.
 b.-gän VIII/199, XV/7, XV/229.
 b.-gänniñ XV/221.
 b.-gäy VI/170, VII/139, VII/143, VII/145, VII/243, IX/127.
 b.-gäylär V/71, VII/109, XIII/148.
 b.-gäysen VIII/47.
 b.-iñiz XV/44.
 b.-ip IV/6, IV/6, XIV/57.
 b.-ip edi V/23.
 b.-iptir V/26.
 b.-ir XI/31, XI/34.
 b.-ir edim VII/195.
 b.-irlär IX/54.

b.-iy III/57, III/63, VI/75, VIII/152, XIII/70.

b.-iyim XIII/127.

b.-iyir I/4, IV/49, VI/38, VII/17, VII/39, VII/103, VII/114, VII/116, VII/179, VII/199, VII/232, VIII/58, VIII/81, VIII/115, IX/50, IX/105, XI/10, XI/46, XII/19, XII/36, XII/57, XIII/5, XIII/16, XIV/150, XV/102, XV/102, XV/187, XV/238.

b.-iyirbiz VII/68, VII/146.

b.-iyirlär I/18, I/61, VI/71, VII/49, VII/133, VIII/71, VIII/78, VIII/78, VIII/81, VIII/161, IX/28, XI/79, XV/112, XV/218, XV/226.

b.-iyirmen IV/1, VI/54, VIII/67, XII/41, XV/243.

b.-mä VII/11, VII/12, VII/106, VIII/93, VIII/155, XI/55, XV/196, XV/241, XV/241, XV/244.

b.-mägäy VII/136.

b.-mägin I/80.

b.-mäχ III/63, IX/45.

b.-mäχkä VII/66.

b.-mäχtän VII/98.

b.-mäs I/87, VI/208, VII/112, VII/187, VIII/180, X/80, XIV/115.

b.-mäslär I/27, I/28.

b.-säñ XV/245.

b.-sär VII/33, VII/192, VIII/46, VIII/79.

b.-särmen XIII/126, XV/244.

b.-sin VII/111, X/77.

awedik' ber- "müjde vermek"

džuvap ber- "cevap vermek"

hesep ber- "hesap vermek"

χabär ber- "haber vermek"

χoy ber- "bırakmak"

χuvat ber- "güç vermek."

ögüt ber- "öğüt vermek"

ötünč ber- "ödünç vermek"

satun ber- "satmak"

söz ber- "söz vermek"

šükür ber- "şükretmek"

tanıχlıχ ber- "tanıklık etmek"

[=139]

beril-: *f.* verilmek.

b.-di V/8, VII/189.

b.-gän V/18, V/19, VI/104, VIII/51, XIV/100, XV/23.

b.-gändir VIII/49, VIII/202.

b.-iy VIII/173.

b.-iyir VIII/36, IX/24, IX/119.

b.-iyirlär X/101.

b.-mäχ IX/35.

b.-mäχtän IX/48.

b.-mäs XV/230.

b.-sälär VII/234.

b.-sär V/129.

[=20]

berin-: *f.* itaat etmek, kabul etmek.

b.-iyirlär VIII/37, IX/25,

[=2]

beslämäχ: *is.* besleniş.

b.+i IX/92.

[=1]

bez: *ed.* (Slv.) yoksunluk ve olmama durumu. Türkiye Türkçesindeki -sız ekinin karşılığıdır. (krş. pez)

b. VI/194, VII/239, IX/36.
 [=3]
bez konca: *sf.* (Leh.) sonsuz.
 b. XIII/133.
 [=1]
bezpêčnĭ: *sf.* (Slv.) emin, güvenilir.
 b.+dır I/82.
 [=1]
bĭzov: *is.* buzağı.
 b. II/2,
 b.+lar II/6, II/7, II/14.
 b.+nu II/12.
 [=5]
biydz: *sf.* (Erm.) dinsiz.
 b. III/46.
 [=46]
bil-: *f.* bilmek.
 b. XV/114.
 b.-gäy VIII/73, XI/44.
 b.-gäybiz II/32, VII/68, XI/121.
 b.-gäylär V/67, VI/116, VII/151,
 VII/160, VIII/99.
 b.-gäylär edi VIII/101, IX/11.
 b.-gäysen VII/150, VII/168.
 b.-iñiz V/25.
 b.-ip XIV/2.
 b.-ir VI/199, XI/120, XIII/28,
 XIII/29, XV/114.
 b.-ir edi XI/118.
 b.-irbiz I/36, XV/148.
 b.-irmen VI/95, VII/1, VII/117,
 XI/82.
 b.-irsen II/60.
 b.-irsiz II/74, XV/28.
 b.-iy edilär XI/13.

b.-iyir VI/200.
 b.-mä VII/36, XII/81, XIII/20,
 XV/2.
 b.-mädilär VII/153, VII/154.
 b.-mädim XII/70.
 b.-mäχ VI/11, VII/131.
 b.-mäχi VII/158.
 b.-mäχni VII/164.
 b.-mäχni VII/156.
 b.-mäm X/62, XI/83.
 b.-mäs V/4, VI/26, VI/26, VI/27,
 VI/199, VI/200, X/44, X/45,
 X/117, XII/67, XIII/20.
 b.-mäsä VI/198, XI/90, XV/224.
 b.-määlär V/69.
 b.mäsbiz XV/148.
 b.-mässen VI/24, VI/25.
 b.-mässiz II/30, II/72, V/39.
 b.-sä VI/27,
 b.-sin V/72.
 [=71]
bilä: *bağ.* ile (krş. blä)
 b. V/112, VII/179, VII/189,
 VII/194, VIII/170, IX/85,
 IX/105, X/62, XI/2, XII/11,
 XII/12, XII/23, XII/33, XIII/7,
 XIII/19, XIII/19, XIII/19,
 XIII/60, XIII/62, XIII/71,
 XIII/103, XIII/103, XV/59.
 [=24]
bilik: *is.* bilgi.
 b.V/86.
 [=1]
bilin-: *f.* bilinmek.
 b.-di XV/108.
 b.-mäm XV/49.

b.-sä edi XV/49.

[=3]

bilmo: *is.* (Slv.) karakt.

b. VI/210.

b.+su VI/208.

[=2]

bilmovafı: *is.* (Slv.) katarakt.

b. VI/182, VI/187,

[=2]

bir: 1. *sf.* aynı, bir, tek.

b. III/16, III/24, III/28, III/37,
III/39, IV/55, IV/55, V/61,
VI/12, VI/48, VI/87, VI/100,
VI/110, VI/125, VI/160, VI/213,
VII/65, VII/70, VII/73, VII/73,
VII/76, VII/181, VII/185,
VII/231, VIII/133, IX/62, IX/73,
IX/74, X/16, X/17, X/125, XI/7,
XI/96, XII/40, XII/46, XII/47,
XII/62, XII/63, XII/86, XIII/17,
XIII/79, XIII/86, XIII/89,
XIII/91, XIII/98, XIII/104,
XIII/139, XIII/170, XIII/221,
XIV/25, XIV/39, XIV/53,
XIV/54, XIV/54, XIV/69,
XIV/103, XV/36, XV/65,
XV/83, XV/88, XV/116,
XV/137, XV/144, XV/169,
XV/185, XV/185, XV/239,
XV/247.

2. *sf.* tek.

II/87, VII/247, IX/85, IX/129.

3. *sf.* aynı.

I/89, II/78, III/5, V/141, V/149,
VI/7, VI/171, VIII/33, X/3, X/25,
XIII/139, XV/175.

4. *sf.* birlikte.

VI/109, XII/67.

5. *is.* sayı olarak bir.

b. III/60, XIII/98, XV/173,
XV/186, XV/228, XV/253.

6. *zf.* bir kere.

VII/182, VII/197, VII/198,
VII/199, XV/169, XV/170.

[=99]

bir oyardan: *zf.* birden.

b. XIII/98.

[=1]

birdän: *zf.* hemen, hızlıca.

b.II/60, IV/30, VIII/40, IX/35,
X/50, XIV/54, XIV/79, XV/75,
XV/244, XV/246.

[=10]

birgä: 1. *zf.* birlikte.

b. VII/222.

2. *is.* birlik.

b.+sinä XIII/60.

[=2]

biri: *zm.* biri.

b.I/14, V/155, VII/86, VIII/12,
VIII/41, VIII/107, VIII/126,
IX/19, IX/42, IX/71, IX/111,
X/123, X/126, XI/104, XIII/135,
XV/116.

b.+läri VII/180, VIII/13,
XIII/222.

b.+n V/107, IX/36, X/60.

b.+nä IX/36, XI/106.

b.+ndä VIII/2.

[=25]

biri biri: *zm.* birbir.

b. IV/66.

b.+nä IX/24, XII/74.

b.+ni X/123.

[=4]

birisi: *zm.* birisi. (krş. **birisi**)

b. I/83, II/31, IV/26, V/16, VI/51, VII/74, VIII/111, VIII/127, IX/110, XIII/20, XIV/24, XV/82.

b.+n XIII/193.

b.+nä VII/55, VII/90.

b.+ndä X/61.

[=16]

birlän-: *f.* bütünleşmek, birleşmek.

b.-di XII/51.

b.-diñiz XII/129.

b.-gän VII/124.

b.-gändir IV/33, V/15, XIII/247.

b.-gän edi IV/17.

b.-irlär XIII/142.

b.-iyirbiz VII/100.

b.-mäx IX/22, IX/56.

[=11]

birlät-: *f.* birleştirmek.

b.-iyir IX/53.

b.-ti IX/49.

[=2]

birlik: *is.* birlik.

b. VIII/143.

b.+ni IV/33.

[=2]

birliktä: *zf.* birlikte.

b. XIII/250.

[=1]

birsi: *zm.* birisi. (krş. **birisi**)

b. I/15, I/75, V/38, VI/38, VII/212, VIII/110, X/10, X/60, XV/174.

b.+lär dirlär VIII/13.

b.+läri VII/180, VIII/15.

b.+n XIV/118.

b.+nä IX/42, IX/76.

b.+ndä IX/48.

b.+niñ X/124.

[=17]

biş-: *f.* pişmek.

b.-iyir X/70.

[=1]

bit-: *f.* büyümek.

b.-iñiz IX/6.

b.-kän IV/9.

[=2]

bitik: *is.* kitap, yazıt.

b. XI/86.

b.+i VII/159, VIII/21, VIII/24, XI/103.

b.+indä V/28, V/89, VI/152, VI/160, VIII/25, XI/46, XIII/5.

b.+lär XI/89, XIII/58, XIII/162.

b.+läri VII/162.

b.+lärni VIII/56, XI/84, XV/168.

b.+ni VIII/66.

b.+tä V/60.

[=21]

biy: *is.* bey.

b. I/86, IV/2, XII/45, XII/51, XIII/18, XIII/18, XIV/99, XIV/100.

b.+gä XII/40.

b.+lärinä III/50.

[=10]

biyän-: *f.* beğenmek.

b.-dilär III/45.

[=1]

biyänçli: *sf.* güzel, iyi, şefkatli.

b. I/60, VII/144, VII/187, VII/208, VIII/57, X/32, XI/62, XIII/247, XIV/50, XV/52, XV/217.

b.+dir X/83, XIII/246.

[=13]

biyändir: *f.* beğendirmek.

b.-gäy III/57.

[=1]

biyik: *sf.* yüce.

b. IV/60, V/86, VI/16, VI/103, VI/198, VII/19, VII/207, VIII/110, VIII/193, XII/22, XIII/15, XV/173,

b.+tir V/21, VIII/109, VIII/135, VIII/135,

[=16]

biyiklät-: *f.* kaldırmak.

b.-iñiz XIII/230.

[=1]

biyiklik: *is.* büyüklük, yücelik.

b. III/1.

[=1]

biyiktägin: *sf.* yüce.

b.+in VI/74, IX/103,

[=2]

biylik: *is.* beylik, devlet.

b. IV/18.

b.+indä IV/11, XIII/167.

b.+iniñ IV/13.

[=4]

biz: *zm.* biz.

b. III/76, VII/141, VIII/162, VIII/194, IX/17, XI/35, XII/83, XIII/249, XIV/94, XV/108, XV/186, XV/206,

b.+dän VII/115, VII/135, VII/142,

b.+gä I/23, I/86, II/20, II/41, II/49, II/52, II/71, II/84, V/25, VII/7, VII/8, VII/9, VII/9, VII/14, VII/17, VII/29, VII/30, VII/32, VII/37, VII/38, VII/44, VII/46, VII/47, VII/54, VII/58, VII/69, VII/97, VII/103, VII/104, VII/104, VII/106, VII/107, VII/107, VII/109, VII/112, VII/113, VII/114, VII/115, VII/116, VII/132, VII/142, VII/143, VII/178, VII/199, XII/35, XIII/153, XIII/154, XIV/30, XIV/91, XIV/100, XIV/137, XV/57, XV/198, XV/251,

b.+im I/29, I/85, I/93, II/16, II/19, II/32, II/45, II/46, II/53, II/54, II/70, II/80, II/87, III/2, III/10, III/11, III/16, III/26, III/75, IV/15, IV/36, IV/44, IV/64, IV/71, V/6, VI/27, VI/28, VI/70, VI/217, VII/7, VII/7, VII/17, VII/20, VII/28, VII/31, VII/40, VII/44, VII/47, VII/50, VII/53, VII/57, VII/58, VII/66, VII/67, VII/70, VII/94, VII/103, VII/112, VII/115, VII/131, VII/134, VII/134, VII/136, VII/137, VII/139, VII/144, VII/146, VIII/30, VIII/30, VIII/141, VIII/183, IX/128, X/140, XI/121, XII/17, XII/32, XII/50, XII/53, XII/54, XII/81, XII/82, XIII/10, XIII/28, XIII/30, XIII/113, XIII/150, XIII/155, XIII/232, XIII/243, XIII/250, XIV/2, XIV/3, XIV/10, XIV/11, XIV/122, XIV/133, XIV/151, XIV/152, XIV/153, XV/37, XV/39, XV/147, XV/179, XV/179, XV/195,

b.+ni I/43, I/93, II/15, II/26, IV/76, VI/217, VII/8, VII/10,

VII/30, VII/31, VII/40, VII/45,
VII/48, VII/48, VII/129, VII/130,
X/36, X/37, XI/36, XII/38,
XII/39, XII/96, XIII/10,
XIII/151, XIV/11, XIV/133,
XV/147, XV/227,

b.+nim VII/120,

[=193]

bīryī: *is. zurna, boru.*

b. XIII/12, XIII/80.

b.+larī XIII/95.

[=3]

blä: *ed. ile. (krş. bilä)*

b. I/8, I/10, I/35, I/45, I/52, I/53,
I/53, I/53, I/53, I/53, I/55, I/59,
I/62, I/82, I/90, I/92, I/94, I/94,
I/95, II/10, II/13, II/26, II/ II/33,
II/33, II/40, II/47, II/51, II/52,
II/64, II/72, II/87, II/87, III/5,
III/21, III/33, III/53, III/55,
III/58, III/59, III/60, III/62,
III/65, III/67, III/69, III/71,
III/72, III/76, IV/10, IV/18,
IV/25, IV/32, IV/46, IV/46,
IV/57, IV/58, IV/61, IV/62,
IV/62, IV/66, IV/68, IV/70,
IV/70, V/2, V/15, V/16, V/45,
V/54, V/59, V/61, V/61, V/61,
V/61, V/112, V/113, V/119,
V/126, V/128, V/129, V/131,
V/132, V/143, V/159, VI/7,
VI/25, VI/45, VI/45, VI/76,
VI/77, VI/89, VI/100, VI/107,
VI/117, VI/122, VI/133, VI/134,
VI/134, VI/138, VI/138, VI/140,
VI/140, VI/141, VI/141, VI/145,
VI/148, VI/148, VI/158, VI/158,
VI/158, VI/162, VI/165, VI/169,
VI/172, VI/186, VI/201, VI/207,
VI/208, VI/209, VI/210, VI/218,
VI/219, VII/3, VII/8, VII/26,
VII/29, VII/44, VII/49, VII/86,
VII/86, VII/87, VII/88, VII/88,
VII/89, VII/95, VII/98, VII/100,
VII/109, VII/115, VII/120,

VII/124, VII/131, VII/131,
VII/135, VII/135, VII/170,
VII/175, VII/180, VII/181,
VII/181, VII/201, VII/204,
VII/204, VII/204, VII/205,
VII/205, VII/207, VII/207,
VII/216, VII/222, VII/223,
VII/244, VII/247, VII/247,
VIII/10, VIII/10, VIII/27,
VIII/30, VIII/33, VIII/35,
VIII/70, VIII/78, VIII/79,
VIII/85, VIII/85, VIII/99,
VIII/109, VIII/109, VIII/110,
VIII/112, VIII/119, VIII/121,
VIII/121, VIII/123, VIII/135,
VIII/142, VIII/145, VIII/147,
VIII/185, VIII/185, VIII/186,
VIII/190, VIII/193, VIII/194,
VIII/200, VIII/202, VIII/203,
VIII/203, IX/28, IX/29, IX/30,
IX/32, IX/33, IX/33, IX/42,
IX/43, IX/45, IX/46, IX/46,
IX/48, IX/53, IX/56, IX/59,
IX/61, IX/67, IX/67, IX/89,
IX/93, IX/114, IX/114, IX/114,
IX/115, IX/117, IX/118, IX/121,
IX/122, IX/123, IX/129, X/4,
X/4, X/5, X/7, X/8, X/25, X/27,
X/31, X/33, X/39, X/63, X/68,
X/85, X/89, X/98, X/99, X/100,
X/108, X/113, X/115, X/115,
X/128, X/131, X/131, X/139,
X/140, XI/13, XI/15, XI/24,
XI/26, XI/28, XI/48, XI/58,
XI/64, XI/82, XI/82, XI/89,
XI/89, XI/89, XI/90, XI/91,
XI/105, XI/108, XI/117, XII/10,
XII/12, XII/15, XII/25, XII/29,
XII/35, XII/36, XII/36, XII/41,
XII/48, XII/51, XII/52, XII/54,
XII/59, XII/60, XII/61, XII/71,
XII/74, XII/85, XII/90, XII/90,
XII/98, XII/98, XIII/1, XIII/10,
XIII/12, XIII/40, XIII/49,
XIII/51, XIII/52, XIII/54,
XIII/54, XIII/55, XIII/56,
XIII/56, XIII/58, XIII/58,
XIII/58, XIII/61, XIII/67,

XIII/67, XIII/69, XIII/70,
 XIII/71, XIII/80, XIII/81,
 XIII/94, XIII/96, XIII/101,
 XIII/103, XIII/115, XIII/115,
 XIII/119, XIII/120, XIII/120,
 XIII/128, XIII/129, XIII/129,
 XIII/135, XIII/135, XIII/142,
 XIII/143, XIII/152, XIII/160,
 XIII/161, XIII/177, XIII/180,
 XIII/181, XIII/197, XIII/201,
 XIII/201, XIII/202, XIII/208,
 XIII/215, XIII/216, XIII/221,
 XIII/243, XIII/247, XIII/247,
 XIV/4, XIV/5, XIV/9, XIV/18,
 XIV/32, XIV/45, XIV/48,
 XIV/48, XIV/48, XIV/49,
 XIV/55, XIV/61, XIV/67,
 XIV/70, XIV/70, XIV/79,
 XIV/80, XIV/82, XIV/91,
 XIV/92, XIV/105, XIV/110,
 XIV/114, XIV/118, XIV/118,
 XIV/125, XIV/128, XIV/129,
 XIV/131, XIV/134, XIV/134,
 XIV/135, XIV/137, XIV/137,
 XIV/137, XIV/138, XIV/138,
 XIV/138, XIV/153, XV/4, XV/5,
 XV/7, XV/26, XV/26, XV/35,
 XV/35, XV/48, XV/51, XV/64,
 XV/ 68, XV/69, XV/69, XV/70,
 XV/83, XV/93, XV/100,
 XV/108, XV/112, XV/119,
 XV/120, XV/121, XV/127,
 XV/132, XV/145, XV/146,
 XV/148, XV/152, XV/152,
 XV/152, XV/154, XV/156,
 XV/161, XV/171, XV/175,
 XV/176, XV/177, XV/195,
 XV/200, XV/200, XV/201,
 XV/201, XV/201, XV/204,
 XV/205, XV/207, XV/219,
 XV/233, XV/244, XV/261,
 XV/262.

[=440]

bliznâ: is.(Slv.) yakın. (krş. **bliznê,**
bližnê, blizni, bližni)

b.+sina XIV/46.

b.+siniñ XIV/59.

[=2]

bliznê: is.(Slv.) yakın. (krş. **bliznâ,**
bližnê blizni, bližni)

b.+si II/67.

b.+sin II/67.

[=2]

bližnê: is.(Slv.) yakın. (krş. **bliznâ,**
bliznê, blizni, bližni)

b.+lârbiz II/78.

[=1]

blizni: is.(Slv.) yakın. (krş. **bliznâ,**
bliznê, bližnê, bližni)

b.+ni II/80, II/84.

[=2]

bližni: is.(Slv.) yakın. (krş. **bliznâ,**
bliznê, bližnê, blizni)

b.+mizni II/86.

[=1]

blogoslavênstvo: is. (Slv.) alkıma,
 kutsama.

b.V/123, VII/106,

b.+sunda IX/9,

[=3]

blogoslavit et-: f. (Slv. blogoslavit + Tr.
 et-) kutsamak.

b.-iy edi III/69.

b.-iyir VII/107.

b.-iyirlär VII/107.

b.-ti III/10.

b.-mä V/77.

[=5]

blogoslavônî: sf. (Slv.) kutsal, mesut,
 mukaddes, mübarek, şanslı.

b. V/134.

[=1]

bludit bol-: *f.* (Slv. bludit + Tr. bol-) kaybolmak.

b.-gaysiz XV/183.

[=1]

bluznirca: *is.* (Slv.) kâfir.

b. XV/80.

[=1]

blužnirstvo: *is.* (Slv.) küfür.

b.+go XI/51.

[=1]

boγ-: *f.* boğmak.

b.-arlar I/67, VII/225.

b.-uyirlar VII/230.

[=3]

boydur-: *f.* boğdurmak.

b.-dular XIII/97.

[=1]

bol-: *f.* olmak

b. III/75, VII/221.

b.-du III/52, III/2, X/4, X/4, X/72, X/120, XI/4, XII/65, XII/68, XIII/23, XIV/59, XIV/65, XIV/80, XIV/98, XIV/145, XV/93, XV/159, XV/183.

b.-dular II/7, III/43, IV/37, XIII/194.

b.-dum XI/117.

b.-duγ III/72, XIV/63.

b.-gay I/22, II/68, IV/15, IV/19, IV/38, V/13, V/13, V/55, VI/150, VI/172, VI/180, VI/183, VI/184, VI/185, VI/188, VI/194, VII/4, VII/6, VII/64, VII/144, VII/147, VII/159, VII/179, VII/239, VII/240, VII/246, VIII/45, VIII/192, IX/2, IX/31, IX/34, IX/56, IX/76, IX/85, IX/89, IX/100, IX/104, IX/111, IX/116,

X/58, XI/77, XI/98, XII/83, XIII/1125, XIII/153, XIV/25, XIV/26, XIV/29, XIV/30, XIV/38, XIV/118, XIV/143, XIV/151, XV/9, XV/22, XV/32, XV/68, XV/80, XV/87, XV/185.

b.-gaybiz I/94, III/76, VII/37, VII/121, XII/83.

b.-gaylar IV/18, V/91, V/112, V/112, V/150, VI/112, VI/116, VI/120, VI/121, VI/128, VI/129, VII/53, VII/177, VII/202, VII/214, VIII/64, VIII/154, VIII/161, VIII/175, IX/60, X/109, XI/44, XIV/29, XV/124,

b.-gaymen VIII/93.

b.-gaysen III/6, III/69, IV/52, VII/168, VII/208, VII/213, XIV/129.

b.-gaysiz V/72, V/87, V/161, XIV/120, XIV/139.

b.-iy V/99, VI/59, XIII/139.

b.-iyir VII/108, VII/227, VIII/101, IX/34, X/2, X/23, X/63, XV/13, XV/25, XV/26.

b.-iyirlar I/34, I/35, I/52, I/60, V/46, VII/237, XI/45.

b.-ma I/89, V/47, V/88, V/162, VI/204, VII/12, VII/13, VII/227, VIII/150, IX/26, IX/72, IX/75, X/32, X/53, XIV/16, XIV/19, XIV/113, XV/148.

b.-madı III/62, VII/73, VII/125.

b.-madilar VII/178.

b.-madilar bolma XV/253.

b.-magay II/45, VI/139, VI/141, VI/155, VII/65, IX/32, XIV/111, XV/6.

b.-magaylar VII/152, VIII/149, IX/59.

b.-magaysen V/64, VII/81.

b.-maylıxka I/67.

b.-maxnin I/64.

b.-mam VI/21.

b.-mañiz XIV/117.

b.-mas I/55, V/64, VI/7, VI/15, VI/202, VI/203, VI/204, VI/206, VI/208, VII/12, VII/70, VII/71, VII/74, VII/92, VII/119, VIII/111, VIII/117, VIII/118, VIII/125, IX/50, X/52, XI/13, XI/34, XIII/3, XIV/45, XV/147.

b.-mas edi VI/61, VIII/114, VIII/143, VIII/182, IX/26, IX/26, IX/33, X/121, XIII/153, XIII/154, XV/5.

b.-masa I/90, I/91, I/91, II/22, IX/80, XI/93, XII/23, XIII/203.

b.-masa edi IV/34, VII/10, IX/26, XIV/81.

b.-masbiz VII/70, XIII/91, XV/187.

b.-mas bolma VI/100, VII/181, VIII/181, IX/34, IX/44, X/88.

b.-masbiz bolma II/42.

b.-masinlar I/54.

b.-maslar I/29, I/73, I/89, VI/10, VII/13, VII/172, X/33, X/93, X/116, XIII/148.

b.-maslar bolma VII/98.

b.-massen VI/22, XIII/201, XIII/220.

b.-massiz V/73.

b.-mısar I/91, X/57, XIII/90, XIII/204, XIV/124.

b.-mısarlar XIII/41.

b.-sa I/90, V/162, VI/101, VI/203, VII/139, VIII/123, X/129, X/134, XI/79, XI/87, XI/90, XIII/92, XIV/16, XV/77, XV/77, XV/82, XV/85, XV/100.

b.-sañ XIV/34.

b.-sar V/121, V/123, V/144, VI/6, VI/31, VI/64, VI/78, VI/184, VI/194, VII/44, VII/85, XIII/13, XIII/36, XIII/39, XIII/89, XIII/93, XIII/130, XIII/131, XIII/145, XIII/152, XIII/155, XIII/181, XIII/195, XIII/209, XIII/210, XIV/65, XV/20, XV/21, XV/182, XV/257.

b.-sarbız VII/223, XIII/195.

b.-sarlar V/59, V/129, VI/47, VI/126, XIII/134, XIII/143, XIII/211.

b.-sun V/125, V/140, VII/223, IX/82, XII/99, XIII/150, XV/28, XV/88.

b.-sunlar IV/76, VI/123.

b.-uñuz VI/124, XIII/128, XIV/109, XIV/125.

b.-up III/32, VII/3, VII/14, VII/175, VIII/5, VIII/6, VIII/7, XII/29, XIV/79, XIV/99.

b.-upturlar VIII/6.

b.-ur I/75, I/76, V/35, V/123, VII/180, VIII/124, IX/67, IX/68, X/43, X/77, X/91, X/129, XI/26, XI/35, XI/36, XI/52, XI/93, XI/110, XIII/1, XIII/196, XIV/32, XIV/33, XIV/112, XV/2, XV/129.

b.-urbız II/70, IV/28, IV/49, V/19, XI/27, XI/35, XI/74, XII/16, XII/96, XIII/42, XV/73, XV/92, XV/180, XV/208.

b.+ur bolma I/13, VII/11, VII/103, XIII/200.

b.+ur edi I/70, VIII/182, IX/10, XIV/24, XIV/71, XV/181.

b.+ur ediñ VII/64.

b.+ur edilär VII/12.

b.+ur edim XV/30.

b.+ur ediñ XIV/102, XV/258.

b.-urlar V/118, V/119, VII/9, VII/11, IX/125, X/86, XV/78, XV/207, XV/209.

b.-urmen V/108.

b.-ursen I/73, XIV/104, XV/108, XV/243, XV/244.

ağlî bol “akıllı olmak”

bavitsa bol “meşgul olmak”

bludit bol “kaybolmak”

boşatılğan bol “affedilmek”

boşatlı bol “bağışlanmak”

čidama bol “sabretmek”

dotikatsa bol “ilgilendirmek”

fârâh bol “huzurlu olmak”

fârâğ bol “huzurlu olmak”

hayortel bol “bildirmek”

koğatsa bol “lükste olmak”

končitsa bol “tamamlanmak”

kontentovatsa bol “memnun olmak”

kusitsa bol “kandırılmak”

ğilpitsa bol “gururlanmak”

ğlubitsa bol “gururlanmak”

ğoyma bol “koymak”

ğul bol “kul olmak.”

naklanâtsa bol “eğilmek”

navritsa bol “beslenmek”

nizac bol “hiç olmak”

obavâtsa bol “endişelenmek”

obicovatsa bol “söz vermek”

oddanîy bol “bağlı olmak”

odučitsa bol “vazgeçmek”

ofârovatsa bol “bağışlamak”

omilitsa bol “aldatmak”

oparşivit bol “kusmak”

otpravovanî bol “gönderilmek”

ozdobitsa bol “bezenmek”

počitatsa bol “saygın olmak”

podîymovatsa bol “sunmak”

pomazanî bol “sunmak”

poruvnânî bol “karşılaştırmak”

postrežitsa bol “keşfetmek”

poşman bol “pişman olmak”

poşuman bol “pişman olmak”

povoditsa bol “çoğalmak”

prîzvolênê bol “izin almak”

pripartritsa bol “gözlemlemek”

radî bol “memnun olmak”

roşoditsa bol “kırmak”

rozervatsa bol “parçalanmak”

rozpruşıtsa bol “dağılmak”

ruvnâtsa bol “eşit olmak”

sdatça bol “oluşmak”

skonfederovatsa bol
“birleşmek”

skurčitsa bol “büzüşmek”

sploditsa bol “doğmak”

spodivatsa bol “ümit etmek”

spravovatsa bol “baş
kaldırmak”

staratsa bol “çalışmak”

statečnî bol “dikkatli olmak”

stêyacsä bol “toplanmak”

ştafiritsa bol “süslenmek”

tartkan bol “süslenmek”

tas bol “yok olmak”

tükatsa bol “ilgilenmek”

tözümlü bol- “sabırlı olmak”
trafitsa bol- “kazara olmak”
trvožitsa bol- “korkmak”
tutkan bol- “hapsetmek”
udatnêyši bol- “uygulamak”
udatsa bol- “düzenlemek”
ukožatsa bol- “ilişkiye girmek”
upominatsa bol- “hatırlatmak”
uprikrıtsa bol- “sinirlenmek”
usaditsa bol- “yerleşmek”
ušmiratsa bol- “yatıştırmak”
važitsa bol- “kalkışmak”
vdavatsa bol- “katılmak”
vımavâtsa bol- “reddetmek”
vımuviatsa bol- “vazgeçmek”
vniveč bol- “yok olmak”
vpitsa bol- “işlemek”
yīgištırma bol- “toplamak”
zabavâtsa bol- “eğlenmek”
zašovatsa bol- “korumak”
zapolitsa bol- “öfkelenmek”
zapravitsa bol- “alışmak”
zastaratısa bol- “eskimek”
zcengatsa bol- “taşımak”
zčêngatsa bol- “toplanmak”
zčôngatsa bol- “anlaşılmaq”
zdacsas bol- “teslim olmak”
zdasas bol- “teslim olmak”
zdoğıtsa bol- “cesaret etmek”
zčlivı bol- “nazik olmak”
ziyditsa bol- “yaklaşmak”
zılopit bol- “yük olmak”
zmirovatsa bol- “merhamet etmek”

zveritsa bol- “güvenmek”
žalovanı bol- “pişman olmak”
žlončênê bol- “bağlı olmak”

[=422]

bola ki: *zf.* ola ki.

b.VI/217, XI/121.

[=2]

bolit et-: *f.* (Slv. bolit + Tr. et-) hasta etmek.

b.-iyirmen X/94.

[=1]

bolkotat et-: *f.* (Slv. bolkotat + Tr. et-) gevezelik etmek.

b.-mä XI/82.

b.-mäχ XI/81.

[=2]

boluş- *f.* göstermek, yardımcı olmak.

b.-iyir XIII/51.

b.-kay VII/180.

b.-ma X/43.

b.-mas VII/187, IX/121, X/69, X/71.

[=7]

boluřluχ: *is.* yardım.

b. IX/70, IX/106, IX/127.

b.+ka III/52, IX/81.

b.+u IX/20, IX/88, X/49.

[=8]

boluřuči: *sf.* yardımcı.

b. IX/72.

b.+dır III/58.

[=2]

borč: *is.* borç, görev.

b.+larnı XIV/26, XIV/28.

b.+nu IX/110, XV/237.
b.+tan XV/231.
b.+u VII/147.
b.+umuzda VI/217.
b.+un XV/234.
b.+unda VII/231.
[=9]

borçlan-: *f.* borçlanmak.
b.-ip XV/219.
[=1]

borçlu: *is.* borçlu, yükümlü.
b. XIV/112, XV/233.
b.+biz XIV/31.
b.+durlar IX/49.
b.+ları XIV/26.
b.+larımız XIV/30.
b.+larımıznı XIV/31.
b.+larına XIV/27.
b.+larnı XV/224.
b.+larıñıznı XIV/5.
b.+sen XIV/106.
b.+siz XIV/84.
[=12]

borla: *is.* (Erm.) üzüm.
b.+nı XI/71.
[=1]

borlalıx: *is.* üzümbağı.
b. XI/70.
[=1]

borıg: *sf.* (Erm.) ahlaksız, kadın düşkün olan.
b.+larnı IX/119.
[=1]

borıgıx: *is.* (Erm. borıg + Tr.lıx) ahlaksızlık.
b. IX/110, IX/114.
b.+kä X/112.
[=3]

boronit et-: *f.* (Slv. boronit + Tr. et-) korumak, savunmak.
b.-iñiz IV/76.
b.-iy edi XV/8.
b.-iyirlär IX/58.
b.-käy IV/70.
[=4]

boş: *sf.* boş.
b. VI/116, VIII/74, VIII/78, X/38, XI/26, XI/45, XI/49, XI/78.
[=8]

boşat-: *f.* affetmek, bağışlamak, bırakmak.
b.-ir XIV/28.
b.-iyir VII/103, XIV/20, XV/90.
b.-iyirmen XV/96.
b.-kay XI/113, XIV/27.
b.-kay edi XIV/25.
b.-kaybiz XIV/101.
b.-kaysen XIV/94.
b.-ma VIII/105, VIII/125, XIV/30, XIV/30.
b.-mas XIV/22, XIV/33.
b.-masañız XIV/22.
b.-massen XIV/33, XIV/116.
b.-sañız V/12.
b.-tı XIV/76, XIV/79.
b.-tın XIV/62.
[=23]

boşatılğan bol-: *f.* affedilmek.

b.-gay V/12.
[=1]

boşatlı bol-: *f.* bağışlanmak.
b.-gay VII/64.
[=1]

boşatlıx: *is.* af, kurtuluş, özgürlük.
b. V/14, VI/59, VII/104, XIV/51,
XIV/64, XIV/74, XIV/115,
XV/75.
b.+i VII/102.
b.+ka VII/171.
b.+niñ XIV/29.
[=11]

boşatmaçlıx: *is.* affetmek, bağışlamak.
b.XIV/103.
[=1]

boşluç: *is.* boşluk, tembellik, özgürlük.
b.+ka VII/171.
b.VII/234.
[=2]

boy: *zm.* kendi
b.+umuznu II/80.
b.+ların III/43, VI/214.
b.+un XI/66.
[=4]

boyaçı: *is.* boyayan, bayacı.
b. +niñ VI/118.
[=1]

boyun: *is.* boyun.
b.+(u)una XV/42.
b.+(u)undan X/79.
b.+(u)unun XIII/193.
[=3]

börü: *is.* kurt.

b.+lărdăn VII/49.
[=1]

branka: → **brankon**
b.+larni III/33.
[=1]

brankon: *sf.* (Slv.) seçilmiş, seçili.
b. III/32.
[=1]

brila: *is.* (Slv.) parça.
b. I/33, I/33.
[=2]

brütki: *sf.* (Slv.) çirkin.
b. III/54.
[=1]

bronôn: *is* (Leh.) silah.
b. IV/76.
[=1]

bsag: *is.* (Erm.) taç.
b. XII/80.
[=1]

bu: *zm.* bu
b.I/10, I/13, I/19, I/21, I/23, I/30,
I/38, I/40, I/43, I/48, I/50, I/50,
I/55, I/55, I/60, I/65, I/69, I/75,
I/80, I/81, I/81, I/82, I/89, I/92,
II/5, II/10, II/10, II/14, II/17,
II/18, II/24, II/25, II/29, II/32,
II/33, II/34, II/36, II/38, II/39,
II/42, II/47, II/51, II/51, II/71,
II/72, II/77, III/11, III/15, III/18,
III/23, III/38, III/59, III/69, IV/9,
IV/10, IV/13, IV/24, IV/25,
IV/30, IV/32, IV/34, IV/36,
IV/54, IV/64, IV/68, IV/68,
IV/68, V/8, V/10, V/10, V/13,
V/24, V/39, V/41, V/54, V/56,
V/64, V/82, V/87, V/97, V/103,
V/104, V/108, V/109, V/117,
V/121, V/123, V/127, V/140,

V/141, V/145, V/156, V/158,
V/158, VI/4, VI/8, VI/21, VI/22,
VI/29, VI/29, VI/31, VI/42,
VI/54, VI/64, VI/66, VI/79,
VI/83, VI/83, VI/87, VI/90,
VI/107, VI/117, VI/117, VI/125,
VI/155, VI/171, VI/191, VI/199,
VI/202, VI/210, VI/216, VI/217,
VII/11, VII/22, VII/27, VII/29,
VII/32, VII/36, VII/37, VII/45,
VII/53, VII/72, VII/76, VII/77,
VII/78, VII/81, VII/90, VII/94,
VII/95, VII/97, VII/98, VII/99,
VII/109, VII/145, VII/146,
VII/172, VII/174, VII/175,
VII/188, VII/190, VII/191,
VII/191, VII/193, VII/215,
VII/219, VII/226, VII/226,
VII/238, VII/240, VII/242,
VIII/4, VIII/17, VIII/24, VIII/26,
VIII/27, VIII/28, VIII/31,
VIII/34, VIII/34, VIII/40,
VIII/47, VIII/47, VIII/56,
VIII/57, VIII/58, VIII/58,
VIII/60, VIII/63, VIII/64,
VIII/71, VIII/78, VIII/80,
VIII/96, VIII/100, VIII/114,
VIII/144, VIII/151, VIII/153,
VIII/159, VIII/164, VIII/164,
VIII/168, VIII/171, VIII/171,
VIII/172, VIII/176, VIII/194,
IX/7, IX/15, IX/17, IX/20, IX/27,
IX/32, IX/35, IX/38, IX/38,
IX/57, IX/58, IX/60, IX/63,
IX/68, IX/71, IX/75, IX/87,
IX/88, IX/89, IX/90, IX/98,
IX/127, IX/128, X/4, X/8, X/21,
X/22, X/24, X/28, X/40, X/61,
X/68, X/69, X/70, X/79, X/79,
X/87, X/106, X/111, X/116,
X/116, X/118, X/118, X/121,
X/123, X/125, X/126, X/134,
X/139, XI/6, XI/14, XI/21,
XI/26, XI/42, XI/45, XI/52,
XI/56, XI/62, XI/66, XI/76,
XI/78, XI/82, XI/95, XI/110,
XI/113, XI/117, XI/120, XII/10,
XII/11, XII/16, XII/18, XII/21,

XII/27, XII/38, XII/41, XII/47,
XII/57, XII/76, XII/77, XII/79,
XII/85, XII/86, XII/96, XII/96,
XIII/4, XIII/5, XIII/6, XIII/10,
XIII/29, XIII/35, XIII/41,
XIII/49, XIII/53, XIII/77,
XIII/79, XIII/98, XIII/141,
XIII/145, XIII/146, XIII/148,
XIII/152, XIII/163, XIII/163,
XIII/173, XIII/176, XIII/177,
XIII/178, XIII/184, XIII/207,
XIII/227, XIII/230, XIII/231,
XIII/233, XIII/243, XIV/4,
XIV/10, XIV/13, XIV/17,
XIV/18, XIV/24, XIV/39,
XIV/47, XIV/51, XIV/58,
XIV/65, XIV/66, XIV/79,
XIV/81, XIV/90, XIV/91,
XIV/99, XIV/116, XIV/130,
XIV/138, XIV/141, XIV/143,
XIV/146, XIV/151, XV/9,
XV/17, XV/23, XV/24, XV/28,
XV/30, XV/31, XV/33, XV/39,
XV/45, XV/49, XV/49, XV/64,
XV/69, XV/86, XV/95, XV/114,
XV/116, XV/122, XV/134,
XV/147, XV/184, XV/193,
XV/194, XV/194, XV/195,
XV/200, XV/207, XV/217,
XV/244, XV/253, XV/257,
XV/258, XV/259, XV/259.

b. dur XV/192, XV/241.

b.+nda I/6, VIII/176, XIII/99,
XIII/145, XIII/167, XIII/247,
XV/98.

b.+ndan IV/22, VII/181, VII/238,
XIV/65, XII/31, XV/92, XV/128.

b.+niñ X/115.

b.+nu I/23, II/48, II/53, II/72,
III/16, III/42, III/56, IV/28, V/8,
V/9, V/11, V/107, V/135, V/136,
V/141, VI/21, VI/51, VI/64,
VI/72, VI/84, VI/193, VII/68,
VII/74, VII/161, VII/215,
VIII/94, VIII/106, VIII/114,
VIII/170, IX/62, IX/67, X/5,

X/11, X/34, X/37, X/52, X/59, X/67, X/74, X/117, X/138, XI/36, XI/74, XI/118, XI/121, XII/4, XII/14, XIII/16, XIII/209, XIII/233, XIV/24, XIV/86, XIV/95, XIV/104, XIV/106, XIV/122, XIV/151, XV/29, XV/47, XV/47, XV/51, XV/66, XV/131, XV/132, XV/150, XV/195.

b.+nuñ I/15, I/44, I/61, II/8, V/42, VI/62, VI/79, VI/179, VI/201, VI/204, VII/93, VIII/35, VIII/44, VIII/86, VIII/175, VIII/191, IX/43, IX/87, IX/119, X/7, X/10, X/22, X/65, XI/10, XI/14, XI/18, XIII/5, XIII/25, XIII/73, XIV/10, XIV/12, XIV/36, XIV/51, XIV/125, XIV/134, XIV/147, XV/58, XV/201.

[=489]

budovat et-: *f.* (Slv. budovat + Tr. et-) inşa etmek, kurmak, yapmak.

b.-ip V/99.

b.-iyir V/104.

b.-mä V/103.

[=3]

budur: *bağ.* yani.

b. I/3, I/6, I/15, I/47, I/89, I/91, I/92, I/93, II/11, II/37, II/38, II/63, II/84, II/85, III/32, III/33, III/46, IV/20, IV/52, IV/56, IV/65, V/7, V/21, V/63, V/67, V/79, V/79, V/90, V/95, V/96, V/113, VI/6, VI/16, VI/21, VI/32, VI/82, VI/105, VI/105, VI/115, VI/120, VI/136, VI/137, VI/148, VI/150, VI/183, VI/186, VI/191, VI/211, VII/21, VII/30, VII/34, VII/69, VII/80, VII/84, VII/88, VII/236, VII/239, VIII/33, VIII/38, VIII/42, VIII/54, VIII/61, VIII/69,

VIII/75, VIII/136, VIII/139, VIII/119, VIII/125, X/10, X/88, X/92, X/139, XI/6, XI/23, XI/26, XI/26, XI/39, XI/40, XI/120, XII/28, XII/29, XII/33, XII/40, XII/51, XII/53, XII/54, 72, XII/80, XII/83, XIII/40, XIII/42, XIII/49, XIII/61, XIII/77, XIII/162, XIII/225, XIII/239, XIII/249, XIV/13, XIV/61, XIV/66, XIV/135, XV/4, XV/20, XV/24, XV/34, XV/72, XV/80, XV/199, XV/222, XV/257.

[=111]

budžax: *is.* bucak.

b.+ların XV/121, XV/125.

[=2]

bular: *zm.* bunlar.

b. III/31, IV/38, VIII/52, VIII/53, VIII/69, XI/79, XV/3.

b. dirlar IX/124.

b. edilär VIII/59.

b.+ga VIII/51.

b.+nı VIII/198, XV/10.

b.+nün XIII/79.

[=13]

bulargan: *is.* kayıp.

b. XV/34.

[=1]

bulay: *zm.* böyle, bu şekilde, öyle.

b. I/19, I/22, I/34, I/45, I/72, II/9, II/30, II/31, III/14, III/29, III/34, III/65, V/15, V/26, V/111, V/136, V/161, VI/34, VI/82, VI/113, VI/154, VI/166, VI/176, VIII/47, VIII/67, VIII/90, VIII/159, VIII/162, VIII/162, VIII/174, IX/7, IX/18, IX/44, IX/56, IX/83, IX/88, X/34, X/54, X/67, X/86, X/95, X/98, X/100,

X/101, XI/19, XI/21, XI/96,
XIII/37, XIII/51, XIII/89,
XIII/147, XIII/210, XIII/249,
XIV/15, XIV/50, XIV/58,
XIV/61, XIV/68, XIV/71,
XIV/85, XIV/148, XV/14,
XV/29, XV/37, XV/56, XV/60,
XV/79, XV/168, XV/247,
XV/248, XV/258.

b.+dör I/7, III/34, XI/40,

b.+dörlar V/111,

[=73]

bulut: *is.* bulut.

b. XIII/157.

b.+larda XIII/175.

b.+ta XIII/61, XIII/102,
XIII/183.

[=5]

bunča: *zf.* bunca.

b. XIV/97, XIV/105.

[=2]

bunuḡki: *sf.* aynı, böyle

b.II/76, VI/42, VI/77, VI/112,
VI/139, VI/153, VI/185, VI/211,
VI/212, VII/43, VII/54, VII/71,
VII/116, VII/129, VIII/169,
VIII/180, IX/39, IX/86, IX/88,
IX/119, X/88, X/93, X/95,
X/106, X/126, X/134, XI/43,
XI/80, XII/74, XII/81, XII/83,
XIII/28, XIII/131, XIII/209,
XIV/6, XIV/27, XIV/47,
XIV/50, XIV/59, XIV/63,
XV/59, XV/68, XV/74, XV/139,
XV/141, XV/151, XV/198,
XV/210, XV/213, XV/224,

b.+dir IX/86,

b.+lär I/17, VI/213, XV/175,
XV/219,

b.+ni IX/84, XI/95, XV/240,

[=62]

bunuḡkibik: *zf.* bunun gibi, böyle.

b.I/90, VII/147, VIII/137, IX/11.

[=4]

buḡar: *zf.* buna, buraya.

b.I/17, II/12, V/111, VI/35,
VI/54, VI/206, VI/216, VII/18,
IX/112, X/63, XI/52, XIII/170,
XIV/116, XIV/147, XV/55,
XV/179.

[=16]

burliv: *sf.* (Slv.) fırtınalı, köpüklü.

b. X/85, X/86, XI/7.

[=3]

burun: *is.* burun

b.+(u)nu IV/70, VI/181, VI/193,
VI/201, VI/201, VI/203, XII/25.

b.+(u)nudur IV/73.

b.+(u)nuna X/27.

[=9]

burun: *zf.* önce

b. XIII/109.

[=1]

butnalıḡ: *is.* çürüme.

b.+tan I/35.

[=1]

buyat et-: *f.* (Uk. buyat + Tr. et-) lüks
içinde yaşamak.

b.-mä XV/208.

[=1]

buyruḡ: *is.* buyruk, emir.

b. VIII/67.

b.+u II/4, XIII/158, XIII/158.

[=4]

buyruḡçı: *is.* hükümdar, kral, lider,
önder.

b. IV/3.

b.+lar V/34, XIV/137, XV/70.

b.+ların IV/4.

[=5]

buz-: *f.* bozmak, hasta etmek.

b.-ar VIII/199.

b.-du XII/93.

b.-iy edi XII/44.

b.-iyir XII/55, XIV/3.

b.-maslar II/42.

[=6]

buzuçi: *is.* bozucu.

b. XII/54.

[=1]

buzul-: *f.* bozulmak.

b.-gan VI/100, X/128.

b.-gandır IX/115.

b.-maıtan XII/62, XIII/43.

b.-mas I/81.

b.-mastir XIII/159.

[=7]

buzulmaılıı: *is.* bozulma.

b. XIII/142.

[=1]

bügün: *is.* bugün.

b. III/18, III/71, IV/47, V/31,
VII/16, VII/127, VIII/51,
XV/107.

b. dürlär VIII/51.

b.+gä XII/78, XIII/194.

b.+gi II/35, II/83, XV/3.

[=14]

bük-: *f.* sarmak.

b.-iyirlär VII/210.

b.-mäıni VII/211.

[=2]

büläk: *is.* bölük, topluluk.

b. VI/176.

[=1]

bütün: *sf.* bütün, tam.

b. VI/93, IX/24, XV/64.

[=3]

-C-

çasum: *is.* (Erm.) öfke.

ç.+nu XIII/126.

[=1]

cedro: *is.* (Lat.) sedir ağacı.

c. VI/174, VI/177.

[=2]

celêsnîy: *sf.* (Erm.) bedenî. (krş.čêlêšnî)

c. XV/117.

[=1]

cêlêstnost: *is.* (Leh.) şehvet.

c.+u X/92.

[=1]

ceremonia: *is.* (Lat.) seremoni.(krş.
cerîmonia)

c.+lar V/53, VI/155.

[=2]

cerîmonia: *is.* (Lat.) seremoni.(krş.
ceremonia)

c.+nî V/56.

[=1]

ceınatrutıun: *is.* (Erm.) kutsama.

c.+da VII/236.

[=1]

cesar: *is.* (Lat.) imparator, sezar.(krş. **cīsar**)

c.+i III/35.

[=1]

cesarskiy: *sf.* (Slv.) imparator.

c. III/39.

[=1]

cīmbal: *is.*(Lat.) zil.

c.+lar II/23.

[=1]

cīsar: *is.* (Lat.) imparator, sezar.(krş. **cesar**)

c. VIII/5.

[=1]

cītara: *is.* (Lat.) müzik aleti, çitara.

c. XIII/246, XIII/246, XIII/247.

[=3]

cnoto: *is.*(Slv.) erdem. (krş. **cnoto**)

c. II/17, V/159, XI/71, XI/75.

c.+lar V/97, XI/63, XI/74.

c.+larda X/82.

c.+larga IV/42, XI/72.

c.+ları VII/202.

c.+ları V/128, VI/202.

c.+ları XI/69.

c.+ni I/29.

c.+si VIII/193.

[=16]

cnoto: *is.*(Slv.) erdem.(krş. **cnoto**)

c.+lar VI/169, VI/172.

[=2]

columba: *is.* (Lat.) güvercin.

c. IV/17.

[=1]

cudzoložnk: *is.* (Slv.) zani, zina yapan.

c.+ları IX/121.

[=1]

-Č-

čayır: *is.* şarap. (krş. **čayır**)

č.VI/69, VI/75, VI/77, VII/89, X/87,

č.+da X/92,

č.+lar X/85,

č.-ni VI/72, VI/73,

č.-ni VI/66, X/66,

[=11]

čayırlıx: *is.* üzüm bağı.

č. XI/70.

[=1]

čahīngal: *is.* (Erm.) aydınlatıcı, kandilci.

č.+ni VIII/72.

[=1]

čahīngalut‘iun: *is.* (Erm.) aydınlatıcılar, kandilciler.

č. VIII/69, VIII/69.

[=2]

čax: *ed.* kadar.

č. III/6, III/55, III/60, III/70, V/46, VI/7, VI/46, VI/81, VI/98, VI/148, VIII/155, IX/83, X/132, XI/92, XI/93, XII/92, XIV/33, XIV/115, XV/134, XV/149, XV/178.

[=21]

čax-: *f.* suçlamak.

č.-üyürsen XIV/39,

č.-sarlar XIII/214.

[=2]
čaxır: *is.* şarap. (krş. **čayır**)
 č.+nī VIII/75.
 [=1]
čaxır-: *f.* çağırmaq, davet etmək.
 č-iy edi VIII/90, XV/17.
 č-iy edilär VII/6, VII/78,
 XV/138, XV/139.
 č.-iyir II/46, IV/45, V/154,
 VI/126, XV/16, XV/229.
 č-ma VII/9, XIV/6.
 č.-salar X/39.
 č.-sarlar XIII/63.
 [=16]
čaxırmaç: *is.* çığlık.
 č. edi XV/141.
 [=1]
čal-: *f.* çalmak
 č. XIII/12.
 [=1]
čamur: *is.* çamur.
 č.+da XV/239.
 [=1]
čarä: *is.* (Far.< *čāre*) çare.
 č. VII/139.
 [=1]
čarčarank’: *is.* (Erm.) acı, eziyet.
 č.+ī XV/101.
 č+nī XII/71.
 č.+nīñ V/85.
 [=3]
čarčarnç: *is.* (Erm.) çile
 č. XII/78.
 [=1]

čay: *is.* dere.
 č.+larnī XIII/233.
 [=1]
čêlêšnī: *sf.* (Erm.) bedenî. (krş. **celêsnīy**)
 č. VI/195.
 [=1]
češ-: *f.* ayırmak.
 č.-mä IX/50.
 [=1]
češil-: *f.* ayrışmak, çözülmek.
 č.-iyir I/40.
 č.-iyirlär I/37.
 [=36]
čestovat et-: *f.* (Slv. *čestovat* + Tr. *et-*)
 ziyafet vermek.
 č.-iy edi VI/77.
 [=1]
čičäk: *is.* çiçek.
 č.III/16, VI/118, X/2.
 č.+kă IX/98.
 [=4]
čiri-: *f.* çürümek. (krş. **čürü-**)
 č.-ñiz XIII/129.
 [=1]
čida-: *f.* sabretmek.
 č.-dī XIII/30, XIV/89.
 č.-dīm XIII/118, XIII/122.
 č.-iyirlar XIV/109.
 č.-ma XV/5.
 č.-madī VI/125, X/12.
 č.-sañ XIV/34.
 č.-sarlar XIII/133.
 → **čidama bol-**
 [=10]

čidama bol-: *f.* sabretmek.

č.-urbiz XV/180.

[=1]

čidovlu: *sf.* sabırlı.

č. XV/216.

č.+dur XV/209.

[=2]

čirχ-: *f.* çıkmak

č. V/64, VII/81.

č.-arlar XIII/72.

č.-iyir XII/23, XII/47, XIII/47.

č.-iyirlar VIII/37, VIII/130.

č.-ip XII/3, XV/56, XV/204.

č.-kay VII/7, XIV/36.

č.-kaylar IX/59.

č.-ma XI/52, XIV/72, XV/258.

č.-madı X/67.

č.-mas X/1.

č.-sa XIII/131.

č.-sar XIII/38.

č.-ti III/61, VIII/164, XII/58,
XII/65, XII/72, XIII/179.

č.-tilar VIII/27,

[=28]

čirχar-: *f.* çıkarmak.

č.-dı VI/73.

č.-dilar III/64, XV/83.

č.-gan VI/162, XI/92.

č.-gaysen VII/22, XIV/151.

č.-iñiz XV/43.

č.-iyim XIII/52.

č.-iyir IV/22, V/128, XI/73,
XII/22.

č.-iyirlar VII/46, X/138, XI/88,
XIII/232.

č.-ip IV/37, VII/139, VIII/116,
VIII/144.

č.-ir XV/10.

č.-ma X/43, X/129, XV/192.

č.-masaχ X/42.

č.-salar XIII/87.

č.-sar XIII/194.

[=28]

čirχart-: *f.* çıkartmak

č.-kaymen XIII/119.

[=1]

čilat-: *f.* ıslatmak.

č.-tım XV/156.

[=1]

čirax: *is.* (Far. < *čerāg*) çırağ, mum. (krş.
džraχ)

č. VII/242.

č.+lar VIII/70.

č.+larnı VIII/74.

č.+nı VIII/73.

č.+sen VII/168.

[=6]

čiraxkal: *is.* (Erm.) şamdan.

č. VIII/73.

[=1]

čilunok: *is.* (Leh.)parça, uzuv.

č.-lar XII/83.

č.-larda XII/82.

č.+ları VI/183.

[=3]

čmovina: *is.* (Slv.) kurum.

č. X/67.

[=1]

čoγur: *is.* çukur.

č.+ga VII/166, X/78.
 [=2]
čoz-: *f.* açmak.
 č.-up XV/52.
 [=1]
čök-: *f.* eğilmek.
 č.-tü XIV/77.
 č.-üp XIV/60.
 [=2]
čölmäk: *is.* çömlək.
 č. X/7.
 č.+inä X/65.
 č.+kä X/69.
 č.+lär XI/78.
 č.+tän X/68.
 [=5]
čöp-čövrä: *zf.* çepeçevre.
 č.VI/160, XIII/215.
 č.+niņ XIII/74.
 [=3]
čöprä: *is.* posa.
 č. X/92.
 č.+niņ X/88.
 [=2]
čövrä: *is.* çevre.
 č. VI/161,
 č.+mä II/7,
 č.+niņ XIII/75,
 č.+sinä I/56, II/3, II/6, VI/176,
 VI/177, VIII/17, VIII/76,
 XIII/103, XIII/160, XV/70,

[=13]
čövrä-: *f.* çevirmek, döndürmek.
 č.-dilär VI/198,
 [=1]
čövrängän: *sf.* çevrili.
 č. XIV/61.
 [=1]
čövür-: *f.* çevirmek.
 č.-iyir VII/115.
 [=1]
čroda: *is.* (Slv.) sürü.
 č.+nī XV/32.
 [=1]
čubux: *is.* çubuk, sopa.
 č. XV/173.
 č.+lar XV/83.
 [=2]
čudovni: *sf.* (Slv.) olağanüstü.
 č. XIII/178.
 [=1]
čuynêši: *sf.* (Slv.) gözü açık, uyanık.
 č.+ga VII/195.
 [=1]
čürü-: *f.* çürümek. (krş. **çiri-**)
 č.-(ü) iyir I/36.
 [=1]
čvīčonīy: *sf.* (Slv.) eğitimli.
 č. XI/118.
 [=1]

-D-

da: *ed.* ve.

d. I/8, I/18, I/19, I/19, I/20, I/25,
I/26, I/28, I/28, I/30, I/30, I/31,
I/36, I/37, I/40, I/40, I/42, I/47,
I/48, I/49, I/55, I/56, I/58, I/59,
I/64, I/66, I/67, I/67, I/67, I/72,
I/72, I/74, I/76, I/77, I/78, I/80,
I/83, I/89, I/90, I/95, II/4, II/5,
II/7, II/11, II/13, II/13, II/13,
II/14, II/15, II/16, II/17, II/17,
II/18, II/24, II/28, II/29, II/29,
II/33, II/34, II/34, II/36, II/36,
II/38, II/38, II/40, II/41, II/41,
II/44, II/44, II/47, II/51, II/51,
II/53, II/54, II/54, II/60, II/61,
II/64, II/65, II/67, II/67, II/72,
II/74, II/75, II/76, II/84, II/85,
II/85, II/86, II/87, III/2, III/4,
III/5, III/5, III/6, III/9, III/9,
III/12, III/13, III/15, III/16,
III/17, III/22, III/23, III/23,
III/27, III/31, III/32, III/35,
III/36, III/37, III/38, III/39,
III/40, III/40, III/41, III/42,
III/44, III/44, III/45, III/50,
III/51, III/52, III/53, III/54,
III/57, III/58, III/59, III/61,
III/61, III/61, III/62, III/63,
III/64, III/64, III/65, III/65,
III/66, III/66, III/68, III/71,
III/72, III/72, III/74, III/75, IV/4,
IV/8, IV/10, IV/10, IV/13, IV/14,
IV/17, IV/18, IV/18, IV/19,
IV/21, IV/22, IV/24, IV/27,
IV/30, IV/30, IV/33, IV/38,
IV/41, IV/41, IV/42, IV/43,
IV/46, IV/48, IV/54, IV/55,
IV/56, IV/59, IV/60, IV/63,
IV/64, IV/65, IV/66, IV/66,
IV/69, IV/71, IV/72, IV/72,
IV/73, IV/73, IV/75, IV/77, V/3,
V/5, V/7, V/11, V/12, V/13,
V/14, V/15, V/17, V/20, V/24,
V/27, V/31, V/31, V/36, V/37,
V/38, V/42, V/43, V/45, V/45,
V/46, V/46, V/48, V/54, V/55,
V/56, V/57, V/57, V/57, V/59,
V/61, V/61, V/65, V/65, V/67,
V/76, V/76, V/85, V/86, V/88,

V/91, V/93, V/93, V/94, V/96,
V/100, V/100, V/103, V/106,
V/106, V/108, V/108, V/110,
V/112, V/113, V/114, V/115,
V/118, V/118, V/121, V/122,
V/122, V/123, V/126, V/128,
V/129, V/129, V/130, V/132,
V/136, V/137, V/141, V/142,
V/143, V/144, V/147, V/148,
V/152, V/152, V/153, V/155,
V/156, V/158, V/161, V/161,
VI/1, VI/8, VI/15, VI/16, VI/16,
VI/21, VI/23, VI/27, VI/28,
VI/29, VI/30, VI/33, VI/42,
VI/45, VI/46, VI/48, VI/50,
VI/53, VI/54, VI/57, VI/59,
VI/61, VI/62, VI/64, VI/66,
VI/66, VI/66, VI/68, VI/69,
VI/69, VI/70, VI/72, VI/72,
VI/73, VI/74, VI/74, VI/75,
VI/76, VI/76, VI/77, VI/80,
VI/81, VI/82, VI/82, VI/85,
VI/85, VI/86, VI/88, VI/88,
VI/89, VI/92, VI/93, VI/94,
VI/99, VI/102, VI/104, VI/111,
VI/112, VI/118, VI/118, VI/118,
VI/119, VI/119, VI/119, VI/119,
VI/123, VI/123, VI/133, VI/134,
VI/138, VI/139, VI/141, VI/143,
VI/154, VI/155, VI/163, VI/163,
VI/166, VI/166, VI/169, VI/172,
VI/172, VI/172, VI/173, VI/176,
VI/179, VI/181, VI/190, VI/190,
VI/193, VI/197, VI/201, VI/203,
VI/206, VI/209, VI/210, VI/212,
VI/215, VI/216, VI/218, VI/218,
VII/3, VII/4, VII/5, VII/7, VII/8,
VII/10, VII/18, VII/19, VII/19,
VII/24, VII/24, VII/25, VII/28,
VII/29, VII/30, VII/31, VII/31,
VII/31, VII/32, VII/32, VII/34,
VII/40, VII/41, VII/41, VII/43,
VII/45, VII/45, VII/46, VII/47,
VII/48, VII/48, VII/49, VII/49,
VII/49, VII/50, VII/50, VII/52,
VII/53, VII/54, VII/55, VII/56,
VII/58, VII/60, VII/62, VII/63,
VII/63, VII/65, VII/65, VII/67,

VII/68, VII/69, VII/70, VII/72,
 VII/73, VII/76, VII/77, VII/78,
 VII/79, VII/82, VII/83, VII/86,
 VII/87, VII/88, VII/89, VII/89,
 VII/90, VII/90, VII/92, VII/93,
 VII/94, VII/95, VII/98, VII/99,
 VII/99, VII/100, VII/100,
 VII/102, VII/103, VII/104,
 VII/106, VII/108, VII/109,
 VII/110, VII/110, VII/111,
 VII/112, VII/ VII/112, VII/113,
 VII/114, VII/115, VII/115,
 VII/115, VII/119, VII/119,
 VII/121, VII/121, VII/122,
 VII/123, VII/123, VII/127,
 VII/129, VII/130, VII/131,
 VII/132, VII/133, VII/134,
 VII/134, VII/135, VII/135,
 VII/136, VII/141, VII/141,
 VII/142, VII/143, VII/143,
 VII/144, VII/146, VII/154,
 VII/154, VII/155, VII/158,
 VII/160, VII/161, VII/162,
 VII/167, VII/168, VII/171,
 VII/171, VII/172, VII/172,
 VII/176, VII/180, VII/181,
 VII/183, VII/183, VII/184,
 VII/186, VII/191, VII/191,
 VII/192, VII/193, VII/194,
 VII/194, VII/195, VII/198,
 VII/202, VII/202, VII/203,
 VII/205, VII/206, VII/207,
 VII/209, VII/209, VII/210,
 VII/211, VII/212, VII/214,
 VII/216, VII/219, VII/220,
 VII/222, VII/223, VII/223,
 VII/224, VII/224, VII/224,
 VII/225, VII/226, VII/ 227,
 VII/227, VII/227, VII/228,
 VII/228, VII/229, VII/230,
 VII/231, VII/233, VII/233,
 VII/2333, VII/233, VII/237,
 VII/237, VII/237, VII/238,
 VII/240, VII/240, VII/241,
 VII/243, VII/245, VII/245,
 VII/246, VII/246, VII/247,
 VIII/2, VIII/4, VIII/4, VIII/5,
 VIII/5, VIII/6, VIII/6, VIII/7,

VIII/10, VIII/11, VIII/11,
 VIII/13, VIII/13, VIII/13,
 VIII/14, VIII/16, VIII/16,
 VIII/17, VIII/17, VIII/18,
 VIII/18, VIII/19, VIII/25,
 VIII/29, VIII/30, VIII/32,
 VIII/35, VIII/37, VIII/37,
 VIII/38, VIII/38, VIII/39,
 VIII/41, VIII/43, VIII/43,
 VIII/45, VIII/50, VIII/50,
 VIII/52, VIII/55, VIII/55,
 VIII/56, VIII/56, VIII/60,
 VIII/60, VIII/63, VIII/66,
 VIII/67, VIII/68, VIII/70,
 VIII/70, VIII/71, VIII/73,
 VIII/73, VIII/74, VIII/76,
 VIII/77, VIII/82, VIII/83,
 VIII/85, VIII/85, VIII/85,
 VIII/88, VIII/88, VIII/89,
 VIII/89, VIII/92, VIII/93,
 VIII/94, VIII/96, VIII/96,
 VIII/98, VIII/99, VIII/103,
 VIII/103, VIII/103, VIII/104,
 VIII/104, VIII/105, VIII/105,
 VIII/105, VIII/106, VIII/108,
 VIII/109, VIII/110, VIII/111,
 VIII/111, VIII/112, VIII/112,
 VIII/113, VIII/113, VIII/114,
 VIII/117, VIII/117, VIII/119,
 VIII/120, VIII/122, VIII/125,
 VIII/125, VIII/126, VIII/127,
 VIII/127, VIII/127, VIII/127,
 VIII/128, VIII/128, VIII/129,
 VIII/129, VIII/130, VIII/131,
 VIII/131, VIII/132, VIII/133,
 VIII/134, VIII/136, VIII/136,
 VIII/137, VIII/138, VIII/138,
 VIII/138, VIII/139, VIII/140,
 VIII/140, VIII/141, VIII/141,
 VIII/142, VIII/144, VIII/147,
 VIII/149, VIII/153, VIII/156,
 VIII/161, VIII/161, VIII/162,
 VIII/162, VIII/167, VIII/167,
 VIII/169, VIII/170, VIII/171,
 VIII/173, VIII/173, VIII/173,
 VIII/174, VIII/176, VIII/176,
 VIII/178, VIII/179, VIII/179,
 VIII/180, VIII/180, VIII/182,

VIII/183, VIII/185, VIII/185,
VIII/186, VIII/188, VIII/188,
VIII/193, VIII/194, VIII/195,
VIII/196, VIII/196, VIII/197,
VIII/197, VIII/198, VIII/198,
VIII/199, VIII/199, VIII/199,
VIII/200, VIII/200, VIII/203,
IX/2, IX/4, IX/5, IX/6, IX/6,
IX/6, IX/11, IX/13, IX/14, IX/15,
IX/16, IX/17, IX/17, IX/20,
IX/21, IX/21, IX/22, IX/24,
IX/24, IX/25, IX/25, IX/25,
IX/26, IX/29, IX/31, IX/34,
IX/38, IX/39, IX/40, IX/42,
IX/44, IX/46, IX/46, IX/48,
IX/50, IX/51, IX/51, IX/52,
IX/53, IX/53, IX/53, IX/54,
IX/54, IX/54, IX/57, IX/58,
IX/59, IX/60, IX/62, IX/65,
IX/65, IX/65, IX/66, IX/67,
IX/67, IX/68, IX/70, IX/70,
IX/73, IX/74, IX/74, IX/78,
IX/79, IX/80, IX/80, IX/80,
IX/81, IX/82, IX/85, IX/86,
IX/86, IX/86, IX/88, IX/90,
IX/91, IX/91, IX/93, IX/93,
IX/98, IX/98, IX/99, IX/100,
IX/101, IX/102, IX/103, IX/103,
IX/105, IX/106, IX/106, IX/106,
IX/107, IX/108, IX/111, IX/112,
IX/114, IX/114, IX/114, IX/116,
IX/117, IX/118, IX/118, IX/120,
IX/123, IX/126, IX/126, IX/128,
X/4, X/4, X/5, X/7, X/9, X/10,
X/11, X/14, X/17, X/20, X/21,
X/24, X/25, X/27, X/30, X/34,
X/38, X/39, X/41, X/44, X/49,
X/51, X/52, X/53, X/58, X/59,
X/60, X/62, X/66, X/69, X/69,
X/72, X/75, X/79, X/80, X/81,
X/84, X/86, X/86, X/87, X/87,
X/90, X/91, X/94, X/94, X/98,
X/101, X/105, X/108, X/109,
X/111, X/112, X/115, X/117,
X/118, X/119, X/124, X/126,
X/131, X/131, X/135, X/140,
X/141, XI/4, XI/4, XI/11, XI/11,
XI/11, v12, XI/12, XI/14, XI/16,

XI/19, XI/22, XI/28, XI/31,
XI/31, XI/35, XI/36, XI/40,
XI/48, XI/49, XI/50, XI/52,
XI/52, XI/54, XI/56, XI/57,
XI/58, XI/59, XI/62, XI/62,
XI/63, XI/63, XI/64, XI/65,
XI/68, XI/73, XI/76, XI/76,
XI/81, XI/82, XI/86, XI/87,
XI/91, XI/92, XI/97, XI/99,
XI/100, XI/106, XI/111, XI/112,
XI/113, XI/118, XI/118, XI/122,
XII/1, XII/3, XII/4, XII/8,
XII/14, XII/15, XII/22, XII/22,
XII/23, XII/24, XII/24, XII/24,
XII/25, XII/26, XII/27, XII/28,
XII/28, XII/29, XII/30, XII/31,
XII/31, XII/33, XII/34, XII/34,
XII/34, XII/35, XII/36, XII/38,
XII/40, XII/41, XII/42, XII/42,
XII/43, XII/44, XII/47, XII/48,
XII/50, XII/51, XII/55, XII/55,
XII/56, XII/57, XII/57, XII/58,
XII/58, XII/60, XII/63, XII/63,
XII/64, XII/65, XII/66, XII/66,
XII/66, XII/67, XII/68, XII/68,
XII/69, XII/69, XII/70, XII/70,
XII/70, XII/71, XII/71, XII/72,
XII/73, XII/73, XII/73, XII/73,
XII/74, XII/75, XII/75, XII/76,
XII/77, XII/77, XII/78, XII/78,
XII/83, XII/86, XII/86, XII/87,
XII/88, XII/88, XII/88, XII/89,
XII/89, XII/89, XII/90, XII/91,
XII/91, XII/91, XII/92, XII/93,
XII/93, XII/93, XII/95, XII/97,
XII/98, XIII/1, XIII/1, XIII/3,
XIII/8, XIII/9, XIII/10, XIII/11,
XIII/14, XIII/15, XIII/19,
XIII/21, XIII/22, XIII/23,
XIII/24, XIII/25, XIII/26,
XIII/30, XIII/31, XIII/32,
XIII/39, XIII/42, XIII/48,
XIII/51, XIII/56, XIII/57,
XIII/58, XIII/58, XIII/59,
XIII/60, XIII/64, XIII/64,
XIII/66, XIII/67, XIII/68,
XIII/69, XIII/70, XIII/71,
XIII/72, XIII/72, XIII/73,

XIII/75, XIII/75, XIII/76,
 XIII/80, XIII/83, XIII/94,
 XIII/96, XIII/96, XIII/99,
 XIII/100, XIII/101, XIII/103,
 XIII/105, XIII/105, XIII/109,
 XIII/109, XIII/110, XIII/110,
 XIII/110, XIII/111, XIII/112,
 XIII/113, XIII/115, XIII/116,
 XIII/133, XIII/135, XIII/135,
 XIII/135, XIII/136, XIII/137,
 XIII/140, XIII/145, XIII/147,
 XIII/152, XIII/155, XIII/157,
 XIII/157, XIII/158, XIII/158,
 XIII/159, XIII/159, XIII/160,
 XIII/161, XIII/161, XIII/166,
 XIII/175, XIII/176, XIII/177,
 XIII/179, XIII/183, XIII/185,
 XIII/188, XIII/189, XIII/190,
 XIII/193, XIII/194, XIII/198,
 XIII/203, XIII/208, XIII/209,
 XIII/210, XIII/220, XIII/221,
 XIII/223, XIII/223, XIII/228,
 XIII/230, XIII/236, XIII/240,
 XIII/245, XIII/248, XIII/250,
 XIV/3, XIV/4, XIV/5, XIV/5,
 XIV/6, XIV/6, XIV/8, XIV/8,
 XIV/10, XIV/11, XIV/11,
 XIV/15, XIV/16, XIV/22,
 XIV/26, XIV/27, XIV/30,
 XIV/34, XIV/35, XIV/36,
 XIV/39, XIV/41, XIV/42,
 XIV/44, XIV/51, XIV/54,
 XIV/54, XIV/57, XIV/59,
 XIV/60, XIV/62, XIV/64,
 XIV/71, XIV/74, XIV/75,
 XIV/76, XIV/78, XIV/83,
 XIV/89, XIV/90, XIV/92,
 XIV/92, XIV/93, XIV/95,
 XIV/96, XIV/97, XIV/97,
 XIV/98, XIV/99, XIV/99,
 XIV/100, XIV/103, XIV/109,
 XIV/109, XIV/110, XIV/111,
 XIV/111, XIV/116, XIV/121,
 XIV/121, XIV/122, XIV/124,
 XIV/132, XIV/133, XIV/134,
 XIV/136, XIV/137, XIV/138,
 XIV/142, XIV/142, XIV/144,
 XIV/148, XIV/148, XIV/149,

XIV/153, XV/6, XV/8, XV/8,
 XV/22, XV/28, XV/32, XV/34,
 XV/35, XV/41, XV/42, XV/42,
 XV/43, XV/43, XV/44, XV/44,
 XV/44, XV/45, XV/47, XV/47,
 XV/48, XV/50, XV/50, XV/51,
 XV/51, XV/52, XV/52, XV/55,
 XV/56, XV/57, XV/57, XV/64,
 XV/71, XV/77, XV/81, XV/82,
 XV/83, XV/86, XV/89, XV/91,
 XV/91, XV/96, XV/101,
 XV/102, XV/103, XV/104,
 XV/105, XV/108, XV/112,
 XV/113, XV/113, XV/117,
 XV/121, XV/122, XV/122,
 XV/122, XV/123, XV/125,
 XV/125, XV/127, XV/131,
 XV/133, XV/133, XV/133,
 XV/135, XV/135, XV/136,
 XV/136, XV/137, XV/137,
 XV/137, XV/138, XV/140,
 XV/141, XV/144, XV/146,
 XV/146, XV/151, XV/152,
 XV/156, XV/158, XV/160,
 XV/161, XV/164, XV/164,
 XV/173, XV/176, XV/177,
 XV/177, XV/179, XV/180,
 XV/181, XV/184, XV/186,
 XV/189, XV/193, XV/194,
 XV/194, XV/195, XV/203,
 XV/208, XV/209, XV/215,
 XV/216, XV/216, XV/221,
 XV/221, XV/222, XV/222,
 XV/226, XV/228, XV/229,
 XV/230, XV/231, XV/233,
 XV/235, XV/236, XV/238,
 XV/239, XV/239, XV/240,
 XV/243, XV/248, XV/249,
 XV/250, XV/251, XV/254,
 XV/255, XV/259, XV/261,
 XV/261.

[=1380]

dadžar: *is.* (Erm.) saray, tapınak.

d.+da VI/126.

d.+nñj VI/128.

[=2]

dagtel: is. (Lat.) hurma. (krş. **daktel**)

d.+lärni X/33.

[=1]

dayi: zf. daha, fazla.

d. I/13, I/15, I/53, I/57, I/63, II/37, II/39, IV/21, IV/26, IV/26, IV/33, IV/46, V/145, V/146, V/150, VI/1, VI/33, VI/42, VI/94, VI/122, VI/128, VI/185, VII/8, VII/74, VII/76, VII/104, VII/124, VII/142, VII/163, VII/194, VII/195, VII/207, VII/219, VIII/57, VIII/76, VIII/80, VIII/92, VIII/95, VIII/118, VIII/119, VIII/163, VIII/165, VIII/172, VIII/174, VIII/193, VIII/196, VIII/198, IX/35, IX/62, IX/73, IX/81, IX/93, IX/122, X/15, X/20, X/21, X/44, X/47, X/48, X/49, X/79, X/121, X/124, X/124, X/129, XI/8, XI/17, XI/17, XI/22, XI/45, XI/62, XI/78, XI/109, XI/114, XII/55, XIII/3, XIII/5, XIII/52, XIII/75, XIII/115, XIII/145, XIII/146, XIII/146, XIII/157, XIII/184, XIII/186, XIII/187, XIII/187, XIV/16, XIV/38, XIV/42, XIV/63, XIV/99, XIV/101, XV/15, XV/72, XV/88, XV/116, XV/122, XV/143, XV/193, XV/193, XV/193, XV/207, XV/208, XV/208, XV/213.

[=107]

daktel: is. (Lat.) hurma. (krş. **dagtel**)

d.+lär X/28.

[=1]

damâhli: sf. açgözlü.

d.+dir VI/215.

[=1]

damar: is. damar.

d.+lardan X/129.

[=1]

dä: bağ. da, de

d.I/13, I/83, II/57, III/76, IV/55, IV/69, V/11, V/16, V/96, V/141, V/162, VI/48, VI/51, VI/80, VI/101, VI/155, VII/13, VII/44, VII/61, VII/74, VII/90, VII/107, VII/123, VII/139, VII/139, VII/140, VII/156, VII/166, VII/175, VII/246, VIII/41, VIII/50, VIII/83, VIII/126, VIII/135, VIII/151, VIII/189, IX/60, IX/68, IX/78, IX/125, X/2, X/3, X/53, X/138, X/138, XI/50, XII/53, XII/60, XIII/20, XIII/56, XIII/115, XIII/132, XIII/135, XIII/164, XIII/172, XIII/249, XIV/30, XIV/32, XIV/94, XIV/118, XIV/119, XV/32, XV/61, XV/68, XV/72, XV/80, XV/112, XV/112, XV/113, XV/165, XV/190, XV/206, XV/238,

[=74]

dästür: is. (Far.< *destür*) destur.→
dästür al-

d.+ü VIII/99.

[=1]

dästür al-: f. (Far дәstür+ Tr. al-) destur almak, izin almak.

d.-di VIII/74.

[=1]

dästürsüz: sf. (Far.< дәstür +Tr. süz) destursuz, izinsiz.

d. VIII/59.

[=1]

däviçi: is. (Ar. dävi<da'vā+ Tr. çi) davacı.

d. XIV/38.

d.+sen XIV/40.

[=2]

dbad et-: *f.* (Slv. dbad + Tr. et-) endişe etmek.

d.-kây XIV/147.

[=1]

dear: *is.* (Erm.) efendi.

d.+da VIII/94.

[=1]

deg: *ed.* dek, değin, kadar.

d. V/46, VI/3, VI/154, X/42, X/48, X/70, X/85, X/99, XII/78, XIII/4, XIII/139, XIII/194, XIV/91, XIV/114, XV/134, XV/220, XV/253.

[=17]

degret: *is.* (Lat.) emir, karar. (krş. **dekret**)

d. XIII/131.

[=1]

dekret: *is.* (Lat.) emir, karar. (krş. **degret**)

d. VIII/169.

[=1]

deli: *sf.* deli.

d. XI/91, XIV/17.

d.+lärniñ XI/84.

d.+sen XIV/148.

[=4]

delicia: *is.* (Lat.) eğlence. (krş. **deliciya**)

d.+lar edi XV/164.

[=1]

deliciya: *is.* (Lat.) eğlence. (krş. **delicia**)

d.+lärniñ XV/181.

[=1]

delik: *is.* delik.

d.+lärni X/122.

[=1]

deliliğ: *is.* delilik.

d. XIV/16.

[=1]

delir-: *f.* delirmek.

d.-iyirlär X/91, XIV/17.

[=2]

desperaciya: *is.* (Lat.) umutsuzluk.

d.+ga XIV/147.

[=1]

devä: *is.* deve.

d.+gä I/63.

[=1]

dinsiz: *sf.* (Ar. din+ Tr. siz) dinsiz.

d.-lär IV/72, VI/100, VIII/52.

[=3]

diocazia: *is.* (Lat.) dioecesis.

d.+da VIII/134.

[=1]

dişkreci: *is.* (Lat.) sağduyu. (krş. **dişkrecia**)

d.VI/194.

[=1]

dişkrecia: *is.* (Lat.) sağduyu. (krş. **dişkreci**)

d.+sî VI/201.

[=1]

divtär: *is.* (Ar. daftar < E.Yun. < difteri) defter.

d.+ni XIII/87.

[=1]

dívar: *is.* (Far.< dīvār) duvar. (krş. **duvar**)

d.+ga XV/172.

[=1]

do tego: *zf.* (Leh.) ayrıca.

d. I/42.
[=1]
dobrego: *is.* (Slv.) iyi.
d. X/10.
[=1]
dobrī mišli: *sf.* (Leh.) ihtiyatlı.
d. XV/257.
[=1]
dobrodžeystvo et-: *f.* (Leh. *dobrodžeystvo* + Tr. et-) iyilik etmek.
d.-iyir XV/102.
[=1]
dobrovolnê: *is.* (Slv.) gönüllü.
d. X/62, XV/175.
[=2]
dočirayoncî: *sf.* (Leh.) ulaşan.
d. XIII/219.
[=1]
dodavat et-: *f.* (Slv. *dodavat* + Tr. et-) eklemek.
d.-iyir IV/46.
d.-iyirlär I/72.
[=2]
doładzat et-: *f.* (Slv. *doładzat* +Tr et-) tatmin etmek, yetinmek.
d.-iyirlär I/27.
[=1]
dokladat et-: *f.* (Slv. *dokladat* + Tr. et-) eklemek.
d.-ärbiz IX/62.
[=1]
dokola: *is.* (Slv.) etraf.
d. XI/92.
[=1]

dolina: *is.* (Slv.) dere, vadi.
d.+da XI/26.
d.+ga XIII/75, XIII/198.
[=3]
dön: *is.* (Erm.) bayram.
d. XII/78.
[=1]
dopustit et-: *f.* (Slv. *dopustit* + Tr.et-) izin vermek, kabul etmek.
d.-käylär VIII/170.
[=1]
doskonalê: *zf.* (Slv.) tamamen.
d. V/67.
[=1]
doskonalî: *sf.* (Slv.) mükemmel.
d.VI/54, VI/200, XV/122.
[=3]
doskonalost: *is.* (Slv.) mükemmellik.
d.VI/58.
d.+nu VI/178.
d.+u XIV/126.
[=3]
dost: *is.*(Far.< düst) dost.
d. IX/85, XV/241.
d.+lar XIII/223, XV/240.
d.+larga II/15.
d.+larin XV/37.
d.+larinça XIII/237.
d.+larni XV/35.
d.+nu IX/84, IX/86.
d.+tan I/58.
d.+tur XV/244.
d.+uğa XV/242.
[=13]

dostat et-: *f.* (Slv. dostat + Tr. et-) almak.

d.-ti VIII/121.

[=1]

dostatniy: *sf.* (Slv.) lüks.

d. XV/122.

[=1]

dostatok: *is.* (Slv.) varlık, zenginlik.

d. IX/126.

d.+larni VII/235.

[=2]

dostavat et-: *f.* (Slv. dostavat + Tr. et-) ele geçirmek, elde etmek.

d.-iyirlar I/43.

d.-kaysiz VII/176.

[=1]

dostoynost: *is.* (Slv.) heybet.

d.+u IX/11.

[=1]

dotikatsa bol-: *f.* (Slv. dotikatsa + Tr. bol-) ilgilendirmek.

d.-iyirlar VIII/161.

[=1]

dovedit et-: *f.* (Slv. dovedit + Tr. et-) öğrenmek.

d.-masalar XIII/228.

[=1]

dovot: *is.* (Leh.) muhafaza.

d.+lari IV/74.

[=1]

duxovni: *sf.* (Slv.) ruhani.

d. IV/29, VII/94, VIII/33, IX/21.

d.+lar VIII/149.

d.+larga VII/163, VII/226, VIII/39.

[=8]

dun: *is.* (Erm.) ayet.

d. XIII/36.

d.+nu XI/114, XI/115, XI/117.

d.+u XI/19.

[=5]

duşman: *is.* (Far. < duşmān) düşman.

d. X/2, XIV/130, XIV/131, XIV/141, XIV/143.

d.+dan VII/8.

d.+ga IV/13, XIV/68, XIV/79.

d.+i IV/70, XIV/44, XIV/54, XIV/70, XIV/72.

d.+idir XII/22.

d.+iñ XIV/76, XIV/102, XIV/128, XIV/150.

d.+iña XIV/62.

d.+lar XIV/42, XIV/43, XIV/153.

d.+lardan XV/99.

d.+larima XIII/126, XIII/191.

d.+larimizga II/16.

d.+larimizni XIV/11, XIV/152.

d.+larina XIV/20.

d.+lariñ XIV/118.

d.+lariñizni XIV/83, XIV/86.

d.+lariñni XIV/51.

d.+larni VI/162, XIV/81.

d.+larniñ VIII/15, XIV/126.

d.+ni XIV/129, XIV/136.

d.+niñ XIV/67, XIV/108, XIV/138.

[=43]

duşmanliq: *is.* (Far. < duşmān+ Tr. liχ) düşmanlık.

d. XIV/16.

[=1]

duvar: *is.* (Far.<dīvār) duvar. (krş. dīvar)

d.+ga XIII/187.

d.+larni XIII/186.

[=2]

dügöl: *ed.* değıl.

d. I/18, I/18, I/27, I/32, I/38, I/39, I/85, II/6, II/15, II/34, II/65, II/66, II/77, III/5, III/24, IV/16, IV/20, IV/50, IV/58, IV/61, V/4, V/101, V/102, V/103, VI/1, VI/9, VI/33, VI/40, VI/42, VI/46, VI/60, VI/70, VI/75, VI/90, VI/91, VI/92, VI/158, VII/51, VII/68, VII/77, VII/172, VII/182, VIII/132, VIII/140, VIII/146, IX/20, IX/32, IX/38, IX/39, IX/64, IX/75, IX/102, XI/6, XI/36, XI/65, XI/75, XI/89, XI/89, XII/10, XII/35, XII/82, XIII/4, XIII/63, XIII/63, XIII/86, XIII/87, XIII/154, XIII/169, XIII/211, XIII/214, XIII/232, XIV/8, XIV/42, XIV/87, XIV/118, XIV/122, XIV/141, XIV/146, XIV/148, XV/31, XV/47, XV/90, XV/100, XV/104, XV/115, XV/116, XV/129, XV/152, XV/154, XV/241, XV/249.

d.+dür V/62, V/155, VII/79, VIII/48, VIII/100, IX/72, IX/127, XI/58, XI/61, XIII/20, XIV/103,

XIV/137, XIV/143, XV/49, XV/66.

d.+dürlär IV/25, V/41, V/69, V/88, XI/64, XV/213.

[=112]

dünyâ: *is.* (Ar.< dünyā) dünya

d. I/38, II/24, III/13, III/43, III/56, IV/5, V/22, VI/7, VI/79, VII/24, IX/20, IX/71, XI/6, XI/44, XIII/87, XIII/90, XIII/219, XIV/138, XV/104.

d.+da I/17, I/19, I/31, II/42, V/51, V/82, VI/45, VI/49, VII/33, IX/97, XIII/146, XIII/231, XV/204.

d.+dan III/28, III/29, V/127, VI/212, XIII/80, XV/204.

d.+ga I/83, II/11, VII/222, XIII/85, XIV/63.

d.+ni II/68, XIV/79.

d.+niñ II/40, II/55, III/9, V/99, VI/81, VI/206, VIII/140, IX/89, XII/13, XII/82, XIII/15, XIII/85, XIII/108, XIII/166.

[=14]

dvor: *is.* (Slv.) avlu, saray.

d.+larda X/106.

[=1]

dvoran: *sf.* (Slv.) soylu.

d.+larin XIII/77.

[=1]

-Dž-

džalat: *is.* (Ar.< cellād) cellat.

dž. XV/82.

dž.+lar III/64, XIII/136, XIII/137.

[=4]

džan: *is.* (Far. <cān) ruh.

dž. II/49, II/51, II/87, IV/46, IV/50, V/135, VI/11, VI/132, VI/219, VII/247, VIII/121, VIII/203, IX/128, X/54, XII/56,

XIII/26, XIII/251, XV/256,
XV/257, XV/262.

dž.+da VII/122.

dž.+dan II/36.

dž.+i II/40, II/50, VI/184,
VI/185, VI/200, X/49, X/95,
XI/85, XIV/60.

dž.+im XIII/177, XIII/179.

dž.+imiz XII/50, XII/51, XII/53.

dž.+imizni II/80, XII/55.

dž.+in II/68, II/69, VI/9, XI/65,
XII/52, XIV/148.

dž.+inı XIV/144.

dž.+ga X/53, XV/25.

dž.+lar XIII/73, XV/63.

dž.+larga VIII/179.

dž.+ları IV/6, XI/84.

dž.+larimizni IV/44.

dž.+ların IV/12, VII/245.

dž.+larını VI/114.

dž.+li VI/25.

dž.+ni II/50, V/5, V/12, VI/26,
VI/132, VIII/180, XI/28.

dž.+ni I/33, IV/44, VI/24,
VII/17, X/55, X/133, X/134,
X/136, XI/69, XIV/124.

[=75]

džanabarhorthork: is. (Erm.)
gezinler, yolcular.

dž. II/24.

[=1]

džaşoc: is. (Erm.) liturjik kitap.

dž. VIII/82.

[=1]

džedžic: is. (Slv.) vâris.

dž. XV/91, XV/113.

dž.+lari VII/100.

[=3]

džedžičto: is. (Slv.) miras,
vasiyetname.

dž. VII/134.

[=1]

dželnost: is. (Leh.) cesaret.

dž.+u III/20,

dž.+un III/24.

[=2]

džêrżavca: is. (Slv.) hükümdar.

dž.+lar I/8.

[=1]

džins: is. (Ar.< cins) soy.(krş. **džins**)

dž.+imizni III/2.

[=1]

džins: is. (Ar.< cins) soy.(krş. **džins**)

dž.+i V/44.

dž.+in V/93, V/139.

dž.+ından VI/179.

dž.+lar V/31, VI/99, XIII/95,
XIII/104, XIII/200.

dž.+larni XIII/74, XIII/75.

dž.+larnı XI/86.

dž.+ni XIII/198.

dž.+ni III/74.

[=14]

džxel et-: f. (Erm. džxel + Tr. et-) duman
çıkarmak.

dž.-ti V/65.

[=1]

džomart: sf. (Far.< cevān + merd)
cömert.

dž. XII/72.

[=1]

džraḡ: *is.* (Far.< *čerāḡ*) čiraḡ, mum.
(krš. **čīraḡ**)

dž. XIII/207.

[=1]

džšmarid: *is.* (Erm.) doğru, gerçek.

d. I/92, III/16, V/21, VI/135,
VIII/29, X/61.

[=6]

džuvap: *is.* (Ar.<cevāb) cevap.

dž. VIII/47, XV/86.

→**džuvap ber-**

[=2]

džuvap ber-: *f.* (Ar. džuvap + Tr. ber-)
cevap vermek.

dž.-di III/6, XI/116.

dž.-gäylär V/71.

dž.-iyir XV/187.

dž.-iyirlär XV/218.

dž.-iyirmen VI/54.

[=6]

-E-

ebisgobos: *is.* (Lat.) piskopos.

e. VI/152, VIII/46, VIII/66,
VIII/72, VIII/109, VIII/111,
VIII/116, VIII/117, VIII/119,
VIII/123, VIII/124, VIII/130,
VIII/134, VIII/135, VIII/166

e.+ka VIII/150, XII/75

e.+lar VIII/9, VIII/99, VIII/132,
VIII/138, VIII/145, VIII/160

e.+lardırlar VIII/108.

e.+larniñ VIII/99, VIII/100,
VIII/133.

e.+nu VIII/112.

e.+nuñ VII/71, VIII/66.

[=30]

ečki: *is.* keçi.

e.+lärđän VI/88, XIII/105.

e.+lärni VII/123.

e.+niñ VI/92.

[=4]

efek: *is.* (Fr.) etki, tesir.

e.+ni IV/47.

[=1]

egär: *ed.* (Far.< eger) eğer.

e. I/31, I/69, I/70, I/89, II/22,
II/26, II/29, II/47, II/79, II/85,
III/12, III/15, III/25, III/26,
IV/34, V/13, V/41, V/58, V/68,
V/71, V/81, V/81, V/82, V/82,
V/83, V/111, VI/12, VI/53,
VI/55, VI/58, VI/59, VI/122,
VI/125, VI/141, VI/170, VI/181,
VI/182, VII/10, VII/33, VII/64,
VII/72, VII/139, VII/160,
VII/167, VII/168, VII/191,
VII/197, VII/198, VII/199,
VIII/49, VIII/80, VIII/114,
VIII/123, VIII/147, VIII/156,
IX/26, IX/32, IX/44, IX/59,
IX/60, X/49, X/50, X/54, X/69,
X/71, X/121, X/127, XI/19,
XI/24, XI/77, XI/98, XI/110,
XI/115, XII/5, XII/41, XIII/36,
XIII/47, XIII/180, XIII/202,
XIII/209, XIII/210, XIV/9,
XIV/21, XIV/24, XIV/32,
XIV/33, XIV/39, XIV/81,
XIV/102, XIV/106, XIV/117,
XIV/128, XV/14, XV/29,
XV/49, XV/75, XV/77, XV/77,
XV/82, XV/85, XV/87, XV/106,
XV/111, XV/136, XV/153,
XV/201, XV/202, XV/203,
XV/217.

[=109]

egirlik: *is.* günah, yanlış.

e. XIV/48.

e.+im XIV/49.

e.+iñ XIV/34, XIV/40, XV/79.

e.+ni XIV/34, XIV/89, XIV/109.

[=8]

egirlik et-: *f.* yanlış yapmak.

e.-mä XIV/18.

e.-tilär XIV/114.

[=2]

eglän-: *f.* eğlenmek, oylanmak.

e.-iyirsen XV/258, XV/258.

e.-mäm XV/107.

[=3]

eglänmäx: *is.* eğlence.

e.+kä VIII/200, XV/117.

e.+läri VIII/177.

[=3]

egri: *sf.* eğri.

e. VI/182, VI/191.

[=2]

egzekuciya et-: *f.* (Lat. Egzekuciya + Tr. et-)uygulamak.

e.-sär XIII/192.

[=1]

eyiçi: *ün.* (Erm.) âmin!

e. III/7, III/7.

[=2]

eki: *sf.* iki.

e. I/89, II/10, II/10, II/83, IV/65, V/140, VI/102, VI/208, VII/86, VIII/3, VIII/107, VIII/123, XIII/82, XIII/169, XV/116, XV/173, XV/239.

e.(i)+si V/16, V/141, VII/166, IX/27, X/3, X/125.

e.(i)+sinä XIII/164.

e.(i)+siniñ IV/66.

[=25]

eki dżanli: *sf.* hamile.

e. VI/25.

[=1]

ekinçi: *sf.* ikinci.

e. II/12, II/56, V/28, V/60, VII/5, VII/149, VIII/108, VIII/159, IX/19, IX/91, XI/103, XII/30, XII/38, XIV/32, XIV/69.

e.+dä VIII/3.

e.+dir VIII/54.

e.+si dir VII/87.

[=18]

ekiyanli: *sf.* (eki+yanlı) çift taraflı, iki taraflı.

e. IV/73, XIII/34, XIII/46.

[=3]

eksiklik: *is.* eksiklik.

e. VII/3, XI/68.

e.+tä IX/4.

[=3]

eksil-: *f.* eksilmek.

e.-mägän XV/89.

[=1]

eksit-: *f.* azaltmak, eksiltmek.

e.-iyir VII/186.

[=1]

elçi: *is.* elçi.

e.+lär V/49, VII/29.

e.+läri VII/19, VII/23, VII/54.

e.+ni XIV/91.

[=6]
elçiliş: *is.* elçilik.
 e.VII/26, VII/27, VII/27.
 [=3]
elt-: *f.* götürmek, iletmek, ulaştırmak.
 e. XII/46.
 e.-är II/26.
 e.-ärlär XIII/82.
 e.-iy edi X/17.
 e.-iyirlär I/58, VII/49.
 e.-kändir IV/30.
 e.-käy XIV/134.
 e.-käylär III/31, III/31.
 e.-käymen XIII/121.
 e.-mä VII/222, VII/246.
 e.-särlär XIII/83.
 e.-ti III/33, XV/28, XV/105.
 e.-tilär III/41, III/53.
 e.-tim XIII/114.
 [=20]
emgängän: *is.* çalışan, uğraşan.
 e.+gä VII/217.
 [=1]
eminlik: *is.* huzur.
 e. VI/94, VI/151, VII/30,
 VII/111, VII/116, XII/8, XIV/75.
 e.+i VII/4.
 e.+ni VIII/53.
 e.+niş VII/206.
 e.+tä V/126, XIV/129.
 [=12]
en-: *f.* inmek.
 e.-di II/53.
 e.-dim XIII/121.

[=2]
eñ: *zf.* en.
 e. I/22, I/74, I/85, II/10, II/11,
 II/84, III/9, V/52, VI/103,
 VI/116, VI/136, VI/168, VII/19,
 VIII/5, VIII/9, VIII/107,
 VIII/126, VIII/128, VIII/134,
 XI/79, XIII/15, XIII/81,
 XIII/150, XIV/81, XIV/91,
 XV/22, XV/85, XV/101,
 XV/101,
 [=29]
epistola: *is.* (Lat.) mektup.
 e. X/81.
 [=1]
er: *is.* erkek, koca.
 e. IV/30, IX/110, X/98, XIII/180.
 e.+im IX/29, IX/37.
 e.+in IX/41.
 e.+indä IX/111.
 e.+iniş III/20.
 e.+lär V/61, XIII/96, XV/119.
 e.+li X/124.
 e.+ni IX/5, IX/22.
 e.+niş IX/40.
sf. güç.
 e.+ni III/2, III/75.
 [=18]
eraneli: *sf.* (Erm.) kutlu, mübarek.
 e. III/10, X/74, XI/22, XIV/108,
 XV/69.
 [=5]
ergbakut'iun et-: *f.* (Erm. ergbakut'iun
 + Tr. et) ibadet etmek, tapmak.
 (krş. **ergrbakut'iun et -**)
 e.-särlär IV/7.
 [=1]

ergrbakut‘iun et-: *f.* (Erm. ergbakut‘iun + Tr. et) ibadet etmek, tapmak. (krş. **ergbakut‘iun et-**)

e. -iyirsen XII/69.

[=1]

erin: *is.* dudak.

e.+läri VII/164,

e.+lärin VI/108, XI/64,

e.+lärinä X/29,

[=4]

erinčäk: *sf.* kaprisli, nazlı, tembel.

e. V/58.

[=1]

erit-: *f.* eritmek.

e.-ir V/119.

[=1]

erk: *is.* arzu, irade, istek.

e.+i VII/33, VII/123, IX/26,
IX/33, IX/41, XIV/98,

e.+im VI/29,

e.+iñ II/52, VII/37, XI/33,

e.+indän VIII/125, IX/24,

e.+iniñ V/48,

e.+läri VII/231,

e.+li VIII/146, VIII/169,

e.+lidir VII/90,

e.+tä XIII/189,

[=19]

erkin et-: *sf.* özgürleştirmek.

e.-kây III/57.

[=1]

ertäsi: *sf.* ertesi.

III/67.

[=1]

ertmneçoγ: *is.* (Erm.) şeytan çıkarıcı. (krş. **ertmneçuçiç, ertmneçuççaç n**)

e.+nu VIII/65.

[=1]

ertmneçuççaçn: *is.* (Erm.) şeytan çıkarıcı. (krş. **ertmneçoγ, ertmneçuçiç**)

e. VIII/66.

[=1]

ertmneçuçiç: *is.* (Erm.) şeytan çıkarıcı. (krş. **ertmneçoγ, ertmneçuççaçn**)

e. VIII/61, VIII/61.

[=2]

ertmneçuçiçk‘: *is.* (Erm.) şeytan çıkarıcılar.

e. VIII/20, VIII/23.

[=1]

esä: *bağ.* ise

e.II/47, V/71, VI/56, VII/180,
X/54, XIII/86, XV/31, XV/32.

e.+ñ II/29.

[=9]

esirmäχliχ: *is.* sarhoşluk.

e. XI/60.

[=1]

eski: *sf.* eski.

e. IV/65, V/85, VI/72, VI/87,
VI/87, VI/115, VI/153, VI/156,
VI/166, VI/178, VII/20, VII/61,
VII/62, VII/72, VIII/39, VIII/51,
VIII/126, VIII/145, VIII/151,
VIII/151, VIII/157, VIII/162,
IX/64, X/44.

e.+dir VIII/165.

[=25]

eskilän-: *f.* eskimek

e.-mädi X/129.
[=1]
esli: *sf.* akıllı.
e. VI/214.
[=1]
essiz: *sf.* akılsız.
e. I/67, VII/224.
[=2]
essizlän-: *f.* akılsızlanmaq, aptallaşmaq.
e.-dilär VI/215.
[=1]
eşik: *is.* kapı.
e.+i XIV/44.
e.+niñ X/21.
[=2]
eşikçi: *is.* kapıcı.
e. VIII/44, VIII/48.
[=2]
eşikçiliğ: *is.* kapıcılık.
e.+kä VIII/42.
[=1]
et: *is.* et.
e.+ni X/69.
[=1]
et-: **1.** *f.* yapmak.
e. II/61.
e.-är II/23, VII/117.
e.-är edi XII/65.
e.-ärlär II/23.
e.-ärmen XV/77.
e.-iñiz VI/84, VI/84, XIV/86.
e.-ip edilär XII/71, XIV/90.
e.-iy edi III/23.
e.-iy edilär XIII/8, XV/167.

e.-iy ediñ X/9, XIV/62.
e.-iy ediñiz X/11.
e.-iyiğ IX/72, XIII/249.
e.-iyir I/50, II/40, II/87, IV/39, IV/68, VI/26, VII/186, VIII/116, IX/27, IX/36, IX/66, IX/95, IX/129, X/76, X/80, X/81, X/141, XI/30, XI/122, XIII/250, XV/91, XV/113, XV/260, XV/261.
e.-iyir edilär X/137.
e.-iyirbiz VII/28.
e.-iyirlär I/8, VIII/107, IX/25, X/20, X/34, X/35, X/138, XII/78, XIV/123, XV/63, XV/180.
e.-iyirmen VII/197, XV/97.
e.-iyirsen IV/77, VI/218, XV/106.
e.-kän VIII/171, XIII/85.
e.-kändä XV/197.
e.-känin I/VI/25.
e.-känniñ VI/18.
e.-käy I/59, IV/4, VII/8, VII/169, VII/182, XIII/7, XIV/27, XIV/39.
e.-käy ediñ XV/248.
e.-käybiz XIV/11.
e.-käylär IV/18, VII/215.
e.-käysen XIV/17, XIV/136.
e.-kin VII/241, VII/242, XIII/233, XIV/102, XIV/104.
e.-mä I/95, VI/205, VII/75, VII/90, VII/92, VII/200, VIII/104, VII/116, X/116, IX/2, XI/36, XIV/122, XIV/98, XIV/143, XV/2.
e.-mädi IV/48, XIV/51.
e.-mädilär XV/144.
e.-mäğäylär I/44, XIV/111.

e.-mägäysen VII/156.
e.-mäχkā VII/190.
e.-mästir VI/132.
e.-säŋ XIV/106.
e.-sär VI/95, VII/1, VII/191, X/128.
e.-särbiz XV/187.
e.-särlär XIII/222.
e.-särsen XIII/220.
e.-sinlär VI/135.
e.-ti II/70, IV/5, VI/19, VI/19, VI/19, VII/31, VII/236, IX/43, XII/33, XII/40, XII/48, XII/53, XIII/30, XIII/68, XIV/59, XIV/102, XIV/145, XV/162.
e.-tilär III/67, IX/16, XII/71, XIV/93, XV/211.
e.-tim VI/36, VI/85, XIII/114.
e.-tiŋ XIII/89, XIV/67, XV/186.
2. yard. f. etmek.
abaşyarut‘iun et- “tövbe etmek”
aχ et- “beyazlatmak”
alyış et- “dua etmek”
amusnut‘iun et “evlenmek”
aruv et “arındırmak”
azad et- “azat etmek”
badarak et- “kurban etmek”
badarakel et- “kurban etmek”
bavit et- “eğlendirmek”
belgili et- “açıklamak”
blogoslavit et- “kutsamak”
bolit et- “hasta etmek”
bolkotat et- “gevezelik etmek”
boronit et- “korumak”
budovat et- “yapmak”

buyat et- “lüks içinde yaşamak”
čestovat et- “ziyafet vermek”
dbad et- “endişe etmek”
dobrodžeystvo et- “iyilik etmek”
dodavat et- “eklemek”
doyadzat et- “yetinmek”
dokladat et- “eklemek”
dopustit et- “kabul etmek”
dostat et- “almak”
dostavat et- “ele geçirmek”
dovedit et- “öğrenmek”
džxel et- “duman çıkarmak”
egirlik et- “yanlış yapmak”
egzekuciya et- “uygulamak”
ergbakut‘iun et- “ibadet etmek”
ergrbakut‘iun et- “ibadet etmek”
erkin et- “özgürleştirmek”
fikir et- “düşünmek”
fondovat et- “bağışlamak”
ganit et- “kızmak”
gardit et- “hor görmek”
gardžit et- “hor görmek”
gromit et- “azarlamak”
grozit et- “tehdit etmek”
gvalt et- “zor kullanmak”
hesep et- “hesap etmek”
hovel et- “ilgilenmek”
itlik et- “zina yapmak”
keri et- “terk etmek”
k‘arozel et- “vaaz vermek”
kvitnut et- “gelişmek”
χabul et- “kabul etmek”
χoltχa et- “dua etmek”

χuluχ et- “kulluk etmek”
mayan et- “beyan etmek”
megnel et- “açıklamak”
mgrdel et- “vaftiz etmek”
nabīt et- “hazırlamak”
nabīvat et- “kazanmak”
nagradzat et
 “mükafatlandırmak”
naležit et- “gerekmek”
napominat et- “hatırlatmak”
narīkat et- “şikayet etmek”
narikat et- “şikayet etmek”
nasladovat et- “taklit etmek”
nastupovat et- “sonucu olmak.”
našladovat et- “taklit etmek”
navīknut et- “alışkanlık edinmek”
obicat et- “söz vermek”
obicovat et- “söz vermek”
obyavit et- “göstermek”
očekivat et- “beklemek”
odbêzat et- “ihmal etmek”
oddat et- “geri vermemek.”
oddavat et- “göndermek.”
odkladat et- “ertelemek”
odlončat et- “ayırmak”
odlončit et- “ayırmak”
odradit et- “vazgeçirmek.”
odražat et- “reddetmek”
odzel et- “ovmak”
ofârovat et- “bağışlamak”
ogarnut et- “kavramak”
oyormut’iun et- “iyilik etmek”
oyraš et- “savaşmak”

okrek et- “haykırmak”
omeržit et- “iğrenmek”
omêškat et- “ihmal etmek”
omêškivat et- “ertelemek”
oparšivit et- “kusturmak”
opatrovat et- “düzenlemek”
opcovat et- “arkadaşlık etmek”
opisat et- “vasiyet etmek”
oplakivat et- “ağlamak”
oplīvat et- “yıkamak”
opovidat et- “duyurmak”
opustit et- “vazgeçmek”
orhnel et- “kutsamak”
oruč et- “oruç tutmak”
oskaržit et- “suçlamak”
ošvâtčat et- “bildirmek”
otkupit et- “satın almak”
otpočivat et- “dinlenmek”
otpravovat et- “göndermek”
otstupovat et- “uzaklaşmak”
otrīmat et- “fethetmek”
ozdobit et- “donatmak”
oznaymit et- “duyurmak”
palat et- “yanmak”
pamêtat et- “hatırlamak”
pêlgrīmovat et- “göç etmek”
pilnovat et- “takip etmek”
pīlinut et- “geçmek”
plekotat et- “gevezelik etmek”
plīnut et- “geçmek”
podxytit et- “yakalamak”
pogardzat et- “aşağılamak”
pogardit et- “küçümsemek”
pogromit et- “yok etmek”

poyamovat et- “dizginlemek”
pohamovat et- “dizginlemek”
pokuta et- “tövbe etmek”
pokutovat et- “tövbe etmek”
pomazat et- “mesh etmek”
põrodel et- “lanetlemek”
poslubit et- “adamak”
postanovit et- “karar vermek”
postupit et- “ilerlemek”
postupovat et- “davranmak”
potrebovat et- “ihtiyaç duymak”
poziskat et- “fethetmek”
pozivat et- “çağırma”
poztrežit et- “bulmak”
požalovat et- “acımak”
požondat et- “istemek”
požrit et- “yok etmek”
pragnut et- “istemek”
prebirat et- “seçmek”
prelotrovat et- “harcamak”
premagat et- “mağlup etmek”
premêškvat et- “yaşamak”
prenašladovat et- “zulmetmek”
prestriyat et- “uyarmak”
prestriyat et- “uyarmak”
preškadžat et- “engellemek”
prıdat et- “eklemek”
prıdavat et- “eklemek”
prıkladat et- “uygulamak”
prılončat et- “eklemek”
prınât et- “kabul etmek”
prıpisovat et- “bağlamak”
prıstavat et- “kabul etmek”

prıstosovat et- “uygulamak”
prıstupit et- “yaklaşmak”
prıstupovat et- “yaklaşmak”
prıtık et- “bağlamak”
prıvlasčat et- “benimsemek”
prıžvalat et- “kabul etmek”
prıčitat et- “okumak”
provadit et- “rehberlik etmek”
pžšgel et- “tedavi etmek”
radit et- “önermek”
ratovat et- “kurtarmak”
rozbiyat et- “seçmek”
rozkazovat et- “emretmek”
rozradzat et- “yönlendirmek”
rozumit et- “anlamak”
rudit et- “yönetmek”
skasovat et- “kaldırmak”
skladat et- “birleştirmek”
skrušit et- “parçalamak”
slavit et- “övmek”
slınut et- “söylenmek”
slubovat et- “yemin etmek”
sporondzit et- “düzenlemek”
spravovat et- “yapmak”
staratsa et- “çabalama”
stanovit et- “kararlaştırmak”
stosovanê et- “uygulamak”
suč et- suç işlemek”
šalat et- “delilik etmek”
šanovat et- “takdir etmek”
šarpat et- “çekiştirmek”
šemrat et- “homurdanmak”
štrofovát et- “azarlamak”

tadabardel et- “mahkum etmek”
tadel et- “yargılamak”
tayum et- “vasiyet etmek”
tancovat et- “dans etmek”
tark‘manel et- “tercüme etmek”
tas et- “kaybetmek”
tesknit et- “kaçırmak”
teşxnuḡ et- “kaçırmak”
tirlik et- “yaşamak”
tivirdit et- “tekrarlamak”
trošm et- “vaftiz etmek”
trvat et- “devam etmek”
trvožit et- “korkutmak”
ublagat et- “yalvarmak”
uĉ et- “sonlandırmak”
udilat et- “vermek”
udilit et- “vermek”
uḡodit et- “terk etmek”
ukontentovat et- “tatmin etmek”
upatrovat et- “ayırt etmek”
upredzat et- “uyarmak”
upominat et- “hatırlatmak”
upradzat et- “uyarmak”
usmirit et- “sakinleştirmek”
ustanovit et- “belirlemek”
ustat et- “kesilmek”
uvažat et- “dikkat etmek”
uvažit et- “dikkat etmek”
uyatli et- “utandırmak”
uzivat et- “uygulama”
vazit et- “düşünmek”
važit et- “düşünmek”
vênčovat et- “kutlamak”
vıbolkotat et- “gevezelik etmek”

vıdželit et- “seçmek”
vıkorenit et- “yok etmek”
vıḡovat et- “terbiye etmek”
vımalovat et- “resmetmek”
vırazit et- “anlatmak”
vıpelnit et- “gerçekleştirmek”
vıpovidat et- “adamak”
vıt et- “ulumak”
vıžnavat et- “açıklamak”
vladat et- “yönetmek”
vonpit et- “kuşkulanmak”
voyovat et- “savaşmak”
vzgardit et- “reddetmek”
vzivat et- “anmak”
yamanliḡ et- “kötülük etmek”
yaryu et- “yargılamak”
yariḡ et- “aydınlatmak”
yaziḡ et- “günah işlemek”
yednat et- “düzenlemek”
yol et- “neden olmak”
zabavât et- “eğlendirmek”
zabt et- “zapt etmek”
zabun et- “hasta etmek”
zadavat et- “dağıtmak”
zakazovat et- “yasaklamak”
zaklinat et- “büyü yapmak”
zaḡovat et- “korumak”
zalicat et- “açıklamak”
zalovat et- “üzülmek”
založit et- “kurmak”
zaprêĉit et- “reddetmek”
zapt et- “zapt etmek”
zatrımat et- “tutmak”
zazivat et- “uygulamak”

zazīt et- “kullanmak”
zaživat et- uygulamak
zbīvat et- “korunmak”
zbudovat et- “inşa etmek”
zbudzat et- “uyanmak”
zdradit et- “ihamet etmek”
zelžit et- “kirletmek”
zetrit et- “ezmek”
zgardit et- “reddetmek”
zgardžit et- “reddetmek”
zyanbit et- “utandırmak”
ziyan et- “ziyan etmek”
zīčīt et- “dilemek”
zīt et- “yaşamak”
značīt et- “ifade etmek”
zpravovat et- “gerçekleştirmek”
zvīčēnžit et- “mağlup etmek”
zvīknut et- “alışmak”
zyednat et- “kazanmak”
žit et- “yaşamak”

[=146]

etik: *is.* ayakkabı.

e.+lär XV/44.

[=1]

etil-: *f.* edilmek, yapılmak.

e.-gän VI/26.

e.-gändir IX/22.

[=2]

etüči: *sf.* yaratıcı.

e. VI/94

e.-niğdir VI/18

[=2]

evet: *ed.* evet.

e. I/2, I/10, I/23, I/27, I/30, I/60,
 I/66, I/75, I/79, I/80, I/87, I/88,
 II/9, II/11, II/15, II/31, III/24,
 III/50, IV/20, IV/48, IV/51,
 IV/54, IV/54, IV/56, IV/58,
 IV/62, IV/68, V/44, V/63, V/101,
 V/103, V/104, V/150, VI/22,
 VI/28, VI/34, VI/55, VI/60,
 VI/70, VI/75, VI/90, VI/91,
 VI/92, VI/158, VI/200, VII/8,
 VII/12, VII/13, VII/51, VII/62,
 VII/80, VII/92, VII/124, VII/173,
 VII/178, VII/182, VII/221,
 VII/223, VIII/48, VIII/86,
 VIII/87, VIII/98, VIII/109,
 VIII/123, VIII/133, VIII/134,
 VIII/141, VIII/167, VIII/195,
 IX/21, IX/27, IX/35, IX/45,
 IX/102, IX/106, IX/109, IX/118,
 IX/122, X/11, X/56, X/57,
 X/122, X/128, X/129, X/135,
 XI/6, XI/12, XI/26, XI/35, XI/80,
 XI/89, XII/11, XII/34, XII/36,
 XII/46, XII/52, XII/55, XII/67,
 XII/85, XIII/26, XIII/43, XIII/53,
 XIII/63, XIII/87, XIII/169,
 XIII/205, XIII/214, XIII/237,
 XIII/245, XIV/7, XIV/65,
 XIV/83, XIV/104, XIV/117,
 XIV/118, XIV/123, XIV/142,
 XIV/143, XIV/147, XIV/148,
 XV/33, XV/35, XV/51, XV/56,
 XV/74, XV/90, XV/115,
 XV/116, XV/129, XV/148,
 XV/150, XV/163, XV/164,
 XV/185, XV/193, XV/209,
 XV/210, XV/227, XV/241,
 XV/244, XV/252, XV/253.

[=142]

evnuḡ: *is.* (E.Yun.) hadım.

e.+nu VIII/97.

[=1]

ew: *bağ.* (Erm.) ve.

e. VIII/20, VIII/21, VIII/23,
 VIII/23, VIII/115.

[=5]

ew ajln: *bağ.* (Erm.) ve daha fazlası.

e. III/16.

[=1]

ew tarceal: *bağ.* (Erm.) ayrıca.

e. I/4, I/62, XI/29.

[=3]

eyä: *is.* iye, sahip.

e.+si VIII/32.

e.+sinä VIII/31.

[=2]

-F-

fağir: *is.* (Ar.< *fağir*) fakir, yoksul.

f. I/90, XI/45.

f.+dir I/82, XI/74.

f.+lär I/91.

f.+lärgä VII/228.

f.+läрни VIII/85.

f.+läрниң I/4.

[=8]

fağirlik: *is.* (Ar.< *fağir*+ Tr. *lik*) fakirlik.

f. I/18, I/20, I/80, XI/68, XI/70.

f.+i I/94.

f.+tä I/85.

[=7]

fağirlän-: *f.* (Ar.< *fağir*+ Tr. *län*) fakirleşmek.

f.-di I/93.

[=1]

falš: → **falšivî**

f. VIII/171.

[=1]

falšivê: → **falšivî**

f. VIII/163.

[=1]

falšivî: *sf.* (Slv.) sahte.

f. II/81, XI/45.

[=2]

farba: *is.* (Alm.) boya, renk.

f.+sî X/25.

[=1]

fayda: *is.* (Ar. < *fā`ide*) yarar, fayda.

f. I/24, XV/247.

f.+miz XIV/122.

f.+ni I/24, VII/219.

f.+sî XI/17.

f.+sin IX/68, XI/37.

[=8]

faydalî: *sf.* (Ar. *fayda*+Tr.*lî*) faydalı.

f. VII/221, XI/19,

[=2]

fârâh: *sf.* (Ar. < *ferah*) iyi, mutlu.

f. VII/113, XIII/143, XV/225,

f.+dîr XV/38.

[=4]

fârâhlan-: *f.* (Ar. *fârâh* + Tr.*lan-*) sevinmek.

f.-dî XV/40.

f.-gaylar XV/35.

f.-iy edilär III/8.

f.-iyîç XII/97.

f.-iyîr XV/39, XV/69, XV/111.

f.-iyîrlar XV/71, XV/112.

f.-ma XV/57.

f.-magay III/8.
[=11]

färâhlat-: *f.* (Ar. fârâh + Tr. lat-) sevindirmek.
f.-mas VII/187.
[=1]

färâhli: *sf.* (Ar. fârâh + Tr. li) mutlu, neşeli.
f. II/52, III/5.
[=2]

färâhlik: *is.* (Ar. fârâh + Tr. lik) mutluluk, sevinç.
f. XIV/67, XV/59, XV/61, XV/68, XV/69, XV/70.
f.+i II/29.
f.+im VII/141.
f.+niş XV/56.
f.+tir III/12, XV/65.
[=11]

färâh bol-: *f.* (Ar. fârâḫ + Tr. bol-) huzurlu olmak. (krş. **färâḫ bol-**)
f.-iyiḫ XV/45.
[=1]

färâḫ bol-: *f.* (Ar. fârâḫ + Tr. bol-) huzurlu olmak. (krş. **färâh bol-**)
f.-uḡuz XIV/109.
[=1]

fest: *is.* (Fr.) bayram, festival.
f. III/13.
[=1]

figura: *is.* (Lat.) örnek.
f. VI/78, VI/101.
f.+da VI/91.
f.+nî VI/79.
f.+sîn XIII/168.

[=5]

fikir: *is.* (Ar.< *fikr*) akıl, fikir
f. V/61, VI/186, VIII/176, IX/67, X/52, XI/69.
f.+dä IX/24.
f.+dän XIV/38.
f.+i VI/194, VI/198.
f.+iḡ XIV/38.
f.+iḡdän II/37, II/86, IX/14.
f.+iḡiz XV/183.
f.+lär I/48.
f.+lärdir I/45.
f.+lări IV/60, V/90, VIII/180.
f.+lärni VI/115.
f.+li XV/257.
f.+ni IV/45.
f.+siz XI/81.
→ **fikir et-**
→ **fikirgä al-**
→ **fikirgä sal-**
[=24]

fikir et-: *f.* (Ar. fikir + Tr. et-) düşünmek.
f. XIV/141,
f.-iyirlär X/32,
f.-käy VIII/180, XIV/24,
f.-käylär I/48,
f.-kin VI/165, VI/178,
f.-mägä I/73,
f.-mäs edi XII/4,
f.-mäslär XV/165,
f.-sä XIII/239,
f.-sär XV/50,
[=12]

fikirgä al-: *f.* (Ar. fikir + Tr. gä Tr. et-) anlamak.

f.-maga VI/10.

[=1]

fikirgä sal-: *f.* (Ar. fikir + Tr. gä Tr. sal-) anlatmak.

f.-iy edi V/23.

[=1]

fikirsiz: *sf.* (Ar. fikir + Tr. siz) anlamsız.

f. XI/81.

[=1]

fil: *is.* (Ar.< fıl) fil.

f. XII/89.

f.+lär XII/87.

f.+niñ XII/86, XII/88.

[=4]

fondovat et-: *f.* (< Lat. fundo + Tr. et-) bağışlamak.

f.-mä I/76.

[=1]

frank tili: *is.* Latince.

f. III/57.

[=1]

frasunok: *is.* (Slv.) endişe.

f. XV/185.

[=1]

frişdä: *is.* (Far.< firişte) melek. (krş. **friştä, friştä**)

f.+lär XIII/72.

[=1]

friştä: *is.* (Far.< firişte) melek. (krş. **frişdä, friştä**)

f. IX/13, IX/92,

f.+lär V/30, V/45, V/88, VI/149, X/139, XIII/58, XIII/60, XIII/67, XIII/69, XIII/79, XIII/82, XIII/83, XIII/88, XIII/103, XIII/142, XIII/172, XV/69, XV/112.

f.+lär gä VII/186.

f.+lär idirlär V/82.

f.+lär ni V/39, VI/146, VI/148, VII/186, XV/107.

f.+lär niñ V/36, V/45, V/47, XIII/62, XIII/95.

f.+si X/17.

f.+sin VII/138.

[=34]

friştä: *is.* (Far.< firişte) melek. (krş. **frişdä, friştä**)

f. +lär niñ VI/90.

[=1]

-G-

gadareal: *sf.* (Erm.) mükemmel, tam.

g. VI/59, VI/60, VI/64, VI/94, VI/183, VII/239, XIII/99.

[=7]

gadarelut'iun: *sf.* (Erm.) mükemmellik

g. VI/184.

[=1]

galandaria: *is.* (Fr.) cesaret.

g. XV/118.

[=1]

galëntovanê: *is.* (Fr.) davranış.

g.+si X/32.

[=1]

galonska: *is.* (Slv.) dal.

g.+lar X/26, X/28.

[=2]

gam: *bağ.* (Erm.) veya, ya da.

g. III/42, IV/51.

[=2]

ganit et-: *f.* (Slv. ganit + Tr. et-) Kızmak.

g.-iyir XV/240.

[=1]

ganon: *is.* (Lat.) kanun, kural. (krş. **kanon**)

g.VIII/171.

[=1]

garbatî: *sf.* (Slv.) kambur.

g. VI/182, VI/205.

g.+inî VI/187.

[=3]

gardit et-: *f.* (Leh. gardžit + Tr. et-) hor görmek, küçümsemek. (krş. **gardžit et-**)

g.-sä VIII/202.

[=1]

gardžit et-: *f.* (Leh. gardžit + Tr. et-) hor görmek, küçümsemek. (krş. **gardit et-**)

g.+iyirlär VIII/186.

[=1]

gark: *is.* (Erm.) düzen.

g. VIII/103, VIII/132, VIII/133.

g.+i VII/69.

g.+ina VI/57, VI/57, VII/233.

g.+ka VIII/36.

g.+nî VII/172, VIII/112.

[=10]

gäläk: *is.* (Slv.) eğlence, şaka.

g. XI/82.

g.+lär XI/50.

g.+lärni XI/49.

g.+tän XI/59.

[=4]

gyerigos: *is.* (Erm.) kâhinlik. (krş **gyerisgos**)

g. VIII/23.

g.+larnî VIII/38.

[=2]

gyerisgos: *is.* (Erm.) kâhinlik. (krş **gyerigos**)

g.+larnî VIII/18.

[=1]

gyerigosk': *is.* (Erm.) kâhin.

g.VIII/19.

[=1]

gisasargawak: *is.* (Erm.) ast-diyakoz.

g. VIII/19, VIII/22, VIII/77, VIII/145.

g.+ka VIII/71.

g.+lar VIII/11, VIII/160.

g.+nî VIII/113.

g.+nî VIII/146.

[=9]

gürçildatmaç: *is.* gıcırta.

g.+i XIII/140.

[=1]

glatki: *sf.* (Slv.) düzgün.

g. X/32.

[=1]

glêbina: *is.* (Leh.) derinlik.

g.+ga X/78.

[=1]

gnâzdo: *is.* (Leh.) yuva.

g.+sun IV/69, XII/21, XII/27.

[=3]

godnĭ: *sf.* (Leh.) değerli. (krş. **godnĭ**)
 g.II/66, V/41, V/85, XIV/53,
 XV/162, XV/167.
 g.+dır I/78, X/126.
 [=9]

godnĭy: *sf.* (Leh.) değerli. (krş. **godnĭy**)
 g. XV/178.
 [=1]

godnost: *is.* (Leh.) onur.
 g. V/35.
 g.+u X/119.
 g.+un VI/171.
 g.+undan VI/171.
 [=4]

gojs: *sf.* (Erm.) bakire. (krş. **gojsn**)
 g. III/18, III/52, III/54, III/61,
 III/72.
 g.+lar III/42.
 g.+larnĭ III/31.
 [=7]

gojsn: *sf.* (Erm.) bakire. (krş. **gojs**)
 g. III/50
 [=1]

golombica: *is.* (Leh.) güvercin.
 g. IV/20.
 g.+nĭ IV/50.
 [=2]

gospoda: *is.* (Slv.) geçit, han.
 g. X/107.
 g.+nĭ X/13.
 [=2]

gövdä: *is.* gövde.
 g.+läriñizni XV/189, XV/190.
 [=2]

granica: *is.* (Leh.) sınır.
 g.+lar IV/10.
 [=1]

grmot: *is.* (Slv.) gök gürültüsü.
 g. III/52.
 [=1]

gromit et-: *f.* (Slv. gromit + Tr. et-) azarlamak.
 g.+iyir XIV/4.
 g.+sär XIII/68.
 [=2]

gronawor: *is.* (Erm.) keşiş.
 g.+lar VIII/4, VIII/13.
 [=2]

grozba: *is.* (Slv.) tehlike. (krş. **grožba**)
 g.+lar XIV/110.
 [=1]

grozit et-: *f.* (Slv. grozit + Tr. et-) tehdit etmek.
 g.-iyir XIII/50.
 [=1]

grožba: *is.* (Slv.) tehlike. (krş. **grozba**)
 g.+sĭn XV/212.
 [=1]

grunt: *is.* (Alm.) temel.
 g.+nu XI/120.
 [=1]

gurk‘: *is.* (Erm.) put.
 g.X/18.
 g.+ larnĭ V/96.
 [=2]

gurk‘čĭ: *is.* (Erm.) putperest.
 g.XV/4.
 g. edilär XV/80.

g.+lar XIV/123, XV/251.
g.+larni XIII/68.
g.+larni XV/14.
[=6]
gusank': *is.* (Erm.) rahibe.
g.+lar III/63.
g.+larni III/47, III/49.
g.+larni III/37,
[=4]
gügürçin: *is.* güvercin (krş. **kügürçin**)

g. IV/17.
g.+i IV/61.
[=2]
günäş: *is.* güneş.
g. IV/11, IV/11, IV/29, XIII/144.
g.+kä XIV/120.
[=5]
gvalt et-: *f.* (Alm. gvalt + Tr. et-) zor kullanmak.
g.-mä X/124.
[=1]

-Γ-

γadirlä-: *f.* (Ar. γadir < *hāzīr* + Tr. lä-) hazırlamak (krş. **γadirlä-**)
γ.(ä)-iyirlär V/111.
[=1]

γonor: → **honor**
γ.+ga V/160.
[=1]

-H-

hadir: *is.* (Ar. < *hāzīr*) hazır.
h. III/44, IX/74, XIV/72.
h.+dir II/49.
[=4]
hadirlä-: *f.* hazırlamak.
h.-di XIII/144.
h.-(ä)iyir XI/28, XIII/241,
XV/54.
h.-(ä)iyirlär VIII/71.
h.-ñiz XV/190.
h.-rsiz XV/189.
[=7]
hadirlän-: *f.* hazırlanmak.
h.-gän XIII/108.
h.+mäχ VI/30.

[=2]
hayortel bol-: *f.* (Erm. hayortel + Tr. bol-) bildirmek.
h.-ma XIV/113.
[=1]
hajhojiç: *is.* (Erm.) kâfir.
h. XV/80.
[=1]
hakim: *is.* (Ar. < *hakīm*) doktor.
h. XII/39.
[=1]
hakimlik: *is.* (Ar. hakim+ Tr. lik) doktorluk.
h.+ni XII/39.
[=1]
hali: *zf.* şimdi.

h. I/50, I/73, V/52, VI/79, VI/80, VI/107, VII/1, VII/117, X/9, X/10, X/138, XIII/91, XIII/166, XIV/7, XIV/50, XIV/103, XV/67, XV/114, XV/163, XV/163, XV/180, XV/190, XV/238.

[=23]

halikā: *zf.* şimdi.

h. III/29, XV/100, XV/165.

[=3]

haniz: *zf.* (Far.< *henüz*) henüz.

h. XV/41.

[=1]

harc: *is.* (Slv.) savaş.

h. VIII/15.

[=1]

hasdad: *sf.* (Erm.) gerçek, güçlü, sağlam.

h. VI/28.

[=1]

haväs: *is.* (Ar.< *heves*) heves. (krş. **haväs**)

h. XIV/153.

[=1]

haväs: *is.* (Ar.< *heves*) heves. (krş. **haväs**)

h. IX/76.

[=1]

havta: *is.* (Far.< *hefte*) hafta.

h.+da VII/182, XV/170.

[=2]

haybat: *is.* (Ar.< *heybet*) büyüklük, saygı, şöhret, övgü.

h. II/28, XI/42, XI/46, XII/99, XIII/19, XIV/123, XV/130.

h.+i III/74, XI/105, XIII/60, XIII/103, XIV/123.

h.+idir IX/4.

h.+in V/154, VI/61, IX/103, XV/102.

h.+ina V/65, VII/82.

h.+inda VI/174, XIII/144.

h.+inij XIII/199.

h.+ignj XIV/106.

h.+ka VI/60, XI/42.

h.+ni VI/94, XIII/125.

h.+ta XI/45, XIII/142.

h.+tan XI/40.

[=30]

haybatla-: *f.* övmek, yüceltmek.

h.-(a)iy edi III/4.

h.-(a)iyirlar IX/3.

h.-rmen III/71.

[=3]

haybatlan-: *f.* yücelmek.

h.-iyir VI/98.

h.-ma III/76.

[=2]

haybatli: *sf.* büyük, saygıdeğer, şöhretli, yüce.

h. VI/95, XIII/60, XV/28.

h.+dir IX/118.

[=4]

hayvan: *is.* (Ar.< *hayvān*) hayvan.

h. VII/88, XV/138.

h.+ga XV/24.

h.+lar I/37, IX/105, XV/136, XV/140.

h.+lardan VI/88.

h.+larga XV/140.

h.+larni VII/73, XI/8, XV/142.
h.+larni XI/11, XIII/168.
h.+larniğir VI/10.
h.+ni XI/14.
h.+ni XI/175.
[=17]

här: *sf.* (Far.< *her*) her.
h. II/74, IV/22, IV/25, VI/121, VI/145, VII/62, VII/190, VII/202, VIII/134, IX/63, IX/64, IX/67, IX/98, XI/10, XII/78, XIII/24, XV/141, XV/142.
[=18]

här biri: *zm.* (Far. här + Tr. biri)her biri
h.VIII/12, IX/111, X/126.
h.+si V/16, IX/110, XIV/24.
h.+sin XIII/193.
h.+sinä VII/90.
h.+sindä X/61.
[=9]

här kez: *zm.* (Far.< her + kes) herkes.
h. XIV/5, XV/16.
[=2]

här kün: *zf.* (Far. här + Tr. kün) her gün.
h. V/95, V/102, V/109, VI/67, VII/142, VII/182, VIII/154, X/75, XV/235,
h.+lü VII/186,
[=10]

här zaman: *zf.* (Far. här + Tr. zaman) her zaman.
h. I/44, I/44, I/47, III/71, V/9, VI/153, VII/26, VII/147, VII/159, VII/191, VII/233, VIII/57, VIII/149, VIII/158, VIII/177, IX/10, X/63, X/101, X/114, X/138, XI/7, XI/45,

XI/70, XI/72, XI/73, XII/65, XIII/91, XIII/138, XIII/143, XIII/153, XIV/132, XIV/151,
[=32]

heç: *zm.* (Far.< *hiç*) hiç
h. I/19, I/28, II/72, IV/11, V/18, VI/15, VI/44, VI/132, VI/206, VII/12, VII/13, VII/52, VII/142, VII/196, VII/231, VIII/114, VIII/143, VIII/182, VIII/190, IX/33, IX/85, XII/4, XIII/134, XIII/135, XIII/136, XIII/137, XIII/140, XIII/147, XIII/159, XIII/204, XIV/50, XIV/129, XV/51, XV/135.
h.+kä XIII/208.
[=36]

heç bir: *sf.* (Far. heç + Tr. bir) hiçbir
h.VI/213,
[=1]

heç yergä: *zf.* (Far. heç + Tr. yergä) hiç yoktan.
h.+dän XIV/112.
[=1]

hercowadzoy: *is.* (Erm.) kâfir, sapkın.
h. VI/14, XV/81.
h.+lar VIII/170.
h.+larda VI/8, VIII/183.
[=5]

heretik: *is.* (E.Yun.) kafir, sapkın.
h.+lär VII/128.
[=1]

hesep: *is.* (Ar.< *hisāb*) hesap, ölçü.
h. II/ 64, III/67, VII/192, XII/33, XII/36.
h.+i XII/34.
h.+in XIII/24.

h.+tä IV/25, IX/3.
h.+tadır VIII/137.
[=10]

hesep ber-: *f.* (Ar. hesep + Tr. ber-) hesap vermek.
h.-sär VII/192.
[=1]

hesep et-: *f.* (Ar. hesep + Tr. et-) hesap etmek.
h.-iyir VIII/24.
[=1]

hesaplän-: *f.* hesaplanmak, sayılmak.
h.+di V/99
[=1]

hesepsiz: *sf.* hesapsız.
h. XI/81, XII/19.
h.+dir VIII/175.
[=3]

hetman: *is.* (Alm.) ataman, hetman.
h.VIII/5, VIII/9.
h.+ga VII/161.
[=3]

hnazant: *is.* (Erm.) uysal.
h. XI/12.
[=1]

hodnî: → **godnî**
h. V/41.
[=1]

hokewor: *sf.* (Erm.) dindar.
h. X/133.
[=1]

honor: *is.* (Fr.) şeref.
h. I/51.
[=1]

hovel et-: *f.* (Erm. hovel + Tr. et-) bakmak.
h.-käylär VIII/121.
[=1]

hörmät: *is.* (Ar.< *hurmet*) hürmet.
h. VI/145, VI/158, VIII/197, IX/104.
h.+i VIII/191, VIII/203, XIV/78.
h.+läri VIII/184.
h.+li X/124.
h.+ni I/28, V/41, VI/173, VII/76, VII/186, VIII/190, IX/8.
h.+in V/159.
h.+tä VI/155, XI/45.
[=19]

hörmätlä-: *f.* hürmet etmek.
h.-gän VI/171,
h.-gäy VI/172.
h.+gäybiz VII/137.
h.-(ä)iyirlär VIII/198.
h.-mä VI/95.
[=5]

hranica: *is.* (Uk.) sınır.
h.+sî VI/48.
[=1]

huzur: *is.* (Ar.< *huzūr*) huzur.
h.+nuḡ XV/181.
[=1]

iç: *is. iç.*
i.+inä III/40, V/138, V/156, VIII/12, IX/80, X/75, X/130, XII/72, XIIV/80, XV/22, XV/53, XV/118, XV/118, XV/119, XV/119.
i.+kârdägi VII/94.
i.+kârdäginini VII/67.
i.+kârgi VII/89.
i.+kâri XV/56.
i.+lärindä X/92.
 [=20]

iç-: *f. içmek.*
i.-är XII/88.
i.-indä I/38, IV/29, IV/57, V/97, V/99, V/100, V/107, V/108, VI/6, VI/69, VI/148, VIII/4, VIII/194, IX/12, IX/16, IX/17, IX/63, IX/69, X/2, X/9, X/51, X/63, X/66, X/70, X/95, X/97, X/98, XI/75, XI/85, XIII/98, XIII/118, XIII/157, XIII/193, XIII/196, XIII/219, XV/123, XV/174, XV/234.
i.+dir XIII/53.
i.-mä II/13.
i.-mäxtän XV/144.
i.-mäsinlär XV/137.
i.-sin II/47.
i.-ti X/72.
i.-tim XIII/120.
 [=46]

içir-: *f. içirmek.*
i.-diñiz XIII/109.
 [=1]

içkârtin: *zf. içerden*
i. IV/53, VI/211, VII/86, VII/123, IX/26, IX/28.

[=6]

içki: *is. içecek.*
i.+mni XV/161.
 [=1]

idrak: *is. (Ar.< idrāk) idrak.*
i. XI/76.
i.+nñj XI/76.
 [=2]

idraklîx: *is. (Ar. idrak+ Tr. lîx) idrak.*
i.+i XI/76.
 [=1]

idžägi: *is. iç organ.*
i.+lärni III/66.
 [=1]

igi: *sf. iyi.*
i. I/70, VI/192, VII/167, VII/194, VII/195, IX/11, IX/75, XI/23.
i.+dir I/57.
 [=9]

igit: *is. delikanlı, genç.*
i. X/1, X/56, X/57, X/100, X/108.
i.+lär III/9.
i.+niñ X/13.
 [=7]

igitlik: *is. gençlik.*
i.+tä X/7, X/70.
i.+tän X/6, X/13, X/84, X/89, X/104.
 [=7]

igrän-: *f. iğrenmek.*
i.-iy edilär V/128.
i.-iyir IX/114.
 [=2]

igränč: *sf. iğrenç.*

i.+idir I/3.
[=1]
igränçli: *sf.* iğrenç.
i. VII/237, X/125, XI/59.
i.-dirlär X/105.
[=4]
ilgärgi: *sf.* eski.
i. XV/43.
[=1]
imasdun: *sf.* (Erm.) bilge.
i.I/56, I/79, II/27, V/120, IX/3,
XI/28, XI/66, XIII/248, XIV/13,
XIV/15,
i.+nuñ VI/13,
[=11]
inam: *is.* inanç.
i.IV/36, IV/40, IV/40, IV/45,
VI/11, VI/16, VII/205, XI/54.
i.+imiznñj VI/28.
i.+ga I/76, IV/47.
i.+nñ IV/51, IV/71, V/83, IX/103,
XIV/53.
i.+nñj IV/33, IV/46, IV/51,
VI/11, VII/206, VII/209,
VII/214.
[=23]
inamlı: *sf.* inançlı, imanlı.
i. VII/143, VII/240.
[=2]
inan-: *f.* inanmak.
i.-dılar XII/76, XV/133.
i.-gan VI/28.
i.-ganlar VII/90.
i.-ganlarda VI/8.
i.-ganlarga VII/204, VIII/33.
i.-ganlarnñj IV/32.

i.-iñy ediV/8.
i.+iñyir II/49.
i.-sa II/48.
[=11]
inä: *is.* iğne.
i. I/63.
[=1]
inäk: *is.* inek.
i.+lärnı I/43.
[=1]
indži: *is.* inci.
i. I/33, VII/209, VII/210.
i.+läř I/34.
[=4]
inkvizicia: *is.* (Lat.) engizisyon.
i. XIII/209.
[=1]
ip: *is.* ip.
ip+lär XV/34.
[=1]
is: *is.* koku.
i. VI/201, X/33, X/33, XII/58,
i.+i X/48, XII/86,
[=6]
isdoriya: → **istoria**
i.+sı III/34.
[=1]
isgiñ: *is.* (Erm.) kadeh.
i. VIII/78.
[=1]
isi: *sf.* sıcak.
i. X/48, XII/86.
[=2]
isilik: *is.* sıcaklık.

i. X/49.
[=1]
isiliq: → **isilik**
i. X/49.
[=1]
istoria: *is.* (Lat.) hikâye.
i.+nî V/109,
[=1]
istoriya: → **istoria**
i.+nî XV/9
[=1]
iş: *is.* iş.
i. I/50, I/89, V/156, VI/158,
VII/66, VII/143, IX/39, XI/76,
XIII/6, XIV/24, XIV/59, XIV/59,
XIV/118, XV/141.
i.+i VII/62, VIII/95, XV/100.
i.+idir XI/84.
i.+imiz VII/57.
i.+inä VII/158.
i.+indän IX/82.
i.+kä X/123.
i.+lär V/85, V/128, V/158,
VIII/26, IX/21, XIII/177,
XIII/227, XIII/230, XIV/143,
XIV/146.
i.+lördän VIII/47.
i.+lärgä I/51, V/87, XIII/8.
i.+läri I/50, VI/16, VI/192,
VII/160, XIII/79, XIII/163.
i.+lärimizni XIII/155.
i.+lärin VI/10, VI/34, VI/163,
VIII/58, XIII/87.
i.+lärinä V/144.
i.+lärendän XIV/149.

i.+läрни I/35, IV/72, V/5, V/73,
VI/23, VI/23, VII/62, VII/152,
XI/42, XIII/85, XIII/86,
XIII/227.
i.+lärnin XIII/229.
i.+tä XV/210.
i.+tän XI/39.
i.+tir VIII/113.
[=66]
işan-: 1. *f.* inanmak.
i.-di XV/47.
2. *f.* ümit etmek.
i.-dılar XV/252.
[=2]
işçi: *is.* işçi.
i.+lär VII/173.
[=1]
işlä-: *f.* çalışmak.
i.-gän I/34.
i.(ä)-iyir XI/37.
i.(ä)-iyirlär XI/72.
i.-mä IX/74.
i.-mädiñ VII/194, XIII/114.
[=6]
işlägän: *is.* çalışan.
i.+gä VII/216.
[=1]
işit-: *f.* işitmek.
i. X/128, XIII/197, XIV/59,
XIV/136.
i.-iñiz V/52, X/110.
i.-ip XIV/75, XIV/95.
i.-ir XV/51.
i.-irsen XV/229.
i.-iy edi XV/203.

i.-iyiç VI/197, X/65, XIII/248.

i.-kâybiz VII/171.

i.-mägä VI/12.

i.-mägän VIII/113.

i.-mäç XV/141, XV/142.

i.-mäm X/39.

i.-mämä XIV/85.

i.-mässän XIII/140.

i.-mässiz III/12, XIV/6.

i.-sä VII/193.

i.-sälär XIII/95.

i.-sär XI/68.

i.-ti IX/81, XI/109, XIV/50,
XIV/53, XV/55, XV/95,
XV/212.

i.-tilär XV/210.

[=35]

işçan: *is.* (Erm.) prens.

i. XII/51, XIV/25.

i.+ga XII/40.

i.+nñ VI/191.

[=4]

işçanut‘iun: *is.* (Erm.) soylu.

i. VIII/103, VIII/119.

i.+dan VI/196, VII/99.

i.+larī VII/78.

i.+nu VII/4, VII/5, VIII/118,
VIII/124, VIII/126, VIII/133,
XV/74.

[=12]

it: *is.* köpek.

i. X/123.

i.+kä XI/91, XI/94.

i.+lärni IX/118.

[=4]

itil-: *f.* itilmek.

i.-iyir X/13.

[=1]

itilä-: *f.* bilemek.

i.-ptir XIII/48.

i.-säm XIII/36, XIII/190.

[=3]

itili: *sf.* bilenmiş.

b. XIII/192.

[=1]

itli: *sf.* ahlaksız.

i. X/81.

[=1]

itlik: *is.* ahlaksızlık, zina.

i. IX/114.

i.+kä X/120.

i.+tä IX/116, X/120.

[=4]

itlik et-: *f.* zina yapmak.

i.-iyir II/40.

i.-iyirlär X/105.

i.-mägä X/124.

[=3]

izdä-: *f.* aramak.

i.-di III/49.

i.-(ä)iy edi XIV/55.

i.-(ä)iy edilär XIII/210.

i.-(ä)iyir X/14, XV/34, XV/39,
XV/248.

i.-(ä)iyirbiz I/23, I/25.

i.-(ä)iyirlär X/105.

i.-(ä)iyirsiz XIV/6.

i.-mä III/47, X/118, XV/184.

i.-mägäylär VII/220.

i.-mäm XV/194.
i.-ņiz XIII/207.
i.-p X/121.
i.-sär VII/165.
[=19]
izpa: *is.* (Slv.) oda.

i.+sina III/54.
[=1]
iž: *ed.* (Leh.) Bir yerden ayrılma anlamında yön bildiren edat.
i. VII/99, XIII/77.
[=2]

-İ-

inčamax: *is.* inilti.
i. XI/96.
i.+ta XIII/134.
[=2]
int'erçoy: *is.* (Erm.) okuyucu.
i. VIII/23, VIII/54.

i.+lardiņ VIII/54.
[=3]
int'erçoyk': *is.* (Erm.) okuyucular.
i. VIII/20.
[=1]

-J-

jamenajn: *zm.* (Erm.) hepsi.
j. XII/77.
[=1]
jat'or: → **at'or**
j.+undan XV/212.
[=1]
jawidenagan: *sf.* (Erm.) ebedî.
j.VI/81.

[=1]
jišadag: *is.* (Erm.) anı, hediye.
j.V/85, XIV/98.
j.+i XV/6.
[=3]
julis: *is.* (Lat.) temmuz.
j.+niņ XIV/69.
[=1]

-K-

k'ahana: *is.* (Erm.) kahin.
k. VI/203.
k.+da V/91.
k.+dan VII/13, VII/119.
k.+dir VI/65.
k.+ga VI/57, VII/20, VII/145, VII/238.

k.+lar V/25, V/29, V/37, V/40, V/42, V/67, V/72, V/81, V/87, V/94, V/97, V/117, V/136, V/142, V/145, V/145, V/146, V/150, V/158, VI/45, VI/48, VI/80, VI/104, VI/112, VI/115, VI/121, VI/130, VI/162, VII/93, VII/108, VII/130, VII/151, VII/172, VII/178, VIII/3, VIII/4,

VIII/10, VIII/99, VIII/107,
VIII/110, VIII/127, VIII/130,
VIII/132, VIII/145, VIII/154,
VIII/156, VIII/160, VIII/164,
VIII/169, VIII/175, VIII/178,
VIII/183.

k.+larda VI/153.

k.+lardan V/71, VII/38, VII/57,
VIII/59, VIII/59.

k.+lardirlar VII/19, VII/91.

k.+larga V/18, V/47, V/75,
V/102, V/109, V/127, V/131,
VI/202, VII/215, VIII/187.

k.+ları V/51, V/69, VI/158,
VII/11.

k.+larımız VII/65.

k.+larından VI/157.

k.+larnı I/77, V/9, V/33, V/48,
VI/178, VII/17, VII/25, VII/29,
VII/219, VIII/24, VIII/128.

k.+larnı V/52, V/70, V/116,
VI/67, VI/78, VI/173, VI/176,
VII/80, VIII/124.

k.+m VII/1.

k.+nı VI/62, VI/103, VI/167,
VI/168, VI/187, VII/9, VII/12,
VIII/110, VIII/112, VIII/119.

k.+nı V/55, V/63, V/78, VI/30,
VI/91, VI/175, VI/185, VII/98,
VII/102, VII/152, VII/164,
VII/211, VII/232, VIII/81,
VIII/118, VIII/188.

[=132]

k'ahanaj: is. (Erm.) kahin.

k. V/1, V/52, V/60, V/61, V/71,
V/139, V/154, VI/1, VI/3, VI/31,
VI/52, VI/63, VI/74, VI/81,
VI/83, VI/140, VI/145, VI/147,
VI/165, VI/170, VI/193, VI/194,
VII/11, VII/62, VII/68, VII/71,
VII/75, VII/118, VII/120,
VII/167, VII/179, VII/181,

VII/185, VII/190, VII/202,
VIII/19, VIII/22, VIII/79,
VIII/87, VIII/91, VIII/106,
VIII/108, VIII/110, VIII/113,
VIII/114, VIII/116, VIII/117,
VIII/125, VIII/128, VIII/166,
VIII/180, VIII/193, VIII/197,
VIII/199, VIII/201.

k.+larnı V/130.

[=56]

k'ahanajabed: is. (Erm.) kahin.

k. V/20, VII/59, VIII/127.

k.+dir VIII/134.

[=4]

k'ahanajut'iun: is. (Erm.) kahin.

k.V/2.

[=1]

k'ahanalıx: is. kahinlik.

k. V/15, V/44, VI/56, VI/60,
VI/60, VII/127, VIII/103,
VIII/182, VIII/191, VIII/200.

k.+ı VI/5, VI/53.

k.+ın VI/43.

k.+inı VI/47.

k.+inı VII/157.

k.+ka VI/216, VII/196.

k.+nı VIII/187.

k.+nı V/14, V/16, V/21, V/74,
V/152, VI/58, VI/65, VI/171,
VI/196, VII/18, VII/69, VII/97,
VII/112, VII/116, VII/147,
VII/149, VII/153, VII/158,
VII/196, VII/231, VII/233,
VII/242, VIII/18, VIII/31,
VIII/53, VIII/116, VIII/120,
VIII/124.

k.+tan VI/32, VII/219, VII/227.

[=49]

kanon: *is.* (Lat.) kanun, kural. (krş.
ganon)

k. VIII/159.

[=1]

kantor: *is.*(Lat.) melodik duaları
yöneten kişi.

k.+lar VIII/60.

[=1]

karanî: *sf.* (Slv.) cezalı, mahkûm.

k. V/59.

[=1]

karmazîn: *is.* (Ar.< *ķirmizî*) kırmızı.

k. XV/78.

[=1]

k'aroz: *is.* (Erm.) vaaz.

k. VII/180.

k.+ga VIII/178.

k.+nu VIII/101.

[=3]

k'arozĉi: *is.* vaiz.

k. VI/172.

k.+larî IV/24,

[=2]

k'arozut'iun: *is.* (Erm.) vaaz.

k.+nu XV/210.

k.+um IV/13.

[=2]

kawazan: *is.* (Erm.) asa.

k. V/100.

[=1]

k'awiĉ: *is.* (Erm.) temizlik.

k.+niĉ VI/137.

[=1]

kawlici: *ün.* (Erm.) Tanrı korusun!

k. VII/173.

[=1]

kazan: *is.* (Erm.) canavar, vahşi hayvan.

k.+lar XIII/97.

[=1]

keĉ-: *f.* geçmek.

k.-är XI/98.

k.-ärlär XIII/135.

k.-iĉiz VII/34.

k.-irdilär III/68.

k.-irtiy XV/176.

k.-iy edi XIV/97.

k.-iy edilär XV/144.

k.-iyir II/41, II/71, V/3, V/27,
VI/87, VI/89, VI/93, VIII/119.

k.-iyirlär I/35, V/51, VI/24,
VI/207, VII/29, XI/98.

k.-käylär XII/87.

k.-mä IX/61, XI/26.

k.-mäs IV/11, XIII/158.

k.-mäsä XI/24.

k.-sär VII/192.

k.-särlär XII/87.

k.-ti VI/210.

k.-tilär III/44.

[=31]

keĉä: *is.* gece.

k. VII/129, VII/159, VIII/14,
VIII/55, XV/176.

k.+gi VIII/55.

k.+ni III/61, III/65, XV/155.

k.+niĉ XIII/157.

[=10]

keĉirt-: *f.* geçirmek.

k.-iy edilär XV/176.
 [=1]
kel-: *f.* gelmek.
 k.-di X/3, XII/30, XII/66, XII/67,
 XII/92, XIV/70, XIV/72,
 XV/211.
 k.-diğ XV/179.
 k.-dilär III/44, III/45, III/67,
 IV/38, X/9, XII/3, XII/70,
 XIV/95.
 k.-diñiz XIII/111.
 k.-gän XIII/16, XIII/61,
 XIII/102, XIII/149, XIII/243.
 k.-gänlärni VIII/68.
 k.-gänni VI/167.
 k.-iñiz XIII/40, XIII/108.
 k.-ip III/57, III/62, X/90, XII/28,
 XIII/117, XIII/240.
 k.-ir X/6, XIII/1, XIII/15,
 XIII/17, XIII/18, XIII/69,
 XV/221.
 k.-irlär XIII/11.
 k. -iy VI/58.
 k.-iyiğ X/56.
 k.-iyir VII/105, XI/52, XIII/7,
 XIII/157, XIII/175.
 k.-iyirlär X/112, X/112, XI/52.
 k.-mä XIV/6, XV/56.
 k.-mädi XI/111, XI/112,
 XV/253.
 k.-sä X/104, XII/24, XII/88,
 XIII/19, XIII/59, XIII/93,
 XIII/155, XV/226, XV/227.
 k.-säm X/94.
 k.-sär V/140, XIII/21, XIII/34,
 XIII/54, XIII/55, XIII/66,
 XIII/67, XIII/68, XIII/93,
 XIII/173, XIII/182, XIII/183.

k.-särlär XIII/58, XIII/100.
 k.-sin II/47.
 k.-sinlär XIII/73.
 [=82]
kelin: *is.* gelin.
 k.+i III/72.
 [=1]
keltir-: *f.* getirmek.
 k. VII/56.
 k.-di VI/63 XV/33.
 k.-dilär III/56, XII/73.
 k.-gäylär XIV/147.
 k.-gäylär III/7, III/50, VII/203.
 k.-iñiz XV/44.
 k.-irlär VI/110.
 k.-irmäm XIII/75.
 k.-iy II/3.
 k.-iyir V/3, V/143.
 k.-iyirbiz VI/110.
 k.-iyirlär I/71, IV/25, VII/29,
 VII/136.
 k.-ip VIII/64.
 k.-mä I/29, XIV/32.
 k.-mädiğ VII/222.
 k.-mäğkä VIII/75.
 k.-mäs IX/107.
 k.-mäslär I/28.
 k.-sälär XIII/228.
 [=28]
kelür: *is.* gelir.
 k. VIII/85.
 [=1]
kemi: *is.* gemi.
 k. III/44.

[=1]

kendi: *zm.* kendi

k. I/32, I/39, II/64, II/65, II/67, II/79, II/79, III/32, III/33, III/61, IV/4, IV/23, IV/45, IV/46, V/2, V/65, V/88, V/104, V/155, VI/169, VI/170, VI/173, VII/106, VII/143, VII/234, VII/245, VIII/30, VIII/120, VIII/134, VIII/141, VIII/176, VIII/177, IX/39, IX/53, IX/78, IX/97, IX/99, IX/101, IX/106, X/71, X/86, XI/75, XI/87, XIII/19, XIII/28, XIII/32, XIII/87, XIII/98, XIII/102, XIII/112, XIII/150, XIII/156, XIV/35, XIV/71, XIV/82, XV/34, XV/38, XV/87, XV/235.

k.+lärdirlär XIII/211.

k.+läri V/143, VIII/16, VIII/184.

k.+lärinä IX/25.

k.+mizgä IV/66, XIII/92.

k.+mizni II/64, II/65, II/65, II/79.

k.+η VI/82, VII/167, VII/218, XI/31, XIV/40.

k.+nä I/70, III/2, III/17, III/21, III/29, III/75, V/22, VI/104, XIII/65, XIV/39, XV/229.

k.+ndä I/32.

k.+ndän I/39, IV/18, IX/79.

k.+ni VII/245.

k.+niη II/74, III/20, III/21, III/21, III/22, IV/4, IV/21, IV/23, IV/69, V/3, V/117, V/126, V/139, VI/27, VI/67, VI/71, VI/80, VI/103, VI/130, VI/139, VII/243, IX/42, IX/79, X/1, X/57, X/139, XI/29, XII/44, XII/80, XII/93, XIII/21, XIII/47, XIII/48, XIII/56, XIII/60, XIII/61, XIII/65, XIII/65, XIII/81, XIII/144, XIII/189, XIII/200,

XIII/213, XIV/112, XV/135, XV/135.

k.+ηni VII/234.

k.+siniη VII/54.

[=139]

kendierk: *is.* istek.

k.+i VI/207.

k.+in V/161.

k.+indä X/100.

k.+inä X/117.

k.+ni X/126.

[=5]

kendierkli: *sf.* istekli.

k. IX/43

kensi: *zm.* kendi.

k. I/92, I/93, II/71, II/72, III/47, III/48, III/49, IV/46, V/23, VI/169, VI/209, VI/210, VII/67, VII/76, VII/77, VII/135, VII/165, VII/190, VII/212, VII/213, VIII/5, VIII/8, VIII/72, VIII/129, IX/8, IX/33, IX/48, IX/50, IX/76, IX/101, IX/110, IX/111, X/79, X/87, X/122, X/115, XI/54, XI/58, XI/58, XIII/53, XIII/82, XIV/38, XIV/40, XIV/57, XIV/134.

k.+dir VI/89.

k.+läri VII/178, VII/215, VIII/149, VIII/184, VIII/186, X/99, X/105, X/116.

k.+lärinä I/8, II/61, V/123, IX/28, IX/105, X/107, X/122, XI/54, XII/63, XV/149, XV/254.

k.+lähindä X/29, X/121.

k.+lähindän XI/88.

k.+läriη I/49, III/43, IV/33, V/147, VI/114, VII/229, X/123, XI/87, XIII/133, XIII/143,

XIII/185, XIII/208, XIII/234,
XV/140, XV/171, XV/221.

k.+läрни III/38.

k.+mizni II/71, II/72.

k.+n I/8, VII/199, VII/242, X/73,
XI/101, XV/86.

k.+η VII/168, VII/218.

k.+nä I/83, II/46, III/48, VI/211,
VII/76, IX/90, X/13, X/59, X/61,
XIII/25, XIII/146, XV/33,
XV/58, XV/66, XV/92, XV/105,
XV/130, XV/151.

k.+ndä XI/76, XIII/170.

k.+ndän VII/25, VIII/7, IX/13,
XII/10, XIII/104, XV/104.

k.+ni II/67, II/81.

k.+niη I/86, II/14, II/54, II/77,
III/36, III/51, III/63, IV/3, IV/24,
IV/30, IV/57, IV/69, V/2, V/121,
V/136, V/139, VI/3, VI/38,
VI/67, VI/83, VI/86, VI/125,
VI/138, VI/139, VI/152, VI/174,
VII/32, VII/110, VII/111,
VII/113, VII/114, VII/115,
VII/133, VII/140, VII/183,
VIII/8, VIII/8, VIII/122,
VIII/184, VIII/191, IX/2, IX/14,
IX/48, IX/77, IX/98, IX/105,
IX/111, X/16, X/89, X/104,
XI/20, XI/21, XI/22, XI/23,
XI/65, XI/65, XI/66, XI/75,
XI/90, XI/106, XI/111, XII/19,
XII/20, XII/22, XII/25, XII/28,
XII/31, XII/32, XII/34, XII/43,
XII/65, XIII/6, XIII/7, XIII/16,
XIII/17, XIII/45, XIII/55,
XIII/106, XIII/160, XIII/197,
XIV/27, XIV/45, XIV/70,
XIV/71, XIV/114, XV/43,
XV/62, XV/79, XV/90, XV/91,
XV/128, XV/154, XV/212,
XV/258.

k.+niηkilärdän XV/99.

k.+niηkilärni VII/24.

k.+ηniη VI/181.

[=220]

keη: *sf.* geniş.

k. IV/8.

[=1]

keηliη: *is.* genişlik.

k.+i IV/12.

[=1]

keräk: *sf.* gerek.

k. I/15, I/22, I/24, II/32, II/32,
II/43, II/63, II/67, II/68, IV/15,
IV/19, IV/38, V/67, V/68, V/72,
V/87, V/91, VI/56, VI/60, VI/60,
VI/112, VI/116, VI/121, VI/128,
VI/129, VI/145, VI/150, VI/150,
VI/170, VI/171, VI/185, VI/187,
VI/188, VII/45, VII/83, VII/151,
VII/159, VII/159, VII/165,
VII/167, VII/168, VII/171,
VII/179, VII/182, VII/201,
VIII/44, VIII/73, VIII/100,
VIII/154, VIII/167, VIII/177,
VIII/179, VIII/181, VIII/196,
IX/31, IX/33, IX/36, IX/56,
IX/81, IX/115, X/45, X/54, X/67,
X/67, X/130, X/130, X/133,
XI/20, XI/87, XI/88, XI/89,
XII/36, XII/81, XIII/24, XIV/6,
XIV/9, XIV/30, XIV/135,
XV/57, XV/68, XV/115,
XV/131, XV/192, XV/206,
XV/241, XV/247, XV/248.

k.+li VII/44, VII/104.

k.+lidir VII/69, VII/97.

k.+liktä IX/70.

k.+mäs II/69, VIII/176, IX/87,
X/118, XI/7, XII/74, XIV/129,
XV/227.

k.+mäs edi IX/74.

k.+tir II/37, II/44, II/79, V/90,
VI/11, VI/159, VI/192, VI/194,
VII/198, VII/211, VIII/187,
IX/112, XII/81, XV/241.

[=115]

kerät: *is.* (Ar.< *kerre*) kere.

k. IV/64, VII/197, VII/198,
VII/199, VIII/157, XI/21,
XIII/161, XIV/105, XIV/105,
XV/170, XV/170, XV/183,
XV/185.

[=13]

kerezman: *is.* (Erm.) mezar, mezar taşı.

k.+da XIII/126,

k.+i V/126,

[=2]

keri et-: *f.* terk etmek.

k.-iñiz V/93, VII/221, X/57.

[=3]

kes-: *f.* kesmek.

k.-iy edilär VIII/39.

k.-iyir I/47.

k.-mäx VIII/40, XIII/39, XIII/43,
XIII/43.

k.-tilär III/64.

[=7]

kesäk: *is.* parça.

k. - kesäk III/66.

k.+läri VI/175.

[=3]

kesxälä-: *f.* parçalamak.

k.-dilär VI/175.

[=1]

ket-: *f.* ayrılmak, gitmek.

k.-är XV/238.

k.-iñiz XIII/43.

k.-iy edi XIV/70.

k.-iyir.I/22, X/48.

k.-iyirbiz II/24.

k.-ti XII/42.

[=7]

ki: *ed.* için.

k. I/3, I/7, I/15, I/15, I/17, I/20,
I/22, I/23, I/24, I/24, I/35, I/44,
I/45, I/46, I/48, I/48, I/54, I/58,
I/62, I/63, I/66, I/67, I/69, I/69,
I/73, I/74, I/78, I/82, I/83, I/89,
I/93, I/94, II/2, II/8, II/10, II/15,
II/15, II/22, II/22, II/23, II/26,
II/29, II/29, II/30, II/31, II/32,
II/33, II/37, II/39, II/44, II/45,
II/47, II/47, II/49, II/50, II/59,
II/60, II/63, II/65, II/65, II/65,
II/66, II/66, II/69, II/73, II/74,
II/74, II/76, II/77, II/79, II/79,
II/80, II/85, III/3, III/8, III/11,
III/12, III/12, III/13, III/15,
III/20, III/28, III/36, III/45,
III/46, III/47, III/50, III/51,
III/52, III/53, III/54, III/57,
III/57, III/58, III/62, III/67,
III/75, III/76, IV/7, IV/11, IV/17,
IV/18, IV/22, IV/22, IV/23,
IV/26, IV/30, IV/34, IV/34,
IV/38, IV/44, IV/48, IV/48,
IV/52, IV/64, IV/65, IV/69,
IV/71, V/2, V/5, V/5, V/6, V/11,
V/11, V/12, V/13, V/16, V/19,
V/23, V/37, V/38, V/39, V/41,
V/42, V/50, V/50, V/52, V/54,
V/58, V/62, V/64, V/67, V/68,
V/70, V/71, V/71, V/71, V/72,
V/78, V/81, V/81, V/82, V/82,
V/83, V/87, V/87, V/89, V/89,
V/92, V/95, V/105, V/106,
V/107, V/111, V/111, V/113,
V/127, V/135, V/136, V/150,
V/151, V/161, VI/1, VI/3, VI/11,
VI/12, VI/14, VI/22, VI/26,
VI/31, VI/34, VI/34, VI/35,
VI/36, VI/38, VI/53, VI/54,

VI/55, VI/57, VI/58, VI/59,
 VI/60, VI/65, VI/66, VI/71,
 VI/79, VI/81, VI/84, VI/108,
 VI/108, VI/113, VI/114, VI/116,
 VI/116, VI/117, VI/120, VI/122,
 VI/122, VI/123, VI/125, VI/129,
 VI/130, VI/139, VI/141, VI/141,
 VI/143, VI/147, VI/150, VI/150,
 VI/155, VI/158, VI/160, VI/166,
 VI/168, VI/168, VI/170, VI/171,
 VI/173, VI/181, VI/183, VI/184,
 VI/187, VI/188, VI/194, VI/200,
 VI/206, VI/207, VI/211, VI/217,
 VI/217, VII/1, VII/1, VII/7,
 VII/7, VII/8, VII/17, VII/21,
 VII/31, VII/33, VII/37, VII/38,
 VII/52, VII/54, VII/57, VII/60,
 VII/63, VII/64, VII/68, VII/72,
 VII/78, VII/80, VII/81, VII/82,
 VII/86, VII/86, VII/98, VII/102,
 VII/106, VII/109, VII/112,
 VII/114, VII/117, VII/118,
 VII/121, VII/125, VII/136,
 VII/142, VII/142, VII/142,
 VII/143, VII/146, VII/150,
 VII/152, VII/156, VII/159,
 VII/160, VII/160, VII/162,
 VII/165, VII/165, VII/167,
 VII/168, VII/168, VII/168,
 VII/174, VII/176, VII/179,
 VII/179, VII/182, VII/184,
 VII/189, VII/189, VII/191,
 VII/194, VII/196, VII/197,
 VII/198, VII/199, VII/201,
 VII/202, VII/207, VII/208,
 VII/209, VII/211, VII/213,
 VII/215, VII/216, VII/217,
 VII/217, VII/219, VII/223,
 VII/225, VII/227, VII/229,
 VII/230, VII/234, VII/234,
 VII/239, VII/240, VII/242,
 VII/243, VII/244, VII/245,
 VIII/21, VIII/22, VIII/26,
 VIII/26, VIII/36, VIII/36,
 VIII/37, VIII/40, VIII/44,
 VIII/45, VIII/47, VIII/49,
 VIII/52, VIII/58, VIII/63,
 VIII/64, VIII/65, VIII/67,

VIII/72, VIII/74, VIII/77,
 VIII/80, VIII/80, VIII/81,
 VIII/82, VIII/90, VIII/93,
 VIII/96, VIII/99, VIII/99,
 VIII/100, VIII/106, VIII/113,
 VIII/114, VIII/116, VIII/116,
 VIII/118, VIII/118, VIII/121,
 VIII/123, VIII/123, VIII/125,
 VIII/142, VIII/146, VIII/147,
 VIII/148, VIII/152, VIII/156,
 VIII/156, VIII/159, VIII/163,
 VIII/163, VIII/165, VIII/167,
 VIII/168, VIII/169, VIII/172,
 VIII/173, VIII/173, VIII/174,
 VIII/174, VIII/176, VIII/188,
 VIII/191, VIII/194, VIII/196,
 VIII/198, VIII/198, VIII/199,
 IX/2, IX/3, IX/7, IX/14, IX/25,
 IX/26, IX/27, IX/28, IX/30,
 IX/32, IX/32, IX/35, IX/36,
 IX/38, IX/42, IX/44, IX/45,
 IX/49, IX/50, IX/51, IX/52,
 IX/54, IX/54, IX/56, IX/56,
 IX/58, IX/59, IX/60, IX/61,
 IX/62, IX/63, IX/63, IX/64,
 IX/66, IX/68, IX/75, IX/76,
 IX/76, IX/77, IX/79, IX/80,
 IX/81, IX/83, IX/87, IX/87,
 IX/88, IX/88, IX/93, IX/94,
 IX/95, IX/97, IX/99, IX/101,
 IX/104, IX/105, IX/111, IX/112,
 IX/114, IX/115, IX/116, X/3,
 X/4, X/7, X/17, X/19, X/21,
 X/23, X/23, X/23, X/27, X/29,
 X/30, X/31, X/31, X/39, X/45,
 X/48, X/49, X/50, X/52, X/54,
 X/61, X/62, X/69, X/71, X/71,
 X/74, X/75, X/79, X/79, X/84,
 X/92, X/93, X/95, X/95, X/98,
 X/100, X/100, X/104, X/105,
 X/108, X/110, X/111, X/114,
 X/115, X/120, X/121, X/123,
 X/126, X/127, X/128, X/128,
 X/130, X/132, X/132, X/136,
 X/137, XI/1, XI/1, XI/3, XI/7,
 XI/8, XI/9, XI/11, XI/14, XI/16,
 XI/19, XI/21, XI/24, XI/31,
 XI/32, XI/33, XI/36, XI/43,

XI/44, XI/48, XI/51, XI/53,
 XI/53, XI/74, XI/77, XI/77,
 XI/77, XI/81, XI/86, XI/87,
 XI/89, XI/90, XI/93, XI/97,
 XI/98, XI/99, XI/107, XI/107,
 XI/108, XI/108, XI/110, XI/112,
 XI/113, XI/115, XI/121, XI/121,
 XII/2, XII/5, XII/8, XII/8,
 XII/19, XII/21, XII/22, XII/23,
 XII/24, XII/25, XII/25, XII/32,
 XII/33, XII/36, XII/41, XII/41,
 XII/41, XII/42, XII/45, XII/46,
 XII/52, XII/52, XII/53, XII/54,
 XII/55, XII/56, XII/58, XII/60,
 XII/65, XII/67, XII/68, XII/69,
 XII/70, XII/74, XII/81, XII/82,
 XII/82, XII/85, XII/87, XII/87,
 XII/88, XII/91, XII/92, XIII/7,
 XIII/22, XIII/31, XIII/31,
 XIII/36, XIII/38, XIII/40,
 XIII/50, XIII/50, XIII/50,
 XIII/51, XIII/59, XIII/67,
 XIII/74, XIII/79, XIII/83,
 XIII/85, XIII/86, XIII/89,
 XIII/91, XIII/92, XIII/92,
 XIII/93, XIII/96, XIII/107,
 XIII/116, XIII/118, XIII/119,
 XIII/121, XIII/121, XIII/124,
 XIII/124, XIII/125, XIII/126,
 XIII/127, XIII/130, XIII/148,
 XIII/151, XIII/155, XIII/163,
 XIII/165, XIII/171, XIII/176,
 XIII/178, XIII/180, XIII/181,
 XIII/182, XIII/183, XIII/199,
 XIII/202, XIII/204, XIII/209,
 XIII/210, XIII/229, XIII/232,
 XIII/233, XIII/238, XIII/239,
 XIII/240, XIII/243, XIII/249,
 XIV/7, XIV/9, XIV/10, XIV/14,
 XIV/17, XIV/17, XIV/17,
 XIV/21, XIV/22, XIV/24,
 XIV/24, XIV/29, XIV/29,
 XIV/30, XIV/32, XIV/33,
 XIV/34, XIV/39, XIV/39,
 XIV/42, XIV/43, XIV/45,
 XIV/51, XIV/53, XIV/55,
 XIV/55, XIV/57, XIV/58,
 XIV/62, XIV/63, XIV/71,

XIV/72, XIV/75, XIV/77,
 XIV/78, XIV/81, XIV/84,
 XIV/88, XIV/88, XIV/89,
 XIV/90, XIV/90, XIV/92,
 XIV/92, XIV/94, XIV/95,
 XIV/100, XIV/102, XIV/106,
 XIV/110, XIV/111, XIV/111,
 XIV/112, XIV/112, XIV/115,
 XIV/115, XIV/117, XIV/118,
 XIV/119, XIV/120, XIV/128,
 XIV/129, XIV/133, XIV/135,
 XIV/135, XIV/139, XIV/142,
 XIV/142, XIV/146, XIV/147,
 XIV/150, XIV/151, XIV/152,
 XIV/152, XV/5, XV/5, XV/6,
 XV/8, XV/10, XV/14, XV/14,
 XV/19, XV/20, XV/22, XV/22,
 XV/23, XV/29, XV/29, XV/32,
 XV/34, XV/35, XV/36, XV/37,
 XV/38, XV/39, XV/40, XV/41,
 XV/49, XV/55, XV/58, XV/61,
 XV/63, XV/65, XV/66, XV/67,
 XV/68, XV/74, XV/75, XV/77,
 XV/77, XV/79, XV/82, XV/85,
 XV/100, XV/101, XV/106,
 XV/107, XV/111, XV/112,
 XV/112, XV/113, XV/117,
 XV/124, XV/124, XV/126,
 XV/127, XV/128, XV/129,
 XV/131, XV/132, XV/132,
 XV/136, XV/143, XV/143,
 XV/149, XV/153, XV/167,
 XV/167, XV/176, XV/178,
 XV/182, XV/183, XV/184,
 XV/185, XV/185, XV/186,
 XV/188, XV/196, XV/197,
 XV/201, XV/202, XV/203,
 XV/206, XV/217, XV/221,
 XV/224, XV/225, XV/226,
 XV/227, XV/228, XV/230,
 XV/233, XV/234, XV/237,
 XV/240, XV/241, XV/241,
 XV/243, XV/244, XV/247,
 XV/247, XV/249.

[=840]

kibik: ed. gibi.

k. VII/175, XV/188.

[=2]

kiçi: *sf.* küçük.

k. I/90, II/43, IV/37, VI/22, VI/116, VI/177, VI/181, VI/193, VI/201, VIII/12, VIII/18, VIII/75, VIII/127, VIII/144, X/97, X/106, XI/25, XII/77.

kiçi dirlär VIII/19.

k.+dän X/73.

k.+lördän VIII/35.

k.+lärgä XV/134.

[=22]

kim: *zm.*, kim

k. I/3, I/82, I/83, II/47, II/57, II/65, II/74, II/76, II/77, IV/32, VI/42, VI/215, VII/102, VII/165, VII/180, VIII/101, VIII/101, VIII/101, VIII/202, VIII/202, IX/13, IX/86, IX/89, X/45, X/79, X/117, XI/36, XI/45, XI/51, XI/57, XI/60, XI/64, XI/65, XI/72, XI/73, XI/76, XI/90, XI/120, XIII/21, XIII/39, XIII/39, XIII/54, XIII/77, XIII/138, XIII/145, XIII/232, XIII/241, XIII/248, XIV/14, XIV/112, XV/2, XV/47, XV/58, XV/66, XV/224.

k.+gä V/12, V/96, VII/217, IX/2, IX/79, XV/102, XV/102.

k.+i XV/158.

k.+lär I/66, II/31, II/49, III/58, VII/223, IX/61.

k.+ni XV/28.

k.+niñ VIII/179.

[=71]

kimsä: *is.* kimse.

k. I/69, I/81, I/89, II/47, III/62, V/5, VII/70, VII/76, VII/92,

VII/197, VIII/26, X/37, X/101, XI/13, XI/19, XI/24, XIII/91, XIII/96, XIII/196, XIII/200, XIV/24, XIV/27, XIV/38, XIV/39, XIV/117, XV/36.

k.+dän V/4.

k.+gä VII/68, XIII/17.

k.+ni XIII/26, XIII/137.

k.+niñ II/22, V/13, XIII/203, XV/100.

k.+si IX/76.

[=37]

kir-: *f.* girmek.

k.-är I/62.

k.-di III/53, V/61, XIV/76, XIV/80.

k.-gän VI/162.

k.-gäni XIII/174.

k.-gänni XV/41.

k.-gäysiz II/33.

k.-ip III/40, V/106.

k.-iy XV/175.

k.-iyir IX/13, IX/87, XII/55.

k.-iyirlär IX/61.

k.-mä IX/67.

k.-mägä I/63, I/64, I/91.

k.-mägäy VII/196.

k.-mägäylär VIII/52.

k.-mäsin X/78.

k.-sä VI/141, X/130, XV/106.

k.-särlär XIII/104.

k.-sin VI/140.

[=28]

kimi: *ed.* gibi.

k. XV/158.

[=1]

kirmäx: *is.* giriş.

k.+i IV/36, VIII/36.

[=2]

kişi: *is.* kişi.

k.+lär X/138.

[=1]

kiy-: *f.* giymek.

k.-di XV/135.

k.-dilär XV/134, XV/137.

k.-mägä X/45.

[=4]

kiydir-: *f.* giydirmek.

k.-diñiz XIII/110.

k.-gän XIII/42, XV/123.

k.-gäy VIII/81.

k.-iñiz XV/43.

k.-ip III/50.

k.-iyir XV/53.

[=7]

kiyin-: *f.* giyinmek.

k.-gän IV/29, VI/148, XV/118,
XV/119.

k.-iyirlär V/138.

k.-mägän V/107.

k.-sinlär V/97.

[=7]

kiyiniş: *is.* elbise, giysi.

k. I/38.

k.+imiz VII/223.

k.+in VI/169, XV/43.

k.+läri VIII/128.

k.+tän VII/127.

[=6]

kiyöv: *is.* eş, koca.

k.+ünä III/38, III/51.

[=2]

klä-: *f.* (Far. <χaχ) arzu etmek, istemek.

k.-di III/35, V/53, V/54, V/122,
VI/19, VI/178, X/124, XIII/30,
XIII/170, XIII/178, XIII/220,
XIV/28, XIV/146, XV/5.

k.-dilär X/40.

k.-diñ XIII/115.

k.-diñiz XIII/127.

k.-gäy XIV/26.

k.-(ä)iy edi VII/79.

k.-(ä)iyir V/56, VI/120, VI/204,
VII/3, VIII/80, X/45, XII/39,
XIV/118, XIV/133, XIV/143,
XIV/144, XIV/145, XV/2,
XV/132, XV/235.

k.-(ä)iyir edi VI/184.

k.-(ä)iyirlär VII/227, VIII/38,
X/32.

k.-(ä)iyirmen III/18, IV/13,
VII/16.

k.-(ä)iyirsən VI/167.

k.-mä XI/33.

k.-mädi VI/186, XI/109, XV/56.

k.-mädilär VI/193, XV/210.

k.-mäm XIII/244.

k.-mäs VIII/155, X/62, XV/197.

k.-mässen VIII/93.

k.-r esäñ II/29.

k.-rlär I/66, VII/224.

k.-rni X/87.

k.-sä II/68, IV/25, IV/68, IV/71,
VI/153, VI/162, VII/161, IX/43,
X/1, X/53, X/57, X/62, XI/37,
XIV/14, XV/80, XV/83, XV/85,
XV/87, XV/110.

k.-sälär VI/12.
k.-sänj VII/217, XIV/32.
k.-sänjiz XV/153.

[=80]

kleynot: *is.* (Lat.) mücevher.

k.+lar XV/119.

[=1]

klopot: *is.* (Slv.) endişe, sıkıntı, üzüntü.

k.+larda IX/89.

[=1]

kluḡ: *is.* (Erm.) bab, bölüm.

k. I/10, I/66, I/79, I/87, I/93, II/5,
II/21, II/28, II/30, II/73, II/75,
II/78, III/1, III/28, IV/9, IV/16,
IV/29, IV/45, V/6, V/20, V/28,
V/30, V/31, V/38, V/39, V/44,
V/68, V/70, V/75, V/89, V/93,
V/120, V/125, V/134, V/140,
V/144, VI/9, VI/13, VI/19,
VI/24, VI/35, VI/36, VI/50,
VI/55, VI/73, VI/96, VI/101,
VI/102, VI/107, VI/117, VI/126,
VI/137, VI/152, VI/160, VI/168,
VI/189, VI/190, VI/213, VII/6,
VII/21, VII/27, VII/34, VII/36,
VII/42, VII/51, VII/55, VII/59,
VII/75, VII/79, VII/91, VII/108,
VII/117, VII/120, VII/126,
VII/137, VII/140, VII/150,
VII/153, VII/155, VII/164,
VII/170, VII/174, VII/188,
VII/193, VII/204, VII/205,
VII/208, VII/216, VII/220,
VIII/1, VIII/21, VIII/86, VIII/97,
VIII/120, VIII/122, VIII/148,
VIII/155, IX/1, IX/4, IX/6,
IX/13, IX/40, IX/52, IX/82,
IX/97, IX/100, IX/109, IX/118,
X/8, X/35, X/47, X/53, X/56,
X/65, X/77, X/83, X/111, XI/5,
XI/10, XI/22, XI/24, XI/46,
XI/64, XI/69, XI/94, XI/98,
XI/99, XII/3, XIII/6, XIII/16,

XIII/20, XIII/35, XIII/36,
XIII/46, XIII/52, XIII/55,
XIII/56, XIII/70, XIII/73,
XIII/156, XIII/165, XIII/172,
XIII/190, XIII/198, XIII/207,
XIII/212, XIII/225, XIII/244,
XIII/248, XIV/14, XIV/35,
XIV/137, XV/20, XV/75,
XV/133, XV/183, XV/188,
XV/215, XV/220, XV/242.

[=160]

koḡatsa bol-: *f.* (Slv. koḡatsa + Tr. bol-
)lükste olmak .

k.-iy edilär XI/17.

[=1]

kolvêk: *bağ.* (Leh.) kim, ya da.

k. XIII/95, XIII/216, XIV/26,
XIV/27, XIV/30, XIV/84.

[=6]

komura → **komurka**

k. III/25.

[=1]

komurka: *is.* (Leh.) kulübe.

k. III/21, III/24.

[=2]

končitsa bol-: *f.* (Slv. končitsa + Tr. bol-
) tamamlanmak.

k.-iyir IV/10,

[=1]

konêčnê: *zf.* (Slv.) kesinlikle.

k. XIV/8.

[=1]

konkol: *is.* (Slv.) delice.

k. X/3, X/5, X/5, X/40.

k.+nu X/3, X/138.

k.+nuḡ X/4.

[=7]

konstitucia: *is.* (Lat.) anayasa.

k. VIII/24.

[=1]

kontentovatsa bol-: *f.* (Lat.
kontentovatsa + Tr. bol-)
memnun olmak.

k.-gay XIV/143.

[=1]

kontrak: *is.* (Fr.) sözleşme.

k. IX/25, IX/50.

k.+tan IX/39.

[=3]

k'arozel et-: *f.* (Erm. k'arozel + Tr. et-)
vaaz vermek.

k.-iy edilär XIII/171.

k.-mä VIII/98.

[=2]

korosta: *is.* (Slv.) kabuk.

k.+lar VI/195.

k.+sı VI/183.

[=2]

koruna: *is.* (Lat.) taç.

k.+ga II/30.

[=1]

korunka: *is.* (Slv.) taç.

k.+larni XV/164.

[=1]

koštovniy: *sf.* (Slv.) değerli, pahalı.

k. VII/209.

[=1]

kök: *is.* gök, gökyüzü.

k. II/38, XIII/94, XIII/95,
XIII/122, XIV/139, XV/111,
XV/171.

k.+kä II/26, III/33, VI/187,
XIII/82, XIII/172, XIII/173,
XIII/173, XIII/174.

k.+lär XIV/43.

k.+nü VII/31, XII/33, XIII/64,
XIII/64, XV/106.

k.+nüñ I/17, I/62, I/61, I/92,
II/86, IV/1, IV/10, IV/42, IV/59,
V/40, VII/19, VII/131, VIII/50,
XII/9, XIII/61, XIII/94, XIII/157,
XIII/183, XIV/44, XIV/61,
XIV/68, XV/67.

k.+tä VIII/6, XIII/122, XIII/126,
XIV/110, XV/63, XV/65,
XV/68.

k.+tädır IV/48, XIV/120.

k.+tägi II/21, II/22, II/30, II/33,
III/38, III/73, IV/6, IV/58, IV/75,
V/37, VI/212, VII/100, VII/134,
VIII/6, X/50, XIV/28, XIV/125,
XIV/133, XV/63, XV/70,
XV/91.

k.+tägigä III/30.

k.+tän II/53, XIII/72, XIII/92,
XIV/49.

[=78]

köküs: *is.* göğüs.

k.+(ü)sün XIV/45.

k.+(ü)sünä VI/129, XV/177.

k.+(ü)sündä XI/80, XI/87.

k.+(ü)sündän IV/58.

[=6]

kölgä: *is.* gölge.

k. VI/157, VI/158.

[=2]

köm-: *f.* gömmek.

k.-dün VII/194.

[=1]

kömgän: *sf.* gömülü.

k. XIII/125.

[=1]

kömül-: *f.* gömülmek.

k.-düm XIII/121.

[=1]

könü: *is.* gerçek.

k. V/85, V/126, VI/22, VI/91,
VI/103, VII/31, VII/131, IX/47,
XI/34, XIII/169, XIII/169.

k.+dän XV/109.

k.+dürlär VIII/172.

k.+sün I/61, V/50, V/78, XV/67.

[=17]

könül: *is.* gönül.

k.+dän V/118, IX/24, IX/25,
IX/31,

[=4]

könülük: *is.* gerçeklik.

k. XIV/36.

k.+nü V/103, VI/207.

k.+ü IV/66.

[=4]

köp: *sf.* bol, çok, pek çok.

k. I/55, I/56, I/67, II/7, III/24,
III/29, III/33, III/45, IV/23,
V/150, VI/143, VI/147, VI/154,
VII/224, VIII/26, VIII/62,
VIII/135, VIII/157, VIII/191,
IX/65, IX/120, X/2, X/79, X/92,
X/93, XI/37, XI/37, XI/39,
XI/42, XI/43, XI/50, XI/60,
XI/63, XI/65, XI/70, XI/71,
XI/71, XI/74, XI/76, XI/77,
XI/77, XI/78, XI/79, XI/96,
XI/101, XII/73, XIII/19, XIII/29,
XIII/57, XIII/77, XIII/103,
XIII/188, XIII/196, XIV/26,
XIV/27, XIV/85, XV/2, XV/14,

XV/15, XV/119, XV/129,
XV/154, XV/193, XV/204,
XV/213, XV/229, XV/247,
XV/248, XV/258.

k.+lär V/8, V/152.

k.+lärni V/106.

k.+tändän XIII/11.

k.+tür VIII/136, XIV/110,
XV/116.

k.+türlär VI/143, IX/12.

k.+ü IX/9.

[=79]

köplän-: *f.* çoğalmak.

k.-inüz IX/6.

k.-mäxkä IX/2.

[=2]

köplüx: *is.* bolluk, çokluk.

k.+tä IX/4.

k.+ü X/87, XII/91.

k.+üne VI/37.

[=4]

köptän: *zf.* çoktan.

k. VIII/173, XIII/88, XIV/13.

[=3]

kör-: *f.* görmek.

k.-älmäs II/74, XV/73.

k.-ärbiz I/30.

k.-ärlär XIII/61.

k.-ärsen X/21.

k.-dü II/2, III/3, IV/28, V/106,
V/139, VI/146, VI/147, XII/45,
XII/68, XIII/88, XIII/176,
XIII/208, XIV/72, XIV/77,
XV/40, XV/42, XV/47.

k.-dülär XI/44.

k.-düm XIII/178.

k.-dünüz XIII/174.
 k.-gänlär XV/124.
 k.-gäy X/17.
 k.-gäylär XIV/37.
 k.-iy edi VI/155.
 k.-iy edilär VI/162.
 k.-iy edim XIII/57, XIII/156.
 k.-iyir IV/11, V/56, VI/200,
 VI/207, VI/210, IX/52, X/23,
 X/38, X/40.
 k.-iyirbiz VI/79, IX/120, X/59,
 X/60, XV/150, XV/232.
 k.-iyirlär VIII/188, VIII/198,
 XI/43, XV/128.
 k.-iyirmen III/24, VI/90, VI/91,
 VI/92, VI/93, VI/94, X/95,
 XII/38, XIII/159, XIII/162.
 k.-iyirsän X/19, X/35.
 k.-mä IV/28, VI/167, VI/209,
 IX/125, XI/37, XIII/90, XIII/93,
 XV/92.
 k.-mädim XXII/69.
 k.-mägäy edi XIII/89.
 k.-mäχ VI/159.
 k.-mäχi XIII/177.
 k.-mäs VI/210, X/36, X/37.
 k.-mäsbiz XV/150.
 k.-mäslär XIII/134, XIII/143.
 k.-mässen XIII/217.
 k.-misär VI/213.
 k.-sä XII/25.
 k.-sälär VIII/194, XIII/184.
 k.-säχ VI/34.
 k.-sär VI/211, XIII/87, XIII/87,
 XIII/102.

k.-särlär XIII/88, XIII/100,
 XIII/175.

k.-sünlär VI/114.

k.-ünüz XIII/230.

k.-üp III/42, XII/46, XIII/180,
 XV/48.

[=100]

körä: *ed. göre.*

k. I/80, II/6, II/12, IV/51, V/24,
 V/45, VI/37, VI/49, VI/57,
 VI/57, VI/65, VI/72, VI/83,
 VI/95, VI/142, VII/18, VII/155,
 VII/158, VIII/133, X/133, XI/33,
 XIII/36, XIII/46, XIII/212,
 XV/109,

[=25]

köräl-: *f. nefret etmek.*

k.- mäs II/74, XV/73.

k.- mäslär XIV/11.

k.- mässen XIV/148.

[=4]

körälmäχ: *is. nefret.*

k.+tä XIV/130, XIV/136.

[=2]

körälmäχliχ: *is. nefret.*

k. XIV/3, XIV/131, XIV/144,
 XIV/144.

k.+kä XIV/150.

[=5]

körgüz-: *f. göstermek, sergilemek.*

k.-dü II/11, XII/3.

k.-gän XII/10.

k.-gäybiz II/59.

k.-gäylär VII/55.

k.-gäymen XV/167.

k.-iyir V/142, VIII/176, XI/74, XII/94, XV/98, XV/225.

k.-iyirlär I/71.

k.-iyirsən VII/218, XIII/237.

k.-mä II/16, V/122.

k.-mäχ VIII/46.

k.-mäs X/87.

k.-mäsa edi XII/5.

k.-sär XIII/112.

k.-sün VII/110.

k.-üp XII/19.

k.-ürbiz I/21.

k.-ürlär X/90.

k.-ürmen XIV/128.

[=26]

körin-: *f.* görünmek. (krş. **körün-**)

k.-iyir I/7, I/20, X/95.

[=3]

körklü: *sf.* güzel.

k. I/35, III/36, III/40, III/72, IV/74, VI/176, VI/189, VI/201, VII/175, VII/207, VII/210, VII/211, VII/213, VII/241, VIII/2, X/32, X/47, XII/50, XII/58, XIII/66, XV/122, XV/225.

k.+dür VI/190, XIII/151.

[=24]

körklülät-: *f.* güzelleştirmek.

k.-käy XIII/151.

[=1]

körklülüχ: *is.* güzellik.

k.+tä XII/41.

k.+ün XII/43.

k.+ünä IV/21.

[=3]

körksüz: *sf.* çirkin.

k. XIV/2.

k.+läрни XIII/151.

[=2]

körüm: *is.* görünüş.

k.+dä XIII/156, XIII/163, XIII/178.

k.+ü XII/12, XIII/165.

[=5]

körümlü: *sf.* görünen.

k. I/19, VII/88, VII/112, VIII/6.

[=4]

körümsüz: *sf.* görünmez.

k. VIII/7.

[=1]

körün-: *f.* görünmek. (krş. **körin-**)

k.-dü X/3, XII/18.

k.-iy edi VI/155.

k.-iyir I/20, V/56, IX/52.

k.-iyirlär XV/225.

k.-mä XIII/220.

k.-mäs VII/113.

k.-ür XI/91, XIII/15, XIV/60, XV/121.

[=13]

kötür-: *f.* yüceltmek.

k.-dü III/51, VI/44, VI/62, VI/86, VII/47, XV/249.

k.-gäy XI/20.

k.-gäybiz XIV/7.

k.-iyir XII/90, XV/72.

k.-iyirlär VII/230.

k.-iyirsiz VI/127.

k.-mä VI/206, XI/34.

k.-mäs VI/51.

k.-misär VI/44.
k.-ür V/142, XV/79.
k.-üy edi XV/74.
[=19]

kötürül-: *f.* övülmek, seçilmek, yükselmek.
k.-dü XII/30.
k.-gän VI/187, XV/5.
k.-gändir V/125, VI/53.
k.-mäs XIV/18.
[=6]

köz: *is.* göz.
k. XIII/98, XIII/184, XV/7, XV/51.
k.+lär VI/208, X/13, XIII/176.
k.+lärda VII/202.
k.+läri IV/57, VI/150, VI/182, VI/185, VI/207, XIII/101, XIII/180.
k.+lärim XIV/36.
k.+lärimiz XIII/153.
k.+lärin I/72, III/64, XV/48.
k.+läriñ XIII/216.
k.+lärinä XIII/15.
k.+läründän XIII/203.
k.+läрни I/27.
k.+ü VIII/100.
k.+üdü IV/44.
k.+üm X/39.
k.+üñüzünü VII/139.
[=28]

kronika: *is.* (Fr.) kronik.
k.+da XII/11.
[=1]

krostavï: *sf.* (Slv) cüzzamlı.

k.+dir VI/216.
[=1]

krata: *is.* (Lat.) kafes.
k.+lar II/43.
[=1]

krle : *f.* (Erm.) yazdı.
k. VII/103, VIII/97, XIII/36, XIII/70, XIII/172, XIII/225.
[=6]

ksônžeta: *is.* (Leh.) prens, şehzade. (krş. **ksônženta, ksônžinta**)
k.+ları V/83.
[=1]

ksônženta: *is.* (Leh.) prens, şehzade. (krş. **ksônžeta, ksônžinta**)
k.+lar V/33, XIII/56.
k.+ları XV/146.
k.+larniñ V/27.
[=4]

ksônžinta: *is.* (Leh.) prens, şehzade. (krş. **ksônžeta, ksônženta**)
k.+lar V/35.
[=1]

ksônsžinstvo: *is.* (Slv.) prenslik
k.V/35.
[=1]

kštalt: *is.* (Alm.) örnek.
k. V/117.
[=1]

kuroploši: *sf.* (Slv.) fırıldak.
k. X/84.
[=1]

kusitsa bol-: *f.* (Slv. kusitsa + Tr. bol-) kandırılmak.
k.-du XIV/145.

[=1]

kustos: *is.* (Lat.) bekçi, koruyucu, muhafız.

k.+lar VIII/52.

[=1]

küç: 1. *is.* zor.

k. X/14, X/43, XI/58, XI/117, XIII/153, XIII/154.

k.+tür II/45, X/58.

2. *sf.* zor.

V/73.

3. *sf.* güç.

XI/26,

[=10]

kügürçi: → **kügürçin**

k. IV/20, IV/55, IV/68, IV/68.

k.+lärmı IV/22.

k.+niş IV/54.

[=6]

kügürçin: *is.* güvercin.

k.+ lärin IV/69.

k.+işi IV/54.

[=2]

kül: *is.* kül.

k. I/39, I/40, XV/121, XV/135, XV/143.

k.+dän I/40.

k.+gä II/15, XIII/137.

k.+nü XV/161.

k.+ü II/13.

[=10]

kültkü: *is.* gülüş.

k. XIV/109.

k.+nüş XV/199.

[=2]

kümüş: *is.* gümüş.

k. I/34, IV/61, IV/62, IV/63, X/131, XV/119.

k.+lü IV/61, IV/73.

k.+nü VI/118, VI/119.

[=10]

kümüş sövmäxliş: *is.* hırs.

k. I/90.

k.+tir I/69, VII/226.

[=3]

kün: *is.* gün.

k. III/13, III/55, III/60, VI/98, VI/98, X/58, XI/85, XII/29, XIII/1, XIII/20, XIII/152, XV/176, XV/186, XV/186, XV/208, XV/235, XV/235, XV/239.

k.+dä V/141, X/123, XIII/36, XIII/92, XIII/202, XV/169, XV/208.

k.+dän III/23, XIII/156, XV/228, XV/239.

k.+gä XII/24, XIII/4.

k.+lär X/9.

k.+lärda VII/198, XIII/57.

k.+lärin I/27.

k.+lärindä IX/83, XI/21, XIII/160.

k.+nü XIII/91, XIII/180.

k.+nüş XIII/179, XIV/140.

k.+ü XIII/14, XIII/152, XIII/176, XV/217.

k.+ümüz XV/207.

k.+ündä V/121, VI/136, XIII/188, XIII/192, XIII/216.

[=52]

kün batış : *is.* batı.

k.+ına VI/98, X/59.
[=2]
kün toyuş: *is.* doğu.
k.+una VI/98, X/58.
[=2]
kündüz: *is.* gündüz.
k. VII/129, VII/159, VIII/14,
[=1]
küsänč: *is.* arzu.
k.+lärim VII/141.
[=1]
küsänčlik: *is.* şehvet.
k.+kä I/67, VII/224.
[=2]
küstün-: *f.* üzölmek.
k.-gän XV/120.

k.-iyiχ XIII/150.
k.-mädi XV/157.
[=3]
küstünmäχ: *is.* üzüntü.
k. VI/138.
k.+imdä XV/155.
k.+imdän XV/157.
[=3]
küvür-: *f.* itmek.
k.-dü X/21.
k.-ür X/44.
[=2]
kvitnut et-: *f.* (Slv. kvitnut + Tr. et-) gelişmek.
k.-iyir XV/117.
[=1]

-X-

χabax: *is.* ön.
χ.+ında X/18.
[=1]
χabär ber-: *f.* (Ar. χabär + Tr. ber-) haber vermek.
χ.-iyir VI/38.
χ.-iliyir VIII/35.
[=2]
χabul: *is.* (Ar. < *ķabūl*) kabul.
χ. V/118, XIV/8.
[=2]
χabul et-: *f.* (Ar. χabul + Tr. et-) kabul etmek.
χ.-mä XIII/25.
χ.-mäχ IX/27.
χ.-mäχni IX/27.

χ.-sä IX/27.
[=4]
χaburya: *is.* kaburga.
χ.+sın XII/25, XII/72.
χ.+sından XII/58.
[=3]
χaçaglan-: *f.* güçsüzleşmek.
χ.-di XV/158.
[=1]
χaç: *is.* (Erm.) haç.
χ. XII/30, XII/32, XIII/123,
XIV/73, XV/74, XV/99,
XV/104, XV/145, XV/248.
χ.+i XV/16.
χ.+idir XII/58.
χ.+iğniğ XII/1, XII/15, XII/98.

χ.+ka III/51, XIII/120, XV/83.

χ.+nñ V/84, XII/13, XII/96,
XII/97.

[=21]

χαč-: *f.* kaçmak.

χ.-ar XIII/201.

χ.-iyyir XII/24.

χ.-iyyirsen VII/218.

χ.-kan VI/161.

χ.-kaybiz I/79, XIII/244.

χ.-kin VII/206.

χ.-ma XIII/221.

χ.-maχ XIII/242.

χ.-massen XIII/201.

[=10]

χαčan: *ed.* ne zaman.

χ. I/40, I/81, II/2, II/40, II/59,
III/3, III/53, IV/30, IV/64, IV/65,
V/23, V/52, V/70, V/89, V/105,
V/127, VI/34, VI/113, VI/116,
VI/147, VI/160, VI/168, VI/173,
VI/207, VI/211, VII/1, VII/17,
VII/38, VII/78, VII/82, VII/86,
VII/106, VII/114, VII/118,
VII/192, VII/216, VII/228,
VII/229, VII/230, VII/234,
VIII/44, VIII/65, VIII/72,
VIII/77, VIII/90, VIII/146,
VIII/188, VIII/194, VIII/198,
VIII/199, IX/27, IX/28, IX/35,
IX/36, IX/38, IX/42, IX/51,
IX/52, IX/54, IX/64, IX/79,
IX/80, IX/95, IX/101, X/4, X/19,
X/23, X/29, X/30, X/31, X/39,
X/48, X/52, X/74, X/78, X/84,
X/93, X/104, X/110, X/111,
X/120, X/128, X/130, X/136,
XI/3, XI/7, XI/52, XI/87, XI/89,
XI/97, XI/108, XII/2, XII/8,
XII/23, XII/24, XII/24, XII/42,
XII/44, XII/70, XII/87, XII/88,
XII/91, XIII/38, XIII/40, XIII/50,

XIII/50, XIII/59, XIII/86,
XIII/92, XIII/93, XIII/130,
XIII/155, XIII/165, XIII/178,
XIII/181, XIII/182, XIII/183,
XIII/199, XIII/204, XIII/229,
XIII/238, XIII/239, XIV/40,
XIV/43, XIV/55, XIV/59,
XIV/62, XIV/77, XIV/88,
XIV/95, XIV/152, XV/6, XV/19,
XV/36, XV/34, XV/38, XV/40,
XV/55, XV/61, XV/63, XV/98,
XV/99, XV/100, XV/101,
XV/107, XV/111, XV/112,
XV/113, XV/126, XV/127,
XV/131, XV/132, XV/182,
XV/196, XV/197, XV/221,
XV/224, XV/227, XV/228,
XV/243, XV/247.

[=164]

χαčelut'iun: *is.* (Erm.) haç.

χ. XIV/77.

[=1]

χαčlan-: *f.* çarmiha gerilmek.

χ.-gan XIV/74.

χ.-gannñ XII/16, XIV/75.

[=3]

χadagan: *sf.* çivilenen.

χ. XIII/120.

[=1]

χaday: *is.* (Erm.) çivi.

χ.+lardan XIII/112, XIII/123.

[=2]

χadir: *is.* (Ar. < *hāzīr*) hazır.

χ. edi XII/35.

[=1]

χadirlä-: *f.* (Ar. *yaçir* < *hāzīr* + Tr. *lā-*)
hazırlamak. (krş. *yaçirlä-*)

χ- (ä) iyirlär V/111.

[=1]

çal-: *f.* kalmak, yaşamak.

ç.-dılar III/45.

ç.-gaylar VII/220.

ç.-gay ediç VII/45.

ç.-gaylar edi VIII/157.

ç.-ir XII/87.

ç.-iyir VIII/197, XII/24.

ç.-iyirbiz VII/101.

ç.-iyirlar VII/230.

ç.-madî X/5.

ç.-masinlar XII/82.

ç.-sar VIII/201, X/51.

ç.-sîn I/41.

[=14]

çala: *is.* (Ar.< *kal'a*) kale.

ç.+larda VIII/13.

[=1]

çalay: *is.* kalay.

ç. IV/62.

[=1]

çaldir-: *f.* bırakmak.

ç.-di IX/97, IX/98, IX/98,

ç.-iyir IX/99, IX/101,

çalp: *is.* (Ar.< *kalb*) kalp.

IV/61.

[=1]

çamiş: *is.* kemiş.

ç. VI/14.

[=1]

çan: *is.* kan.

ç. IV/48, V/59, X/70, XII/72,
XII/73, XIII/42, XIV/137,
XV/178.

ç.+dan XII/77.

ç.+î V/54, VI/22, VII/89,
VII/233, VIII/121, XII/35,
XII/58, XII/90, XV/17.

ç.+imnî VI/85.

ç.+in V/76, VI/66, VI/93,
VI/111, VII/93, VII/132,
VII/191, VIII/88, VIII/104,
XII/19, XII/25, XII/31, XII/32,
XII/89, XII/92, XV/15, XV/16.

ç.+ina XII/86.

ç.+ından VII/95, IX/101,
XIII/118.

ç.+inî VII/99.

ç.+iñ XIV/153.

ç.+iñnî VIII/93.

ç.+lî VI/68.

ç.+nî VIII/109, XIV/132.

ç.+nîñ VI/47, VIII/75.

ç.+sîz V/21, VI/68, VI/72.

[=51]

çan: *is.* han, kral.

ç.+ga III/31.

ç.+imîznî II/33.

[=2]

çanat: *is.* kanat.

ç.+lar IV/64, IV/68.

ç.+larî IV/61, IV/61, IV/70,
IV/73.

[=6]

çaničä: *is.* imparatoriçe. (krş. *çaničä*)

ç.+ni XII/9.

[=1]

çaničä: *is.* imparatoriçe. (krş. *çaničä*)

ç.+siniñ XIV/47.

[=1]

çanlîx: *is.* hanlık, krallık.

χ.I/94, II/87, IV/77, VI/218,
VII/247, IX/129, X/141, XI/122,
XIII/122, XIII/126, XIII/250,
XV/261.

χ.+i I/17.

χ.+ima XV/97.

χ.+imīznī XIV/134.

χ.+in II/86.

χ.+ina I/62, I/63, I/92.

χ.+inī IV/1.

χ.+nī XIII/108.

χ.+nī XV/91.

[=22]

χap-: *f.* almak. (krş. **χaz**)

χ.-ma XIV/145.

χ.-maχ XIII/221.

χ.-tī II/12, III/30.

[=3]

χapsa-: *f.* sarmak.

χ.-dīlar II/8.

[=1]

χapun-: *f.* tutuşmak.

χ.-du XV/212.

χ.-īyīrlar XI/48.

[=2]

χapundur-: *f.* coşturmak.

χ.-ur II/50.

[=1]

χapuš-: *f.* sakin olmak.

χ. VI/ 209, VI/210, XI/5.

[=3]

χar: *is.* kar.

χ. XV/77.

[=1]

χara: *is.* kara.

χ. VI/209, VI/210, XI/38.

[=3]

χarayčī: *is.* soyguncu.

χ. XV/106, XV/114.

χ. +ga XV/103.

χ.+lar XV/116.

[=4]

χaramyuluχ: *is.* karanlık.

χ.+lar VI/199.

χ.+ta X/35, XIII/128.

[=3]

χaraŋyuluχ:→χaramyuluχ

χ.+nuŋ XIV/138.

[=1]

χardaš: *is.* kardeş.

χ. II/77.

χ.+i XIV/114.

χ.+in II/74, II/76.

χ.+iŋ XV/57.

χ.+ina XIV/112.

χ.+iŋa XIV/116.

χ.+lar V/115, VI/174.

χ.+larbiz II/77.

χ.+larga VII/244.

χ.+lari XIV/88, XIV/95.

χ.+larim II/83, XII/97, XIII/149.

χ.+larimīzga XIV/100.

χ.+larimīznī XIV/152.

χ.+larīŋnī XIV/93.

χ.+nīŋ VI/102.

[=20]

χaryiš: *is.* beddua, lanet, küfür.

χ. VII/125.

χ.+nīŋ V/147.

χ.+ta VII/44.
 [=3]
χaryīšli: *is.* beddualı, lanetli.
 χ. XIV/10, XV/179, IX/82.
 χ.+dir I/78.
 χ.+dırlar V/148.
 χ.+lar VIII/52, XIII/44.
 [=7]
χarip: *sf.* (Ar.< ġarīb) garip.
 χ. edim XIII/110.
 [=1]
χarīn: *is.* karın.
 χ.(i)+ īnī XI/40.
 χ.(i)+īlarīn XI/48.
 χ.(i)+īnda IV/29, VI/25.
 χ.+larīn XI/48.
 [=4]
χarīšmaylīχ: *is.* karışım.
 χ. I/33.
 [=1]
χarīštūr-: *f.* karıştırmak.
 χ.-dīm XV/162.
 [=1]
χaršī: *ed.* karşı.
 χ. I/59, II/46, II/58, III/17, IV/13,
 V/25, V/26, V/61, VI/77,
 VII/179, VII/244, X/52, X/53,
 X/54, X/54, XII/34, XIII/7,
 XIII/9, XIII/146, XIII/213,
 XIII/214, XIV/4, XIV/33,
 XIV/41, XIV/68, XIV/85,
 XIV/98, XIV/101, XIV/117,
 XIV/139, XIV/141, XIV/150,
 XV/52, XV/98.
 χ.+dir II/38, XI/56.
 χ.+larga XIV/44.

χ.+sīna XV/42.
 [=38]
χaršīla-: *f.* karşılamak, karşılaşmak.
 χ.-dīlar XIV/48.
 χ.-t XIV/49.
 [=2]
χaršīlan-: *f.* karşılaşmak.
 k.-dī XIV/70.
 [=1]
χart: *sf.* eski, kart, yaşlı.
 χ. X/8, X/128, XI/104, XIII/57,
 XIII/160.
 χ.+lar X/35, X/93.
 χ.+larda VII/60, X/118.
 χ.+larga X/58.
 χ.+larīn IV/4.
 χ.+larnī X/40.
 [=12]
χartla-: *f.* bayatlamak
 χ.-salar X/29.
 [=1]
χartlan-: *f.* yaşlanmak.
 χ.-gan, X/8.
 χ.-sa X/1, X/57.
 [=3]
χartlīχ: *is.* ihtiyarlık, yaşlılık.
 χ. X/6, X/44, X/45, X/91, X/104.
 χ.+īnda XIII/225.
 χ.+nīn X/14.
 χ.+ta X/7, X/43, X/71, X/73,
 X/91, X/102.
 [=13]
χasta: *sf.* (Far.< ḥaste) hasta.
 χ. edim XIII/110.

χ.+lar VI/143, XII/73.
 χ.+larga VIII/96.
 χ.+ni X/130.
 [=5]
χastaliχ: is. (Far. χasta+ Tr. liχ) hastalık.
 χ.I/52, VI/141, X/128, X/132, XIII/200.
 χ.+ni X/133.
 χ.+niχ X/134.
 [=7]
χat: is. kat.
 χ.+ima XIII/111.
 [=1]
χata: zf. boyunca.
 χ. XV/232.
 [=1]
χatir: is. katır.
 χ. IX/14.
 [=1]
χatun: is. kadın.
 χ. III/35, IV/29, XIV/54.
 χ.+da XIV/58.
 χ.+ga X/125, XI/95.
 χ.+lar III/9, VIII/194, X/103, X/112, XIII/96, XV/123, XV/125.
 χ.+lardan VIII/153, VIII/188.
 χ.+ları VIII/200.
 χ.+ların VII/229.
 χ.+larından VIII/156, VIII/157, VIII/161.
 χ.+larni VIII/166.
 χ.+larniχ X/114, XV/142.
 χ.+nu IX/5, IX/23, IX/51, IX/110.

χ.+nuχ VI/25, IX/41, IX/41.
 χ.+u VIII/147, VIII/179, VIII/188.
 χ.+uχnu XII/46.
 [=34]
χaya: is. kaya, taş.
 χ. +ları V/50.
 [=1]
χayda: zf. nerede.
 χ. III/13, III/36, III/45, III/46, III/62, IV/19, V/106, VI/199, VI/199, VIII/36, VIII/66, VIII/136, VIII/152, XIV/56, XV/20, XV/117, XV/123, XV/124.
 χ.+dir VI/34.
 χ.+dirilar XV/149.
 [=20]
χaydan: zf. nereden.
 χ. I/36, II/28, V/89, X/61, IX/52, IX/83, XII/54.
 [=7]
χaygur-: f. kaygılanmak.
 χ.-ma XII/45.
 [=1]
χayyu: is. endişe, kaygı.
 χ. I/46.
 χ.+da I/44, XII/46.
 χ.+lar I/42, I/48.
 χ.+ları I/54, VI/205.
 [=7]
χayyur-: f. endişelenmek, kaygılanmak.
 χ.-iyirilar I/45.
 χ.-ma IX/74.
 [=2]
χayyurmaχ: is. endişe, kaygı, üzüntü.

χ.+ta IX/71.
[=1]
χayīn: *sf.* (Ar.< *ḥā'in*) hain.
χ. XII/94.
[=1]
χayīnlīχ: *is.* (Ar. χayīn+ Tr. līχ) hainlik.
χ.+nī XI/25.
[=1]
χara: *is.* kara, siyah.
χ.VI/209, VI/210, XI/38, I/60,
[=4]
χaysī: *zm.* hangi.
χ. I/9, I/10, I/15, I/17, I/20, I/21,
I/23, I/35, I/38, I/43, I/46, I/47,
I/55, I/60, I/64, I/74, I/93, I/94,
II/3, II/3, II/6, II/8, II/10, II/17,
II/26, II/26, II/27, II/27, II/32,
II/38, II/38, II/41, II/43, II/50,
II/52, II/53, II/58, II/83, II/87,
III/11, III/21, III/23, III/24,
III/25, III/27, III/30, III/32,
III/33, III/37, III/39, III/56,
III/72, IV/8, IV/10, IV/21, IV/24,
IV/28, IV/29, IV/32, IV/37,
IV/38, IV/44, IV/47, IV/57,
IV/58, IV/60, IV/62, IV/67,
IV/72, IV/74, IV/77, V/8, V/16,
V/20, V/21, V/25, V/26, V/26,
V/39, V/45, V/53, V/63, V/68,
V/69, V/78, V/85, V/88, V/90,
V/95, V/98, V/102, V/110,
V/113, V/117, V/120, V/122,
V/126, V/130, V/131, V/135,
V/136, V/140, V/142, V/146,
V/146, V/147, V/150, V/151,
VI/6, VI/15, VI/16, VI/23, VI/44,
VI/61, VI/72, VI/87, VI/89,
VI/93, VI/94, VI/96, VI/102,
VI/105, VI/107, VI/125, VI/127,
VI/128, VI/129, VI/131, VI/146,
VI/154, VI/157, VI/169, VI/175,
VI/186, VI/188, VI/191, VI/198,
VI/199, VI/202, VI/203, VI/204,

VI/207, VI/208, VI/210, VI/210,
VI/215, VI/218, VII/4, VII/5,
VII/9, VII/14, VII/23, VII/30,
VII/40, VII/44, VII/46, VII/59,
VII/61, VII/67, VII/71, VII/75,
VII/77, VII/84, VII/88, VII/89,
VII/93, VII/95, VII/104, VII/106,
VII/125, VII/130, VII/132,
VII/144, VII/145, VII/145,
VII/147, VII/151, VII/152,
VII/163, VII/176, VII/178,
VII/185, VII/187, VII/199,
VII/232, VII/236, VII/245,
VII/247, VIII/9, VIII/11, VIII/25,
VIII/27, VIII/29, VIII/32,
VIII/33, VIII/34, VIII/40,
VIII/42, VIII/43, VIII/47,
VIII/51, VIII/54, VIII/57,
VIII/57, VIII/63, VIII/70,
VIII/75, VIII/79, VIII/79,
VIII/80, VIII/88, VIII/95,
VIII/104, VIII/107, VIII/108,
VIII/114, VIII/115, VIII/121,
VIII/126, VIII/135, VIII/135,
VIII/140, VIII/149, VIII/152,
VIII/154, VIII/156, VIII/160,
VIII/162, VIII/163, VIII/167,
VIII/168, VIII/170, VIII/172,
VIII/176, VIII/177, IX/8, IX/9,
IX/11, IX/12, IX/14, IX/17,
IX/21, IX/22, IX/23, IX/24,
IX/33, IX/58, IX/61, IX/61,
IX/71, IX/75, IX/84, IX/85,
IX/95, IX/105, IX/111, IX/116,
IX/121, IX/124, IX/125, IX/126,
IX/127, IX/127, IX/128, X/6,
X/9, X/18, X/19, X/20, X/24,
X/26, X/40, X/43, X/62, X/66,
X/87, X/88, X/89, X/91, X/97,
X/100, X/103, X/107, X/109,
X/112, X/116, X/126, X/131,
X/141, XI/4, XI/6, XI/17, XI/24,
XI/26, XI/33, XI/33, XI/36,
XI/42, XI/43, XI/48, XI/62,
XI/63, XI/70, XI/71, XI/91,
XI/95, XI/100, XI/101, XI/103,
XI/104, XI/122, XII/2, XII/4,
XII/7, XII/9, XII/13, XII/18,

XII/18, XII/20, XII/30, XII/38,
 XII/40, XII/44, XII/50, XII/51,
 XII/57, XII/64, XII/71, XII/75,
 XII/79, XII/79, XII/80, XII/86,
 XII/90, XII/94, XII/96, XII/96,
 XIII/3, XIII/4, XIII/8, XIII/9,
 XIII/11, XIII/17, XIII/21,
 XIII/21, XIII/23, XIII/23,
 XIII/28, XIII/29, XIII/32,
 XIII/35, XIII/38, XIII/63,
 XIII/77, XIII/81, XIII/87,
 XIII/88, XIII/89, XIII/90,
 XIII/91, XIII/95, XIII/97,
 XIII/99, XIII/104, XIII/113,
 XIII/123, XIII/139, XIII/144,
 XIII/145, XIII/147, XIII/151,
 XIII/153, XIII/158, XIII/163,
 XIII/164, XIII/167, XIII/167,
 XIII/171, XIII/173, XIII/185,
 XIII/186, XIII/188, XIII/191,
 XIII/192, XIII/194, XIII/205,
 XIII/208, XIII/212, XIII/213,
 XIII/221, XIII/222, XIII/224,
 XIII/225, XIII/237, XIII/241,
 XIII/250, XIV/11, XIV/20,
 XIV/20, XIV/26, XIV/28,
 XIV/31, XIV/32, XIV/33,
 XIV/44, XIV/45, XIV/48,
 XIV/61, XIV/66, XIV/67,
 XIV/71, XIV/85, XIV/85,
 XIV/89, XIV/101, XIV/102,
 XIV/105, XIV/108, XIV/113,
 XIV/114, XIV/120, XIV/120,
 XIV/131, XIV/135, XIV/136,
 XIV/139, XIV/149, XIV/154,
 XV/3, XV/4, XV/7, XV/12,
 XV/12, XV/13, XV/13, XV/16,
 XV/25, XV/27, XV/28, XV/30,
 XV/32, XV/33, XV/40, XV/48,
 XV/60, XV/61, XV/65, XV/70,
 XV/70, XV/74, XV/82, XV/85,
 XV/86, XV/93, XV/103,
 XV/104, XV/121, XV/122,
 XV/122, XV/126, XV/129,
 XV/138, XV/139, XV/151,
 XV/153, XV/168, XV/173,
 XV/174, XV/175, XV/180,
 XV/181, XV/198, XV/199,

XV/208, XV/213, XV/218,
 XV/219, XV/220, XV/232,
 XV/233, XV/248, XV/256,
 XV/257, XV/261.

χ. +dir I/29, VI/24, XIII/22.

χ. dirilar IV/24, VI/4, VIII/33,
XIII/202, XIV/107.

χ.+lar VIII/4.

χ.+larda VII/226.

χ.+lardan IX/127.

χ.+larga VII/11, VIII/8.

χ.+ları VII/25, VII/81, VIII/197,
IX/3, IX/12, XIII/107, XIII/228.

χ.+larına IX/121, X/26, XIV/30,
XV/65.

χ.+larında VI/29, VII/143,
VIII/183, XI/84.

χ.+larından VII/133, VIII/108.

χ.+larının XI/79, XI/85.

χ.+ları XI/91, XIII/97.

χ.+n II/49, V/72, V/99, VI/84,
VI/198, VI/200, VI/205, VII/56,
VIII/8, X/69, X/137, XI/99,
XIII/114, XIII/133, XIII/137,
XIV/93, XIV/130, XIV/130,
XV/24, XV/104, XV/162.

χ.+na V/155, V/155, VI/11,
VI/166, VII/20, VII/124,
VII/213, VIII/203, XI/111,
XIII/15, XIII/204, XIV/84,
XIV/104, XIV/105.

χ.+nda VI/71, VI/168, IX/99,
XIII/28, XIII/141, XIV/80,
XIV/106, XV/149.

χ.+ndan II/42, VI/47, VII/20,
VII/46, VII/131, VII/218, IX/88,
XI/111, XII/47.

χ.+nı VIII/140.

χ.+nı I/82, IV/9, IV/50, IV/59,
VI/180, VI/191, VI/193, VI/194,

VI/195, VI/201, VI/203, X/58,
XI/93, XIV/25, XIV/129.

[=586]

χayt-: *f.* dönmek.

χ.-gaymen XIII/119.

χ.-iñiz IX/112.

χ.-ip I/62, VI/55, XIV/109.

χ.-iyir XV/61.

χ.-kay VII/239, X/10, XV/249.

χ.-kin XV/243.

χ.-ma XV/184.

χ.-masañiz XIII/47.

χ.-sa XV/38, XV/64.

χ.-salar VIII/200.

χ.-san IX/83.

χ.-sar edi XII/8.

χ.-ti X/96.

[=18]

χaytmaχ: *is.* dönüş.

χ.+in XIII/245.

χ.+iñiñ XI/106.

[=2]

χaytar-: *f.* döndürmek.

χ. XIII/232.

χ.-gaysen X/63.

χ.-iñiz V/159.

χ.-ip I/62, XV/49.

χ.-irbiz XV/226.

χ.-irmen VI/108.

χ.-iyir VII/113, VII/115.

χ.-sın VII/110.

[=10]

χazyan-: *f.* kazanmak.

k.+dım XV/155.

[=1]

χazyanč: *is.* kazanç.

χ.+iñiñ IV/3.

χ.+nı I/44.

[=2]

χaz-: *f.* almak. (krş. χap-)

χ-maχma. XIII/221.

[=1]

χazna: *is.* (Ar.< hazīne) hazine.

χ.+ları VIII/51.

χ.+larnı I/78.

χ.+nı VII/50, VII/240.

χ.+siniñ VII/240.

[=5]

χydzmdank‘: *is.* (Erm.) pişmanlık.

χ. X/139, XIII/219.

[=2]

χydzmdank‘:→ χydzmdank‘

χ. XIII/153.

[=1]

χilič: *is.* kılıç.

χ. XIII/35, XIII/41, XIII/46,
XIII/46, XIII/49, XIII/53,
XIII/184, XIII/192.

χ.+i XIII/38, XIII/40, XIII/49.

χ.+imni XIII/37, XIII/52.

χ.+in XIII/47, XIII/50.

χ.+lar VI/162.

χ.+nı IV/73, XI/73, XIII/34,
XIII/51.

χ.+tan III/68.

[=21]

χilin-: *f.* yapmak.

χ.-ganimizga XV/109.

[=1]
χ̣ilpitsa bol-: *f.* (Leh. χ̣ilpitsa + Tr. bol-) gururlanmak. (krş **χ̣lubitsa bol-**)
 χ̣.-iyir XV/113.
 [=1]
χ̣irχ̣-: *f.* kesmek.
 χ̣.-maχ VIII/35, VIII/36.
 [=2]
χ̣isχ̣a: *sf.* kısa.
 χ̣. IX/36, X/88, XV/227.
 [=3]
χ̣isχ̣art-: *f.* eğilmek.
 χ̣.-irlar VI/206.
 χ̣.-ma X/92.
 [=2]
χ̣isturiçi: *is.* işkenceci.
 χ̣.+larına XIII/213.
 [=1]
χ̣ış: *is.* kış.
 χ̣.+ka IX/99.
 [=1]
χ̣iy-: *f.* kesmek.
 χ̣.-ar I/46.
 [=1]
χ̣iyin: *is.* acı.
 χ̣. V/130, XIII/243.
 χ̣.+da XII/83, XIV/65.
 χ̣.+da edi XII/81.
 χ̣.+dan XV/73. XV/176.
 χ̣.+ga XIII/133.
 χ̣.+lar XIII/135, XIII/138.
 χ̣.+nın IV/32.
 [=11]
χ̣iyina-: *f.* eziyet etmek.

χ̣.-(a)iy edilär XV/171.
 [=1]
χ̣iz: *is.* kız.
 χ̣. III/39, IX/30.
 χ̣.+i VI/191, X/12, XI/46, XII/40, XII/41, XII/43, XII/45, XII/48, XII/49, XII/50.
 χ̣.+in II/66, XII/42.
 χ̣.+im XIV/50. III/52, XIV/50.
 χ̣.+lar III/9, III/21, XV/118.
 χ̣.+ları XI/50.
 χ̣.+larına X/11.
 χ̣.+larni III/28.
 χ̣.+ni III/36, IX/92.
 [=25]
χ̣izdir-: *f.* kızdırmak.
 χ̣.-gansen XIV/128.
 χ̣.-iyir IX/122, XIV/149.
 [=3]
χ̣izil: *is.* kırmızı, kızıl.
 χ̣. I/33, XI/73, XV/77.
 [=3]
χ̣izχ̣ardaš: *is.* (χ̣iz+χ̣ardaš) kız kardeş.
 χ̣.+tan VIII/167.
 [=1]
χ̣lubitsa bol-: *f.* (Leh. χ̣ilpitsa + Tr. bol-) gururlanmak. (krş. **χ̣ilpitsa bol-**)
 χ̣. XV/113.
 [=1]
χ̣odža: *sf.* (Far. <hwāce) zengin.
 χ̣. I/51, I/54, I/61, I/82, I/85, VII/227, XIV/54, XV/122.
 χ̣.+ga I/62.
 χ̣.+lar I/68.

χ.+larga I/55, I/64.

χ.+larniñ I/59.

[=13]

χodžalan-: *f.* (Far.χodža+ Tr. lan-) zenginleşmek.

χ.-iýirlar VII/229.

χ.-ma I/94.

[=2]

χodžaliχ: *is.* (Far.χodža+ Tr. liχ-) zenginlik.

χ. I/7, I/12, I/19, I/26, I/32, I/32, I/50, I/78, I/81, I/94, VII/32, IX/126, XV/89.

χ.+i I/82.

χ.+ka I/30.

χ.+ni I/46, I/86.

χ.+niñ I/13, I/23, I/43.

χ.+ta I/21, I/74, I/82, I/85, I/90, XV/127.

χ.+tir I/75.

[=27]

χol: *is.* el.

χ.+lar VI/116.

χ.+ları VIII/79.

χ.+larimizni XIV/7.

χ.+larin III/51, V/56, V/108, XV/52.

χ.+larına XIII/132.

χ.+larni VII/72, XIV/73, XV/220.

χ.+u III/4, IV/12, VI/182, VI/204, VI/208, VII/71, VII/98, VII/133, XIII/224.

χ.+um XIII/37, XIII/52, XIII/190.

χ.+umuzda XIV/134.

χ.+un III/62, XIV/32.

χ.+una IV/6, XIII/51, XIV/58, XV/44.

χ.+unda XIII/47.

χ.+undan VI/3, VI/90, VI/91, VI/93, VI/173, VI/175, VII/99, VII/133, VIII/65.

χ.+uñnu VIII/67.

χ.+uñuzdan VI/98.

[=42]

χol-: *f.* istemek.

χ.-armen XIV/49, XIV/92, XV/121.

χ.-du XI/113, XIV/36, XV/248.

χ.-iy edi III/51.

χ.-iy edilär XV/177.

χ.-iyiχ VII/141.

χ.-iyir XIII/10, XIV/74, XIV/74, XV/234, XV/241, XV/246, XV/246.

χ.-iyirbiz XIV/94.

χ.-iýirlar VII/58, XV/227, XV/236.

χ.-madı XIII/18.

χ.-maga XV/230.

χ.-sar XV/222.

χ.-up XV/147.

[=24]

χolay: *is.* kolay.

χ. VII/34, X/47, X/49.

χ.+dir X/58, XI/8, XI/38, XI/58, XV/129.

[=8]

χol χoy-: *f.* el vermek.

χ.-maχ VII/26, VIII/112.

[=2]

χolmaχ: *is.* dilek.

χ.+i XIII/90.

[=1]

χoltχa et-: *f.* dua etmek.

χ.-iy edilär III/42.

[=1]

χolun-: *f.* istemek.

χ.-maga XV/230.

[=1]

χolun sal-: *f.* yardım etmek.

χ.-maga III/62.

[=1]

χonaχ: *is.* konuk, misafir.

χ.larē V/106.

[=1]

χonarhlīχ: *is.* (Erm.) itaat.

χ. XV/146.

χ.+nī IX/7.

[=2]

χonarhut‘iun: *is.* (Erm.) itaat.

χ. XI/57, XII/85, XV/24.

χ.+nu XII/79.

χ.+u IV/55.

χ.+un XII/81.

[=6]

χonšu: *is.* komşu.

χ.+larnī XV/35.

[=1]

χop-: *f.* kalkmak, yükselmek.

χ.-sun VII/122.

[=1]

χoran: *is.* (Erm.) altar, sunak

χ. VI/149.

χ.+ga VIII/29.

[=2]

χorhrtadzut‘iun: *is.* (Erm.) niyet.

χ. VI/135, VI/149.

[=2]

χorχ-: *f.* korkmak.

χ. VI/166.

χ.-iy edi XII/45.

χ.-iy edilär XIV/88.

χ.-iyīχ XIII/91.

χ.-iyīr V/120, XII/55.

χ.-iyīrlar V/123, XIII/155.

χ.-kan XIII/196.

χ.-ma VII/162, XIII/29.

χ.-madīlar VI/163.

χ.-magay XIV/75.

χ.-magīn III/52.

χ.-mañiz XIV/96.

χ.-maslar V/113, XV/214.

χ.-tular XV/138.

χ.-tum XIII/179.

χ.-up VI/139, X/11.

[=21]

χorχu: *is.* korku.

χ. I/42, XIII/18, XIII/89, XIII/92, XIII/93, XIII/155, XIII/176, XIII/217.

χ.+dan XV/12.

χ.+su II/27, II/28.

χ.+sun IX/103.

χ.+sundan IX/92.

[=13]

χorχučan: *sf.* korkak.

χ.+dīr XI/73.

[=1]

χorχulu: *sf.* korkutucu, korkunç.

χ. V/143, V/149, V/151, XIII/12,
XIII/14, XIII/43, XIII/179,
XIII/197, XIII/218, XIII/247.

[=10]

χorχusuz: *sf.* korkusuz.

χ.XV/14.

[=1]

χorχut-: *f.* korkutmak.

χ.-iyir XIV/110.

χ.-kanmen XIII/177.

χ.-kay XIII/50, XV/231.

[=4]

χorhurt: *is.* (Erm.) ayin, sakrament.

χ. VIII/94.

χ.+lar VII/47, VII/132.

χ.+larni VII/41, VIII/105.

χ.+nu VII/208.

χ.+ta VIII/30.

[=7]

χoronži: *is.* (Slv.) bayraktar.

χ.+lar VIII/12.

[=1]

χosdovanut'iun: *is.* (Erm.) günah
çıkarma.

χ. VI/133, VII/181, X/135,
XII/60.

[=4]

χosdum: *is.* (Erm.) adak, söz, vaat.

χ. VII/236.

[=1]

χošul-: *f.* katılmak, uymak.

χ.-maχtan X/135.

χ.-mamaxiņiz IX/113.

[=2]

χoy: *is.* bırak.

χ. I/54, IV/75, V/125, VI/4,
VI/113, VI/130, VI/131, VI/133,
VI/134, VI/134, VI/135, VI/140,
VI/141, VI/145, VI/156, VI/157,
VII/137, VII/139, VII/170,
VIII/65, VIII/74, X/3, X/78,
X/132, XI/37, XIV/38, XV/2,
XV/28, XV/88.

→ **χoy ber-**

→ **χoyma bol-**

[=29]

χoy-: *f.* koymak.

χ.-ar XV/50.

χ.-du IV/57, VI/86, VIII/129,
VIII/121, VIII/164, IX/9, IX/50,
X/23, X/59, XII/27, XII/27,
XIII/21, XV/27.

χ.-dular III/66, VIII/171.

χ.-dum V/31, VII/176.

χ.-gaylar edi VIII/167.

χ.-gaysen VIII/67.

χ.-iyir VIII/113, VIII/190,
XII/22, XIII/176, XV/59,
XV/102.

χ.-iyirlar VII/245, XI/44.

χ.-ma VIII/176, X/57, XV/10.

χ.-magaylar VIII/169.

χ.-maχ VII/26, VII/72, VIII/112.

χ.-mas VII/83, VIII/101.

χ.-massen XV/238.

χ.-massiz XIV/7.

χ.-saη X/69.

χ.-sar XIII/105.

χ.-sunlar VI/133.

χulax χoy- “dinlemek”

χol χoy “el vermek”

[=42]
χoy ber-: *f.* bırakmak.
 χ. -mes VIII/180.
 [=1]
χoyan: *is.* tavşan.
 χ.+larniñ XI/84.
 [=1]
χoyma bol-: *f.* koymak.
 χ.-gaylar VII/214.
 χ.-mas VII/12.
 χ.-urbiz II/69.
 [=3]
χoyul-: *f.* koyulmak.
 χ.-gan VII/18, VIII/2, VIII/14, IX/21.
 χ.-gandir VIII/120, VIII/163, IX/53, IX/64, XIII/3, XIII/159.
 [=10]
χoyun: *is.* koyun.
 χ.+lar XV/137.
 χ.+lardan VI/88.
 χ.+larni VI/75, VII/123, XIII/105.
 χ.+nu V/54.
 [=6]
χrad: *is.* (Erm.) öğüt, uyarı.
 χ. IX/15.
 [=1]
χrovut'iun: *is.* (Erm.) endişe.
 χ. XI/6.
 [=1]
χuč-: *f.* kucaklamak.
 χ.-iyr XV/53.
 χ.-tu XV/52.
 [=2]

χučax: *is.* kucak. (krş. χudžax)
 χ.+ina III/66.
 [=66]
χudžax: *is.* kucak. (krş. χučax)
 χ.+ina VII/55.
 [=1]
χul: *is.* kul.
 χ. VII/193.
 χ.+lar XV/189, XV/190.
 χ.+larga V/107.
 χ.+lari III/71, V/38, V/49, V/82, V/88, V/158, VI/126, VIII/144.
 χ.+larin V/93, VII/243.
 χ.+larina VIII/158, XIV/94, XV/43.
 χ.+larindan XIV/132.
 χ.+lariniñ VIII/76, IX/2.
 χ.+u VII/242, XIV/70.
 →**χul bol-**
 [=22]
χul bol-: *f.* kul olmak.
 χ.-gay VII/239.
 [=1]
χulax: *is.* kulak.
 χ.+in V/54, X/60.
 χ.+larin XV/202.
 →**χulax χoy-**
 [=3]
χulax χoy-: *f.* dinlemek.
 χ. VII/170.
 χ.-iyrilar VII/245, XI/43.
 χ.-mas VIII/101, VIII/202.
 χ.-mas edi VII/83.
 χ.+massiz XIV/6.

χ.-mastir VIII/203.
 [=8]
χuluχ: is. hizmet, kulluk.
 χ.XV/193.
 χ.+ka VII/203, VIII/12, VIII/37, VIII/40.
 χ.+larī VIII/128.
 χ.+nu VIII/17.
 χ.+tandir XV/193.
 χ.+u VII/46, VII/97, VII/102, VIII/28, VIII/28, VIII/48.
 χ.+un VII/184.
 χ.+una III/30, VI/181.
 χ.+unda VI/164, VIII/104, VIII/106.
 χ.+unu XV/64.
 →**χuluχ et-**
 [=21]
χuluχçi: is. hizmetçi.
 χ.+larī V/45.
 χ.+larnī VIII/111.
 [=2]
χuluχ et-: f. kulluk etmek.
 χ.-iy edi XV/201.
 χ.-iy edilär XIII/57, XIII/161.
 χ.-iyir IV/9, VII/163, VIII/31, VIII/77.
 χ.-iyirlär VIII/12, VIII/34, VIII/154, IX/126, X/117.
 χ.-ip II/61.
 χ.-käy VII/244.
 χ.-käybiz VI/217.
 χ.-käylär VI/108, IX/14.
 χ.-mä XV/219.
 χ.-mäχliχtir VII/221.

[=19]
χumaš: is. (Ar.< *ḳumāš*) kumaş.
 χ. XV/119, XV/123.
 [=2]
χumor: is. (Lat.) huy.
 χ. X/61.
 [=1]
χurban: is. (Ar.< *ḳurbān*) kurban.
 χ. I/3, I/4, VI/99, VI/100, VI/104, VI/110, VI/124, VI/132, VII/61.
 χ.+i V/92, VI/95, VI/96, VI/106.
 χ.+iñiznī VI/97.
 χ.+lar VI/50.
 χ.+nī VI/92, VI/93.
 χ.+nīñ VI/102.
 [=18]
χurt: is. kurtçuk.
 χ. I/38.
 χ.+lardan I/39.
 [=2]
χuru-: f. kurumak.
 χ.-sa X/110.
 [=1]
χurul-: f. gerilmek.
 χ.-gan XIII/48.
 [=1]
χuš: is. kuş.
 χ.+ka XII/20.
 χ.+lar I/37, IV/22.
 χ.+larnīñ XI/11.
 [=4]
χuşan-: f. kuşanmak.
 χ. XII/46.
 χ. -ir XIII/49.

[=2]
χutla-: *f.* kutlamak.
 χ.-gaylar XV/37.
 [=1]
χutχar-: *f.* kurtarmak.
 χ.-ma III/53, VII/246, XII/35.
 χ.-maχi XIV/124.
 χ.-maχka VIII/180.
 χ.-maχliχ VII/134.
 χ.-maχliχka VIII/191.
 χ.-maχniχ VII/144, IX/21.
 χ.-maχta VII/244.
 [=10]
χutχaruçi: *sf.* kurtarıcı.
 χ.-mizniχ II/19.
 [=1]
χutχarılmaχ: *is.* kurtuluş.
 χ.-i VII/158, VII/160, XII/13, XII/19.
 χ.-iχiz XIII/231.
 χ.-ka I/65, II/62, VII/10, VIII/106.
 χ.-ları I/73.
 χ.-ni X/45, XV/235.
 χ.-niχ VII/5.
 [=13]
χutχarılmaχliχ: *is.* kurtuluş.
 χ.-i I/49.
 [=1]
χutul-: *f.* kurtulmak.
 χ.-gay XV/231.
 χ.-gaylar XV/176.
 χ.-ma XV/253.
 χ.-sar XV/111.

χ.-up XIII/42.
 [=5]
χuvat: *is.* (Ar. <kuvvat) güç, kuvvet.
 χ. I/51, V/14, VI/18, VII/46, VII/72, VIII/109, VIII/110, VIII/135, XIII/19, XIII/61.
 χ.-i VI/16, VIII/104, VIII/142, IX/105, XIII/25, XIII/102, XIII/157, XIII/158.
 χ.-idir VII/116.
 χ.-in VIII/8, XII/59, XIII/94.
 χ.-inda XIII/21.
 χ.-ni VI/23, VII/103, VII/190, VII/191.
 χ.-ta VI/109.
 χ.-tan II/67, II/85.
 →**χuvat ber-**
 [=30]
χuvat ber-: *f.* (Ar. χuvat + Tr. ber-) güç vermek.
 χ.-iyirlär I/61
 [=1]
χuvatlan-: *f.* güçlenmek.
 χ.-di III/2, III/54, III/75.
 χ.-iyir IV/67.
 χ.-sar XIII/185.
 [=5]
χuvatlat-: *f.* güçlendirmek.
 χ.-iyir XI/36.
 [=1]
χuvatli: *sf.* güçlü.
 χ. VI/15, XII/1, XII/15, XII/98, XIII/49.
 χ.-dir IX/44.
 [=6]
χvala: *is.* (Slv.) övgü.

χ.+dan XI/40.

[=1]

- L -

lâda: *bağ.* (Slv.) veya, ya da, yoksa.

l. VIII/49, X/129.

[=2]

lager: *is.* (Alm.) tortu.

l.+niñ X/88.

[=1]

lampart: *is.* (Fr.) leopar.

l. IV/54.

[=1]

layik: *sf.* (Ar. < lâyiḳ) layık.

l.+lär VIII/3.

[=1]

lêdvê: *zf.* (Slv.) güçlülük.

l. XI/52, XIII/220, XV/94,
XV/172.

[=4]

lêpânka: *is.* (Slv.) baraka.

l.+mîznî XIII/28.

[=1]

leşker: *is.* (Far.< leşker) asker, ordu.

l.+i VIII/6.

l.+in VIII/8.

l.+niñ VIII/17, VIII/17.

[=4]

Igam: *is.* (Erm.) dizgin.

l. XI/23.

[=1]

likarstvo: *is.* (Slv.) ilaç

l. IV/44, IX/116, X/129, X/135,
X/137, XV/180.

l.+nu IX/99.

l.+sudur IX/109, IX/120.

[=9]

liḫvârstvo: *is.* (Slv.) tefecilik.

l.+dan I/14.

[=1]

liḫtar: *is.* (Alm.) lamba.

l. VII/242.

[=1]

limpos: *is.* (Erm.) cehennem.

l.+nu XII/93.

[=1]

loter: *is.* (Alm.) ahlaksız.

l.+dirlär X/7.

[=1]

lotrovsko: *is.* (Slv.) kötülük.

l.X/6.

[=1]

- M -

macica: *is.* (Slv.) anne, kaynak.

m.+sî I/68.

[=1]

mayzman: *is.* (Erm.) tabak.

m. VIII/78.

[=1]

majr gusanç: *is.* (Erm.) başrahip.

m. III/39.

[=1]

maḫta-: *f.* (Ar.< maḫṭaʿ) övmek.

m-gaylar XIII/83.
[=1]
maytan-: *f.* (Ar. mayta + Tr. n-) övünmek.
m.-iyir XIII/191, XIII/241, XIII/243.
[=3]
malar: *is.* (Erm.) ressam.
m.+larni III/35.
[=1]
malženski: *sf.* (Slv.) evli. (krş. malženskiy)
m. III/29, IX/17, IX/24, IX/50, IX/56, IX/111, IX/124.
[=7]
malženskiy: *sf.* (Slv.) evli. (krş. malženski)
m. IX/11, IX/22, IX/40.
[=3]
malženstvo: *is.* (Leh.) evlenme, evlilik.
m. IX/8, IX/26, IX/27, IX/36, IX/39, IX/43, IX/45, IX/46, IX/49, IX/53, IX/63, IX/86, IX/96, IX/115, IX/119, IX/122, IX/122.
m.+da IX/90.
m.+dan IX/33, IX/108.
m. dur IX/31.
m.+ga III/48, IX/13, IX/61, IX/64, IX/67, IX/107, IX/107, IX/126.
m.+nuş IX/19, IX/70, IX/91.
[=32]
mamona: *is.* (Aram.) servet.
m.I/6.
[=1]
maņa: *zm.* bana.

m. I/7, I/80, II/47, II/48, VI/110, VII/1, VII/117, VII/139, VII/156, VIII/92, VIII/93, X/95, XI/110, XIII/109, XIII/109, XIV/6, XIV/6, XIV/36, XIV/50, XIV/64.
[=20]
manna: *is.* (İbr.) kudret helvası.
m.+ni V/103, VI/90.
m.+niş V/100.
[=3]
mânoviçe: *zf.* (Leh.) kesinlikle.
m. I/23, VII/66, X/134, XIII/202, XIV/131, XV/16.
[=6]
mardiros: *is.* (Erm.) şehit.
m. VIII/21.
[=1]
mardiroşux: *is.* (Erm. mardiros+ Tr.luş) şehitlik.
m.+ka VIII/90.
[=1]
markarç: *is.* (Erm.) peygamber. (krş. markarçan, markarən)
m. I/31, V/23, V/68, V/117, VI/64, VI/96, VII/6, VII/125, VII/163, X/16, XIII/28, XIII/156, XIII/170, XIII/207, XIV/4, XV/8, XV/8, XV/182, XV/215.
m.+gä VII/155, X/38.
m.+lär X/65.
m.+lärniş IX/65, XII/91, XII/92, XV/9.
m.+niş V/141, VI/107, XIII/66, XV/213.
[=30]
markarçagan: *is.* (Erm.) peygamberlere ait olan.

m.VIII/82.

[=1]

markarēlik: *is.* (Erm. markarē+ Tr. lik) peygamberlik.

m. V/126, VI/96, V/131, V/145, VI/96, VI/107, VII/189, XIII/6.

m.+kā VI/49.

m.+ni XII/69.

[=10]

markarēgan: *is.* (Erm.) peygamber. (krş. **markarē, markarēn**)

m.VIII/82.

[=1]

markarēn: *is.* (Erm.) peygamber. (krş. **markarē, markarēgan**)

m. V/33, VI/31.

[=2]

marmnawor: *sf.* (Erm.) dünyevi. (krş. **mrmnawor**)

m. VII/4, X/122.

[=2]

marnī: *sf.* (Slv.) zavallı.

m. XIV/123.

[=1]

marnotratca: *sf.* (Uk.) müsrif, savurgan.

m. XV/40.

m.+nī XV/47.

[=2]

masunk': *is.* (Erm.) parça.

m.+lar VI/175.

[=1]

matica: *is.* (Slv.) ana, kök.

m.+sī VII/225.

[=1]

matrona: *is.* (E.Yun.) hanım.

m.+ga X/124.

m.+nī XII/11.

[=2]

mayan et-: *f.* (Ar. mayan + Tr. et-) beyan etmek.

m.-kāy XIII/85.

[=1]

mayestat: *is.* (Lat.) büyüklük, görkem, ihtişam.

m.+ī XIII/197.

m.+in XIII/162.

m.+ina IV/31.

m.+indan VI/166.

m.+nī XV/70.

[=5]

meatī: *is.* (Lat.) geçit, yol.

m. X/61.

[=1]

megnel et-: *f.* (Erm. megnel + Tr. et-) açıklamak, yorumlamak.

m.-iyirmen V/136.

m.-iyim VI/4.

m.-iyirlär XIII/37.

m.-mä V/73, VI/29.

m.-tim II/83.

[=6]

melhem: *is.* (Ar.< *merhem*) merhem.

m.+lär X/131, XV/200, XV/200.

[=3]

men: *zm.* I. Tekil şahıs zamiri, ben.

m. III/24, III/53, III/71, IV/60, V/11, VI/36, VI/85, VI/124, VII/43, VII/108, VII/156, VII/194, VII/195, IX/29, IX/29, IX/37, X/93, X/103, XIII/113,

XIII/177, XIV/35, XIV/83,
XIV/83, XIV/84, XIV/85,
XIV/86, XIV/96, XIV/111,
XIV/117, XIV/128, XV/29,
XV/84, XV/95, XV/96, XV/155,
XV/193.

m.+dä I/10.

m.+dän IV/75, XIII/44.

m.+i I/59, II/8, II/60, II/66, II/66,
V/5, V/11, VI/96, VII/118,
VII/138, X/21, XIII/110,
XIII/110, XIII/111, XIII/178,
XIV/48, XIV/63, XV/160,

m.+im I/59, I/80, I/94, II/7, II/61,
II/7, III/53, IV/14, IV/48, V/8,
V/11, VI/12, VI/50, VI/84,
VI/85, VI/98, VI/99, VI/100,
VI/110, VII/22, VII/108,
VII/118, VII/141, VII/194,
VII/195, X/39, X/94, XI/1, XI/2,
XI/31, XI/108, XI/108, XI/111,
XII/97, XIII/37, XIII/37, XIII/41,
XIII/52, XIII/52, XIII/66,
XIII/108, XIII/114, XIII/115,
XIII/115, XIII/116, XIII/127,
XIII/149, XIII/177, XIII/178,
XIII/190, XIII/191, XIII/191,
XIII/236, XIV/37, XIV/48,
XIV/49, XIV/50, XIV/62,
XIV/63, XIV/64, XIV/65,
XIV/66, XIV/67, XIV/86,
XIV/104, XV/45, XV/49,
XV/82, XV/96, XV/97, XV/106,
XV/108, XV/155, XV/156,
XV/156, XV/156, XV/157,
XV/158, XV/159, XV/160,
XV/160.

m.+dir X/137, XIV/35.

[=140]

mentnî: *sf.* (Leh.) bulanık.

m. X/86.

[=1]

menžnê: *sf.* (Leh.) cesur. (krş. **menžnî**)

m. III/17, VIII/16, VIII/16.

[=3]

menžnî: *sf.* (Leh.) cesur. (krş. **menžnê**)

m. III/58.

[=1]

meñär: *is.* miras.

m.+iñiz XIII/108.

[=1]

meñi: *sf.* sonsuz.

m. III/76, IV/77, VI/219,
VII/247, X/141, XI/122, XII/99,
XIII/251, XIV/154, XV/261.

[=10]

meñilik: *is.* sonsuzluk

m. I/77, II/75, II/87, III/6, III/70,
III/76, IV/77, V/1, VI/2, VI/32,
VI/52, VI/54, VI/62, VI/63,
VI/64, VI/219, VII/10, VII/32,
VII/246, VII/247, VIII/204,
IX/129, X/141, XI/122, XII/99,
XIII/44, XIII/83, XIII/83,
XIII/129, XIII/133, XIII/141,
XIII/142, XIII/150, XIII/158,
XIII/158, XIII/228, XIII/229,
XIII/243, XIII/249, XIII/251,
XIV/134, XIV/154, XV/97,
XV/176, XV/233, XV/261.

m.+inä I/92.

m.+tir VI/51.

[=48]

meñron: *is.* (Erm.) yağ.

m. VIII/117.

[=1]

mgîrdut'iun: *is.* (Erm.) vaftiz. (krş. **mgrdut'iun**)

m. IV/37.

[=1]

mgrdel et-: *f.* (Erm. mgrdel + Tr. et-) vaftiz etmek.

m.-mä VIII/96.
m.-ti VIII/97.
[=2]
mgrdut'iun: *is.* (Erm.) vaftiz. (krş.
mgirdut'iun)
m. VII/41, VIII/125, XII/59.
m.+ga VIII/68.
[=4]
midropolid: *is.* (Lat.) metropolit. (krş.
midropolit, mitropolit)
m. VIII/136.
[=1]
midropolit: *is.* (Lat.) metropolit. (krş.
midropolid, mitropolit)
m.+lär VIII/138.
[=1]
midz: *is.* (Slv.) bakar.
m.+gä II/22.
[=1]
miloşerdže: *is.* (Slv.) merhamet.
m. XIII/246, XIII/247, XIII/249,
XIV/74.
[=4]
miloşêrnî: *sf.* (Slv.) merhametli,
şefkatli.
m. I/91, XV/209.
[=2]
ministîr: *is.* (Lat.) hizmetçi.
m.+larî VIII/184.
[=1]
miñ: *is.* bin.
m. IV/27, VII/123, XIII/57,
XIII/160, XIII/161, XIV/106.
m.+lär XIII/7, XIII/55.
[=8]

miñlär blä: *sf.* binlerce.
m. I/45, XIII/57, XIII/71,
XIII/103, XIII/135, XIII/161.
[=6]
mitropolit: *is.* (Lat.) metropolit.
m. VIII/135.
[=1]
mizernî: *sf.* (Lat.) değersiz, sefil, zavallı.
m.V/133.
[=1]
mislivêç: *is.* (Slv.) avcı.
m.+niñ XIII/203.
[=1]
mızray: *is.* (Ar.< *mizrāk*) mızrak.
m. XIV/135.
[=1]
mocnî: *sf.* (Slv.) güçlü.
m. V/61.
[=1]
moloreal: *is.* (Erm.) kayıp.
m. XV/34.
[=1]
most: *is.* (Lat.) sıra.
m. X/85, X/89.
[=2]
mrnawor: *sf.* (Erm.) dünyevi (krş.
marmnawor)
m. XIV/142.
[=1]
muğra-: *f.* bağırmaq.
m.-r edim XV/157.
[=1]
murdar: *sf.* (Far.< *murdār*) murdar, pis.
m. III/54.

[=1]
murdarlıx: *is.* (Far. murdar+ Tr.lıx)
murdarlık, pislik.
m.+ka XV/189.
m.+tan VI/122, XV/189.
[=3]
muzika: *is.* (Lat.) müzik.
m.+nı XV/55.
[=1]
müşxül: *sf.* (Ar. < *muşkil*) müşkül.
m. XIII/229.
[=1]
müşxüllät: *f.* (Ar. müşxül+ Tr.lät-)
zorlamak.
m.-ir XI/66.

[=1]
müşxüllü: *sf.* (Ar. müşxül+ Tr.lü) zorlu.
m. XV/250.
[=1]
müşxüllüx: *is.* (Ar. müşxül+ Tr.lük)
müşküllük.
m. XIII/130, XIII/217.
m.+tä IX/82.
[=3]
müvt: *sf.* (Far. < *muft*) bedava.
m. IV/51, VII/218.
m.+ünä II/80, IV/16, VII/116,
VIII/186.
m.+tür X/71.
[=7]

-N-

na: *ed.* (Leh.) üzerine.
n. II/13, V/36, V/42, V/117,
VII/48, VIII/15, XII/48, XIV/22,
XV/259.
[=9]
nabıt et-: *f.* (Slv. nabıt + Tr. et-)
hazırlamak.
n.-mä IX/68,
n.-ti IX/80.
[=2]
nabıtok: *is.* (Slv.) mal, varlık, servet.
n.+tan I/2.
[=1]
nabıvanâ: *is.* (Slv.) edinim, kazanma.
n.+sında I/43.
[=1]
nabıvat et-: *f.* (Slv. nabıvat + Tr. et-)
kazanmak.
n.-käybız VII/171.

[=1]
naboženstvo: *is.* (Slv.) dindarlık.
n. VII/67.
n.+dan VII/220.
n.+ğuzga VII/16.
[=3]
nabožnı: *sf.* (Slv.) dindar. (krş.
nabožnıy)
n. IV/47.
[=1]
nabožnıy: *sf.* (Slv.) dindar. (krş.
nabožnı)
n. XIV/53.
[=1]
nacia: *is.* (Slv.) millet, ulus. (krş.
nacıya, nacıya)
n.+larda III/15.
[=1]

naciya: *is.* (Slv.) millet, ulus. (krş. **nacia, naciya**)

n.+da III/15.

n.+larda III/26.

n.+niñ III/26.

[=3]

naciya : *is.* (Slv.) millet, ulus. (krş. **nacia, naciya**)

n.+da VIII/183.

[=1]

načinâ: *is.* (Slv.) araç. (krş. **načinê**)

n.+sî V/49, VI/128.

n.+sîn VI/127.

[=3]

načinê: *is.* (Slv.) araç. (krş. **načinâ**)

n. VII/213, VII/241, XI/78.

n.+si V/100.

[=4]

nad: *ed.* (Slv.) üstünde.

n. XIII/14.

[=1]

nagradzat et-: *f.* (Leh. nagradzat + Tr. **et-**) mükafatlandırmak.

n.-iyir IX/96.

[=1]

nagradzoniy: *sf.* (Leh.) ödüllü.

n. I/52.

[=1]

naýarači: *is.* (Ar. naýara <na're+ Tr. či) naracı.

n.+lar VIII/12.

[=1]

nahabed: *is.* öncü.

n. IV/2, V/92, XIV/88.

n.+lärniñ XII/91.

[=4]

naklanâtsa bol-: *f.* (Slv. naklanâtsa + Tr. bol-) eğilmek.

n.-iyir VI/188,

[=1]

naležit et-: *f.* (Slv. naležit + Tr.et-) gerekmek.

n.-iyir IV/72, V/75, XIII/22.

n.-iyirlär I/26, XI/43, XIII/163.

n.-mästir V/131.

n.-sä V/96.

n.-sär XI/119.

[=9]

nalêžoncï: *sf.* (Slv.) layık.

n. V/160.

[=1]

نالوگ: *is.* (Slv.) kötü alışkanlık. (krş. **نالوگ, naloh**)

n. X/54.

[=1]

نالوگ: *is.* (Slv.) kötü alışkanlık. (krş. **نالوگ, naloh**)

n.+una X/54.

[=1]

نالوگ: *is.* (Slv.) kötü alışkanlık. (krş. **نالوگ, nalog**)

n.+larni X/44.

[=1]

namêsnik: *is.* (Slv.) vekil.

n.+i VIII/7.

n.+läri VIII/7.

[=2]

napominat et-: *f.* (Slv. napominat + Tr. et-) hatırlatmak.

n.-iyir VII/169, XIV/14.

[=2]
napomnânî: *sf.* (Leh.) seçilmiş.
 n. edi XII/11, XII/12.
 [=2]
naprednêyši: *sf.* (Leh.) esas.
 n. X/119.
 [=1]
napriklad: *is.* (Slv.) örnek.
 n. XIII/186, XIV/25.
 [=2]
napuščoniý: *sf.* (Leh.) kaplı, özlü.
 n. X/131.
 n.+dır IV/62.
 [=2]
narikat et-: *f.* (Slv. narikat + Tr. et-) şikayet etmek. (krş. **narikat**) **et**
 n.-sär XV/223.
 [=1]
narikat et-: *f.* (Slv. narikat + Tr. et-) şikayet etmek. (krş. **narikat et-**)
 n.-iy edi VII/119.
 n.-iy edilär XII/2.
 [=2]
narod: *is.* (Slv.) halk.
 n.+lar IV/7.
 [=1]
nasladovat et-: *f.* (Leh. nasladovat + Tr. et-) taklit etmek. (krş. **nasladovat et**)
 n.-ip IX/17.
 n.-mä XV/187.
 n.-sin VI/146.
 [=3]
nastempca: *is.* (Leh.) halef.
 n.+sî VIII/139.

[=1]
nastupovat et-: *f.* (Slv. nastupovat + Tr. et-) sonucu olmak.
 n.-iyir VI/11.
 [=1]
našênâ: *is.* (Slv.) çekirdek, tohum.
 n.+sîdir IV/41.
 n.+sîn IX/99.
 [=2]
natknênâ: *is.* (Slv.) nefes.
 n.+sîndan IV/35.
 [=1]
natxnênâ: *is.* (Slv.) ilham, nefes.
 n.+sî IV/46.
 [=1]
našladovat et-: *f.* (Leh. nasladovat + Tr. et-) taklit etmek. (krş. **nasladovat et**)
 n.-iñiz V/160.
 n.-iy edilär V/128, XII/8.
 [=3]
natura: *is.* (Slv.) doğa.
 n. IX/115, XI/11.
 n.+dan I/34.
 n.+mîznîñ VI/27.
 n.+sî XI/34, XII/86, XIII/169.
 n.+sîna IX/7.
 n.+sîndan XI/12.
 [=10]
naturalista: *is.* (Slv.) doğa bilimci.
 n.+lar.
 [=1]
nauka: *is.* (Slv.) bilim, ilim. (krş. **navuka**)
 n. VI/6, VII/170, VII/213.

n.+da XI/109.
n.+sî VII/210, VIII/176.
n.+sîdîr IV/59.
n.+sîn VII/214.
[=8]
navet: *bağ.* (Slv.) bile.
n. XIII/88.
[=1]
navêki: *sf.* (Slv.) ebedî, sonsuz.
n. I/95.
[=1]
navîknut et-: *f.* (Slv. navîknut + Tr. et-) alışkanlık edinmek.
n.-ti X/64.
[=1]
navîşî: *sf.* (Slv.) üstün, yüce.
n. VI/103.
[=1]
navritsa bol-: *f.* (Leh. navritsa + Tr. bol-) beslenmek.
n.-du X/7.
[=1]
navuka: *is.* (Slv.) bilim, ilim. (krş. **nauka**)
n.+sî VIII/185.
[=1]
naznacnêyî: *sf.* (Leh.) önemli. (krş. **naznacnêyî**)
n. II/21.
[=1]
naznacnêyî: *sf.* (Leh.) önemli. (krş. **naznacnêyî**)
n. II/25.
[=1]
naznaçonîy: *sf.* (Leh.) belirli.

n. XIII/202, XV/218.
n.+dîr VIII/13.
[=3]
nâfâsli: *sf.* (Ar. nâfâs<*nefes* Tr.li) ruhla donatılmış olan.
n.VI/9.
[=1]
ne: **1.** ne, soru sözcüğü.
n. I/6, II/36, VI/60, VII/29, VII/29, VII/43, VII/103, VII/191, VII/193, VII/194, X/35, X/103, X/111, X/128, XI/17, XI/68, XII/35, XIII/85, XIII/127, XIII/129, XIII/181, XIII/197, XIII/197, XIII/209, XIII/220, XIII/222, XIII/243, XIV/38, XIV/136, XV/21, XV/106, XV/126, XV/140, XV/187, XV/246, XV/246, XV/246, XV/246, XV/251, XV/258, XV/259, XV/259.
n.+gâ VI/3, VII/94, X/42, X/48, X/64, X/70, X/85, X/99, XIII/27, XIII/139, XIII/172, XIV/7, XIV/91, XIV/114, XV/220, XV/253.
n.+dir I/32, II/36, X/22.
2.sft. hangi, nasıl.
n. I/28, I/28, I/28, I/30, I/42, I/50, III/13, IV/60, IV/68, V/35, V/103, VI/24, VI/48, VI/53, VI/61, VI/61, VI/125, VI/165, VI/190, VII/34, VII/34, VII/73, VII/121, VII/150, VIII/141, IX/67, X/62, X/91, X/110, XI/92, XI/118, XII/16, XIII/19, XIII/26, XIII/42, XIII/89, XIII/122, XIII/135, XIII/189, XIV/8, XIV/8, XIV/17, XIV/59, XIV/71, XIV/71, XV/188, XV/232, XV/248.
3. zm. hangi şey.

n. II/5, II/15, VI/56, VI/75, VI/197, VI/216, VI/216, VII/31, VII/222, VIII/28, VIII/30, VIII/41, VIII/50, VIII/201, IX/67, X/4, X/65, XIII/50, XIII/51, XIII/68, XIII/148, XIII/185, XIII/187, XV/72, XV/114, XV/193, XV/219.

n.+ni X/73, XIII/29, XIII/127.

4. zf. Şaşma veya abartı bildiren bir söz.

n. VI/185, VI/207, XI/22, XV/141, XV/145, XV/179, XV/180, XV/184, XV/196, XV/242.

[=150]

ne ki: zf. daha.

n. I/24, I/54, I/58, I/63, II/37, II/39, II/64, II/65, II/66, II/80, III/11, IV/11, IV/22, IV/26, IV/33, V/2, V/50, V/87, V/162, VI/26, VI/84, VI/122, VI/130, VII/196, VII/215, VII/217, VIII/21, VIII/99, VIII/105, VIII/116, VIII/116, VIII/118, VIII/118, VIII/163, VIII/172, VIII/173, VIII/198, IX/49, IX/56, IX/63, IX/66, IX/93, X/7, X/21, X/75, X/92, X/100, XI/8, XI/11, XI/33, XI/36, XI/90, XII/60, XIII/116, XIII/127, XIV/53, XIV/63, XIV/84, XIV/90, XV/14, XV/65, XV/124, XV/143, XV/143, XV/225, XV/226, XV/241, XV/244.

[=87]

ne kibik: sf. nasıl, ne gibi soru ifadesi.

n. V/162, VI/78, VI/112, VI/158, VI/178, VI/184, VIII/201, X/2, X/43, XIII/86, XIII/92, XIII/93, XIII/129, XIII/130, XIII/130, XIII/130, XIV/16, XV/68, XV/182.

n. tirlär XI/44.

[=20]

ne xadar: nicelik sormakta kullanılan soru ifadesi.

n. I/30, I/42, VI/185, VIII/30, XIII/185, XIII/187, XV/184, XV/193.

[=8]

nêckalar: is. (Leh.) leğen.

n. XII/72.

[=1]

nêcnota: sf. (Leh.) ahlaksız.

n.+lar X/108.

n. +larga I/72.

[=2]

nêcnotaliḡ: is. (Leh. nêcnota+ Tr.+liḡ) ahlaksızlık, alçaklık.

n.+tan VI/203,

[=1]

nečä: 1. sf. nice.

X/87, XI/110, XIV/65.

2. zf. nice.

n. XV/173.

[=4]

nêčerplivost: is. (Slv.) heves.

n. XIV/144.

[=1]

nečik: bağ. gibi.

n. I/2, I/4, I/9, I/19, I/24, I/37, I/40, I/44, I/45, I/47, I/52, I/56, I/86, II/23, II/43, II/48, II/53, II/54, II/64, II/67, II/70, II/71, II/79, III/12, III/17, III/26, III/30, IV/4, IV/7, IV/40, IV/49, IV/50, IV/55, IV/57, IV/63, IV/65, V/8, V/11, V/11, V/18, V/19, V/25, V/30, V/38, V/57, V/60, V/87, V/131, V/132, V/153, VI/8, VI/14, VI/19, VI/19, VI/21,

VI/23, VI/24, VI/26, VI/27,
VI/28, VI/38, VI/39, VI/40,
VI/44, VI/61, VI/64, VI/65,
VI/70, VI/77, VI/100, VI/101,
VI/118, VI/118, VI/119, VI/121,
VI/124, VI/131, VI/137, VI/142,
VI/149, VI/155, VI/177, VI/177,
VI/189, VI/190, VII/3, VII/13,
VII/17, VII/31, VII/32, VII/38,
VII/42, VII/48, VII/53, VII/55,
VII/69, VII/69, VII/77, VII/91,
VII/97, VII/102, VII/104,
VII/122, VII/123, VII/127,
VII/132, VII/134, VII/138,
VII/138, VII/147, VII/152,
VII/180, VII/188, VII/192,
VII/192, VII/209, VII/210,
VII/230, VII/240, VIII/1, VIII/3,
VIII/9, VIII/9, VIII/10, VIII/12,
VIII/13, VIII/19, VIII/31,
VIII/33, VIII/45, VIII/47,
VIII/48, VIII/51, VIII/72,
VIII/78, VIII/82, VIII/86,
VIII/98, VIII/101, VIII/117,
VIII/131, VIII/148, VIII/153,
VIII/183, VIII/185, VIII/189,
VIII/189, VIII/190, IX/3, IX/8,
IX/14, IX/15, IX/34, IX/40,
IX/42, IX/44, IX/54, IX/55,
IX/58, IX/65, IX/85, IX/87,
IX/92, IX/95, IX/96, IX/97,
IX/97, IX/100, IX/101, IX/105,
IX/105, IX/109, X/7, X/10, X/14,
X/28, X/38, X/42, X/68, X/72,
X/74, X/77, X/81, X/83, X/122,
X/133, XI/4, XI/5, XI/15, XI/22,
XI/23, XI/34, XI/37, XI/39,
XI/53, XI/60, XI/70, XI/80,
XI/80, XI/88, XI/94, XI/96,
XI/97, XI/113, XI/118, XII/5,
XII/21, XII/39, XII/41, XII/48,
XII/49, XII/56, XII/62, XIII/12,
XIII/17, XIII/17, XIII/19,
XIII/34, XIII/37, XIII/41,
XIII/69, XIII/96, XIII/96,
XIII/99, XIII/104, XIII/107,
XIII/138, XIII/143, XIII/154,
XIII/156, XIII/166, XIII/173,

XIII/186, XIII/190, XIII/192,
XIII/194, XIII/210, XIII/211,
XIII/223, XIII/227, XIII/231,
XIII/232, XIII/234, XIII/244,
XIII/246, XIV/2, XIV/3, XIV/16,
XIV/30, XIV/38, XIV/49,
XIV/50, XIV/90, XIV/123,
XIV/125, XV/2, XV/13, XV/15,
XV/17, XV/23, XV/25, XV/30,
XV/32, XV/53, XV/60, XV/66,
XV/72, XV/73, XV/77, XV/77,
XV/77, XV/78, XV/80, XV/92,
XV/104, XV/139, XV/151,
XV/157, XV/158, XV/161,
XV/164, XV/173, XV/183,
XV/192, XV/199, XV/209,
XV/212, XV/215, XV/226,
XV/233, XV/238, XV/252,
XV/256, XV/256.

n. edi XV/197.

n.+tir V/115, XV/256.

[=297]

nečik bī: *zf.* sanki.

n. VI/58, VI/174, VI/194, VII/66,
IX/34, XI/54, XIII/157, XIII/178,
XIII/233, XIV/78, XIV/126,
XV/95, XV/165, XV/212.

[=14]

nêdbalost: *sf.* (Slv.) dikkatsiz, özensiz.

n.+tan VIII/195.

[=1]

nedän: *zf.* neden.

n. XI/66, XIII/29, XV/39.

[=3]

nêdoskonali: *sf.* (Slv.) kusurlu.

n. VI/54.

[=1]

nedznîy: *sf.* (Leh.) sefil. (krş. **nendznî**)

n. XV/178.

[=1]

neginčä: ne kadar?

n. XV/41.

[=1]

nêkêdi: *zf.* (Leh.) bazen. (krş. **nêkêdî**)

n. VI/136.

[=1]

nêkêdî: *zf.* (Leh.) bazen. (krş. **nêkêdi**)

n. III/17, V/148, VII/119, XV/17.

[=4]

nêkturî: *sf.* (Leh.) bazı. (krş. **nêkturî**)

n. V/43, V/105, VIII/59, IX/57, X/23, X/85, XI/85.

n.+lar X/84.

n.+larga XV/31.

[=9]

nêkturîy: *sf.* (Leh.) bazı. (krş. **nêkturîy**)

n. XIII/162.

[=1]

nêluckos: *is.* (Leh.) gaddarlık.

n. XV/230.

nemä: *is.* şey.

n. I/17, I/18, I/24, I/32, I/38, I/39, I/45, II/18, II/34, IV/41, V/78, VI/42, VI/213, VII/65, VII/209, VII/222, VII/222, IX/30, IX/33, IX/35, IX/74, IX/87, IX/89, X/71, XI/72, XI/96, XII/36, XIII/140, XIII/216, XIV/126, XV/36, XV/39, XV/137, XV/152, XV/169, XV/224, XV/232, XV/249.

n.+gä X/24.

n.+ni VI/20.

n.+si IX/74.

[=41]

nêmilošêrne: *sf.* (Slv.) acımasız.(krş. **nêmilošêrnîy**)

n. XIII/212.

[=1]

nêmilošêrnîy: *sf.* (Slv.) acımasız.(krş. **nêmilošêrne**)

n. XV/230.

[=1]

nendza: *is.* (Leh.) ihtiyaç.

n.+da XV/258.

n.+nî IX/80,

n.+sî IX/73.

[=3]

nendznî: *sf.* (Leh.) sefil. (krş. **nedznîy**)

n.I/19, XI/26.

[=2]

nendžnik: *sf.* (Leh.) ahlaksız.

n.+lär I/74.

[=1]

nêostroznê: *sf.* (Leh.) dikkatsiz.(krş. **nêostroznî, nêosdrožnî**)

n. XIV/133.

[=1]

nêosdroznî: *sf.* (Leh.) dikkatsiz.(krş. **nêostroznê, nêosdrožnî**)

n. XI/68.

[=1]

nêostrožnîy: *sf.* (Leh.) dikkatsiz.(krş. **nêostroznê, nêosdrožnî**)

n. XIII/240.

[=1]

nêpespêčenstva: *is.* (Leh.) sıkıntı, tehlike.

n. I/42.

[=1]

nêplodnî: *sf.* (Slv.) kısır.

n. IV/20.

[=1]
nêpokutuyonci: *sf.* (Leh.) tövbesiz.
n. XV/166.
[=1]
nêpotrebnïy: *sf.* (Slv.) gereksiz.
n. XI/77.
[=1]
nêpozitečni: *sf.* (Leh.) faydasız..
n. VI/61.
[=1]
nêprebranï: *sf.* (Leh.) sayısız.
n.+dır I/94.
[=1]
nêprespêčnost: *is.* (Leh.) tehlike (krş.
nêprezpêčnost)
n.+u I/50.
[=1]
nêprezpêčnost: *is.* (Leh.) tehlike. (krş.
nêprespêčnost)
n. I/63, I/64.
[=2]
nêroždželni: *sf.* (Leh.) ayrılmaz,
bölünmez.
n. IX/23.
[=1]
nêspokoyni: *sf.* (Slv.) azgın.
n. XI/7, XI/13.
[=2]
nêspravêdlivï: *is.* (Slv.) haksız. (krş.
nêspravedlivïy)
n. I/6, I/8.
[=2]
nêspravedlivïy: *is.* (Slv.) haksız. (krş.
nêspravêdlivï)
n. I/15.

[=1]
nêščenčni: *sf.* (Leh.) zavallı.
n.V/153.
[=1]
nêščenslivï: *sf.* (Leh.) zavallı.
n. V/132, V/136.
[=2]
nêškončoni: *sf.* (Leh.) ebedî, sonsuz.
n.VI/92.
[=1]
nêuččivï: *sf.* (Slv.) saygısız.
n. XI/49.
[=1]
nêuglaskanï: *sf.* (Leh.) vahşi.
n. XI/15.
[=1]
nêvdžênčni: *sf.* (Slv.) nahoş.
n. X/81.
[=1]
nêvesêlnï: *sf.* (Slv.) küstah.
n. V/113.
[=1]
nêvolnik: *is.* (Slv.) köle.
n.+lär XIII/234.
[=1]
nêvstüdlivï: *sf.* (Leh.) utanmaz.
n. V/111.
[=1]
nêyaki: 1. *sf.* (Leh.) bazı.
n. IX/100, XV/199.
2. *zm.* (Slv.) biri.
XIV/76.
[=3]

nêzboznê: *is.* (Slv.) dinsiz.(krş.
nêzboznî, nêzbožnî, nêzbožnê,
nêžbožnî)

n. V/142.

[=1]

nêzboznî: *is.* (Slv.) dinsiz.(krş.
nêzboznê, nêzbožnî, nêzbožnê,
nêžbožnî)

n.+larnî XIII/43.

[=1]

nêzbožnî: *is.* (Slv.) dinsiz.(krş.
nêzboznî, nêzboznî, nêzbožnê,
nêžbožnî)

n. V/130, V/132, XIII/9,
XIII/132, XIII/220, XIV/41.

n.+dır I/21.

n.+lar XIII/131.

n.+larga V/144.

n.+larnî XIII/105.

n.+nîj XIII/193.

[=11]

nêzbožnost: *is.* (Slv.) dinsizlik.

n.+larîna XIII/8.

n.+u V/139, XIII/179.

[=3]

nêzbožnê: *is.* (Slv.) dinsiz.(krş.
nêzboznê, nêzboznî nêzbožnî,
nêžbožnî)

n. XIII/8, XIV/5.

[=2]

nêžbožnî: (krş. **nêzboznê, nêzboznî,**
nêzbožnî, nêzbožnê)

n. XV/76.

n.+larga XIII/7.

[=2]

nêžbožnost: *is.* (Slv.) dinsizlik.

n.+u XV/76.

[=1]

nêzkazitelnost: *is.* (Leh.) mükemmel.

n. XIII/42.

[=1]

nêznosna: *sf.* (Slv.) belirgin.

n. XIII/220.

[=1]

nic: *ed.* (Slv.) değil.

n. X/10.

[=1]

nisavsîz: *sf.* (Ar. nisav < *inşâf* + Tr. +sîz)
insafsîz.

n. VI/194.

[=1]

nizac bol-: *f.* (Leh. nizac + Tr. bol-) hiç
olmak.

n.-sarlar VIII/201.

n.-urlar edi VII/95.

[=2]

nşan: *is.* (Far. < *nişān*) iz, nişan.

n.+dır IX/38.

n.+îdır XIII/224, XV/60, XV/62.

n.+larnî XIII/112.

[=5]

-O-

obavâtsa bol-: *f.* (Leh. obavâtsa + Tr.
bol-) endişelenmek.

o.-sun VI/141.

[=1]

obêtnica: *is.* adak.

o. IX/34.

o.+dir IX/39.
o.+larda XV/221.
o.+larni VII/37.
o.+si IX/34.
[=5]

obicat et-: *f.* (Slv. obicat + Tr. et-) söz vermek.
o.-ti VII/56.
[=1]

obicovatsa bol-: *f.* (Slv. obicovatsa+ Tr. bol-) söz vermek.
o.-sa IX/35.
[=1]

obicovat et-: *f.* (Slv. obicovat + Tr. et-) söz vermek.
o.-iyirlar XV/225.
[=1]

običay: *is.* (Slv.) adet, gelenek, töre.
o. VI/24.
o.+lari.X/63.
o.+larni X/43.
[=3]

obivatel: *is.* (Slv.) yurttaş.
o.+lari XV/67.
[=1]

obložonij: *sf.* (Slv.) kaplı.
o. VII/3.
[=1]

oblubênêci: *is.* (Leh.) sevgili. (krş. oblubênica)
o. IV/55.
o.+dir IV/19.
o.+ndan IV/58.
[=3]

oblubênica: *is.* (Leh.) sevgili. (krş. oblubênêci)
o.+si III/33, IV/15, IV/17, IV/17, IV/71.
[=5]

obluda: *is.* (Slv.) hile.
o.+lardan V/90.
[=1]

obovênzanê: *is.* (Leh.) yükümlülük
o. V/26.
[=1]

obovênžek: *is.* (Leh.) görev.
o. IX/48.
[=1]

obraza: *is.* (Slv.) aşağılama.
o.+larni XIV/25.
[=1]

obrëdlivij: *sf.* (Slv.) çirkin.
o. XI/100.
[=1]

obrëdlost: *is.* (Slv.) iğrençlik.
o.+u X/21.
o.+un X/20.
[=2]

obrok: *is.* yemek.
o.VII/243.
[=1]

obrona: *is.* (Slv.) korunma.
o.+ni VII/49, IX/98.
o.+si IV/13, XV/90.
[=4]

obyâvêna: *is.* (Slv.) vahiy.
o.+si XII/11.
[=1]

obyavit et-: *f.* (Slv. obyavit + Tr. et-) göstermek.

o.-ti IV/67.

[=1]

obžarstvo: *is.* (Slv.) oburluk.

o. XV/185.

o.+nuŋ XI/50.

[=2]

očekivat et-: *f.* (Slv. očekivat + Tr. et-) beklemek.

o.-iyir XV/36.

[=1]

odbêzat et-: *f.* (Slv. odbêzat + Tr. et-) ihmal etmek.

o.-ti XV/32.

[=1]

oddanî: *sf.* (Slv.) bağı.

o. XV/117.

[=1]

oddanîy bol-: *f.* (Slv. oddanîy + Tr. et-) bağı olmak.

o.-urlar XIII/132.

[=1]

oddat et-: *f.* (Slv. odat + Tr. et-) geri vermemek.

o.-mägäy XIV/89.

o.-ti XV/114.

[=2]

oddavat et-: *f.* (Slv. oddavat + Tr. et-) göndermek.

o.-iy edi III/30.

o.-iyir V/84.

[=2]

odkladat et-: *f.* (Slv. odkladat + Tr. et-) ertelemek.

o.-iyirlär XV/228, XV/236.

[=2]

odlončat et-: *f.* (Slv. odlončit + Tr. et-) ayırmak. (krş. **odlončit et-**)

o.-iyir XIII/104.

[=1]

odlončit et-: *f.* (Slv. odlončit + Tr. et-) ayırmak. (krş. **odlončat et-**)

o.-sär XIII/104.

[=1]

odradit et-: *f.* (Uk. odradit + Tr. et-) vazgeçirmek.

o.-ti VIII/168.

[=1]

odražat et-: *f.* (Slv. odražat + Tr. et-) reddetmek.

o.-iy edilär VII/155.

[=1]

odučitsa bol-: *f.* (Slv. odučitsa + Tr. bol-) vazgeçmek.

o.-madılar X/104.

[=1]

odvloki: *sf.* (Leh.) erteleme, gecikme.

o. IX/36.

[=1]

odzel et-: *f.* (Erm. odzel + Tr.et-) ovmak.

o.-tilär XII/73.

[=1]

ofâra: *is.* (Slv.< Lat. *offere*) kurban.

o. VI/112, XV/22, XV/23, XV/24, XV/26, XV/152.

o.+da VI/90.

o.+dan VII/95.

o. +gaVII/90.

o.+lar VI/72, VI/163.

o.+lardan VII/154.

o.+larga V/88.

o.+larni V/83, VI/89.
o.+miz VII/121.
o.+ni V/95, VI/110, VI/113,
VI/131, VI/154, VI/158, VII/89,
VII/92, VII/187, XV/19.
o.+ni XV/20, XV/23.
o.+si VI/6, XV/20.
[=30]
ofârovat et-: *f.* (Slv. ofârovat + Tr. et-)
bağışlamak.
o.-iyir I/86.
o.-ti XIV/75.
o.-ti XIV/66.
[=3]
ofârovatsa bol-: *f.* (Slv. ofârovatsa + Tr.
bol-) bağışlamak.
o.-ur VI/81,
[=1]
ogarnut et-: *f.* (Slv. ogarnut + Tr. et-)
kavramak.
o.-mä XIII/90.
[=1]
oylan: *is.* çocuk.
o.+lar VIII/181, IX/107, X/122,
XII/26, XII/31.
o.+ları VIII/179, VIII/189,
XII/98.
o.+larin XII/22, XII/23, XII/24,
XII/28.
o.+larına VII/53, IX/93, XV/140.
o.+larında IX/94.
o.+larından XIV/146.
o.+larinznı XIV/96.
o. +larnı IV/37, IX/101, IX/102.
o.+larni IX/92, XV/142.
o.+ni VII/56.

[=24]
oylu adam: *is.* insanoğlu.
o.+ni X/35, XIII/59, XIII/157,
XIII/166, XIII/199.
[=5]
oyormut'iun et-: *f.* (Erm. oyormut'iun +
Tr. et-) iyilik etmek.
o. I/2.
[=1]
oyraş: *is.* savaş.
o.+imznı VII/7.
[=1]
oyraş et-: *f.* savaşmak.
o.-käysen XIV/135.
o.-sin VII/7.
o.-ti III/55, III/60.
[=4]
oyru: *is.* hırsız.
o.+nu IV/70.
[=1]
oyrulux: *is.* hırsızlık.
o. XV/103.
[=1]
oğul: *is.* erkek çocuk, oğul.
o.+dan VIII/91.
o.+(u)dur XIII/27,
o.+lar IV/25, VII/51.
o.+lardan VII/73.
o.+larga VII/52.
o.+ ları IV/18, IV/23, IV/27,
IV/34, IV/37, VI/109, VI/119,
VI/120, VII/77, VII/126,
VII/140, VII/152, IX/65, X/20,
XIV/120, XV/250, XV/260.
o.+ laridirlar V/147.

o.+ larin V/55.
o.+larına II/13.
o.+larından VII/84.
o.+larini V/139.
o.+larinin VII/80, XII/20.
o.+larnin V/63.
o.+ (u)u IV/5, IV/9, IV/32, IV/48, IV/49, IV/52, VI/103, VI/168, VII/31, X/19, X/35, XII/30, XIII/59, XIII/157, XIII/166, XIII/199, XIII/224, XIV/54, XIV/60, XIV/99, XV/52, XV/55, XV/113.
o.+(u)um XV/45, XV/49.
o.+ (u)un II/65, IV/30, XIII/61, XIII/102, XIII/168.
o.+(u)uñ V/140.
o.+(u)una XIII/27, XIII/163, XIV/101.
o.(u)uñnu XV/83.
o.+ (u)unu I/5, XV/40, XV/47, XV/53.
o.+(u)unuñ IV/50, VII/89, XIII/170, XIV/60, XV/91.
[=75]
oyurluğ: *is.* hırsızlık.
o. I/14.
o.+tan VII/229.
[=2]
okaziya: *is.* (Lat.) imkân.
o. XV/238.
[=1]
okoličnost: *is.* (Slv.) durum.
o. X/125.
[=1]
okrek et-: *f.* (Slv. okrek + Tr. et-)haykırmak.

o.-tilär III/5.
[=1]
okrisloniy: *sf.* (Slv.) belirli.
o. VI/44.
[=1]
okrutnê: *zf.* (Slv.) acımasızca.
o. X/41.
[=1]
okrutni: *sf.* (Slv.) acımasız, kötü.
o. II/54, XV/229, XV/257.
[=3]
oğ: *is.* ok.
o. XI/91, XI/92, XI/94.
[=3]
oğindostvo: *is.* (Leh.) hırs.
o. XV/118.
[=1]
oğlan-: *f.* vurulmak.
o.-gandır XI/91.
[=1]
oğloda: *is.* (Leh.) serinlik.
o.+ni XIII/135.
[=1]
oğotni: *sf.* (Uk.) istekli.
o.+dır XV/38.
[=1]
oğša-: *f.* benzemek.
o.-(i)yir II/22.
o.-mas XII/83.
o.-maş XII/84.
[=3]
oğšaš: *sf.* benzer.
o. I/34, II/12, III/51, IX/73, IX/97, XI/91.

o.+tör II/57, XII/20.

o.+törlar XV/219.

[=9]

oʻxʻat-: f. benzetmek.

o.-iyir XI/95.

o.-kandörlar IX/15.

[=2]

ol: zm. o.

o. I/31, I/82, II/3, II/4, II/9, II/12, II/25, II/60, II/76, III/5, III/6, III/8, III/9, III/17, III/17, III/26, III/30, III/35, III/39, III/42, III/53, III/54, III/55, III/55, III/57, III/64, III/65, III/65, IV/56, IV/60, IV/68, V/19, V/65, V/95, VI/25, VI/26, VI/47, VI/49, VI/54, VI/56, VI/60, VI/76, VI/96, VI/102, VI/107, VI/118, VI/123, VI/131, VI/142, VI/146, VI/164, VI/166, VI/173, VI/175, VI/176, VI/197, VI/203, VI/212, VI/216, VI/216, VII/73, VII/103, VII/114, VII/117, VII/120, VII/124, VII/217, VII/217, VII/229, VIII/61, VIII/73, VIII/128, VIII/144, VIII/152, VIII/156, VIII/163, VIII/180, IX/26, IX/27, IX/33, IX/41, IX/42, IX/48, IX/52, IX/53, IX/78, IX/86, IX/105, X/8, X/29, X/29, X/31, X/32, X/37, X/38, X/58, X/60, X/100, X/112, X/113, X/132, XI/17, XI/45, XI/69, XI/73, XI/74, XI/74, XI/94, XI/101, XI/104, XI/107, XI/109, XI/112, XI/115, XII/5, XII/5, XII/20, XII/24, XII/42, XII/43, XII/44, XII/45, XII/47, XII/48, XII/48, XII/49, XII/64, XII/65, XII/66, XII/66, XII/69, XII/73, XII/75, XII/75, XII/89, XII/92, XIII/1, XIII/11, XIII/12, XIII/20, XIII/22, XIII/36, XIII/38, XIII/60,

XIII/72, XIII/80, XIII/88, XIII/89, XIII/91, XIII/92, XIII/93, XIII/94, XIII/102, XIII/104, XIII/112, XIII/132, XIII/136, XIII/150, XIII/152, XIII/156, XIII/182, XIII/186, XIII/187, XIII/192, XIII/195, XIII/197, XIII/212, XIII/212, XIII/241, XIII/247, XIV/21, XIV/30, XIV/56, XIV/56, XIV/59, XIV/62, XIV/67, XIV/71, XIV/72, XIV/75, XIV/76, XIV/78, XIV/89, XIV/136, XIV/146, XV/13, XV/24, XV/26, XV/27, XV/40, XV/63, XV/63, XV/84, XV/92, XV/93, XV/94, XV/94, XV/94, XV/98, XV/101, XV/110, XV/112, XV/124, XV/126, XV/143, XV/149, XV/151, XV/181, XV/187, XV/190, XV/197, XV/248.

o.+dur VI/96, VI/118, VI/198, VI/199, VI/205, VI/215, XI/24, XIII/31, XV/194, XV/195.

[=222]

olbrim: sf. (Leh.) dev.

o. III/55.

o.+ni III/55.

[=2]

olêyêk: is. (Slv.) yağ. (krş. **oleyok**)

o. XII/47, XII/47.

[=2]

oleyok: is. (Slv.) yağ. (krş. **olêyêk**)

o.+lar XV/200, XV/201.

[=2]

oltur-: f. oturmak.

o.-du XIII/57, XIII/159, XIII/161, XIII/171, XV/135.

o.-iy edi III/46.

o.-iyir XV/112.

o.-iyirlar VII/127.
o.-mastir IV/56.
o.-sar XIII/32, XIII/60, XIII/199.
o.-sarlar VII/126.
o.-sarmen XIII/74.
o.-up XII/19. XV/202.
o.-up edi X/16.
o.-up edilär V/106.
o.-uptur XII/38.
o.-ur XV/255.
o.-urlar XIII/78.
[=21]
olturyuč: *is.* taht.
o.+u XIII/57.
o.+unda XIII/60, XIII/199.
[=3]
olturyuz-: *f.* oturtmak.
o.-saŋ XV/107.
[=1]
omeržit et-: *f.* (Leh. omeržit + Tr. et-) iğrenmek.
o.-sär IX/90.
[=1]
omêškat et-: *f.* (Leh. omêškat + Tr. et-) ihmal etmek.
o.-mädilär XV/206.
[=1]
omêškivat et-: *f.* (Leh. omêškivat + Tr. et-) ertelemek.
o.-mägiy ediğ XV/206.
o.-sä VII/185.
[=2]
omilitsa bol-: *f.* (Slv. omilitsa + Tr. bol-) aldatmak.
o.-masar edi IX/86.

[=1]
on: *is.* dokuzdan sonra gelen sayının adı, on.
o. II/4, IV/27, XI/115, XIV/105, XV/173, XV/183, XV/185, XV/185, XV/186, XV/186, XV/193.
[=11]
oŋ: *is.* sağ.
o. VII/34, XIII/39, XIII/39, XIII/105, XIII/107, XIII/217, XIII/223, XIII/224, XIII/224.
[=9]
oŋal-: *f.* düzelmek, iyileşmek.
o.-gay X/128.
[=1]
oŋalt-: *f.* düzeltmek, iyileştirmek.
o.+kaymen XIII/124.
o.-ma X/133.
[=2]
oparšivit bol-: *f.* (Slv. oparšivit + Tr. bol-) kusmak.
o.-du XII/53.
o.-magay XII/52.
[=2]
oparšivit et-: *f.* (Slv. oparšivit + Tr. et-) kusturmak.
o.-säŋ XII/41.
o.-ti XII/43.
[=2]
opatrovat et-: *f.* (Leh. opatrovat + Tr. et-) düzenlemek.
o.-iyirlär VII/50.
[=1]
opcä: *is.* (Leh.) garip.
o.V/5.

[=1]
opcovat et-: *f.* (Leh. opcovat + Tr.et-) arkadaşlık etmek.
 o.-iyirlär X/98.
 [=1]
opêkovatsa: *f.* (Slv.) bakmak, ilgilenmek.
 o. VIII/84.
 [=1]
opisat et-: *f.* (Slv. opisat + Tr et-) vasiyet etmek.
 o.-ti II/84, IX/57, XV/182.
 [=3]
oplakanî: *sf.* (Slv.) perişan.
 o. XV/179.
 [=1]
oplakivat et-: *f.* (Slv. oplakivat + Tr. et-) ağlamak.
 o.-iyir XV/154.
 [=1]
oplivat et-: *f.* (Slv. oplivat + Tr. et-) yıkamak.
 o.-iy edi XV/127.
 [=1]
opoka: *is.* kaya.
 o. IV/53.
 o.+dîr IV/40, IV/41.
 o.+ga IV/8.
 [=4]
opovidat et-: *f.* (Slv. opovidat + Tr. et-) duyurmak.
 o.-iyirlär VII/30.
 o.-ti XV/136.
 o.-tilär XV/133.
 [=3]

opustit et-: *f.* (Slv. opustit + Tr. et-) vazgeçmek.
 o.-ip XIV/79.
 o.-mägäylär I/44.
 o.-ti X/36.
 [=3]
oraciya: *is.* (Lat.) söylev.
 o.+larnî XI/88.
 [=1]
oram: *is.* dışarı.
 o. III/62
 [=1]
orbes: *zf.* (Erm.) nasıl.
 o. VII/103, VIII/97, XI/23, XI/46, XIII/28, XIII/36, XIII/70, XIII/172, XIII/225, XV/75.
 [=10]
orenža: *is.* (Leh.) silah.
 o.+sî IV/72.
 o.+sîz edi XIV/72.
 [=2]
orhnel et-: *f.* (Erm. orhnel + Tr. et-) kutsamak.
 o.-mä VIII/118.
 [=1]
orinag: *is.* örnek.
 o. VI/105, VI/140, VII/201, VII/204, VIII/199, XII/36, XIV/53, XIV/69, XIV/81, XV/23, XV/33, XV/131, XV/147, XV/199.
 o.+da IV/28.
 o.+nî XV/29.
 [=16]
orşag: *is.* (Leh.) kortej.
 o. V/61.

[=1]
orta: *is.* orta.
o.+sınadirlar I/47.
[=1]
ortalix: *is.* ortalık.
o. VII/132.
[=1]
oruč: *is.* (Far.< *rūze*) oruç.
o. XIV/8, XV/186, XV/239.
o.+ka XV/238.
o.+lar XV/149.
o.+larnij XV/218.
o.+nu XIV/6, XV/133.
o.+nuj XIV/3, XV/217, XV/234.
→ **oruč et-**
[=11]
oruč et-: *f.* (Far. oruč + Tr et-) oruç tutmak.
o.-iy edi III/22.
o.-iy edilär XV/145.
o.-iyirsiz XIV/5.
o.-mä XV/140.
[=4]
orun: *is.* yer.
o.(u)+umnu XV/156.
[=1]
osan-: *f.* usanmak.
o.-gan XV/222.
[=1]
osdrožne: *sf.* (Leh.) dikkatli.
o. XI/65.
[=1]
osirocâle: *is.* (Slv.) yetim.
o. XIV/58.

[=1]
oskaržit et-: *f.* (Slv.oskaržit +Tr. et-) suçlamak.
o.-kählär II/9.
[=1]
osoba: *is.* (Slv.) birey.
o. VI/66, VII/89.
o.+da XIII/170.
o.+sında XIII/171.
[=4]
osondzoniy: *sf.* (Leh.) hükümlü, mahkum.
o. XIII/117.
[=1]
ostatečni: *sf.* (Slv.) nihai, son.
o. VI/115.
[=1]
ostatek: *is.* (Leh.) son.
o. V/36.
[=1]
ostatni: *sf.* (Slv.) son, sonuncu.
o. V/124, VI/114, XII/88, XIII/180, XV/208.
[=5]
ostri: *sf.* (Slv.) katı, şiddetli.
o. XIII/237, XV/186, XV/204.
[=3]
ostro: *sf.* (Slv.) zor.
o. XV/168.
[=1]
ošta: *zf.* işte.
o. II/83, V/31, V/35, VI/19, VII/21, VIII/164, X/9, XII/96, XIII/1, XIII/6, XIII/14, XIII/122, XIII/123, XIII/157, XIII/159,

XIII/175, XIII/183, XIV/4,
XIV/67, XV/162.

[=20]

ořvâtčat et-: *f.* (Leh. ořvâtčat + Tr. et-)
bildirmek.

o.-iyirbiz VII/67.

[=1]

ot: *is.* ateş.

o. II/13, III/65, VI/118, X/25,
X/25, X/139, XIII/97, XIII/137,
XIII/160.

o.+ka XIII/44, XIII/84, XIII/129.

o.+nu X/48.

o.+nuñ XIII/160.

o.+u VI/134, X/108.

o.+un II/14, XII/90.

[=18]

otkupit et-: *f.* (Slv. otkupit + Tr. et-)
satın almak.

o.-mä I/77.

[=1]

otlu: *sf.* ateşli.

o. VI/122, X/115.

[=2]

otočoni: *sf.* (Slv.) çevrili.

o. XIV/61, XV/99.

[=2]

otpočivat et-: *f.* (Slv. otpočivat + Tr. et-)
) dinlenmek.

o.-iyir III/14.

[=1]

otrava: *is.* (Slv.) gönderme, izin,
hizmet.

o.+sında VI/163.

[=1]

otpravovani bol-: *f.* (Slv. otpravovani
bol-) gönderilmek.

o.-iy edilär VI/156.

[=1]

otpravovat et-: *f.* (Slv. otpravovat + Tr.
et-) göndermek.

o.-iyir VIII/106.

o.-iyirlär VII/26, X/113.

o.-kây VI/145.

o.-mä V/76, V/79.

[=6]

otstupovat et-: *f.* (Slv. otstupovat + Tr.
et-) uzaklaşmak.

o.-iyirlär VII/237.

[=1]

otrîmat et-: *f.* (Slv. otrîmat + Tr. et-)
almak, fethetmek.

o.-ärbiz II/86.

o.-mägä IV/42.

o.-sä XV/36.

o.-tiñ XIV/64.

[=4]

otuzyaşar: *sf.* gençlik.

o.+nñ VII/205.

[=1]

ovečka: *is.* (Slv.) koyun.

o. XV/30, XV/31.

o.+larîmnî II/61.

o.+nñ XV/27.

[=4]

ovšem: *zf.* (Leh.) elbette.

o. XI/61.

[=1]

ovut-: *f.* övünmek. (krş. övün-)

o.- maynə IX/90.

[=1]
oyax: *is.* uyanık.
 o. XI/59.
 [=1]
oyaxlıx: *is.* uyanıklık.
 o. XI/60.
 [=1]
oyan-: *f.* uyanmak.
 o.-sınlar XIII/73.
 [=1]
oyat-: *f.* uyandırmak.
 o.-tılar XI/3.
 [=1]
oycizna: *is.* (Slv.) vatan. (krş. **oyčizna**)
 o.+ga IX/106.
 [=1]
oyčizna: *is.* (Slv.) vatan. (krş. **oycizna**)
 o.+dan XIII/134.
 o.+ga II/25.
 o.+larin XV/254.
 o.+sin XV/48.
 o.+sina XIII/234.
 [=5]
oyna-: *f.* oynamak.
 o.-(a) iy edilär II/2.

o.-(a) iyirlar XV/123.
 [=2]
ozdoba: *is.* (Slv.) süs, ziynet.
 o. III/16.
 o.+ni III/72.
 o.+si III/73.
 o.+sisen III/2.
 [=4]
ozdobni: *sf.* (Slv.) süslü, zarif.
 o. III/36, VI/177.
 [=2]
ozdobit et-: *f.* (Slv. ozdobit + Tr. et-) donatmak, süslemek.
 o.-ti VI/169.
 [=1]
ozdobitsa bol-: *f.* (Slv. ozdobitsa + Tr. bol-) bezenmek.
 o.-masax XIV/9.
 [=1]
ozdobônîy: *sf.* (Slv.) süslenmiş.
 o. XV/110.
 [=1]
oznaymit et-: *f.* (Slv. oznaymit + Tr. et-) duyurmak.
 o.-kâybiz XIV/92.
 [=1]

-Ö-

öç: *is.* öç.
 ö.+ümnü XIII/191.
 → **öç al-**
 [=1]
öç al-: *f.* öç almak.
 ö.-iyim XIII/208.
 ö.-ma XIV/14, XIV/33.

ö.-max XIV/35.
 ö.-sañ XIV/40.
 [=5]
öčäš-: *f.* öfkelenmek.
 ö.-mäx XIV/128.
 ö.-mäxi VII/135, XIV/149.
 [=3]

öçäškän: *sf.* kızgın.

ö. XIII/90.

ö.+läрни XIV/13.

[=2]

öčäšlä-: *f.* kızdırmak.

ö.-mäχliχtän XIV/8.

ö.-säñ XIII/238.

[=2]

öčäšlämäχliχ: *is.* kızgınlık.

ö.+tän XIV/8.

[=1]

öčäšmäχliχ: *is.* kızgınlık.

ö. XIV/103, XIV/111, XV/48.

ö.-ni XIV/15.

ö.-tän XIII/244.

[=5]

ög-: *f.* övmek, yüceltmek.

ö.-iy edi XV/8.

ö.-iyir IX/66, XV/72.

[=3]

ögüt: *is.* ceza, öğüt.

ö. VIII/164, IX/119, XIV/151, XV/50.

ö.+läрни XIII/194.

ö.+nü I/81, VII/215, IX/17, XII/48, XIII/124, XIII/188.

ö.+ü V/130, VII/50, VII/84.

ö.+ümnü VI/12.

ö.+ündän XV/214.

→ **ögüt ber-**

[=16]

ögüt ber-: *f.* öğüt vermek.

ö.-di XII/46.

ö.-ip XIV/57.

ö.-iy edi III/57.

ö.-iyir VII/232, XII/57.

[=5]

ögütlä-: *f.* öğütlemek.

ö.-di VII/155, X/38, X/41.

ö.-gän VI/142, VII/85.

ö.-gäy I/58.

ö.- (ä)iyirlär VIII/185.

ö.-mä IV/4, VIII/195, XIII/239.

ö.-särlär XIII/138.

[=11]

ögüz: *is.* öküz.

ö. II/2, XV/44.

ö.+lär II/7, XV/137.

ö.+läрни I/25, VI/75, VII/123.

ö.+nün VI/92.

[=8]

öksüz: *sf.* öksüz.

ö. XV/99.

[=1]

öksüzlüχ: *is.* öksüzlük.

ö.+tän VII/129.

[=1]

öktäm: *is.* kibir.

ö. I/8.

[=1]

öktämlän-: *f.* kibirlenmek.

ö.-iyir I/38, I/39.

ö.-mägin VI/14.

[=3]

öktämlik: *is.* gurur, kibir.

ö. VI/209.

ö. +i IV/54.

ö.+ni VI/190, XIV/10.
 ö.+niñ XI/46.
 [=5]
öl-: *f.* ölmek.
 ö.-dü IX/97, XII/93, XIII/30, XIV/88.
 ö.-dülär V/153.
 ö.-düm XIII/121.
 ö.-ärsen XII/42.
 ö.-gän XII/24, XII/25.
 ö.-gänlär VI/143.
 ö.-gänlärgä I/28.
 ö.-iyir IX/99.
 ö.-iyirlär V/135.
 ö.-mâgâ V/162.
 ö.-mägäy IX/97.
 ö.-mäslär V/137, XIII/142.
 ö.-sä I/40, X/50.
 ö.-särlär V/141.
 ö.-üp edi XV/57.
 ö.-üp edir XV/45.
 [=22]
ölčöv: *is.* ölçü.
 ö. XII/33, XII/36.
 ö.+ü X/104, XI/93, XII/34.
 [=5]
ölčövsüz: *sf.* ölçüsüz.
 ö. II/64, XII/32, XII/37, XV/31.
 [=4]
öldür-: *f.* öldürmek
 ö.-dü XII/28, XII/85, XIV/54.
 ö.-gän VI/139, XIV/56, XV/21.
 ö.-gäy I/5, XIII/51.
 ö.-gäylär II/9.

ö.-iy XV/24.
 ö.-iyir XII/23, XII/89.
 ö.-mä XIV/145.
 ö.-mäslär XIII/142.
 ö.-üp edi XIV/71.
 [=15]
ölü: *is.* ölü.
 ö. XII/31.
 ö. +lär VII/183, XIII/11, XIII/12.
 ö.+lärgä VII/187.
 ö.+läрни XIII/79.
 ö.+läрниñ XIII/31.
 ö.+nüñ XIV/56.
 [=13]
ölüdän tur-: *f.* dirilmek.
 t.-du XIII/30, XIII/100,
 t.-iyir IX/102,
 t.-ma, IX/99,
 t.-maç IX/101.
 [=5]
ölüm: *is.* ölüm.
 ö.V/115, V/121, V/132, V/162,
 VI/141, IX/95, XIV/42, XIV/92,
 XV/93.
 ö.+gä XIII/24, XIV/55, XIV/72,
 XV/85.
 ö.+lü II/39, V/115, VI/184,
 VI/185, XI/13, XII/5, XIV/98.
 ö.+nü V/143, V/155, XIII/125,
 XIII/128, XIII/244.
 ö.+nün V/156.
 ö.+süz XIII/125, XV/128.
 ö.+ü V/116, V/117.
 ö.+ümüzdän VII/32.
 ö.-ündän I/40, III/20.

ö.-üjnü XIV/15.
[=34]

öp-: *f.* öpmek.
ö.-iyirlär XV/221.
ö.-tü XV/42.
[=2]

öpmäx: *is.* öpücük.
ö.+i I/58.
[=1]

ös-: *f.* artmak, böyümek.
ö.-iyir IX/39, IX/48, X/75, X/93.
ö.-iyirlär IV/64.
ö.-kän IV/9.
ö.-mäsa XV/247.
ö.-sün X/3.
ö.-üjüz IX/6.
[=9]

ötläş: *zf.* aracılığıyla, sayesinde
ö. I/76, II/81, II/86, III/4, IV/24,
IV/33, IV/37, IV/37, IV/76,
V/23, VI/56, VI/58, VI/59,
VI/67, VI/80, VI/91, VI/104,
VI/126, VII/26, VII/28, VII/43,
VII/46, VII/200, VII/246,
IX/128, X/105, X/141, XI/97,
XI/121, XIII/35, XIII/59,
XIII/167, XIII/199, XIII/250,
XIV/83, XIV/147, XV/10,
XV/38, XV/234, XV/260.
[=40]

ötmäk: *is.* ekmek.
ö. V/7, VI/68, VI/75, VI/76,
VII/89, XV/161.
ö.+in VIII/155.
ö.+ni VI/72, VI/73, VI/123,
VI/180.
ö.+niñ VI/66.

ö.+tän XV/169.
[=13]

ötünč al-: *f.* ödünç almak.
ö.-iyirlar XV/224.
[=1]

ötünč ber-: *f.* ödünç vermek.
ö.-gän XV/229.
[=1]

öv: *is.* ev.
ö. VIII/31, VIII/32.
ö.+dä XII/66.
ö.+dägi IV/22.
ö.+dägiläri V/37.
ö.+gä XII/66, XV/28.
ö.+i IV/54.
ö.+lärdä VIII/48.
ö.+lärin VII/229.
ö.+lärinä VIII/166.
ö.+läriñ XV/125.
ö.+nü I/25, X/17.
ö.+nün VIII/31, XV/121.
ö.+ü III/21, XII/63.
ö.+ümdä VII/118.
ö.+ümüzdän X/42.
ö.+ün VII/242.
ö.+ünjädä IV/3, VII/241, VIII/45,
VIII/50, X/16, XV/37.
ö.+ündän XII/65.
ö.+ünä VII/151, IX/98, XV/40.
ö.+ünün V/49.
[=32]

övlän-: *f.* evlenmek.
ö.-ip IX/89.
ö.-mä VIII/80, VIII/147.

[=3]

övrän-: *f.* alışmak, öğrenmek.

ö. VIII/67.

ö.-di XI/60, XI/115.

ö.-diç X/137.

ö.-dilär X/6.

ö.-gänniç XI/106.

ö.-gäy VII/165, XI/107.

ö.-gäylär VII/162.

ö.-içiz V/72.

ö.-iy edilär XI/14.

ö.-mädi XI/112.

ö.-mädim XI/114.

ö.-mäç VIII/187.

ö.-mäçkä VIII/178.

ö.-sinlär VI/156, VI/157.

[=17]

övrât-: *f.* öğretmek. (krş. övrât-)

ö.-käylär V/68.

[=1]

övrât-: *f.* öğretmek. (krş. övrât-)

ö.-irbiz IX/45.

ö.-iyiç IX/67.

ö.-iyir IV/65, V/151, VI/31, VI/55, VI/64, VI/72, VI/101, VIII/151, XII/38, XIV/116, XIV/136.

ö.-iyirbiz IX/62.

ö.-iyirlär I/43, VI/149, VII/30, VII/130, VII/216, VIII/131, VIII/186.

ö.-kän VIII/45.

ö.-käy II/15, VII/10.

ö.-käylär VI/217.

ö.-mä V/73.

ö.-mäç VII/180.

ö.-sär VII/165.

ö.-sin VIII/72, XIV/38.

ö.-ti IX/92, XII/48, XII/96, XIII/30.

ö.-tilär VIII/162.

[=35]

övün-: *f.* övünmek. (kri. qvut-)

ö.-iyirlär X/34.

ö.-mägä IX/89.

ö.-mägän VII/104.

ö.-mäç II/29.

ö.-mäçkä IX/81.

ö.-mäçni IX/90.

[=6]

övündür-: *f.* övündürmek.

ö.-iy edi XIV/96.

ö.-iyir XIII/229.

ö.-mäçkä VII/170.

[=3]

özdän: *sf.* özel.

ö.+dir V/116.

[=1]

özgä: *sf.* başka..

ö. I/9, I/13, I/17, I/18, I/24, I/32, I/34, I/35, I/38, I/39, I/78, II/21, II/34, III/27, III/67, IV/22, IV/25, IV/42, V/4, V/53, V/73, VI/8, VI/32, VI/46, VI/57, VI/60, VI/61, VI/69, VI/88, VI/93, VII/41, VII/68, VII/205, VII/239, VIII/6, VIII/12, VIII/39, VIII/39, VIII/56, VIII/83, VIII/94, VIII/99, VIII/112, VIII/128, VIII/142, VIII/194, VIII/198, IX/59, IX/60, IX/87, IX/89, IX/117, IX/125, X/24, X/62, X/86, X/100, X/111, X/130,

XI/56, XI/86, XII/66, XII/67,
XII/77, XIII/3, XIII/214,
XIII/216, XIII/235, XIV/81,
XIV/124, XV/33, XV/50,
XV/120, XV/152, XV/159,
XV/214, XV/218, XV/232,
XV/248, XV/249,

ö.+läri III/45, III/45, VII/25,
VII/230, VIII/11, VIII/14,
VIII/131, VIII/198, IX/58, X/27,
X/66, X/105, XIII/68, XIV/17,
XIV/17, XV/169, XV/169,
XV/170,

ö.+lärin VII/246, VIII/189,
X/105, X/116,

ö.+lärinä VI/85, VII/169,
VIII/16, XI/59,

ö.+läрни VII/216, X/91, X/98,
X/114,

ö.+si X/60,

ö.+läрни VII/167,

ö.+ni XII/34,

ö.+sin V/4, VII/165,

ö.+sinä VII/195, VII/218, IX/78,

ö.+sindän XI/115,

[=119]

-P-

pab: is. (İt.) papa. (krş. **bab**)

p. VIII/90.

[=1]

padolok: is. (Slv.) vadi.

p.+ka XIII/74.

p.+nu XIII/72.

p.+ta XIII/4.

[=3]

padšah: is. (Far.< *pādšāh*) kral.

p. III/46, IV/5, V/46, V/95, V/98,
V/105, VI/36, VI/73, VII/7,
VII/12, VII/12, VII/73, VII/78,
VIII/50, XII/43, XII/48, XII/50,
XIII/17, XIII/18, XIV/25,
XIV/28, XIV/99, XV/145,
XV/153, XV/212.

p.+dan VII/13, VII/19, VII/126,
XV/136.

p.+ga III/41, III/47, III/53,
XV/134, XV/211.

p.+lar V/31, V/32, V/42, V/121,
VIII/50, XIII/18, XIV/99.

p.+larda VIII/49.

p.+larga VII/161.

p.+larnı V/27, V/57.

p.+nı VII/11.

p.+nı III/57, IV/2, V/49, V/110,
IX/4, XII/40, XII/42, XII/45,
XII/46, XII/49.

[=56]

padšahlıx: is. (Far. padšah+ Tr. lıx)
krallık. (krş. **padşahlıx**)

p. V/2, V/36, V/44, XIII/18,
XIII/63, XIII/167.

p.+ına III/36.

p.+ın V/49.

p.+nı XIII/166.

[=9]

padşahlıx: is. (Far. padşah+ Tr. lıx)
krallık. (krş. **padşahlıx**)

p.+ı XIII/159.

p.+ına III/36.

[=2]

paıllık: is. kıskançlık.

p. X/22, XIV/3.

p.+lär I/51.
p.+niñ X/19.
[=4]
palac: *is.* (Slv.) saray.
p. I/19.
p.+ında V/110.
[=2]
palat et-: *f.* (Slv. palat+ Tr. et-) yanmak.
p.-iyirlär X/140.
[=1]
palma: *is.* (Lat.) palmiye ağacı.
p.+dan X/27.
p.+lar VI/177.
p.+nün VI/177, X/28.
[=4]
pambasang: *is.* (Erm.) gıybet. (krş.
pambasank')
p. X/115.
[=1]
pambasank': *is.* (Erm.) gıybet. (krş.
pambasang)
p.+nñ XI/25.
p.+tan XI/61.
[=2]
pamêtat et-: *f.* (Slv. pamêtat + Tr. et-)
hatırlamak.
p.-kâylär edi XIII/147.
[=1]
pamôntka: *is.* (Slv.) hatıra.
p. V/8.
p.+sî XIV/98.
p.+sîma VI/84.
[=3]
pâna: *is.* (Leh.) kireç, köpük.
p. X/67.

p.+dan X/70.
p.+nñ X/68.
[=3]
panag: *is.* (Erm.) ordu.
p. XIII/77.
[=1]
papa: *is.* (Lat.) papa.
p.+lardan VIII/26.
[=1]
parabole: *is.* (Lat.) örnek.
p. XV/33.
[=1]
parexos: *is.* (Erm.) aracı, şefaatchi.
p. III/76.
[=1]
parça: *is.* (Slv.) kabuk, kepek.
p.+ları VI/195.
[=1]
parşivî: *sf.* (Slv.) değersiz.
p. VI/215.
[=1]
pastir: *is.* (Lat.) çoban.
p. XIII/104, XV/27, XV/30.
p.+dan XV/32.
p.+imiz XV/37.
p.+lar VII/48.
[=6]
paşa: *is.* (Uk.) yeşillik, yeşillik yer.
p. VII/48.
[=1]
pay: *is.* hak, pay.
p.+dan VIII/3.
p.+ga VIII/2, VIII/38.
p.+i VI/114.

p.+lar VIII/10.
[=5]
pažgaman: *is.* (Erm.) kutsal kadeh. (krş. **požgaman**)
p. VIII/70.
[=1]
pêlgrîmovat et-: *f.* (Slv. pêlgrîmovat + Tr. et-) göç etmek.
p.-iyirbiz II/24.
[=1]
pelikan: *is.* (E.Yun < *pelekus*) pelikan.
p. XII/20, XII/23, XII/24.
p.+nîj XII/21.
[=4]
persona: *is.* (Lat.) kişi.
p.+lar VIII/185.
[=1]
pevnê: *zf.* (Slv.) elbette, muhakkak.
p. I/30, II/26, II/86, X/51.
[=4]
pevnêyši: *sf.* (Slv.) doğru, sadık, güvenli.
p. VIII/171.
[=1]
pevnî: *sf.* (Slv.) dayanıklı, emin, güvenilir.
p. VIII/9, VIII/63, XIV/55, XIV/57.
[=4]
pez: *ed.* yoksunluk ve olmama durumu. Türkiye Türkçesindeki -sız ekinin karşılığıdır (krş. **bez**)
p. V/121.
[=1]
pilnê: *sf.* (Slv.) dikkatli, özenli.
p. VII/232, IX/87, XIII/207.

[=3]
pilnost: *is.* (Slv.) dikkat, özen.
p. VI/158, IX/16, XIV/55.
p.+ka VIII/179.
[=4]
pilnovat et-: *f.* (Slv. pilnovat + Tr. et-) takip etmek.
p.-säx II/26.
[=1]
pinnas: *is.* (Grek.) pina balığı.
p. X/97.
[=1]
pirvorodniy: *sf.* (Slv.) ilk.
p. XII/60.
[=1]
pisar: *is.* (Slv.) yazar.
p.+lardan X/111.
[=1]
pîlinut et-: *f.* (Slv. plînut + Tr. et-) geçmek. (krş. **plînut et-**)
p.-iyir II/27.
[=1]
pîtel: *is.* (Alm.) çuval, elek.
p. X/31.
[=1]
platnî: *sf.* (Slv.) ücretli.
p.+dır VIII/50.
[=1]
plekotat et-: *f.* (Slv. plekotat + Tr. et-) gevezelik etmek.
p.-mä XI/84.
[=1]
plînoncî: *sf.* (Leh.) akıntı, sıvı, sulu. (krş. **plînônċi**)
p. VI/182.

[=1]
plînônĉi: *sf.* (Leh.) akıntı, sıvı, sulu.
 (krş. **plînoncĭ**)
 p. VII/133.
 [=1]
plĭnut et-: *f.* (Slv. plĭnut + Tr. et-)
)geçmek. (krş. **pĭlĭnut et-**)
 p.-iyir IV/58, VII/38, X/26.
 [=3]
plodnost: *is.* (Slv.) doğurganlık.
 p.+nu IV/21.
 p.+u IV/23.
 [=2]
plomên: *is.* (Slv.) alev, ateş.
 p. X/48.
 p.+gä X/50.
 [=2]
pnagan: *is.* (Erm.) gerçek.
 p. XII/29.
 [=1]
po starĭmu: *ed.* (Slv.) eskisi gibi.
 p. X/6.
 [=1]
pobosnost: *is.* (Slv.) dindarlık.
 p.+uŋ XIII/236.
 [=1]
pobožnĭ: *sf.* (Slv.) dindar. (krş.
pobožnĭy)
 p. VI/172.
 [=1]
pobožnĭy: *sf.* (Slv.) dindar. (krş.
pobožnĭ)
 p. IX/124.
 [=1]

podubka: *is.* (Slv.) sebep. (krş.
pobutka)
 p. XIV/81.
 [=1]
pobutka: *is.* (Slv.) sebep. (krş.
podubka)
 p. I/51.
 [=1]
počēšnĭ: *sf.* (Slv.) önemli.
 p. V/127.
 [=1]
počĭtatsa bol-: *f.* (Slv. počĭtatsa + Tr.
 bol-) saygın olmak.
 p.-mas V/64, VII/82.
 [=2]
poddanĭy: *is.* (Slv.) tebaa.
 p.+lardan XIII/17.
 [=1]
podĭmovatsa bol-: *f.* (Slv.
 podĭmovatsa + Tr. bol-)
 sunmak.
 p.-gaylar V/112.
 [=1]
podxvĭtit et-: *f.* (Leh. podxvĭtit + Tr.et-)
 yakalamak.
 p.-kăylăr II/9.
 [=1]
podobnĭ: *sf.* (Slv.) benzer. (krş.
podobnĭy)
 p. XI/36.
 [=1]
podobnĭy: *sf.* (Slv.) benzer. (krş.
podobnĭ)
 p. V/22, XV/81.
 [=2]

podrebasəma: *is.* (Slv.) gereksinim, ihtiyaç. (krş. **potreba**)

p. I/80.

[=1]

pogardzat et-: *f.* (Leh. pogardzat + Tr. et-) aşağılamak.

p.-iyir XI/58.

[=1]

pogardit et-: *f.* (Uk. pogardit + Tr. et-) küçümsemek.

p.-mägä I/70.

p.-tiñ XIII/115.

p.-tiñiz XIII/128.

[=3]

pogromit et-: *f.* (Slv. pogromit + Tr. et-) yok etmek.

p.-ti XI/4.

[=1]

poyamovat et-: *f.* (Slv. pohamovat +Tr. et-) dizginlemek. (krş. **pohamovat et-**)

p.-mä XI/8.

[=1]

pohamovat et-: *f.* (Slv. pohamovat +Tr. et-) dizginlemek. (krş. **poyamovat et-**)

p.-mä XI/90.

[=1]

pohoda: *is.* (Uk.) alçakgönüllülük.

p.+nï I/71.

[=1]

pokolênâ: *is.* (Slv.) nesil, soy. (krş. **pokolênê**)

p.+dan IX/59.

p.+sindan VII/118.

[=2]

pokolênê: *is.* (Slv.) nesil, soy. (krş. **pokolênâ**)

p.+sindän III/39.

[=1]

pokornï: *sf.* (Slv.) uysal.

p. XI/57.

[=1]

pokrevnï: *sf.* (Leh.) yakın.

p.+sîn XIV/71.

[=1]

pokuta: *is.* (Slv.) pişmanlık, tövbe.

p. XIII/204, XV/18, XV/26, XV/66, XV/72, XV/110, XV/114, XV/127, XV/128, XV/129, XV/147, XV/152, XV/165, XV/182, XV/186, XV/207, XV/260.

p.+da XV/206.

p.+dan XV/79, XV/247.

p.+ga XV/6, XV/213, XV/217.

p.+müz XV/163.

p.+nï XV/13, XV/59, XV/72, XV/92, XV/139, XV/150, XV/153, XV/167, XV/211, XV/214, XV/235, XV/239.

p.+nïñ XV/23, XV/62, XV/74, XV/89, XV/162, XV/178, XV/199.

p.+sï XV/148.

[=45]

pokuta et- → pokutovat et

p.-käy XV/84.

[=1]

pokutovat et-: *f.* (Slv. pokuta + Tr. et-) tövbe etmek.

p.-iyir XV/25.

p.-iyirbiz XV/132.

p.-kây XV/81.

p.-mä XV/148.

p.-mädi XIII/206.

p.-mässen XV/260.

p.-sar XV/87.

p.-sä XV/65, XV/76, XV/87,
XV/111.

p.-särbiz XV/209.

p.-särsiz XV/184.

p.-sin XV/88.

p.-ti XV/108.

[=15]

pokutuyonci: *is.* (Slv.) tövbekâr.

p. XV/187.

p.+lar XV/3.

[=2]

poçlibca: *sf.* (Slv.) iki yüzlü.

p.+lar I/52, I/56.

p.+nñ I/59.

[=3]

poçlibstvo: *is.* (Slv.) dalkavukluk.

p.+dur I/61.

[=1]

poçodnâ: *sf.* (Slv.) doğru, uygun.

p. X/48.

[=1]

poçva: *is.* (Slv.) kın.

p. XIII/53.

p.+lar XIII/193.

[=2]

poličok: *is.* (Slv.) tokat.

p. XIV/41.

[=1]

pomazanî bol-: *f.* (Slv. pomazanî + Tr. bol-) mesh edilmiş olmak.

p.-gay V/55.

[=1]

pomazat et-: *f.* (Slv. pomazat + Tr. et-) mesh etmek.

p.-iyirlär V/55.

p.-kin XII/48.

[=2]

pomoc: *is.* (Slv.) yardım.

p. I/76.

[=1]

pomocnik: *sf.* (Slv.) yardımcı

y.+läri V/48.

[=1]

pomsta: *is.* (Slv.) intikam.

p.+sî XIII/187.

[=1]

ponêvaš: *bağ.* (Leh.) çünkü.

p. XV/59.

[=1]

poni: *is.* (Lat.) köprü.

p. X/62.

[=1]

poplinut et-: *f.* (Slv. poplinut + Tr. et-) akmak, yüzmek.

p.-ärbiz II/52.

[=1]

porod: *is.* (Slv.) vatandaş.

p.+lar VIII/62.

[=1]

poçodel et-: *f.* (Erm. poçodel + Tr. et-) lanetlemek.

p.-ti VII/93.

[=1]

porodok: *is.* (Leh.) düzen. (krş. **porondok**)
p. VIII/17.
[=1]

porondok: *is.* (Leh.) düzen. (krş. **porodok**)
p.+nuş VI/32.
[=1]

poruvnânî bol-: *f.* (Slv. poruvnânî + Tr. bol-) karşılaştırma.
p.-ma XV/148.
[=1]

posipanîy: *sf.* (Slv.) kaplı.
p. XV/121.
[=1]

poslubit et-: *f.* (Slv. poslubit + Tr. et-) adamak.
p.-tilär III/38.
[=1]

poslusnî: *sf.* (Slv.) uysal. (krş. **poslušnî**)
p.+dır XI/12.
[=1]

poslušnî: *sf.* (Slv.) uysal. (krş. **poslusnî**)
p. VII/140, XIII/145.
[=2]

pospolitî: *sf.* (Slv.) basit, sade, sıradan.
p. VIII/48, IX/8, X/117, XV/154.
[=4]

postanovênê: *is.* (Leh.) karar.
p. V/14,
p.+si V/3
[=2]

postanovit et-: *f.* (Slv. postanovit + Tr. et-) karar vermek.
p. XI/31.

p.-ti V/9.
[=2]

postrežitsa bol-: *f.* (Uk. postrežitsa + Tr. bol-) keşfetmek.
p.-magay XIII/240.
[=1]

postupit et-: *f.* (Slv. postupit + Tr. et-) ilerlemek.
p.-mä VI/205.
p.-sär VI/199.
[=2]

postupok: *is.* (Slv.) davranış, iş.
p.+lar VI/188.
[=1]

postupovat et-: *f.* (Slv. postupovat + Tr. et-) davranmak.
p.-iyir XV/196.
p.-iyirlär I/8.
p.-mä XI/109.
[=3]

pošanovanê: *is.* (Slv.) saygı.
p. XV/67.
[=1]

pošanovanî: *sf.* (Slv.) saygın.
p. V/46.
[=1]

pošarpanî: *sf.* (Slv.) yırtık.
p.V/112.
[=1]

pošlubônî: *is.* (Slv.) evlilik.
p. IV/20.
[=1]

pošman bol-: *f.* (Far. pošuman + Tr. bol-) pişman olmak (krş. **pošuman bol-**)

p.-iyir VI/41.
p.-ma VII/87.
p.-mas VI/51.
p.-sar VI/42.
p.-ur XV/216.
[=5]
poşuman bol-: *f.* (Far. poşuman + Tr. bol-) pişman olmak. (krş. **poşman bol-**)
p.-du VI/34.
p.-dum VI/35, VI/36.
p.-ma VI/43.
p.-mastir VI/40.
p.-sar VI/1, VI/33.
p.-up VI/37.
[=8]
poşmanlıx: *is.* (Far. poşuman < *peşimān* + Tr. lıx) pişmanlık. (krş. **poşumanlıx**)
p.+iñ XIII/217.
[=1]
poşumanlıx: *is.* (Far. poşuman < *peşimān* + Tr. lıx) pişmanlık. (krş. **poşmanlıx**)
p. VI/33, VI/38.
[=2]
potempônî: *sf.* (Leh.) ahlaksız.
p. V/153, XII/56, XIII/24.
p.+sen XIII/116.
[=4]
potenga: *is.* (Slv.) güç, kuvvet.
p. I/75.
[=1]
potiça: *is.* (Uk.) mutluluk, sevinç.
p. +dir V/47.
p.+ñiznî I/69.

[=2]
potinga: *is.* (Slv.) güç, kuvvet.
p.+sî IV/10.
[=1]
potomok: *is.* (Slv.) torun.
p.+larına IX/93.
p.+larından VII/72.
[=2]
potop: *is.* (Slv.) sel.
p. XIII/3.
[=1]
potrava: *is.* (Slv.) yemek, yiyecek.
p.+larga V/110.
[=1]
potreba: *is.* (Slv.) gereksinim, ihtiyaç. (krş. **podrebasəma**)
p. XV/66.
p.+ga VIII/59.
p.+larimiznî VII/50.
p.+ma I/80.
p.+sî IX/73.
[=5]
potrebnî: *sf.* (Slv.) gerekli, istenen.
p. VIII/85.
p.+dir VIII/16.
[=2]
potrebovat et-: *f.* (Slv.potrebovat + Tr.et-) ihtiyaç duymak.
p.-iy edi IX/84.
p.-iyir VII/3, VII/5, VII/147, VII/211.
[=5]
povaga: *is.* (Slv.) önem.
p.+dadirlar VI/8.
[=1]

povât: *is.* (Slv.) il, memleket.

p. XIII/63.

p.+ında III/14, III/14.

p.+ka III/46.

[=4]

povazněš: *sf.* (Slv.) asıl.

p.VIII/76.

[=1]

povazní: *sf.* (Slv.) saygın, saygıdeğer.

p.VI/35.

[=1]

povinen: *sf.* (Slv.) görevli. (krş. **povinen**)

p.+biz VII/200.

[=1]

povinen: *sf.* (Slv.) görevli. (krş. **povinen**)

p.+biz XV/196.

p.+dirlär XI/54.

p.+sen XIV/130,

[=3]

povini: *sf.* (Slv.) borçlu. (krş. **povinní**)

p.+ların VII/229.

[=1]

povinní: *sf.* (Slv.) borçlu. (krş. **povini**)

p.+biz II/16.

p.+ların V/93.

[=2]

povinnost: *is.* (Slv.) görev, vazife. (krş. **povinnost**)

p.+u V/17.

p.+udur IV/45.

p.+un V/70, VII/196.

[=4]

povinnost: *is.* (Slv.) görev, vazife. (krş. **povinnost**)

p.+ka IX/64.

p.+larıdır XIII/79.

p.+nuş IX/45.

p.+tan IX/46.

p.+u V/52, V/57, VII/18, VII/80, VII/149, VIII/43, VIII/87, IX/17.

p.+udur V/78.

p.+un V/79.

p.+undan VIII/35.

[=15]

povod: *is.* (Slv.) neden.

p. XI/56.

[=1]

povoditsa bol-: *f.* (Leh. povoditsa + Tr. bol-) çoğalmak.

p.-gün IX/93.

[=1]

povolaní: *sf.* (Slv.) görevli.

p.+siz IX/128.

[=1]

povoroz: *is.* (Uk.) ip.

p.+lar XV/144.

[=1]

povšedni: *sf.* (Leh.) sıradan.

p.VI/190.

[=1]

povšeň: *sf.* (Leh.) bütün.

p. II/41, II/44.

[=2]

poziskat et-: *f.* (Slv. poziskat + Tr. et-) fethetmek.

p.-mä II/68.

[=1]

pozitok: *is.* (Slv.) kâr. (krş. **požitok**)

p.+lar I/37.

[=1]

pozivat et-: *f.* (Slv. pozivat + Tr. et-) çağırmaq.

p.-iyirlär VIII/189.

p.-mä XV/227.

[=1]

pozorniy: *sf.* (Slv.) belirgin, belli.

p. IV/59.

[=1]

poztrežit et-: *f.* (Uk. poztrežit + Tr. et-) bulmaq.

p.-mä XIII/91.

[=1]

pozvolênê: *is.* (Leh.) izin.

p. IX/46.

[=1]

pozvoloniy: *sf.* (Leh.) izinli.

p.+dör V/102.

[=1]

požalovat et-: *f.* (Slv. požalovat + Tr. et-) acımaq.

p.-mä XIII/29.

[=1]

požgaman: *is.* (Erm.) kutsal kadeh. (krş. **pažgaman**)

p. VIII/74.

[=1]

požitok: *is.* (Slv.) kâr. (krş. **požitok**)

p. XI/72.

p.+lar XI/63.

p.+larnä VII/176.

p.+u IX/108, XIV/20.

p.+umnu VII/195.

p.+un XIV/3.

[=7]

poživenâ: *is.* (Slv.) gıda, yemek.

p. VII/220.

[=1]

požondat et-: *f.* (Leh. požondat + Tr. et-) istemek.

p.-mä I/9.

[=1]

požondlivost: *is.* (Leh.) ahlaksızlık.

p. IX/109.

[=1]

požrît et-: *f.* (Leh. požrît + Tr. et-) yok etmek.

p.-sär XIII/41.

[=1]

praca: *is.* (Slv.) çalışma.

p. II/33, XI/61, XV/248.

p.+ga VII/173, VII/173.

p.+larında V/135.

2. zorluk.

p.+da IX/82.

p.+larda IX/70.

p.+nî IX/73, IX/80.

[=10]

pragnênê: *is.* (Slv.) istek.

p. +miz XIII/150.

[=1]

pragnut et-: *f.* (Slv. pragnut + Tr. et-) istemek.

p.-iy edi IX/77.

p.-iyir I/21, XIV/133.

p.-iyirmen XI/111.

p.-mä XIV/24.

p.-mägäybiz I/78.

[=6]
pravdživī: *sf.* (Slv.) doğru, gerçek.
 p. I/91, IV/7, IV/37, IV/39,
 IV/62, V/151, VI/38, XIV/63.
 [=8]
pravê: *zf.* (Leh.) doğrudan.
 p. XIV/72, XV/52.
 [=2]
prebirat et-: *f.* (Slv. prebirat + Tr. et-)
 seçmek.
 p.-iyirlär XV/164.
 p.-mä XV/31.
 [=2]
predcê: *bağ.* (Uk.) fakat. (krş. **predčê**,
pretcê)
 p. VI/164.
 [=1]
predče: *bağ.* (Uk.) fakat. (krş. **predcê**,
pretcê)
 p. IX/74.
 [=1]
prelaci: *is.* (Lat.) psikopos.
 p. VIII/51.
 [=1]
prelotrovat et-: *f.* (Leh.) harcamak.
 p.-ti XV/48.
 [=1]
preložonī: *sf.* (Leh.) öncü. (krş.
prīložonīy)
 p.+larnīj VIII/195.
 [=1]
premagat et-: *f.* (Slv. premagat + Tr. et-)
 mağlup etmek.
 p.-kây X/54.
 [=1]

premêškivat et-: *f.* (Slv. premêškivat +
 Tr. et-) yaşamak.
 p.-iyir I/10.
 [=1]
prenaşladovat et-: *f.* (Leh.
 prenaşladovat + Tr. et-)
 zulmetmek.
 p.-iy edilär XII/8.
 [=1]
prepışnī: *sf.* (Uk.) görkemli.
 p. XV/54.
 [=1]
prepuklī: *sf.* (Slv.) şişman
 p. VI/183.
 [=1]
prespêčnost: *is.* (Slv.) güvenlik, önlem.
 p.+nu I/72.
 p.+unda XIII/213.
 [=2]
prestriyat et-: *f.* (Slv. prestriyat + Tr. et-)
 uyarmak. (krş. **prestriyat et-**)
 p.-sinlär VII/164.
 [=1]
prestriyat et-: *f.* (Slv. prestriyat + Tr. et-)
 uyarmak. (krş. **prestriyat et-**)
 p.-iyir XIII/241, XIII/241.
 [=2]
preškadžat et-: *f.* (Slv. preškadžat + Tr.
 et-) engellemek.
 p.-iyir VIII/177, VIII/178.
 [=2]
preško: *is.* (Slv.) engel.
 p.+da IX/57,
 p.+dadir I/30.
 [=2]

pretcê: *bağ.* (Uk.) fakat. (krş. **predcê**, **predcê**)

p. IV/69, IV/71, X/6.

[=3]

pretşêvzênçê: *is.* (Leh.) teşebbüs.

p.-dâ III/58.

[=1]

prevîşayonci: *sf.* (Slv.) üstün.

p.+dır V/152.

[=1]

prevrotnî: *sf.* (Leh.) sinsî.

p. XI/40.

[=1]

priçîtat et-: *f.* (Slv. priçîtat + Tr. et-) okumak.

p.-iyirlâr VIII/163.

[=1]

pripartrîtsa bol-: *f.* (Slv. pripartrîtsa + Tr. bol-) gözlemlemek.

p.-sun XI/37.

[=1]

prirodzonîy: *sf.* (Slv.) doğal. (krş. **prirodzonî**, **prirodzonîy**)

p. IX/19.

[=1]

priğat et-: *f.* (Slv. priğavat + Tr. et-) eklemek. (krş. **priğavat et-**)

p.-mä V/53.

[=1]

priğavat et-: *f.* (Slv. priğavat + Tr. et-) eklemek. (krş. **priğat et-**)

p.-iyir VI/65.

[=1]

priğanî: *sf.* (Slv.) günahsız.

p. VII/239.

[=1]

priklad: *is.* (Slv.) örnek.

p. X/118, XI/101.

[=2]

prikladat et-: *f.* (Slv. prikladat + Tr. et-) uygulamak.

p.-iyir IV/44, VI/172, XIII/184.

[=3]

prikrî: *sf.* (Slv.) kötü, zararlı.

p.+dırlar II/44.

[=1]

prişlonçat et-: *f.* (Slv. prişlonçat + Tr. et-) eklemek.

p.-iyir IV/21.

[=1]

prişlozonîy: *sf.* (Leh.) öncü. (krş. **prişlozonî**)

p.+dır XV/198.

[=1]

prişmus: *is.* (Slv.) tehdit, zorlama.

p. IX/32.

[=1]

prişnât et-: *f.* (Uk. prişnât + Tr. et-) kabul etmek.

p.-mägäysen VIII/123.

[=1]

prişpisovat et-: *f.* (Slv. prişpisovat + Tr. et-) bağlamak.

p.-sä VI/212.

p.-sin V/156.

[=2]

priřrodzenêm: *is.* (Slv.) doğa, tabiat.

p. VI/23.

[=1]

prişrodzonî: *sf.* (Slv.) doğal. (krş. **prişrodzonîy**, **prişrodzonîy**)

p.VII/25.

[=1]
prĩrodzonĩy: *sf.* (Slv.) doğal. (krş.
prĩrodzonĩy, prĩrodzonĩ)
 p. IV/21, IX/22, IX/51, IX/54.
 [=4]
prĩstavat et-: *f.* (Slv. prĩstavat + Tr. et-)
 kabul etmek, razı olmak.
 p.-mä I/84.
 p.-mägäysiz X/137.
 [=2]
prĩstosovat et-: *is.* (Slv. prĩstosovat +
 Tr. et-) uygulamak.
 p.-mä V/109.
 [=1]
prĩstupit et-: *f.* (Slv. prĩstupit + Tr. et-)
 yaklaşmak.
 p.-säniz V/88.
 [=1]
prĩstupovat et-: *f.* (Slv. prĩstupovat +
 Tr.) yaklaşmak.
 p.-iyirsen VI/165.
 [=1]
prĩtĩkat et-: *f.* (Slv. prĩtĩkat + Tr. et-)
 bağlamak.
 p.-iyirlär X/27.
 p.-iy edilär X/28.
 [=2]
prĩvata: *is.* (Lat.) kusur.
 p.+lar XIV/2.
 [=1]
prĩvlasčat et-: *f.* (Slv. prĩvlasčat + Tr. et-)
 benimsemek.
 p.-ti XV/34.
 [=1]
prĩzvolênê bol-: *f.* (Slv. prĩzvolênê + Tr.
 bol-) izin almak.

p.-magay IX/32.
 [=1]
prĩžvalat et-: *f.* (Slv. prĩžvalat + Tr. et-)
 kabul etmek.
 p.-iyir IX/30.
 [=1]
proğ: *is.* (Slv.) toz.
 p. II/13.
 [=1]
prostak: *is.* (Slv.) budala.
 p. XV/29.
 [=1]
prostĩ: *sf.* (Slv.) basit, sade, saf, yalın.
 p. VI/123, VIII/48.
 [=2]
provadit et-: *f.* (Slv. provadit + Tr. et-)
 rehberlik etmek.
 p.-iy edilär V/132.
 [=1]
prožnĩ: *sf.* (Erm.) boş.(krş. **pružnĩ,**
pružnĩy)
 p. XI/42, XI/42.
 [=2]
pružnĩ: *sf.* (Erm.) boş.(krş. **prožnĩ,**
pružnĩy)
 p. XI/40.
 [=1]
pružnĩy: *sf.* (Erm.) boş.(krş. **prožnĩ,**
pružnĩ)
 p. XI/26.
 [=1]
psota: *sf.* (Slv.) ahlaksız.
 p.+lar X/114.
 [=1]
p‘šoç: *is.* (Erm.) diken.

p. XII/80.
[=1]
pulkovnik: *is.* (Slv.) albay.
p.+lär VIII/9.
[=1]
pustaliç: *is.* (Slv. pusta+Tr.lïx) çorak.
p. XV/204.
[=1]
puş: *is.* (Erm.) diken.
p. I/46.

[=1]
pyala: *is.* (Far.< *piyāle*) kadeh.
p. I/33.
p.+dan I/34.
p.+ga I/34.
[=3]
pžşgel et-: *f.* (Erm. pžşgel + Tr. et-) tedavi etmek.
p.-mä XII/39.
[=1]

-R-

rabi: *is.* (İbr.) haham, öğretmen.
r.+läri VI/70.
[=1]
rada: *is.* (Slv.) tavsiye.
r. X/136.
[=1]
radi: *sf.* (Slv.) memnun.
r. XI/60.
[=1]
radit et-: *f.* (Slv. radit + Tr. et-) önermek.
r.-iyir IX/66, IX/11.
r.-iyirlär VIII/186.
[=3]
radï bol-: *f.* (Slv. radï + Tr. bol-) memnun olmak.
r.-masaç VII/38.
[=1]
ramênâ: *is.* (Slv.) omuz. (krş. **ramôna**)
r.+larin XIII/189.
r.+mnï XIII/190.
r.+sï XIII/203.

[=3]
ramôna: *is.* (Slv.) omuz. (krş. **ramênâ**)
r. X/60, XV/27.
[=2]
rasd kel: *f.* (Far. rast + Tr. kel-) rast gelmek. (krş. **rast kel-**)
r.-dilär XII/3.
[=1]
rast kel-: *f.* (Far. rast + Tr. kel-) rast gelmek. (krş. **rasd kel-**)
r.-di XIV/70, XIV/72.
r.-ip XIII/240.
r.-säm X/94.
[=4]
ratovat et-: *f.* (Slv. ratovat + Tr. et-) kurtarmak.
r.-käylär X/123.
[=1]
rdza: *is.* (Slv.) pas.
r.+dan X/70.
r.+nï X/67, X/72.
r.+sï X/66, X/66.
[=5]

reliya: *is.* (Lat.) inanç.

r.+nı IV/72.

[=1]

rāngli: *sf.* renkli.

r. XV/159.

[=1]

rīka: *is.* (Slv.) ırmak, nehir.

r. II/51.

r.+lar IV/56.

r.+lardan XIII/235.

r.+ları II/48.

[=4]

rīsvaylīχ: *is.* (Far. rīsvay<rosvāyi + Tr. līχ) onursuzluk. (krş. **rīsvaylīq**)

r. XIII/118, XV/100.

[=2]

rīsvaylīq: *is.* (Far. rīsvay<rosvāyi + Tr. līχ) onursuzluk. (krş. **rīsvaylīχ**)

r. XIV/48.

[=1]

ročnik: *is.* (Uk.) havlu.

r. VIII/79.

[=1]

rodovita: *sf.* asil, soylu.

r. IV/15.

[=1]

rodžic: *is.* (Slv.) anne-baba. (krş. **rodžič**)

r.+lär VII/43.

[=1]

rodžic: *is.* (Slv.) anne-baba. (krş. **rodžic**)

r.+kâ XIV/98.

[=1]

rohmistīr: *is.* (Alm.) süvari ustası.

r.+lar VIII/10.

[=1]

roskoš: *is.* (Slv.) lüks, zevk. (krş. **roškoš**)

r.+larnı XV/123.

[=1]

rosχoditsa bol-: *f.* (Slv. rosχoditsa + Tr. bol-) kırmak.

r.-sa XI/8.

[=1]

rola: *is.* (Slv.) tarla.

r.+dan I/37.

r.+nı I/25.

r.+sından X/139.

[=3]

rospusnī: *sf.* (Slv.) ahlaksız. (krş. **rospusnīy**)

r.+dırlar X/98.

[=1]

rospusnīy: *sf.* (Slv.) ahlaksız. (krş. **rospusnī**)

r. VI/215.

[=1]

rospustnê: *sf.* (Slv.) ahlaksız.

r. X/101.

[=1]

rosput: *is.* (Slv.) ahlaksızlık.

r.+u X/99.

[=1]

rossondok: *is.* (Slv.) sağduyu.

r. X/119.

[=1]

roškoš: *is.* (Slv.) lüks, zevk. (krş. **roskoš**)

r. XV/185.

r.+ka VII/172.
r.+lar V/129.
r.+larga IX/14, IX/94.
r.+ları I/52, II/40.
r.+ni I/50.
r.+ta XII/83.
r.+unda XII/82.
[=10]

rota: *is.* (Alm.) birlik, bölüm, takım.
r.VIII/12.
r.+lar VIII/31.
r.+larga VIII/11.
[=3]

rozbiyat et-: *f.* (Leh. rozbiyat + Tr. et-) seçmek.
r.-ti XV/111.
[=1]

rozdzal: *is.* (Slv.) bölüm.
r. VII/149.
[=1]

rozervatsa bol-: *f.* (Slv. rozervatsa +Tr. bol-) parçalanmak.
r.-mas IX/44.
[=1]

rozkazovat et-: *f.* (Slv. rozkazovat + Tr. et-) emretmek.
r.-iyir XIV/121.
[=1]

rozradzat et-: *f.* (Slv. rozradzat+ Tr. et-) yönlendirmek.
r.-iyir XI/29.
[=1]

roztropni: *sf.* (Slv.) becerikli.
r. XII/39.
[=1]

rozumit et-: *f.* (Slv. rozumit et-) anlamak.
r.-iyir VI/210.
r.-mä VI/209.
r.-mägäy V/5.
r.-mäm V/150.
[=4]

rozmnoženê: *sf.* (Slv.) üretken.
ü. I/75, IX/91.
[=2]

roznî: *sf.* (Slv.) farklı. (krş. **roznîy**, **ruznîy**)
r. VI/69, X/75.
[=2]

roznîy: *sf.* (Slv.) farklı. (krş. **roznî**, **ruznîy**)
r. edi VIII/127,
r. VIII/182.
[=2]

rozpruşıtsa bol-: *f.* (Slv. rozpruşıtsa + Tr.bol-) dağılmak.
r.-dular III/43.
[=1]

rudit et-: *f.* (Slv. rudit +Tr. et-) yönetmek.
r.-iyir XI/29.
[=1]

ruvnâtsa bol-: *f.* (Slv. ruvnâtsa + Tr. bol-) eşit olmak.
r.-iyirlar I/35.
[=1]

ruznîy: *sf.* (Slv.) farklı. (krş. **roznî**, **ruznîy**)
r.VI/32.
[=1]

ruznost: *is.* (Slv.) çeşit, fark, tür.

r.+u II/63, VIII/132.

[=2]

-S-

sač: *is.* saç.

s. VIII/35.

s.+ından X/17.

s.+lar XV/201.

s.+larni VIII/36, VIII/39,
VIII/40.

[=6]

sač-: *f.* saçmak.

s.-ma X/40, XIV/121.

s.-ti X/2.

[=3]

sadzoni: *sf.* (Leh.) dikili.

s.VI/174.

[=1]

say: *sf.* sağlıklı.

s.II/43, II/44.

[=2]

sayal-: *f.* iyileşmek.

s.-ir XII/48.

[=1]

sayat: *is.* (Ar.< *sā'at*) saat. (krş. **sahat**)

s. XIII/98.

[=1]

sayay-: *f.* iyileşmek.

s.-di XII/49.

s.-dilar XI/74.

[=2]

sayayt-: *f.* iyileştirmek.

s.-maga X/134.

[=1]

sayi: *zf.* (Ar.< *ṣaḥīḥ*) sahi.

s. XV/50.

[=1]

sayin-: *f.* düşünmek.

s.-dilar VI/214.

[=1]

sayli: *is.* sağlık. (krş. **saḫli**)

s.+i IV/43.

s.+imznı II/69.

s.+in II/53, XIV/153.

s.+ından XIV/146.

s.+ni IX/51.

s.+ta VI/185.

[=7]

sahat: *is.* (Ar.< *sā'at*) saat. (krş. **sayat**)

s. III/55, III/61, III/64.

s.+ni XII/48, XIII/21.

s.+ta XV/254.

s.+tan III/55, III/60.

[=8]

sakrament: *is.* (Lat.) sakrament.

s. +läri V/83, XII/59.

s.+lärin V/110.

s.+läri VIII/160.

s.+ni IX/20.

[=5]

sal-: *f.* atmak, salmak, yıkmak.

s.-di II/3, II/4, II/13, III/56,
III/61, IX/75, XII/4, XV/135.

s.-gan XIII/39.

s.-gaybiz XIV/42.

s.-ip XV/104.

s.-iy V/24, VI/188, X/41.
s.-iyiX VI/190.
s.-iyir IX/14, X/127, XIII/241.
s.-iyirlar XV/215.
s.-iyirsen XV/239.
s.-ma V/108.
s.-madi II/11.
s.-maga III/62.
s.-magin VII/188.
s.-massen II/55.
s.-sa X/79.
s.-saX XIII/216.
s.-sinlar V/96.

fikirgä sal- “anlatmak”

χolun sal- “yardım etmek”

yırayka sal- “bekletmek”

[=28]

salin-: *f.* atılmak, ayrılmak, terkedilmek.

s.-gan VI/196.

s.-gandır VI/192.

[=2]

saxla-: *is.* korumak, saklamak.

s.-gay VII/7, VII/129, VII/241,
IX/116, XII/52.

s.-gaylar III/68, VI/151.

s.-gaymen XI/1, XI/108.

s.-gaysen XII/41.

s.-gin VII/234.

s.-iy edilär V/100.

s.-iyir VII/113, XI/64, XI/65.

s.-iyirlar VII/210, X/140.

s.-ma VIII/146, XI/120.

s.-madi XI/20.

s.-magaylar VIII/166.

s.-maxtan IX/107.

s.-rmen XI/31.

s.-sar XI/66.

s.-sin VII/110, VII/238.

[=26]

saxlan-: *f.* gizlenmek, saklanmak,
korunmak.

s.-di XIV/55.

s.-ip edi XIV/56.

s.-ir XIII/203, XIII/205.

s.-iy XIII/192.

s.-iyir XII/87.

s.-ma XI/27, XIII/197, XIII/220.

s.-maxtan XV/158.

s.-mas XIII/206.

s.-massen XIII/201.

s.-sa VII/211.

[=13]

saxliX: *is.* sağılık. (krş. **sayliX**)

s.+i XIV/66.

[=1]

saxin-: *f.* korumak, sakınmak.

s.-gay X/126.

s.-gaylar VIII/161.

s.-injiz VI/165.

s.-ma II/38.

s.-maga VIII/153.

[=5]

saxinmaxliX: *is.* korunmak.

s. IX/108.

[=1]

samorodni: *sf.* (Slv.) hakiki.

s.+larga I/35.

[=1]

san: *is.* (Ar.< *ṣān*) mutluluk.

s. IV/47.

[=1]

san-: *f.* sanmak.

s. IV/47.

s.-iylar XI/53.

s.-iyr̄s̄z XIII/129.

[=3]

saṇa: *zm.* sana.

s. III/58, IV/1, IV/47, IV/48,
IV/51, V/140, VI/217, VII/110,
VII/110, VII/111, VII/111,
VII/150, VII/189, VIII/67, XI/32,
XII/41, XII/99, XIII/119,
XIV/33, XIV/33, XIV/92,
XIV/93, XIV/102, XIV/104,
XIV/129, XIV/135, XIV/141,
XV/86, XV/95, XV/159,
XV/237, XV/243.

[=32]

sargawak: *is.* (Erm.) diyakoz.

s. VIII/19, VIII/22, VIII/70,
VIII/84, VIII/90, VIII/97,
VIII/98, VIII/145, VIII/166.

s.+ka VIII/77.

s.+lar VIII/11, VIII/96, VIII/160.

s.+larniṇ VIII/84.

s.+n̄i VIII/111, VIII/112,
VIII/113.

s.+n̄iṇ VIII/46, VIII/95.

s.+tan VIII/45, VIII/92, VIII/92.

[=22]

sarna-: *f.* (Erm.) dua etmek, okumak.

s. VI/167.

s.-di V/117.

s.-dim XV/159.

s.-gay VIII/82.

s.-gaybiz VII/171.

s.-gaylar VI/108, VII/159,
VII/162.

s.-(a)iy edilär VIII/55, VIII/63.

s.-(a)iyir IV/2, XIII/69.

s.-(a)iyirbiz I/2, VI/190.

s.-(a)iyirlar X/66, XI/43,
XV/123.

s.-(a)iyirmen V/25.

s.-ma VIII/95.

s.-maḫka VIII/60.

s.-maḫlarga VII/170.

s.-masbiz V/18, VI/69.

s.-massiz II/73.

s.-ṇiz XV/167.

s.-p VIII/58, XII/12, XII/98.

s.-rlar VII/207.

s.-sin XV/2.

[=30]

sart̄in: *zf.* tarafından.

s. VII/60.

[=1]

saṣi-: *f.* kötü kokmak.

s.-yirlar X/7, X/85, X/90.

[=3]

saṣim: *sf.* kötü koku

s.+da XV/232.

s.+n̄i VI/201.

[=2]

saṣimaḫ: *is.* kötü koku.

s. I/53.

[=1]

saṣmaḫ: *is.* şaşkınlık.

s.+ka X/126.

[=1]
sat-: *i.* satmak.
 s.-ildi IX/42.
 s.-mağ IX/43.
 s.-mağtan I/14.
 [=3]
satıl-: *f.* satılmak.
 s.-di IX/42.
 [=1]
satun al-: *f.* satın almak
 s.- mağtan I/14.
 s.-mağtîr IX/42.
 [=2]
satun ber-: *f.* satmak.
 s.-mâḫkā VII/66.
 [=1]
say-: *f.* değerlendirmek, saymak.
 s.-sar XIII/77.
 [=1]
sayılmagan: *sf.* sahtekâr.
 s. XIII/78.
 [=1]
säbâp: *is.* (Ar. < *sebeb*) neden, sebep.
 s. I/12, I/13, I/18, VIII/161,
 XIV/29, XIV/32.
 s.+i IX/91, XV/56.
 s.+idir I/10.
 s.+lär IX/124.
 s.+tir XV/246.
 [=11]
säfa: *is.* (Ar. < *ṣafā*) sefa.
 s. I/26.
 s.+lar I/50.
 [=1]

sbosob: *is.* (Slv.) yöntem. (krş. *sposob*)
 s.+lar XI/15.
 [=1]
sdatsa bol-: *f.* (Slv. *sdatsa* + Tr. *bol-*)
 oluşmak.
 s.-iyyîrlar XI/54.
 [=1]
seyan: *is.* sunak.
 s. V/92, V/95, VI/173, VII/79,
 VIII/76, VIII/87.
 s.+da V/110, VIII/30, VIII/154.
 s.+dan VII/127, VIII/46.
 s.+ga VI/3, VI/165, VI/167,
 VI/168, VI/176, VII/84, VII/185,
 VIII/32, XIV/113.
 s.+i V/76.
 s.+larga VII/232.
 s.+larnî VIII/117.
 [=23]
sekinlik: *is.* alçakgönüllülük.
 s.+i IV/55.
 [=1]
sekir-: *f.* atlamak, sekmek.
 s.-ir XIV/73.
 s.-iyir XI/91.
 s.-sär XIII/193.
 [=3]
sekret: *is.* (Lat.) giz, gizem, sır.
 s. VI/6.
 s.+ni IX/21.
 [=2]
semiz: *sf.* besili, semiz.
 s. II/7, VII/123, XV/44.
 [=3]

sen: *zm.* Teklik ikinci kişiyi gösteren söz, sen.

s. II/60, III/1, III/1, III/1, VI/25, VII/156, VII/174, VII/221, VIII/92, X/10, XII/42, XIII/89, XIII/114, XIII/122, XIII/126, XIII/220, XIV/17, XIV/33, XIV/148, XV/239.

s.+dâdir VII/189.

s.+dân XIV/143.

s.+i II/60, III/53, III/71, IV/49, V/31, VI/15, VII/21, VII/110, VII/110, VII/156, IX/29, IX/29, IX/37, IX/37, IX/38, XIII/114, XIII/114, XIII/118, XIII/121, XIII/124, XIII/124, XIV/32, XIV/38, XIV/136, XIV/142, XIV/145, XIV/149, XV/96, XV/97.

s.+iğ I/95, II/37, II/61, III/18, III/53, III/58, III/75, III/76, IV/51, V/24, V/62, V/141, VI/13, VI/14, VI/179, VI/180, VI/191, VII/55, VII/79, VII/169, VII/241, VII/242, VII/243, VII/244, VII/246, VIII/93, IX/82, IX/83, X/9, X/71, XI/32, XI/33, XI/33, XII/1, XII/15, XII/47, XII/98, XIII/46, XIII/117, XIII/118, XIII/120, XIII/120, XIII/122, XIII/123, XIII/124, XIII/125, XIII/217, XIII/217, XIII/234, XIII/236, XIII/237, XIII/237, XIII/238, XIII/239, XIII/242, XIV/16, XIV/34, XIV/36, XIV/52, XIV/62, XIV/66, XIV/91, XIV/93, XIV/94, XIV/102, XIV/135, XIV/142, XIV/144, XIV/152, XIV/153, XIV/153, XV/57, XV/83, XV/242.

s.+sen III/73, III/73, III/74, V/1, VI/1, VI/52, VI/63.

[=132]

sendza: *is.* (Leh.) yargıç

s. I/52.

[=1]

sentencia: *is.* (Lat.) özdeyiş. (krş. **sentenciya**)

s. I/21, V/151.

s.+nî I/69, XV/7.

[=4]

sentenciya *is.* (Lat.) özdeyiş. (krş. **sentencia**)

s.+dan XIII/81.

s.+ga VI/142.

s.+nî XI/69.

[=3]

serdečnê: *zf.* (Slv.) içtenlikle, yürekten.

s. VII/88.

[=1]

seskän-: *f.* titremek.

s.-di XIII/177.

[=1]

seym: *is.* (Slv.) meclis.

s. XIII/3, XIII/11, XIII/63, XIII/192.

s.+dâ X/106.

[=5]

sez-: *f.* sezmek.

s.+di XII/94, XIV/56.

s.+dilär XII/70.

[=3]

seziklik: *is.* sezgi.

s. XII/54.

[=1]

sili: *is.* (Far.< *sīlī*) sille.

s. XIV/117.

[=1]
silk-: *f.* silkmek.
 s.-sär XIII/94.
 [=1]
sirkä: *is.* sirke.
 s. XIII/119.
 [=1]
sirtmäχ: *is.* tuzak.
 s.+kä I/66, VII/224.
 [=2]
siz: *zm.* siz
 s. V/41, V/44, V/158.
 s.+dän XIII/173, XV/192, XV/193.
 s.+gä I/62, I/63, I/69, II/83, V/26, V/97, VI/97, VII/139, X/11, XIII/108, XIII/127, XIV/22, XIV/83, XIV/112, XIV/117, XV/121, XV/167.
 s.+iņ I/69, V/26, V/94, V/94, V/160, V/161, V/162, VI/4, VI/98, VI/143, VII/16, VII/139, IX/112, X/12, XIII/20, XIII/149, XIII/230, XIII/231, XIV/5, XIV/22, XIV/23, XIV/83, XIV/84, XIV/84, XIV/85, XIV/85, XIV/86, XIV/86, XIV/96, XIV/120, XIV/124, XIV/125, XV/183, XV/188, XV/189, XV/190, XV/194.
 s.+ni V/11, VII/43, VII/176, IX/112, XIV/96.
 s.+siz V/40.
 [=66]
sifat: *is.* (Ar.< *şifat*) yüz.
 s.+i XII/50.
 s.+in II/57.
 [=2]
sryin: *is.* öküz.

s.+lar II/7.
 [=1]
sřχ: *sf.* sık.
 s. VII/3, VII/226.
 [=2]
simarla-: *f.* buyurmak.
 s.-dī II/41, VI/189, VII/54, VII/162, XI/4, XII/52, XIII/31, XIV/91.
 s.-gan II/56, IX/117.
 s.-ganından VII/22.
 s.-iyir VIII/148.
 s.-maχ VII/163.
 s.-p III/43.
 [=14]
sīn-: *f.* kırılmak.
 s.-ar VI/15.
 s.-gan VI/204.
 s.-iy XIV/145.
 s.-ma VI/16.
 [=4]
sīna-: *f.* denemek.
 s.-dī XIII/29.
 s.-(a) iy edi XIV/145.
 s.-magay IX/112.
 [=3]
sīnal-: *f.* denemek.
 s.-gan IV/63.
 [=1]
sīnamayχ: *is.* sına.
 s.+tan VII/112.
 [=1]
sīnamayliχ: *is.* sına.
 s.+ka I/66, VII/224.

[=2]
sīnator: *is.* (Fr.) senatör.
s.+lar XV/146.
s.+ları XIII/56.
[=2]
sīndir-: *f.* kırmak.
s.-di II/4, V/7.
s.-gan VI/182.
[=3]
sīndux: *is.* (Ar.< *şandūk*) sandık.
s.+ta VII/241.
[=1]
sīnar: *is.* arkadaş, eş, karı.
s. VI/15.
s.+i VIII/181.
s.+im IX/29, IX/37.
s.+in VIII/167.
s.+ları VIII/169.
s.+ların III/31.
[=6]
sīt: *is.* ağ. (krş. *šsit*)
s. V/156.
[=1]
sītara: *is.* (Leh.) mutluluk.
s. VII/36, VII/36, VII/37.
s.+miz VII/17, VII/20, VII/99.
s.+ni V/156, IX/77, IX/77, IX/107.
s.+si IX/80.
s.+sından IX/10.
s.+sizlar I/74.
[=13]
sītari: *sf.* mutlu.
s. I/19.

[=1]
sītari: *sf.* mutsuz.
s.+lar I/74.
[=1]
sītari: *is.* mutsuzluk.
s.+ni V/158.
[=1]
sk'ançeli: *sf.* kusursuz.
s. VII/190.
[=1]
sk'ançelik: *is.* (Erm.) mucize.
s. V/101, VI/160, XII/10, XV/93, XV/145.
s.+lar V/99.
s.+ni XII/74.
[=7]
skasovat et-: *f.* (Slv. skasovat + Tr. et-) kaldırmak.
s.-ti XV/7.
[=1]
sked: *is.* (Erm.) elbise.
[=1]
skladat et-: *f.* (Slv. skladat + Tr.et-) birleştirmek.
s.-iyirlar VIII/185.
[=1]
sklonni: *sf.* (Slv.) istekli.
s. XI/49.
[=1]
skonfederovatsa bol-: *f.* (Slv. skonfederovatsa + Tr. bol-) birleşmek.
s.-dular X/125.
[=1]
skoro: *zf.* (Leh.) yakında.

s. VII/14, X/50, XIII/12, XIII/95,
XIII/176, XV/87, XV/210.
[=7]

skorupa: *is.* (Slv.) kabuk.
s. X/72, X/73, X/97, X/98.
[=4]

skromnost: *is.* (Slv.) mütevazî.
s. X/90.
[=1]

skruža: *is.* (Slv.) pişmanlık.
s. XIII/154.
s.+dan XV/13.
[=2]

skrušit et-: *f.* (Slv. skrušit + Tr. et-) parçalamak.
s.-är X/49.
[=1]

skrušoniy: *sf.* (Slv.) pişman.
s. VI/133, VI/140, VII/122,
XV/12.
[=4]

skrupulat: *is.* (Lat.) saflık..
s.VI/204.
[=1]

skurčitsa bol-: *f.* (Slv. skurčitsa + Tr. bol-) büzüşmek.
s.-salar X/30.
[=1]

slabi: *sf.* (Slv.) güçsüz.
s. XV/186.
[=1]

slava: *is.* (Slv.) nam, şöhret, ün.
s.+ga XV/126.
s.+sî IV/10.
[=2]

slavit et-: *f.* (Slv. slavit + Tr. et-) övmek.
s.-ti VI/170.
[=1]

slavnî: *sf.* (Leh.) ünlü, meşhur.
s. I/57.
[=1]

slinut et-: *f.* (Slv. slinut +Tr. et-) söylenmek.
s.-iy edilär XI/104.
[=1]

slîžebnîy: *sf.* (Slv.) hizmetkar.
s. VII/174.
[=1]

slub: *is.* (Slv.) yemin.
s. VII/236, IX/59.
s.+u IX/42, IX/44.
[=4]

slubovat et-: *f.* (Slv. slubovat + Tr. et-) yemin etmek.
s.-iyirlär IX/28.
[=1]

slušnê *sf.* (Slv.) doğru. (krş. **šlušnê, šlušnî**)
s. IV/49, XI/118, XV/103.
[=3]

služba: *is.* (Slv.) hizmet.
s.+da VII/175.
[=1]

snop: *is.* (Slv.) demet.
s.+larnî XIII/228.
[=1]

sobê: *zm.* (Leh.) kendi.
s. X/90.
[=1]

soğray-: *f.* kör olmak.

s.-ip X/120.
[=1]
soğur: *sf.* kör, sokur.
s.VI/181, VI/187, VI/198,
VII/165.
s.+ga I/27.
s.+dur VI/209.
s.+nu VII/166.
[=7]
soğurluğ: *is.* körlük.
s. X/95.
s.+nuğ I/75.
[=2]
solk'anların: *is.* sürüngen (krş.
sürkalgän)
s. XI/11.
[=1]
sondzoniy: → **sondzoniy**
s. edi XIII/24.
[=1]
soñ: *is.* sol.
s. XIII/39, XIII/105, XIII/218,
XIII/222.
[=4]
soñyu: *is.* son.
s. V/121, XIII/11, XIII/36.
s.+gi XIII/179.
s.+suna VI/81.
[=5]
soñra: *zf.* sonra.
s. I/40, II/84, III/20, III/56, III/66,
VI/29, VI/76, VI/135, VII/18,
VII/32, VII/140, VII/237, VIII/9,
VIII/10, VIII/11, VIII/32,
VIII/74, VIII/147, VIII/172,
IX/34, IX/38, X/43, X/68, X/86,

XI/115, XI/115, XII/25, XII/62,
XII/71, XII/89, XIII/3, XIII/50,
XIII/81, XIII/117, XIII/151,
XIV/59, XIV/110, XIV/148,
XV/16, XV/50, XV/79, XV/202.
[=42]
sor-: *f.* sormak.
s.-du VIII/156.
s.-gan edi XI/115.
s.-iy edi II/59.
s.-magin VI/19.
s.-salar V/71, XIII/227.
s.+sañ VI/53, XV/85.
[=8]
sovu-: *f.* soğumak.
s.-sar X/51.
[=1]
sovuğ: *is.* soğuk.
s.+tan X/132.
[=1]
soy: *is.* soy.
s.+uñdan VI/180.
[=1]
soy-: *f.* kesmek.
s.-uñuz XV/45.
[=1]
söybät: *is.* (Ar. < *şuḥbet*) sohbet.
s.+lär XV/151.
[=1]
sök-: *f.* sövmek.
s.-är XV/50.
s.-mäğ XIII/140.
[=2]
sön-: *f.* sönmek.
s.-sä X/48.

[=1]

söndür-: *f.* söndürmek.

s.-mästir IX/122.

s.-ür V/143.

[=2]

sönövsüz: *is.* sönmez.

s. XIII/84.

[=1]

söv-: *f.* sevmek.

s.-dü XIII/151.

s.-dün III/3, III/75.

s.-dünüz XIII/128.

s.-gäybiz II/51, II/64, II/71, II/79,
XIV/11, XIV/152.

s.-gän XI/42, XIV/118.

s.-iy edi XIII/146, XIII/224.

s.-iyir II/57, II/58, II/76, II/76,
VII/31, XI/60.

s.-iyrmen II/60.

s.-iyrsen II/59, XIV/51.

s.-mä I/89, II/17, II/34, II/36,
II/37, II/45, II/67, II/82, II/84,
XII/36, XIV/81.

s.-mägäybiz II/53.

s.-mäs X/24.

s.-sä II/65.

s.-säχ II/80.

s.-ünüz XIV/83, XIV/86.

[=40]

söväk: *is.* kemik.

s.+lär X/130.

s.+läri VI/25.

s.+lärim X/94.

s.+lärinä X/136.

s.+tä XI/60.

[=5]

sövmäχliχ: *is.* sevmek.

s. I/88.

s.+tir I/68, VII/226.

[=3]

sövük: *is.* sevgi.

s. II/18, II/21, II/26, II/28, II/39,
II/71, II/72, II/81, VII/179,
VII/204, VII/244, IX/93, X/26,
XIV/51, XIV/64, XIV/68,
XIV/98, XIV/126.

s.+kä II/38, IV/42.

s.+nü II/16, II/46, II/52, X/25.

s.+nüχ II/50, II/63, IV/33,
VII/206, XIII/224.

s.+tä X/32.

s.+tän VII/244.

s.+tür II/58, II/74.

s.+ü II/20, II/22, II/63, VI/134,
VII/52, XIV/9, XIV/34, XIV/45,
XIV/59, XIV/107, XV/15.

s.+ün II/42, II/54, XIII/236.

s.+ündän XV/14.

s.+ünün XII/34.

[=49]

sövüklü: *sf.* sevgili.

s. III/5, VI/103, XIII/225,
XIV/56, XIV/60, XIV/61,
XIV/97, XV/53.

s.+lär XIII/223.

s.+lärim VII/141.

s.+lülärinä XIII/144.

[=11]

sövün-: *f.* sevinmek.

s.-iyiχ XII/97.

s.-mä XIII/27.

s.-sä X/71.

s.-üşüz XIV/109.

[=4]

sövünçlük: *is.* sevinç, neşe.

s. II/29, III/12.

s.+kä XIV/68.

s.+ü III/1, III/74.

[=5]

söz: *is.* söz, bir düşüncüyü eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi.

s. VI/12.

s.+lär I/10, II/47, III/69, VI/8, VI/42, VI/107, VI/117, VI/217, VII/109, X/8, X/69, X/115, XI/24, XI/25, XI/70, XI/82, XII/12, XIII/10, XIII/152, XIV/4, XIV/41, XIV/47, XIV/91, XIV/111, XV/213.

s.+lärä I/64, VI/31, XI/65, XI/100.

s.+lärän VIII/151, IX/39, XI/59,

s.+dir XI/78.

s.+dirlär XIII/66.

s.+lärgä XI/49, XI/49.

s.+läri IV/63, IV/63, IV/73, V/141, VI/35, VIII/159, XI/80, XIII/59, XIII/102.

s.+läridirlär VI/17.

s.+lärin V/6, VII/61, XIV/107, XV/203.

s.+lärinä II/8, X/77.

s.+lärinä VII/17, XV/202.

s.+läрни III/12, V/10, V/24, VI/4, VI/29, VII/193, IX/78, XI/96, XIV/21, XV/207, XV/222, XV/229.

s.+läрниң XIII/9.

[=68]

söz ber-: *f.* söz vermek.

s.-dilär X/123.

s.-irlär IX/54.

s.-iyirlär IX/28.

[=3]

sözlä-: *f.* konuşmak.

s.-dilär XIII/9.

s.-gän III/59.

s.-(ä)iyir XI/60, XI/74, XI/76.

s.-(ä)iyirlär X/114, XI/42, XI/72, XI/79.

s.-mä XI/77, XI/82, XI/85, XV/100.

s.-mäχ XI/39, XI/50, XI/63.

s.-mäχni VIII/122.

s.-mäχtän XI/61.

[=18]

sözlävüçi: *is.* konuşan.

s. XI/38, XI/77.

[=2]

sözsüz: *sf.* sessiz.

s.VI/88.

s.+nüñ XI/96.

s.+lär XV/141.

[=3]

spensa: *is.* (Lat.) sevgili.

s. IV/16,

[=1]

spiklir: *is.* (Lat.) ambar.

s.+lärgä X/140.

[=1]

sploditsa bol-: *f.* (Slv. sploditsa + Tr. bol-) doğmak.

s.-sarlar X/99.

[=1]
spodivatsa bol-: f. (Slv. spodivatsa + Tr. bol-) ümit etmek.
 s.-masinlar I/54.
 [=1]
spodzivanê: is. (Slv.) beklenti.
 s. XIII/14.
 [=1]
sporondzit et-: f. (Slv. sporondzit + Tr. et-) düzenlemek.
 s.-mä V/58.
 [=1]
sposob: is. (Slv.) yöntem. (krş. sbosob)
 s.V/143.
 s.+dur X/134.
 s.+nu XIV/90.
 [=3]
sposobni: sf. (Slv.) uygun.
 s. IX/60.
 [=1]
sprava: is. (Slv.) iş, mesele.
 s.+lar VIII/190.
 s.+larga IV/42.
 s.+ni XV/36.
 [=3]
spravca: is. (Slv.) yönetici.
 y.+ları V/40.
 [=1]
spravêdlivê:→ spravêdlivî
 s. V/122.
 [=1]
spravêdlivî: is. (Slv.) doğru
 s. V/118, V/131, XIII/180.
 [=3]

spravovat et-: f. (Slv. spravovat + Tr. et-) yapmak.
 s.-iy edi V/105.
 s.-iyirlär V/83.
 s.-mä V/76.
 s.-sälär V/58.
 [=4]
spravovatsa: is. (Slv.) davranış.
 s. I/90.
 [=1]
spravovatsa bol-: f. (Slv. spravovatsa + Tr. bol-) baş kaldırmak.
 s.-gaysiz V/87.
 s.-sa VIII/45.
 s.-sar VIII/73.
 [=3]
spuldžedžič: is. (Slv.) mirasçı.
 s. XV/92.
 [=1]
srogo: sf. (Slv.) güçlü.
 s. V/59.
 [=1]
srpoç: is. (Erm.) aziz.
 s. XII/77.
 [=1]
staratsa bol-: f. (Slv. staratsa+ Tr. bol-) çalışmak
 s.-gay XIV/57.
 s.-gin VII/208.
 s.-iyir VII/52.
 s.-uğuz V/159, V/160.
 [=5]
staratsa et-: f. (Slv. staratsa+ Tr. et-) çabalamak.
 s.-kin VII/212.

[=1]
staranê: *is.* (Slv.) azap.
 s.+si XIV/66.
 [=1]
stan: *is.* (Slv.) durum.
 s. IX/15, IX/124.
 s.+da IX/127.
 s.+ga III/29, V/160, IX/7, IX/25,
 IX/60, IX/87, IX/128.
 s.+lar VIII/34.
 s.+nî IX/58, IX/68, IX/90.
 [=14]
stanovit et-: *f.* (Slv. stanovit + Tr. et-) kararlaştırmak.
 s.-iy edi XV/19.
 [=1]
statečnê: *sf.* (Slv.) dikkatli.
 s. XI/31.
 [=1]
statečnî bol-: *f.* (Slv. statečnî + Tr. bol-) dikkatli olmak,
 s.-iyirlar X/84.
 [=1]
statek: *sf.* (Slv.) saygın.
 s. X/90.
 [=1]
stêyacsa bol-: *f.* (Slv. stêyacsa + Tr. bol-) toplanmak.
 s.-iyirlar VIII/32.
 [=1]
stolb: *is.* (Slv.) sütun.
 s.+nuş XV/173.
 [=1]
storoz: *is.* (Uk.) bekçi.
 s.+larin XIII/208.

[=1]
stosovanê et-: *f.* (Slv. stosovanê + Tr. et-) uygulamak.
 s.-ip IV/66.
 [=1]
straž: *is.* (Slv.) koruyucu.
 s. VIII/14.
 s.+î VII/111.
 [=2]
stronî: *sf.* (Leh.) bağlantılı, ilgili.
 s. IX/19, IX/20.
 [=2]
stroy: *is.* (Slv.) kıyafet.
 s.+lar XV/118.
 [=1]
suč: *is.* suç.
 s. XIV/116.
 s.+nu XI/21, XIV/76.
 [=3]
suč et-: *f.* suç işlemek.
 s.-ti XI/24.
 s.-tiş XIV/101.
 [=2]
sučlu: *sf.* suçlu.
 s. edilär XV/140.
 s.+larnî XIII/32, XIII/239.
 [=3]
sučsuz: *sf.* suçsuz.
 s. XIII/32, XIV/108.
 [=2]
sučsuzluş: *is.* suçsuzluk.
 s.+unda IV/23.
 [=1]
suşlan-: *f.* istemek.

s.-iyir X/53.
[=1]
suxlangan: *is.* arzu.
s.+ından VII/206.
[=1]
suxlançlik: → **suxlançlik**
s.+ni IX/115.
s.+niñ VI/195.
[=2]
suxlançlik: *is.* arzu. (krş. **suxlançliç**)
s. I/88, VII/226, IX/121.
s.+ini III/54.
[=4]
suxlançliç: *is.* arzu. (krş. **suxlançlik**)
s. VII/226, IX/121.
s.+ini III/54.
[=3]
suxota: *is.* (Slv.) verem, ince hastalık.
s.+lar X/112.
[=1]
sumênâ: *is.* (?) insaf, vicdan.
s. VII/213.
s.+sî V/112.
[=2]
sun-: *f.* sunmak.
s.-arlar VI/119.
s.-duñ XIV/154.
s.-gan XV/20.
s.-gannîñ VI/92.
s.-gay V/92, VI/4, VII/60, VII/183.
s.-gaylar V/96.
s.-gaylar edi V/54, VI/123.
s.-gaysen V/62, VII/80.

s.-iy edi VI/71, VI/75, VI/75.
s.-iy edilär III/42.
s.- iyir I/3, VI/67.
s.-iyirbiz VII/87.
s.-iyirlar V/84, V/84, VI/49, VI/50, VI/113, VI/125.
s.-ma V/90, VII/70, VII/79, VII/90, VII/92.
s.-madîñ VIII/92.
s.-maga V/75, V/80, VI/46, VII/63, VII/73, VIII/157.
s.-masîn VI/180.
s.-sar VII/76.
s.-sar edi V/53.
s.-sunlar VI/131.
s.-uñuz VI/85.
[=42]
sunmaç: *is.* sunak.
s. VI/104, VI/159, XIV/66.
s.+i VI/64, VI/68, VI/68, VI/78, VI/105, VII/69, VII/86, VII/144, VII/146.
s.+in VI/63.
s.+ka VII/76.
s.+lar VII/94.
s.+larî VI/157.
s.+nî VI/78.
s.+nîñ VII/124.
s.+ta VI/150, VII/122.
s.+tan VI/76, VII/94.
s.+tîr VII/66.
[=23]
sunuçi: *is.* sunucu.
s. VI/82, VI/101.
s.+lar VI/113.

[=3]
sunul-: *f.* sunulmak.
 s.-iyyir VI/99.
 [=1]
suptelni: *sf.* (Slv.) zarif.
 s.VI/204.
 [=1]
surp: *sf.* (Erm.) kutsal. (krş. **surpi, surpn, surpuhi**)
 s. II/83, III/13, III/13, III/18, III/24, III/29, III/32, III/49, III/54, III/71, IV/15, IV/28, IV/39, IV/53, IV/68, IV/71, IV/76, V/10, V/44, V/46, V/75, V/80, V/111, VI/29, VI/46, VI/83, VI/123, VI/134, VI/135, VI/145, VI/146, VI/147, VI/149, VI/197, VI/216, VII/41, VII/154, VII/185, VII/188, VIII/24, VIII/25, VIII/27, VIII/29, VIII/55, VIII/56, VIII/56, VIII/64, VIII/98, VIII/101, VIII/111, VIII/169, VIII/175, VIII/187, VIII/197, IX/16, IX/123, X/8, X/37, X/52, X/56, X/77, X/135, X/135, XI/39, XI/46, XI/102, XII/7, XII/14, XII/14, XII/57, XII/59, XII/76, XII/97, XII/98, XIII/22, XIII/32, XIII/35, XIII/72, XIV/2, XIV/3, XIV/43, XIV/47, XIV/153, XV/153, XV/178.
 s.+lar IX/65, XI/17, XIII/7, XIII/54, XIII/55, XIII/67, XIII/71, XIII/156, XIV/80.
 s.+ları XI/14, XIII/1, XV/240.
 s.+larniñ V/115, V/118.
 s.+tur V/2, V/21, IX/120.
 s.+turlar V/43.
 [=105]

surpi: *sf.* (Erm.) kutsal. (krş. **surp, surpn, surpuhi**)
 s. XI/10.
 [=1]
surpın surpoç: *is.* (Erm.) azizlerin azizi.
 s. VI/136.
 [=1]
surplux: *is.* kutsallık.
 s.+ka XV/191.
 s.+ta XI/17.
 [=2]
surpn: *sf.* (Erm.) kutsal. (krş. **surp, surpi, surpuhi**)
 s. III/11, IV/44.
 [=2]
surpuhi: **surpn:** *sf.* (Erm.) kutsal. (krş. **surp, surpi, surpn**)
 s. III/50, III/72.
 [=2]
susa-: *f.* susamak.
 s.-dım XIII/109.
 s.-mış II/47.
 [=2]
susan-: *f.* susamak.
 s.-iyyir XII/86, XII/90.
 [=2]
sust: *sf.* sessiz.
 s. IV/54, XI/17, XI/98, XIII/240.
 s.+tur IV/69, IV/71.
 s.+turlar XI/99.
 [=7]
sustlan-: *f.* sessizleşmek.
 s.-di XI/4.
 [=1]

sustlux: *is.* sessizlik.

s. VI/148, VI/153, VI/158, XI/4,
XI/60, XI/63, XI/97, XI/120.

s.+ka XI/56.

s.+nuŋ XI/18, XI/101.

s.+ta VI/156, XI/16, XI/17.

s.+u VI/152, XI/102.

[=16]

suv: *is.* su.

s. VI/116, VI/207, XII/4,
XV/137.

s.+da XIII/97.

s.+ga II/13, XII/4.

s.+lar IV/56, XII/2, XII/7.

s.+larinŋ II/48.

s.+larni XII/5.

s.+larnŋ IV/56.

s.+nu II/51.

s.+suz XV/169.

s.+u XII/58.

[=16]

suv̄suz: *sf.* susuz.

s. XV/169.

[=1]

sür-: *f.* sürmek.

s.-är XIII/184.

s.-dü XV/202.

s.-gäybiz XIV/10.

s.-mä X/68.

[=4]

sürkälgän: *is.* sürüngen. (krş.
şolk‘anlarnn)

s.+larnŋ XI/11.

[=1]

sürt-: 1. *f.* silmek,

s.-iyir VIII/79.

2. *f.* sürmek.

s.-mägä X/131.

[=2]

süt: *is.* süt.

s. I/83, IV/57.

[=2]

svêckiy: *sf.* (Slv.) sekülarist. (krş.
svêčki, švêckiy)

s.VIII/200.

[=1]

svêčki: *sf.* (Slv.) sekülarist. (krş.
svêckiy, švêckiy)

s.VIII/190.

[=1]

svêntoblivê: *sf.* (Slv.) dindar.

s. V/161, VI/167.

[=2]

svobodže: *is.* (Leh.) özgür.

s. XV/259.

[=1]

-Š-

šafar: *is.* (Slv.) yönetici.

š. VII/240.

š.+ları V/38, V/50.

š.+larıdırlar V/82.

š.+larına I/87.

[=5]

šayavat: *is.* (Ar.< *şefā‘at*) merhamet.

š.+i IV/50, VII/198, VIII/49,
XI/27, XI/32, XI/35.

š.+in VII/15, VII/58, VII/63, XV/102.
 š.+ina V/137, VII/132, XV/91.
 š.+inda IV/19, VI/7.
 š.+iñizdan VI/4, VIII/196, XI/35.
 š.+ka VI/59.
 š.+ni VI/61, VII/9, XI/32.
 [=22]
šayavatlan-: *f.* acımak.
 š.-di XV/42.
 [=1]
šayavatli: *sf.* merhametli.
 š. II/9, VII/14, XI/113, XII/56, XIII/146, XV/7, XV/51.
 š.+dir XV/29, XV/215.
 [=9]
šayavatsızlıx: *sf.* merhametsizlik.
 š.+ta VII/45.
 [=1]
šalat et-: *f.* (Slv. šalat + Tr. et-) delilik etmek.
 š.-iyirlär X/89, X/91.
 [=2]
šaloniy: *sf.* (Slv.) deli.
 š. X/54.
 [=1]
šanovat et-: *f.* (Slv. šanovat + Tr. et-) takdir etmek.
 š.-käy XV/13.
 [=1]
šapat kün: *is.* (İbr. šapat + Tr. kün) şabat günü.
 š.+dän III/23.
 [=1]
šapla: *is.* tokat.

t. XIV/41.
 š.+lar XIII/119.
 [=2]
šarpat et-: *f.* (Slv. šarpat + Tr. et-) çekiştirmek.
 š.-iyirlär X/115.
 [=1]
šaškan: *sf.* şaşkın.
 š.+larga XIII/215.
 [=1]
šaytan: *is.* (İbr.) şeytan.
 š. IX/112, XII/28, XII/53, XII/90, XIII/129, XIV/142, XV/88, XV/257,
 š.+dir XIV/131.
 š.+ga VII/235.
 š.+lar XIII/218.
 š.+larniñ V/41, XIII/132.
 š. +ni XII/85.
 š.+niñ VII/46, XV/259.
 [=16]
šäyär: *is.* (Far.< *šehr*) şehir. (krş. **šähär**)
 š. XV/5, XV/115, XV/116, XV/122.
 š.+dä XIV/26, XV/116.
 š.+ni XV/124.
 [=7]
šähär: *is.* (Far.< *šehr*) şehir. (krş. **šäyär**)
 š.+dä VI/46.
 š.+gä III/46, XII/62.
 š.+indä III/49.
 š.+lärda X/106.
 š.+niñ XII/75.
 [=6]
šähärli: *sf.* (Far. šähär+ Tr.li) şehirli.

š.+lördirlär V/37.
 š.+läri V/40.
 [=2]
ščênsliivos: *is.* (Slv.) mutluluk.
 š.+nu V/156.
 [=1]
šemranê: *is.* (Slv.) homurdanma.
 š. XV/229.
 [=1]
šemrat et-: *f.* (Slv. šemrat + Tr. et-) homurdanmak.
 š.-ip XV/222.
 [=1]
šiš-: *f.* böbürlenmek.
 š.-iyirlär XIII/147.
 [=1]
širi: *sf.* devamlı, sık. (krş. **širice**)
 s. I/15.
 [=1]
širice: *sf.* devamlı, sık. (krş. **širi**)
 š. X/15.
 [=1]
škarlat: *is.* (Lat.) kızıl.
 š. XV/77, XV/143.
 [=2]
škodlivī: *sf.* (Slv.) zararlı.
 š. II/54.
 [=1]
šlušnê: *sf.* (Slv.) doğru. (krş. **slušni**, **šlušni**)
 š. I/46, I/73, IV/9, XIII/116.
 [=4]
šlušni: *sf.* (Slv.) doğru. (krş. **slušni**, **šlušnê**)
 š. XII/82.

[=1]
špital: *is.* (<hospitale Lat.) hastane.
 š.+lar I/77.
 [=1]
šsit: *is.* ağ. (krş. **sit**)
 š. V/156.
 [=1]
šfêtečnadr: *sf.* (Leh.) namussuz. (krş. **všetečni**)
 š. XI/100.
 [=1]
štafiritsa bol-: *f.* (Alm. štafiritsa + Tr. bol-) süslenmek.
 š.-iyirlär XIII/147.
 [=1]
štarši: *sf.* (Slv.) kıdemli.
 š. XI/106, XV/55.
 [=2]
štrofovat et-: *f.* (Alm. štrofovat + Tr. et-) azarlamak.
 š.-mä XII/68.
 [=1]
šükür: *is.* (Ar. < *şukr*) şükür.
 š. XV/196.
 →**šükür ber-**
 [=1]
šükür ber-: *f.* (Ar. şükür + Tr. ber-) şükretmek.
 š. -iy edi VI/75.
 š.-mäχ III/63.
 [=2]
šükürlän-: *f.* (Ar. şükür + Tr.län-) şükretmek.
 š.-di V/7.
 [=1]

švêckiy: *sf.* (Slv.) sekülarist. (krş. **svêčki, svêčki**)

š. VIII/189.

[=1]

švêtnica: *is.* (Slv.) kutsal mekân. (krş. **švêtnica**)

š.+dan V/64.

[=1]

švetečinstvo: *is.* (Leh.) ahlaksızlık.

š.+su V/146.

[=1]

švetečnost: *is.* (Slv.) ahlaksızlık.

š.+u X/103.

[=1]

švêtnica: *is.* (Slv.) kutsal mekân. (krş. **švêtnica**)

š.+dan VII/81.

[=1]

-T-

ta: *bağ. da* (krş. **dä**)

t. VI/88.

[=1]

tabala-: *f.* lanetlemek.

t.-gan XIII/101.

t.-sar XIII/32.

[=2]

tabalan-: *f.* lanetlenmek.

t.-gan XIII/33.

t.-magay XII/56.

[=2]

tablica: *is.* (Slv.) levha.

t. II/10.

[=1]

tadabardel et-: *f.* (Erm. tadabardel + Tr. et-) mahkum etmek.

t. XV/85.

[=1]

tadasdan: *is.* (Erm.) mahkeme.

t. XIII/7, XIII/13, XIII/35, XIII/188, XIII/195, XIII/216, XIV/27, XIV/28.

t.+ga XIII/12, XIII/54, XIII/55, XIII/80, XIII/93, XIII/183.

t.+i VIII/119, XIII/100.

t.+ina XIII/16.

t.+nîj IX/56, XIII/81.

[=19]

tadawor: *is.* (Erm.) yargıç.

t. XIII/239.

[=1]

tadel et-: *f.* (Erm. tadel + Tr.et-) yargılamak.

t.-iy edi VIII/129.

t.-iyirlär VIII/184.

t.-kây XIII/23.

t.-mä XIII/25.

[=4]

tadž: *is.* taç.

t. XII/80.

t.+i III/74.

t.+im VII/141.

t.+lar XV/118.

t.+nî V/43.

t.+nîj II/29.

[=6]

tadžlan-: *f.* taçlanmak.

t.-gan edim XIII/120.
[=1]
tay: *is.* dağ.
t. VIII/152, XI/16, XI/102, XIII/193.
t.+i VI/174, XIII/70.
t.+ından II/3.
t.+lar XV/168.
[=8]
tayit-: *f.* dağıtmak.
t.-kan VI/110.
[=1]
tayum et-: *f.* (Erm. Tayum+ Tr. et-) vasiyet etmek.
t.-ti III/11.
[=1]
tah: → **tay**
t. II/5.
[=1]
tahim: *is.* (Ar.< *tāhim*) lezzet.
t.+ni X/30.
[=1]
tahimli: *sf.* (Ar. tahim+ Tr. li) lezzetli.
t. XII/47.
[=1]
tahta: *is.* (Far.< *taḥte*) tahta.
t.+larni II/3, II/4.
t.+sin V/100, V/103.
[=4]
talaş: *is.* kavgâ, dövüş.
t.+ka XI/49.
t.+ta XIV/4.
t.+tan XIV/8.
[=3]

talçir: *is.* uyuşukluk.
t. XIII/180.
[=1]
talent: *is.* (E.Yun.<talanton) armağan.
t. XIV/106.
[=1]
tamâhlik: *is.* açgözlülük.
t. I/8.
[=1]
tamaşa: *is.* (Far.<*temaşa*) muhteşem.
t. VI/8.
t.+ga X/125.
t.+lar V/98.
[=3]
tamaşalan-: *f.* (Far. tamaşa+ Tr. lan-) şaşırmak.
t.-di XV/55.
t.-dilar XII/73.
t.-ir XIII/86.
[=3]
tamaşalat-: *f.* (Far. tamaşa+ Tr. lat-) şaşırtmak.
t.-ti XIII/178.
[=1]
tamaşali: *sf.* (Far. tamaşa+ Tr. li) muhteşem.
t. V/110, VI/170, X/121, XII/1, XII/15, XII/98, XIII/14, XIV/59, XIV/78, XV/138, XV/141.
t.+dır XV/67.
[=12]
tamuç: *is.* cehennem.
t. I/18, XIII/218.
t.+ka V/114, VII/238, XIII/117, XIII/121, XIII/121, XIV/145.

t.+nuş X/108, XII/90, XIII/136,
XIV/110.
t.+tan XIII/136.
[=13]

tamur: *is.* kök.
t.+u I/88.
t.+udur I/89.
[=2]

tan-: *f.* ihanet etmek.
t.-di XI/21.
[=1]

tancovat et-: *f.* (Alm. tancovat + Tr. et-) dans etmek.
t.-iyir XI/92.
[=1]

tanec: *is.* (Alm.) dans.
t. XV/56
t.+läрни II/2.
[=2]

tanı: *f.* tanımak.
t.-dilar VII/14.
t.-gün XIII/122.
t.-iyirbiz VI/202.
t.-ma XI/38, XV/73, XV/129,
XV/153.
t.-maş VIII/40.
t.-maşnı VI/211.
t.-masa VI/198.
t.-maslar VII/154.
[=11]

tanıt-: *f.* tanıtmak.
t.-(t)dirdilar XV/149.
[=1]

tanıx: *is.* tanık.

t. VIII/123.
t.+lar VIII/27.
t.+men VII/138.
[=3]

tanıxlıx: *is.* tanıklık.
t.IV/40.
t.+ları VIII/175.
[=2]

tanıxlıx ber-: *f.* tanıklık etmek.
t.-iyir IV/49, VIII/115, XI/10,
XI/46, XIII/5, XIII/16.
t.-iyirlär VI/70.
[=7]

taş: *is.* sabah.
t.+da XV/243, XV/243.
[=2]

taşla-: *f.* seçmek.
t.-di III/29, XII/9.
t.-gan III/32, III/73, IV/63,
VIII/3, XIII/101.
t.-ganların III/33.
t.-ganların XIV/132.
t.-gay III/29.
t.-ma XV/31.
t.-p IV/65.
t.-sa XIII/39.
[=13]

taşlangan: *sf.* seçilen.
t. V/44.
t.+ların XIII/82.
[=2]

taş: *zf.* doğrudan.
t. XIV/117.
[=1]

tap-: *f.* bulmak.
 t. XIV/117.
 t.-ar V/121, XII/24.
 t.-arsen X/90.
 t.-iyir X/61.
 t.-iyirlar XI/99.
 t.-kay I/15, IX/69, IX/86.
 t.-kay edi XII/10.
 t.-kaysen XIV/115.
 t.-kaysiz XV/184.
 t.-ma VII/121.
 t.-maḫi XII/14.
 t.-masbiz XI/97.
 t.-sa X/14, X/43, XV/34.
 t.-salar III/36.
 t.-sar XIII/146, XIII/249, XIV/14.
 t.-ti III/49, V/155, XII/13.
 t.-tilar XIV/90.
 t.-tiḡ XIV/51.
 t.-up III/43, III/48.
 [=29]

tapul-: *f.* bulunmak.
 t.-du XV/58.
 t.-gan XV/27.
 t.-ganından XII/97.
 t.-gay IX/32.
 t.-iyir V/16, V/19, XI/97.
 t.-iyirlar X/89.
 t.-ma V/35.
 t.-ur X/86.
 [=10]

taran: *is.* (Lat.) koçbaşı, şehir kuşatmasında kapı kırmaya,

duvar yıkmaya yarayan antik bir silah.
 t. XIII/186.
 [=1]

tarceal: *zrf.* (Erm.) yine.
 t. II/75, III/59, V/67, VII/40, X/85, XV/156, XV/158.
 [=7]

tardag: *sf.* (Erm.) boş.
 t. XI/25.
 [=1]

tark‘manel et-: *f.* (Erm. tark‘manel + Tr. et-) tercüme etmek.
 t.-iyir XV/192.
 [=1]

tarliḫ: *is.* darlık.
 t. XIII/130.
 [=1]

tarlov: *is.* tarla.
 t.+dan X/139.
 [=1]

tart-: *f.* çekmek.
 t.-iyir XI/63.
 t.-iyirlar X/64.
 t.-kaylar X/116.
 t.-ma IX/115, XI/60.
 t.-mas X/102, XV/34.
 [=7]

tartkan bol-: *f.* çekmek, tartmak.
 t.-up XIV/79.
 [=1]

tartil-: *f.* çekilmek, tartılmak.
 t.-ma IX/112.
 t.-maḫ VIII/148.
 t.-maḫta IX/116.

[=3]

tas: *is.* kase, tas.
t. XII/19.

[=1]

tas bol-: *f.* (Erm. tas + Tr. bol-) yok olmak.
t.-gan V/140.
t.-liḫka I/67.
t.-madīlar XV/234.
t.-maḫ X/99.
t.-maḫka V/137, X/126, XIII/84, XIV/134.
t.-maḫliḫka VII/225.
t.-maḫnī XIV/133, XV/233.
t.-maḫnīḡ I/64.
t.-maḫta VII/44.
t.-urlar V/151, XIII/228.
t.-up edi XV/57.
t.-up edir XV/45.

[=17]

tas et-: *f.* (Erm. tas + Tr. et-) yok etmek.
t.-ärbiz II/80.
t.-iyirbiz II/72.
t.-käy I/15.
t.-käybiz II/69.
t.-mä II/68.
t.-mäs VII/195.
t.-sälär X/30.
t.-ti V/154, VII/155, XII/43.

[=10]

tas etil-: *f.* (Erm. tas + Tr. etil-) yok edilmek
t.-mäḫkä I/67, VII/225.

[=2]

taš: *is.* taş.
t. VII/209, XIII/166, XIII/166, XV/172.
t.+lar III/59.
t.+larnī III/66.
t.+nī X/78.

[=7]

tat-: *f.* tatmak.
t.-kīn VII/218.
t.-ma X/33.

[=2]

tatlī: *sf.* tatlı.
t. IV/56, IV/59, VI/90, X/28, X/33, X/86, XIV/97, XV/254.

[=8]

tatlīlan-: *f.* tatlılaşmak.
t.-dī XII/4.

[=1]

tatlīlat-: *f.* tatlandırmak.
t.-kay edi XII/5.

[=1]

tatlīliḫ: *is.* tatlılık.
t. X/29, XIII/143.
t.+īn XII/9.
t.+nī X/87, XI/38, XIII/119.

[=6]

tawanank’: *is.* (Erm.) günah çıkarma.
t.+ ī IV/38, IV/51.
t.+nī VIII/36.

[=3]

tayaḫ: *is.* asa, değnek, sopa.
t. VI/15.
t.+ī VI/14, VI/14.

[=3]

tayan-: *f.* dayanmak.

t.-iyiχ VI/15.

t.-ip XV/171.

t.-saŋ VI/15.

[=3]

tayemnica: *is.* (Slv.) sır.

t. VI/6.

t.+ları IV/67.

t.+ların V/81, VI/186.

t.+larnı V/58, V/84, VI/27,
VI/27.

t.+larnıŋ V/38, V/40.

t.+nı VII/214.

[=11]

tayfa: *is.* (Ar.) halk, kabile, nesil.

t.+sı III/23, XV/9.

t.+sına XV/183.

[=3]

tažä: *sf.* (Far.< tāze) taze.

t. X/85.

[=1]

tbradun: *is.* (Erm.) okul.

t.+lar I/78.

[=1]

te-: *f.* demek.

t.-di II/69.

[=1]

tebrät-: *f.* sallamak. (krş. *teprät-*)

t.+sär XIII/94.

[=1]

tegänä: *is.* (E.Yun.) kova.

t. XII/72.

[=1]

tek: *sf.* sadece, tek, yalnızca.

t. I/32, II/34, V/4, VII/14, VII/71,
X/3, XIII/12, XIII/93, XIII/140,
XIII/217, XV/88, XV/197.

[=12]

tekrar: *zf.* (Ar.< *tekrār*) tekrar.

t.VI/86.

[=1]

temir: *is.* demir.

t. XV/170.

[=1]

temyan: *is.* (E.Yun.) buhur.

t.+nı V/63, VI/50, VI/123,
VII/80.

[=4]

ten: *is.* (Far.< *ten*) beden.

t. II/43, IV/48, VI/125, VIII/33,
IX/85, X/53, XIII/170, XIV/137.

t.+dä XIII/5, XIII/141.

t.+dän X/129.

t.+gä I/26, I/26, VIII/29, VIII/32,
VIII/34, VIII/200, X/54.

t.+i III/13, III/68, V/75, VI/21,
VI/26, VI/66, VI/93, VI/111,
VI/180, VI/185, VII/89, VII/93,
VII/95, VII/99, VII/132, VII/233,
VIII/88, VIII/96, VIII/104,
IX/41, IX/41, X/72, X/132,
XIII/137.

t.+im V/7, X/94, XV/158.

t.+imiz XII/51/ XII/53.

t.+imni VI/85.

t.+in III/65, III/67.

t.+indä XIII/99, XIII/112.

t.+inijnin XV/188, XV/194.

t.+lär XIII/41.

t.+läri IX/121, X/92, XIII/132,
XV/163, XV/170.

t.+lärin X/93, XV/171.
t.+lämindä X/59, XIII/98, XIII/142.
t.+läрни XIII/41.
t.+ni I/47, VI/92, VI/143, VI/184, VII/191, VIII/109, XIII/117.
t.+niң I/42, VI/183, X/54.
[=77]

tenlän-: *f.* (Far. ten + Tr. län-) yaratılmak.
t.-iyirbiz VII/100.
[=1]

teñiz: *is.* deniz.
t. XI/6, XI/7.
t.+dä XI/11.
t.+gä XI/5.
t.+niң IV/56.
[=5]

teñri: *is.* tanrı.
t.+lär V/28.
t.+läрни V/94.
[=2]

teprät-: *f.* sallamak. (krş. **tebrät-**)
t.-iyir XI/7.
t.-mädi VI/164.
t.-sär XIII/94.
[=3]

tepsi: *is.* tepsi.
t. VIII/70.
[=1]

ter: *is.* ter.
t.+gä X/132.
t.-indä III/98.
[=2]

teräk: *is.* ağaç.
t. XII/23, XII/47, XII/57.
t.+kä IX/98.
t.+lär XII/27.
t.+läri IV/24.
t.+tän IX/96.
[=7]

terän: *sf.* derin, yoğun.
t. X/44.
[=1]

teränlik: *is.* derinlik.
t.+tän XV/159.
[=1]

teredžä: *is.* (Far. <däriče) pencere.
t.+lärdän XV/124.
[=1]

termin: *is.* (Lat.) süre, vade.
t. X/100.
[=1]

terna: *is.* (Slv.) diken.
t. I/46, I/47, X/13, XIII/120.
t.+dan XII/80.
t.+niң I/47.
[=6]

tesknit et-: *f.* (Slv. tesknit+ Tr. et-) kaçırmak. (krş. **teşxnuх et-**)
t.-iyir IX/79.
[=1]

tesxlivī: *sf.* (Slv.) sıkıntılı.
t. XV/222.
[=1]

teşxnuх et-: *f.* (Slv. tesknit+ Tr. et-) kaçırmak. (krş. **tesknit et-**)
t.-iyir IX/79.

[=1]
teš-: *f.*deşmek.
 t.-är XII/25, XII/88.
 t.-kän XIII/120.
 t.-ti XII/31.
 t.-tilär XII/72, XIII/176.
 [=6]
teşik: *sf.* delik,deşik.
 t.+indän I/63.
 t.+lär XIII/123.
 t.+läрни XIII/112.
 [=3]
teškir-: *f.*değiştirmek.
 t.-iñiz V/94.
 t.-mä X/44, X/45.
 [=3]
teškiril-: *f.*değiştirilmek.
 t.-gäy X/46.
 t.-iyir X/110.
 [=2]
teta: *is.* (Uk.) hala, teyze.
 t.+dan VIII/167.
 [=1]
tez: *sf.* (Far.< *tīz*) tez.
 t. I/36, VI/211, VI/212, IX/90,
 X/42, X/77, XI/48, XI/91,
 XIII/14, XIII/203, XV/229,
 XV/241, XV/252, XV/258.
 [=14]
tezindän: *zf.* tezelden.
 t. XV/43.
 [=1]
tib: *is.* alt.
 t.+dägi VIII/6.

t.+inä II/5, IV/12, VI/66, VIII/48,
 VIII/152, XIII/95, XIV/139,
 XV/90, XV/171.
 t.+inädir VII/89.
 t.+indä XIII/218.
 [=12]
tik-: *f.* dikmek.
 t.-mä IX/104.
 t.-ti IX/6.
 [=2]
til: *is.* dil.
 t. XI/6, XI/8, XI/28, XI/37.
 t.+gä XI/34.
 t.+i X/115.
 t.+im XI/1, XI/108.
 t.+in III/64, XI/12.
 t.+indä XI/21, XI/32, XI/93.
 t.+ini XI/23, XI/90.
 t.+läri IV/75.
 t.+läрни XI/62.
 t.+ni III/59, XI/9, XI/57, XI/61,
 XI/120.
 [=23]
tiri: *is.* diri, yaşayan.
 t. VII/151, VIII/174, X/10,
 X/131.
 t.+dir XIII/5.
 t. edi XIV/91.
 t. edilär XIII/139.
 t.+lär VII/183, XIII/11.
 t.+läрни XIII/31.
 [=10]
tiri kümüş: *is.* civa.
 t. X/131.
 [=1]

tiril-: *f.* dirilmek.

t.-di XV/45, XV/57.

t.-dilär XIII/141.

t.-gän V/43.

t.-gäy XV/249.

t.-gäylär IX/106.

t.-ir IV/46.

t.-irlär XII/26.

t.-iyir IX/101, X/141, XI/122,
XIII/250, XV/261.

t.-iyirlär V/122, V/142, IX/104,
X/101.

t.-iyirsən VI/218, XIV/154.

t.-mäx XIII/245.

t.-mäs XII/25.

[=21]

tirilät-: *f.* diriltmek.

t.-ti XII/31.

[=1]

tirlik: *is.* hayat, yaşam.

t. IV/77, V/162, XIII/249.

t.+i II/75, X/114, XIII/150,
XIII/210.

t.+in III/65, V/127, X/89.

t.+inä XIII/141.

t.+indä I/72, III/22, VIII/22,
X/14.

t.+iniş XI/22.

t.+iñ XIII/125.

t.+iñiz XIII/149.

t.+iñizni V/161.

t.+iñni IX/83.

t.+kä IX/84, XIII/249.

t.+lärin V/132.

t.+ni I/54, XIII/149, XV/168.

t.+niş II/48, V/160, VI/199,
VII/32, IX/20, IX/71, X/49,
XII/10.

t. +tä V/123.

t.+tädirlär V/146.

→ **tirlik et-**

[=36]

tirlik et-: *f.* yaşamak.

t.-iyirsən IV/77.

[=1]

tiş: *is.* diş.

t.+i X/98.

t.+läri X/33.

t.+lärin III/59.

t.+läriñ XIII/140.

[=4]

titrä-: *f.* titremek.

t.-(ä)iyir X/94.

[=1]

titul: *is.* (Lat.) unvan.

t. IV/9.

t.+lar V/18, V/50.

t.+ları V/41, V/51.

[=5]

tivahar: *sf.* (Erm.) iblis tarafından ele geçirilen. (krş. **tiwahar**)

t.+larda.

[=1]

tivirdit et-: *f.* (Slv. tivirdit + Tr. et-) tekrarlamak.

t.-iyirlär VIII/174.

[=1]

tiwahar: *sf.* (Erm.) iblis tarafından ele geçirilen. (krş. **tiwahar**)

t.+lar VIII/67.

[=1]
tiy-: *f.* değmek.
 t.-är VII/150, VII/217.
 t.-mäs II/68, IX/61, XV/244.
 [=5]
tiz: *is.* diz
 t.+lärgä V/46.
 t.+lärim XV/158.
 [=2]
tikatsa bol-: *f.* (Slv. tikatsa + Tr. bol-) ilgilenmek.
 t.-iyir VIII/118.
 [=1]
tix-: *f.* tıkamak.
 t.-kan XIII/194.
 t.-tilar XIV/45.
 [=2]
tiyiz: *sf.* dar.
 t. XIV/71.
 [=1]
tilko: *zf.* (Slv.) sadece, yalnızca.
 t. I/18, I/18, I/39, III/4, VI/68, VIII/6, X/33, X/33, XIV/103, XV/81, XV/152, XV/211, XV/249.
 [=13]
tin-: *f.* sakinleşmek.
 t.-gaylar V/135.
 t.-iy edi XII/92.
 t.-iyir IV/65.
 [=3]
tinč: *sf.* sessiz.
 t. X/130.
 [=1]
tinčliχ: *is.* huzur.

t. V/129, XI/92, XI/93.
 t.+ka VII/246.
 [=4]
tiran: *sf.* (Lat.) zalim, zorba.
 t.+ga III/17.
 [=1]
tiyyisiz: *sf.* acımasız. (krş. **tiyilsiz**)
 t. XI/6.
 [=1]
tiyil: *sf.* sessiz.
 t. XIV/16.
 [=1]
tiyil-: *f.* sessizleşmek.
 t. XI/5.
 t.-iyirlar XI/97.
 t.-ma XI/58, XI/59.
 t.-maga XII/75.
 [=5]
tiyilmaχ: *is.* susmak.
 t.+nñ XI/37.
 [=1]
tiyilsiz: *sf.* acımasız. (krş. **tiyilsiz**)
 t. XI/6.
 [=1]
tlumač: *is.* tercüman.
 t.+ları V/48.
 [=1]
toy-: *f.* doğmak.
 t.-du IV/30, X/5, XIII/96.
 t.-dular XIV/40.
 t.-iyir IV/24, VIII/113, IX/105, XI/96, XV/12, XV/14.
 t.-iyirlar I/36, I/36, X/97, X/99.
 t.-ma XI/39.

t.-maḫnī XI/96.

t.-malīdīr II/77.

t.-masbiz VII/171.

t.-maslar XI/71, XI/80.

t.-urur XI/71.

[=21]

toḡru: *is.* doğru.

t. I/59, IV/45, V/125, VI/188,
VI/192, XI/30, XI/53, XI/54,
XI/78, XIII/141, XIII/219,
XIII/231.

t.+lar V/134, XIII/213, XIII/223,
XIV/122.

t.+lardan XIII/211.

t.+larga XIII/40.

t.+larnī XIII/105.

t.+larnīḡ X/83.

[=19]

toḡrulan-: *f.* doğru olmak.

t.-maḫ VII/105.

[=1]

toḡrulu: *sf.* iyi.

t.+larnīḡ XIII/210.

[=1]

toḡruluḡ: *is.* gerçeklik.

t. XIII/192, XIII/246, XIII/247,
XIII/248, XV/17, XV/195.

t.+ka IV/42.

t.+ nu VI/208, XIV/37, XIV/39.

t.+ nun IV/41, VI/209, VI/212.

t.+ ta VI/120, VI/218, XIII/25.

t.+ tan V/113.

t.+tur XIII/182.

[=18]

toḡrusuz: *is.* günahkâr.

t. I/6, XIII/24, XIV/18.

t.+dur I/7.

t.+lar XIV/122.

[=4]

toḡrusuzluḡ: *is.* günahkarlık.

t. XV/195.

t.+tan I/3, I/13.

t.+un XV/82.

t.+unnu XIV/94.

[=5]

toḡur-: *f.* doğurmak.

t.-du XIII/226.

t.-dum VII/43.

t.-duḡ XIV/63.

t.-gan VII/234.

t.-gay IV/18.

t.-iḡırlar VII/40, VII/47, VII/48.

t.-ma VIII/110, IX/102.

t.-maḫnī XI/96.

t.-up VII/48.

[=12]

toḡuruçi: *is.* doğurgan.

t. XI/95.

[=1]

toḡuṣ: *is.* doğum.

t.+u IV/28, IX/91, IX/107,
X/116.

t.+una IX/20, X/58.

t.+unda XI/86.

t.+undan VI/98, VII/23, IX/10.

t.+uḡuznu VII/44.

[=11]

toḡtalmaḡlıḡ: *is.* dayanıklılık.

t. IV/41.

[=1]
toxtat-: *f.* durdurmaq.
 t.-iñiz V/161.
 t.-iyyir V/10, IX/53.
 t.-iyyirlar IX/28, IX/55.
 t.-iyyirmen V/6.
 t.-ti VI/79.
 [=7]
tol-: *f.* dolmaq.
 t.-dur VII/243.
 t.-gan XIII/235.
 t.-mas I/83.
 t.-sa X/73.
 [=4]
toldur-: *f.* doldurmaq.
 t.-du IX/77.
 t.-dular XII/72.
 t.-iyyir II/46.
 t.-mayxtan XI/40.
 t.-salar XI/48.
 t.-uñuz IX/6.
 t.-ur II/51.
 [=7]
tolu: *sf.* dolu.
 t. V/129, X/72, XI/13, XV/100,
 XV/118, XV/123.
 r.-durlar XI/71.
 [=7]
ton: *is.* elbise, giysi, kıyafet, üst.
 t. I/84, VII/220.
 t.-lar V/107, VI/148, XV/53,
 XV/119, XV/125.
 t.-lari V/113.
 t.-larin XV/135.

t.-lariñizni V/94.
 [=10]
topraq: *is.* toprak.
 t. I/33, I/40, VII/216.
 t.-ka I/37, I/40, IX/83.
 t.-nñi I/33.
 t.-tan IV/64, XIII/114.
 [=9]
toy: *is.* şölen.
 t.-nu V/106.
 t.-una V/109.
 [=2]
toy-: *f.* doymak.
 t.-unur XII/89.
 [=1]
toyun-: *f.* doymak.
 t.-ur XII/89.
 [=1]
tök-: *f.* dökmek.
 t.-är XII/25.
 t.-iy edi XV/60.
 t.-iy edilär XV/177, XV/178.
 t.-iyir XIV/121.
 t.-iyyirlär X/114, XI/88, XV/125.
 t.-mä XII/92.
 t.-mägä XII/35.
 t.-mäxtän XV/16.
 t.-üp XV/154.
 t.-tü XII/19, XII/31, XII/32,
 XV/15.
 t.-tülär III/59, III/66.
 t.-tün XIV/153.
 [=19]
tölä-: *f.* ödemek.

t.-di XV/200.
t.-gäylär XV/220, XV/235.
t.-mä XIV/26.
t.-rmen XIII/191, XIV/35.
[=6]

tölämäx: *is.* ödeme.
t.+niñ XV/227.
[=1]

tölöv: *is.* kazanç.
t. V/148, XIII/145, XIII/229.
t.+nü XV/109.
t.+nünj XV/222.
t.+ü V/144.
t.+ünjüz XIV/110, XIV/124.
[=8]

törä: *is.* töre, yasa.
t. V/131, VIII/141, VIII/145,
VIII/194, VIII/202, IX/22, IX/56,
IX/60, IX/62, XV/20.
t.+gä VIII/189, XIV/41,
XIV/113.
t.+lär VIII/157.
t.+ni VIII/164.
t.+niñ V/49, IX/19, IX/23.
t.+si VIII/174, IX/57, IX/117.
t.+sindän XI/45.
t.+siz III/64, XIII/210.
[=24]

töräçi: *is.* yargıç.
t. VIII/120, XIII/15, XIII/155,
XIII/218, XIV/39, XIV/55.
t.+dir VIII/124.
t.+lär V/41, X/119.
t.+niñ XIII/223, XIV/58.
t.+ñiz XIV/85.

t.+sän XIV/40.
[=13]

töräsiz: *sf.* töresiz
t. III/64, XIII/210.
[=2]

töräsizlik: *is.* töresizlik.
t.+imdän XV/160.
t.+iñizni X/12.
t.+kä XV/190.
t.+ni X/20.
t.+tän XV/189.
[=5]

töşäk: *is.* yatak.
t. IX/118.
t.+lärimni XV/156.
[=2]

töv-: *f.* dövmek.
t.-dülär XV/83.
t.-gäy XIII/51.
t.-iy edilär VI/163.
t.-iyirsiz XIV/5.
t.-mäx XIII/118.
[=5]

töz-: *f.* dayanmak, sabretmek.
t.-gäy XV/247.
t.-iyir I/83.
t.-iyirbiz XV/218.
t.-säñ X/71.
[=4]

tözümlü bol-: *f.* sabırlı olmak.
t.-gaylar VII/176.
t.-sañ XIV/34.
t.-up XII/29.

[=3]
tözümlük: *is.* sabır.
 t.+kâ XIV/147.
 t.+nü XIV/116.
 [=2]
trafitsa bol-: *f.* (Slv. trafitsa + Tr. bol-) kazara olmak.
 t.-ur IX/30.
 [=1]
tren: *is.* (Leh.) cüzzam.
 t. V/65.
 [=1]
trendovafi: *sf.* (Leh.) cüzzamlı.
 t.+larni XII/73.
 [=1]
trizvost: *is.* (Slv.) uyanıklık.
 t. XI/57.
 [=1]
trib: *is.* (Uk.) alışkanlık.
 t. XV/154.
 [=1]
tribunal: *is.* (Lat.) mahkeme. (krş. **trībunal**)
 t.+da XIII/171.
 t.+i XIII/78.
 [=2]
trībunal: *is.* (Lat.) mahkeme. (krş. **tribunal**)
 t.+da X/106.
 t.+i XIII/196.
 [=2]
tṛnaban: *is.* (Erm.) kapıcı.
 t. VIII/42, VIII/43.
 [=2]
tṛnabank’: *is.* (Erm.) kapıcılar.

t. VIII/20, VIII/23.
 [=2]
trošm et-: *f.* (Erm. trošm + Tr. et-) vaftiz etmek.
 t.-mä VIII/117.
 [=1]
tručizna: *is.* (Slv.) zehir.
 t. XI/13.
 [=1]
trudnost: *is.* (Slv.) güçlük, zorluk.
 t. I/62, I/64.
 [=2]
trvat et-: *f.* (Slv. trvat + Tr. et-) devam etmek.
 t.-mägä I/55.
 [=1]
trvoja: *is.* (Slv.) kaygı.
 t. XI/3, XI/6.
 [=2]
trvožit et-: *f.* (Leh. trvoži t+ Tr. et-) korkutmak.
 t.-iyir VIII/15.
 [=1]
trvožitsa bol-: *f.* (Leh. trvožitsa + Tr. bol-) korkmak.
 t.-du XIII/181.
 [=1]
t’uŷt’: *is.* (Erm.) mektup.
 t. X/111.
 [=1]
tul: *is.* dul.
 t. XIV/54.
 [=1]
tulan-: *f.* devrilmek.
 t.-ip XII/89.

[=1]

tum: *is.* (Erm.) Rabbin Sofrası ayini,
Komünyon.

t. VII/60.

t.+ga VIII/52.

[=2]

tur-: 1. *f.* kalkmak.

t.-du XV/134.

t.-uñuz XIII/12.

t.-up XI/4, XV/42.

2. dirilmek.

t.-sarbız XIII/202.

t.-sarlar XIII/98.

→ **ölüdän tur-**

3. yaşamak.

t.-du II/9,

t.-ganlarga VII/8.

t.-gay VIII/80, IX/63,

t.-gün III/58.

t.-iy edi III/22, XIII/28, XV/175,
XV/204.

t.-iy edilär III/62, XV/149.

t.-iy edim XIII/118.

t.-iyir IV/56, VIII/102,

t.-ma, VIII/147, IX/48, XII/66,
XV/259.

t.-maga XII/67.

t.-sarlar XIII/99,

t.-up XIV/80,

4. durmak.

t.-arlar X/86, XIII/217.

t.-du V/62,

t.-gannij VI/177.

t.-gay XI/8.

t.-gay edi IX/9.

t.-gaylar edi IX/12.

t.-iy edi VI/173, X/18, XV/173,

t.-iy edilär IX/65, XIII/161,

t.-iyir X/130.

t.-iyirlar VI/162, XV/70.

t.-iyirsiz XIII/173.

t.-ma VIII/87,

t.-salar XIII/181.

t.-sar VI/118, XIII/197.

t.-sarbız XIII/195,

t.-sarlar VI/149, XIII/103,
XIII/107, XIII/213.

t.-sar edi IV/8.

t.-up V/65,

[=53]

turyuz-: *f.* diriltmek.

t.-du IV/3.

t.-gaysen V/33.

[=2]

turmaç: *is.* yaşam.

t.+i I/25, VII/4.

t.+in V/104.

t.+ka IX/23.

t.+larına VI/114.

t.+nı VIII/169.

[=7]

tut-: 1. *f.* tutmak, yakalamak.

t. II/60.

t.-iyir II/39, X/73, XIII/240,
XV/58, XV/258.

t.-iyirbiz VIII/162.

t.-iy edilär VIII/162.

t.-iyirlar V/81, VIII/14.

t.-kay XIV/133, XIV/148.
t.-kaysen II/30.
t.-ma VI/208, X/44, XI/121, XIV/130.
t.-madīlar XIII/222.
t.-mamaḡ XII/29.
t.-massiz XI/69.
t.-sar XIII/34, XIII/37, XIII/190.
t.-sun IX/110.
t.-tular III/49, XIII/208.
t.-tuḡuz XIII/128.
t.-ulgan edi III/60.
2. f. suçlamak.
t.-saḡız V/13.
[=29]
tutkan bol-: f. hapsetmek.
t.-gay edi XV/32.
t.-magay XIV/55.
[=2]
tutuçı: is. sahip.
t. III/6, III/70, VI/97, XIII/233.
t.-ları XIV/138.
[=5]
tutul-: f. tutuklanmak.
t.-gan edi III/60, V/13.
t.-gay XI/77.
t.-mas edi VIII/143.
t.-sun X/132.
[=5]
tutulgan bol- : f. tutuklu olmak..
t.-gay V/13.
[=1]
tutun-: f. tutunmak.
t.-dular X/120, XV/6.

t.-iyir XI/59.
t.-iyirsen XIV/149.
t.-maga XI/62.
[=5]
tuy-: f. hissetmek.
t.-ar XI/65.
[=1]
tügäl: sf. mükemmel.
t. V/67, XI/24, XIV/125.
t.-dir XIV/125.
[=4]
tügällik: is mükemmellik.
t. VI/55.
t.-imä XI/110.
[=2]
tügällä-: f. bitirmek, tamamlanmak.
t.-di III/65, VI/79.
t.-gäy III/54.
t.(ä)-iyir VI/80.
t.-mä II/52, VIII/105, XI/117.
t.-mäḡi V/57.
t.-säḡ II/85, VII/33.
t.-p XIII/69.
[=11]
tügällän-: f. bitmek.
t.-di VI/107, VI/149, VII/84.
t.-mäḡ II/73, V/85.
[=5]
tügälsiz: sf. kusurlu.
t.-lärgä IX/120.
[=1]
tükürmäḡ: is. tükürük.
t. XIII/119.
[=1]

tümän: *is.* tümen.

t. XIII/58, XIII/135.

t. +lär XIII/58.

[=3]

türlü: *sf.* türlü.

t. III/15, III/26, V/73, VI/25, VI/121, VII/150, VII/175, VII/239, VIII/39, VIII/39, VIII/142, VIII/198, IX/19, IX/41, X/130, XI/94, XII/27, XII/90, XIII/45, XIII/49, XIV/124, XV/64, XV/188, XV/190.

t.+dür VII/86.

t.+dürlär VIII/107.

t. türlü I/71, II/25, V/129, VIII/107, VIII/126, VIII/145, IX/114, X/22, X/132, XI/8, XI/15, XI/59, XI/68, XIII/7, XIII/8, XIII/43, XIII/204, XV/4.

[=44]

türt-: *f.* dürtmek.

t.-käylär XI/82.

[=1]

tüş: *is.* düş.

t.+nü IV/2.

[=1]

tüş-: *f.* düşmek.

t.-är VI/212, X/136, XI/92, XIV/73.

t.-ärlär I/66, VII/224.

t.-iyir II/40, XII/89.

t.-iyirlär V/137, VII/228, VII/236, XIII/235.

t.-käylär XIII/234.

t.-mä V/157, VII/112.

t.-mägäy XIV/58.

t.-mägäylär IX/117.

t.-sä XIII/185.

t.-särlär VII/166, VII/224.

t.-tü VII/125, IX/80, XII/93, XIII/180, XV/42.

t.-ürmä V/156.

[=26]

tüzül-: *f.* oluşmak.

t.-iyir VI/25.

[=1]

-U-

ublaganī: *is.* (Slv.) yalvarış.

u. XV/26, XV/26.

u.+nī XV/150.

[=3]

ublagat et-: *f.* (Slv. ublagat + Tr. et-) yalvarmak.

u.-iyirbiz VII/96.

u.-käylär XIV/90.

u.-mä VII/70.

u.-sär XV/151.

[=4]

uč: *is.* son.

u. X/99.

u.+ka XI/34.

u.+ta 134b/28, XI/51, XIII/50, XIV/15, XIV/145, XV/203, XV/230.

u.+tagi dir VIII/103.

u.+u V/54, V/115, V/148, IX/70, IX/91.

u.+una XI/112.
→ **uĉ et-**
[=17]
uĉ-: *f.* uçmak.
u.-tular X/108.
[=1]
uĉ et-: *f.* sonlandırmak.
u.-ärbiz VII/148.
u.-ärlär V/133.
u.-ip VII/237.
u.-käy XIII/23.
[=4]
uĉĉivê: *sf.* (Slv.) dürüst, nazikçe, saygı.
u.V/127.
[=1]
uĉesnêyši: *sf.* (Slv.) rahat.
u. VII/57.
[=1]
uĉešnik: *is.* (Slv.) takipçi, üye.
u.+läri VII/98.
[=1]
uĉinok: *is.* (Slv.) eylem.
u.+lar V/159, VII/86.
u.+larga I/75, VII/231.
u.+larni VI/205.
u.+larinñ V/147.
[=6]
uĉmay: *is.* cennet.
u. I/48.
u.+ka II/21, II/22, II/33, III/73,
XIII/114, XIII/121, XV/105.
u.+ima XV/96.
u.+nñ IV/6, IV/24, VII/100,
X/140, XIII/9.

u.+ta I/77, IX/73, XII/27, XIII/5,
XV/108.
u.+tan IV/75, XIII/134.
u.+tin XIII/134.
[=22]
udatnêyši bol-: *f.* (Slv. udatnêyši + Tr.
bol-) uygulamak.
u.-gay VII/212.
[=1]
udatsa bol-: *f.* (Slv. udatsa + Tr. bol-)
düzenlemek.
u.-gaylar XI/43.
[=1]
udilat et-: *f.* (Slv. udilat +Tr. et-)
vermek. (krş. **udilit et-**)
u.-käy IX/76.
[=1]
udilit et-: *f.* (Slv. udilat +Tr. et-) vermek.
(krş. **udilat et-**)
u.-mä IX/78.
[=1]
udželênâ: *is.* (Slv.) verme.
u. IX/76.
[=1]
ufat-: *f.* ufaltmak.
u.-iyir XII/167.
u.-maç XII/167.
u.-ti XII/93, XIII/166.
[=4]
uglaskanî: *sf.* (Leh.) uysal.
u.+dir XI/12.
[=1]
uyap‘ar: *sf.* (Erm.) gerçek.
u. IX/103.
[=1]

uğodit et-: *f.* (Slv. uğodit + Tr. et-) terk etmek.

u.-iñiz V/161.

[=1]

ukoğatsa bol-: *f.* (Slv. ukoğatsa + Tr. bol-) ilişkiye girmek.

u.-dular X/100.

[=1]

ukontentovat et-: *f.* (Slv. ukontentovat + Tr. et-) tatmin etmek.

u.-kây I/22.

[=1]

ukrop: *is.* (Slv.) kaynar su.

u. X/68.

[=1]

ulu: *sf.* büyük, ulu, yüce.

u. I/22, I/42, I/52, I/56, I/64, I/64, I/75, I/85, I/86, I/90, II/10, II/11, II/17, II/84, III/3, III/4, III/9, III/13, III/20, III/52, IV/2, IV/5, IV/7, IV/8, IV/22, IV/23, IV/26, V/19, V/24, V/24, V/26, V/30, V/36, V/47, V/52, V/61, V/89, V/92, V/101, V/154, VI/6, VI/6, VI/12, VI/23, VI/27, VI/89, VI/101, VI/136, VI/145, VI/150, VI/155, VI/160, VI/166, VI/168, VI/177, VI/181, VI/197, VI/197, VI/203, VI/209, VII/3, VII/19, VII/36, VII/98, VII/159, VII/179, VII/185, VII/185, VII/198, VII/221, VIII/5, VIII/6, VIII/9, VIII/18, VIII/59, VIII/103, VIII/107, VIII/118, VIII/127, VIII/128, VIII/134, VIII/171, VIII/193, VIII/202, IX/7, X/20, X/21, X/39, X/106, X/106, XI/4, XI/5, XI/17, XI/19, XI/51, XI/61, XI/63, XI/75, XII/46, XII/76, XIII/2, XIII/3, XIII/18, XIII/61, XIII/63, XIII/81, XIII/145, XIII/152, XIII/189, XIII/195,

XIII/197, XIII/213, XIII/227, XIV/16, XIV/20, XIV/31, XIV/49, XIV/49, XIV/55, XIV/58, XIV/70, XIV/81, XIV/85, XIV/123, XIV/130, XIV/131, XIV/143, XV/22, XV/48, XV/52, XV/58, XV/60, XV/60, XV/62, XV/70, XV/73, XV/85, XV/98, XV/101, XV/101, XV/103, XV/115, XV/126, XV/129, XV/143, XV/145, XV/146, XV/181, XV/193, XV/210, XV/216, XV/217, XV/218, XV/234, XV/238, XV/239.

u.+dan XV/134.

u.+dur I/75, I/81, I/82, II/17, V/25, VI/99, VII/36, VII/102, VII/228, XIII/236, XV/39.

u.+durlar VIII/76.

[=169]

ulukün: *is.* (ulu+kün) bayram.

u. XII/78, XV/63, XV/68.

u.+dän III/23.

u.+lärda VII/197.

[=5]

ululanma: *is.* yücelmek.

u. I/66, VII/224.

[=2]

ululat-: *f.* yüceltmek.

u.-kay I/94.

[=1]

ululuğ: *is.* büyüklük.

u.I/35, I/81, V/151, VIII/109.

u.+larî XIV/138.

u.+u III/38, VIII/119.

[=7]

ulus: *is.* ulus, millet.

u.+una III/46.
[=1]

umsa: *is.* umut.
u.+dadir XIII/149.
u.+müz XIII/150.
u.+nı VII/114.
[=3]

umsan-: *f.* umut etmek.
u.-ip III/42.
u.-gan IV/41.
[=2]

unut-: *f.* unutmak.
u.-kaysen XIV/93.
u.-madı I/81.
u.-sa XI/19.
u.-tu XII/66.
u.-up edi XI/20.
u.-ur XV/81.
[=6]

upadok: *is.* (Slv.) çöküş.
u.+tur V/154.
[=1]

upatrovat et-: *f.* (Slv. upatrovat + Tr et-
) ayırt etmek.
u.-kay VI/186.
u.-kin V/70.
[=2]

upokoroniy: *sf.* (Slv.) mahcup.
u. VI/133.
[=1]

upominat et-: *f.* (Slv. upominat + Tr. et-
) hatırlatmak.
u.-iyir VII/28, VII/219.
[=2]

upominatsa bol-: *f.* (Slv. upominatsa +
Tr. bol-) hatırlatmak.
u.-iyir XV/236.
u.-sañ XV/226.
[=2]

upor: *is.* (Slv.) inat.
u.+unda V/65.
[=1]

upredzat et-: *f.* (Slv. upredzat + Tr. et-)
uyarmak.
u.-iyir VI/11, XI/32.
[=2]

uprikrıtsa bol-: *f.* (Slv. uprikrıtsa + Tr.
bol-) sinirlenmek.
u.-sañ XV/228.
[=1]

ur-: *f.* vurmak.
u. -du V/66, XI/3.
u.-gan XI/94.
u.-gay XIII/51.
u.-iy edi X/8.
u.-iy edilär III/59, VI/161.
u.-iyim XIII/52.
u.-iyir IV/70, XIII/187.
u.-sa XIV/117.
u.-sar XIII/43.
u.-up XV/178.
[=13]

urend: *is.* (Slv.) yönetim. (krş. **urond**)
u. VIII/49, VIII/49, VIII/60,
VIII/63, VIII/64.
u.+gä V/64, VII/78, VII/81,
VIII/59.
u.+i V/57, VII/23, VIII/72,
VIII/84, VIII/100.
u.+iñ V/62, VII/153.

u.+inä V/14.
u.+läri VIII/127.
u.+nï VIII/80.
[=19]

urendnik: *is.* (Slv.) yönetici.
u.+lär VIII/3, VIII/4, VIII/19.
[=3]

urond: *is.* (Slv.) yönetim. (krş. **urend**)
u.+u X/113.
[=1]

uronganê: *is.* (Leh.) hakaret.
u. XII/71.
[=1]

urul: *f.* vurulmak.
u.-du XV/213.
[=1]

urun-: *f.* dövüşmek.
u.-ma XIV/139.
[=1]

uruş: *is.* kavga.
u. XIV/137,
[=1]

usaditsa bol-: *f.* (Slv. usaditsa + Tr. bol-) yerleşmek.
u. -gaybiz XIV/9.
[=1]

usčiplivî: *sf.* (Slv.) alaycı.
u. XI/49.
[=1]

usmirit et-: *f.* (Slv. usmirit + Tr. et-) sakinleştirmek.
u.-mä XI/13.
[=1]

usta: *is.* usta.

u. XI/113.
u.+sï VI/147.
u.+sïna XI/111.
[=3]

ustaliş: *is.* ustalık.
u. I/12, X/62.
[=2]

ustanovênê: *is.* (Leh.) varlık.
u.+sindä IX/8.
[=1]

ustanovit et-: *f.* (Slv. ustanovit +Tr. et-) belirlemek.
u.-ti IX/2.
[=1]

ustat et-: *f.* (Slv. ustat + Tr. et-) kesilmek.
u.-mä VI/7.
u.-mäs VII/52.
[=2]

ustava: *is.* (Slv.) kanun, yasa.
u.+sï IX/55.
[=1]

ustavičnê: *sf.* (Leh.) sürekli. (krş. **ustavičnî**)
u. VI/195.
[=1]

ustavičnî: *sf.* (Leh.) sürekli. (krş. **ustavičnê**)
u. VI/183.
[=1]

ušíkovanî: *sf.* (Slv.) düzenlenmiş.
u. dir VIII/2.
[=1]

ušmiratsa bol-: *f.* (Slv. ušmiratsa + Tr. bol-) yatıştırmak.

u.-iyir IX/123.
[=1]
ut-: *f.* kazanmak.
u.-ar XIII/220.
t.-iyirlar VIII/16.
u.-sa XV/36.
[=3]
utratnik: *is.* (Slv.) dolandırıcı.
u.+kä XV/49.
[=1]
uvaga: *is.* (Slv.) uyarı.
u.+sî IX/19.
[=1]
uvažat et-: *f.* (Slv. uvažat + Tr. et-) dikkat etmek. (krş. **uvažit et-**)
u.-iyiğ XIII/92.
u.-iyirlär XV/66.
u.-käybiz XIV/21.
u.-käy edi I/70.
u.-käylär edi IX/11.
u.-kin XV/67.
[=6]
uvaženê: *is.* (Slv.) dikkat.
u. XV/68.
[=1]
uvažit et-: *f.* (Slv. uvažat + Tr. et-) dikkat etmek. (krş. **uvažat et-**)
u.-misär XV/66.
u.-sä VII/102.
[=2]
uyal-: *f.* utanmak.
u.-massen II/54.
[=1]
uyat: *is.* utanç.

u. IX/30, XIII/201.
u.+î XIII/197.
u.+în X/122.
u.+ka X/116.
[=5]
uyatka keltir-: *f.* utandırmak.
u.-irsen XV/106, XV/107.
[=2]
uyatli: *sf.* ayıplı.
u. I/20, VII/83.
→ **uyatli bol-**
→ **uyatli et-**
[=1]
uyatli bol- : *f.* utanmak.
u.-gay XV/9.
[=1]
uyatli et-: *f.* utandırmak.
u.-är XV/147.
[=1]
uyatsiz: *sf.* utanmaz.
u. X/103.
[=1]
uyatsizliğ: *is.* utanmazlık.
u. XV/204.
[=1]
uzağ: *sf.* uzak.
u. XV/132, XV/149.
[=2]
uzağla-: *f.* gizlemek.
u.-gandir XIV/45.
u.-(a)iyir XIV/15, XIV/125.
u.-ma X/131.
u.-mağ VIII/43.
[=5]

uzaḫlan-: *f.* gizlenmek.

u.-gan III/25.

u.-iyr I/21, VIII/48.

u.- ip III/22, XI/16.

[=5]

uzat-: *f.* devam etmek, uzatmak.

u.-ma XV/244.

u.-maga XV/210.

[=2]

uzivat et-: *f.* (Slv. uzivat + Tr. et-) uygulamak.

u.-iy edi XV/198.

[=1]

uzun: *sf.* uzun.

u. I/27, I/54.

[=2]

užitok: *is.* (Slv.) kullanma.

u. I/25.

[=1]

užov: *sf.* (Erm.) güçlü.

u.+dur XII/95.

[=1]

-Ü-

üç: *is.* üç.

ü. VIII/2, VIII/18, VIII/76,
XI/21.

[=4]

üçünçi: *sf.* üç sayısının sıra sıfatı.

ü. VIII/171, IX/108, XII/79.

ü.+dä VIII/3.

ü.+dir VIII/61.

[=5]

üçün: *ed.* için.

ü. I/6, I/15, I/23, I/24, I/24, I/24,
I/24, I/25, I/25, I/26, I/26, I/26,
I/36, I/49, I/49, I/61, I/65, I/73,
I/93, II/5, II/18, II/27, II/32,
II/44, II/49, II/53, II/54, II/66,
II/67, II/69, II/69, II/70, II/78,
III/3, III/18, III/75, III/76, IV/2,
IV/5, IV/13, IV/13, IV/17, IV/20,
IV/42, IV/43, IV/60, IV/62,
IV/67, V/8, V/8, V/16, V/17,
V/18, V/19, V/20, V/40, V/52,
V/60, V/71, V/79, V/115, V/117,
V/121, V/122, V/129, V/134,
V/139, V/147, V/147, V/154,
V/159, VI/5, VI/30, VI/30,

VI/43, VI/45, VI/53, VI/54,
VI/66, VI/69, VI/69, VI/76,
VI/80, VI/89, VI/94, VI/96,
VI/102, VI/115, VI/116, VI/131,
VI/138, VI/138, VI/139, VI/143,
VI/146, VI/152, VI/170, VI/179,
VI/186, VI/187, VI/191, VI/193,
VI/195, VI/197, VI/209, VI/210,
VI/213, VII/16, VII/18, VII/27,
VII/31, VII/47, VII/50, VII/57,
VII/58, VII/59, VII/60, VII/61,
VII/61, VII/62, VII/68, VII/70,
VII/76, VII/87, VII/116, VII/125,
VII/129, VII/130, VII/137,
VII/137, VII/140, VII/145,
VII/146, VII/148, VII/149,
VII/152, VII/155, VII/158,
VII/160, VII/160, VII/163,
VII/169, VII/173, VII/178,
VII/178, VII/179, VII/183,
VII/183, VII/183, VII/187,
VII/193, VII/194, VII/199,
VII/212, VII/212, VII/213,
VII/213, VII/232, VII/244,
VIII/44, VIII/56, VIII/63,
VIII/64, VIII/71, VIII/77,
VIII/80, VIII/86, VIII/87,
VIII/88, VIII/90, VIII/95,
VIII/115, VIII/118, VIII/119,

VIII/122, VIII/132, VIII/148,
VIII/149, VIII/150, VIII/157,
VIII/175, VIII/178, VIII/178,
VIII/179, VIII/187, IX/5, IX/13,
IX/15, IX/16, IX/16, IX/30,
IX/49, IX/61, IX/68, IX/71,
IX/74, IX/110, IX/113, IX/117,
IX/119, IX/124, X/6, X/14, X/22,
X/24, X/32, X/34, X/65, X/87,
X/103, X/111, X/114, X/114,
X/115, XI/10, XI/14, XI/16,
XI/18, XI/22, XI/25, XI/27,
XI/44, XI/49, XI/53, XI/53,
XI/58, XI/71, XI/74, XI/75,
XI/85, XI/88, XII/14, XII/20,
XII/32, XII/35, XII/45, XII/51,
XIII/5, XIII/6, XIII/11, XIII/18,
XIII/20, XIII/23, XIII/25,
XIII/26, XIII/30, XIII/30,
XIII/30, XIII/73, XIII/85,
XIII/85, XIII/113, XIII/116,
XIII/118, XIII/120, XIII/120,
XIII/122, XIII/123, XIII/154,
XIII/171, XIII/183, XIII/188,
XIII/224, XIII/227, XIII/243,
XIV/3, XIV/9, XIV/12, XIV/17,
XIV/20, XIV/24, XIV/34,
XIV/36, XIV/40, XIV/41,
XIV/41, XIV/42, XIV/42,
XIV/43, XIV/44, XIV/51,
XIV/51, XIV/54, XIV/56,
XIV/57, XIV/60, XIV/62,
XIV/64, XIV/65, XIV/66,
XIV/66, XIV/66, XIV/66,
XIV/67, XIV/69, XIV/74,
XIV/74, XIV/74, XIV/78,
XIV/86, XIV/87, XIV/100,
XIV/100, XIV/102, XIV/104,
XIV/104, XIV/107, XIV/119,
XIV/123, XIV/123, XIV/123,
XIV/124, XIV/139, XIV/141,
XIV/141, XIV/144, XIV/144,
XIV/146, XIV/147, XIV/152,
XIV/153, XV/3, XV/3, XV/6,
XV/9, v17, XV/17, XV/18,
XV/19, XV/20, XV/21, XV/22,
XV/23, XV/50, XV/54, XV/58,
XV/65, XV/74, XV/103,

XV/103, XV/103, XV/114,
XV/128, XV/129, XV/139,
XV/165, XV/177, XV/185,
XV/186, XV/188, XV/194,
XV/196, XV/220, XV/222,
XV/228, XV/236, XV/242,
XV/246, XV/246, XV/246,
XV/247, XV/247, XV/249,
XV/254, XV/258, XV/259,
XV/260.

ü. dür IV/55, XIII/113.

[=372]

üfrä- *f.* üflemek

ü.-di V/12.

[=1]

üläš- *f.* bölmek, paylaşmak.

ü. 137b/12.

ü.-iñiz VI/85.

ü.-mä VIII/96.

[=3]

üläšli: *sf.* pay sahibi, paylı.

ü. VIII/64, VIII/93.

[=2]

üläštir- *f.* paylaştırmak.

ü.-mä VIII/88.

[=1]

ündä- *f.* adlandırmak.

ü.-är X/58.

ü.-di I/47, V/93, V/106.

ü.-(ä)gäy XV/22.

ü.-(ä)iy edi IV/8, XIII/165,
XIII/225, XV/56.

ü.-(ä)iy edilär VI/137.

ü.-(ä)iyir I/6, I/10, I/13, IV/43,
IV/61, V/30, V/33, V/48, VI/82,
175, X/72, XIII/22, XIII/78,
XIII/166, XIII/168, XIV/108,
XV/35, XV/230.

ü.-(ä)iyirbiz III/25, VIII/136.

ü.-(ä)yirlär II/23, II/26, VII/173,
VII/174, VIII/52, VIII/75,
VIII/108, VIII/140, X/97.

ü.-mä I/74, IV/49, XIII/80.

ü.-p II/20.

ü.-sär XIII/64.

ü.-särlär XIII/64.

[=45]

ündäl:- *f.* adlandırılmak.

ü.-gän IV/17, IV/76, V/92,
V/109, VII/77, X/23.

ü.-gändir IV/20, XV/114.

ü.-gändirlär V/95, VIII/100.

ü.-iyir IV/75, VI/80, XII/20.

ü.-iyirlär III/27, V/29.

[=15]

ündät:- *f.* çağirtmak.

ü.-mädiñ XIII/237.

[=1]

üsnä: *zrf.* üzerine.

ü. I/20, I/84, I/84, I/91, II/3, II/4,
II/6, II/8, II/10, II/14, II/17, II/21,
II/24, II/32, II/38, II/38, II/43,
II/51, II/59, II/71, III/13, III/21,
III/22, III/28, III/43, III/55,
III/56, III/60, IV/3, IV/6, IV/6,
IV/8, IV/53, IV/56, IV/56, IV/70,
IV/73, V/20, V/21, V/22, V/28,
V/32, V/35, V/36, V/43, V/43,
V/50, V/66, V/76, V/79, V/81,
V/85, V/92, V/96, V/114, V/140,
V/143, V/145, V/145, V/146,
V/158, VI/14, VI/15, VI/16,
VI/16, VI/79, VI/103, VI/103,
VI/105, VI/106, VI/125, VI/126,
VI/169, VI/174, VI/180, VI/184,
VI/208, VII/4, VII/6, VII/8,
VII/23, VII/24, VII/43, VII/43,
VII/49, VII/57, VII/78, VII/79,

VII/93, VII/102, VII/125,
VII/136, VII/201, VII/213,
VII/220, VII/220, VII/242,
VII/243, VII/245, VIII/1, VIII/6,
VIII/8, VIII/17, VIII/32, VIII/42,
VIII/46, VIII/50, VIII/57,
VIII/63, VIII/68, VIII/72,
VIII/110, VIII/126, VIII/134,
VIII/135, VIII/136, VIII/138,
VIII/138, VIII/138, VIII/142,
VIII/164, VIII/169, VIII/181,
VIII/181, VIII/190, VIII/191,
VIII/197, IX/2, IX/9, IX/20,
IX/41, IX/41, IX/43, IX/43,
IX/71, IX/71, IX/85, IX/87,
IX/88, IX/89, IX/104, IX/109,
IX/120, IX/126, X/19, X/25,
X/31, X/60, X/60, X/61, X/87,
X/94, X/94, X/94, X/112, X/135,
X/137, XI/3, XI/6, XI/7, XI/7,
XI/16, XI/23, XI/86, XI/102,
XI/118, XI/120, XII/2, XII/9,
XII/13, XII/18, XII/18, XII/22,
XII/23, XII/26, XII/31, XII/31,
XII/32, XII/38, XII/80, XII/87,
XII/89, XII/93, XIII/18, XIII/18,
XIII/45, XIII/53, XIII/57,
XIII/63, XIII/70, XIII/78,
XIII/114, XIII/117, XIII/117,
XIII/123, XIII/123, XIII/131,
XIII/136, XIII/146, XIII/185,
XIII/193, XIII/193, XIII/203,
XIII/204, XIII/214, XIII/238,
XIII/243, XIV/3, XIV/10,
XIV/42, XIV/73, XIV/73,
XIV/73, XIV/99, XIV/100,
XIV/121, XIV/121, XIV/122,
XIV/122, XIV/126, XIV/128,
XIV/135, XV/6, XV/7, XV/8,
XV/16, XV/21, XV/22, XV/27,
XV/30, XV/30, XV/30, XV/31,
XV/35, XV/54, XV/60, XV/68,
XV/74, XV/88, XV/99, XV/102,
XV/104, XV/105, XV/115,
XV/115, XV/116, XV/119,
XV/120, XV/135, XV/145,
XV/153, XV/163, XV/170,
XV/171, XV/172, XV/173,

XV/180, XV/214, XV/216,
XV/223, XV/229, XV/235,
XV/237, XV/237, XV/248,
XV/255.

ü.+dirlär I/44, V/25.

[=268]

üst: *is.* üst.

ü. I/83.

ü.+lärinä VII/172, XIII/168,
XV/125.

ü.+tägi VII/92, VII/124.

ü.+tän VII/87.

ü.+ümä XIII/180.

ü.+ümüzdädir VII/112.

ü.+üğä X/78, XIII/218.

[=11]

üz-: *f.* koparmak.

ü.-dülär X/5.

ü.-gändir X/27.

ü.-gäy XIV/134.

[=3]

-V-

vada: *is.* (Slv.) günah.

v.+sı VI/180.

[=1]

vaya: *is.* (Slv.) terazi.

v.+da edi XIV/58, XV/143.

[=2]

vax!: *ün.* vah!

v. V/154.

[=1]

valnı: *sf.* (Slv.) bütün.

v. XIII/3, XIII/11.

[=2]

vank': *is.* (Erm.) manastır.

v. III/40.

v.+ı III/37.

v.+ka XIV/80.

v.+lar I/77, III/25.

v.+nıñ III/38.

v.+ta III/39.

[=7]

vartabed: *is.* (Erm.) vaiz.

v.+lär II/23, VI/70, X/22, XII/14,
XII/33, XIII/38.

v.+lärdän VIII/94.

v.+lärgä X/133.

v.+läрни I/76.

v.+läрниñ VIII/175.

v.+lıǵkä VII/170.

v.+ni VI/197.

[=12]

vay: *ün.* vay!

v. I/69, XV/237.

[=2]

vazıt et-: *f.* (Slv. vazıt + Tr. et-) düşünmek. (krş. **vazıt et-**)

v.-iy edilär II/8.

v.-sär XV/15.

[=2]

vaznı: *sf.* (Slv.) önemli. (krş. **vaznı**)

v. edi XV/14.

[=1]

vazıt et-: *f.* (Slv. vazıt + Tr. et-) düşünmek. (krş. **vazıt et-**)

v.-iyir XV/92.

[=1]
važitsa bol-: *f.* (Slv. važitsa + Tr. bol-) kalkışmak.
 v.-gay edi VIII/114.
 v.-gaylar V/112.
 [=2]
važnī: *sf.* (Slv.) önemli. (krş. **vaznī**)
 v. VIII/114.
 v. edi XV/12.
 v.+dīr XIV/68.
 [=3]
vdavatsa bol-: *f.* (Slv. vdavatsa + Tr. bol-) katılmak.
 v.-iyy edi VII/79.
 [=1]
vêčnī: *sf.* (Slv.) ebedî, sonsuz. (krş. **vêčnī**)
 v. I/94, II/25, V/118.
 [=3]
vêčnī: *sf.* (Slv.) ebedî, sonsuz. (krş. **vêčnīy**)
 v. VII/5.
 [=1]
vedlug: *ed.* (Leh.) göre.
 v. V/24.
 [=1]
veliyat: *is.* (Ar. < *vilāyet*) vilayet.
 v.+ina XII/42, XII/43.
 v.+inda III/48.
 v.+nīj XIV/47.
 v.+ta X/107, XII/44.
 [=6]
vênčovat et-: *f.* (Slv. vênčovat + Tr. et-) kutlamak.
 v.-kâylar XV/37.

[=1]
vênčovnik: *is.* (Slv.) kutlama.
 v.+lârni XV/38.
 [=1]
vendžidlo: *is.* (Leh.) dizgin.
 v.+ga XI/23.
 [=1]
venec: *is.* (Slv.) taç
 v.+lâr XV/118.
 [=1]
vernadun: *is.* (Erm.) yemek odası.
 v.+da VI/80, VI/83.
 [=2]
vêrnī: *sf.* (Slv.) sadık.
 v. VII/243.
 [=1]
veselnī: *is.* (Slv.) düğün.
 v. V/107.
 [=1]
vet za vet: *is.* (Leh.) göze göz.
 v. XIV/114.
 [=1]
veža: *is.* (Slv.) kule.
 v.+ga XIII/239.
 v.+larda VIII/14.
 [=2]
vidžag: *is.* (Erm.) bölük.
 v.+ga VIII/38.
 [=1]
vinnica: *is.* (Leh.) üzüm bağı.
 v.+da VII/173.
 v.+lar III/49.
 [=2]

viper: *is.* (Lat.) engerek.

v.+e X/110.

v.+lârdirlâr X/113.

[=2]

virš: *is.* (Lat.) şiir.

v.+lârni XV/123.

[=1]

vizerunek: *is.* (Slv.) örnek.

v. XV/199.

[=1]

vĩbolkotat et-: *f.* (Slv. vĩbolkotat + Tr. et-) gevezelik etmek.

v.-âr XI/94.

[=1]

vĩđzelit et-: *f.* (Slv. vĩđzelit + Tr. et-) ayırmak, seçmek.

v.-mä VI/202.

[=1]

vĩklad: *is.* (Slv.) katkı, yorum.

v. IV/2.

[=1]

vĩkorenit et-: *f.* (Slv. vĩkorenit + Tr. et-) yok etmek.

v.-mä II/44.

[=1]

vĩřovat et-: *f.* (Slv. vĩřovat + Tr. et-) terbiye etmek.

v.-mä IX/102.

[=1]

vĩmalovat et-: *f.* (Slv. vĩmalovat + Tr. et-) resmetmek.

v.-kâylâr III/36.

v.-ttilâr III/40.

[=2]

vĩmavâtsa bol-: *f.* (Slv. vĩmavâtsa +Tr. bol-) reddetmek.

v.-up VIII/59.

[=1]

vĩmêčonĩ: *sf.* (Slv.) belirlenmiş.

v. XV/4.

[=1]

vĩmĩřlonĩy: *sf.* (Slv.) sahte.

v.+đirlar VIII/27.

[=1]

vĩmuvitsa bol-: *f.* (Slv. vĩmuvitsa + Tr. bol-) vazgeçmek.

v.-du XI/112.

v.-ma XIV/103.

v.-massen XIII/201.

v.-ur XIII/200.

[=4]

vĩmuvka: *is.* (Slv.) bahane.

v.+mĩz II/45.

[=1]

vĩmuvônĩy: *sf.* (Slv.) açık, belli.

v. VII/182.

[=1]

vĩobrařenê: *is.* (Slv.) görüntü.

v.+sin II/57.

[=1]

vĩrazit et-: *f.* (Slv. vĩrazit +Tr. et-) anlatmak.

v.-ti II/27.

[=1]

vĩpelnit et-: *f.* (Leh. vĩpelnit + Tr. et-) gerçekleştirmek.

v.-sâm XI/110.

[=1]

vĩpolorovanĩ: *sf.* (Slv.) parlak.

v.VI/122.

[=1]

vïpovidat et-: *f.* (Slv. vïpovidat + Tr. et-) adamak.

v.-sä XV/64.

[=1]

vïruconïy: *sf.* (Leh.) ahlaksız.

v. VI/196.

[=1]

vïσμαžonïy: *sf.* (Slv.) kızarık, kalsine olmuş.

v. I/34.

[=1]

vïstali: *sf.* (Leh.) dayanıklı.

v. X/86.

[=1]

vïstempek: *is.* (Leh.) günah. (krş. **vïstïmpek**)

v.+lär XI/62.

v.+lärđä X/82.

v.+ni V/160.

v.+niñ X/42.

[=4]

vïstïmpek: *is.* (Leh.) günah. (krş. **vïstempek**)

v.+lär V/137.

[=1]

vïstïnpstvo: *is.* (Leh.) günah.

v.+su V/147.

[=1]

vït et-: *f.* (Slv. vït + Tr. et-) ulumak.

v.-iyir XI/92.

[=1]

vïznanê: *is.* (Slv.) bilme, tanıma.

v.+si IV/5.

[=1]

vïznavat et-: *f.* (Slv. vïznavat + Tr. et-) açıklamak.

v.-iyir V/37.

[=1]

vladat et-: *f.* (Slv. vladat + Tr. et-) yönetmek.

v.-iyirlär VIII/10.

v.-kây VIII/142.

[=2]

vlasnê: *sf.* (Slv.) şahsi.(krş. **vlasnï, vlasnïy**)

v. II/43.

[=1]

vlasnï: *sf.* (Slv.) şahsi.(krş. **vlasnê, vlasnïy**)

v. I/33, VIII/100, XIII/98, XIII/101, XIII/132, XIV/32, XIV/60, XIV/129.

v. dir XV/260.

[=9]

vlasnïy: *sf.* (Slv.) şahsi.(krş. **vlasnê, vlasnï**)

v. I/29, VI/33, X/69.

[=1]

vločnâ: *is.* (Leh.) mızrak.

v. XIII/120.

[=1]

vlošênica: *is.* (Slv.) çul. (krş. **vlošênne**)

v. XV/120. XV/135, XV/137, XV/143, XV/171.

v.+larnï XV/163.

v.+nï III/22, XV/134.

[=8]

vlošênne: *is.* (Slv.) çul. (krş. **vlošenica**)

v. XV/125.

[=1]

vniveč aylandir-: *f.* (Slv. vniveč + Tr. aylandir-) yok etmek.

v.-iyirlar X/109.

[=1]

vniveč bol-: *f. f.* (Slv. vniveč + Tr. bol-) yok olmak.

v.-du X/119.

[=1]

volna: *is.* (Slv.) yapağı.

[=1]

volnıy: *sf.* bağımsız.

v. IX/31, IX/59, XV/218.

[=3]

volnost: *is.* (Slv.) özgürlük.

v. XV253, XV/260.

n.+nuş XV/260.

[=3]

vonpit et-: *f.* (Leh.) kuşkulanmak.

v.-sär XV/58.

[=1]

vontpênâ: *is.* (Leh.) tereddüt.

v. V/122.

[=1]

voyna: *is.* (Slv.) savaş.

v.+da VIII/2.

[=1]

voyovat et-: *f.* (Slv. voyovat + Tr. et-) savaşmak.

v.-särlär XIII/214.

[=1]

voysko: *is.* (Slv.) ordu.

v.VIII/1.

v.+larni XIII/78.

v.+nu VIII/15.

v.+nuş VIII/5, VIII/10.

v.+su XIII/62.

[=6]

vpitsa bol-: *f.* (Slv. vpitsa + Tr. bol-) işlemek.

v.-ur X/68.

[=1]

vrask: *is.* (Slv.) çığlık.

v. XV/141.

[=1]

vşakže: *zf.* (Leh.) sonunda.

v. IX/31.

[=1]

vşetečnı: *sf.* (Leh.) namussuz. (krş. şfetečnadr)

v. VI/215, X/111.

v.+dır XI/100.

[=3]

vzgardit et-: *f.* (Leh. vzgardit + Tr. et-) reddetmek.

v.-ärmen VII/156.

v.-tiş VII/156.

[=2]

vzgardzonıy: *sf.* (Leh.) lanetlenmiş, reddedilmiş.

v. VII/82, VIII/182.

[=2]

vživat et-: *f.* (Slv. vživat + Tr. et-) anmak.

v.-iy edi VIII/58.

[=1]

ya: *bağ.* veyə, ya, ya da.

y. I/33, I/34, I/90, I/90, II/23, II/65, II/72, III/48, III/48, IV/50, IV/61, V/58, V/70, VI/24, VI/141, VI/181, VI/181, VI/181, VI/182, VI/182, VI/182, VI/182, VI/182, VI/182, VI/182, VI/183, VI/187, VI/191, VI/195, VI/198, VI/204, VI/205, VII/3, VII/59, VII/67, VII/88, VII/88, VII/117, VII/154, VII/172, VII/197, VIII/18, VIII/99, VIII/102, VIII/110, VIII/113, VIII/123, VIII/160, VIII/190, IX/6, IX/28, IX/59, IX/60, IX/110, X/1, X/20, X/28, X/61, X/67, X/67, X/70, XI/44, XI/77, XI/91, XI/92, XI/92, XII/68, XIII/18, XIII/63, XIII/86, XIII/153, XIII/201, XIII/201, XIV/6, XIV/25, XIV/48, XIV/70, XIV/81, XIV/115, XIV/123, XIV/137, XIV/147, XV/36, XV/102, XV/172.

[=85]

yadoviti: *sf.* (Slv.) zehirli.

y. X/115.

[=1]

yay: *is.* yağ.

y.+dan XV/159.

y.+i I/60, I/61.

[=3]

yayla-: *f.* yağlamak.

y.-magay I/60.

[=1]

yaymur: *is.* yağmur.

y. XIV/121.

y.+lar XIII/235.

[=2]

yağşı: *sf.* iyi.

y.I/2, I/76, I/92, II/61, V/36, V/78, V/115, V/117, V/118, V/120, V/123, V/159, VI/170, VI/170, VI/170, VI/172, VI/203, VI/205, VII/1, VII/8, VII/53, VII/86, VII/107, VII/117, VII/123, VII/124, VII/142, VII/231, VIII/16, VIII/199, VIII/199, IX/2, IX/25, IX/31, IX/31, IX/45, IX/72, IX/79, IX/102, IX/107, X/40, X/80, X/134, XII/46, XII/57, XIII/86, XIII/96, XIII/227, XIII/228, XIV/11, XIV/42, XIV/91, XIV/150, XV/51, XV/93, XV/94, XV/114, XV/193, XV/243, XV/257.

y.+dır I/21.

y.+ga I/53.

y.+lar XIV/121.

y.+lardan XIII/184.

y.+larni XIII/80.

[=63]

yağşılıx: *is.* iyilik.

y. I/23, I/75, IX/78, XIV/49, XIV/79.

y.+i I/30, XIV/100.

y.+imizni I/86.

y.+imizni VII/134.

y.+in I/5, V/23, VII/5, VII/199.

y.+ından XIV/142.

y.+larni XV/60.

y.+ni I/29, XV/98.

y.+nın I/90, IV//43.

y.+tan I/4, VII/227, XIV/146.

[=24]

yalan: *sf.* yalın.

y. VI/148.

[=1]

yalañaç: *is.* çıplak.

y. edim XIII/110.

[=1]

yalançı: *is.* yalancı.

y. XI/53.

[=1]

yalçı: *is.* hizmetçi.

y. VII/239.

[=1]

yalıan: *is.* yalan.

y. XI/25, XI/61.

[=2]

yalıançı: *is.* yalancı.

y.+lar XI/53.

[=1]

yalıanlıx: *is.* aldatma.

y.+ka XI/51.

[=1]

yalıız: 1. *zrf.* Sadece, yalnızca.

y. I/38, II/6, II/15, II/77, III/4, IV/32, V/4, V/100, VII/61, VII/93, VIII/41, VIII/86, X/117, XII/35, XIII/169, XIII/214, XIV/141, XV/93, XV/115, XV/184.

2. *sf.* yanında başka kimse bulunmayan.

IX/72, IX/75.

y.+ına IX/84.

[=23]

yalın: *is.* alev.

y. VI/122, XIII/160, XIV/150.

[=3]

yalmužna: *is.* (Alm.) bağış.

y.+lar VIII/85.

[=1]

yalmužnik: *is.* (Leh.) bağışçı.

y. VIII/180.

[=1]

yaltramaç: *is.* yıldırım.

y. XIII/37.

[=1]

yaman: *sf.* kötü.

y. I/51, I/83, II/54, III/60, V/128, V/146, V/148, V/153, VII/193, VII/237, VIII/122, VIII/193, VIII/198, IX/84, X/9, X/75, X/136, XI/13, XI/37, XI/65, XI/68, XIII/83, XIII/86, XIII/87, XIII/96, XIII/186, XIII/245, XIV/17, XIV/41, XIV/135, XIV/149, XV/63, XV/80, XV/88.

y.+ga I/57, I/61, V/144, VII/235, XIV/117, XIV/140.

y.+ına XIV/140.

y.+lar IV/26, XIII/227, XIV/121, XV/216.

y.+lardan XIII/80.

y.+larga VIII/197, XIII/131.

y.+larni XIII/184.

y.+nıñ I/87, V/125.

[=51]

yamanlıx: *is.* kötülük.

y. I/30, X/75.

y.+i XIII/122, XIV/45.

y.+ları XIV/138.

y.+ın XIV/93.

y.+nı X/75, XIV/89.

y.+nıñ I/12, I/68, VII/225.

y.+ta X/104.

y.+tan VIII/195.

[=13]

yamanlıx et-: *f.* kötülük etmək.

y.-iyirlär XIV/18.

[=1]

yan: *is.* yan.

y.+dan I/75, I/78, VI/38, XIII/82.

y.+i XII/94, XIII/39.

y.+in XII/88.

y.+ina VI/150, VII/34, VII/35,
VIII/87, XIII/39, XIII/39,
XIII/105, XIII/105, XIII/223,
XIII/223, XIII/246, XIII/246,
XV/107, XV/203.

y.+ında I/46, VI/173, VI/174,
XI/38, XI/38, XIII/107.

y.+ında XIII/217, XIII/218,
XIII/218.

y.+ındadır XI/33.

y.+nın XIII/224.

[=32]

yandır-: *f.* yakmak.

y.-di II/13, II/15.

y.-dılar III/65, X/5, XIII/97.

y.-gan X/26, XIII/160, XV/20.

y.-iyir XIII/137, XIII/138.

y.-ma VIII/74.

y.-sınlar VI/134, VI/134.

[=13]

yançıx: *is.* cüzdan.

y.+ni XI/73.

[=1]

yandırucu: *is.* yakan, yakıcı.

y. VI/118.

[=1]

yanında: *zf.* yanında.

y. I/46, VI/173, VI/174, XI/38,
XI/38, XIII/107.

[=6]

yanmaç: *is.* yanma.

y.+nın VI/93.

[=1]

yanmaçlıx: *is.* tutku

y. X/13.

[=1]

yaşavuçi: *is.* geveze.

y. XI/74.

[=1]

yap-: *f.* kapatmak.

y.-arlar XIII/73.

y.-kan XV/120.

[=2]

yapraç: *is.* yaprak.

y.+ta XI/71.

[=1]

yapuç: *sf.* gizli, kapalı.

y. III/21, X/34, XIII/89.

[=3]

yapul-: *f.* gizlenmek.

y.-gan XI/87, XII/10.

y.-iyirlar IX/21.

[=3]

yapun-: *f.* korumak.

y. IX/123.

[=1]

yara: *is.* yara.

y. XIV/41, XIV/41.

y.+lar XIII/123, XIII/189,
XIV/29, XIV/142.

y.+ları I/57.

y.+larına XIV/77.

[=8]

yaray: *is.* ışıq.

y.+ın XIV/139.

[=1]

yarala-: *f.* yaralamak.

y.-gan XIII/113.

[=1]

yaralat-: *f.* yaralamak.

y.-ir IV/70, VI/15.

y.-tün XIV/105.

[=1]

yaraş-: *f.* yakışmak, uymak.

y.+mas VI/202.

[=1]

yarat-: *f.* yaratmak.

y.-ip IX/5, IX/71, IX/77.

y.-kan V/155.

y.-kandır V/155.

y.-kanlar XIII/214.

y.-kanlarni II/37.

y.-kannı II/39.

y.-ti VII/31, IX/51, IX/75,
XIII/23.

y.-tüm VI/36.

[=13]

yaratıl-: *f.* yaratılmak.

y.-iyirlar XI/81.

[=1]

yaratuçi: *is.* yaratıcı.

y.+ñiz XIV/84.

y.+sın II/39.

[=2]

yaryu: *is.* yargı.

y.+ga XIII/69, XIII/161, XV/10.

y.+larin XIII/237.

y.+nu XIII/37, XIII/191,
XIII/207.

y.+nuñ XIV/110.

y.+su XIII/152, XIII/179.

y.+sudur XIII/38.

y.+sun XIII/26, XIII/192.

y.+suna XIII/79.

[=14]

yaryu et-: *f.* yargılamak.

y.-käymen XIII/74.

y.-sär XIII/107.

[=2]

yaryuçi: *is.* yargıç

y. XIII/31, XIII/32, XIII/81,
XIII/198, XIII/239, XIV/33,
XV/85.

y.+miz XIII/27.

y.+nin XIII/162.

[=9]

yaryula-: *f.* yargılamak.

y.-di XV/86.

y.-ma VI/192, XIII/64.

y.-mas XIII/26.

y.-r IX/119.

y.-rmen XIII/76.

y.-sar XIII/155.

y.-sarbız V/39.

[=8]

yariç: *is.* ışıq.

y. VII/168, XIII/1, XIII/128,
XIII/152, XIII/227, XIV/61.

y.+i VI/208.

y.+idir IV/46.

y.+in IV/66.

y.+in VII/169.

y.+larni VI/198.
y.+ni VI/211, VI/212, XIII/134.
y.+ni XIII/144.
[=16]

yarix et-: *f.* aydınlatmak.
y.-iyirlar VIII/70.
y.-kay VII/169.
y.-kaylar VII/202.
[=3]

yarixlan-: *is.* aydınlanmak.
y.-iyirlar XIII/144.
[=1]

yarixlat-: *f.* aydınlatmak.
y.-ir XIII/227.
y.-iyirlar VII/130.
y.-kan XV/110.
y.-kay VII/242.
y.-ma IV/45, XIV/121.
[=6]

yarixli: *sf.* aydınlık.
y. IV/51, VI/148, VI/186,
VII/168, VII/241, X/123,
XIII/14.
[=7]

yarimkeca: *is.* kuzey.
y.+ga X/18.
[=1]

yarimkun: *is.* güney.
y.+nu XIII/233.
[=1]

yarliga-: *f.* bağışlamak. (krş. **yarliya-**)
y.-ndi XII/3.
[=1]

yarliya-: *f.* bağışlamak. (krş. **yarliga**)

y.-sin VII/110.
[=1]

yarliyamaç: *is.* bağışlama.
y. I/60, XIII/249, XV/17.
y.+i XII/32, XV/52, XV/139,
XV/177.
y.+in VII/121, XII/19, XV/89.
y.+ina XI/33.
y.+inin VI/37.
y.+in XIII/238, XIII/238, XV/89.
y.+ka VII/114.
y.+ni XV/86.
[=17]

yarliyamaxlix: *is.* bağışlama.
y. XV/101, XV/146.
[=2]

yarliyan-: *f.* bağışlanmak.
y.-dim XIII/117.
[=1]

yarliyovuçi: *sf.* merhametli.
y. XV/216, XV/216, XV/233.
[=3]

yarmark: *is.* (Alm.) fuar, panayır.
y.+larda X/106.
[=1]

yasa-: *f.* yapmak.
y.-dilar XII/63.
y.-r VIII/199.
[=2]

yasal-: *f.* yaratılmak.
y.+gandir V/102.
[=1]

yasir: *is.* (Ar.< *esir*) esir.
y.+ni XIII/232.

[=1]
yasırlıx: *is.* esirlik.
 y. XV/254.
 y.+i XV/256.
 y.+imznı XIII/232.
 y.+ından XV/253.
 y.+tadır XV/256.
 y.+ta VII/120, VII/231.
 y.+tan VII/22, VII/46.
 [=9]
yaskinâ: *is.* (Slv.) mağara.
 y. X/107, XV/174.
 [=2]
yasnê: *zf.* (Slv.) açıkça. (krş. **yesnê, yasnî**)
 y. V/36.
 [=1]
yasnî *zf.* (Slv.) açıkça. (krş. **yasnê, yesnê**)
 y. IV/59.
 [=1]
yaş: *is.* gözyaşı.
 y. XV/161.
 y.+lar XV/60, XV/69, XV/120, XV/177.
 y.+ları XV/69.
 y.+larım XV/156.
 y.+larnı XV/125, XV/154.
 [=9]
yaşçurka: *is.* (Slv.) kertenkele.
 y. X/110.
 [=1]
yat: *sf.* yabancı.
 y. V/94, VII/77, VII/84, XV/252.
 [=4]

yat-: *f.* yaşamak, yatmak.
 y.-iy edilär XV/171.
 y.-iy edim XIII/125.
 y.-iyir II/18, V/78, XIV/126.
 y.-iyirlar XIII/185, XV/232.
 y.-iyirsen XV/239.
 y.-ti XV/145.
 [=9]
yavaş: *sf.* sakin.
 y. XV/225.
 [=1]
yavnî: *sf.* (Slv.) açık, belli.
 y. VIII/102.
 [=1]
yay: *is.* yay.
 y.+i XIII/48.
 [=1]
yay-: *f.* yaymak.
 y.-ar XIII/188.
 [=1]
yaz: *is.* yaz.
 y.+dagi XI/70.
 [=1]
yaz-: *f.* yazmak.
 y.-di VI/9, VIII/22, VIII/25, VIII/89, VIII/170, X/56, XI/103.
 y.-gan VI/117.
 y.-ip IX/17.
 y.-iyir I/69, II/73, III/30, V/30, V/39, V/45, V/89, V/125, VI/24, VI/77, VI/142, VI/146, VI/152, VI/160, VI/217, VII/91, VIII/89, VIII/116, VIII/154, XI/5, XI/22, XI/39, XIII/34, XIII/47, XIII/73, XIII/75, XIII/207, XIV/20, XIV/53, XIV/69, XV/215.

y.-iyirlar X/110, XI/15.

[=42]

yazıx: *is.* günah.

y.+ I/9, I/10, VII/226, IX/80, X/51, X/52, XII/52, XII/54, XII/55, XIV/18, XIV/18, XV/19, XV/20, XV/22, XV/23, XV/186, XV/237, XV/237.

y.+i XIV/15.

y.+imdan XV/160.

y.+inüz XV/77.

y.+ka I/11, I/72,

y.+lar I/9, II/42, V/152, VI/94, VI/138, VII/61, VII/87, VII/183, X/128, XIII/188, XIII/202, XV/4.

y.+lardan VII/113, XI/62.

y.+larga I/71, V/14, VI/59, VII/104, VII/228, VIII/125.

y.+ları VI/139, VII/64, XV/21.

y.+larım XIV/65.

y.+larıma XIV/64.

y.+larımız VII/58, XIII/113, XV/179.

y.+larımızni VII/66, VII/103.

y.+ların V/12, V/96, X/9, XV/88, XV/90, XV/126, XV/154.

y.+larıña V/155, XIV/52, XIV/115, XV/75, XV/108.

y.+larında XIII/185.

y.+larından XV/62.

y.+larıñni XV/96.

y.+larnı I/77, VI/190, VIII/105, X/107, XIII/88, XV/84, XV/150.

y.+larnıñ V/137, XV/61, XV/233.

y.+nı II/44, XII/60, XII/60, XIV/93, XV/73.

y.+nıñ X/72, XV/256.

y.+ta VIII/102, XIII/139, XV/256.

y.+tan II/39, VI/116, VI/166, IX/108, IX/116, IX/125, XI/52.

y.+tır XIV/85.

[=96]

yazıx et-: *f.* günah işlemek.

y.-iy edi XIII/138.

y.-iy edilär X/120.

y.-iyirlär VII/198.

y.-iyirsen XV/238.

y.-mä XIV/19, XV/148.

y.-mägäy XI/121.

y.-mägäymen XI/1, XI/108.

y.-mägäysen XI/32.

y.-tıx XII/60.

y.-tıñız XIV/85, XV/185.

[=13]

yazıxlı: *sf.* günahkâr.

y. V/112, VI/101, VI/211, XIII/216, XV/30, XV/38, XV/61, XV/63, XV/65, XV/68, XV/75, XV/249.

y.+dır XV/152.

y.+ga XIV/98, XV/90.

y.+lar IV/25, XIII/9, XIII/53, XIII/97, XIII/118, XIII/181, XIII/218, XV/163, XV/180.

y.+larda XV/232.

y.+larga XIII/113, XV/165.

y.+larnı XIII/83.

y.+larnıñ XIII/210, XV/59.

y.+nı XV/34.

y.+nıñ I/59, XIII/244, XV/69, XV/79.

[=35]

yazıl-: *f.* yazılmak.

y.-di VI/56.

edi y.-gan II/3, XIV/80.

y.-gan VI/5, XI/86, XIV/107.

y.-gandır IV/16, V/20, V/28,
V/60, V/105, VI/102, VI/131,
VI/137, VI/213, VII/20.

y.-gandırılar VIII/66.

y.-ğan edi II/11.

[=18]

yänä: *zf.* yine.

y. II/43, III/60, VI/46, VI/105,
VII/115, VIII/76, VIII/132,
VIII/136, IX/99, IX/112, IX/125,
X/85, XI/56, XI/59, XI/85,
XIV/113, XIV/114, XV/53,
XV/79.

[=19]

yäñi: *sf.* yeni

y. III/9, III/10, III/23, III/74,
IV/22, IV/65, IV/66, V/9, V/51,
VI/3, VI/116, VI/157, VII/24,
VII/62, VII/64, VII/74, VII/145,
VII/238, VII/239, VIII/26,
VIII/62, IX/66, X/45, X/129.

y.+dä VIII/153.

[=24]

yäñi ay: *is.* yeni ay.

y.+dan III/23.

[=1]

yäñilän-: *f.* yenilenmek.

y.-iyir XIII/138.

y.-sin X/133.

[=2]

yäşil: *sf.* yeşil.

y. X/26.

[=1]

ye-: *f.* yemek.

y.-dilär XIII/97.

y.-dim XV/161.

y.-gäy VII/217.

y.-gäysen IX/82.

y.-mädilär edi XV/169.

y.-mäsinlär XV/137.

y.-(i)y edilär XV/170.

y.-(i)yirlär X/109.

y.-yix XV/45.

[=9]

yeber-: *f.* göndermek.

y.-di III/35, III/47, V/11, VII/24,
VII/145, XIV/57, XIV/135.

y.-dilär XII/77, XIV/91.

y.-gän VII/25.

y.-gäy VII/143.

y.-ip XIV/76.

y.-ir III/50, XII/188.

y.-irmen VII/21.

y.-iyir XIV/29.

y.-iyirlär VII/235.

y.-iyirmen V/11.

y.-mä II/50.

y.-mädi II/14.

y.-mägäy V/114.

y.-sä edi XV/50.

y.-sin III/48.

[=24]

yeberil-: *f.* gönderilmek.

y.-gän edi X/16.

y.-iyir X/14.

y.-mäñiz VII/34.

[3]
yebärmäχ: *is.* mesaj, ileti.
 y.+i V/13.
 [=1]
yedi: *is.* altıdan sonra gelen sayının adı,
 yedi.
 y. VIII/24, XI/16.
 [=2]
yedinçi: *is.* yedinci.
 y. VIII/103.
 y. edi XIII/6.
 [=2]
yedir-: *f.* yedirmek.
 y.-gän XIII/143.
 y.-irmen XIV/96.
 y.-iyirlär VII/49.
 [=3]
yednat et-: *f.* (Slv. yednat + Tr. et-) düzenlemek.
 y.-iyirlär VII/15, VII/58.
 [=2]
yedürüçi: *is.* bakıcı.
 y.VII/56.
 [=1]
yel: *is.* rüzgâr.
 y. XI/4, XI/7.
 y.+gä XI/4.
 [=3]
yemä: *is.* yemek. (krş. yemä)
 y. XIII/109.
 [=1]
yemäχ: *is.* yemek. (krş. yemäχ)
 y. I/55, XI/48.
 [=2]

yemir-: *f.* devirmek.
 y.-mä XIII/186.
 [=1]
yemiş: *is.* meyve, yemiş.
 y. I/37, IV/25, X/2, X/27, XII/16,
 XII/18, XII/38, XII/79, XII/96.
 y.+i XV/162.
 y.+kä X/3.
 y.+lär I/26, X/28.
 y.+läri XV/178.
 y.+tän VII/217.
 [=15]
yeñ: *is.* omuz.
 y.+läri XV/27, XV/30, XV/35.
 [=3]
yeñil: *sf.* kolay.
 y. XI/64, XV/163.
 y.+dir I/63.
 [=3]
yeñillik: *is.* kolaylık.
 y.+tir IX/5.
 [=1]
yer: *is.* yer.
 y. II/38, III/45, V/25, V/43, V/81,
 VII/4, VII/8, VIII/1, VIII/6,
 VIII/142, IX/2, IX/82, XII/53,
 XIII/94, XIII/117, XIV/73,
 XV/68, XV/105, XV/145,
 XV/171.
 y.+dä I/89, III/27, V/34, V/38,
 V/149, VI/7, VI/42, VI/46,
 VI/50, VI/99, VI/171, VII/205,
 VII/212, VIII/26, VIII/99,
 VIII/153, IX/29, IX/30, IX/37,
 IX/37, X/4, X/25, X/41, X/130,
 XII/54, XIII/81, XIV/39,
 XIV/55, XIV/71, XV/141,
 XV/142, XV/175, XV/252.

y.+dägi IV/58, V/27.

y.+dän I/36, IV/63, VIII/151,
IX/95, X/62.

y.+gä II/11, III/5, III/56, III/61,
VI/188, VI/206, XII/66, XII/77,
XIII/79, XIII/104.

y.+i VI/44, VI/45, XIV/56,
XV/22.

y.+in XV/112.

y.+inä III/62, V/58, VII/56,
XII/42, XIII/82, XV/181.

y.+indä VI/62, VIII/130, X/73,
X/86, X/107, XI/98, XI/99,
XI/100, XV/150.

y.+indän VI/48.

y.+ni V/8, VII/31, IX/6, X/36,
XIII/64, XIII/64.

y.+niñ IV/10, VI/109, VII/19,
VIII/50, XIII/215.

[=102]

vergä: *is.* düzen.

y.+si VIII/31.

y.+sinä V/1, VI/65, VI/83.

y.+sindä IX/23.

y.+sindän VI/2, VI/70.

[=7]

vergälät-: *f.* düzenlemek.

y.-käy VIII/142.

y.-mä V/58. VIII/8.

[=3]

vergälik: *is.* düzen.

y. VIII/107.

y.+inä VII/2. VIII/133.

[=3]

yesnê: *zf.* (Slv.) açıkça. (krş. **yasnê,**
yasnî)

y. VIII/123.

[=1]

yet-: *f.* ulaşmak.

y.-ip VII/37.

y.-käybiz XIII/250.

y.-ti X/4, XV/126.

[=4]

yetär: *sf.* yeter.

y. IX/102, IX/110, X/118, X/135,
XI/110, XV/31, XV/197.

[=7]

yetiş-: *f.* erişmek.

y.-ir XV/86, XV/87.

y.-iyir IV/74.

y.-käy III/51.

y.-käysen II/29, IX/94.

y.-käysiz II/32.

y.-mä VII/37, XIV/45.

y.-mädi IX/43.

y.-mägä I/65, X/45, XI/110.

y.-mägän VI/17.

y.-mäχ VI/59.

y.-sä X/84.

y.-ti XII/43, XV/134.

y.-tilär III/64, X/9.

[=20]

yetkinčä: *sf.* yeterli.

y. VII/223.

[=1]

yetkinčälik: *is.* yetkinlik.

y. VII/222.

[=1]

yigıştırma bol-: *f.* toplamak.

y.-urbiz XII/16.

[=1]

yığ-: *f.* toplamak.

y.-gay VIII/181.

y.-gaylar XIII/79.

y.-ip V/93.

y.-iyim XIII/75.

y.-iyir IX/96.

y.-iyirbiz I/24. XII/79.

y.-iyirlar VII/51, VII/52.

y.-iyirsen XV/237.

y.-ma XII/96.

y.-sarmen XIII/198.

[=12]

yïyil-: *f.* toplanmak.

y.-dilar XII/62.

y.-ip III/5.

y.-sa edi VIII/55.

y.-sarlar XIII/200.

[=4]

yïyıştir-: *f.* toparlamak.

y.-iyirlar VII/51.

y.-ma XIII/65.

[=2]

yïyla-: *f.* ağlamak.

y.-ganlar XV/120.

y. (a)-iy edi VII/119, XI/21, XIV/95.

y. (a)-iyir XV/69, XV/121.

y.-maç VI/137, VI/138, XIII/130, XIII/140, XV/142, XV/151, XV/176, XV/199.

y.-maçî XV/143.

y.-maçta XIII/133.

y.-p XV/146.

y.-r ediç XV/255.

y.-sarlar V/59.

[=19]

yïç-: *f.* yıkmak.

y.-ma XV/5.

[=1]

yïl: *is.* yıl.

y. V/98, VII/13, X/87, XI/16, XI/117, XII/78, XIV/65, XV/174, XV/232, XV/247.

y.+dan VIII/21, XI/115.

y.+lar XIII/135, XV/204.

y.+larda XIII/99.

y.+lardan X/79.

y.+larga X/112, XIII/148.

y.+larî X/108.

y.+larına X/84, X/90.

y.+larnî IX/60, X/57.

y.+nîñ XI/101.

[=24]

yïlan: *is.* yılan.

y. XII/22.

y.+lar I/56.

[=2]

yïltra-: *f.* ısıldamak, parlamak.

y.-sar XIII/53, XIII/193.

[=2]

yïltrim: *is.* yıldırım.

y. XIII/194.

y.+nî XIII/190.

[=2]

yïmşah: *sf.* yumuşak.(krş. **yïmşax**)

y. XII/94.

[=1]

yïmşax: *sf.* yumuşak.(krş. **yïmşah**)

y.+tİR XII/88.
[=1]
yİraç: *sf.* uzak.
y.VI/32, VIII/163, VIII/174,
XIII/3, XIII/134, XIV/38.
y. edir XV/41.
y.+ka XIII/185.
y.+lardİrlar VIII/156.
[=9]
yİraçka sal-: *f.* bekletmek.
y.-sa X/50,
y.-İyİR XV/240.
y.-ma XV/245.
y.-mama XV/242.
[=4]
yİraçlan-: *f.* uzaklaşmak.
y.-maga VIII/187.
[=1]
yİraçlat-: *f.* uzaklaştırmak.
y.-İrsen XIII/187.
y.-İyİR XIII/188.
y.-İyİrlar VII/136.
y.-maşİN VII/142.
[=4]
yİR: *is.* ezgi.
y.+nİ XV/251.
[=1]
yİrla-: *f.* okumak.
y.+gaybiz XV/252.
y.+ğİz XV/251.
[=2]
yİrt-: *f.* ayırmak.
y.-İy edilär XIII/212.
y.-İyİR I/47.

y.-kan XV/48.
y.-kandİrlar V/113.
y.-kay XIV/XIV/142.
y.-ma XIV/146.
[=6]
yİrtmaçlİç: *is.* eşkıyalık.
y. I/14.
[=1]
yoyarİ: *is.* yukarı.
y. V/21, VI/206, XII/23.
[=3]
yoyartİN: *zf.* yukarı.
y. XIII/64.
[=1]
yoyç: **1.** *is.* yok.
y. III/8, XIII/79, XIV/39.
y. edi IX/73.
y.+tur I/19, I/19, I/48, I/82, II/75,
IV/53, IV/54, V/22, VI/33,
VI/38, VI/48, VI/97, VI/201,
VII/120, VII/231, VIII/41,
VIII/57, IX/7, IX/15, IX/35,
IX/41, IX/41, IX/62, IX/116,
X/33, X/104, XI/76, XII/34,
XV/219, XV/246.
[=34]
yoyesä: *bağ.* ancak. (krş. **yoyçsa**)
y. VII/221.
[=1]
yoyçsa: *bağ.* ancak. (krş. **yoyesä**)
y. I/82, I/85, II/25, III/46, IV/26,
V/5, V/137, V/151, V/152,
VI/161, VII/77, VII/138,
VII/204, VII/205, VII/223,
VIII/107, IX/10, IX/30, IX/41,
IX/43, IX/102, IX/122, X/38,
X/71, XI/29, XII/54, XIII/47,
XIII/114, XIII/211, XIV/8,

XIV/137, XV/127, XV/154, XV/157.
 [=35]
yol: *is. yol.*
 y. I/92, I/92, II/32, II/33, XII/87.
 y.+da XIV/70.
 y.+dan X/2, X/80, XIII/245, XIV/72.
 y.+dur II/25.
 y.+lar II/21.
 y.+larda XV/111.
 y.+ları II/25, X/83, XV/132.
 y.+larımnı XI/31.
 y.+ların XI/20.
 y.+u II/20, V/126, VII/34, X/58.
 y.+udur II/22.
 y.+umnu XI/1, XI/108.
 y.+un VII/10, VII/168, XI/29.
 y.+una VI/200.
 y.+unda VI/189, VI/204, X/1, X/56.
 → **yol et-**
 [=33]
yol et-: *f. neden olmak.*
 y.-iyir X/81.
 [=1]
yolçun: *is. yolcu.*
 y.+lar II/24.
 [=1]
yoldaş: *is. yoldaş.*
 y.+i II/69, II/69, V/47, IX/81, IX/88.
 y.+ımız II/59.
 y.+ımıznı II/72, II/79.

y.+in II/17, II/34, II/64, II/65, II/85.
 y.+ına IX/79.
 y.+ından II/63.
 y.+larbiz II/78.
 y.+ları III/67, V/45, VII/120.
 y.+larına III/63.
 y.+larıña II/61.
 y.+nı IX/86, IX/88.
 [=23]
yoldaşlıx: *is. yoldaşlık.*
 y.+tan XIII/131.
 [=1]
yolduz: *is. yıldız.*
 y.+larnı XII/34.
 [=1]
yolkörgüzüçi: *is. yol gösterici.*
 y.+sen VII/167.
 [=1]
yoluç-: *f. toplanmak.*
 y.-tular III/12.
 [=1]
yorul-: *f. yorulmak. (krş. yurur-)*
 y.-maslar XIII/136.
 [=1]
yöpsün-: *f. kabul etmek.*
 y.-dü XV/105.
 y.-düm XIII/119, XIII/124, XIII/124, XIII/125.
 y.-dünüz I/69, VII/138.
 y.-iyir XV/59, XV/91.
 y.-iyirlär VI/130, VI/144, IX/125.
 y.-iyirmen XV/96.

y.-mä VIII/37.
y.-mästir VI/9.
y.-sün IX/110.
y.-ürmen VI/109.
[=17]

yubanlîx: *is. eğlence.*
y.+ka VII/172.
[=1]

yubanmaḫ: *is. zevk.*
y.+ka XV/117.
[=1]

yubanmaḫlîx: *is. eğlence.*
y.+ta XV/127.
[=1]

yuḫla-: *f. uyumak.*
y.-gannî XI/3.
y.-(a)iy edilär XV/172.
y.-(a)iyir IV/64.
y.-mamaḫ I/53.
[=4]

yuḫöv: *is. kilise.*
y. III/29, IV/8, IV/23, V/9,
VIII/121, VIII/142, VIII/178,
XII/15, XII/76, XII/98, XIII/10,
XIII/69, XIII/152, XIV/2.
y.+dä V/98, VI/153, VII/26,
VIII/28, VIII/39, VIII/51,
VIII/128.
y.+dän VII/83.
y.+gä IV/36, V/60, VI/162,
VII/228, XII/8, XIV/76.
y.+läрни VIII/117.
y.+ü VI/161, VIII/1.
y.+üdür VII/151.
y.+ümüz IV/16, IV/53, XII/57.
y.+ün V/82.

y.+ündä VI/86, VIII/129.
y.+ünä IX/106.
y. +nü IV/29, VI/71, VIII/43.
y. +nün III/71, IV/34, IV/37,
IV/39, IV/52, V/50, V/89, V/96,
V/111, V/158, VII/152, VII/227,
VII/235, VIII/36, VIII/46,
VIII/49, VIII/51, VIII/62,
VIII/74, VIII/76, VIII/85,
VIII/104, VIII/106, VIII/111,
VIII/112, VIII/133, VIII/143,
VIII/144, VIII/145, VIII/155,
VIII/158, VIII/158, VIII/174,
VIII/195, IX/57, X/135, XI/15,
XI/103, XII/7, XII/59.
[=82]

yum-: *f. yummak.*
y.-gînça XIII/98.
[=1]

yumruḫ: *is. yumruk.*
y. XIV/5.
[=1]

yurur-: *f. yorulmak. (krş. yorul-)*
y.-maslar XII/136.
[=1]

yut-: *f. yutmak.*
y.-tular XI/87.
[=1]

yuv-: *f. yıkamak.*
y.-dum XV/155.
y.-gîn XV/160.
y.-iyir IV/57.
y.-iyirbiz XII/60.
y.-iyirlar VI/113, XV/126.
y.-ma VI/114.
y.-maḫka VIII/79.
[=8]

yuvuχ: *is.* yakın.

y. III/37, VIII/172, XII/63,
XII/64.

y.+tur XIII/231.

[=5]

yuvuχla-: *f.* yaklaşmak

y.-sarlar VI/117.

[=1]

yuvuχlan-: *f.* yakınlaşmak.

y.-iy edi VI/169.

y.-iy edilär X/11.

y.-iyärsen VI/166.

y.-ma XIV/113.

y.-maχ VIII/41.

y.-sa VI/3, VII/84, X/50.

y.-salar VI/130.

y.-sän VI/181.

[=10]

yuvun-: *f.* yıkanmak.

y.-iyär IV/57.

[=1]

yuž: *zf.* (Leh.) artık.

y. IV/38, IV/38, IX/31, X/33,
X/33, X/41, X/72, XI/12,
XIII/41, XIII/142, XV/79.

[=11]

yügän: *is.* dizgin (yüğen).

y. XI/120.

[=1]

yügün-: *f.* ibadet etmek.

y.-gäy VII/183.

y.-iyiχ VII/130.

y.-iyirbiz VII/146.

y.-iyirlär V/46, XII/14.

y.-mä VII/199.

y.-mädi XIII/17.

y.-üp XIV/78.

[=8]

yügür-: *f.* koşmak.

y. II/30.

y.-dü XV/42.

y.-iyir XI/91, XII/88.

y.-iyirlär II/31, II/31, VIII/14.

y.-üñüz II/32.

[=8]

yüräk: *is.* yürek.

y. II/52, II/54, V/112, VII/86,
VII/87, VII/207, VII/239,
VIII/16, IX/30, IX/67, XI/89,
XIV/73, XV/64.

y.+i IV/69, VI/140, VI/187,
XI/29.

y.+im VI/97.

y.+imiz XIV/2.

y.+imizdä XIV/151.

y.+imniñ XV/157.

y.+iñ III/2, III/75, X/23.

y.+indä VII/122, VII/209,
VII/210, X/13.

y.+indän II/48.

y.+inä IX/76, IX/77, IX/104.

y.+iniñ X/139.

y.+kä X/44, XIV/150.

y.+lärimizdän XIV/10.

y.+lärimizge II/46.

y.+lärimizni II/50.

y.+lärin VII/230.

y.+läрни XIII/229.

y.+ni VI/132, VI/133, VII/54.

y.+niñ I/53.

y.+tä VII/240, IX/23.

y.-tägi VII/125.

y.+tän II/36, II/45, II/67, II/85,
IX/24, IX/27, IX/32, XIV/76,
XIV/116, XIV/152, XV/13,
XV/138, XV/147.

[=60]

yüräklän-: *f.* kızmak, öfkelenmek.

y.-gän XIII/219.

y.-iyir X/24, XIV/112.

y.-ip II/4.

y.-mä II/5.

y.-mägäy V/114.

y.-mäχni X/24, X/26.

[=8]

yüräkländir-: *f.* kızdırmak.

y.-di XV/201, XV/204.

y.-iy edi XV/197, XV/200.

y.-mämä XIII/154.

y.-säχ VII/114.

[=6]

yüräklät-: *f.* kızdırmak, öfkelenmek.

y.-ti XIII/221.

[=1]

yüräkli: *sf.* kızgın, öfkeli.

y.+läрни XIV/13.

[=1]

yürüt-: *f.* taşımak. (krş. yürüt-)

y.-iyirlär V/127.

[=1]

yürü-: *f.* yaşamak, yürümek.

y.-gäysiz VII/176.

y.-(ü)iy edi I/93, V/126.

y.-(ü)iy edilär XIII/99.

y.-mä VII/151, X/80, XV/105.

y.-mäχ VII/204.

y.-mäχin VI/191.

y.-mäs VI/192.

y.-p III/45.

y.-sälär X/121.

y.-t VII/209.

y.-(ü)üp VI/148.

y.-yir X/62.

[=15]

yürüt-: *f.* taşımak. (krş. yürüt-)

y.-iy edi III/22, IV/30, XV/7,
XV/30.

y.-iy edilär VI/128, VI/154,
XV/168, XV/170.

y.-iyir VII/55, XIII/45, XV/35.

y.-iyirlär V/43, V/83, VI/129,
XIII/168, V/127.

y.-kän V/43.

y.-mä VIII/96.

y.-mägä VIII/43, IX/126.

y.-mäχi XIII/49.

y.-mäslär XV/164.

y.-sä VII/166.

[=23]

yüz¹: *is.* sayı olarak yüz.

y. XIII/63, XIII/63, XIV/105.

[=3]

yüz²: *is.* surat, yüz.

y. XIII/63, XIII/63, XIV/105.

y.+gä X/8, XIV/41.

y.+läri X/31.

y.+lü III/36, III/40.

y.+ün VII/113, XV/225.

y.+ündän V/125, XI/95.

y.+ündən XIV/36.
y.+üñä XIV/117.
y.+ünü VII/110, VII/111,
VII/115.
[=17]
yüzbaşı: *is.*(yüz+başı) yüzbaşı.
y.+lar VIII/11.
[=1]

yüzünaşax: *zf.* (yüzün+aşax) baş aşağı.
y. VI/150.
[=1]
yüzük: *is.* yüzük.
y.XV/44.
y.+lär XV/54.
[=2]

-Z-

zabavât et-: *f.* (Slv. zabavât + Tr. et-)
eğlendirmek.
z.-iyirlär I/48.
[=1]
zabavâtsa bol-: *f.* (Slv. zabavâtsa + Tr.
bol-) eğlenmek.
z.-iy edi V/99, XV/127.
[=2]
zaboyca: *is.* (Slv.) katil.
z. XIV/56.
[=1]
zabt et-: *f.* (Ar. zapt zapt < *zabt* + Tr. et-)
) zapt etmək. (krş. **zapt et-**)
z.-käylär edi XI/14.
[=1]
zabun:*sf.* (Far.< zabün) hasta.
z. VI/200, XII/53, XII/55,
XV/186.
z.+dur X/60.
z+luğunuz XV/194, XV/194.
[=7]
zabun et-: *f.* (Far. zabun + Tr. et-) hasta
etmək.
z.-iyir XII/55.
z.-ti XII/53.

[=2]
zabunluğ: *is.* hastalık.
z.+uğunuz XV/188, XV/194.
[=2]
zabuystvo: *is.* (Slv.) öldürme.
z. XV/103.
[=1]
zacni: *sf.* (Slv.) saygın. (krş. **zacniy**)
z. II/17, V/61, VI/6, VI/89,
VI/113, VI/166, XI/103, XIV/64.
z.+dür XI/101.
z. edi VIII/60.
[=10]
zacniy sf. (Slv.) saygın. (krş. **zacni**)
z. IV/60.
[=1]
zacnost: *is.*(Slv.) asalet.
z.+u V/2, V/16, V/152, IX/16.
[=4]
začnêyši: *is.* (Slv.) asil.
z.+dür V/2.
[=1]
zadasiz: *sf.* günahsız.
z. XII/52.

[=1]
zadavat et-: (Slv. zadavat + Tr. et-) dağıtmak.
 z.-iy edi XV/24
 z.-iyir XV/25,
 z.-sär XIII/189, XV/230.
 [=4]
zahmät: is. (Ar.< *zaḥmet*) güçlük, zahmet.
 z. I/42.
 [=1]
zakamênâli: sf. (Slv.) taşlaşmış.
 z. XV/214.
 [=1]
zakazanî: sf. (Slv.) yasak.
 z. IX/60.
 [=1]
zakazovat et-: f. (Slv. zakazovat + Tr. et-) yasaklamak.
 z.-iyir VIII/165, XIV/113.
 z.-iyirlär VIII/158.
 [=3]
zaklad: is. (Slv.) yarış.
 z. II/31.
 [=1]
zaklinač: is. (Slv.) büyücü.
 z.+lar VIII/61.
 [=1]
zaklinat et-: f. (Slv. zaklinat +Tr. et-) büyü yapmak.
 z.-iy edilär VIII/63.
 [=1]
zaḫovanê: is.(Slv.) koruma.
 z.+si VIII/174.
 [=1]

zaḫovat et-: f. (Slv. zaḫovat + Tr. et-) korumak.
 z.-kâylär edi IX/12.
 z.-mägä I/78.
 [=2]
zaḫovatsa bol-: f. (<Slv. zaḫovatsa + Tr. bol-) korumak.
 z.-sar V/123.
 [=1]
zalanîy: sf. (Slv.) sırlılık.
 z. XV/120.
 [=1]
zalicat et-: f. (Slv. zalicat + Tr. et-) açıklamak.
 z.-iyir II/20, XV/72.
 z.-mä VII/217.
 [=3]
zalovat et-: f. (<Slv. zalovat + Tr. et-) üzölmek.
 z.-sä VI/43.
 [=1]
založit et-: f. (Slv. založit + Tr. et-) kurmak
 z.-mä XI/120.
 z.-ti I/85.
 [=2]
zaman: is. (Ar.< *zamān*) zaman.
 z. I/44, I/44, I/47, III/8, III/9, III/28, III/43, III/54, III/71, V/9, VI/45, VI/46, VI/108, VI/153, VII/26, VII/114, VII/147, VII/159, VII/192, VII/233, VIII/58, VIII/61, VIII/149, VIII/158, VIII/177, IX/10, IX/33, IX/52, X/16, X/29, X/31, X/32, X/63, X/93, X/100, X/101, X/113, X/114, X/138, XI/7, XI/45, XI/70, XI/72, XI/73, XI/112, XII/29, XII/29, XII/43,

XII/49, XII/65, XII/65, XII/75,
XII/92, XIII/10, XIII/19, XIII/38,
XIII/60, XIII/89, XIII/91,
XIII/93, XIII/94, XIII/102,
XIII/112, XIII/132, XIII/138,
XIII/143, XIII/148, XIII/152,
XIII/153, XIII/182, XIII/188,
XIII/192, XIII/195, XIII/212,
XIV/62, XIV/69, XIV/132,
XIV/151, XV/63, XV/94,
XV/99, XV/100, XV/101,
XV/126, XV/126, XV/143,
XV/197, XV/207, XV/217,
XV/222, XV/222, XV/223,
XV/226, XV/227, XV/228,
XV/234, XV/235, XV/236.

z.+da IX/36, X/88.

z.+dan VI/48.

z.+ga VIII/148, XV/214.

z.+i VI/50.

z.+imiz XIII/182, XIV/7.

z.+imizda III/16.

z.+ında V/121, V/124, VI/71,
VII/243, VIII/82, VIII/88, X/127,
XIII/53, XV/94.

z.+ından X/101.

z.+lar XV/164.

z.+ları I/48, IX/111.

z.+larımız XV/179.

z.+nı XIII/20.

[=122]

zamëdlit et-: *f.* (Slv. zamëdlit + Tr. et-)
bulandırmak.

z.-iyir I/72.

[=1]

zanêdbat et-: *f.* (Slv. zanêdbat + Tr. et-)
yapmamak.

z.-sän X/68.

[=1]

zanexat et-: *f.* (Slv. zanexat + Tr. et-)
terketmek.

z.-käy VIII/80.

[=1]

zapadnut et-: *f.* (Slv. zapadnut + Tr. et-)
) yıkılmak.

z.-mäs XV/208.

[=1]

zapałitsa bol-: *f.* (Slv. zapałitsa + Tr.
bol-) öfkelenmek.

z.-du XV/47.

[=1]

zapitsat et-: *f.* (Slv. zapitsat + Tr.et-)
yazmak.

z.-tilär X/108.

[=1]

zapravdë: *sf.* (Slv.) şüphesiz.

z. XIII/236.

[=1]

zapravit et-: *f.* (Slv. zapravit + Tr. et-)
öldürmek.

z.-iyirlär VIII/15.

[=1]

zapravitsa bol-: *f.* (Slv. zapravitsa + Tr.
bol-) alışmak.

z.-sa XI/51.

[=1]

zaprêçit et-: *f.* (Slv. zaprêçit + Tr. et-)
reddetmek.

z.-mäsä X/127.

[=1]

zapendzoniy: *sf.* (Leh.) yorgun.

z. XV/32.

[=1]

zapevnê: *zf.* (Slv.) kesinlikle.

z. XIII/141.

[=1]
zapt et-: *f.* (Ar. *zapt* < *zabt* + Tr. *et-*) *zapt* etmek. (krş. **zabt et-**)
 z.-mä X/93, XI/57.
 [=2]
zarar: *is.* (Ar. < *zarar*) *zarar*, *hasar*.
 z. I/45, VII/185, IX/95, XI/62, XIV/142.
 z. +i I/13.
 z.+larni XI/20.
 [=7]
zararli: *sf.* (Ar. *zarar* + Tr.*li*) *zararli*.
 z. I/60, VII/227.
 z.+dir X/116.
 z.+dirilar I/56.
 [=4]
zaraza: *is.* (Slv.) *hastalık*.
 z.+si X/117.
 [=1]
zaražoniy: *sf.* (Slv.) *zehirli*.
 z.+dir IX/122.
 [=1]
zarliv: *sf.* (Leh.) *öfkeli*. (krş. **žarliv**)
 z. X/32.
 [=1]
zarlivosči: *is.* (Slv.) *öfke*.
 z. X/18.
 [=1]
zarlivost: *is.* (Slv.) *intikam*.
 z.+ka X/23.
 [=1]
zaruvnê: *sf.* (Leh.) *eşit*.
 z. XIII/100.
 [=1]

zasadzon: *sf.* (Leh.) *dikili*.
 z.+dir IV/53.
 [=1]
zasluya: *is.* (Slv.) *yarar*.
 z.+sina IV/51.
 [=1]
zastarali: *sf.* (Slv.) *eski*.
 z. X/63.
 [=1]
zastaratsa bol-: *f.* (Slv. *zastaratsa* + Tr. *bol-*) *eskimek*.
 z.-ur X/136.
 [=1]
zatrımat et-: *f.* (Slv. *zatrımat* + Tr. *et-*) *tutmak*.
 z.-mä VIII/124.
 [=1]
zavud: *is.* (Uk.) *yariş*.
 z. II/31.
 [=1]
zavzênti: *sf.* (Slv.) *arsız*.
 z. XI/78.
 [=1]
zayiste: *zf.* (Slv.) *aslında*.
 z. XI/41.
 [=1]
zazıt et-: *f.* (Slv. *zazıt* + Tr. *et-*) *kullanmak*.
 z.-mäs IX/90.
 z.-sälär VII/235.
 [=2]
zazıvat et-: *f.* (Slv. *zazıvat* + Tr. *et-*) *uygulamak*. (krş. **zazıvat et**)
 z.-iyir XIII/50, XV/61.
 z.-iyirlär XIII/186.

z.-mäsä VII/192.
[=4]
zaživat et-: *f.* (Slv. zaživat + Tr. et-) uygulamak. (krş. **zazivat et-**)
z.-iyir IV/73.
z.-kâylär XII/8.
[=2]
zbavênênî: *sf.* (Slv.) faydalı. (krş. **zbavênî, zbavênê**)
z. I/81.
[=1]
zbavênî: *sf.* (Slv.) faydalı. (krş. **zbavênênî, zbavênê**)
z. V/150.
[=1]
zbavênê: *sf.* (Slv.) faydalı. (krş. **zbavênênî, zbavênî**)
z. VII/48.
[=1]
zbivat et-: *f.* (Slv. zbivat + Tr. et-) korunmak.
z.-mä II/43.
[=1]
zboyca: *is.* (Leh.) katil.
z.+nî XV/107.
[=1]
zbrodnâ: *is.* (Slv.) günah.
z.+lar XV/103.
z.+larga XI/52.
z.+larîn XIV/93, XV/73.
z.+larnî XV/237.
[=5]
zbrodnik: *is.* (Slv.) günahkâr.
z. XV/80.
[=1]

zbudovanî: *sf.* (Slv.) yapılı.
z.+dır III/25.
[=1]
zbudovat et-: *f.* (Slv. zbudovat + Tr. et-) inşa etmek.
z. -ip VI/71.
z.-kây VII/201.
z.-ti III/21.
[=3]
zbudzat et-: *f.* (Slv. zbudzat + Tr. et-) uyanmak.
z.-iyir XIV/141.
[=1]
zcengatsa bol-: *f.* (Slv. zcengatsa + Tr. bol-) taşımak.
z.-îyîr VIII/9.
[=1]
zçêngatsa bol-: *f.* (Slv. zçêngatsa + Tr. bol-) toplanmak.
z.-îy edi VII/124.
[=1]
zčiška: *is.* (Slv.) yol.
z.+larîn XI/30.
[=1]
zčodri: *sf.* (Slv.) cömert.
z. XIV/25.
[=1]
zčodroblivost: *is.* (Slv.) cömertlik.
z.+uñ XIII/234.
[=1]
zçôngatsa bol-: *f.* (Slv. zçôngatsa + Tr. bol-) anlaşılmaq.
z.-îyîr IX/64.
[=1]

zdacsa bol-: *f.* (Slv. zdadsa + Tr. bol-) teslim olmak. (krş. **zdadsa bol-**)

z.-ur edim XV/30.

[=1]

zdadsa bol-: *f.* (Slv. zdadsa + Tr. bol-) teslim olmak. (krş. **zdacsa bol-**)

z.-dular XIII/194.

z.-iyirlar V/153,

z.-maslar X/112.

[=3]

zdanê: *is.* (Slv.) fikir.

z.+si V/149.

[=1]

zдобі́tsa bol-: *f.* (Slv. zдобі́tsa + Tr. bol-) cesaret etmek.

z.-du XIV/73.

[=1]

zdradit et-: *f.* (Slv. zdradit +Tr. et-) ihanet etmek.

z.-kâylar II/8.

[=1]

zdrenica: *is.* (Slv.) gözbebeği.

z.VI/209.

[=1]

zebranê: *is.* (Slv.) meclis.

z.+si IV/32.

[=1]

zelživê: *is.* (Leh.) aşâğılık.

z. XV/86.

[=1]

zelživî: *sf.* (Leh.) aşâğılık.

z. XIV/111.

[=1]

zelžit et-: *f.* (Leh. zelžit + Tr. et-) kirletmek.

z.-mägäy IX/68.

[=1]

zera: *bağ.* (Far.< zîrā) zira.

z. I/10, I/13, I/20, I/39, I/46, I/55, I/60, I/68, I/70, II/24, II/39, II/43, II/43, II/57, II/77, II/78, II/80, III/2, III/53, III/65, III/74, IV/11, IV/27, IV/38, IV/50, V/64, V/73, V/128, V/144, V/162, VI/8, VI/9, VI/40, VI/51, VI/56, VI/69, VI/74, VI/99, VI/117, VI/124, VI/155, VII/11, VII/42, VII/52, VII/59, VII/62, VII/66, VII/70, VII/72, VII/75, VII/82, VII/160, VII/164, VII/222, VII/225, VIII/39, VIII/87, VIII/100, VIII/110, VIII/119, VIII/132, VIII/142, VIII/147, VIII/162, VIII/171, VIII/173, VIII/179, VIII/181, IX/3, IX/20, IX/26, IX/32, IX/34, IX/40, IX/46, IX/49, IX/63, IX/73, IX/78, IX/97, IX/104, IX/120, X/34, X/68, X/78, X/117, XI/36, XI/38, XI/70, XI/89, XI/118, XII/20, XII/35, XII/44, XII/59, XII/82, XII/85, XII/88, XII/94, XIII/27, XIII/27, XIII/29, XIII/74, XIII/109, XIII/169, XIII/176, XIII/223, XIII/231, XIV/35, XIV/44, XIV/63, XIV/109, XIV/124, XIV/137, XV/23, XV/45, XV/57, XV/108, XV/109, XV/147.

[=120]

zetrit et-: *f.* (Slv. zetrit + Tr. et-) ezmek.

z. -ip II/13.

[=1]

zgardit et-: *f.* (Slv. zgardit + Tr. et-) reddetmek. (krş. **zgardžit et-**)

z.-ärmän VII/156.

z.-kây VIII/196.

z.-tilär VI/206.

z.-tiñ VII/156.
[=4]
zgardžit et-: *f.* (Slv. zgardit + Tr. et-) reddetmek. (krş. **zgardit et-**)
z.-ärlär VIII/193.
[=1]
zgardzoniy: *sf.* (Leh.) lanetli.
z. V/64, VI/47.
[=2]
zyanbit et-: *f.* (Slv. zyanbit + Tr. et-) utandırmak.
z.-kây XV/10.
[=1]
ziyan et-: *f.* (Far. ziyan + Tr. et-) ziyan etmek.
z.-iyirlär VII/228.
[=1]
ziyanli: *sf.* (Far. ziyan+ Tr. li) zararlı.
z. I/67, VII/224.
[=2]
ziçit et-: *f.* (Slv. ziçit + Tr. et-) dilemek.
z.-ip VII/146.
[=1]
ziçlivı bol-: *sf.* (Slv.) nazik olmak.
z.-gay IX/85. IX/88.
[=2]
zindan: *is.* (Far.< zindān) zindan.
z.+da idim XIII/111.
z.+dan XV/259.
z.+dadırlar XIII/231.
z.+ga XIII/139, XIII/241, XV/50, XV/175.
z.+larda XV/257.
z.+niñ V/108, XV/176.
[=10]

zindzil: *is.* (Far.< zencir) zincir.
z.+lar XV/170.
[=1]
ziyditsa bol-: *f.* (Slv. ziyditsa + Tr. bol-) yaklaşmak,
z.-mısar VI/216.
[=1]
zıt et-: *f.* (Slv. žit + Tr. et-) yaşamak.(krş. **žit et-**)
z.-tilär V/153.
[=1]
zılopit bol-: *f.* (Slv. zılopit + Tr. bol-) yük olmak.
z.-sa VIII/200.
[=1]
zlayanıy: *sf.* (Slv.) lanetli.
z. edi XI/112.
[=1]
zMajrn: *is.* (Erm.) başrahip.
z. III/56.
[=1]
zmarčka: *is.* (Leh.) kırıksıklık.
z.+lar X/31.
[=1]
zmazani: *sf.* (Slv.) lekeli.
z. VI/125, XV/4.
[=2]
zmišloni: *sf.* (Slv.) hayalî.
z. V/5.
[=1]
zmilovatsa bol-: *f.* (Slv. zmilovatsa + Tr. bol-) merhamet etmek.
z.-ur X/39.
[=1]

značit et-: *f.* (Slv. značit + Tr. et-) ifade etmek.

z.-iy edi VI/183.

z.-iyir IV/50, V/13, X/25, XII/80, XIII/35, XV/28.

z.-kän IV/29.

z.-mä V/56.

[=9]

značnī: *sf.* (Slv.) önemli.

z. V/130, IX/29.

[=2]

znak: *is.* (Slv.) işaret.

z. V/42, V/140.

z.+i I/75.

[=3]

znamêniťi: *sf.* (Slv.) seçkin.

z. V/18.

[=1]

zniva: *is.* (Slv.) hasat.

z.+ga VII/143, X/4.

[=2]

zolč: *is.* (Slv.) safra, öd.

z.+tan IV/54.

[=1]

zorbas: *sf.* (Far.< zūrbāz) yiğit.

z. XIII/46, XIII/49.

[=2]

zpravovat et-: *f.* (Slv. zpravovat + Tr. et-) gerçekleştirmek.

VII/63.

[=1]

zradlivê *sf.* (Slv) hain. (krş. **zradlivī**)

z. II/9.

[=1]

zradlivī: *sf.* (Slv) hain. (krş. **zradlivê**)

z. I/58.

[=1]

zrayca: *sf.* (Leh.) hain.

z. XIII/115.

[=1]

zrudlo: *is.* (Leh.) pınar.

z. XII/54, XII/58.

z.+su XII/44.

[=3]

zuḡvalī: *sf.* (Slv) azgın.

z. II/14.

[=1]

zuzanista: *sf.* (Leh.) zampara.

z.+lar X/30.

z.+larda X/118.

z.+larga X/8.

z.+larnī X/40.

[=4]

zveritsa bol-: *f.* (zveritsa + Tr. bol-) güvenmek.

z.-dular X/122.

[=1]

zvīčay: *is.* (Slv.) gelenek.

z. XI/57.

z.+dan XI/40.

z.+ga X/52, XV/64.

z.+i X/42.

z.+larnī X/78.

z.+nī X/137.

[=7]

zvīčenstvo: *is.* (Slv.) zafer.

z.+nu III/4.

z.+su VI/76.

[=2]

zvičênžit et-: *f.* (Slv. zvičênžit + Tr.et-) mağlup etmek.

z.-ip III/55.

z.-ti III/17, III/61.

[=3]

zvīknut et-: *f.* (Slv. zvīknut + Tr. et-) alışmak.

z.-ti V/162, VI/43, X/44, XI/39.

[=4]

zvirχovni: *sf.* (Slv.) yüce.

z. VII/66.

[=1]

zvlašča: *zf.* (Leh.) ayrıca.

z. IX/84.

[=1]

zyednat et-: *f.* (Slv. zyednat + Tr. et-) kazanmak.

z.-kây VII/9.

z. -mä VI/62.

z.-ti XV/130.

[=3]

Zyaz: *is.* (Leh.) toplantı.

z.+da X/106.

[=1]

-Ž-

ž: *bağ.* (Slv.) “ile”, “ve” anlamı katar.

ž II/248, II/36, IV/60, IV/68, IV/68, V/9, V/10, VI/60, VI/83, VI/207, VII/11, VII/29, VII/43, VII/94, VII/191, VIII/34, VIII/58, VIII/71, VIII/78, X/4, X/37, X/74, XI/62, XI/66, XI/74, XII/14, XIII/16, XIII/171, XIII/209, XIV/38, XV/21, XV/21, XV/102, XV/200, XV/248.

[=34]

žal: *is.* (Slv.) pişmanlık.

ž. XIII/130.

[=1]

žalovanī bol-: *f.* (Leh. žalovanī + Tr. bol-) pişman olmak.

ž.-sarlar XIII/211.

[=1]

žarlivī: *sf.* (Leh.) öfkeli. (krş. **zarlivī**)

ž. IV/24.

[=1]

žarlivost: *is.* (Leh.) şevk, tutku.

ž.+u IV/71.

[=1]

že : *bağ.* (Slv.) veya.

ž. I/7, I/32, I/50, I/94, II/18, II/53, II/56, II/77, III/14, III/75, IV/32, IV/70, V/52, V/56, V/115, V/132, VII/5, VII/38, VII/53, VII/97, VII/192, VIII/28, VIII/52, VIII/148, VIII/185, VIII/188, VIII/189, VIII/190, X/61, X/117, X/133, XI/4, XI/62, XII/97, XIII/55, XIII/77, XIII/128, XIII/129, XIII/129, XIII/167, XIII/204, XIV/12, XIV/107, XIV/151, XV/4, XV/10, XV/28, XV/58, XV/61, XV/66, XV/93, XV/98, XV/114, XV/146.

[=54]

žit et-: *f.* (Slv. žit + Tr. et-) yaşamak. (krş. **zīt et-**)

ž.-iyir VIII/101.

ž.-iyirlär V/118.

ž.-mä X/6.
 [=3]
živôl: is. (Leh.) parça.
 ž.+larni XIII/94.
 [=1]
žlončênê bol-: f. (Slv. žlončênê + Tr. bol-) bağlı olmak.
 ž.-sar IX/23.
 [=1]
žoyovaran: is. (Erm.) yer, mekân.
 ž. XII/63, XII/76.
 ž.+i XII/64.
 ž.+ni XII/77.
 [=4]
žoyovk': is. (Erm.) toplantı.
 ž. VIII/71.
 ž.+lardan VIII/141.
 ž.+ta VIII/78.
 ž.+tan VIII/172.
 ž.+u VI/105.

[=5]
žoyovurt: is. (Erm.) halk.
 ž. III/5, III/8, V/79, VI/56, VII/164, VII/178, VIII/55, VIII/149, VIII/196, VIII/201.
 ž.+ka III/12, VI/108, VII/12, VII/154, VII/179.
 ž.+nu V/73, VII/154.
 ž.+nuş VII/158, VII/160, IX/4.
 ž.+ta VIII/191, VIII/201.
 ž.+u VI/138, VI/154, VII/183, VII/201, XII/2.
 ž.+um III/72.
 ž.+umnu VII/22, VII/108.
 ž.+un XIII/65.
 ž.+unuş XIII/56.
 [=32]
žolnir: is. (Slv.) asker, savaşçı.
 ž.+lär VIII/3.
 ž.+lärni VI/76, VIII/15.
 [=3]

4.2. Özel Adlar Dizini

Tanrı, İsa Mesih ve Kutsal Ruh Ad ve Unvanları

Ari Džan: Kutsal Ruh.

A. II/51, II/87, IV/46, IV/50, V/135, VI/218, VII/247, VIII/121, VIII/203, IX/128, XII/56, XIII/26, XIII/251, XV/261.
 A.+ni II/50, V/4, V/12.

A.+niş VII/16, XI/69.

[=19]

Ata: Baba, Tanrı.

A. VI/218, VII/247, VIII/203, IX/128, XIII/21, XIII/26, XIII/163, XIV/83, XIV/99, XV/261.

A.+m IV/48, V/11.

A.+dan XIII/40, XIII/108.

A.+müz II/78.

A.+müzdür VII/53.

A.+müznüñ XIV/28.

A.+ñ XIV/91.

A.+ña XIV/153.

A.+nñ XIII/117.

A.+ñiz XIV/22, XIV/125.

A.+ñizda XIV/124.

A.+ñiznñ XIV/120.

A.+ñññ XIV/94.

[=25]

Biy: Rab.

B. I/60, I/85, II/45, II/45, II/51,
II/57, II/60, II/60, II/84, II/85,
IV/3, IV/5, IV/67, V/9, V/65,
VI/1, VI/4, VI/7, VI/33, VI/40,
VI/42, VI/51, VI/97, VI/97,
VII/1, VII/14, VII/17, VII/21,
VII/36, VII/38, VII/40, VII/53,
VII/58, VII/65, VII/70, VII/74,
VII/83, VII/84, VII/87, VII/92,
VII/96, VII/105, VII/106,
VII/110, VII/111, VII/113,
VII/117, VII/129, VII/136,
VII/141, VII/144, VII/145,
VII/145, VII/153, VII/154,

VII/155, VII/161, VII/178,
VII/182, VII/185, VII/187,
VII/192, VII/199, VII/203,
VII/208, VII/236, VII/238,
VIII/30, VIII/47, VIII/50,
VIII/58, IX/1, IX/6, IX/13,
IX/50, IX/71, IX/75, IX/98,
IX/104, IX/106, IX/114, IX/115,
IX/127, X/19, X/36, X/38, XII/3,
XII/5, XII/9, XII/14, XII/27,
XII/33, XIII/7, XIII/9, XIII/15,
XIII/17, XIII/21, XIII/55,
XIII/66, XIII/67, XIII/83,
XIII/182, XIII/189, XIII/229,
XIII/232, XIII/233, XIV/8,
XIV/42, XIV/60, XIV/68, XV/2,
XV/19, XV/25, XV/33, XV/58,
XV/159, XV/196, XV/209,
XV/215, XV/219, XV/233.

B.+gä XV/138, XV/139.

B.+im I/93, II/71, VII/238,
VII/241, XIII/236, XIV/48,
XV/82, XV/106.

B. +imiz I/2, I/45, I/91, II/14,
II/46, II/70, II/81, IV/18, IV/76,
V/6, VI/80, VII/175, VIII/5,
VIII/32, VIII/88, VIII/105,
VIII/129, IX/49, IX/55, IX/66,
X/34, X/140, XI/121, XII/97,
XIII/34, XIII/34, XIII/40,
XIII/45, XIII/54, XIII/92,

XIII/127, XIII/168, XIII/198,
XIII/215, XIII/250, XIV/82,
XV/15, XV/39, XV/41, XV/82,
XV/98, XV/240, XV/261.

B.+imizdän V/148, VII/122.

B.+imizni III/76, VI/129,
IX/128.

B.+imizniñ I/15, II/18, II/27,
II/87, IV/14, V/76, VI/22, VI/62,
VII/94, VII/95, XII/17, XIII/15,
XIII/59, XIII/77, XIII/162,
XIII/172, XIII/223, XV/203.

B.+in XI/21.

B.+iñiz XIV/84.

B.+ni II/8, XI/3.

[=200]

Biyiktägin: Yüce Kral

B.+iñ IX/103.

[=1]

Eyä: Efendi.

E.+miz VII/121, XI/28, XI/30,
XIII/243.

E.+mizdän V/65, V/120,
VIII/141, XIV/14.

E.+mizgä VI/120, VII/80.

E.+mniñ V/17.

E.+mizni XIII/165.

E.+mizniñ II/28, IV/63, V/102,
V/116, VI/30, VI/108, VI/123,
VI/127, VII/18, VII/82, VII/207,
IX/5, IX/18, X/15, XI/3, XI/18,
XIII/13, XIV/12, XIV/132,
XV/18, XV/21, XV/252.

[=34]

Jesus: İsa. (krş. Jisus)

J.+nuñ VII/161.

[=1]

Jisus: İsa. (krş. Jesus)

J. XIII/173.

[=1]

Jisus K'risdos: İsa Mesih

J. K. I/84, II/14, II/46, II/81,
III/18, V/6, VI/81, VI/86,
VI/218, VII/24, VIII/5, VIII/32,
X/140, XIII/45, XIII/236,
XIV/151, XV/28, XV/41.

J. K.+ka VIII/30.

J. K.+nu IX/128, XI/121,
XIII/250, XV/261.

J. K.+nuñ II/19, II/86, IV/77,
VI/22, VIII/88, VIII/105, XII/16.

J. K.+tan VIII/141.

J. K.+tandir V/4.

[=33]

K'risdos: Mesih (krş. **Jisus K'risdos,**
K'risdosi)

K. I/91, II/50, II/66, IV/47, V/10,
VI/31, VI/65, VI/89, VII/46,
VIII/34, VIII/129, IX/49, XII/1,
XII/15, XII/20, XII/83, XII/85,
XII/92, XII/93, XII/99, XIII/1,
XIII/21, XIII/99, XIV/74,
XIV/99, XIV/102, XIV/104,
XV/15, XV/60, XV/98, XV/101.

K.+ka II/5, III/38, III/51, III/58,
VI/47, X/50, XII/71, XII/76,
XIII/150.

K.+nu VI/104, VIII/203,
XIII/168, XV/83.

K.+nuñ III/32, III/73, IV/15,
V/38, V/82, VI/5, VI/44, VI/48,
VI/49, VI/62, VI/78, VI/88,
VI/140, VII/99, VII/133,
VII/191, VII/247, VIII/18,
VIII/29, VIII/33, VIII/75,
VIII/96, VIII/139, XII/18,
XII/58, XII/66, XII/69, XIII/143,
XIV/21, XIV/77, XIV/78,
XIV/107, XIV/132, XV/16.

K.+nuñdur VI/53.

K.+tan VII/27, VII/100, XIV/82.

K'risdos Jisus: Mesih İsa.

K. J.+ta VII/42.

K.+nu J.+nu VII/138.

[=84]

K'risdosi: Mesih. (krş. **K'risdos**)

K.XII/64.

[=1]

P'rgiç: is. (Erm.) kurtarıcı.

P. XII/77.

[=1]

P'irgiçin: is. (Erm.) kurtarıcı. (krş.
P'rgiç)

p. XII/76.

[=1]

Teñri: Tanrı.

T. II/45, II/58, II/87, IV/19,
IV/67, V/9, V/23, V/53, V/56,
V/113, V/127, V/142, VI/44,
VI/103, VI/124, VI/125, VI/132,
VI/178, VII/1, VII/14, VII/17,
VII/21, VII/28, VII/30, VII/36,
VII/38, VII/53, VII/83, VII/102,
VII/106, VII/107, VII/113,
VII/117, VII/129, VII/136,
VII/145, VII/155, VII/161,
VII/178, VII/199, VII/238,
VII/247, VIII/152, IX/1, IX/7,
IX/9, IX/49, IX/50, IX/63, IX/71,
IX/75, IX/78, IX/98, IX/114,
IX/115, IX/127, IX/129, X/23,
X/36, XI/31, XI/33, XI/36, XII/3,

XII/5, XII/9, XII/27, XII/33,
XII/52, XII/56, XIII/88,
XIII/144, XIII/229, XIV/251,
XIV/33, XIV/34, XIV/42, XV/5,
XV/6, XV/19, XV/22, XV/25,
XV/29, XV/58, XV/61, XV/73,
XV/79, XV/90, XV/105,
XV/113, XV/209, XV/233,
XV/236, XV/246, XV/248,
XV/261.

T.+dä V/136, VI/33, VI/39,
VII/9, VII/62, VII/237, XIV/8
XIV/68, XV/2, XV/129.

T.+dän II/56, II/76, III/6, III/70,
IV/27, V/3, V/65, V/92, V/95,
V/122, V/135, VI/139, VI/142,
VII/26, VII/30, VII/77, VII/84,
VII/105, VII/162, VIII/141,
VIII/202, IX/8, IX/53, IX/81,
X/17, XII/10, XII/56, XIV/64,
XV/183.

T.+dir XII/50, XIII/169.

T.+gä II/68, III/42, III/43, III/64,
IV/30, V/26, V/63, V/102, VI/4,
VI/46, VI/49, VI/95, VI/110,
VI/124, VI/131, VI/132, VII/40,
VII/48, VII/65, VII/67, VII/74,
VII/87, VII/93, VII/129, VII/129,
VII/144, VII/145, VII/153,
VII/182, VII/185, VII/186,
VII/187, VII/192, VII/203,

VII/208, VII/221, VII/236,
VIII/30, VIII/47, IX/104, IX/106,
XII/14, XIII/9, XIII/163,
XIV/60, XIV/62, XIV/144,
XV/64, XV/133, XV/196,
XV/219.

T.+im XIII/66.

T.+lik VII/60, XII/95.

T.+liki V/15.

T.+likkä V/104.

T.+likiniñ IV/5.

T.+likniñ V/36, VII/37, VII/63,
VII/111, VII/135, VII/158,
VII/184, VIII/203. XII/11,
XII/12.

T.+ñä VI/180.

T.+ni I/88, II/17, II/34, II/36,
II/37, II/45, II/51, II/57, II/63,
II/64, II/66, II/76, II/84, II/85,
III/4, III/59, V/81, VII/14,
VII/58, VII/70, VII/96, VII/142,
VII/154, VIII/58, IX/13, XII/36,
XIII/83, XIII/90, XIII/93,
XIII/146, XIII/154, XV/150,
XV/151, XV/200.

T.+niñ I/4, II/4, II/10, II/18,
II/20, II/41, II/42, II/63, IV/5,
IV/19, IV/26, IV/27, IV/35,
V/37, V/40, V/48, V/69, V/76,

V/77, V/110, V/132, V/137,
VI/7, VI/10, VI/10, VI/16, VI/26,
VI/90, VI/91, VI/134, VI/134,
VI/154, VI/163, VI/164, VI/186,
VI/189, VI/192, VI/192, VI/198,
VI/205, VII/10, VII/22, VII/23,
VII/26, VII/29, VII/45, VII/49,
VII/50, VII/89, VII/90, VII/130,
VII/131, VII/132, VII/136,
VII/138, VII/151, VII/151,
VII/159, VII/160, VII/162,
VII/173, VII/198, VII/201,
VII/210, VII/214, VII/233,
VII/233, VII/239, VII/239,
VIII/1, VIII/37, VIII/38, VIII/40,
VIII/45, VIII/49, VIII/50,
VIII/58, VIII/120, VIII/121,
VIII/197, IX/21, IX/43, IX/55,

IX/57, IX/62, IX/68, IX/93,
IX/103, IX/117, X/77, XI/14,
XI/27, XI/32, XI/35, XII/30,
XII/32, XII/51, XIII/38, XIII/82,
XIII/100, XIII/170, XIII/187,
XIII/205, XIII/221, XIII/222,
XIV/9, XIV/34, XIV/59,
XIV/94, XIV/99, XIV/101,
XIV/123, XIV/139, XV/70,
XV/89, XV/95, XV/177,
XV/203, XV/214, XV/214.

T.+nişdir XIII/102.

T.+nişdirlär IV/33.

[=360]

Diğer Peygamber ve Havari Adları

Aharon: Harun peygamber.

A. V/53, VII/77.

A.+ga VI/179.

A.+nu VII/23.

A.+nuş V/55, V/63, V/100,
VI/44, VI/45, VI/53, VI/58,
VI/58, VI/68, VI/69, VII/74,
VII/81, VII/85.

[=17]

Apraham: İbrahim peygamber.

A.+nı VI/74.

A.+niş VI/76, IX/94.

[=3]

Atam: Âdem peygamber.

A.VII/44, IX/46, XIII/221.

A.+dan XIII/6.

A.+ga IX/75.

A.+nî IX/72, IX/75, IX/77,
XII/28, XII/54.

A.+nî IX/73, XII/54, XIII/117.

[=11]

Bedros: Havari Petrus. (krş. **Bedrus**)

B. V/42, V/43, VII/91, VIII/7,
VIII/26, VIII/139, X/47, XI/20.

B.+ka IV/9, IV/47.

B.+nu IV/5.

B.+nu IX/53.

B.+tan II/59.

[=13]

Bedrus: Havari Petrus. (krş. **Bedros**)

B.VIII/89.

[=1]

Eγia: İlyas Peygamber.

E.IX/65.

[=1]

Eγiseos: Elyesa (İlyas) peygamber.

E.IX/65.

[=1]

Ezeğiēl: Hezekiel (Zülkifl) peygamber.

E. X/16,

E.+ni IX/38.

[=2]

Jagop: Havari Yakup. (krş. **Jagopos**)

J. V/92, XIII/224, XIV/88.

[=3]

Jagopos: Havari Yakup. (krş. **Jagop**)

J. XI/10, XI/24, XI/35,

J.+nu IX/25,

[=4]

Jovnan: Yunus peygamber. (krş.

Jovnan)

J. XV/8.

J.+nî IV/48, IV/49.

[=3]

Jovsep': Yusuf peygamber.

J. IV/2, IV/9, VI/77, VI/160,
XIV/95.

J.+ni IV/8.

J.+ni XIV/88.

J.+tä XIV/97.

[=8]

Jownan: Yunus peygamber. (krş.

Jovnan)

J. XV/133.

J.+nî XV/211, XV/211.

[=3]

Juta: Havari Yehuda.

J. XIII/5, XIII/54, XV/87.

J.+ga XV/81.

J.+niñ X/12.

[=5]

Movşe: Musa peygamber.

M. II/2, II/12, VI/73, VII/22,
VIII/153, XII/4.

M.+kä VII/21, XII/4.

M.+niñ V/28, XII/30, XIII/189.

[=18]

Nat'an: Natan peygamber.

N. V/23.

[=1]

Samuël: Samuel peygamber.

S. VI/39, VII/6.

S.+niñ VII/11.

[=3]

Soyomon: Süleyman peygamber.

S. I/56, I/78, V/98, IX/3, X/56,
X/83, XI/28, XV/242.

S.+nu XIII/248.

S.+nuñ IV/16.

[=9]

Tawit': Davut peygamber.

T. I/57, III/30, IV/3, IV/60,
IV/62, V/23, V/33, V/130, VI/31,
VI/43, XI/1, XII/21, XIV/36,
XV/251.

T.+kä VIII/155.

T.+niñ II/6, XV/153, XV/162.

[=18]

Zak'aria: Zekeriya peygamber.

Z. XIII/66.

[=1]

Tarihî Kişiler, Azizler ve Kutsal Kitaptaki Kişilerin Ad ve Unvanları

Altunsözlü: Altın Ağızlı (John
Chrsostom) (krş. **Jovhannēs**
Osgiperan, Osgiperan)
A. X/47.
[=1]

Ambrozios: Ambrosius (340-397).

A. VIII/89.

[=1]

Ambrozius: Ambrosius (340-397). (krş.
Ambrozios)

A. VIII/153.
[=1]
Antioḡ: IV. Antiokhos Epifanis
(MÖ215- MÖ164).
A.+nu XIII/67.
[=1]
Apel: Habil.
A.VI/103.
A.+niḡ VI/102, XV/17.
[=3]
Apimelek’: Kral Abimelek.
A. VIII/155.
[=1]
Aret’as: Caesarea Arethas (860-944)
A.VI/152.
[=1]
Asrīlios: Quintus Aurelius Symmachus
(345 – 402).
A.+nu VIII/57.
[=1]
Asverus: Pers Hükümdarı Ahaşveroş.
A.III/28.
[=1]
Azaria: Rahip Azarya
A. V/60, VII/120.

[=2]
Bernardos: Clairvauxlu Bernard (1090-1153).
B. XIII/209.
[=1]
Biyados: Pontius Pilatus (?-36).
B. XV/87.
[=1]
Bampos: Aziz Pambo (305-375).
B. XI/104, XI/113.
[=2]
Bōyos: Havari Pavlus.
B. I/86, I/92, II/20, II/21, II/30, II/73, II/78, IV/40, V/36, VI/9, VI/19, VI/55, VI/142, VI/189, VII/149, VII/203, IX/1, IX/66, X/53, XV/187, XV/196.
[=21]
Cīrīos: Yeruşalimli Kiril (313-386).
C.VIII/163.
[=1]
Deritatē: Ermeni Kralı Drtad (III. yüzyıl). (krş. **Dīrtad**, **Drtad**, **Drtadeş**)
D.+kā III/17.
[=1]

Dİrtad: Ermeni Kralı Drtad (III. yüzyıl).
(krş. **Deritateş, Drtad, Drtadeş**)

D. +dan III/60

[=1]

Drtad: Ermeni Kralı Drtad (III. yüzyıl).
(krş. **Deritateş, Dİrtad, Drtadeş**)

D. III/49.

[=1]

Drtadeş: Ermeni Kralı Drtad (III. yüzyıl). (krş. **Deritateş, Dİrtad, Drtad**)

D.+kä III/47.

[=1]

Ebip'an: Aziz Epifanios (310/320-403).

E. VIII/115, VIII/151, VIII/173, VIII/187.

[=4]

Eyisapet: Elisabeth, Macar imparatoriçesi (?).

E.+niş XIV/47.

[=1]

Erönimos: Hieronymus (342-420). (krş. **Jeronimos**)

E. IV/49, V/69, VIII/95.

[=3]

Ewa: Hz. Havva. (krş. **Ewaj**)

E.+niş XII/28.

[=1]

Ewaj: Hz. Havva.

E. IX/46.

[=1]

Evpolis: Eupolis (MÖ 446-MÖ411).

E.+niş XI/82.

[=1]

Evzebi: Eusebios (263 civarı – 339?).
(krş. **Evzebios**)

E. XII/11.

[=1]

Evzebios: Eusebios (263 civarı – 339?).

E.VIII/21.

[=1]

Fabiyan: Papa Fabianus (200-250).

F.+ga VIII/22.

[=1]

Gajen: Kayin (Kabil).

G.VI/104, VI/105.

G.+niş VI/102.

[=3]

Gajiap'a: Kayafa, İsa Mesih'i yargılayan ve ölüme mahkûm eden başrahiptir (1.yüzyıl).

G. XV/87.

[=1]

Gyem: Papa Aziz I. Clemens (?-99).

G.VIII/25, VIII/88.

[=2]

Gyęotiaj: Roma imparatoru II. Claudius (214-270 / III.-IV. yüzyıl).

G.+nñ III/40.

[=1]

Gibrianos.: Kartacalı Siprianus (200-258).

G. VIII/26, VIII/57, VIII/89.

[=3]

Gûrey: Aydınlatıcı Gregor. (krş. **Krikor, Surpn Krikor Lusaworiçn**)

G. IV/44.

[=1]

Heyi: Eli, Samuel Kitaplarında adı geçen rahip.

H.V/139,

[=1]

Heyineç: Azize Helena İmparatoriçe (246-330).

H.XII/9, XII/12.

[=2]

Holoferneç: Holofernes, Judith tarafından başı kesilen Asur generali.

H.+nñ III/18.

[=1]

Homerov: Homeros. (MÖ 9)

H.+nuñ XI/80.

[=1]

Hrip'simä: Azize Hripsime. (krş. **Hrip'simeç, Hrup'simä, Hrup'simeç, Hrup'simeank')**

H.+dä III/24.

H.+gä III/10.

[=2]

Hrip'simeç: Azize Hripsime. (krş. **Hrip'simä, Hrup'simä, Hrup'simeç, Hrup'simeank')**

H. III/50, III/72.

[=2]

Hrup'simä: Azize Hripsime. (krş. **Hrip'simä, Hrip'simeç, Hrup'simeç, Hrup'simeank')**

H. III/18, III/32, III/40.

H.+ni III/41.

[=4]

Hrûp'sime: Azize Hripsime. Azize Hripsime. (krş. **Hrip'simä, Hrûp'simä, Hrûp'simä, Hrûp'simeank'**)
H.III/61.

[=1]

Hrûp'simeank': Azize Hripsime. (krş. **Hrip'simä, Hrûp'simä, Hrûp'simä, Hrûp'sime**)
H. III/27.

[=1]

Ignadios: Antakyalı Aziz Ignatius.

I. VIII/24.

[=1]

Izidoros: Sevilla'lı İsidor Hispalensis (560-636).

I. V/75, XIV/21.

[=2]

Jeronimos: Hieronymus (342-420) (krş. **Erõnimos**)

J. VIII/115, VIII/131, VIII/173, X/27, X/81.

[=5]

Jovagim: Yehoiakim Hz. Meryem'in babası.

J. III/3, III/69.

[=2]

Jovhannës: John Gualbert (985-1073). (krş. **Jovhannës Gvalperçi**)

J. XIV/75, XIV/76, XIV/79.

[=3]

Jovhannës Gvalperçi: John Gualbert. (krş. **Jovhannës**) (985-1073).

J. XIV/69.

[=1]

Jovhannës Osgiperan: John Chrsostom (Altın Ağızlı) (krş. **Altunsözlü, Osgiperan**)

J.I/11, IV/43, VI/146, XV/192.

[=4]

Jutit': Judith, Asurlu generalin başını keserek İsrail halkını kurtaran kahraman bir kadın. (krş. **Yudik', Yudit**)

J. III/1, VII/1, VII/18, VII/117.

[=4]

Kajiana: Azize Gayane.

K. III/38.

[=1]

Kajianë: Azize Gayane. (krş. **Kajiana**)

K. III/57.

[=1]

K'limak'os: İoannis Klimakos (579-649). (krş. **Ovanēs K'limak'**)

K. XI/39.

[=1]

Kornīlios: Papa Cornelius (?-253).

K. VIII/21.

[=1]

Krikor: Aydınlatıcı Gregor. (krş. **Gûrey, Surpn Krikor Lusaworiçn**)

K. VI/197, VI/216, X/52, X/74.

[=5]

Krikor: Papa I. Gregory (540-604)

XI/46.

[=1]

Lawrentos: Laurentius (225-258).

L. VIII/89.

[=1]

Lewea: Levi. (krş. **Lewej**)

Ł. +nĩ VI/120.

Ł. +nĩ VI/119, VII/118.

[=3]

Lewej: Levi (krş. **Lewea**)

L. VII/152.

[=1]

Maktayenaçi: Mecdelli Meryem, İncil'e göre İsa'nın dirildikten sonra ilk görüldüğü kişi.

M. XV/198.

[=1]

Melk'iseteg: Salem kralı ve rahibi Melchizedek.

M. VI/71, VI/73,

M.+niñ V/1, VI/2, VI/32, VI/57,

VI/66, VI/68, VI/84,

[=9]

Magar: I Macarius- Kudüslü (?- 335)

M. XII/75.

[=1]

Manase: Manaşe, göre Yusuf ve Asenath'ın oğlu.

M.+niñ III/20.

[=1]

Napok'otonosor: II. Nebukadnezar (MÖ 634- MÖ562).

N.+nun XIII/165.

[=1]

Nilos: Sinalı Aziz Nilus (?-430)

N. VI/147.

[=1]

Okosdinos:→ Okusdinos

O. IV/65, VIII/131, X/77,
XIII/32.

[=4]

Okusdinos: Aziz Aurelius Augustinus,
Hippo’lu Augustinus (354-430)

O.+nuñ VI/17.

[=1]

Oniaş: III. Oniyas (baş kâhin)

O.+niñ VI/168.

[=1]

Op’nea: Samuel ben Hofni. (?-1034)

O.V/141.

[=1]

Osgiperan: John Chrsostom (Altın
Ağızlı) (krş. **Altunsözlü,**
Jovhannēs Osgiperan)

O. V/149, V/154, VIII/173, X/47,
XV/195, XV/211.

O. +niñ VI/147, VIII/94,
VIII/115.

[=9]

Ovanēs K’limak’: İoannis Klimakos
(579- 649). (krş. **K’limak’os)**

O. XI/22.

[=1]

Ovseş: Hoşesai İsrail’in son kralı (MÖ
732- MÖ 723 yılları arasında
krallık yapmıştır).

O. VII/125, VII/156.

[=2]

Ozia: Uzziya, Yehuda kralı (MÖ 783-
MÖ 742 yılları arasında krallık
yapmıştır)

O. V/62, VII/80.

O. +ga V/62.

O.+niñ VII/78.

[=4]

Paḡnodios: Thebesli Paphnutius (4.yy).

P. VIII/168.

[=1]

Penehez: Pinehas, Eski Ahit’te adı
geçen Harun’un torunu.

P.+niñ V/141.

[=1]

Peniamin: Benyamin (Beni İsrail) Hz.
Yakup’un on ikinci oğlu.

P. XIII/224.

[=1]

Plutary: Mestrius Plutarchus (46-120)

P.+niñ XI/78.

[=1]

Ponpeos: Gnaeus Pompeius Magnus
(MÖ 106 - MÖ 48)

P. VI/160.

[=1]

Rak‘el: Hz. Yakup’un eşi Rahel.

R. XIII/226.

[=1]

Romuald: Romualdus (951- 1027) (krş.
Romualdos)

R.+nñ XI/102.

[=1]

Romualdos: Romualdus (951- 1027)
(krş. **Romuald**)

R. XI/16.

[=1]

Pierius: Pierius Hıristiyan rahip (?-309)

P.+nuñ X/111.

[=1]

Sawuy: Şaul, Tâlût.

S.+nu VI/37.

[=1]

Sdep‘anos: Aziz İstefanos (5-34).

S. VIII/98, XIV/43.

[=2]

Şeñek‘arim: Sanherib Asur kralı, (MÖ
704 - MÖ 681)

I/80.

[=1]

Sikstos: Papa II Sikstus (?-258).

S. VIII/90.

[=1]

Simon: Adaletli Simeon Simon (baş
kâhin).

S. IV/48.

S.+nu VI/168.

[=2]

Simon Siunageçi: Simeon Stylites
(390-459).

S. XV/174.

[=1]

Sogrades: Sokrates (MÖ 469-MÖ 399).

S. VIII/170, XI/103.

[=1]

Sozomenos: Salminius Hermias
Sozomenus (400-450)

S. VIII/170.

[=1]

Suriuş: Laurentius Surius (1523-1578)

S. XIV/69.

[=1]

Surpn Krikor Lusaworiçn: Aydınlatıcı
Gregor. (krş. **Gûrey, Krikor**)

S. I/11
[=1]
Šušan: Aziz Susanna (280-295)
š.+ga X/37.
[=1]
Taniël Siunageçi: Daniel Stilit (410-490).
T. XV/174.
[=1]
Teogyidianos: Roma İmparatoru Diocletianus (245-312). (krş. **Tęogyedianos**)
T.III/47.
[=1]
Tęogyedianos: Roma İmparatoru Diocletianus (245-312). (krş. **Teogyidianos**)
T. III/35.
[=1]
Tertulian: Tertullionus (160-225)
T. VI/77.
[=1]
T‘ęotęos: Theodosius, Roma imparatoru (401-450).
T. V/48.
[=1]

T‘eop‘ilos: Antakya’lı Teofilos (?-185)
T. VIII/115.
[=1]
T‘eotoros: Suriyeli Theodore Antakya Okulu ilahiyatçısı (393-458).
T. VIII/115.
[=1]
Tersites: Thersites, Truva Savaşı sırasında Yunan ordusunun bir askeri idi. (MÖ 500).
T.+kă XI/81.
[=1]
Tionęsios: Aziz Dionysius (1547-1622).
T. V/89.
[=1]
Vincencios: Saragossa’lı Aziz Vincent. (?-304)
V. VIII/98.
[=1]
Yudik‘: Judith, Asurlu generalin başını keserek İsrail halkını kurtaran kahraman bir kadın. (krş. **Jutit‘, Yudit**)
Y.III/17.
Y.+kă III/10.

Y.+niñ III/20.

[=3]

Yudit: Judith, Asurlu generalin başını keserek İsrail halkını kurtaran

kahraman bir kadın. (krş. **Jutit‘, Yudik‘**)

Y.+ni III/69.

Y.+niñ III/4.

[=2]

Eski ve Yeni Ahit İle İlgili Adlar

Ampagum: Habakkuk, Eski Ahit.

A.XIII/238.

[=1]

Ankeaj: Hagay, Eski Ahit.

A.V/68.

[=1]

Ari Yazov: Kutsal Kitap.

A.+da 131b/35

A.+u 136b/4

[=2]

Awe: İncil. (krş. **Awed, Awedaran**)

A. II/1, XIV/1.

[=2]

Awed: İncil. (krş. **Awe, Awedaran**)

A. I/1.

[=1]

Awedaran: İncil. (krş. **Awe, Awed**)

A. II/35, II/83, VII/41, VII/43.

A.+ga VIII/70.

A.ında V/105.

A.+nı VIII/62, VIII/95.

A.+niñ V/6, XII/30, XV/3.

[=11]

Awedaraniç: İncil.

A. I/67, II/35, II/81, XIII/59, XIII/199, XIV/21, XIV/108.

[=7]

Aragaç: Süleyman’ın Özdeyişleri, Eski Ahit. (krş. **Jaragaç**)

A. I/56, VI/13, IX/4, X/83, XI/28, XI/64, XV/242.

[=7]

Ari Yazov: Kutsal Kitap.

A. Y.+da V/19.

A. Y.+larniñ IV/74.

A. Y.+u VI/38, X/73, XV/131.

[=5]

Desilk': Esinleme, Yeni Ahit.

D. V/46, XIII/35.

D.+tä IV/28, V/44, V/134,
XIII/16, XIII/46, XIII/175.

[=8]

Dimot'eos: Timoteyus, Yeni Ahit.

D. I/65, I/86, VII/150, VII/170,
VII/174, VII/188, VII/204,
VII/205, VII/208, VII/216,
VII/220.

D.+ka VII/150, VIII/122.

D.+nu VII/169.

[=13]

Dznntoç: Yaratılış, Eski Ahit.

Dz. IV/8, V/93, VI/35, VI/73,
VI/102, IX/6, IX/52, IX/72,
IX/82, XIII/225, XIV/88.

[=11]

Dupit: Tobit, Deuterokanonik Kitaplar.

D.IX/92.

D.+ni IX/92.

D.+tä IX/13.

[=3]

Egleziasdçs: Vaiz, Eski Ahit.

E. V/120, VI/24, VI/167, IX/96,
XIV/13, XIV/14, XV/220.

[=7]

Eliç: Mısır'dan Çıkış, Eski Ahit.

E. II/5, V/28, V/56, VII/21,
XII/3, XIII/52.

E.+tä VI/137.

[=7]

Elk': → Eliç

E. V/28.

[=1]

Enovk': Hanok Kitabı, Deuterokanonik
Kitaplar.

E. XIII/4, XIII/6.

[=2]

Ep'saçoç: Efesliler, Yeni Ahit.

E. II/78, V/37, VI/19, XIV/137.

[=4]

Eprajeçoç: İbraniler, Yeni Ahit. (krş.

Jep'saçoç)

E. IV/40, IV/45, VI/55, VI/189,
VII/59, VII/75, IX/118.

[=7]

Eremia: Yeremya, Eski Ahit.

E. V/31.

[=1]

Erk: Ezgiler Ezgisi, Eski Ahit. (krş. **Erk erkoç**)

E.+tä VI/190, XIII/189.

[= 2]

Erk erkoç: Ezgiler Ezgisi, Eski Ahit. (krş. **Erk**)

E.+ta IV/16.

[=1]

Esaji: Yeşeya, Eski Ahit. (krş. **Esajia**)

E. V/125, V/144, VI/126, VII/34, XIII/55, XIV/3, XV/76.

[=7]

Esajia: Yeşeya, Eski Ahit. (krş. **Esaji**)

E. XV/76.

[=1]

Eski Qreñk': Tevrat, Eski Ahit.

E.+ ni V/85,

E.+niñ VI/87, VII/20, VII/61,

E.+tä VI/115, VI/153, VI/166, VI/178, VII/72, VIII/126, VIII/151, VIII/151, IX/64.

E.+tän VI/156,

[=7]

Est'er: Ester Kitabı, Deuterokanonik Kitaplar.

E. III/28.

[=1]

Ezegiël: Hezekiel, Eski Ahit. (krş. **Ezegijël**)

E. X/16, X/19, X/35, X/65, XIII/244.

[=5]

Ezegiël: Hezekiel, Eski Ahit. (krş. **Ezegijël**)

E. XV/75.

[=1]

Gat'uyigeajç: 1. Yuhanna Mektubu, Yeni Ahit.

G. II/58, II/75, XI/10.

[=3]

Gornt'açoç: Korintliler, Yeni Ahit.

G. I/92, II/21, II/30, V/39, VI/9, VI/142, VII/27, VII/42, VII/51, VIII/148, IX/40, IX/100, IX/109.

[=13]

Hromajeçoç: Pavlus'un Romalılara Mektubu, Yeni Ahit.

H. I/8, II/73, VI/213, XIV/35, XV/188.

[=5]

'i Kordzs: Elçilerin İşleri, Yeni Ahit. (krş. **Kordzk', Kordzk' Aşak'eloç**)

'i. XIII/20.

[=1]

Imasdnut'iun: Süleyman'ın
Özdeyişleri, Eski Ahit.

İ. XIII/212.

[=1]

Jagopos surpi Gat'uyigeajç: Yakup'un
Mektubu, Yeni Ahit.

XI/10.

[=1]

Jaṛagaç: Süleyman'ın Özdeyişleri, Eski
Ahit. (krş. **Aṛagaç**)

J. X/56, XI/66, XI/69, XIII/248.

[=4]

Jep'esəçoç: İbraniler, Yeni Ahit. (krş.
Eprajeçoç)

J.IX/1.

[=1]

Jop: Eyüp, Eski Ahit. (krş **Jovp**)

J.+nu XIV/145.

[=1]

Jovel: Yoel, Eski Ahit. (krş. **Ovel**,
Ovelea)

J. XIII/73, XV/215.

[=1]

Jovhannēs: Yuhanna, Yeni Ahit.

J. II/47, II/58, II/75, IV/12,
IV/28, V/44, V/134, VII/103,
VII/175, XIII/16, XIII/27,
XIII/35, XIII/175, XIII/183,
XIV/69, XIV/75, XIV/75,
XIV/79.

J.+niṇ VIII/25.

J.+tä V/10.

[=20]

Jovp: Eyüp, Eski Ahit. (krş. **Jop**)

J.XI/98.

[=1]

Kayadaçilär: Galatyalılar, Yeni Ahit.
(krş. **Kayadaçoç**)

K. VII/137.

[=1]

Kayadaçoç: (krş. **Kayadaçilär**)

K. X/53.

[=1]

Kordzk': Elçilerin İşleri, Yeni Ahit.
(krş. 'i **Kordzs**, **Kordzk'**
Aṛak'eloç)

K. VIII/97, VII/120, XIII/172.

[=3]

Kordzk' Aṛak'eloç: Elçilerin İşleri,
Yeni Ahit. (krş. 'i **Kordzs**,
Kordzk')

K.+ta VIII/86.

[=1]

Lewdaçi: → **Lewdaçoç**

L.+lärneñ VII/2.

[=1]

Lewdaçoç: Levliler, Eski Ahit.

Ł. VI/124, VI/179, VIII/1,
XV/19.

[=4]

Lugas: Luka İncili, Yeni Ahit.

L. I/1, I/67, V/6, VII/193,
XIII/19, XIII/230, XV/27,
XV/36, XV/41, XV/64, XV/94.

[=11]

Madıt'ęos: Matta İncili, Yeni Ahit.

M. I/85, II/1, II/81, IV/1, IV/11,
IV/47, IX/55, XIII/59, XIII/107,
XIII/199, XIV/1, XIV/21,
XIV/82, XIV/108, XIV/115,
XIV/116, XV/1.

M.+nuñ V/105.

[=18]

Magapajeçilär: Makabeler,

Deuterokanonik Kitaplar.

M.+niñ XIII/68.

[=1]

Mayak'i: Malaki, Eski Ahit. (krş.

Mayak'ia)

M.+niñ VI/50.

[=1]

Mayak'ia: Malaki, Eski Ahit. (krş.

Mayak'i)

M. V/30, VI/96, VII/163.

M.+da VI/117.

[=4]

Margos: Markos, Yeni Ahit.

M. XI/5.

[=1]

Mik'ęa: Mika, Eski Ahit.

M. VII/117.

[=1]

Mnaçortaç: Tarihler Kitabı, Eski Ahit.

M. V/60, V/62, V/101, VII/79.

[=4]

Paruk': Baruk, Deuterokanonik

Kitaplar.

P. XV/182.

[=1]

P'ilibeçoç: Filipliler, Yeni Ahit.

P. V/20, VII/140.

[=2]

Qreñk: Yasa, İncil, Tevrat.

Q. V/71, IX/54.

Q.+i XII/29, XII/30.

Q.+in II/41, VII/130.

Q.+ni V/67, V/72, VII/164,
VIII/152.

Q.+niñ II/73, V/103, VII/159.

Q.+tä V/16, IX/51.

[=2]

Ovel: Yoel, Eski Ahit. (krş. **Jovel,**
Ovelea)

O. XIII/198.

[=1]

Ovelea: Yoel, Eski Ahit. (krş. **Jovel,**
Ovel)

O. XV/215.

[=1]

Sirak‘: Sirak Kitabı, Deuterokanonik
Kitaplar.

S. II/28, V/120, IX/96, XI/94,
XI/95, XI/99, XIV/15.

[=7]

Saymos: Mezmurlar, Eski Ahit.

S. I/57, II/7, IV/3, IV/61, IV/62,
V/1, V/33, VI/1, XIII/29,
XIII/47, XIII/64, XIII/232,

XIV/36, XV/156, XV/158,
XV/159, XV/160, XV/161,
XV/251.

S.+ka VI/95, XIII/45.

S.+nu XI/107, XI/107.

S.+nuñ VI/4, VI/29, XI/19,
XI/112.

S.+ta V/116, VI/37, VI/132,
VIII/55, IX/15, XII/21, XV/155.

[=34]

Sofonia: Sefanya, Eski Ahit.

S.VI/107, XIII/207.

[=2]

Surp Yazov: Kutsal Kitap.

S. Y.+ga X/56.

S. Y.+ları VIII/56.

[=2]

T‘akawoeut‘eanç: (krş.

T‘akaworut‘eanç)

T. VIII/155.

[=1]

T‘akaworut‘eanç: Samuel, Eski Ahit.

T. V/140, VI/36, VI/39, VII/6,
VII/153.

[=5]

Taniël: Daniel, Eski Ahit.

T. VII/119, X/8, X/37, XIII/56,
XIII/156, XIII/165, XIII/176,
XIII/177, XIII/180, XV/174.

[=10]

T'iwk': Çölde Sayım, Eski Ahit.

T. VII/55, VII/108.

[=2]

Yazov: Kitap.

Y. II/48, VII/153, IX/96.

Y.+da V/72, XI/97.

Y.+ga II/6.

Y.+ları IV/57.

Y.+larnı IV/74.

Y.+u IV/45, XIII/22, XV/9,
XV/55.

[=12]

Yazov Ari: Kutsal Kitap

Y.+ları A. IV/57.

Y.+u A. XIII/78.

[=2]

Yäñi Qreñk: Yeni Ahit, İncil.

Y.+tä VI/116, VII/24, VII/64,
VII/74, IX/66.

Y.+nı V/9, V/51, VI/157.

[=8]

Žoyovoy: → Sirak'

Ž. I/3.ç

[=1]

Diğer Kitap, Konsil, Kanun ve Öğreti Adları

Arios: Ariusçuluk.

A.+nu V/81.

[=1]

Homili: Homili, Homily (vaaz, kutsal
kitap yorumu)

H.IV/43, V/149.

[=2]

Morali: Papa I. Gregory'n eserleri, Magna
Moralia veya Moralia on Job.

M. XI/46.

[=1]

Nigia žoyovk': İznik Konsili.

N. VIII/165.

[=1]

Nigijagan k'anon: İznik Kanunu.

N. VIII/165.

[=1]

Ulises: İlyada, Homeros'un Troya Savaşı'nı anlatan destanıdır.

U.+kä XI/80.

[=1]

Žoγovk' Afrikanskê: Afrika Konsili.

ž. VIII/158.

[=1]

Žoγovk' Kartagenski: (krş. žoγovk' Kartagenskiy)

ž. VIII/64.

[=1]

Žoγovk' Kartagenskiy: Kartaca Konsili.

ž. VIII/44.

[=1]

Žoγovk' Nigiyagan: İznik Konsili.

ž.+ta N. VIII/168.

[=1]

Žoγovk' P'aris: Paris Konsili.

ž.+ka P. +nĭĭ V/70.

[=1]

Žoγovk' Rĭmenskiy: Roma Konsili.

ž. VIII/83.

[=1]

Žoγovk' Tridenski: Trento Konsili.

ž. T. VI/101.

ž.+ta T. V/15.

ž.+u T. V/10.

[=3]

Etnik Kimlik, Ülke-Şehir ve Yer Adları Dizini

Aγeksandria: İskenderiye.

A. +nĭĭ VIII/137.

[=1]

Anadolia: Anadolu.

A.+da III/14.

[=1]

Andiok': Antakya.

A.+nuĭ VIII/137.

[=1]

Andiok'açi: Antakyalı.

A.+lărgă VIII/25.

[=1]

Cedro Tayi: Sedir Dağı

C. 139b/19

[=1]

Džuhut: İbrani, Yahudi.

Dž. XII/67, XII/67.

Dž+lar II/2, VII/125, XII/62,
XII/70.

Dž+larga VI/77, VI/97.

Dž.+larni VI/55, VI/161, XIV/4.

Dž.+larniñ VI/32, VI/105.

[=13]

Ečmiadzın: Eçmiyazin.

E.+dä III/13, III/26.

[=2]

Ekibdos: Mısır. (krş. **Jekibdos**)

E.+dan XI/104.

E.+ta IV/2.

E.+tan VII/45, XII/3.

[=4]

Ermeni: Ermeni.

e. III/15.

[=1]

Ermeni mämläkät: Ermeni memleketi.

E.+kä III/44.

[=1]

Erusayem: Kudüs. (krş. **Jerusayem**)

E. III/14.

E.+dä III/26, XIII/209.

E.+dän XIII/4.

E.+gä III/44, VIII/156, XII/63.

E.+ni XIII/207.

E.+niñ III/1, III/3, III/10, III/73,
V/98, VI/161, VIII/138, X/18,
XII/62.

[=17]

Florenciya: Floransa.

F.+ga XIV/70.

[=1]

Francia: Fransa.

F.+da III/27.

[=1]

Frang: Avrupalı.

f. III/26,

f.+larniñ XI/72.

[=2]

Frangistan: Avrupa.

F.+da III/15, III/27.

[=2]

Gesaria: Kayseri. (krş. **Gesariu**)

G. III/14,

[=1]

Gesariu: Kayseri (krş. **Gesaria**)

G. VI/152.

[=1]

Gosdantinubolis: Konstantinopolis.
(krş. **K‘ostantianos**)

G.+niñ VIII/137.

[=1]

Hajoç: Ermeni.

h. XI/5.

[=1]

Hntısdan: Hindistan.

H.+da XII/86.

[=1]

Ilâx veliyat: Lehistan/Polonya.

I. X/107.

[=1]

İsraël: İsrail.

I.+niñ III/1, X/11, X/35, XII/2.

[=4]

İsrajel tayfası: İsrail halkı.

I.III/23, XV/9.

I.+na XV/183.

[=3]

Jajrarad: Ağrı Dağı.

III/45.

[=1]

Jekibdos: Mısır. (krş. **Ekibdos**)

J.+ka III/44.

[=1]

Jerusağem: Kudüs. (krş. **Erusağem**)

J. VI/45.

J.+dâ XII/13.

J.+niñ III/74.

[=3]

Jişpanija: İspanya.

J.+da III/27.

[=1]

Jovasap: Yehoşafat (krş. **Jovsap‘at**)

J.+niñ XIII/4.

[=1]

Jovsap‘at: Yehoşafat (krş. **Jovasap**)

J.+niñ XIII/72, XIII/74,
XIII/198.

[=3]

K‘ostantianos: Konstantinopolis. (krş. **Gosdantinubolis**)

K.+nuñ XII/12.

[=1]

Levit: Levi kabilesinden biri.

l.+lär VIII/127.

[=1]

Lewdagan: Levliler

L. VI/56.

[=1]

Lipana: Lübnan.

L +niñ VI/174, VI/177.

[=2]

Madžar veliyat: Macaristan.

M.+niñ XIV/47.

[=1]

Murĩnskiy rika: Etiyopya / Kûş / Moor
Nehri.

M. +lardan VI/109.

[=1]

Ninowę: Ninova, Dicle Nehri'nin doğu
kıyısında bulunan ve geçmişte
Asur Devleti'nin başkenti olan
şehir.

N. XV/126, XV/128, XV/130.

N.+dä XV/116, XV/136.

[=5]

Ninowęa: Ninova, Dicle Nehri'nin doğu
kıyısında bulunan ve geçmişte
Asur Devleti'nin başkenti olan
şehir. (krş. **Ninowę, Ninwę**)

N.+niñ XV/134.

[=1]

Ninowęaçi: Ninovalı. (krş. **Ninwęaçi**)

N.+lär XV/3, XV/133.

N.+lärni XV/131.

N.+lärniñ XV/147.

[=4]

Ninwę: Ninova, Dicle Nehri'nin doğu
kıyısında bulunan ve geçmişte
Asur Devleti'nin başkenti olan
şehir. (krş. **Ninowę, Ninowęa**)

N. XV/208, XV/213.

[=1]

Ninwęaçi: Ninovalı (krş. **Ninowęaçi**)

N.+niñ XV/212.

[=1]

Oyullarĩ Israęlñiğ: İsrailoğulları. (krş.
Oyullarĩ Israjeli)

O. X/20, XV/250.

O.+na İ. II/14.

[=3]

Oyullarĩ Israjeli: İsrailoğulları. (krş.
Oyullarĩ Israęlñiğ)

O.VII/126.

[=1]

P'ariseçilär: Farisiler

p. II/6.

[=1]

Papelon: Babil.

P.+da XIII/209.

P.+ga XV/250.

P.+nu VII/120, X/40, XV/255.

[=5]

Petel: Beytel.

P.+ni V/92.

[=1]

Polska: Polonya.

P.+da III/15.

[=1]

Roma: Roma imparatorluğu.

R.+da VIII/22.

R.+ga III/37, XII/78.

R.+ni III/35.

[=4]

Romajeçi: Romalı.

R.+lär VI/161.

[=1]

Sayem: Şalem, Eski Ahit'te adı geçen bir şehir adı. Neresi olduğu tam olarak bilinmemektedir.

S.+ni 137a/29

[=1]

Sina tayi: Sina Dağı.

S.+ından II/3.

S.+nni XIII/70.

[=2]

Sion: Siyon, Eski Ahit'te adı anılan bir şehir.

S.+nu XV/254.

S.+nu XV/251.

[=2]

Sireyski Tay: Suriye Dağı.

S. XI/16.

[=1]

Siriya: Suriye.

S.+ni XI/102.

[=1]

Tatar: Tatar.

T.lar XI/85, XI/86.

[=1]

Tridenski: Trento

T. V/10, V/15, VI/101.

[=3]

Türk: Türk.

T.+lär XI/86.

[=1]

Urum: Rum.

u.+larda VIII/183.

[=1]

Urumeli: Rumeli.

U.+dä III/15.

[=1]

Vayarşabad: Vagarşabat.

V. III/46.

[=1]

Diğer Dinî Terimler

Ançyrist: is. (Gr.) Deccal.

a.+niñ XIII/179.

[=1]

Errorrut'iun: Teslis, Hristiyanlıkta Tanrı, İsa ve Kutsal Ruh'un aynı kişi olmaları inancı, üçleme.

E. XIII/22.

[=1]

Gat'uyige: is. Katolik.

g. IV/38, XII/7, XIV/2.

[=3]

Jisnag: is. Hisnag. (Ermeni Kilisesi takvimine göre her yıl 6 Ocak'ta kutlanan Surp Dzinunt /Kutsal Doğuş yortusunda 50 günlük hazırlık dönemine verilen isim.)

j.+ga XIII/10.

[=1]

K'awaran: Araf.

K.+niñ XIV/65.

[=1]

K'risdân: Hristiyan (krş. **K'ristân**)

k. X/138, XII/68.

k.+dır XII/68.

k.+lar IV/39.

k.+larga III/13.

k.+larniñ VI/140, VII/201, IX/103, XIV/127, XIV/131, XV/15.

k.+niñ XII/63, XII/64.

[=13]

K'ristân: Hristiyan (krş. **K'risdân**)

K.+larda VI/28.

K.+larni XII/8.

K.+niñ XIV/82

[=3]
χα̇čelut‘ean **K**‘risdosi: (Erm.) Mesih
haçı.

χ. XII/64.
[=1]

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Literatürde *Vartabed Anton'un Vaazları* olarak anılan ve tezin başlığını da oluşturan söz konusu eser, Garkavets'in *Kıpçakskoye Pis'mennoye Naslediye II.* adlı kitabının içerisinde bulunan *Kıpçakskiye Propovedi Bogoslova Antona İz L'vova* (Livivli *Vartabed Anton'un Kıpçak Vaazları*) başlıklı bölümden alınmıştır. Eserin 1660-1662 yıllarına ait I. cildindeki ilk 15 vaaz incelenmiştir.

İncelenen bu eser Garkavets'in de eserin giriş bölümünde açıkladığı gibi Anton tarafından, bölgede resmî dil olan Lehçeden bölgede yaygın dil olan Kıpçak Türkçesine tercüme edilmiştir. Esere bakıldığında çevirinin kelime kelime gerçekleştirildiği fark edilmektedir. Ancak III. vaazda anlatılan Hripsime'nin hikâyesi, XII. vaazda zehirli pınar hakkındaki hikâye ve Kutsal Haç'ın bulunma hikâyesi, XIV. vaazda düşmana karşı sevgi ve merhamet gösterilmesi için verilen iki örnek hikâye ve XV. vaazda Ninova halkının tövbe etme hikâyesi incelendiğinde oldukça sade ve anlaşılır bir dil kullanılması dikkat çekmektedir.

Eserde toplam 2605 kelime vardır. Çeviri bir eser olmasına rağmen kelimelerin büyük çoğunluğunun Türkçe olduğu veya Türkçeleştirildiği söylenebilir. Elde edilen verilere göre 2605 kelimenin yüzdelik dilimi şöyledir; %0,03 Aramice, %0,11 İtalyanca, %0,23 İbranice, %0,23 Eski Yunanca, %0,46 Fransızca, %0,65 Almanca, %0,84 Ukraynaca, %2,84 Latince, %4,06 Farsça, %5,48 Arapça, %7,40 Lehçe, %8,33 Ermenice, %26,98 Slavca (Ukraynaca ve Lehçede bulunan ortak kelimeler), %42,30 Türkçedir. Oranlara bakıldığında yabancı kökenli kelimelerin çoğunun Slavca kökenli olduğu görülmektedir. Hristiyan dinine ve Ermeni mezhebine ait bir metin olmasına karşın temel kavramlar sayılan Ata 'Tanrı Baba', *Oylu Tejriniñ* 'Tanrı'nın Oğlu' *Ata Tejriniñ Oylu* 'Baba Tanı'nın Oğlu', *Tejri* 'Tanrı', *Biy* 'Rab' gibi ifadelerin Türkçe olması dikkat çekicidir. Bunun dışında *oruč et-* 'oruç tutmak', *džan* 'ruh', *Ari Džan* 'Kutsal Ruh', *baduha* 'beddua', *frištā* 'melek', *dinsiz* 'dinsiz', *χurban* 'kurban', *šükür ber-* 'şükretmek'

gibi Arapça ve Farsça ifadelerin kullanılması da ilginçtir. Diğer dinî terimlerin büyük çoğunluğu Ermenicedir. Bu terimlerin metin içerisinde çoğunlukla *budur* ‘yani’ ifadesinden sonra Kıpçak Türkçesinde veya Slavca (Lehçe/Ukraynaca) karşılıkları verilmiştir.

Yüzdelik dilimlere ayrılan kelimelerden birleşik yapıdaki fiillerin çoğu Türkçedeki *al-*, *ber-*, *bol-*, *et-*, *iç-* *çoy-*, *sal-*, *tur-* yardımcı fiilleriyle sağlanmıştır. Metindeki toplam 788 fiilin birleşik yapıdaki dağılımları aşağıdaki gibidir.

Yardımcı Fiiller	al-	ber-	bol-	et-	iç-	çoy-	sal-	tur-
Toplam Sayı	5	12	94	273	1	2	3	1

Metindeki 2605 kelimenin 205 tanesi anlam olarak aynıdır sadece ses farklılıkları vardır. Yüzdelik oranlar hesaplanırken bu kelimeler ayrılmamıştır. Farklı yazılan bu kelimelerin çoğunun yabancı kökenli kelimeler olduğu söylenebilir.

Dikkat çeken bir diğer husus ise eserde Oğuz Türkçesine ait özelliklerin varlığıdır; *ganon* ~ *kanon* ‘kanun’ *gügürçin* ~ *kükürçi* ‘güvercin’, *isdoriya*: *istoria* (<Lat. *historia*) ‘tarih’, *tebrät-* ~ *teprät-* ‘sallamak’, *yalıancı* ~ *yalancı* ‘yalancı’, *zabt et* ~ *zapt et-* ‘zapt etmek’. Görüldüğü üzere Türkçe kelimelerin yazımında Kıpçak Türkçesi ve Oğuz Türkçesi özellikleri bir aradadır. Bu durum bölge halkının dili ile alakalıdır.

Sonuç olarak, 17. yüzyıla ait Lehçeden Kıpçak Türkçesine çevrilmiş olan bu eserin cümle yapısına bakıldığında her ne kadar tercüme edildiği dilin özelliklerini yoğun bir şekilde taşısa da Türkçe kimliğini korumuş ve öne çıkarmıştır. Vartabed Anton, bölgedeki Kıpçak Türklerinin varlığını, kilise cemaati adına yaptığı bu çalışmayla bize göstermiştir. Zira o yıllarda bölgenin resmî dili Lehçe olmasına rağmen eser cemaat üyeleri için tercüme edilmiştir.

Metnin geneline bakıldığında Türkçenin diğer dillere oranla öne çıktığı görülmektedir. Ermenicenin kelime alanı dinî terimlerden öteye geçememiştir. Metin içerisindeki Ermenice kelimelerin çoğu zaman Lehçedeki veya Kıpçak Türkçesindeki karşılıklarının verilmesi cemaat üyelerinin bu kelimelere yabancı olduğu düşüncesini doğurmaktadır.

Elde edilen bu veriler sonucunda bölge halkının etnik kimliğinin Kıpçak Türkleri olduğu ve hâkim dilin de Kıpçak Türkçesi olduğu çıkarımı açık bir şekilde ifade edilebilir.

Yapılan bu çalışmanın gelecekte alan üzerine yapılacak olan yeni çalışmalara kaynaklık etmesi umut edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Altınkaynak, Erdoğan. *Gregoryan Kıpçak Dil Yادigarları*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.
- Argunşah, Mustafa. *Çağatay Türkçesi*. İstanbul: Kesit, 2017.
- Armenian Catholic Church. 2024.
http://www.armeniancatholic.org/archives/inside7ce0.html?lang=en&page_id=43 (erişildi: 10 03, 2021).
- Bal, Karin. Agos. 17 11 2014. <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/8469/mikhitar-appa-avrupai-anlamda-bir-birlik-yaratti> (erişildi: 01 03, 2021).
- Bournoutian, George A. *Ermeni Tarihi*. Çeviren Ender Abaoğlu ve Ohannes Kılıçdağı. İstanbul: Aras Yayıncılık, 2016.
- Catholic Online Word's Catholic Library. 2021.
<https://www.catholic.org/encyclopedia/view.php?id=7793> (erişildi: 10 03, 2021).
- Çeneli, İlhan. *Kırım Tatarcasında Yapım Ekleri*. Çeviren Mustafa Argunşah. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1997.
- Çengel, Hülya Kasapoğlu. «Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi.» *Dir Araştırmaları* , 2012: 17-81.
- . *Kırgız Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2020.
- Eraslan, Kemal. *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2012.
- Ergin, Muharrem. *Türk Dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak, 2013.
- Garkavets, Aleksandr Nikolayeviç. *Kıpçakskiy Slovar*. Almatı: Bavır Yayınları, 2018.
- . *Kıpçakskoe Pismennoe Nasledie, Tom II, Pamyatniki Duhovnoy Kulturi Karaimov, Kumanov-Polovtseb i Armyano-Kıpçakov*. Almatı: Baur, 2007.
- Golden, Peter B. *Türk Halkları Tarihine Giriş*. Çeviren Osman Karatay . İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013.
- Gökbel, Ahmet. *Kıpçak Türkleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2000.
- Grousset, René. *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*. Çeviren Sosi Dolanoğlu. İstanbul: Aras Yayıncılık, 2019.
- Gülsevin, Selma. *Karay Türklerinin Dili* . Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2020.
- Güner, Galip. *Kıpçak Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2020.
- Heredetos. *Tarih*. Çeviren Müntekim Ökmen. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Kaçar, Turhan. «Ermeniler Nasıl ve Ne Zaman Hristiyan Oldu.» *XVI. Türk Tarih Kongresi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2015. 245-254.
- Kaçar, Turhan. «Geç Antikçağ'da Ermeniler ve Hristiyanlaşmaları Üzerine Notlar.» *Türk-Ermeni Külliyyatı -İlkçağ & Ortaçağ içinde*, 121-131. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

- Kantarıcı, Şenol. «Katolik Ermenilerin Anadolu'daki Faaliyetleri.» *Türk-Ermeni Külliyyatı- Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı: Kilise ve Misyonerlik içinde*, 63-79. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Karamanlıoğlu, Ali Fehmi. *Kıpçak Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019.
- Karamanlıoğlu, Ali Fehmi. *Kıpçak Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019.
- Kırzioğlu, Fahrettin. *Yukarı-Kür ve Çoruk Boyları'nda Kıpçaklar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992.
- Korkmaz, Asım. *Kuman Kıpçaklar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2019.
- Korkmaz, Zeynep. *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992.
- «Kutsal Kitap ve Deuterokanonik Kitaplar.» İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, Eylül 2015.
- Özcan, Mert. «Osmanlı Türkleri İdaresinde Ermeniler.» *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 2003: 143-174.
- Özel, Haşim. *Kıpçak Uruk ve Boyları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020.
- Peler, Gökçe Yükselen. «Gregoryan Kıpçakların Etnik Kökenleri, Tarihî Gelişimleri ve Nihâi Yok Oluşları.» *Türk-Ermeni Külliyyatı- Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı: Kilise ve Misyonerlik içinde*, 147-159. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Peler, Gökçe Yükselen. «Tarihte Türk – Ermeni Temasları Sonucunda Ortaya Çıkmış Bir Halk: Ermeni Kıpçakları veya Gregoryan Kıpçaklar.» *Turkish Studies*, 2015: 253-272.
- Seydakmatov, Kasımbek. *Kırgız Tilinin Kısaça Etimologiyalık Sözdüğü*. Frunze: İlim Basması, 1988.
- Tchilingirian, Hratch . *Ermeni Kilisesi*. Çeviren Lora Sarı. İstanbul: Aras Yayıncılık, 2019.
- Tekin, Talat. *Orhon Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016.
- The Mekhitarist Congregation in Vienna*. tarih yok. <https://mechitharisten.org/history-of-the-congregation/> (erişildi: 10 03, 2021).
- Togan, A. Zeki Velidi. *Umumî Türk Tarihine Giriş*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1981.
- Yücel, Mualla Uydu. «Kumanlar (Kıpçaklar).» *Doğu Avrupa Türk Tarihi içinde*, yazarın Osman Karatay ve Serkan Acar, 499-530. İstanbul: Kronik Kitap, 2021.